

vita nostra

2010 *revue* 1

Anesteziologie

Eugenika

Inaugurace

Jubilanti

Kapitalismus

Klima

Onkologie

Praktici

Siamská dvojčata

Smetanova nemoc

Cestovní vojenská lékárnička, 1905

M. Anděl
Z. Bárta
K. Čapek
V. Hampl
C. Höschl
B. Moldan
J. Pehe
J. Pokorný
B. Svoboda
M. Vácha

VITA NOSTRA REVUE

19. ročník, číslo 1

Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 19. 2. 2010

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUOD BONUM

Inaugurace rektora	4
V. Hampl: Je naší odpovědností posilovat charakter výzkumné univerzity	5
Střídání děkanů podle nového rituálu	7
M. Švagrová: Děkani se mění, medicí zůstávají	10
M. Anděl: Vracím se s reflexí všeho, co se na fakultě stalo	11
Absolventi 3. LF UK	16
B. Svoboda: Co je nejdůležitější v práci lékaře?	16
P. Vychytil: Nová generace lékařů	18

RES PUBLICA

J. Pehe: Kapitalismus, demokracie a svoboda nejsou synonyma	22
A. Giddens: Žijeme neudržitelným způsobem	25
B. Moldan: Krajina je víc než to, co je pod povrchem	27
R. Tolasz: Ne počasí, my se musíme přizpůsobit	30
L. Rakušanová: Dějà vu v české kotlině	31
Anketa VNR k 20. výročí listopadu 1989 – II. část	33

ALMA MATER

Z. Helus: Velký člověk apeluje vizí, jejíž platnost trvá	41
C. Höschl: Vždycky bych se k psychiatrii vrátil	45

MEDICÍNA

J. Pokorný sen.: Podíl anesteziologů Vinohradské nemocnice na vývoji oboru anesteziologie a resuscitace u nás	52
O. Procházková: Úspěšné oddělení „siamských“ dvojčat	57
M. Kuliševyčová: Odhalení Smetanovy nemoci	61
Z. Bárta: Jak je to s umíráním v Čechách	66

VĚDA

M. Vácha: Příznak novodobé eugeniky	70
M. Černá: COPHES: Evropská síť pro biomonitring člověka	72
M. Kubecová: První pražské mezioborové onkologické kolokvium	74
Z. Miškovská: Onkologické kolokvium očima praktického lékaře	77
R. Šlamberová: O vědecké konferenci studentů českých a slovenských lékařských fakult	78

TEXT

Jako by to pan Čapek psal dnes... ..	82
--------------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Vyhlížení jara	102
--------------------------------------	-----

Obrázek na obálce z katalogu výstavy Historické lékařské nástroje a pomůcky (Praha, 1. LF UK a Zdravotnické muzeum, 2008)

Ilustrace v textu: Das Deutsche Volk. Bibliographisches Institut, Leipzig, 1936.

QUOD BONUM

INAUGURACE REKTORA UK

A DĚKANA 3. LF

Foto © M. Antišková

Inaugurace rektora UK

Ve čtvrtek 14. ledna jmenoval prezident republiky Václav Klaus 13 nových rektorů vysokých škol. Mezi nimi byl i rektor Univerzity Karlovy prof. Václav Hampl, jemuž tak začalo druhé funkční období v čele univerzity.

Na slavnostním ceremoniálu na Pražském hradě promluvil za nově jmenované rektory **VÁCLAV HAMPL**; pozastavil se především nad realitou, která je všichni čeká, a mj. řekl:

České vysoké školy prožívají zvláštní období. Za námi je společenskou objednávkou stimulovaná kvantitativní expanze, která vedla až k tomu, že se dnes více než 60 % populačního ročníku zapisuje na některou z institucí terciárního vzdělávání. Vysoké školství už nejsou jen univerzity, jak jsme je znali ještě do konce 90. let – ty koexistují se stále větším počtem dalších institucí terciárního vzdělávání. Očekávání společnosti od vysokých škol se přitom příliš neproměnila. Převažuje představa magistersky nebo inženýrsky vzdělaného člověka, jemuž akademický titul téměř zaručuje pracovní pozici a činí ho nějak výlučným nebo neohrožitelným na trhu práce. Ve skutečnosti ale už dávno víme, že různé školy dělají různé věci různě dob-

ře. Nyní je proto potřeba této realitě přizpůsobit podmínky, legislativu, způsoby financování. Bez toho by zvyšování nároků na kvalitu při setrvalé kvantitativní zátěži bylo velmi obtížné. Až dosud přitom vysoké školy ve svém úhrnu zvládaly své úkoly dobře – stačí jen pohlédnout na zmíněný nárůst počtu studentů při nepřilíh rostoucím či dokonce klesajícím financování, a to při dramaticky narůstajícím vědeckém výkonu a rostoucím zapojení do mezinárodních vědeckých a studijních programů.

Unikátní role vysokých škol spočívá v tom, jak propojují vědecké poznávání a výzkumné postupy se vzděláváním. Jak se dokáží prosadit v objevování nového, původního a originálního – a jak dokáží tyto poznatky předávat dál. Jak jsou respektovány v současné mezinárodní vědecké komunitě a jak kvalitní adepty pro ni dokáží připravovat. A také jak dokáží naplňovat požadavky a oprávněná očekávání společnosti, jejíž jsou součástí, zda chtějí a umí reflektovat její problémy, přispívat k jejich řešení, formulovat své názory a podílet se na jejím vytváření.

Pokládám proto za významné a symbolické, že rektori veřejných vysokých škol přebírají - po zvolení akademickou obcí příslušné školy - své pověření právě z rukou prezidenta republiky. Zcela adekvátně se tím zdůrazňuje a ukotvuje esenciální vazba veřejných vysokých škol na společnost, ke které bytostně patří.

Václav Hampl v i-Foru:

Je naší odpovědností posilovat charakter výzkumné univerzity

Univerzita Karlova je přímo prototypem výzkumné univerzity. Bude nutné se starat, aby tomu veřejné financování odpovídalo. Jednání o způsobech financování terciárního školství probíhají kontinuálně. Např. pro nadcházející rok se na reprezentativní komisi ministerstva školství domluvilo zavedení nového parametru pro rozdělování výukových peněz. Ukazatel zohledňuje vědecký výkon a mezinárodní význam dané instituce a předpokládáme, že váha tohoto parametru se bude postupně zvyšovat; v současné době se na rozdělení „výukových“ peněz mezi vysoké školy podílí z necelých 15 procent. Rozhodně vítám zavedení tohoto parametru a myslím, že je dobrým příkladem toho, že i bez radikálních reforem lze trpělivou prací, promyšlenými argumenty a postupnými kroky dosahovat žádoucích změn. V současné době jsou rozpracovány v některých částech financování i prvky kontraktového financování, které by měly mít dlouhodobější efekt, ovšem i zde bude nutné odvést mravenčí práci.

Univerzita Karlova má v současné době přes 50 000 studentů, a porovnáme-li tento údaj s ostatními evropskými univerzitami, patří mezi největší. Nejúspěšnější univerzity mívají spíše do 30 tisíc studentů (i když vztah mezi počtem studentů a úspěšností univerzity vůbec nemusí být kauzální). Jsem si vědom, že na UK je řada oborů, o které je velký zájem, a kolegové musí vzhledem k výukové zátěži složitě hledat prostor pro vědu, ale všichni cítíme zodpovědnost poskytnout kvalitní vzdělání nadaným a motivovaným. Celkově ale bude studentů vzhledem k demografickému poklesu ubývat. Proto by bylo dobře hledat takové cesty financování, které by umožnily zaměřit se především na nadané a motivované studenty, a méně hledět na jejich počet. V rámci reprezentativní komise MŠMT již existují návrhy financování umožňující postupné „štíhnutí“ jednotlivých vysokých škol.

Pro UK je samozřejmě důležité oslovit kvalitní studenty a v současné době myslím přednostně oslovujeme typ studentů, které vědění baví, zajímá, atrahuje. Naši studenti se umí realizovat v tom, že věci poznávají, chápou a dávají si je do souvislostí. Pokud tedy bude UK vědecky silnou institucí, bude i nadále magnetem pro studenty, které potřebujeme. Na druhou stranu si myslím, že by středoškoláci měli poměrně brzy získat jasnou představu, co je možné od studia na univerzitě očekávat, a jsem rád, že některé fakulty jim to již umožňují přípravou různých kurzů a odborně zaměřených soustředění.

Důležitá je ale samozřejmě i celková kvalita studijní zkušenosti, ke které kromě odbornosti vyučujících a vědeckého prostředí rozhodně patří kvalita prostor, koleje, stipendia... I zde nás čeká spousta práce.

P.K., i-Forum, 14. 1. 2010. Kráceno

Vlastenecký sál, 4. února 2010. Foto © M. Antůšková

Střídání děkanů podle nového rituálu

Ve Vlasteneckém sále Karolina byl 4. února uveden slavnostně v úřad nový děkan 3. LF UK prof. MUDr. Michal Anděl, CSc. Shromáždění zahájil předseda Akademického senátu MUDr. David Marx, který také přivítal hosty - zástupce Univerzity Karlovy a jejích fakult, a především pedagogy, studenty a spolupracovníky fakulty.

Hlavní projev, svůj poslední děkanský, přednesl odstupující doc. **BOHUSLAV SVOBODA**. Hovořil o tom, jak je fakulta blízká jeho srdci, protože je s ní a s celým Vinohradským zdravotnickým komplexem spojena celá jeho profesní kariéra - od lékaře přes přednostu kliniky, krátce i ředitele nemocnice až po funkci děkana. V souvislosti se svým sedmiletým působením v čele školy ocenil zásluhy svých politopadových předchůdců Cyrila Höschla i Michala Anděla, protože mohl navazovat na to, oč se zasloužili: od roku 1990 fakulta pozvedla úroveň vědecké práce (v počtu publikací je mezi českými lékařskými fakultami na 2. místě). Doc. Svoboda dále připomněl i zavedení nového curricula a poznamenal, že úroveň školy je dána i úrovní jejích studentů: na 3. LF UK se hlásí desetkrát více uchazečů, než je schopna přijmout, a tak je možno mezi nimi vybírat ty skutečně nejlepší. „S určitou pýchou“, pak konstatoval, že zaměstnanci fakulty nejsou odměňováni „zrovna nejhůře“ a zásluhu na tom připsal pedagogům, kterým se podařilo získávat zahraniční studenty i finanční prostředky z grantů. Ocenil současně iniciativu všech zaměstnanců, projevující se od uklízení sněhu až po vytváření dobrého finančního i organizačního zázemí. Nastupujícího děkana podle doc. Svobody budou očekávat možné změny curricula tak, aby se kladl větší důraz na praktické dovednosti studentů, protože nové medicínské techniky, např. v intervenční kardiologii nebo neurochirurgii, jsou právě na dovednosti zvláště náročné. V závěru doc. Svoboda citoval pak úsloví z 18. a 19. století „s tebou bych šel krást koně“, jež bylo výrazem největšího přátelství, protože takový čin býval trestán oběšením. A poslední slova doc. Svobody v Karolinu tedy zněla: „S 3. lékařskou fakultou bych šel i krást koně.“

Jako dík za práci ve vedení fakulty a za součinnost s akademickým senátem obdržel doc. B. Svoboda zvláštní diplom.

Nový děkan 3. LF UK prof. M. Anděl potom složil **děkanský slib**:

Slíbují, že budou vykonávat úřad děkana ku prospěchu a blahu akademické obce 3. LF a Univerzity Karlovy. Při veškeré činnosti budou postupovat v souladu se zákony České republiky, předpisy Univerzity Karlovy a v duchu jejích nejlepších tradic hájit svobodu projevu i svobodu akademické obce. Ve svých rozhodnutích budou dbát rovného postavení členů akademické obce, učitelů i studentů. Budou dbát na to, aby se na fakultě rozvíjelo tvůrčí a spravedlivé prostředí.

Rektor Univerzity Karlovy prof. V. Hampl poté předal prof. Andělovi symbol jeho hodnosti – děkanský řetěz.

Nastupující děkan **MICHAL ANDĚL** v inauguračním projevu připomněl historickou tradici 3. lékařské fakulty, která je spolu s ostatními dvěma pražskými lékařskými fakultami přímou pokračovatelkou původního lékařského učení pražské univerzity z roku 1348. Zdůraznil však, že pokud má stará historie nějaký význam, tak především jako vědomý závazku k původnímu a živému poslání univerzity, jako místa pěstování vzdělanosti - výuky i bádání - , kde jsou stávající poznatky nejen vyučovány, ale také podrobovány kritickému pohledu.

Nová tradice 3. LF se píše v posledních dvaceti letech, během nichž fakulta zcela ztratila roli lékařské školy na chvostu, když se pustila po nevyšlapaných cestách a ověřila si přitom výhody integrace studia do smysluplných celků a problémově orientovaného studia.

Fakulta se – podle M. Anděla - rovněž mohutně rozvinula vědecky; ve srovnání s ostatními českými lékařskými fakultami je na tom dobře. Horší je ovšem srovnání s lékařskými fakultami v Německu, Holandsku či Rakousku, které ukáže rezervy a limity školy - jejich překonání je součástí cesty, kterou se česká společnost před dvaceti lety chtěla vydat.

Velkou devizou fakulty jsou klinická pracoviště - většina z nich je plně kompetitivní s těmi nejlepšími v Čechách i na Moravě. V souvislosti s tím poděkoval nový děkan akademické obci za spolupráci při hledání nových forem i obsahů výuky, a také těm, na jejichž klinických pracovištích vznikají nové poznatky, stejně jako desítkám akademických pracovníků, kteří školu reprezentují v odborných a vědec-

kých společnostech, v redakčních radách či ve vládních a evropských institucích. Za pionýrské kroky i za vyváženou politiku posunu i rovnováhy ocenil také své předchůdce, profesora Cyrila Höschla a docenta Bohuslava Svobodu, kteří v roli děkana působili po roce 1990.

V závěru prof. Anděl zdůraznil: „Osoba děkana je v mnoha oblastech důležitá. Pro fakultu však není nejdůležitější. Nejdůležitější jsou naši studenti bakalářského, magisterského i doktorského studia. Důležitější než děkan či proděkani jsou kvalitní a věci výuky oddaní učitelé. Stejně tak je klíčovou osobou vedoucí laboratoře či pracovní skupiny, která produkuje originální výsledky. Právě podpoře dobré výuky, podpoře kvalitních učitelů a jasně definovaných výzkumných skupin či laboratoří bude budoucí děkan, jeho kolegium i administrativní aparát fakulty sloužit. Služba v tomto smyslu bude základní směrnicí činnosti mé i mého kolegia.“

V závěru shromáždění poděkoval rektor V. Hampl bývalému děkanovi B. Svobodovi za spolupráci a novému děkanovi M. Andělovi popřál mnoho úspěchů.

Inauguraci děkana podle nového rituálu doplnilo vystoupení pěveckého sboru při 3. LF UK Musa Pragensis se sbormistrem prof. Zdeňkem Šulcem.

Foto © M. Antůšková

Foto © M. Antůšková

Marta Švagrová

Děkani se mění, medicci zůstávají

Pozvání na tuhle slavnost se nedalo odmítnout. Už proto, že se měla odehrát ve Vlasteneckém sále pražského Karolina. Je to krásné místo: lemovaná knihovnou plnou imponantních svazků, v čele velký portrét Masarykův... Intimně slavnostní prostředí pro obřad, který se tu chystal – nově zavedený rituál, při němž si své posty vyměnili starý a nový děkan 3. LF UK.

Přestože volby děkana zdaleka nebyly na sklonku minulého roku hladkou, natož snad mírumilovnou záležitostí a členové akademického senátu je silně prožívali jako drama, předání insignií se odehrálo s noblesou. Porevoluční historie fakulty ostatně nic jiného nesignalizovala: prvním „posametovým“ děkanem tu byl prof. Cyril Höschl, druhým prof. Michal Anděl a tím, kdo byl ve čtvrtek střídán znovu profesorem Andělem, byl doc. Bohuslav Svoboda. Poslouchala jsem obřadný

projev odcházejícího děkana. Připomněl mimo jiné, jak Anděl začínal od píky, od zřízence přes medika, asistenta k přednostovi oddělení a až k akademickým funkcím. Mluvit umí skvěle, spatra, přesvědčivě.

Při jeho slovech jsem si ale vzpomněla na mladíka Michala, který koncem šedesátých let býval typické nesmělé „ucho“. O své obrovské touze studovat medicínu moc nemluvil. Ani nemohl: tatínek politický vězeň, kluk nesměl na střední školu, vyučil se tedy chemikem v neratovické Spolaně.

Pak pracoval jako sanitář v Thomayerově nemocnici a přitom večerně studoval střední školu pro pracující. Nakonec jej – asi díky jeho náhle „dělnickému“ původu – přece jen přijali na medicínu. Rozhodně neměl lehký start, přesto se nevzdal. Vypracoval se v uznávaného mezinárodního odborníka (hodně zjednodušeně diabetologa), byl děkanem, proděkanem pro vědu a výzkum, nakonec jej akademický senát 3. LF UK opětovně zvolil kandidátem na děkana pro období let 2010–2014.

Nevím, jestli mu zůstala mladická skromnost, asi si ji člověk v těchto funkcích ani nemůže dovolit. Ale svou řeč zakončil hezky: připomněl, jak v den jeho zvolení v šestém patře setmělé fakulty zněla hudba; vydal se za jejím zvukem – osamělý student tam hrál na piano. A budoucího děkana to okouzlo.

Říkám si, děkani odcházejí a přicházejí, ale jejich studenti, medicí a posléze doktoři, nám zůstávají. Dobře, že je vychovávají muži erudovaní i múzičtí.

Lidové noviny

6. 2. 2010

Michal Anděl

Vracím se s reflexí všeho, co se na fakultě stalo

Po sedmi letech se vracíte do vedení 3. LF UK. Jaké důvody vás k tomu vedly a s jakým cílem jste kandidoval?

Už jsem to někde říkal, že se vracím také jako ten, který má určitou reflexi toho, co se na fakultě stalo, když byl děkanem, ale i poté, co děkanem už nebyl. To souvisí také s tím širším naším cílem - naše fakulta se před dvaceti lety díky těm, kteří ji v té době vedli, vydala správným směrem. Udělali jsme spoustu důležitých kroků. Přesto ale cítím, že některé kroky nebyly dovedeny do důsledků, aby nový duch, který znamenal zásadní přestavbu a oživení celého curricula, byl organizačně doladěn se standardními rozvrhy a uspořádáním fakulty. Totéž se týká výzkumu - neobvykle se v posledních deseti letech posunul, přivádí nás mezi přední lékařské fakulty, ale přesto tady máme ještě v jeho organizaci velký dluh. Ne vůči těm, kteří jsou

už „pomazaní“ a vedou ústavy a jiné velké celky, ale k těm, kteří jsou v období nejnadějnějším, mezi třicítkou a čtyřicítkou, kdy potřebují zásadní možnost realizovat své projekty, a to za podmínek, jaké by měli třeba v Německu nebo ve Skandinávii. **Nenarážíte tady na letitý problém, na dostatek – nebo asi spíše nedostatek peněz?**

Ale český výzkum nemá už v poslední době nedostatek financí! Má jiné bariéry, které souvisejí možná hodně s naším tradicionalismem, konzervativismem, s malou ochotou otevírat velká témata; na univerzitách také se snahou nechávat velká témata jiným institucím a zabývat se mnohem více aplikovaným výzkumem. To jsou myslím mnohem větší bariéry než nedostatek peněz; v české vědě je tolik peněz, jako ještě nikdy nebylo.

Jenomže pořád se ozývají hlasy, že jich je málo, anebo se aspoň protestuje se proti kritériím, podle kterých se rozdělují.

To jsou ovšem technické věci, a tyto protesty nejsou ani tak z univerzitní půdy... Jen se podívejte, kolik se v České republice investovalo do vědy a výzkumu, kolik se investovalo ze státního rozpočtu, z privátní sféry a z evropských zdrojů! To jsou nevídané možnosti. Jedním z úkolů, které budeme mít, je zjistit představu o těchto možnostech a pokud možno je všechny využít. To je myslím povinností všech, kteří v čele fakulty budou – a to není jenom děkan -, aby uměli nacházet a mobilizovat zdroje, a to zejména pro ty, kteří jsou v tom nejnadějnějším věku, kteří míří k habilitaci a kteří by měli být schopni být velmi funkční součástí pracovních skupin či laboratoří.

Peníze máme tedy vyřešené –

Ne tak úplně. Nemáme vyřešené peníze, které přicházejí jednoduchou cestou z kapitol státního rozpočtu: na tom budeme problematičtější, protože se sníží dotace na studenta, a to poměrně dost významně. Jednoduché nebude ani získávat přímé peníze z grantových agentur za výzkumné záměry. Tady bude potřeba umět nacházet cesty k mobilizaci zdrojů, které jsou jinde.

Kde?

V evropských fondech, v evropských grantech, v soukromém sektoru a podobně.

Nevyřešen zůstává také další problém, to je reforma terciárního vzdělávání. Co by se podle vás mělo změnit?

Na české univerzitní půdě by se mělo změnit mnohé. Začnu ale s tím, co by se změnit nemělo. Změnit by se neměl základní princip akademické samosprávy. Ukázalo se, že je pořád velmi funkční a na naprosté většině veřejných vysokých škol působí pozitivně. Alternativa, podle které by funkcionáři univerzit – fakult - byli nějakým způsobem jmenováni, je problematicky vnímána právě pro možnost, že by se

do těchto pozic dostávali nekompetentní lidé, kteří ne moc dobře rozumějí pozadí univerzitního světa. Ale to má samozřejmě háček: ti, kteří chtějí, aby došlo ke změnám, chtějí rozbourat někdy příliš familiérní způsob fungování některých fakult, kde může ruka ruku mýt a kde standardní mechanismy vysokoškolského zákona jsou při některých problémech neúčinné, jak to nedávno odhalila akreditační komise.

To, co by se určitě změnit mělo, by mělo být postavení zejména habilitovaných pracovníků – tedy profesora a docenta. A mělo by se to změnit k jejich větší nezávislosti, jak je tomu na těch opravdu nejlepších evropských univerzitách. Pozice přednosta ústavu nebo kliniky nemusí být ta nejdůležitější; nejdůležitější je pozice toho, kdo vytváří nějaké intelektuální klima, intelektuální poznatky, v našem případě vědecké výsledky, kdo vytváří hypotézy. Potvrzuje se, že nejlepší evropské univerzity jsou v zásadě postaveny na nezávislosti, autonomii a také široké zodpovědnosti každého, kdo je ustanoven docentem nebo profesorem. Tady by měla být autonomie - a současně také zodpovědnost.

A jaká je tedy role přednostů a primářů?

V nemocnici je to trochu jinak. Teoretická část fakulty vyučuje, ale současně má základní povinnost rozmnožovat vědecké poznatky a přenášet je do výuky především magisterského, ale také bakalářského studia. Na práci teoretických skupin a laboratoří musí navazovat bezprostředně doktorské studium. Z tohoto hlediska se naše fakulta v teoretických ústavech velmi podobá fakultě přírodovědecké nebo matematicko-fyzikální. Ale my současně při výuce provozujeme praktickou činnost, takže máme proto kliniky a ambulantiční provoz, kde se musíme starat o věci, které souvisejí se zdravím, životem, diagnostikou, léčbou těch nezávažnějších stavů. Tady by byl požadavek na skutečnou, základní vědu naprosto nesmyslný. Tady chceme především mít v čele klinik lidi, kteří budou profilovat své pracoviště takovým způsobem, který bude překračovat plot tohoto areálu, v lepším případě i našeho města a v nejlepším celé země. A v naší fakultní nemocnici několik takových klinik je. V každém případě je jejich role jiná, čímž neříkám, že by se na klinikách neměl provádět výzkum. Ale měl by tam navazovat na teoretický výzkum; je to výzkum klinický, který má bezprostřední aplikaci, je navázán na klinickou praxi a může znamenat i skutečný průlom v dosavadních léčebných metodách. Podle mého názoru je naprosto oprávněné, aby fakulta měla zcela jiné měřítko na docenta chirurgie než na docenta biochemie či molekulární biologie.

Dostali jsme se na půdu nemocnice; postavení fakultních nebo univerzitních nemocnic, to je také jeden z kostlivců, které čekají ve vládní nebo poslanecké skříni. Mění se nějak názor, který jste dosud zastával, že univerzitní nemocnice mají být spravovány především univerzitou nebo fakultou?

Náš názor je takový: lékařská fakulta a univerzita mají mít významné slovo ve

správě nemocnice. A to především v oblastech, které jsou pro fakultu a univerzitu zásadní – při obsazování míst přednostů, protože ti profilují obor a rozhodují o tom, jak se bude rozvíjet. Za druhé pak při diskuzi o tom, jak se budou rozvíjet jednotlivé medicínské obory, protože s tím souvisí i výzkum, ať už klinický nebo teoretický, který na fakultě máme. Tyto dvě věci by lékařské fakulty již více než dvacet let chtěly mít možnost ovlivňovat a zásadně o nich rozhodovat. A ty další věci, praktická správa, praktické záležitosti, které jsou spojené s uspořádáním a chodem nemocnic, jsou ještě na další přemýšlení, protože v tom by podle mého názoru měly figurovat nejen vlastní univerzity a lékařské fakulty, ale také město nebo kraj anebo stát. Myslím, že by se mohla nalézt nějaká trojnožka nebo čtyřnožka, při které by bylo zřetelné, jak třeba do dozorčích rad jednotlivé instituce delegují členy a jaké pak jsou možnosti ingerence v jednotlivých oblastech.

To je váš osobní názor, nebo převážující názor všech lékařských fakult?

Pokud vím je to už patnáct let, co se ve vedení školy pohybuji, co o této věci lékařské fakulty diskutují s tím, že ve světě jsou nejrůznější modely vztahu mezi státem, lokální správou a univerzitou. Některé lékařské fakulty jsou v gesci ministerstva školství, příkladem je náš největší západní soused, kde jmenovací řízení v univerzitních nemocnicích probíhají pod dohledem ministerstva školství, ale je i spousta jiných modelů. Právě tak mezi našimi lékařskými fakultami se názory mohou také trochu proměňovat s tím, jak nastupují noví děkani, kteří se s tou problematikou teprve seznamují. Ale v zásadě je v posledních letech převážujícím názorem všech českých lékařských fakult, že chtějí prosazovat univerzitní nemocnice, ve kterých by univerzita měla významné slovo zejména v těch oblastech, o kterých jsem mluvil.

Jaké vlastně lékaře a vůbec zdravotní pracovníky by měla 3. lékařská fakulta vychovávat? Pro jakou medicínu?

Pro 21. století, pro moderní technologickou medicínu, s určitým významným faktorem sociálního citění, na vysoké etické úrovni a schopné zásadních diagnostických a terapeutických rozhodování a schopné činit vlastní rozhodnutí, byt' je potřeba zdůraznit, že mladý lékař v těch prvních letech mnoho rozhodnutí dělat nemůže.

Když jste na funkci děkana kandidoval, shrnul jste svůj volební program do devíti bodů. Jako první jste dal tezi „fakulta není jen studium a výzkum“. Dá se to přeložit jako snahu dbát o sounáležitost, soudržnost akademické obce?

Jsem velmi nakloněn tomu, abychom poměrně značnou část odměňování spojovali s výkonem. To je naprosto pochopitelné, protože pokud se chceme rozvíjet, tak musíme mít dostatečné finanční zázemí – k tomu musíme mít dostatečný výkon včetně výuky zahraničních studentů a vědecké práce. To jsou oblasti, odkud

k nám přichází víc peněz. Ale život není jen štvanicí za výkonem, je trochu širší. Myslím, že na naší fakultě máme podmínky pro to, abychom i přes důraz na výkon zachovali ještě další odvrácenou tvář života, to je jistý lidský aspekt toho, co děláme a co činíme, jak vyučujeme a jak chceme fungovat. Myslím, že z tohoto hlediska jsou věci, které by se mohly zase trochu oprášit.

Mám pocit, že se na veřejnosti moc neví o tom, co dělají studenti kromě učení, zdá se mi, že nedávají o sobě v poslední době tolik vědět.

Tady jsou, myslím, velké mezery. Už jsem to trochu označil; když studenti z Tri-
medu tady pořádali zajímavé a navštěvované čaje, kam si zvali zajímavé lidi z českého a pražského veřejného života, dávalo to svým způsobem fakultě jiný aspekt. Možná ale ten, kdo chce vidět, vidí a kdo chce slyšet, slyší - fakulta má v šestém patře klavír a když jsem byl zvolen děkanem, slyšel jsem, jak jeden ze studentů tam na ten klavír hraje. Probíhají tu také zkoušky pěveckého sboru, který máme při fakultě, a je tu celá řada věcí, které je možná třeba připomenout a uvědomit si to spíš, než abychom nad studenty lámali hůl, že o nich tolik nevíme. Ale v každém případě bychom možná měli vědět víc, jen by se víc lidí mělo umět k nim dostat.

To, co se mi zdá, možná souvisí s atmosférou ve společnosti, zdá se mi, že se lidé trochu víc do sebe uzavírají.

Myslím, že jsou věci, které každého, kdo se dívá kolem sebe, otravují, řada lidí má pocit, že došlo k rozchodu mezi realitou a představami, které měli před nějakou dobou. Ta atmosféra je složitá věc, je spousta věcí, které se někomu – včetně mne – nelíbí. Na druhé straně mám pocit, že jsme se naučili hodně vyzdvihovat nepěkné věci, které okolo nás jsou, a že jsme schopni zatracovat naše okolí a naše představitele, někdy náš národ a kontexty, ve kterých žijeme, ale celou řadu pozitivních věcí nevidíme, čímž vůbec nechci omlouvat ty věci problematické. Myslím si ale, že materiálně se naprostá většina z nás má tak, jak se dříve neměla, a že nám přinejmenším zůstaly věci, které jsou spojeny se svobodou, jako je možnost cestovat po celém světě, chodit do divadla, číst svobodné noviny, jít na demonstraci či mluvit o čem chceme veřejně třeba v tramvaji. To jako by teď bylo neaktuální, protože už je to naprosto samozřejmé, i když možná pro někoho to pořád ještě představuje malý zázrak. Krom toho ovlivňujeme spoustu věcí, rozhodujeme sami o tom, kdo bude děkanem, profesorem či docentem. Jsme v grémiích, která rozhodují o přidělování grantů na řešení výzkumu. V odborných společnostech se podílíme na profilaci našich oborů. A především: máme svobodné volby. To všechno jsou věci, o kterých se nám před rokem 1989 nemohlo ani zdát. Nechci zlehčovat věci kolem nás, které jsou negativní, ale neměli bychom si tím nechat tím otrávit život. Myslím, že určitý pozitivní náboj je zrovna mezi mladými lidmi – a to jsou ti, kteří jednou budou v této zemi vládnout a budou to dělat jinak, než to děláme my a než to dělají ti, na které jsme tak často naštvaní.

Marie Fleissigová

Seznam absolventů 3. LF UK k 6. 1. 2010

Studijní program Všeobecné lékařství

Studující v anglickém jazyce

Froind Shay

Galas Ron Eric

Studující v českém jazyce

Adli Hanna Dagmar, roz. Čadková

Mlezivová Veronika

Doležal Jan

Rajtmajer Jan

Gogelová Blanka

Rousek Miloslav

Horová Irena

Smíšek Jan

Hubová Martina

Stejskalová Veronika

Chytil Matěj

Strnadel Matěj

Málek Otakar

Zadražilová Lucie

Bohuslav Svoboda

Co je nejdůležitější v práci lékaře?

Vaše Magnificence, Spectabiles, Honorabiles, cives academici, vážení hosté, moji milí absolventi!

V dnešním mrazivém dni jste dospěli k cíli svého studijního úsilí na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze a po složení slavnostní Hippokratovy přísahy dostanete do svých rukou diplomy doktorů veškeré medicíny. Mně pak dnes nastala povinnost naposledy k vám promluvit jako váš děkan.

Nejprve bych vám všem chtěl poděkovat za to, že jste se rozhodli zvolit si nelehké povolání lékařů. Chtěl bych vyslovit potěšení nad léty, která jsme společně na fakultě strávili – vždyť vás jsem na fakultu jako děkan přijímal a nyní vás po skončení studia posílám do světa. Chtěl bych vám poblahopřát k vašemu úspěchu a vyslovit přesvědčení, že jste studiem na naší fakultě připraveni na vše, co vás po promoci čeká.

Velký ruský myslitel Lev Nikolajevič Tolstoj na začátku minulého století řekl: *Ze všech věcí, které člověk může a musí znát, tou hlavní je umět žít tak, aby spáchal co nejméně zla a způsobil co nejvíce dobra.*

To je velmi důležitý princip lidského života, zajímavější o to více, že je vysloven filozofem, který na konci svého života hlásal myšlenku neprotivení se zlu.

Zamyslete se nad touto sentencí, co znamená pro vás - nás - lékaře.

Studium medicíny vás vybavilo obrovskou mocí, mocí pomáhat lidem, léčit je a uzdravovat. Každá moc je však ošidná a zrádná, může člověka zaslepit, může být zneužita. V medicíně by zneužití moci měla bránit etika výkonu lékařského povolání, dodržování deontologického stavovského kodexu a v neposlední řadě uvědomění si toho, že i lékař je jenom člověk a může být i pacientem.

Možnosti moderní medicíny v diagnostice a léčbě narůstají exponenciálně. Tím pro nás vyvstává zásadní problém – kde je hranice prospěchu pro pacienta, kde je hranice kvality života ve vazbě na léčbu, která může život svou agresivitou natolik zhoršit, že efekt léčby není ve svém výsledku pro pacienta prospěšný.

Dostáváme se zpátky k Tolstého myšlence – k váze mezi dobrým, prospěšným a špatným, škodlivým. Na tento problém musíte při lékařské praxi stále myslet - nechat se zaslepit leskem přístrojů, kouzlem léků a s nekonečnou škálou možných vyšetření – musíte stále myslet na svého pacienta, ztotožnit se s jeho pocity, bolestí, strachem, ale na druhé straně i s jeho touhou po uzdravení. To všechno musíte umět analyzovat a posoudit a používat ars-medica s maximalizací dobra a minimalizací zla.

Je velmi těžké tuto hranici rozpoznat a posuzovat, není nijak pevná a jasná, je u každého pacienta jiná a jinde a její nalezení je jedním z nejtěžších úkolů dobrého lékaře. Hranici mezi dobrem a zlem, prospěchem a škodlivostí se nedá definovat tolik oblíbenými standardy, protože představuje sumaci objektivního hodnocení a subjektivní analýzy. Její hledání vyžaduje celoživotní snahu, vyžaduje zkušenost, vyžaduje moudrost.

Skoro vše jsme vás na fakultě pro začátek vaší lékařské praxe naučili. Skoro vše naleznete v knihách a studijních zdrojích, které vás nutně budou provázet celý další odborný život, protože dělat medicínu znamená celoživotně tvrdě studovat. Vztah mezi pacientem a lékařem, posouzení toho, co je pro pacienta ještě dobré a co již ne, zaměření medicíny k cíli úspěšné léčby při zachování akceptovatelné kvality života pacienta se nedá nikde vyčíst, nedá se získat z žádných informačních zdrojů, protože nejde o vědomost, ale o životní medicínskou moudrost, která musí být podložena osobní zkušeností, ale i vůlí tuto moudrost hledat.

Považoval jsem za svoji povinnost v těch posledních větách, které na fakultě uslyšíte, promluvit o tom, co já osobně považuji za to nejdůležitější v práci lékaře: Nepřestat při výkonu povolání být člověkem, nepřestat vnímat svého pacienta jako svého bližního a přesto, že to je nesmírně obtížné a vyčerpávající, ztotožnit se s ním, s jeho problémy, starostmi, bolestí, životem...

Dovolte mi zakončit moji dnešní řeč citátem jednoho z největších myslitelů lidstva v dějinách, citátem Konfucia *Když jsi přišel na svět, plakal jsi a všichni se radovali – žij tak, aby všichni plakali, až svět budeš pouštět.*

Q.B.F.F.F.S.

Promoce absolventů 3. LF UK dne 27. 1. 2010. Karolinum V prostorách 3. LF UK se 27. ledna konalo ustavující zasedání sdružení mladých praktických lékařů (Mladí praktici). Šlo se na něm osm desítek lékařů před atestací i po ní, ale i studentů hodlajících se věnovat dráze praktického lékaře. Mladí praktici schválili stanovy a zvolili radu sdružení, ta následně zvolila předsedou sdružení MUDr. Pavla Vychytila, PG studenta 3. LF UK (Kabinet veřejného zdravotnictví).

Pavel Vychytil

Nová generace lékařů

Na přelomu let 2009 a 2010 vznikly dvě organizace mladých lékařů - Mladí lékaři a Mladí praktici. Tato dvě sdružení fungují nezávisle, byť mají podobné cíle a podobné důvody vzniku. Není pro nás příliš snadné být lékaři, kteří by si mohli vážit své práce a měli pocit, že ji dělají v důstojných podmínkách: že se nám věnuje školitel a že na nás není ponecháno závažné rozhodnutí po dvou měsících, co jsme opustili školu, nebo že nemusíme dělat rozhodnutí po třech neprospaných nocích. Samozřejmě ani otázka financí není pro mladé lékaře tím, čemu by se mohli nevěnovat.

Protože jsem zakládající člen Mladých praktiků, následující text věnuji především tomuto sdružení.

Všeobecné praktické lékařství (dříve také Praktické lékařství pro děti a dorost, ale asi nejznámější označení těchto lékařů je „obvodáci“) je specifický obor a potřeby mladých praktiků jsou trochu odlišné od potřeb jiných mladých lékařů. Například specializační (předatestační) příprava pro praktického lékaře znamená, že v průběhu tří let absolvuje v podstatě znovu 4. až 6. ročník medicíny. Musí projít celkem 17 různými odděleními od chirurgie, ORL a urologie, ale i hygieny, přes neurologii a psychiatrii až po internu (7 měsíců) a samozřejmě praxi praktického lékaře (16 měsíců).

Také nás odlišuje pohled na systém rezidenčních míst. My tento systém částečně vítáme, protože je pokrokem oproti minulosti, kdy pro mladé praktické lékaře byly finance buď uvolňovány formou grantu pro velmi omezený počet zájemců, nebo za ministra, který praktikům nekloněn nebyl, nebyly prostředky uvolněny žádné.

A ti, kteří neměli to štěstí, aby byli zařazeni do grantu, si specializační přípravu museli zařídit z vlastních zdrojů. Avšak současný systém rezidenčních míst chceme kultivovat, protože pro nás není motivující závazek, že po složení atestační zkoušky budeme musít pracovat dalších pět let v ČR - ani politické poměry, ani poměry ve zdravotnictví nejsou takové, aby občan i lékař (vážně) neuvažoval o emigraci.

Z obecných informací o praktických lékařích by zde mělo zaznít, že na konci roku 2007 byl průměrný věk praktických lékařů 52,7 roku; dá se očekávat, že dnes je to již 54 let, což je asi o 8 let více, než je průměrný věk všech lékařů v ČR. A ve věku nad 65 let je více než 10 % praktiků. Proto je oprávněná obava, že v blízké budoucnosti praktických lékařů nebude dostatek..

Finanční podmínky mladých praktických lékařů

Myslím, že je správné uvést, jak vypadají naše podmínky v praxi. V roce 2009 byla na rezidenta uvolněna částka téměř 29 000 Kč měsíčně. Avšak rezident - mladý praktický lékař - má nárok pouze na 55 % z této částky, tedy asi 16 000, ale to je kráceno o odvody na sociální a zdravotní pojištění, školencem platí ještě daň ze mzdy, čímž se jeho skutečný garantovaný příjem sníží na částku okolo 8000 Kč. A to nemluvím o situaci, kdy je praktický lékař na stáži. V dnešní době si pražské nemocnice většinou účtují za den stáže okolo 600–1000 Kč - a začínající praktik je jinde než u svého školitele téměř dvacet měsíců, takže teoreticky se jeho možný příjem podstatně snižuje. Samozřejmě jsou školitelé, kteří školenci dají víc než stanovenou minimální částku, i tak však při odvodech, které příjem zatěžují, se částka významně nezvedne. Mladí praktici musí příjem zvyšovat službami nebo prací mimo obor.

Pro porovnání: v Německu stát dotuje mladé lékaře částkou 3500 euro na měsíc (asi 95 000), což je však pouze příspěvek na mzdu. K tomu, aby se mladý lékař stal praktikem v Německu, stačí absolvovat tři roky na interně a dva roky u dvou praktických lékařů (celkem pět let). V Nizozemí a Británii musí absolvovat kromě interny i některé další stáže, jejich typ a délku si může částečně zvolit, většinou se jedná o pediatrii a gynekologii, neboť práce praktického lékaře v těchto zemích obsahuje i gynekologickou a pediatrickou péči. Příjmy praktických lékařů se tam pohybují okolo 100-150 tisíc euro za rok (asi 2,5–4 mil. Kč).

Myslím však, že většina z mladých praktiků finanční stránku nehodnotí primárně. Uvědomujeme si, že jsme se narodili v zemi, která ať už z jakýchkoli příčin nebyla schopna dosáhnout stejné prosperity jako naši západní sousedé, a od nás by nebylo spravedlivé chtít srovnatelné částky. Cítíme odpovědnost k zemi, ve které žijeme, a chceme se na úroveň našich sousedů dostat vlastním úsilím. Tím neříkám, že by mladí lékaři neměli odcházet na zkušenou, ale také tím neříkám, že by mladí lékaři měli tolerovat vše, co je potkává, protože naše země ještě není dostatečně vyspělá.

Právě proto, že situace mladých lékařů není optimální a chceme se na jejím řešení podílet, založili jsme sdružení Mladí praktici, které nás bude zastupovat.

Co je cílem Mladých praktiků

Především chceme, aby zájemci o všeobecné praktické lékařství měli všechny relevantní informace, protože orientovat se v systému není snadné. Dále chceme zastupovat mladé praktiky v jednáních o úpravě vzdělávání, o rezidenčních místech a v dalších záležitostech, které se jich týkají. Budeme se věnovat problematice převodu praxí, neboť ta je pro mladé praktiky tím nejsložitějším a nejriskantnějším krokem a v ČR nejsou nastavena transparentní pravidla, která by převod praxí obecně řešil. Také chceme informovat o práci praktických lékařů v zahraničí.

Důležitou součástí naší práce je kontakt se zahraničními organizacemi mladých praktiků, kterým chceme být partnery. Co největšímu počtu mladých praktiků chceme zprostředkovat zkušenost ze zahraničí - optimálně by ji měl absolvovat každý, ať už v pregraduálním nebo postgraduálním vzdělávání.

Chceme spolupracovat s dalšími organizacemi lékařů na zkvalitňování podmínek pro nás, ale i pro naše pacienty.

Nová etická pravidla

Chceme přispět ke kultivaci našeho lékařského prostředí, které nemá vyřešen kontakt se společnostmi podnikajícími ve zdravotnictví. Stává se tak, že tyto kontakty jsou na hranici zákona, často však již za etickou hranicí. Proto si ve stanovách ukládáme zákaz přijímání darů od subjektů, které jsou ve střetu zájmu (např. farmaceutické firmy). Inspirujeme se v zahraničí, kde si tato pravidla lékařská sdružení a společnosti již běžně stanoví (např. Nizozemí, Velká Británie). Nezávislost vnímáme jako jednu ze základních hodnot a víme, že není zdarma. Myslím si, že i sebe samotné se tím snažíme vést k tomu, abychom byli schopni rozpoznávat případné ohrožení nezávislosti (svobody) v opravdu důležitých situacích.

Článek jsem nazval nová generace lékařů. Nechtěl bych, aby z toho zazníval depekt k našim starším kolegům, od kterých jsme se naučili mnoho dobrého. Chtěl bych však, aby naše generace byla schopna překročit horizont našich předchůdců, protože si myslím, že to je úkolem každé nové generace.

RES PUBLICA

O KLIMATU –
– I SPOLEČENSKÉM

Jiří Pehe

Kapitalismus, demokracie a svoboda nejsou synonyma

Po roce 1989 se u nás zakořenil poměrně zjednodušený pohled na vzájemný vztah mezi kapitalismem, demokracií a svobodou. Nejčastěji se argumentovalo, že demokracie není možná bez kapitalismu (potažmo tržního hospodářství), zatímco kapitalismus si v některých případech vystačí bez demokracie. Jako příklady jsou nejčastěji uváděny Chile, Čína nebo Singapur.

Vztah mezi demokracií a kapitalismem je ovšem ve skutečnosti komplikovanější.

Demokracie versus kapitalismus

Na vině jsou přitom obě strany pomyslné rovnice, tedy jak kapitalismus, tak demokracie. Skutečné tržní hospodářství je ze své podstaty individualistický projekt, který úzce souvisí s liberalismem, jenž jako politická filozofie vznikl na konci 18. století. Demokracie coby vláda většiny (či lidu) je ovšem projekt kolektivistický (nebo kolektivní), který má v sobě zakódovány silné tendence k prosazování takových opatření, která vyhovují právě většině. De Toqueville mluvil o tyranii většiny, my bychom dnes mohli mluvit o populismu.

I proto většina západních demokracií, zejména po druhé světové válce, modifikovala systém liberální demokracie vytvořením celé řady nezávislých institucí i práv, které jsou chráněny liberálním konstitucionalismem a jejichž hlavním úkolem je bránit systém před jednorázovými, účelovými nájezdy většinové vůle. Instituty jako jsou lidská práva nebo instituce jako jsou nezávislé centrální banky, (veřejnoprávní) média, justice nebo různé kontrolní i regulační úřady mají za úkol chránit demokracii takříkajíc před tyranii většiny.

Chrání ovšem také tržní hospodářství, protože i to se může dostat pod nekontrolovatelný tlak většinové vůle. Anebo naopak: kapitalismus, založený ze své podstaty na akumulaci a expanzi kapitálu, může snadno začít požírat sám sebe, například v podobě vzniku nekontrolovatelných monopolů.

Zároveň je ale také zřejmé, že liberalismus a demokracii lze od sebe oddělit. Existují proto demokracie, které někteří politologové nazývají neliberální, a naopak existují kapitalistické systémy, které spoléhají na některé aspekty liberalismu v hospodářské sféře, ale nepotřebují liberální demokracii.

Kapitalismus versus demokracie

Stejně jako může ohrožovat demokracie v podobě tyranie většiny kapitalismus, má i kapitalismus v sobě zakódovány tendence, které naopak ohrožují demokracii. Tak

především trh má tendenci kolonizovat veřejný prostor, a to jak v podobě privatizace veřejných statků, tak v podobě vytlačování veřejnosti coby jedné z forem občanské společnosti z veřejného prostoru.

Demokracie je ovšem založena na existenci veřejného prostoru a bez strukturovaného diskurzu ve veřejném prostoru nemůže existovat. Je-li veřejný prostor zkolonizován soukromými zájmy, stává se dění ve veřejném prostoru formou soukromého podnikání. I ty nejdůležitější veřejné zájmy jsou pak často soukromými médii i politikou pojednávány ve stylu, který má málo společného se skutečnou diskuzí.

Kapitalismus má také tendenci podmaňovat si demokratickou politiku, která se v moderním pojetí neobejde bez masivních finančních injekcí. K ovládnutí ekonomickými zájmy jsou navíc náchylní i individuální politici. S tím je pak spojena celá řada demokracií - ohrožujících jevů, jako jsou korupce, klientelismus nebo přílišná závislost demokratických voleb na vlivu peněz.

Jelikož nekontrolovaný kapitalismus má tendenci privatizovat politiku ve svém zájmu, vytvořily si vyspělé demokracie celou řadu obranných institučních mechanismů, jako je regulace financování volebních kampaní, protikorupční zákony nebo co největší transparentnost při zadávání veřejných zakázek.

Jak jsme se přesvědčili v nedávné ekonomické krizi, kapitalismus v deregulované podobě může také ohrožovat demokracii i jinak. Jakkoliv mohou znít přesvědčivě argumenty neoliberalů, že krize byla způsobena přílišným zasahováním státu do tržního hospodářství a že řešením krize dozajista není větší regulace, nýbrž naopak dání průchodu jakémusi ekonomicko-sociálnímu darwinismu, jsou tyto argumenty problematické hned z několika důvodů.

Ty ekonomické ponechme ekonomům. Důležitější je skutečnost, že kapitalismus ponechaný svým cyklickým krizím ohrožuje demokracii. ***Problémy, jaké jsme zažili nedávno, ohrožují stabilitu demokratického systému. Ten je zhruba od poloviny 20. století založen na pracně vybudované rovnováze mezi třemi navzájem antagonistickými hesly francouzské revoluce: svobodou (reprezentovanou liberalismem), rovností (míněnou jako rovnost před zákonem, tedy jako právní stát), a bratrstvím (reprezentovaném sociální solidaritou, tedy sociálním státem).***

Výrazné porušení této rovnováhy, způsobené krizemi, jež údajně vyřeší neviditelná ruka trhu, může mít pro moderní společnosti nepředvídatelné následky.

Demokracie a kapitalismus u nás

I na Západě se demokracie opakovaně ocitá pod tlakem kapitalismu (viz například rostoucí závislost politických stran na penězích či ochabování veřejnoprávních médií), stejně jako se ocitá tržní hospodářství stále více pod tlakem populistických tendencí zakódovaných v samotné podstatě demokratického procesu. V nově vzniklých demokraciích v našem regionu je ovšem situace o poznání horší.

Tak především v nejstarších západních demokraciích tržní hospodářství vznikalo

postupně jako forma občanské společnosti. Spolu s ní se ve stále větší míře prosazovala vláda zákona, která měla mimo jiné chránit, ale také regulovat prostor, který si občanská společnost i tržní hospodářství vydobily na státu. Navzdory enormnímu tlaku kapitálu na privatizaci veřejných statků a kolonizaci veřejného prostoru tak na západ od nás ještě stále existuje autonomní veřejný prostor, v němž jako protiváha státu i kapitálu funguje veřejnost coby forma občanské společnosti.

U nás byla ovšem občanská společnost po pádu komunismu příliš slabá na to, aby dokázala veřejný prostor uchránit před jeho privatizací. S trochou nadsázky tak můžeme říci, že **zprivatizována byla samotná demokracie**. To se ovšem rovná do značné míry popření demokracie, která je z definice veřejným dílem.

Žijeme ve společnosti, v níž komplikovaný vztah mezi demokracií a kapitalismem byl vážně vychýlen ve prospěch tržního principu. Takové vychýlení pak v konečných důsledcích deformuje i samotný kapitalismus, protože „demokratický“ stát není schopen vykonávat potřebné kontrolní a regulační funkce. Zejména dochází ke srůstání státu a kapitalismu do groteskních podob, jako je u nás například nekontrolovatelné postavení polostátní firmy ČEZ, naprostá netransparentnost státních zakázek nebo závislost politických stran na černých fonděch.

Výsledkem je pochopitelné znechucení většinové části společnosti jak z „demokratické“ politiky, tak i z domácí verze „kapitalismu“. Situace je o to komplikovanější, že značná část hospodářství byla u nás rychle zprivatizována mezinárodním kapitálem. Mluvíme-li tedy o závislosti české politiky na kapitálu, jde ve velké míře o kapitál nadnárodní. Výsledkem kombinace slabé domácí demokracie, včetně právního státu, a silné role kapitálu, ponejvíce mezinárodního, je stát, který – ač jeho politici neustále mluví o suverenitě a národních zájmech – z větší části nesvéprávný.

A co svoboda?

Když mluvíme o svobodě, je užitečné připomenout, že v politické filozofii ji lze definovat pozitivně nebo negativně. Jinými slovy, svobodu lze chápat jak ve smyslu svobody „od“ něčeho, tak svobody „k“ něčemu. Ve vyspělých společnostech existuje jistá rovnováha mezi oběma druhy svobody. Vymezení svobody jako pozitivní nebo negativní souvisí úzce s demokratickým procesem, protože o tom, od čeho nebo k čemu máme být svobodní, demokratická společnost neustále vede složitou diskuzi.

Ve zprivatizované demokracii, která se prosadila u nás, je ovšem tato rovnováha narušena. Vezmeme-li jako příklad zákaz kouření v restauracích a dalších veřejných prostorech, je zřejmé, že v zemích, které takový zákaz přijaly, se rovnováha mezi svobodou kouřit a svobodou nekuřáků být před škodlivým kouřením chráněn vychýlila po dlouhé debatě ve směru negativní svobody, tedy ochrany „veřejnosti“ před ochranou kuřáků zapálit si, kde chtějí.

V našem případě opakovaně vítězí svoboda k něčemu, v tomto případě právo kuřáků tyranizovat nekuřáky i ve veřejných prostorech, jakými jsou restaurace. Není

tomu tak proto, že by politici a občané nechápali v tomto případě prospěšnost nadvlády svobody od něčeho nad principem svobody k něčemu, ale prostě proto, že **ve společnosti, v níž kapitalismus vládne nad demokracií, vítězí opakovaně soukromé zájmy kapitálu nad zájmy veřejnými.**

Absurdní chápání dilematu mezi pozitivní a negativní svobodou u nás je ovšem nejenom výsledkem vlivu, který má kapitál na demokratický proces. Má logicky také svoje ideologické epigony v podobě některých význačných osobností a komentátorů. Součástí výše zmíněné nerovnováhy je neúnosná, svým způsobem primitivní ekonomizace toho, co ještě zbylo z veřejného diskurzu, doprovázená v extrémních příkladech jakousi podivnou formou anarchického libertinství. Už samotná skutečnost, že „veřejný“ diskurz u nás je takto pokřiven, ukazuje jak vážně může nadvláda trhu nad demokracií a občanskou společností pokřivit samotný smysl liberální demokracie.

Deník Referendum, 8. 2. 2010. Nepatrně kráceno

Anthony Giddens

Žijeme neudržitelným způsobem

Dnes je v módě stěžovat si na nedostatek politických vůdců v Evropě. Kteří dnešní politici se zamlouvají vám?

Spíš než líbí nelíbí bych mluvil o politice, kterou prosazují. V boji proti ekonomické krizi se mi zamlouvají postoje prezidenta Sarkozyho a kancléřky Merkelové. Rád bych jmenoval i nějaké výrazné sociálnědemokratické vůdce v Evropě, ale prostě zrovna nejsou k mání. Nicméně tito dva pravicovní lídři nepřistupují ke krizi z neoliberálních pozic, takže mi nedělá nejmenší problém je podporovat. Zamlouvá se mi, jak se Angela Merkelová snažila zorganizovat schůzku pár měsíců před světovým summitem v Kodani...

... kde ovšem ničeho tak zvláštního nedosáhla.

Ano, nedosáhla. Evropská unie jako celek tam byla totálně marginalizována. Přihlížela zpoza postranní čáry, jak nakonec rozhodlo jednání Baracka Obamy s Indií, Čínou nebo třeba Austrálií. Evropská unie by tady mohla právem být světovým vůdcem, protože udělala proti klimatickým změnám víc než kterýkoli jiný region na světě. Ale vedení EU je stále jaksi odvozené, druhotné. Lisabonská smlouva mu měla dodat větší efektivitu, ale nestalo se tak.

Distancujete se od „ekologických válečníků“. Podle vás by neměli donekonečna stupňovat strašení, jakou pohromu přinesou klimatické změny, ale nabídnout také nějakou pozitivní, povzbudivou představu budoucnosti. Ale co by to mělo být? Pěstování středomořského ovoce na Moravě?

Jasně, lehkou se to říká a těžko provádí. Ale v zásadě musíme udělat revoluci, která bude dalekosáhlejší než průmyslová revoluce. A bude to pochopitelně nějaký čas trvat. Reakci na klimatické změny ale nevidím jenom jako břímě. Začneme s lokální ekonomikou. Změny nebudou vedeny jen obavami z klimatu, ale i kvůli energetické bezpečnosti. Většina zemí na světě už si myslím uvědomuje, že žijeme neudržitelným způsobem života. To postupně zrodí novou společnost, ať v malé zemi jako Česká republika, nebo ve velké jako Čína.

A ta představa o budoucnosti?

I kdybychom tvrdili, že klimatické změny neexistují - ale ony existují - a že nejsou nebezpečné - ale ony jsou, navzdory tomu, co říká váš prezident Klaus -, zkrátka i kdyby to nebyla pravda, žijeme způsobem, který si naše civilizace dlouhodobě nemůže dovolit. To je silná pobídka k technologickým a ekonomickým inovacím, ke změnám ve světové politice, protože dosavadní model plodí hodně chyb. Tak například je skupina G20 (nejvyspělejší země světa spolu s nejlidnatějšími typu Číny, Indie a Brazílie) lepší než G7. Tady hledáme novou rovnováhu ve světové politice.

Pořád mi není jasná ta pozitivní vize.

Berme to jako příležitost pro inovace, pro nový „design“ našich měst, pro nové způsoby měření blahobytu. Moderní život nedělá lidi pouze šťastnými. Možnost nakupovat hodně věcí a mít široký výběr ještě není totéž co štěstí.

Nezneklidňuje vás jako vědce, jak se i v debatě o klimatu projevuje stádní chování, tedy že lidé chtějí patřit absolutně buď do tábora drtivé většiny, nebo si libují v pocitu disidentů?

Na tom něco je. Když se ovšem začnete do knihy *The Politics of Climate Change* (Politika klimatických změn), kterou jsem přijel do Prahy představit, píšou v ní právě o potřebě udržet prostor otevřený i pro skeptiky. Skeptici hrají důležitou roli. Nechceme konsenzus, který vzniká z dogmatismu. Ale zároveň si nemyslím, že by taková ostrakizace nyní probíhala.

Aféra s ukradenými e-maily britských klimatologů, které skeptici říkají „Climategate“, je sice hodně přefouklá, pokud jde o hlavní podezření - z falšování dat. Ale nemůžete tam nevidět tendenci vytlačovat různé odlišné názory.

Souhlasím. Nicméně když se podíváte na internetové stránky tzv. klimatoskeptiků, najdete tam věci stokrát horší. Mezivládní panel pro změny klimatu (IPCC),

který skeptici s takovou chutí napadají, je podle mě ve svých odhadech spíš příliš konzervativní. Právě proto, že hledá konsenzus mezi stovkami vědců. Musíme udržovat ducha debaty. Ale skeptici by vůči sobě měli dodržovat stejně kritické postoje, jaké vyžadují od ostatních. Ekologičtí válečníci, kteří překrucují vědecké poznatky, jsou fanatici; ale fanatiky najdete i mezi skeptiky.

Co třeba dánský skeptik Bjorn Lomborg nebo ekonom Steven Levitt, autor knih Superfreakonomics?

Ti jsou mnohem blíží racionálnímu pohledu na věc. Podívejte se, věda je postavená na skepsi, na tom, že se může mýlit - tom je její rozdíl oproti náboženství. Musíme zachovávat vědeckou skepsi a nestrannost a zároveň nedovolit fanatickým skeptikům, aby toho zneužili a sugerovali lidem, že žádná rizika neexistují. Existují, ale jsou odvratitelná. Když skočíte z mrakodrapu, máte možná pětiprocentní šanci, že přežijete. Ale budete z něj kvůli tomu skákat? To právě teď dělá naše civilizace: při takovém tempu vypouštění skleníkových plynů by konec tohoto století mohl vypadat hodně špatně.

Anthony Giddens (72) patří k nejcitovanějším sociologům světa. Z jeho 34 knih vyšly česky Důsledky modernity (1998), Sociologie (1999), Unikající svět (2000), Třetí cesta (2001) nebo Třetí cesta a její kritici (2005).

*Tomáš Němeček: Co s politikou, v níž přežijí jen nudní?
Lidové noviny 23. 1. 2010. Kráceno*

Bedřich Moldan

Krajina je víc než to, co je pod povrchem

Územní limity byly vyhlášeny proto, aby se ochránilo území, pod nímž se nacházejí zásoby uhlí. Vláda, která je před téměř 20 lety stanovila, nechtěla pokračovat v devastujících praktikách minulého režimu, který těžbě uhlí obětoval celá města včetně jedinečných historických památek, o osudech lidí a celé krajiny nemluvě. Samozřejmě význam uhelných zásob byl dobře znám, avšak usoudilo se, že hodnota území je vyšší a je třeba ji zachovat.

I dnes srovnáváme „aktiva nadzemní“ s „aktivy podpovrchovými“. V obou případech je především možno provést takzvanou ekonomickou valuaci, jejímž výsledkem je hodnota ve finančním vyjádření (v korunách). Přitom by ovšem bylo

nesprávné, kdybychom vycházeli jen ze současného stavu a neuvažovali o předpokládaném vývoji do blízké i vzdálenější budoucnosti. Ekonomickou valuaci by se zdálo provést relativně jednoduše v případě uhlí, kde je možno se opřít o jeho tržní cenu. Nemůžeme zde však vystačit jen s hodnotou zásob založenou na jejich aktuální či různě upravené ceně (na váhu mimo jiné padají úvahy o cenovém vývoji do budoucna, nákladech předpokládané těžby včetně likvidace následků a o cenách případně vyrobené elektřiny); zřejmě důležitější jsou otázky energetické bezpečnosti, soběstačnosti a řada dalších faktorů včetně vlivu spalování uhlí na klimatický systém planety. I těmto skutečnostem lze v zásadě přiřadit určitou ekonomickou hodnotu, u vlivu na klima například založenou na předpokládané ceně emisí tuny oxidu uhličitého.

Pokud jde o hodnoty území, ekonomové dnes umějí zhodnotit nejen kolik stojí budovy – běžné i historické včetně například zámku Jezeří –, ale vyčíslit i hodnoty přírodní od chráněných druhů rostlin a živočichů přes význam čisté a neporušené krajiny až po zhodnocení turisticky atraktivních míst včetně pěkných vyhlídek.

Lze spočítat i hodnotu potenciálního nebezpečí, které je například spojeno s eventuální nestabilitou krušnohorských svahů a hrozbou jejich případných sesuvů.

Ekonomické hodnocení se dá aplikovat i na lidské preference například aplikací metody „ochota platit“, kterou můžeme zjistit, jak si lidé cení různých skutečností včetně významu tradice či vlastního domova.

Ekonomické srovnání nestačí. Byť i neúplná ekonomická valuace obou kategorií aktiv by jistě byla užitečná, ovšem vyžádala by si obrovské množství dat, a navíc by byla na obou stranách založena na mnoha diskutabilních předpokladech. Přesto si dovoluji na základě analogií s jinými podobně orientovanými studii předjímat, že krajinné a jiné hodnoty by převýšily význam aktiv podpovrchových. Cítíme však, že pouhé ekonomické srovnání, i kdyby bylo plně proveditelné, by nestačilo. Těžbu uhlí musíme hodnotit v kontextu širšího uvažování o energetice jak v českém, tak i v širším kontextu. Spalování uhlí v nepřilíživě účinných parních elektrárnách a teplárnách rozhodně není nejlepším způsobem získávání energie, zejména v souvislosti se snahou po ochraně klimatu. Všeobecně se přijímá, že do roku 2050 bude třeba snížit emise skleníkových plynů v průmyslově rozvinutých státech o 80 až 90 procent a celosvětově nejméně o 50 procent, jestliže se má zabránit potenciálně katastrofálnímu překročení růstu teploty o více než 2 °C. Předpokládá se, že globálně by měly emise těchto plynů vrcholit někdy v období 2020–2030 a pak by měly poměrně rychle klesat, a to i v rozvojových zemích. Pokud se má dosáhnout úspěchu, musí státy rozvinuté jít příkladem a nastoupit co nejdříve cestu radikálních redukcí.

Není třeba zdůrazňovat, že takovýto manévr je nesmírně náročný po všech stránkách, a žádné závazné mezinárodní dohody dosud nebylo dosaženo. Vývoj se však jasně ubírá tímto směrem, a rozhodně by nebylo dobré jej nebrat na vědomí. Znamená to především maximálně efektivní využití stávajících zdrojů, orientaci na ob-

novitelné, decentralizované a flexibilní systémy (tedy nejen zdroje, ale především transportní systémy a uchovávání energie) s aplikací nejlepších existujících technologií a vývojem nových.

Úvahy o situaci naší republiky bychom měli rozšířit minimálně na rozměr Evropské unie, současná a zejména bezprostředně budoucí energetika má nejméně kontinentální rozsah jak co do „hardwaru“, tak zejména „softwaru“ v podobě mezinárodních dohod a podobně. Pokud pak jde konkrétně o těžbu podkrušnohorského uhlí, různé studie ukazují, že pro bezprostřední budoucnost se bez uhelných zásob za těžebními limity určitě obejdeme, a to jak z hlediska výroby elektřiny, tak i zajištění tepla. Investice do zvýšení účinnosti například centrálního zásobování teplem by rozhodně přinesla mnohem lepší výsledky a v kratší době než nové výrobní kapacity.

Při úvaze o hodnotách území pak musíme mít na paměti jedinečnost lidských sídel a celé krajiny, již chceme zachovat nejen pro sebe, ale i pro příští generace. Jde přitom o území již dnes nesmírně zdevastované povrchovou těžbou, které bychom měli co nejdříve citlivě regenerovat a nikoliv plánovat jeho další destrukci. Nemám přitom na mysli jen hodnoty přírodní či krajinářské, ale i to, že zde žijí lidé, kteří jsou s krajinou srostlí a tvoří s ní jediný celek, v minulosti a až dosud těžce zkoušený a hodný pomoci ostatních, ne další zátěže.

Otázka limitů je nepochybně součástí širší diskuze o energetice vůbec a o té v Česku zvláště. Až dosud tato diskuze postrádá dostatečně široké a dlouhodobé zakotvení. Stejně tak se malá pozornost věnuje potřebě zachovat – a někde obnovit – přírodní, kulturní, historické i lidské hodnoty české krajiny, po staletí kultivované, ale stále s velkým bohatstvím zachovalé, byť lidmi modifikované přírody. Prolomení limitů však po mém soudu nehrozí. Proč bychom to dělali, když se navíc všechny dosavadní vlády shodly na jejich zachování.

Lidové noviny 6. 2. 2010

Ne počasí, my se musíme přizpůsobit

Leden patří k nejstudenějším měsícům roku, přesto nás sníh a velký mráz opět překvapují. Proč se lidé chovají tak nepřírozeně při změnách počasí?

Jako lidstvo jsme si zřejmě zafixovali, že o počasí už všechno víme, že ho umíme předpovědět. Jenže počasí se chová jinak, než by se podle většiny lidí chovat mělo. Chová se přírozeně, ve střední Evropě nikdy nebylo zvláště stabilní. Málokdy jsme měli třicet dní stabilní počasí, vždy se rychle měnilo. A mění. Jenže technika postoupila do určitého vrcholu a člověk si myslí, že se počasí nemusí poddávat.

Proč ale chce dělat moderní člověk všechno pořád stejně bez ohledu na to, zda je venku 30 stupňů plus, nebo 30 stupňů minus?

Protože se stále méně na počasí ohlížíme. Pak jsme překvapeni, že stojí dálnice D1 či nelétají letadla, jakmile napadne deset centimetrů sněhu. Málo lidí u toho přemýšlí, že tak velké plochy se nedají očistit za čtvrt hodiny. Člověk se musí přizpůsobit přírodě. Nebo se nepřizpůsobíte a pak stojíte v koloně na dálnici či půl dne čekáte na letišti. Je to naše volba. Přizpůsobit se počasí, i když já to doporučuji, je těžké. Nemůžete některé věci odložit. Tak to zkoušíme. A pak se divíme.

Už v Sovětském svazu se říkalo, že „poručí větru, dešti“. Lze změnit počasí na přání?

I někteří meteorologové si myslí, že to jde. Běžně se to dělá v zemích Středomoří. Strílí se tam chemikálie do bouřkové oblačnosti, aby se vypršela dříve, než vzniknou kroupy. Ovlivňuje se tím proces oblačnosti, aby kroupy nepoškodily zemědělce. Problém je, že nikdo neví, jak by to dopadlo bez těch chemikálií. Ale není to tak dávno, kdy v Pekingu dělali podobný zásah, ale najednou jim pak nasněžilo. Sváděli to právě na to, že „ovlivnění“ počasí se nepovedlo. Je to však těžko ověřitelné.

Nemohou mít zásahy lidí do chodu počasí nebezpečné důsledky?

V některých případech ano. Vysychání Aralského jezera je podle odborníků způsobováno tím, že se tam otočily některé toky kvůli zavlažování jiných oblastí. Dnes si s tím daný region neporadil.

Počasí souvisí i s klimatem. Vy tvrdíte, že poslední roky nás postihla módní mediální hra s názvem „za vším hledej klimatickou změnu“. Jsou však z dlouhodobého hlediska za více extrémními výkyvy počasí u nás i klimatické změny?

Dlouhodobě ano. Klimatická změna se u nás projevuje právě extrémním počasím. Jen se podívejte na častěji se opakující povodně za posledních deset let.

Za 100 let se na našem území zvýšila průměrná teplota o 0,74 stupně a v Evropě o 1,2 stupně. Vy říkáte, že tyto hodnoty jsou nezanedbatelné. V čem mají na nás vliv? Vždyť 0,74 za sto let není tak mnoho.

Změna o 0,74 je v dlouhodobém průměru skutečně hodně. Změnilo se tím rozložení srážek v průběhu roku, což má velký vliv na půdu a rostlinstvo. Změnily se tím u nás například podmínky pro zemědělství. Mění se tím životní cyklus a výskyt některých drobných organismů. Třeba klíšťat. Zvýšenou teplotou se prodloužila jejich aktivita a dostali se do vyšších nadmořských výšek. Před několika lety jsem četl, že budeme jednou u nás pěstovat mandarinky. To asi ne. Naopak budeme mít tady problémy s povrchovou vodou, s naplňováním zásob pitné vody.

Může mít v Česku zvýšená průměrná teplota i pozitivní dopady?

Ale ano. Hydrologové změřili a ověřili, že se zvýšila teplota povrchových toků v Česku. Má to pozitivní efekt na turismus, pokud jde o přehrady. Má to však negativní efekt pro použití povrchové vody pro chlazení v průmyslu. Každý se na to může dívat jinak. Já odmítám ten současný cirkus kolem této věci, ale jako klimatolog vím, že nemůžeme nad tím mávnout rukou.

Viliam Buchert, MFD 29. 1. 2010. Podstatně kráceno

Lída Rakušanová

Déjà vu v české kotlině

Týdny trvající inverze, alarmující překročení všech možných limitů škodlivin v ovzduší, naléhavé varování, aby děti, těhotné ženy a starší lidé nechodili ven a radši nevětrali. To všechno nás provází od počátku letošního roku, a to všechno tu přece už bylo. V listopadu 1989, týden před Sametovou revolucí, kvůli tomu skandovali občané sborem na stadionu v Teplicích, že chtějí kyslík.

Teď jako by se situace opakovala. Ještě chybí, aby se školní třídy ze severu Moravy a Čech začaly zase vozit na Šumavu. A aby se lidem v ohrožených regionech začalo znovu vyplácet „pohřebné“.

Rdousící mlhy a kluzká vrstva sazí patří sice minulosti, protože řada průmyslových podniků, která se podobala spíš průmyslovým muzeím, po listopadu zavřela brány. Ty nejhorší chrliče síry v podobě elektrárenských komínů se podařilo odsířit. To, co nás trápí dnes, je hlavně neviditelný polétavý prach.

Při přípravě na vstup do EU přijala ČR zákony na ochranu ovzduší, půdy a vody.

Mezi nimi i jeden, který postupně zaváděl snižování emisí s tím, že by od roku 1999 neměl připouštět výjimky. Tenkrát, před deseti lety, to inspektori skutečně kontrolovali a hned v prvních měsících pokutovali na sedmdesát hříšníků. Dva z nich museli tehdy výrobu dokonce zastavit. Dnes se s podivem dočítáme v novinách, že meteorologové sice vybraným velkým podnikům nařídili omezit výrobu, jak jim to umožňuje od listopadu platná smogová vyhláška, ale podniky na to prý zatím *ne-mohou účinně reagovat, protože nemají schváleny regulační řády, jimiž se při omezování výroby budou řídit.*

Boj o zdravé životní prostředí u nás tedy evidentně spíše začíná, než končí. Podle údajů Hnutí duha spotřebuje například česká energetika na každou korunu hrubého domácího produktu skoro dvakrát víc energie než patnáctka původních států EU. Ekologové tedy právem žádají, že zelenou musí mít v prvé řadě energetická efektivnost našeho hospodářství. Místo toho si ale zdejší politici klepou na ramena, jak ČR šetří emise, když může emisní povolenky dokonce prodávat. Že se tak ovšem děje jenom proto, že „dnem D“, kdy se emise jednotlivým státům spočítaly a od této sumy se začala odečítat procenta úspor, bylo období těsně po pádu železné opony, kdy chrliče popílku byly ještě v provozu, to už nedodají.

Významným zdrojem škodlivin v ovzduší jsou v zimě kromě průmyslu i domácí topeniště: na vesnicích to nezdědka vypadá, jako když tam někteří lidé vedou chemickou válku proti vlastním sousedům. Je nutné najít způsob, jak tomu zabránit. Zrovna tak je ale nezbytné uplatňovat vyhlášky, omezující provoz na silnicích v okamžiku, kdy jsou v ovzduší překročeny limity polévatého prachu. Mezi jeho hlavní zdroje patří kromě fabrik právě auta. To, co zažívají lidé na severu Moravy, je totiž podle odborníků srovnatelné jen se smogem v některých oblastech Číny.

Jen lidem jako by to tentokrát ani moc nevadilo. Slyšet je pár aktivistů a občanských iniciativ. Na stadionech ale kupodivu už nikdo neskanduje.

Český rozhlas 6, 10. 2. 2010

Anketa VNR k 20. výročí listopadu 1989

II. ČÁST

MUDR. PŘEMYSL HNĚVKOVSKÝ, CSC., LÉKAŘ, FOTOGRAF

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

V osobním životě jsem ocenil svobodu, ale vše jsem si musel zařídit a udělat sám jako za bolševika. V profesní rovině jsem změnu nezaznamenal. Respektive zaznamenal. V roce 1996 jsem byl, po třiceti letech na fakultě, shledán nadbytečným. Zajímavé bylo, že nadbytečnými se stali všichni na katedře biologie, kteří nikdy nebyli ve zločinecké organizaci.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

Na FVL UK (dnes 1. LF UK) k podstatným změnám nedošlo. Tehdejší děkan prohodil, že je pod úroveň lékařské fakulty dělat nějaké čistky. Komunisté se první dva roky báli, že se jim něco stane a byli hodní. Pak se zase začali houfovat a vystrkovat růžky. Bratrstvo kočičí pracky je stále stejné a škodí dál. Rozdíl je pouze v tom, že nemají stranickou legitimaci.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Realita je příšerná. Pro politickou scénu nemám slušný výraz.

MUDR. JIŘÍ JEŽEK, ŘEDITEL OBČANSKÉHO SDRUŽENÍ AGNES A MAJITEL NAKLADATELSTVÍ JEŽEK

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

Na podzim 1989 jsem byl čerstvým absolventem školy a nastoupil jako lékař do nemocnice v Kolíně, kam jsem z Prahy denně dojížděl. Díky revoluci jsem se vrátil nejprve zpátky do Prahy na fakultu, nicméně záhy jsem začal studovat obory, které mi předtím nebyly dopřány – filozofii a psychologii. Setkání s doc. Zdeňkem Pincem a s dalšími filozofy znamenalo pro mne odklon od medicíny k etice. Po několika letech učení na různých školách se mým novým oborem staly neziskové organizace, občanský sektor. Nebýt listopadu 1989, nejen že bych nebyl zde, ale nebyl by ani celý občanský sektor – takže jsem měl štěstí, že revoluce umožnila vytvořit u nás zcela nové - stále svobodné, kreativní a spontánní - prostředí, ve kterém jsem se našel a v němž mi práce může přinášet potěšení a smysl.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

V podstatě na zelené louce vyrostly nové neziskové organizace (je jich registrováno cca 70.000), začaly zde působit nadace a definovaly se mechanismy, jak redistribuovat zahraniční finanční zdroje. Za necelých dvacet let vývoje se organizace staly profesionálními a převzaly řadu úloh spojených s péčí o lidi sociálně či zdravotně znevýhodněné.

V prostředí vyšších odborných a vysokých škol, kde působím externě, považuji za klady pluralitu nabídky i kvality studia, apolitičnost akademického prostředí a přístup k nekonečnému množství literatury. Za zápor pak akademickou zkostnatělost, konzervativní pojetí jednotlivých oborů a obtížné prosazování alternativních směrů, dále narůstající počet studentů ve výuce a z toho plynoucí negarantovanou úroveň skutečného vzdělání.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Vlastně shodují. Euforii jsem zažíval ze znovunabyté svobody a uvolnění atmosféry, sahající až do osobních vztahů mezi lidmi. Že charakter a osobnost nebudou hlavními kritérii úspěchu, to se dalo očekávat. Mrzí mě, že politika, která má být „věcí veřejnou“, se zjištěně uzavřela sama do sebe a nedělá se se západem pro věc, ale z důvodů osobních ambic a zisků. V regionech a na menších městech to však často funguje i jinak, a řekl bych, že „země vzkvétá“ – posun je tak markantní, že žádná skepse neobstojí. Jsem spokojen, jak to tehdy dopadlo, a jsem naplněn radostí, že to jede dál – i když úplně nevíme, kam.

PROF. ERAZIM KOHÁK, PH.D., FILOZOF

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

Asi jako pád Prozatímní vlády život Leninův: mohl jsem se vrátit z vyhnanství. Před dvaceti lety jsem zastával pozici univerzitního profesora filozofie na špičkové univerzitě, po dvaceti letech jsem zastával pozici univerzitního profesora filozofie na špičkové univerzitě, jen tehdy to bylo v Bostonu, po dvaceti letech to bylo v Praze. Jinak až na výplatní pásku se nic nezměnilo. (Jen vzhledem k pokročilému věku teď zastávám pozici vědeckého pracovníka Filozofického ústavu AV ČR.)

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

I naše vysoké školy se mohly vrátit z vyhnanství a stát se znovu součástí evropské vzdělanosti, jen ten návrat byl v jejich případě pomalejší.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Asi tak, jak se ideály obecně shodují s realitou, ač tehdy jsem doufal, že se nám

v mezidobí mezi odstupem komunistů a nástupem kapitalistů podaří zaměřit na evropský sociálně demokratický model skandinávského stříhu.

PROF. MUDR. PAVEL PAFKO, CSC., PŘEDNOSTA III. CHIRURGICKÉ KLINI-KY 1. LF UK A FN MOTOL

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

Po listopadu 1989 jsem v osobním životě měl možnost si ověřit, že země je kulatá. Máme svobodu slova, ale bohužel většinou zůstává pouze u těch slov.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

Největší změnou ve zdravotnictví je podle mne oficiální otevření soukromého sek-toru, a tím změna pacienta v klienta. Mnohé z toho, co jsme ve zdravotnictví měli na vysoké úrovni (preventivní programy, péče o dítě), bylo revolučně smeteno. Ško-da. Pokud jde o výuku kromě možnosti studovat i v zahraničí (ERASMUS) žádnou zásadní změnu nevidím. Snad pouze menší zájem studentů o medicínu.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Mé představy stejně tak jako většiny národa se nevyplnily. Bohužel lidé stojící v čele naší společnosti (samozřejmě to neplatí u všech) nesplňují kritéria etické úrovně vůdců národa.

PROF. PHDR. JAN SOKOL, PH.D., EMERITNÍ DĚKAN FHS, BÝVALÝ MI-NISTR ŠKOLSTVÍ

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

Byla to jedna z největších změn v mém profesním životě, a tím ovšem nepřímo ovliv-nila i osobní život a rodinu. Od počítačů a softwaru jsem přešel do redakce a pak do parlamentu, a co jsem dřív dělal jen jako koníček, stalo se nakonec mojí profesí.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

Vysoké školy se hodně změnila a není pravda, že by stagnovaly. Dostaly svobodu, otevřely se všem, obnovila se tu věda a znovu navázaly zahraniční spolupráce. To ovšem neznamená, že bychom se s tím mohli spokojit.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Tenkrát jsem si vůbec nedovedl představit, jak to bude dál a pokud ano, byl jsem hodně skeptický. Proto mě i dnešní skutečnost připadá spíš jako malý zázrak, než

abych byl zklamaný a otrávený. Vůbec jsem si nedovedl představit, že budu jednou učit na svobodné univerzitě. Pokud jde o politiku, neměli bychom ji přeceňovat: úžasné je právě to, že můžeme jednat a žít i mimo ni.

PHDR. JIŘINA ŠIKLOVÁ, CSC., SOCIOLOŽKA

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

Po převratu jsem byla pozvána zpět na FFUK, bylo mně řečeno, že jsem byla rehabilitována. Uprímně řečeno, spíše si myslím, že se měli rehabilitovat ti, kteří nás před těmi dvaceti lety vyhodili. Přesto jsem ráda, že jsem zase mohla dalších dvacet let přednášet studentům a již publikovat svoje názory zcela veřejně.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

Převratný, protože na rozdíl od doby předchozí bylo a je dosud možné přednášet vlastní názory, tedy to, o čem jste přesvědčen či přesvědčena. Předpokladem ale je, aby člověk nějaké vlastní názory vůbec měl. To je občas problém.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Představy - to je něco zcela nekonkrétního, ale očekávání moje se splnila. Všechno co jsme chtěli, co například bylo vyjádřeno v Několika větách z roku 1989, se splnilo. Nejsme začleněni do sovětského bloku, máme svobodu slova, máme možnost zvolit si politické strany, nejsme vazaly státu ani žádné politické strany... To, že nejsme schopni tyto možnosti naplnit, to je především naše chyba a nemůžeme se vymlouvat na to, že nám to někdo zakazuje nebo nakazuje. Svoboda vždycky něco stojí a kdo není ochoten pro ni obětovat ani vlastní pohodlí, tak má smůlu.

MGR. VÁCLAV VĚTVIČKA, BOTANIK

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

V prvních chvílích jsem až nevěřičně zíral, že po tolika letech od oněch krátkých dvaceti let první republiky se ještě v našem národě najde síla k návratu. Nejprve jsem byl povolán, abych řídil Průhonický park a po dvou letech jsem se zúčastnil výběrového řízení na pozici ředitele Botanické zahrady UK - tu jsem vykonával 15 let. Moji synové mohli vystudovat a svobodně cestovat po světě, od Kazachstánu po Kostariku, od Finska po Namibii. V neposlední řadě mně uplynulá léta dovedla k rozhlasovému mikrofonu a před televizní kamery a mohl jsem svou knižní produkci rozšířit na dvacet titulů. Dostal jsem také příležitost podílet se na zahraničních populárně vědeckých publikacích.

Kdyby nebylo 17. listopadu 1989, byl bych asi řadovým zahradníkem v Pokusné a aklimatizační zahradě v Černolicích a štěkali by po mně jen tamní psi.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

Na jedné straně se nesmírně rozšířily možnosti kontaktů vědeckých pracovníků a přibýlo možností pracovat na botanických objektech od Koreje po Brazílii, od jižní Afriky po Norsko. Na druhé straně začaly ruce svazovat ekonomické základy, peníze, granty. A věda začala být měřena a vážena i tam, kde to příliš a objektivně nelze. Ne vždy také souhlasím s moderním (nebo módním?) přístupem k organizaci studia, nelíbí se mi, že vzniká téměř ostrá hranice mezi bílou (čti laboratorní) a zelenou (terénní) biologií. To může v krajním případě vést k tomu, že „bílí“ absolventi budou do poslední báze znát strukturu DNA toho či onoho biologického objektu, ale v terénu budou mít potíže s rozlišením dubu a buku.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

V občanské rovině jsem ani za nehet netušil, jaké „možnosti“ v nás dřímou. Jako příznivec „mašinek“ jsem měl rád klasické tunely a jejich budovatele a mrzí mne, že se jejich těžká profese stala symbolem největších nekalostí. Věřil jsem v tradiční česká průmyslová odvětví (sklo, textil, cukrovarnictví, pivovarnictví, kladenská ocel...). Netušil jsem, že se v tom či onom odvětví staneme jen „surovinovou základnou“ (např. firma Calofrig v Borovanech). Někdy mám pocit, že bych měl vzít své staré autíčko a objet místa, kam jsem se studenty a herci v prvních týdnech Sametové vyvážel revoluci – a tamním se omluvit.

PROF. ING. IVAN WILHELM, CSC., EMERITNÍ REKTOR UK

Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život?

V osobní rovině představovaly nepopsatelnou úlevu. Tehdejší poměry byly nepřijatelné, smutné bylo vědomí, že život utíká bez velkého užitku. Pád režimu znamenal šanci na zásadní změny. Brzy mohl každý pochopit, že se může snažit o nové uspořádání věcí a mít na tyto děje dokonce jistý vliv. Bylo zřejmé, že nadšení a elán, které ovládly společnost, nemohou vydržet dlouho, avšak rovněž bylo zřejmé, že bývalé pořádky se již vrátit nemohou.

Na mém pracovišti (MFF UK) skončily různé zákazy a příkazy. Byl jsem pověřen vedením kurzovní přednášky a v roce 1990 jsem mohl poprvé vyjet na služební cestu na Západ (na Univerzitu v Heidelbergu). Velká výzkumná zařízení, o kterých mohl člověk leda číst v odborné literatuře, byla najednou zcela dostupná. Navíc se tamní kolegové chovali velmi kolegiálně a s maximálním pochopením. Život tak vlastně dostával smysl.

Jaký vliv to mělo na poměry v oblasti, v níž působíte?

Na vysokých školách se poměry změnila zcela zásadně. Již 4. 5. 1990 přijalo tehdejší Federální shromáždění nový zákon o vysokých školách. Brány vysokých škol se otevřely těm, kteří byli v průběhu let odejiti a chtěli se vrátit. Velmi rychle se začalo pěstovat povědomí univerzitní sounáležitosti a především se na univerzitní půdě začal vědomě prosazovat výzkum. Rozvoj mezinárodní spolupráce byl opravdu bouřlivý. Podle mých zkušeností byli akademičtí pracovníci UK vesměs vřele přijímáni na sesterských univerzitách v celém světě a jméno Univerzity Karlovy mělo u partnerů velmi dobrý zvuk. To ulehčilo spolupráci ve výzkumu i ve studiu a také studentské výměny. Nedostatek peněz byl v počátcích opravdu tragický, přesto se podařilo mnoho konkrétních projektů při pochopení partnerů realizovat.

Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?

Nežil jsem ve snech, moje představy o životě byly triviální a spočívaly v tom, že lze žít, konat a rozhodovat se svobodně a nést plnou odpovědnost za své svobodné chování a rozhodování. Zcela jistě se musí dodržovat „pravidla hry“, která jsou jasně stanovena a platí pro všechny. Je proto namístě přenášet celou řadu kompetencí na každého jednotlivce s důvěrou v jeho schopnosti a „zmenšovat“ tak roli státu ve vztahu k občanovi. Teze, že stát má být malý, ale silný, by se měla zvažovat při všech rozhodováních státní nebo komunální správy.

Dnes si patrně málo uvědomujeme, v jakých svobodných podmínkách vysoké školy fungují, čím je garantována jejich autonomie a samosprávný charakter, a málo dbáme o to, aby tyto hodnoty nebyly narušeny a poškozeny. Tento zájem bychom měli mít na zřeteli před všemi ostatními, dokonce zájmy finančními či ekonomickými. Měli bychom mít na paměti pouze stěží uvěřitelnou skutečnost, že Univerzita Karlova prožívá ve své dlouhé historii období z nejšťastnějších a my jsme toho nejen přímými svědky, ale i účastníky.

ALMA MATER

JUBILANTI:

RADIM PALOUŠ

CYRIL HÖSCHL

Politický zvrat z roku 1989 znamenal nejenom obnovení svobody a demokracie ve společnosti, ale také návrat akademických svobod vysokých škol. Do jejich vedení mohli opět hodnostáře volit učitelé i studenti. Prvním takto svobodně zvoleným rektorem Univerzity Karlovy po Listopadu se stal Radim Palouš, děkanem Lékařské fakulty hygienické (3. LF UK) Cyril Höschl. Oba shodou okolností loni v listopadu oslavili významné narozeniny – Cyrilu Höschlovi bylo šedesát let, Radimu Paloušovi o dvacet pět let více.

PROF. PHDR. RADIM PALOUŠ, DR. H. C. MULT, se narodil v Praze, kde také vystudoval Filozofickou fakultu UK (obor filozofie) a Přírodovědeckou fakultu Vysoké školy pedagogické (obor chemie). Působil nejprve jako středoškolský profesor, pak byl asistentem analytické chemie. V šedesátých letech se vracel k filozofii, získal titul kandidáta věd (CSc.), v roce 1967 byl jmenován docentem a roku 1990 vysokoškolským profesorem. Za normalizace prof. Palouš organizoval ilegální filozofické semináře a působil jako editor samizdatových publikací (např. *Nové cesty myšlení*). Byl od počátku signatářem Charty 77 a v období 1982–3 jejím mluvčím. Za svou činnost byl komunistickým režimem persekvován. V roce 1989 patřil k aktérům listopadového převratu. Od ledna 1990 do února 1994 byl rektorem Karlovy univerzity.

Na počest svého emeritního rektora uspořádala jeho alma mater přátelské setkání, na které 4. listopadu 2009 přišli jeho následovníci ve funkci rektorů UK, stejně jako současní prorektori, děkani, pedagogové, historici, filozofové, přátelé a další hosté. Laudatio přednesl proděkan Pedagogické fakulty UK prof. PhDr. Zdeněk Helus, DrSc.

Zdeněk Helus

Velký člověk apeluje vizi, jejíž platnost trvá

Laudatio k počtě prof. Radima Palouše u příležitosti jeho 85. narozenin

Jsme zde pospolitostí, kterou sjednocuje úcta a respekt k osobnosti, životu a dílu univerzitního profesora, doktora filozofie Radima Palouše. A také radost, že mu můžeme tyto své city vyjádřit. V pokorném doznání, že naše životy a běh naší doby obohacoval a ovlivňoval k lepšímu.

Máme na mysli činy, které vykonal jako jedna z vůdčích osobností disentu, a činy spjaté s povoláním do úřadu rektora Univerzity Karlovy. Máme na mysli jeho pedagogické působení, především na Pedagogické fakultě. Zde svou dráhu vysokoškolského učitele započal, zde byl habilitován. Zde byl ovšem také potupen a hanoben, zde ale také měl trvalé přátele. A sem se posléze vrátil, aby zde spoluzakládal katedru filozofie, nacházel žáky, přednášel a vytvářel centra svého působení.

A konečně a zejména máme na mysli jeho dílo filozofické. Profesor Palouš je myslitelem obratu. Je kritikem doby stávající, respektive končící – tedy novověku, jinými jeho slovy eurověku nebo též doby pozdní. A je hlasatelem doby nadcházející - světověku. Porozumět jeho filozofii výchovy předpokládá orientaci v této přelomovosti.

Eurověk – novověk – se ve své vrcholné a finální fázi dostává do krize, kterou stále více pociťujeme. Její dramatikou svého času výstižně charakterizoval Petrušek: *Na jedné straně žijeme déle, vyrábíme více, nakupujeme více, cestujeme více, žijeme déle než dříve, relativizujeme hranice prostoru a času, vedle světů reálných disponujeme světy virtuálními, možnosti komunikace jsou omračující, proudy informací nekonečné, objevy nového neutuchající... Navzdory tomu a ruku v ruce s tím ale také sílí pocit, že se nacházíme ve společnosti pozdní doby, kterou lze metaforicky přirovnat k sopce, o níž nevíme, zda a kdy může vybuchnout a s jakými následky...*

Palouš ve své myslitelské svěbytnosti se noří do hloubky pod krizovou jevovost problémů a pátrá po překrytých, leč původních příčinách. Vidí je ve zburzení subjekt-objektového rozlomení, kdy subjekt–člověk se vyděluje z celku do určitého druhu osamocení a izolovanosti, aby to nesubjektové manipuloval, ovládal, vykořis-

foval... Jeho panství má dalekosáhlé důsledky, v neposlední řadě ve zbudění kultu obživy, kariéry, zábavy, hybridu pracovitosti a kariérního vzestupu. To vše na úkor transcendence, tedy lidského přesahu, pozvednutí se k ujasnění si poslání a smyslu života v řádu jsoucna; k otevřenosti výzvám, které apelují na jiné, nosnější hodnoty.

Krize, které proběhly, a krize, které buší na dveře, dokládají, že věci zašly za nezasáhli mez, je třeba něco dělat. Povolává nás světověk. Jsme jedno lidstvo: nervový systém komunikace nás – tak říkajíc – dává dohromady. Ale jde o obsah této komunikace, této propojenosti. Jde nyní o to vyvodit konsekvence pro rodící se šance spolubytí, sounáležení – bytostnou, živou, pulzující celistvost. A Palouš opakovaně zdůrazňuje, že tato celistvost nezahrnuje jen člověka, lidstvo, ale je spolubytím, sounáležením veškerenstva. Není v tom novum naší doby, ale naše doba zde nastoluje trvalý nárok s novou naléhavostí v novém kontextu našeho pobytu.

A zde je téma výchovy ústřední. Jde o výchovu jako orientování člověka, aby vyšel ze své omezující sebestřednosti, z propadnutí stínohrám jeskyně, ze své zaborenosti do obstarávek a toliko technovědních operací. Výchova má být výzvou, aby člověk na sebe kladl nejvyšší nárok svého poslání. Jde tedy o výchovu obratu.

Dovolte mi zdůraznit **tři apely výchovy obratu**, které v Paloušově díle zaznívají se značnou zřetelností.

Za první. V tematizaci biblické zvěsti, ale také v archetypálních obrazech mýtů, legend a pohádek se opakovaně vrací téma zbloudění, svedení z pravé cesty, odloučení od životodárného zdroje, ztráty něčeho, co je podstatné. Napovídá to, že k lidskému životu patří, že nejdeme pravou cestou, že se ocitáme v labyrintu, že se dostáváme do rukou špatných vůdců, že propadáme závislostem, takže přestáváme být sami sebou. Pro výchovu je to výzva, aby se neomezila jenom na předávání vědomostí a trénování dovedností, ale také **aby probouzela k nápravě**, aby napomáhala moudrosti a odvaze dávat cestu svého života a doby, v níž je žít, do pořádku.

Za druhé. Člověk se nachází v okolnostech, které na něho naléhají, zaměstnávají ho, nedávají mu klidu, je jimi proniknut a vlečen. Ale také a neméně, člověk má své nitro, je také niterný. A o nitro je třeba pečovat tak, aby bylo možno do něho vcházet a konat v něm podstatné dílo života – reflexi nad tím, co je pravé a skutečné, o co má jít. Jde o nitro, které není klauzurou, kde se máme uzavřít, ale ze kterého se vychází, stejně tak, jako se do něho vchází, v němž a jímž se člověk disponuje pro svou zodpovědnou účast na dění světa, pro svůj nezastupitelný úkol, pro své poslání. Pro výchovu je to výzva **dát své nitro do pořádku**.

Za třetí. Výchova nemá být jenom poznáváním věcí tak, že jsou vydělovány ze svých přirozených souvislostí, z celku jsoucna, abychom je mohli usmrcovat a pítvat, abychom jimi mohli k různým účelům manipulovat, abychom s nimi mohli dělat cokoli. Pro výchovu je to výzva, **aby byla láskyplná**: Má vychovávaného vést, aby svým poznáváním a jednáním nejen přemáhal a ovládal, ale také, a zejména, aby to, co poznává a s čím se setkává, chránil – v tom, co je pro ně podstat-

né, čím patří do řádu sounáležitosti. Výchova tak dává člověku šanci, že přesáhne sám sebe dobrodiním, kterým je pro svět, v němž žije. A to nejen svět lidí. Podmanivý je v této souvislosti novozákonní výrok apoštola Pavla k Římanům: *Celé tvorstvo totiž nedočkavě čeká, až se ve slávě zjeví spravedliví jako boží synové. Neboť tvorstvo bylo podrobena nicotným choutkám padlého člověka... Zůstala však tvorstvu naděje, že i ono bude osvobozeno z toho otroctví, kdy muselo sloužit padlému člověku, a bude od toho zproštěno tím, že budou oslaveny Boží děti... Víme přece, že celým tvorstvem jde jeden vzdech...*

Profesor Paloušovi se po zásluze dostalo četných ocenění. Ale jeden výkon není zaznamenán, a přesto je výkonem svrchovaným a týká se této chvíle. Je to **výkon stáří**. Stáří, které - v souladu s Komenského naukou o osmi školách života - má být školou, kterou je nanejvýš potřebné absolvovat. Současný redukcionistický pohled nám vyjevuje stáří jako úpadek, který nezbyvá než usnadňovat a kterému lze dočasně čelit toliko rozptýlením či reevokováním mladosti tak, aby stáří jakoby zde ještě nebylo. Proti tomu výchova obratu nám odhaluje **stáří jako výzvu dobrat se životní integrity a moudrosti zklidněného, usebraného životního nadhledu**.

Ve výstižném Paloušově komentáři k této Komenského nauce stáří má a může být vrcholným údobím lidské dočasnosti; a škola stáří má napomáhat náležitěmu využití poslední lidské šance tváří v tvář celkovému smyslu bytí. K tomuto tématu se Palouš opakovaně vrací, variuje je v klíčových kapitolách několika svých monografií. V poslední z nich - „Paradoxech výchovy“ - cituje žalmistu (Žalm 91): *Kdo vsazení jsou v domě Páně, pokvetou na nádvořích Božích. Ponesou ovoce i v stáří a budou svědčit: Pán je věrný, je skála má, je právo samo*. Tento odkaz - dodává Palouš - není nezbytně jen náboženským vyznáním víry v Hospodina. Lze jej chápat jako příklad dosti zapomenutého pojetí života a světa. Tenkrát bylo zřejmé, že stáří mají důležitou výhodu: jsou dost staří na to, aby je už nepobízely pomíjivé touhy - a právě v této negativitě je velký dar obstát ještě v posledním úseku života... *Být dost starý znamená proniknout z banální všednodennosti až k 'nebesům'*.

Jsmo zde, abychom si uvědomili blaho pobývat s velkou osobností. Používám-li zde slova velká osobnost, pak mám na mysli člověka vertikály, který se dopracoval nadhledu, dovolujícího mu pádně i přesvědčivě vyjadřovat nezbytnost dobu i sebe sama zásadně změnit, či vyvjet, protože jít dále nějak tak, jak tomu bylo dosud, není řešením, nechceme-li se zaplétat do dalších dějství krize, která nás postihuje. **Velký člověk apeluje vizí, jejíž platnost trvá**. Proto je také možná člověkem tragickým, protože vize je uskutečnitelná jen zčásti, jen jaksi, jen až pak, a stále nějak jinak, než to bylo míněno. Není však člověkem nešťastným, protože konec konců je jeho vize sama o sobě osvobodivým darem, nade všechny dary a navzdory ranám se obnovuje a vede. Tedy je člověkem šťastným. Šťastným proto, že - slovy Komenského v citaci Paloušově - sice nemůže zařídit, co zařídit je třeba, ale může, chce a musí to zařizovat.

Foto © M. Antůšková

PROF. MUDR. CYRIL HÖSCHL, DRSC., FRCPSYCH., je ředitelem Psychiatrického Centra Praha a Centra Neuropsychiatrických studií v Praze, profesorem psychiatrie na 3. LF UK v Praze a na košické LF Univerzity P. J. Šafárika. Narodil se 12. listopadu 1949. Vystudoval Fakultu všeobecného lékařství Univerzity Karlovy (1974 MUDr., 1982 CSc., 1988 docent, 1990 DrSc., 1991 profesor). V letech 1990-1997 byl děkanem Lékařské fakulty hygienické (nyní 3. LF UK) v Praze.

Profesor Höschl je autorem učebních textů (např. Psychiatrie pro VZŠ) a monografií, mj. o neuroendokrinologii v psychiatrii, o neuroendokrinních testech či o klasifikaci sexuálních poruch. Rovněž přispívá do novin a časopisů – seznam jeho textů k odborným i společenským tématům má na osm set(!) položek.

Za své práce dostává prof. Höschl opakovaně ceny třeba od nadačního fondu Paula Jansenna nebo od Švédské lékařské společnosti. Získal také prezidiální cenu ČLS JEP a zlaté medaile jak své mateřské fakulty, tak i Univerzity Karlovy. Je laureátem soutěže Česká hlava.

13. listopadu 2009 vyznamenal Cyrila Höschla prezident Václav Klaus, když mu na Pražském hradě předal Zlatou plaketu prezidenta republiky.

Cyril Höschl:

Vždycky bych se k psychiatrii vrátil

Pane profesore, nedávno jste oslavil 60. narozeniny. Jste znám jako vědec, pedagog, glosátor a publicista, ale především jste lékařem, psychiatrem. Proč jste vlastně vystudoval medicínu a proč jste si zvolil právě psychiatrii?

S medicínou to byla vyloženě náhoda, protože jsem si dal přihlášky na tři vysoké školy, medicínu, psychologii a strojařinu a jako na první jsem šel na přijímací zkoušky na medicínu. Jakmile mě tam přijali, už jsem na ostatní školy nešel. Já jsem pořádně nevěděl, co chci dělat, a tak mi vyhovovalo, že medicína je nesmírně široký obor, který umožní šest let odkládat rozhodnutí čemu se dál věnovat - může to být od manuální disciplíny, jako je chirurgie, až po lingvistiku a psychoterapii. S psychiatrií to byla zase náhoda, protože jediné volné místo v Praze, kam mě tehdy vzal prof. Hanzlíček, bylo ve Výzkumném ústavu psychiatrickém. Nastupoval jsem tam ale s nevysloveným rozhodnutím, že odtamtud uteču, jakmile to bude možné; přestože jsem na studiích přečetl celého Freuda, nepovažoval jsem to za medicínu. Ale pak jsem začal mít psychiatrii rád, protože opět umožňuje odložit rozhodnutí co dělat - od biologické psychiatrie, které jsem se nakonec věnoval, až po psychoterapii, se kterou jsem začínal. I dnes se mladí psychiatři mohou věnovat zobrazovacím metodám, neurofyziologii, molekulární biologii i psychoterapii. A kdybych se někdy měl znovu rozhodovat, vždycky bych se k psychiatrii vrátil.

Za léta, co se jí věnujete, došlo v psychiatrii k velkému pokroku, mění se léky, metody a kromě toho i názory na duševní choroby nebo lidské chování.

V psychiatrii došlo k obrovským změnám všude, kde čerpá z výzkumných výsledků a z pohybu v neurovědách, jež udělaly velký pokrok za posledních dvacet pětadvacet let. A další doménou, kde došlo k pokroku, jsou práva pacienta a s tím související chápání duševních chorob a jejich destigmatizace. Nepochybně jedním z takových příkladů je odtabuizování lidské sexuality a hlavně dekriminlizace a depsychiatrize odchylek jako je homosexualita. Také došlo k posunu v legislativě; duševně nemocného není u nás dneska možné trestat.

Na druhé straně je tu oblast, ve které téměř k žádnému výraznému pokroku nedošlo, a to je ekonomika a organizace péče o duševní zdraví. Co se týče investic, rozvoje, budov, přístrojového a personálního vybavení, je psychiatrie mezi ostatními lékařskými obory stále na chvostu. Nezohledňuje se přitom, že populace stárne a s tím narůstá prevalence chorob spojených se stářím, a to jsou v drtivé většině poruchy neuropsychiatrické, degenerativní, například demence. A nezohledňuje se ani to, že je více duševních chorob i v mladších věkových kategoriích a že přibývá-

jí diagnózy, které jsme u nás předtím prakticky neznali, jako je patologické hráčství nebo závislost na tvrdých drogách.

To, co jste říkal platí jenom pro Českou republiku, nebo i pro jiné země?

Psychiatrie je mezi ostatními lékařskými obory na chvostu prakticky po celé zeměkouli. Jsou ovšem regiony, kde ten rozdíl není tak markantní a kde došlo v organizaci péče o duševní zdraví k výraznému pohybu, k lepšímu zajištění fungování nemocných v jejich původním prostředí, k rozvoji komunitní péče. Příkladem je Dánsko, Norsko, Švédsko, Velká Británie, Kanada a částečně také Holandsko. Říkám to s určitými rozpaky, protože ani v těchto zemích nelze situaci paušalizovat. Když se podíváte na jednotlivá psychiatrická zařízení v USA, Kanadě, ale i v Británii, tak shledáte velký rozdíl co do odborného a personálního zajištění, organizace a dostupnosti např. péče o tělesné zdraví duševně nemocných, což je zajímavý indikátor kvality péče. Máte zařízení a komunity, které jsou vzorové, a pak máte zařízení, kam byste se nikdy nechtěla nechat zavřít, kde není věnována pozornost pacientům a kde jsou služby poddimenzovány. Tak je tomu ostatně i v zemích bývalého socialistického bloku, kde je péče sice zaostalejší, ale uniformnější, směrem na západ od nás jsou ty rozdíly víc vyjádřeny. Máme v Kanadě postgraduálního studenta, který nám před časem napsal: Kdybyste někdy chtěli ve vědě něčeho dosáhnout, tak určitě jeďte sem. Ale kdybych náhodou onemocněl, tak mě, prosím, vezměte zase zpátky.

Teď jste mi nahrál na další otázku, o vztahu našeho státu nebo společnosti k vědě. Jistě jste seznámen s vládními návrhy na financování vědy. Jaký máte na ně názor?

Jsem s tím seznámen poměrně dost, protože jednak jsem několik let v radě vlády seděl, jednak jsem nyní v prezidiu Grantové agentury České republiky, která je vlastně rozpočtovou kapitolou pro vědu. Do vědní politiky vidím tedy poměrně zblízka a musím říci, že celá ta situace je mnohem složitější, než jak ji představují média a lidé z určitého okruhu Akademie věd, kteří se cítí ohroženi výhledem na příští roky.

Situace není zdaleka tak černobílá, jak je vykreslena.

Zatím se vůbec nic nestalo. Do vědy šlo na začátku po pádu komunismu řádově sotva několik miliard, a dnes to je čtyřicet miliard. Čili to je zřejmě největší nárůst, k jakému vůbec v dějinách moderní Evropy došlo. Na druhou stranu peněz je vždycky málo a každý se cítí nedocenen. A když narůstají investice, pak celá ta zóna bují, protože se přijímají další granty, kupují další přístroje a ty ovšem zvyšují nárok na personální zajištění a další financování. To je spirála, která se sice pomalu, ale soustavně roztácela v době relativní konjunktury. Teď je třeba tu spirálu zastavit a o to se ti, kdo tvoří vládní politiku, snažili, když se pokusili formulovat určitá kritéria hodnocení vědeckého výstupu, podle kterých by bylo možno posuzovat, kdo si kolik peněz zaslouží.

Právě tato kritéria vzbudila, pokud je mi známo, značnou nelibost.

Ať budou jakákoliv, tak vždycky najdete rozsáhlé oblasti, na které jsou nepoužitelná. Nemůžete mít stejné měřítko hodnocení vědeckého výkonu na biologii, egyptologii a pro badatele v oblasti chodského nářečí, takže ta situace je nesmírně obtížná. V době, kdy se kritéria připravovala, mohli se přípravy zúčastnit všichni a mnozí z těch, kteří to dnes kritizují, velmi hlasitě tehdy vykřikovali, že je třeba zavést operační kritéria, aby ti, již vědu jenom předstírají, nebyli financováni stejně jako ti, kteří skutečnou vědu dělají. Ale ve chvíli, kdy se ta kritéria zavedla, tak najednou titíž, kteří zjistili, že jejich hodnocení nevychází relativně tak dobře, jak se domnívali, spustili obrovský poprask.

Státní úředníci, kteří mají na starosti a) dodržování zákonů, b) implementaci vládních rozhodnutí a c) péči, aby nedocházelo ke střetům zájmů a aby nedostali peníze jen ti, kteří mají nejvíc kamarádů, potřebují nějaký objektivní nástroj. Vědecká komunita jim ho ale není schopna dodat. Ve chvíli, kdy dojde na lámání chleba, je vědecká fronta stejně rozhádaná, heterogenní a bojovná jako parlament. Kromě toho si myslím, že v současné době v čele vládních struktur, které mají vědu na starosti, stojí lidé, kteří vědí o co jde, kteří hájí zájem vědců. Nechtěl bych být v situaci ani ministryně Kopicové, ani rady vlády a ani premiéra Fišera, který si je všech těchto otázek vědom, ale na rozdíl od představitelů akademie hájí celou vědu v celé zemi, a to se týká i průmyslu a vývoje.

Slýcháme námitky, že průmysl by měl vědu spíš platit než získávat dotace.

Problém je v tom, že ze zákona a na základě pravidel EU statut organizace nesmí nikoho diskriminovat v přístupu k vědecké soutěži, takže o grant se může přihlásit jak státní podnik, tak příspěvková organizace nebo podnik s ručením omezeným či akciovka. A kdyby podniky, které vydělávají, přístup do soutěže neměly, dostali bychom se ihned do dalších problémů, protože většina ústavů Akademie věd jsou podniky. Podle definice EU je podnikem každá instituce, která získává prostředky prodejem svého zboží nebo služeb, a drtivá většina vysokých škol i ústavů akademie získává prostředky mj. prodejem svých služeb nebo zboží - softwaru, posudků, v biologii i postupů, sond a podobně. Navíc když podnik, který vydělává, získá granty ze státního rozpočtu, pak je státu dvakrát vrátí. Vzpomínám na Ritu Colwell, před lety ředitelku National Science Foundation, tedy federální „grantové“ agentury v USA. Když byla v Praze, jeden novinář se ptal, jak to je, když někdo dostane peníze ze státního rozpočtu, pak něco vymyslí, založí si soukromou firmu a živí se tím, zda by neměl peníze na grant vrátit. Rita Colwell mu odpověděla, že to je zdánlivě logická otázka, ale že by to Spojené státy nesmírně poškodilo, protože když ten člověk začne vydělávat, zaměstná další lidi, tím sníží nezaměstnanost, sám odvádí obrovské daně z příjmů a i kdyby nedělal nic jiného, než by si kupoval jachty, už za to, kolik lidí se výrobou jachet zaměstná a jaké platí za to daně, tak už jenom tím by

rozpočtu vrátil víc, než dostal (nemluvě o DPH v Evropě). Tady je třeba si uvědomit, že jenom u nás členové Svazu průmyslu a obchodu vracejí na daních do rozpočtu asi 35 miliard korun.

A co je také podstatné - v boji za Akademii věd se vždycky jako pozitivní příklady uvádějí ty ústavy, které skutečně jsou na světové úrovni, Ústav molekulární genetiky, Ústav experimentální medicíny a několik dalších, ale zcela se podařilo veřejnosti skrýt, že akademie má spoustu ústavů, které ve vědě neprodukují prakticky nic. Má například Ústav státu a práva, spojený s plzeňskou právní fakultou. Nechávám stranou takové otázky, jako třeba že jenom kancelář prezidia akademie má rozpočet téměř takový jako celý náš ústav s granty a výzkumným záměrem, protože si myslím, že tak významná instituce jako Akademie věd ČR si zaslouží i určitého genia loci, který je tvořen budovou na Národní třídě - v tomto smyslu akademii obhájí. Vše, co říkám, je vedeno snahou, aby si vědci uchovali schopnost kritického myšlení a oprostili se od emocí tam, kde lze nasadit rozum a kde má být vyslyšen i ten, kdo má odlišný názor. A současná vláda rozhodně není tak špatná, aby bylo nutné ji v oblasti vědní politiky nějak kriminalizovat.

Co říkáte, zní přesvědčivě, ale je tu ještě jedna věc: na vědu a výzkum se u nás dává menší procento HDP, než je průměr EU. To by se snad vyrovnat mělo.

To je pravda, jenže stejně menší procento v porovnání s EU jde na zdravotnictví, stejně ve zdravotnictví se dává menší procento na duševní zdraví, stejně menší procento se dává na ochranu životního prostředí. Proč by věda zrovna musela být výjimkou? Když vezmeme v úvahu, že se do vědy dává proporcionálně méně než v EU, tak si musíme říct, do čeho dáme méně, když vědě přidáme, protože možnosti jsou limitované. Peníze nemůžeme tisknout, neboť by okamžitě ztrácely hodnotu. Představa, že nalejeme do ekonomiky peníze tím, že je rozdáme, a pak stoupne poptávka a ekonomika se rozhybe, platí jenom v určitém nesmírně omezeném pásmu a jenom v určité nesmírně omezené periodě ekonomického vývoje. Celkově to však nevede k ničemu jinému než k inflaci, znehodnocení peněz a nakonec i lidské práce, protože tam, kde je chudoba, tam je práce levná. A ten kruh se pak začarovává.

Když mluvíme o penězích – jak je to s financováním vysokých škol?

V souvislosti s financováním vysokých škol je třeba si položit především otázku, zda je vysokých škol moc, málo nebo akorát. Myslím, že v době, kdy se o penězích tolik mluví, je čas k tomu, abychom se všichni – akademická obec vysokých škol, lidé z Akademie věd a rezortních ústavů – sešli, určili si výhledy a strategii jak pro vědní oblast, tak pro vysoké školství. O to se snažila iniciativa v oblasti terciárního vzdělávání svou Bílou knihou, ta ale skončila někde v šuplíku, kritizována pro změnu zase většinou členů vysokoškolské akademické obce. Takhle se to ale dělat nedá. Když se chceme pohnout kupředu, tak si musíme říct, co v terciárním vzdě-

lávání potřebujeme. Například zda opravdu potřebujeme, aby každý měl vysokou školu. Na tu otázku neodpovídám, ale tvrdím, že je legitimní. Co by to pro nás znamenalo? Vedlo by to k inflaci a znehodnocení vysokoškolského vzdělání? Nemuseli by pak chodníky zametat vysokoškoláci, protože nikdo jiný kromě imigrantů by tu na to už nezbyl? Takové úvahy jsou načase a s financováním vysokých škol nesmírně souvisejí.

Vy sám jste byl před dvaceti lety děkanem nynější 3. LF UK. Šel jste do vedení školy s vědomím těchto problémů: praktická izolace od světové medicíny, způsob přijímání studentů, nevyhovující organizace a vedení výuky a nedostatečné finanční zajištění školy (*Vita nostra* 1. 4. 1990). Které problémy přetrvávají?

Ve všech těch oblastech došlo před dvaceti lety k obrovskému pohybu. Zcela izolovaná škola se najednou prudce otevřela světu, málo se už dneska připomíná, že 3. lékařská fakulta byla úplně první v republice, která zavedla studium zahraničních studentů. Úplně se otevřely hranice a s tím souvisel i volný pohyb pedagogů, kteří se najednou mohli účastnit mezinárodních aktivit, byly výměny studentů i pedagogů, zavedl se statut létajících profesorů a externích pověřených učitelů z ciziny, kteří k nám dojížděli. To byla první oblast, ve které došlo k zázračnému pohybu během několika málo let. V druhé oblasti, což je způsob přijímání studentů, jsme se snažili operacionalizovat přijímací proces tak, aby byl odolný vůči veškerému protekcionismu, korupci a mám pocit, že se to na lékařských fakultách podařilo.

Pokud jde o nevyhovující organizaci a vedení výuky, tak to je permanentní proces. Prvních sedm let jsme se snažili výuku na základě zkušeností a připomínek studentů měnit, vylepšovat, lépe personálně zajišťovat, zatraktivnit, měnit proporci výukových forem. A po těch sedmi letech jsme se rozhodli k radikálnímu řešení, a to bylo zavedení nového curricula. To je ovšem nekonečný proces, protože pedagogové jsou mentálně zakotveni ve starém curricula a studenti to nejsou schopni posoudit, protože nemají srovnání. Ten proces je permanentní, musí se o něj neustále pečovat, i když už se nedá říkat nové curriculum, protože na 3. LF je to už curriculum staré. Nicméně vás potěší, když přijedete na některé univerzity ve Velké Británii nebo v Kanadě a oni vám řeknou, že máme podobný model jako oni.

A pak tu ještě byla oblast vědecké práce. Když jsme sem nastoupili, měl učitel povinnost třetinu úvazku učit, třetinu úvazku zkoumat a třetinu úvazku léčit. Ale neměl na to de facto zdroje, výzkumné projekty a programy, to byly spíš takové virtuální úlitby. Zavést grantový systém na základě soutěže o zdroje se podařilo během prvních pěti let po pádu komunismu.

Prakticky ve všem, na co se ptáte, došlo k radikálním změnám. Jediné, co nám zůstává, je financování. Nedostatek financí vždycky byl, je a bude relativní. Relativní je jednak vůči tomu, co bychom si přáli - a toho je vždycky víc než máme, jednak je relativní vůči objemu, do kterého jsme dorostli, zvětšováním zóny, která je poža-

duje. Když jsme zde začali, nikdo nikam nejezdil, koruna nebyla směnitelná a nebylo o co žádat. Dnes koruna směnitelná je, jezdí všichni, na konferenci, kongresy, školení, schůze, čili se zase otevřela obrovská oblast požadavků na zdroje.

Před dvaceti lety byla také obnovena samospráva vysokých škol. Má dnes akademický senát vyhovující postavení?

Na naší fakultě bych řekl, že převažující zkušenost s fungováním akademického senátu je dobrá, dokonce máme dobrou zkušenost s tím, že tam stále polovinu tvoří studenti. Na jiných školách nebo na jiných fakultách mají zkušenost s relativně velkým zastoupením studentů spíše negativní, chtěli by to změnit a mnohde to už také změnili. Jsou fakulty, kde studenti nemají ani to poloviční zastoupení, takže odpovím-li, že si myslím, že fungování této samosprávy je relativně vyhovující, tak je to odpověď velmi omezená na osobní zkušenost a jsem dalek toho ji zobecnovat a tvrdit, že všude je tomu tak.

V rozhovoru z 21. května 1990 (*Vita nostra special*, červen 1990) jste se přiznal k otázce, jestli je mravnější nikdy se do politiky nehrnout, věnovat se výhradně své práci, tam oprít síly, anebo jestli by to bylo zbaběloství a jestli se má člověk do těchto funkcí a do organizace života, která nás čeká, nějak pouštět. Tehdy – půl roku po revoluci – jste řekl, že na tuto otázku nemáte odpověď. Už jste ji našel?

Myslím, že bych odpověděl úplně stejně, i když mezitím bylo období, kdy jsem to viděl jinak. A kdy jsem se angažoval, přece jenom ta funkce děkana je funkcí spíše politicko-manažerskou než odbornou, čili už to byla odpověď.

Také jste ale kandidoval do Senátu Parlamentu ČR.

Byl jsem k tomu v roce 1996 tak trochu dostrkán, a nelituju, že jsem se tam nedostal, protože bych ztratil kontakt s těmi mladými, úžasně entuziastickými a talentovanými spolupracovníky v PCP. Stejně jsem se nechal částečně uvláčet funkcemi jako bylo předsednictví vědecké rady ministerstva zdravotnictví a práce v radě vlády. Nikdy ale nedošlo k tomu, abych přijal nabídku na funkci ministra – jednou zdravotnictví a dvakrát školství, protože to už by bylo moc. Rovněž jsem odolal tlaku na účast v dalších rektorských nebo děkanských volbách. A když se nad tou otázkou zamyslím dnes, mám k ní bohužel skoro stejný postoj jako tehdy v roce 1990 a skoro stejný postoj, jako jsme měli za komunismu: zda není lepší dělat opravdu jenom tu svou práci, kterou ovlivňuji své nejbližší okolí, a do politiky, která je čím dál tím víc znechucující, se nepouštět, protože představa, že bych ji mohl nějak vytrhnout a tu atmosféru změnit, ta už je dneska naivní, tu jsem opustil. Jediná šance, kdo by ji mohl změnit, jsou voliči. A v ty lze jenom doufat, ale nelze na ně spoléhat.

Marie Fleissigová

MEDICÍNA

OD PORODNICE

DO HOSPICE

Jiří Pokorný sen.

Podíl anesteziologů Vinohradské nemocnice na vývoji oboru anesteziologie a resuscitace u nás

Komise pro historii oboru České společnosti anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny

Úvod

7.února 1857 podal první éterovou anestezii v Praze řádový mnich a ranhojič Celestýn Opitz v nemocnici Milosrdných bratří Na Františku. Sto let, až do konce druhé světové války, bylo provádění anestezie inhalací par prchavých anestetik velice jednoduché. Provádělo se kapáním dietyléteru, popřípadě jiných prchavých uhlovodanů (chloroform, divinyléter, etylchlorid aj.) na obličejovou masku pokrytou mulem. Ve dvacátých letech minulého století se rozšířilo používání Ombrédannova éterového odpařovače, který urychloval úvod do éterové anestezie nuceným prohlubováním dýchání pro zpětné vdechování oxidu uhličitého. Naštěstí má éter mimořádně velkou terapeutickou šíři a spontánně dýchajícího pacienta nezahubí. Jiná prchavá anestetika jsou nebezpečnější, a proto byla používána méně často. Chirurogové dlouho nepovažovali problematiku celkové anestezie za natolik závažnou, aby jí věnovali hlubší pozornost. Uvědomovali si však, že tzv. narkóza (uspání) je zátěží pro organismus, a při výběru nemocných k operaci zvažovali i jejich fyzickou odolnost. Provádění anestezie svěřovali chirurogové nejmladším lékařům, ale velmi často jiným vycvičeným osobám, nejen zdravotním sestřám, ale dokonce i sálovým zřízencům, kteří v zacházení s Ombrédannovou maskou nabývali hojných zkušeností a obratnosti.

Cesta k oboru anesteziologie

O vývoji lékařského oboru anesteziologie ve světě i u nás lze mluvit až po druhé světové válce. Nicméně ve Velké Británii bylo již před válkou provádění celkového znečtitlivění vypracováno lépe, technické vybavení bylo pokročilejší než na evropském kontinentu a bylo zavedeno postgraduální vzdělávání lékařů anesteziologickým kurzem. Ve Spojených státech amerických až do poválečného období bylo provádění celkových anestézií prací pro odborně školené zdravotní sestry „nurse-anesthetists“. Ve Velké Británii byl za války mezi důstojníky naší zahraniční armády MUDr. Lev Spinadel (1897-1970), původně gynekolog. Při přípravách zdravotnické služby československé zahraniční armády na bojové nasazení se musel rozhodnout pro odborné přeškolení a mohl volit mezi chirurgií nebo anesteziologií. Zvolil anesteziologii a dosáhl tehdejšího dokladu o odbornosti Diploma of Anaesthe-

tics (DA). Od svých učitelů Macintoshe, Bannisterové a Rowbothama získal nejen solidní odbornou přípravu, ale i přesvědčení, že anesteziologie se má stát lékařským oborem. V roce 1942 podal Griffith poprvé nemocným při celkové anestezii kurare (Intocostrin) k dosažení svalového uvolnění a zahájil éru svalových relaxancií. To mělo průlomový význam pro kvalitu celkové anestezie, umožnilo dlouhotrvající operační výkony kdekoliv na těle při nepřetržité kontrole dýchání a jeho zajišťování prohlubovanou nebo řízenou umělou plicní ventilací. Provádění anestezie se stalo náročným odborným výkonem.

Po návratu do vlasti hledal Spinadel uplatnění u významných chirurgů (Jirásek, Diviš, Bedrna, Podlaha) nikoliv jako člen jejich lékařských týmů, ale jako anesteziolog pracující ve prospěch všech operačních oborů nemocnice. S tím tehdejší představitelé chirurgie nesouhlasili. Pro svůj úmysl získal Spinadel posléze pochopení u vojenského chirurga, náčelníka zdravotnické služby armády gen.doc. MUDr. Josefa Škvařila, který rozkazem z prosince 1947 zřídil v nynější Ústřední vojenské nemocnici v Praze od 1. 1. 1948 anesteziologické oddělení s vlastním inventářem a MUDr. L. Spinadalem ve funkci primáře. V Československu začal tak po válce rozvoj oboru anesteziologie ve vojenském zdravotnictví zhruba o deset let dříve než ve zdravotnictví civilním.

Spinadel s dalšími lékaři, kteří se zajímali o anesteziologii (mj. J. Pastorová, J. Míniš, H. Keszler, L. Démant, A. Hirsch, T. Kadlic) navázal jednání s představiteli ministerstva zdravotnictví a s hlavním chirurgem ministerstva zdravotnictví prof. MUDr. Josefem Pavrovským, DrSc. Ten si velmi dobře uvědomoval význam moderní anesteziologie pro další rozvoj chirurgických oborů. V roce 1952 zahájil proces specializačního vzdělávání v anesteziologii tím, že deseti vybraným lékařům podepsal specializační diplom, tím oficiálně uznal jejich odbornost a umožnil, aby v oboru odborně vzdělávali. Do připravované vyhlášky o specializaci lékařů (č.218/1954 Ú.l.) zařadil anesteziologii jako nástavbový obor a vydal nařízení, že anesteziologické výkony smějí provádět jen lékaři. Tímto opatřením významně předstihl vývoj v mnoha vyspělých státech, především v USA a UK a v celé kontinentální Evropě.

Po šestiletém uzavření českých vysokých škol německými úřady po 17. listopadu 1939 byla pocitována naléhavě potřeba zvýšit počet lékařů. Byla řešena tím, že již v roce 1945 byly zřízeny pobočky pražské lékařské fakulty Karlovy univerzity v Plzni a v Hradci Králové, které se později jako fakulty Karlovy univerzity osamostatnily. V roce 1953 byly v Praze zřízeny další dvě lékařské fakulty: Fakulta dětského lékařství a Lékařská fakulta hygienická.

Anesteziologie na lékařské fakultě UK v letech 1945–1952

Na lékařské fakultě Karlovy univerzity v Praze si po válce uvědomovali přednostové obou chirurgických klinik profesori A. Jirásek a J. Diviš, že zdokonalování

úrovně znečitlivování, především metod celkové anestezie, je především v zájmu jejich oboru. Prof. Jirásek vyslal v roce 1947 pozdější docentku MUDr. Janu Pastorovou na anesteziologický studijní pobyt do Oxfordu ve Velké Británii. Kromě toho určil, že na chirurgické klinice se bude nadále věnovat anesteziologii asistent MUDr. Josef Hoder. Oba se ujali svých úkolů velice odpovědně, stali se průkopníky oboru v Československu a jeho čelnými představiteli.

V roce 1951 uložil výbor Čs. chirurgické společnosti Pastorové ustavit Anesteziologickou komisi. Byla zřízena v roce 1952. J. Pastorová komisi předsedala do roku 1959, poté se stal předsedou J. Hoder. J. Pastorová se habilitovala pro chirurgii a po splnění úkolu se do svého oboru vrátila.

Anesteziologie na Lékařské fakultě hygienické (LFH), od roku 1991 na 3. LF UK

Klinickou základnou LFH je od roku 1953 Fakultní nemocnice na Královských Vinohradech (FNKV). Moderní anesteziologické postupy začal po válce zavádět na chirurgické klinice, vedené prof. MUDr. E. Polákem, DrSc., chirurg MUDr. K. Susat, účastník tažení americké armády do západní Afriky v Maroku, kterého tehdy seznámil bostonský anesteziolog H. K. Beecher s bezpečným používáním thiopentalu, s používáním svalových relaxancií a se způsoby instrumentálního zajišťování průchodnosti horních dýchacích cest. Po únoru 1948 odešel do emigrace. V té době si anestezie zajišťovali chirurgové sami. Činili tak na příkaz vedoucího a neradi, protože jejich hlavní touhou bylo operování. K provádění anestezí byli nejčastěji určováni mladí lékaři, kteří toliko kopírovali praxi těch zkušenějších, ale problematice se do hloubky nevěnovali.

V roce 1952 nastoupil na chirurgickou kliniku MUDr. Bořivoj Dvořáček. Rovněž začínal s podáváním anestezí – s přistřikováním thiopentalu u menších výkonů a tam, kde bylo třeba hlubšího znečitlivění a svalového uvolnění, zápasil jako jiní s Ombrédannovou koulí. Měl zájem o hlubší poznání a vzdělání v anesteziologii a při chirurgické práci sekundáře se začal připravovat na získání anesteziologické odbornosti. Vysoká náročnost chirurgické operativy prof. Poláka ho přiměla seznámit se co nejlépe s moderními anesteziologickými postupy jednak samouctvím, jednak na stážích u L. Spinadela v ÚVN a u J. Hodera ve FN I.

V roce 1959 absolvoval roční studijní pobyt na anesteziologickém školicím místě Světové zdravotnické organizace v Kodani. Seznámil se s provozem, tehdy již pětiletým, jednotky intenzivního léčení, vedené anesteziologem B. Ibsenem. Bylo to první pracoviště svého druhu na světě vedené anesteziology. Podnětem ke zřízení jednotky byly překvapivě příznivé zkušenosti, získané během epidemie poliomyelitidy v letech 1952-53, s organizací a hromadným prováděním dlouhodobého umělého dýchání na více než třech stech nemocných postižených závažnou hypoventilací. Ibsen s odvoláním na získané zkušenosti prosadil zřízení nového pracoviště pro lůžkovou péči o nemocné se selhávajícím dýcháním a závažnými poruchami vnitř-

Doc. B. Dvořáček

ního prostředí. Ve spolupráci s biochemikem P. Astrupem a anesteziologem J. W. Severinghausem zahájil cílené monitorování krevních plynů a acidobázické rovnováhy. Tehdy se ukázalo, že pro léčení nejtěžších nemocných jsou anesteziologové profilizováni nejlépe.

Dvořáček se vrátil z Kodaně přesvědčen, že nástavbový obor anesteziologie je nezbytné oddělit od chirurgie a rozšířit o lůžkovou resuscitační péči o nemocné v kritickém stavu. Přihlásil se ke spolupráci předsedovi výboru Anesteziologické sekce ČLS JEP J. Boxerovi a stal se místopředsedou výboru. O oprávněnosti svých návrhů dokázal přesvědčit nejdříve kolegy ve výboru a poté i odpovědné pracovníky ministerstva zdravotnictví. Má velkou zásluhu o to, že ve vy-

hlášce MZ ČSR č.72 /1971 Sb. byl zřízen obor anesteziologie a resuscitace a zařazen mezi 19 základních, dvoustupňových oborů a že bylo rozhodnuto o budování lůžkových částí anesteziologických oddělení, nejdříve ve velkých nemocnicích a později v ostatních. Tak vznikala dnes obecně známá ARO. Naznačený vývoj měl rozhodující význam pro profil a rozsah úkolů oboru, vyjádřený v koncepci anesteziologie a resuscitace z roku 1974, která je vystihuje čtyřmi tzv. sloupy oboru AR. Jsou jimi: anesteziologická péče, resuscitační péče, rychlá zdravotnická pomoc a analgosedace nemocných stížených chronickou a nesnesitelnou bolestí.

Dvořáček byl mimořádně aktivní též v zavádění kardiopulmonální resuscitace do první pomoci. S pomocí svých sester školil KPR na školách a na ministerstvu školství prosadil zařazení výuky kardiopulmonální resuscitace do osnov ve všech školách. To byl světový primát. Dvořáček byl přednostou anesteziologického oddělení ve FNKV od 1. 4. 1960. Experimentálně studoval vliv změny obsahu CO_2 v krvi na organismus. Obhájil kandidátskou dizertační práci a po habilitaci dosáhl docentské pedagogické hodnosti. Působil též jako předseda technické komise oboru anesteziologie a resuscitace ministerstva zdravotnictví. Napomáhal zavádět novou techniku do výroby a prosadil výrobu jednorázových injekčních stříkaček a jehel. V roce 1969 se rozhodl emigrovat. Odešel do Rotterdamu, kde se stal jedním z vedoucích anesteziologů na pracovišti nemocnice univerzity D. Erasma. Věnoval se výzkumu a léčení centrálního anticholinergického syndromu (CAS) fyzostigminem a napsal do 5. vydání anglické učebnice General Anaesthesia kapitulu o CAS. Za mimořádné zásluhy o obor anesteziologie a resuscitace vyznamenal výbor České společnosti anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny doc. Dvořáčka v roce 2008 medailí C. Opitze.

Ve FNKV přispěla významně vývoji anesteziologie MUDr. L. Čvančarová, lékařka pověřená podáváním anestezií na oddělení plastické chirurgie, vedeném akademikem F. Burianem. Burian je celosvětově průkopníkem plastické chirurgie. Již v roce 1932 s podporou akademika A. Jirásky byl v Československu zřízen nástavbový obor plastická chirurgie. V USA k tomu došlo až v roce 1947. Burian začal v nesmírně skromných podmínkách, nejdříve v budově Jedličkova ústavu na Vyšehradě, poté v upraveném činžovním domě v Legerově ulici, kde zřídil v roce 1953 jednotku pro léčení těžkých popálenin a výzkumnou laboratoř. Od roku 1975 je v areálu FNKV v provozu pavilon kliniky plastické chirurgie a kliniky popáleninové medicíny. Čvančarová dosáhla specializace v anesteziologii v roce 1956 a po zřízení anesteziologického oddělení ve FNKV byla do něho převedena. Svému poslání na klinice plastické chirurgie zůstala věrná až do smrti v roce 1973. Vypracovala podrobně anesteziologické postupy a analgosedaci pro dospělé nemocné i pro děti všech věkových skupin jak pro náročné plastické operace nejrůznějších vrozených vad, tak pro těžce popálené. Dalšími specializovanými anesteziology pro plastickou chirurgii a péči o těžce popálené byly doktorky A. Slavičková, E. Jichová, D. Krupková, M. Slánská a nejdéle J. Jandová. Rozsah jejich činnosti charakterizují čísla za rok 2008, kdy bylo provedeno 2976 operací a ošetření v celkové anestezii, bylo přijato 455 dětí s těžkými popáleninami a 159 z nich bylo léčeno na JIP.

Po docentu B. Dvořáčkovi se stal v roce 1969 vedoucím anesteziologického oddělení FNKV MUDr. J. Počta, CSc., do té doby pracující na anesteziologickém oddělení Ústřední vojenské nemocnice. Habilitoval se nejprve pro obor chirurgie, protože anesteziologie nebyla ještě na vysokých školách uznána za obor. Po roce 1971, kdy se anesteziologie a resuscitace stala základním oborem a z anesteziologického oddělení byla ve FNKV zřízena klinika anesteziologie a resuscitace, musel Počta projít novým habilitačním řízením pro obor anesteziologie a resuscitace. V roce 1992 dosáhl pedagogické hodnosti profesor. Po několik funkčních období byl předsedou ČSAR a založil oborový časopis Anesteziologie a resuscitace, který vychází od roku 1989 (v současnosti pod názvem Anesteziologie a intenzivní medicína). - Kliniky anesteziologie a resuscitace vedl Počta do roku 1990. Poté v letech 1991-1995 vedl kliniku primář MUDr. J. Šturma, CSc., a od roku 1996 ji vede prof. MUDr. J. Páchl, CSc. Klinika má dvě lůžkové části, celkem s 21 lůžky pro resuscitační a intenzivní péči. Jsou v pavilonu chirurgických oborů, jsou součástí Traumacentra a plní i úkoly lůžek oddělení urgentního příjmu nemocnice.

Závěr

Pracovníci oboru anesteziologie v pražských fakultních nemocnicích se významně podíleli na budování oboru od konce druhé světové války. Byly mezi nimi osobnosti zakladatelského významu celostátního a mezinárodního, mj. J. Pastorová, J. Hoeder, B. Dvořáček, J. Drábková. Obor s jejich aktivním přispěním a cílevědomým úsi-

lím získal respekt doma i v zahraničí. Již v roce 1965 uspořádali první mezinárodní anesteziologické symposium v tehdejší skupině socialistických států Evropy a v roce 1970 také III. evropský anesteziologický kongres pod záštitou prezidenta republiky L. Svobody, což bylo po srpnových událostech roku 1968 úkolem zcela mimořádně náročným. (Byl jsem vědeckým sekretářem kongresu a v roce 1973 mne potčili angličtí kolegové volbou za člena tehdejší Faculty of Anaesthetists Royal College of Surgeons.)

Rozmach oboru co do rozsahu činnosti a do významu za uplynulých 60 let je jedinečný. Když jsem nastupoval na anesteziologické oddělení L. Spinadela 1. února 1952, byli jsme dva anesteziologové na tisícilůžkovou nemocnici. Dnes ve fakultní nemocnici v Motole pracuje na KAR 125 lékařů a klinika je největším pracovištěm nemocnice. Podobně i klinika anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny ve Všeobecné fakultní nemocnici je na internetových stránkách uváděna jako největší klinické pracoviště nemocnice.

Významnou nedávnou změnou je nový název oboru „*anesteziologie a intenzivní medicína*“ podle Vyhlášky MZ ČR o oborech specializačního vzdělávání lékařů, zubních lékařů a farmaceutů a o oborech certifikovaných kurzů č.185/2009 Sb7.

Olga Procházková

Úspěšné oddělení „siamských“ dvojčat

Ústav anatomie Lékařské fakulty UK v Hradci Králové

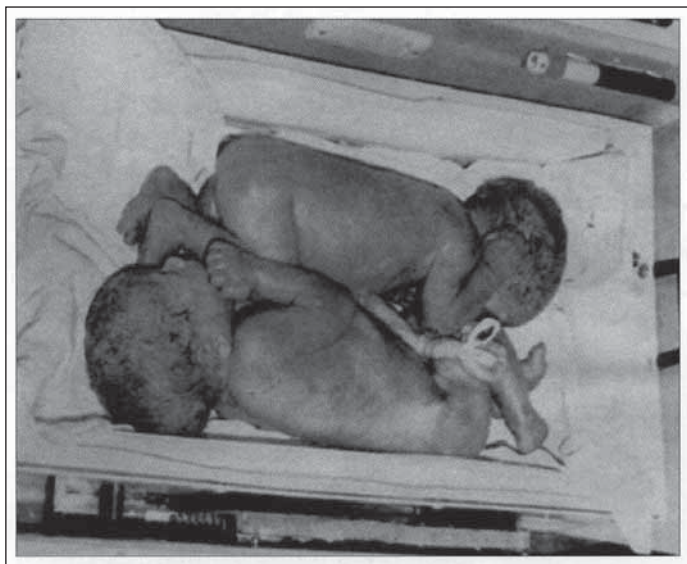
Srostlá dvojčata se podle statistických údajů objevují přibližně v jednom z 50.000 porodů. Nejvíce z nich je spojeno v oblasti hrudníku a břicha. Poprvé na světě byla siamská dvojčata úspěšně oddělena v roce 1952 v nemocnici v Clevelandu v USA.

První úspěšné oddělení „siamských“ dvojčat v Československu bylo provedeno na oddělení dětské chirurgie Fakultní nemocnice v Hradci Králové týmem lékařů pod vedením tehdy doc. MUDr. Hvězdoslava Stefana, CSc. Jednalo se o případ, který spádově patřil do naší nemocnice. Těhotná mladá žena (21 let) zde byla 20. listopadu 1980 vyšetřena na gynekologicko-porodnické klinice, kde jí provedl dr. Jiří Jirouš též vyšetření ultrazvukem a vyslovil jako první podezření na „siamská“ dvojčata (údajně světová priorita). Pacientka byla hned druhý den hospitalizována a pravidelně vyšetřována i ultrazvukem. Lékaři si byli diagnózou jisti, na ultrazvuku bylo vidět asi 6 cm dlouhé spojení obou plodů. Ke spontánnímu porodu došlo 19. prosince 1980 kolem 14. hodiny. Byl indikován císařský řez, který pro-

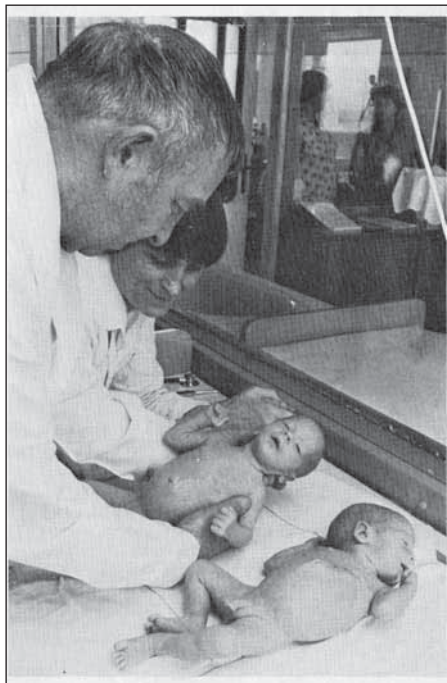
vedl dr. Karel Radocha. O pět týdnů dříve se tak narodili chlapi Michal a Tomáš o společné váze 4.450 gramů, otočení k sobě polohou 69 a srostlí hrudníkem a břichem (obr. 1). Jejich životy byly ohroženy pro nezralost i zdravotní stav. Okamžitá operace byla nezbytná. Za dvě hodiny po narození byla dvojčata přeložena na chirurgické oddělení dětské kliniky, kde se dostávají do péče doc. Stefana, který zjišťuje, že děti mají spojená játra a některé cévy, jejichž oddělení bylo nejzávažnější částí operace. Ta začala ve 21.30 a trvala kolem dvou hodin. V lékařském týmu vedeném doc. Stefanem byl porodník dr. Radocha, dr. Pokorná, dr. Koudelka a další. Operace musela proběhnout rychle, protože nedonošené děti byly ohroženy srdečním selháním a dalšími komplikacemi. Pooperační péče proběhla přes počáteční problémy s dýcháním úspěšně a obě děti se během několika týdnů zotavily (obr. 2).

V roce 2007, kdy proběhla hodně medializovaná operace „siamských“ dvojčat Marka a Michala na Slovensku, byla úspěšná operace v Hradci Králové v roce 1980 znovu připomínána. Česká televize natočila s profesorem Stefanem rozhovor a požádala jej též o kontakt na dvojčata, kterým bylo již 27 let. Doprovázela jsem pana profesora na návštěvě rodiny oddělených dvojčat. Oba chlapi jsou zdraví a bez potíží. Jeden z nich vystudoval vysokou školu, druhý střední. V žádném případě však nechtějí vystoupit z anonymity, svoje soukromí si úzkostlivě chrání.

Profesor Stefan vzpomínal, že to nebyla jeho první operace toho druhu, že se již před dvaceti lety pokusil rozdělit „siamská“ dvojčata, ale neúspěšně. Jednalo se

Obr. 1: „Siamská“ dvojčata před rozdělením

Obr. 2: Prof. Stefan s dvojčaty po úspěšném oddělení.

tehdy o závažný případ, kdy dvojčata měla jen jedno srdce. Jedna z holčiček přežila, ale pouze 14 dní.

Hradecká priorita úspěšného oddělení „siamských“ dvojčat se dostala i do zahraničních zpráv v jiných kontinentech. V pozůstalosti profesora Stefana je dopis od profesora Charváta, hradeckého histologa, který tehdy působil na univerzitě v Nigérii a který zachytil v tavním tisku zprávu o tomto významném chirurgickém zákroku a svému kolegovi upřímně blahopřál. Podle mezinárodních sestav úspěšně léčených provedených oddělení se tato operace řadila do první dvacítky.

Hradecká nemocnice byla v době operace velmi dobře vybavena a hlavně měla již řadu skvělých odborníků, kteří se podíleli na diagnostice, operaci i další léčbě obou malých pacientů. Hradecké pracoviště dětské chirurgie při dětské klinice FN v Hradci bylo vybudováno profesorem Stefanem, spoluzakladatelem československé dětské chirurgie v 60. letech minulého století a byla na něm provedena řada dalších československých priorit. Prof. Stefan provedl unikátní pozorování dysgeneze gonád u nás, které byly teprve později v cizině pojmenována „smíšená dysgeneze gonád“ jako nová nosologická jednotka, současně uveřejnil postup chirurgického

Prof. Stefan

lčení těchto jedinců. K jiné prioritě patřila v našem státě prvně úspěšně provedená rekonstrukce exstrofického močového měchýře a epispadie s úplnou kontinencí moče (1963). Ve stejném roce uveřejnil se spoluautory (Dvořák, Herout) u nás neznámou problematiku rakoviny štítné žlázy u dětí. Dále vypracoval endoskopickou metodu pro diagnostiku vrozených intersexuálních stavů a metodu rekonstrukční genitoplastiky. U ženských pseudohermafroditů, u nichž se v cizině i u nás v té době prováděly léčebně mutilační operace, zavedl záchovnou rekonstrukční plastiku. Tento výkon je pokládán v léčbě těchto pacientů za historický mezník. V sedmdesátých letech ve spolupráci s profesorem Hyniem uskutečnili první sérii rekonstrukčních operací transsexuálních pacientů v dospělém věku u nás. Extrapleurální přístup při operaci vrozené atrezie jícnu a úspěšné náhrady dlouhého defektu jícnu tlustým střevem patří též mezi první u nás. Začátkem šedesátých let zavedl a modifikoval Duhamelovu operaci pro vrozené aganglionární megacolon u dětí, jako u nás novou a standardní léčebnou metodu. Zároveň postupně vypracoval zjednodušený způsob diagnostiky tohoto onemocnění z rektální biopsie (1962, 1965).

7. února 2009 profesor Stefan ve věku nedožitých 89 let zemřel. Vojenského státního pohřbu se vedle řady oficiálních hostů z UK, lékařské fakulty a fakultní nemocnice zúčastnila řada vděčných pacientů z celé republiky. Za svoji více než padesátiletou lékařskou službu jich úspěšně operoval doslova tisíce. Profesor Stefan byl pokračovatelem slavné hradecké rodiny Stefanů, legendou české dětské chirurgie a urologie a velkým vlastencem, který žil a pracoval podle hesla svého velkého vzoru Karla Rokitsanského: SVOBODA a POKROK.

Zdroje: osobní archiv profesora Stefana

SCAN, časopis FN a LF UK v Hradci Králové, 2009/4

Marie Kuliševyčová

Odhalení Smetanovy nemoci

Čas od času se odborná veřejnost vrací k tématům, jež nedávají po léta na nevyřešené otázky jasnou odpověď. Často jsou zahalena mýty a pověstmi a nejsou příjemná. K nim patří dohady o nemoci Bedřicha Smetany, jež ke konci jeho života vyústila do dramatického závěru. Před lety se z úst medicínských kapacit jen nesměle objevila nová tvrzení, ale teprve současnost umožnila prokázat jejich oprávnění. Odborná expertíza, spojená s velkou dávkou badatelského štěstí, vynáší na světlo světa potvrzení pravdy a vyvrací pomluvy i vědomé lži o často přetřásané, společensky degradující chorobě umělce.

Vědecký přístup doc. MUDr. Jiřího Ramby, DrSc., dnes ke zkoumání Smetanovy nemoci hovoří jasně. V jeho studijních základech byla stomatologie a posléze i všeobecná medicína, z nichž se hned na počátku praxe na dětské stomatologické klinice zaměřil na obor obličejové a čelistní chirurgie. Po atestaci začal samostatně operovat v nemocnici v Motole a setrval v oboru dalších třicet let.

Mezi praxí, vědou a objevy

Dost logicky vyplývaly z činnosti, tehdy už doktora věd, další odborné zájmy. Konkrétně, v osmdesátých a na počátku devadesátých let, antropologicko-medicínská zkoumání kosterních nálezů historických osobností. Zájem se od sedmdesátých let soustřeďoval na ostatky našich panovníků. Byli mezi nimi Karel IV., Václav IV., Ladislav Pohrobek, Jiří z Poděbrad, také Rudolf II. a Eleonora Habsburská. Spíš náhodně došlo i ke zkoumání ostatků Bedřicha Smetany.

V listopadu 1987 se zjistilo, že při jakýchkoli okolních úpravách byl na Vyšehradském hřbitově do blízkosti Smetanovy hrobky sveden pramen, takže do ní začalo zatékat. Docent Ramba byl uprostřed svých služeb a operací na klinice upozorněn prof. Emanuelem Vlčkem na to, že umělcovy ostatky byly exhumovány a podrobeny odbornému výzkumu. Sdělil mu k tomu zajímavé zjištění, že totiž Smetana měl asymetrickou lebku, a že by to jistě mohlo být předmětem Rambovy odborné pozornosti. Dohodli se, že mu ji prof. Vlček po laborantovi Jiřím Jonáškoví pošle. Zhruba tři týdny se ale nic nedělo a původní domluva s prof. Vlčkem upadla v zapomenutí.

I ve vědě jsou náhody

Jednoho dne v pátek zahlédl doc. Ramba na lavici u východu z kliniky hnědou papírovou krabici, ovázanou chlupatým provazem. „Dobrý den, Jirko, co nám přinášíte“, řekl s úsměvem laborantovi. „Odnáším Smetanu“, odpověděl. „Nic o tom nevíte? Vždyt jste ho tu měli přes týden. A pospíchám, protože prof. Vlček potřebuje

už dnes sestavovat ostatky. Nechal jsem vám vzkaz u sekretářky, že máte být v pondělí ráno v devět hodin v Národním muzeu, kde se budou ostatky ukládat do nové rakve. Musíte přijít podepsat doklady, které pak půjdou do Památníku národního písemnictví, Kanceláře prezidenta republiky a na další místa.“ Doc. Ramba se chytil za hlavu: „Vždyť jsem ještě tu lebku ani nevyšetřil!“ Lebka se totiž zatoulala. Byla sice profesorem Vlčkem nakonzervovaná a připravená k uložení, měl se ale na ni podívat ještě jeden odborník. A pak se to nějak zadrhlo. Týden končil a zbývala jen krátká doba, kdy mohla být ještě k dispozici medicínskému zkoumání. Oba tedy v ten osudný pátek, doc. Ramba a laborant, doběhli rychle na rentgen, udělali speciální projekce lebky ze všech stran a po spěšné prohlídce a přeměření musela být odnesena. Naštěstí pořídil anatom, prof. Čihák, podrobné fotografie, a tak byl vlastně proces odborného zkoumání se zajištěním dokladů úplný.

Co bylo možné, stihlo se, a v pondělí se už doc. Ramba účastnil ukládání ostatků Bedřicha Smetany do malé olověné truhličky.

Nečekaně šokující zjištění

Když oficiální obřad skončil, měl další den doc. Ramba noční službu. Na oddělení byl klid, a tak si vzal rentgeny do knihovny, vložil je do prosvětlovače a začal je studovat. A potom strnul. Na lebce Bedřicha Smetany se ukázaly patrné znaky zánětu, který jednu tvář výrazně pozměnil. „Najednou jsem tušil, že jsem na úplně nové stopě výkladu zdravotního stavu umělce a příčin jeho budoucích závažných obtíží, které vedly až k tragickému závěru života.“ Tu noc mohl sotva lékař-badatel v klidu dospat rána.

Co tedy doc. Ramba zjistil? „Na Smetanových ostatcích byly známky vývoje anomálie způsobené v dětském věku zpomalením růstu pravé poloviny obličeje. Tím byla celá tato část lebky menší,“ vysvětluje Ramba. „Na obličejových kostech se daly vyzorovat známky typického infekčního zánětu, takzvaná osteomyelitida. Ta vzniká přímou nebo přenesenou infekcí. Je to onemocnění velmi urputné, končící někdy až resekci kosti tohoto okrsku, někdy i smrtí postiženého. Vazivová blána, která kryje kost (okostice, periost), ji vyživuje. Příčinou osteomyelitidy je přítomnost infekce v kosti, která vede ke vzniku dutin, v nichž může ležet odumřelá částka kosti (sekvestr). Je to důsledek komprese a trombózy krevního řečiště postižené kostní oblasti. Zásobování živinami přestává fungovat. Zánět tak zůstává v kostní dřeni (spongióza) a okrsky, které nejsou zásobovány krví, odumírají. Dochází v nich k ischemii, stejně jako je tomu u srdce. Odumřelé sekvestry je třeba chirurgicky odstranit. Dva takové okrsky jsem na rentgenu dolní čelisti skutečně našel. Navíc okostice vytvářela střídavě vrstvičky kosti, což se jeví jako vrstvení cibulových slupek, přičemž kost v některých úsecích nemá hladký povrch, je jakoby rozbrázděná. Typická osteomyelitida! Za mých třicet let na klinice jsem jich operoval, stejně jako všichni moji kolegové, poměrně dost. Za doby života Smetanova se

A) Portrét studenta Bedřicha Smetany s výrazným zduřením obličeje.
B) Otok je zřetelnější na překreslené podobizně (kresba perem MUDr. J. Adámek
Převzato z knihy J. Ramba: *Slabné české lebky*, Galén, 2009

však tyto operativní metody nedělaly, a tak postižená tvář doznala ve vývoji změnu.“

Jeden ze zajímavých dokladů o tvaru Smetanova obličeje je mimochodem patrný na bustě Václava Myslbeka, umístěné ve foyeru Národního divadla. Tam je zřetelná deformace, oploštění pravé poloviny obličeje. Busta byla sice vytvořena až po skladatelově smrti, ale Myslbek Smetanu dobře znal, a zhruba od jeho padesátky se s ním často scházel. Z toho je jasné, že dokázal postihnout věrnost tváře s viděnou realitou.

Jako v detektivce

Situace v rukou doc. Ramby se rozvíjela dál. „Chodíval jsem na přednášky lékařské historické společnosti, kterou vedl primář MUDr. Jaroslav Vlček, a tam jsme se potkávali také s dětským neurologem, prof. MUDr. Ivanem Lesným, DrSc., a s primářem MUDr. Otakarem Bořfkem, DrSc., z ORL oddělení nemocnice v Karlových Varech. Právě on to byl, kdo vždycky tvrdil, že Smetana neměl syfilis. Vlastně mi napověděl, co jsem sám objevil jako původ jeho onemocnění. Když totiž Smetanova rodina bydlela v Jindřichově Hradci, došlo k závažné příhodě, o níž referoval už skladatelův současník, jeho mnohaletý ctitel a důvěrník, hudební spisovatel Josef Srb-Debrnov. Smetana mu ten příběh sám vyprávěl. Přesnější data oné události se dají odvodit z řady okolností. Po dvou ročnících navštěvování hlavní školy nastoupil Smetana do gymnázia v Jindřichově Hradci, kde začal velmi slušně studovat. Náhle ale došlo ke zvratu. V jedenácti letech, v sekundě, dostal na konci prvního semestru samé nedostatečné, vyjma známky z mravů. Ročník nedokončil a studium v Hradci tím uzavřel. Srb-Debrnov o té době píše v zápise ze Smetanova vyprávění z roku

1880. Tehdy chlapci zakopali na poli u břehu rybníka Vajgaru láhev naplněnou střelným prachem, ten zapálili a čekali na výbuch. Když se nedostavil, šel se Bedřich přesvědčit co se stalo a v tom došlo k explozi nálože, která mu vmetla do obličeje střepu s čerstvě pohojenou ornici a prachem. Jeden z chlapců Smetanovi krvácející ránu vymyl vodou z Vajgaru, který byl v té době nejen nádrží, ale i kalištěm města. Tam musela do rány nepochybně vniknout infekce ze směsi střelného prachu, skla, zeminy a rostlinných částíček ornice, hnojené nejspíše chlévskou mrvou. Smetana po úrazu dva dny doma ležel a projevila se u něj i přechodná ztráta sluchu. Matce i babičce bylo jasné, že přísnému otci nemohou sdělit pravou příčinu synova zranění, protože příliš lpěl na prvorozeném synovi, o jehož zdraví mimořádně dbal. A tak mu musely namluvit zástupné onemocnění.

Přechodnou ztrátu sluchu vysvětluje dnes známý smetanolog, karlovarský emritní primář otorinolaryngologie MUDr. Otakar Bořík, DrSc., tím, že u malého Bedřicha mohlo jít díky třesku o oboustrannou traumatickou rupturu ušních bubínků, hlavně však o poškození ušních labyrintů. Smetana podle Debrnovova zápisu měl později říci, že zřejmě právě tato příhoda mohla být začátkem jeho ohluchnutí.

„V současné době potvrzuje tento stav i elektronová mikroskopická analýza as. RNDr. Aleny Němečkové, CSc., z ústavu histologie a embryologie plzeňské lékařské fakulty UK, která vyšetřila kůstky skladatelova ucha. Zjistila, že obě vyšetřované ušní kůstky pravé strany lebky jsou prohledány chodbičkami (lakunami), vyplněnými granulační tkání. Je toho názoru, že v těch místech musel probíhat zánět, který přešel do chronického stadia.

Na tomto místě je třeba upozornit na nápadný zájem Smetany o počasí. Do svých deníků si zapisoval nejen veřejná, rodinná a osobní fakta, ale velmi podrobně se věnoval meteorologickým údajům, a to i několikrát denně. Již od prvních stránek jeho deníku, který si začal psát v sedmnácti letech, představují údaje o počasí a jeho změnách více než jen doplněk každodenních zápisů. Lze v tom spatřovat určitý zájem. Smetanovy záznamy dokládají přímou souvislost mezi počasím a jeho aktuálním zdravotním stavem. Například pacienti postižení chronickou osteomyelitidou se doslova bojí vyjít na sluníčko či se pečlivě chrání před prochlazením, neboť tyto teplotní šoky provokují znovu vzplanutí jejich tak bolestivé choroby. To je snad přesvědčivé vysvětlení, proč Smetana po celý život pečlivě sledoval počasí. Pochopitelně se obával, že se nemoc vrátí.

Při tehdejší neznalosti antibiotik malý Smetana přežil jen zázrakem, přičemž na dva dny přechodně ohluchl. Zánět mohl později přivolat mnoho dalších obtíží, jak je popisuje dnešní medicína: postupnou ztrátu imunity, alergie, krční katary, zvracení, závratě a nejspíš i zánět ušních kůstek, což vedlo v průběhu doby k postupné ztrátě sluchu. K tomu se dostavily i psychické potíže a bolestivý zánět kůže, nežity (furunkly), které byly laicky, ale i některými lékaři, mylně pokládány za příznaky nebolestivých luetických vředů, tedy za projev syfilidy.“

Pozoruhodné dohady a bádání

Na samém počátku svého zkoumání se doc. Ramba domníval, že osteomyelitida mohla u Smetany vzniknout od zkaženého zubu, možná od poranění tváře nebo od zánětu středouší. Až sdělení Srba-Debrnova ho uvedlo na novou cestu. „Záněť podle mne postupoval od horní čelisti na lícni a spánkovou kost a přes pravou očnínici a nos až na čelo, kde na vrcholu pravého čelního hrbolu byla navíc prohlubena s převislým valem. To je typické pro krevní výrony, které vzniknou pod okosticí. Ty se buď vstřebají nebo zkostnatí. Podle Smetanových deníků se tato příhoda musela stát v jeho padesáti třech letech, kdy se svěřoval, že dostal závrať, spadl ze židle na roh stolu, a udělala se mu na čele *malá dírka, která dost krvácela*.“

Pozdějšími úvahami nad Smetanovým onemocněním vznikla řada dohadů a teorií. Spor byl veden o progresivní paralýzu nebo arteriosklerózu. Prof. Vladimír Vondráček, bývalý přednosta psychiatrické kliniky, hovoří ale ve svých vzpomínkách o tom, že dobová diagnóza Smetanovy nemoci zněla anoia, což znamená pošetilost, pomatenost. Tvrdí, že to bylo zcela nepochybně na podkladě pokročilé arteriosklerózy: „*Byla to těžká sklerotická psychóza - činnost mozková zachována - závěr díla je vzestupný*.“

Tehdejší doba neznala samostatné degenerace mozku (korové atrofie, dělíci se na nemoc Alzheimerovu a Pickovu). Dnes ale podle prof. Lesného lze chorobu zjevně označit za Pickovu nemoc. Navíc Smetanův mozek byl normální velikosti a váhy (1250 g) proti progresivním paralytikům, jejichž mozek je menší (400–1000 g). Je prokazatelné, že infekce na čelním laloku způsobovala Smetanovi po léta velké bolesti a závrať, které musely závažným způsobem deptat jeho psychický stav. Syfilis vyloučili i čtyři profesoři patologie (Heřman Šikl, Herwig Hamperl, Josef Vaněk, Václav Jedlička), kteří měli Smetanův mozek k dispozici.

Zvláštní, druhotný doklad hovořící proti nařčení ze syfilidy najdeme ze dnů kolem skladatelových šedesátin. Vytvořil totiž velmi zdařilou kresbu lesních zvířátek, jak mu přicházejí gratulovat k narozeninám. To byla ironická výtka tomu, že mu zástupci Umělecké besedy zapomněli přijít blahopřát. Je to ale i psychologický důkaz toho, že v šedesátce, krátce před smrtí, byl umělec schopen tesknit a vyjádřit svoje rozladění uspořádanou kresbou. Z té doby je uchováno také jeho kaligraficky čisté písmo.

V pondělí 25. února 1884 naposledy komponoval. U vědomí, že nastal konec jeho duševních sil, si poznamenává na půl archu partitury slovo *f i n e*, a současně nadepisuje do pravého horního rohu: „Poslední arch.“ To vše prakticky vylučuje progresivní paralýzu, a mluví to naopak pro Smetanův stav stařecké pošetilosti a zmatenosti.

Zlobná osočení proti Smetanovi šířil tehdy zejména ješitný pěvecký pedagog František Pivoda, jeho zavilý úhlavní nepřítel, ale i další, kteří nebyli nijak medicínsky vzdělaní. Přidávali k tomu s potěšením nepravdivé pomluvy o umělcově kontaktu s ženami lehkého založení.

Nové odborné poznatky

Základní fámou o umělcově nemoci se ve spolupráci s řadou odborníků podařilo dnes zcela vyvrátit. „Například množství rtuti v jeho ostatcích, jak to ověřili chemici, ukázalo na možnost vdechování rtuťové masti, kterou se v době jeho úrazu léčilo všechno možné, záněty, otoky, rány,“ vysvětluje doc. Ramba. Tu mast mu nepochybně celé roky přikládali na tvář, jak to dokazují i fotografie s otokem ještě z pozdější doby jeho studia v Plzni. To mi ostatně potvrdil odborník farmakolog, doc. Václav Rusek, sídlící dnes ve farmaceutickém muzeu na Kuksu. Stejně tak prof. Robert Kalvoda, žák akademika Jaroslava Heyrovského. Svůj další poznatek přinesl i prof. Ctibor Povýšil, přednosta Ústavu patologie 1. LF UK, který vyšetřoval Smetanovy kosti. Popisuje, že „u známého vojevůdce Albrechta z Valdštejna bylo patrné výrazné ztlustění kortexu tibií, což nepřímou potvrzuje přítomnost syfilitického onemocnění. Toto podezření nebylo naopak potvrzeno u Bedřicha Smetany.“ Proti syfilis mluví i samotný pitevnický nález: „Cévy na spodině mozku jsou atheromatosní.“

Doc. Jiří Ramba se zabývá smetanovskou tematikou řadu let a z mnoha odborných pohledů. Začal zkoumáním ostatků, hlavy a obličeje, a dalším studiem dochází k mnoha poznáním, která skládají dohromady mozaiku pravdy. Ten obraz se vytváří dál, a je čím dál zřetelnější. Co se ještě podaří odborně zjistit a doložit, to ukáže teprve budoucnost. Jeho zaujetí pro odhalení skutečnosti o Bedřichu Smetanovi, o jeho nemoci, životních strastech a lidském hrdinství, s nímž skladatel nesl svůj trpký osud, bude nejspíš natrvalo součástí jeho života, studia, zkoumání a publikační činnosti. I v jeho knize *Slavné české lebky (Galen, Praha, 2005, 2009)* patří tomuto tématu významná část.

Článek časopisu Harmonie 7/2009 (naklad. Muzikus) doplnil doc. J. Ramba

Zdeněk Bárta

Jak je to s umíráním v Čechách

Kdyby každý zákonodárce měl zkušenost s tím, o čem často nekvalifikovaně rozhoduje, možná by se nám žilo lépe. Nebo i umíralo.

Telefonoval mi před pár dny známý a velmi pohnutě mi vyprávěl o smrti své matky. Díky péči obdivuhodného Občanského sdružení „Cesta domů“, které usiluje o zlepšení péče o nevyčísitelně nemocné a umírající, mohla totiž jeho maminka zemřít důstojně a klidně, bez bolesti, obklopena svými blízkými. Byla to pro něj – jak sám o sobě říkal poněkud cynického člověka – převratná životní zkušenost.

Bylo to pro něj prvé – a hned až příliš osobní – setkání s fenoménem toho, čemu se říká paliativní péče, tedy péče zaměřená na úlevu od bolesti, kterou postupující nemoc přináší, na rozdíl od standardní lékařské, kurativní péče zaměřené na léčbu nemoci. Poprvé v životě se setkal s tím, co je to hospic, v případě „Cesty domů“ hospic, který provází umírající nikoli v „kamenném“ zařízení, ale v domácím prostředí.

Shodou okolností jsem – také nedávno – prožíval s jinými známými bolestné umírání jejich malého dítěte stíženého zvláště nebezpečnou formou leukémie. Půldruharoční chlapeček poslední měsíce před smrtí vlastně již jen vegetoval pomocí přístrojů, které za něj dýchaly, vyměňovaly mu krev a zajišťovaly všechny ostatní životní funkce.

Bylo to nesmírně bolestné být u té spíš laboratoře než postele děcka v umělém spánku, poprvé v životě jsem prožíval zlost na lékaře, že nenechají přirozeně zemřít organismus, který již vlastně nežil. O tomhle nepřirozenému udržování života za každou cenu a jen díky moderním technologiím, dystanazii, se málo ví a mluví, na rozdíl od módních diskusí o eutanazii, o které si každý myslíme, že o ní víme všechno.

Eutanazie (eu-thanatos), „dobrá smrt“, dystanazie (dys- thanatos), „zlá smrt“, mají svoji alternativu právě v hospicové myšlence, která spočívá v tom, že nevyčleřitelně nemocní nemusejí umírat v bolestech a v nedůstojně anonymním prostředí opuštění za plentou v nemocnicích, v jejichž silách není poskytnout lepší alternativu – tyto bolestné podmínky bývají nejčastějším argumentem pro legalizaci eutanazie.

Podle hospicového hnutí však není ani třeba za každou cenu – a to doslova, i finančně – trápit člověka v udržovaném přežívání, čehož se dopouští dystanazie v jakémsi podivném strachu před smrtí a v touze vyzkoušet, co všechno moderní medicína dokáže. Nedokáží se odpoutat od podezření, že za dystanazií stojí často i touha vyzkoušet na umírajícím nové léčebné metody.

Hospice vycházejí z úcty k člověku jako jedinečné a neopakovatelné bytosti a z jeho přirozených biologických, psychologických, sociálních a duchovních potřeb, k čemuž patří i přirozené a důstojné umírání jako něco, co prostě do našeho života patří, a co lze prožívat pokojně.

Slovo hospic pochází z latinského hospitium (útulek), a proto se poněkud zmatečně používá jak pro turistické zařízení hotelového typu, tak pro tato specializovaná zařízení pro terminálně nemocné, která jim poskytují paliativní péči, když již byly vyčerpány všechny možnosti léčby.

Za předchůdce současných hospiců bývají považovány domy pro umírající, které v Irsku a Londýně zřizovaly křesťanské řády od 19. století. Moderní zařízení hospicového typu bylo ale poprvé založeno až roku 1967 v Londýně pod jménem Hospic sv. Kryštofa (St Christopher's Hospice). Od té doby začaly vznikat hospice po celém světě.

Po roce 1990 u nás začala myšlenku hospiců propagovat MUDr. Marie Svatošová, v roce 1996 se jí podařilo otevřít první český hospic „Anežky České“ v Čer-

veném Kostelci. Je to nádherné zařízení, nastavilo vysokou laťku pro všechna další, která od té doby v Čechách vznikala. Laskavě humorná legenda vysvětluje poměrně vysokou úroveň našich hospiců tím, že paní doktorku Svatošovou při jejich cestách „na zkušenou“ po Anglii vodili po těch nejlepších hospicích, takže získala poněkud nadstandardní představu o tom, jak takové zařízení má běžně vypadat.

U nás je na patnáct lůžkových hospiců a několik hospiců mobilních, jako právě ta „Cesta domů“, jejichž práce spočívá v tom, že vysílají lékaře a sociální pracovníky do domácností, které se starají o terminálně nemocného a pomáhají rodinným příslušníkům jak s péčí o něho, tak s medikací. Hospiců kamenných i mobilních je stále málo, ale co horšího, až do léta 2006 byla jejich zdravotní péče hrazena vlastně jen díky dobré vůli pojišťoven.

Ministr Rath tehdy vydal zpřísnující vyhlášku, na jejímž základě pojišťovny chtěly úhradu hospicové péče zastavit úplně. Na poslední chvíli se v dramatickém zápasu podařilo přesvědčit obě komory parlamentu a do zákona o zdravotním pojištění se přidal § 22a, který umožňuje hrazení této péče zdravotními pojišťovnami alespoň v kamenných hospicích. Mobilní služba není zatím ze zdravotního pojištění financována nijak, § 22a je dnes většinou účelově interpretován tak, aby byl pro domácí péči nepoužitelný.

Hospic, to ale není jen lékařská péče. Jeho jinakost od běžné nemocnice tvoří právě i ta další péče, sociální, na jejíž úhradu není zatím nárok vůbec, a oba typy hospiců si finance na ni musejí získávat buď za úhradu těch, kteří si to mohou dovolit, nebo doslova za cenu nesmírných obětí všech pracovníků a vymodlených zázraků.

Všichni povolání, od lékařů přes politiky, by se měli velmi vážně zamyslet nad tím, zda si tato u nás relativně nová, v mnohých zemích však standardně fungující služba, která by zaplnila bolestnou mezeru v zdravotní a sociální péči, nezasloužila jejich pomoc – totiž její prosazení do stávající legislativy.

Jasným legislativním zakotvením a financováním této služby stát ani zdravotní pojišťovny rozhodně nebudou trtit. Mohly by vzniknout další kamenné hospice, nad Cestou domů a dalšími mobilními by nemusel viset Damoklův meč brzkého zániku pro nedostatek financí. Ale hlavně a zejména: ti povolání by pomohli mnoha lidem – i sobě samým – dobře umřít.

Jednou z aktuálních možností, která by tomu mohla napomoci, je připravovaná změna § 44 v zákoně o sociálních službách, jehož novelizace se připravuje, a kam by se měla hospicová péče konečně dostat mezi odlehčovací služby.

A protože ten známý, co mi volal a kterému umřela maminka, je významný politik, doufám, že nejen pro tento návrh, ale pro všechny ostatní, které pomohou hospicovou péči konečně důstojně financovat, bude alespoň ve své straně patričně lobovat. Není nad osobní zkušenost.

VÌ DA

ODBORNÉ POZNATKY

ETICKÉ OTÁZKY

Marek Vácha

Přízrak novodobé eugeniky

Ústav lékařské etiky 3. LF UK

Napřed ta dobrá zpráva. Projekt lidského genomu bezpečně prokázal, že všichni lidé na Zemi jsou si geneticky mnohem příbuznější, než se čekalo. Dnes je téměř jisté, že všichni pocházíme z Afriky, jsme potomky jedné velmi malé populace, která zde žila před asi 150 tisíci lety a jsme geneticky skoro stejní. Současní lidopi jsou mezi sebou navzájem mnohem odlišnější. Skupina goril z jedné hory jedné lokality v Africe je geneticky mezi sebou méně příbuzná než šest miliard lidí na Zemi, u šimpanzů je variabilita ještě vyšší. U lidí je mezi matkou a dcerou rozdílnost 1,5 milionu bází DNA, ale rozdílnost mezi naprosto nepříbuznými ženami, třeba Evropankou a původní obyvatelkou Austrálie, je jen tři miliony bází.

Lidé dobré vůle si oddechli, protože rasismus se ukázal jako biologicky naprosto neudržitelný.

Gen pro zločin

Jenomže věci se začaly trochu komplikovat. Genetici si uvědomili, že tak jako geny odpovídají za parametry našich těl, rysy tváře a třeba nemoci jako je cystická fibróza, odpovídají i za naše behaviorální projevy, tedy za to, jak jednáme.

To, že černoši jsou díky genetické predispozici ve sprintu i maratonu rychlejší než běloši, bychom ještě přijali, ale co když existují i „geny pro“ šachy, paměť, inteligenci nebo pro agresivitu? Pokud by tomu tak bylo a pokud by se zjistilo, že budou existovat rozdíly mezi etniky (a ony existovat budou), bude zaděláno na nový typ rasismu.

Je však třeba připomenout, že představa nějakého „genu pro“ je příliš laická, biologové jsou mnohem opatrnější: gen kóduje protein a od proteinu k behaviorálnímu projevu je ještě dlouhý kus cesty. Na druhé straně geny ovlivňující množství svalové hmoty, paměť, inteligenci nebo agresivitu nepochybně existují. Genetici rádi ironicky připomínají, že až u neuvěřitelných 50 procent populace existuje genetická konstelace, která své nositele činí šestnáctinásobně(!) náchylnějšími k agresivitě a pobytu ve vězení. Může za to mužský chromozom Y (muži se opravdu ocitnou za mřížemi šestnáctkrát častěji než ženy).

V některých případech však už nejde o humor. V roce 1991 se v USA jistý Stephen A. Mobley dopustil vraždy a obhajoba zcela vážně poukazovala na nešťastnou genetickou konstelaci obviněného. Mobley byl sice nakonec odsouzen, kauza ale otevřela diskuzi o genetickém předurčení našeho chování, a tedy také o odpovědnosti za něj.

Západní společnost, která má za sebou americkou válku Severu proti Jihu a evropskou eugeniku podle Hitlera, se naštěstí stala vysoce citlivou na projevy rasismu.

V roce 1992 se v USA měla konat konference s názvem Genetické faktory ve zločinnosti. Byla zrušena pod nátlakem amerického Kongresu s odůvodněním, že hledat spojení mezi geny a kriminalitou by bylo rasistické. V roce 2007 si James Watson, autor jednoho z nejdůležitějších objevů 20. století - struktury DNA -, dovolil v Londýně poznámku, že inteligence Afričanů je jiná než lidí ze Západu. Tato věta jej stála místo v americké prestižní laboratoři Cold Spring Harbor a po návratu do USA byl navzdory opakovaným omlouvám poslán do penze.

Potíž svobodné volby

Jenže hrozba, že strašidlo rasismu se opět objeví, přišla z nečekané strany - z poněkud okrajové oblasti genetiky, ze studia jednovaječných dvojčat, která mají stejné pohlaví a stejný genom. Vzácně se stane, že jsou tato dvojčata po narození vychovávána v odlišných rodinách v různých zemích a svede je dohromady třeba až výzkum po mnoha letech. Výsledky jsou velmi udivující.

V jednom případě přišli oba muži na setkání v modré kostkované košili, s brýlemi stejného tvaru a měli v oblíbě stejnou značku piva. Jindy přišly obě ženy se sedmi prsteny na ruku. Jedna je měla s brilianty, druhá, vychovaná v chudším prostředí, nosila imitace ze skla. Další slavná dvojice jednovaječných dvojčat jsou dělník v ocelárně Jim Lewis a úředník Jim Springer. Oba žili v různých městech 80 mil od sebe vzdálených ve státě Ohio, byli od sebe odděleni několik týdnů po narození a setkali se až po 39 letech odloučení. Není možná tolik překvapivé, že měli vlasy stejné barvy, měřili šest stop, vážili 180 liber, měli stejnou chůzi, gesta a modulaci hlasu. Oba se však oženili s dívkou jménem Linda, rozvedli se a jméno druhé ženy bylo v obou případech Betty. Oba trávili dovolenou na Floridě na stejné pláži půl míle od sebe, aniž by jeden o druhém věděli. Oba měli auto Chevrolet, pili pivo Miller Light, kouřili cigarety značky Salems, milovali závody v autě a neměli rádi baseball. Oba měli zvýšený krevní tlak, trpěli silnými migrénami, okusovali si nehty a jejich EKG, EEG a testy IQ byly natolik podobné, že nebylo možno rozzeznat, který je který.

Co s tím? Pravděpodobně neexistuje gen pro jméno první manželky ani gen pro rozvod, značku auta nebo piva a sotva existuje gen pro trávení dovolené. Jenže těch shod je zde příliš mnoho a nejsou vysvětlitelné bez toho, abychom si připustili, že naše genomy zasahují i do oblastí, které jsme dosud považovali za oblasti naší svobodné volby. Jsme to pak ale ještě my, nebo jsme jen přehrávače, do kterých kdosi vložil CD se skladbou, která se v naší iluzi svobody právě přehrává?

Jedním peklem jsme už prošli

Toto je tedy ta druhá zpráva, možná ne špatná, ale přinejmenším riziková. Nepřijde po naivní eugenice z konce 19. století a po vědecky šílené eugenice nacistů ve 20. století jemnější, geneticky dobře podložená eugenika 21. století? Jak se bude-

me chovat k populaci, u které zjistíme v průměru vyšší matematické schopnosti a třeba zároveň - kdo ví - vyšší tendence k agresivitě? Nepodlehne znovu lákadlu všech tyranů, kteří by chtěli „ty špatné“ odstranit z povrchu země?

Molekulární genetika tedy na jedné straně dokázala nečekaně velikou příbuznost všech lidí na Zemi, na straně druhé dokazuje, že naše odlišnost, nejen fyzická, ale i povahová a duševní - jak ukazuje právě studium jednovaječných dvojčat -, může mít genetický základ.

Naděje, že lidé nepodlehnou svodům novodobého rasismu, nicméně trvá. Lidstvo je tým a jako v každém týmu různost není prokletím, nýbrž výhodou. Filozof Karl Popper správně poznamenává, že kdo by chtěl (odstraněním těch špatných) zřítit nebe na zemi, zplodí peklo. Evropa si již jednou takovým peklem prošla. S našimi studenty medicíny si důsledky eugenických teorií jezdíme připomenout každý podzim do Osvětimi.

Respekt, 14. 12. 2009

Milena Černá

COPHES: Evropská síť pro biomonitoring člověka

Ústav obecné hygieny 3. LF UK

Biomonitoring člověka (human biomonitoring, HBM) je definován jako dlouhodobé a systematické sledování koncentrace chemických kontaminant prostředí, jejich metabolitů či dalších ukazatelů (biomarkerů) prokazatelně souvisejících s expozicí člověka, popř. i s predikcí opožděných nežádoucích účinků, zejména karcinogenních. Jedná se o účinný nástroj k odhadu expozice člověka chemickým látkám z prostředí a v některých případech i k odhadu jejich potenciálních zdravotních rizik. Je tak chápán jako základní součást strategie posouzení zdravotních rizik z prostředí.

Za podpory Evropského akčního plánu prostředí a zdraví pro období 2004–2010 ustavili evropští odborníci a další zainteresované osoby a složky z 35 institucí v 27 evropských státech konsorcium realizující biomonitoring člověka v evropském měřítku (COPHES – Consortium to Perform Human Biomonitoring on a European Scale), financovaný 7. rámcovým programem Evropského společenství (FP7/2007-2013).

Studie zahrnující biomonitoring, které jsou v EU až dosud k dispozici, poskytují většinou neucelená data, která neumožňují jejich plné využití. Projekt COPHES vytvoří funkční rámec umožňující sběr srovnatelných dat biomonitoringu po celé Evropě. V rámci projektu se počítá také s propojením dat biomonitoringu s infor-

macemi o stavu prostředí a zdravotního stavu obyvatelstva. Jsou rovněž zohledněny etické aspekty specifické pro sběr a úschovu vzorků biologického materiálu a dat vztahujících se k člověku.

Dokonalejší srovnatelnost dat biologického monitoringu v rámci Evropy umožní přeshraniční hodnocení expozice člověka a podpoří stanovení požadových hladin a směrných hodnot. To pak usnadní například identifikaci potenciálně vysoké expozice populace či populačních skupin a nasměruje další aktivity k cíleným výzkumným projektům.

HBM představuje důležitý nástroj podporující tvorbu politiky prostředí a zdraví. Dovoluje spolehlivější kvantifikaci expozice běžné evropské populace existujícím a nově se objevujícím látkám znečišťujících prostředí. HMB rovněž umožňuje hodnocení politických postupů zaměřených na snížení expozice, komplexnější odhad vlivu strategických možností, kontrolu regulace chemických látek (např. REACH) apod.

Realizaci projektu COPHES zahajuje inventura současného stavu a analýza podobnosti a rozdílů existujících a plánovaných biomonitringových studií ve státech EU. Na tomto základě pak bude připraven harmonizovaný studijní protokol, který bude testován počínaje rokem 2011. Ačkoliv je tato studie zaměřena pouze na základní vybrané analyty (methylrtuť, kadmium, ftaláty a tabákový kouř v prostředí), do koordinovaného postupu lze zahrnout i další chemické kontaminanty, resp. jejich biomarkery. Jejich měření však závisí na prioritách a možnostech jednotlivých členských států.

V každém evropském státě, který o to projeví zájem, bude připraven rozsáhlý vzdělávací program a vytváření kapacit. Navíc široká komunikační strategie bude zaměřena nejen na vědeckou komunitu a jednotlivé účastníky studie, ale i na politické činitele, zainteresované osoby, investory a širokou veřejnost. Projekt koordinuje BiPRO GmbH, Germany ve spolupráci s Katolickou univerzitou Leuven v Belgii. Zahájen byl 1. prosince 2009 a jeho průběh je plánován na tři roky. Více informací bude brzy k dispozici na webových stránkách projektu: www.eu-humanbiomonitoring.org. Česká republika se projektu účastní prostřednictvím Státního zdravotního ústavu v Praze, národním koordinátorem je prof. MUDr. Milena Černá (3. LF UK).

První pražské mezioborové onkologické kolokvium

Radioterapeutická a onkologická klinika 3. LF UK a FNKV, Praha

Pod záštitou Evropské onkologické společnosti ESMO se ve dnech 28.–29. 1. 2010 konalo 1. pražské mezioborové onkologické kolokvium. Sešlo se z iniciativy Onkologické kliniky VFN a 1. LF UK a s podporou děkanů všech tří pražských lékařských fakult a ministerstev zdravotnictví a školství.

Důvodem zorganizování nové konference s onkologickou tematikou, kterých jak se zdá na první pohled je v České republice nadbytek, byla snaha zlepšit vzájemnou koordinaci jednotlivých lékařských disciplín, které o onkologického pacienta společně pečují. V současné době totiž probíhá výměna názorů a informací mezi jednotlivými odborníky většinou na lokální úrovni v rámci multidisciplinárních onkologických týmů. Tato konference měla přenést diskuzi na celonárodní úroveň, což by mohlo znamenat větší odbornou standardizaci mezioborové spolupráce. Na základě součinnosti by pak bylo možné sjednotit i vzájemný pohled na vedení a cíl terapie.

Dalším úkolem kolokvia bylo zapojit do této diskuze i zahraniční odborníky, zvláště z evropského regionu, kteří by pomohli prosadit úsilí českých lékařů do evropského a eventuálně světového kontextu. Prvnímu pražskému mezioborovému onkologickému kolokviu se – jako jediné onkologické konferenci u nás – úspěšně podařilo získat podporu Evropské onkologické společnosti (ESMO). Kongresu se zúčastnily vědecké kapacity z Bruselu, Budapešti, Vídně, Bratislavy, Ženevy i USA.

Odborný program byl rozdělen do jednotlivých bloků, z nichž každý se zabýval jinou tematikou a v každém z těchto bloků aktivně vystoupil se sdělením zástupce chirurgické obce, klinický onkolog, radiační onkolog a případně další odborník (patolog, radiolog aj.). Snahou bylo dosáhnout konsenzu v diagnostickém a terapeutickém postupu u vybraných typů nádorů.

Jako první zaznělo **téma karcinomu prsu**. Díky screeningovému programu stoupá záchyt časnějších stadií, jejichž léčba je méně náročná a prognóza výrazně lepší. Od ledna 2010 se screening karcinomu prsu rozšířil na ženy od 45 let každé dva roky. Prof. MUDr. Žaloudík, DrSc., přednesl vizi terapie karcinomu prsu „NoReSting SurGE-ONS“, jejíž název obsahuje zkratky jednotlivých důležitých kroků, které jsou zárukou dobrého výsledku, jako je počet získaných lymfatických uzlin, čisté resekcční okraje, správně indikovaná stagingová vyšetření, spolupráce s onkologem, dostatečný počet ošetřených pacientů aj. Novinky v radioterapii karcinomu prsu zazněly z úst autorů z motolské onkologie 2. LF. Prof. MUDr. Klášterský, Ph.D., vystoupil jako zahraniční host se svým příspěvkem organizace péče o karcinom prsu v Belgii, kde nyní vznikají speciální centra léčby tohoto karcinomu, tzv. „Breast clinique“.

V odborném bloku věnovaném *gynekologickým malignitám* zazněla problematika karcinomu ovaria, význam hereditárních syndromů, možnosti diagnostiky a stagingu pánevních tumorů, možnosti fertilitu zachovných operací u mladých pacientek, charakteristika neepitelových nádorů vaječníků a nároky na radikalitu chirurgické léčby u pokročilých stadií karcinomu vaječniku.

Dalším důležitým tématem prvního dne byl *karcinom prostaty*, kde byla přehledně uvedena chirurgická léčba lokalizovaného karcinomu a indikace radioterapie. Předmětem diskuze byla definice biochemické recidivy (elevace prostatického specifického antigenu – PSA), jejíž příčinou může být lokální progresse nebo také benigní hyperplasie. Biochemická recidiva karcinomu prostaty byla stanovena tak, když po radikální prostatektomii neklesne PSA do tří měsíců pod hodnotu 0,1, event. 0,2 (některé studie uvádějí i 0,4). Evropské guidelines uvádějí obě hodnoty.

Závěrečnými bloky prvního dne 1. pražského kolokvia byl *význam podpůrné léčby* v komplexním přístupu k onkologickému pacientovi a význam pregraduálního vzdělávání v onkologii. Výchova budoucích lékařů v onkologii je významným úkolem onkologických klinik. Jen na nich je, jakým způsobem svůj obor budou prezentovat, jak dokáží vynést do popředí jeho rozmanitost a atraktivnost a jak zaujmou studenty.

Nádorová onemocnění se postupně stávají *největším problémem pro zdravotnické systémy* v celém světě. Zhoubné nádory budou ještě více ohrožovat lidskou populaci i v třetím tisíciletí její existence. Odhaduje se, že v roce 2030 může dojít až ke ztrojnásobení celkové počtu nemocných s nádorovým onemocněním. Počet úmrtí v souvislosti s nádorovým onemocněním bude v roce 2030 velmi pravděpodobně vyšší než doposud převažující úmrtí na kardiovaskulární onemocnění. Paradoxně tak pokrok lékařské péče o nenádorová onemocnění (především kardiovaskulární choroby) vede k prodloužení střední doby života, a tím přispívá k početnímu navýšení nádory více ohrožené populace.

Obdobně zlepšené výsledky onkologické léčby a signifikantní prodloužení celkové doby přežití vedou k nárůstu počtu nemocných, kteří vyžadují stálou onkologickou péči. Vzhledem k těmto neradostným prognózám bude třeba stále více kvalitních odborníků, kteří se budou rekrutovat právě z řad nynějších studentů medicíny našich fakult.

Ministryně školství věnovala významný finanční příspěvek pro možnou *prezentaci vědeckých výsledků studentů*. Díky tomu byly vyhodnoceny nejlepší postery s onkologickou výzkumnou tematikou, které byly oceněny finanční odměnou. Významné druhé místo získal Juraj Zahatňanský z naší 3. LF UK, který prezentoval poster v anglickém jazyce „Toxicity using an in vitro test measuring T-lymphocyte apoptosis in oncological patients“.

Druhý den konference zahájil odborný blok s tematikou *kolorektálního karcinomu*, v jehož incidenci zaujímá Česká republika smutné první místo. Bylo kon-

statováno, že ke screeningovému vyšetření je indikováno v České republice jen velmi málo lidí (20 %). Cílem screeningu je zachytit a odstranit nejen počínající karcinomy, ale i benigní adenomy, které jsou základem pro pozdější vznik karcinomů. Široce byla diskutována problematika chirurgických výkonů, ať už na střevě nebo na metastázami postižených játrech. Nakonec byla zdůrazněna nutnost dodržovat doporučené terapeutické postupy, při operaci se snažit o co největší dosažení R0 resekce, získání dostatečného počtu lymfatických uzlin (minimálně 12), spolupracovat s patologií a také byla zdůrazněna nutnost kontrolovat vlastní výsledky. Patolog, prof. MUDr. Povýšil, DrSc., informoval kromě jiného o indikaci k vyšetření K-RAS, který je nezbytný k rozhodování o další terapii zejména u metastatického kolorektálního karcinomu. Mutovaný K-RAS se vyskytuje u 30–40 % pacientů a je zajímavé, že může být odlišný u primárního nádoru a jeho metastáz. Prof. MUDr. Petrželka, CSc. hovořil o přínosu individualizované multidisciplinární léčby pro přežití pacientů s kolorektálním karcinomem. Zdůraznil nutnost znalosti prognostických faktorů, abychom věděli koho léčit, a také nutnost znalosti prediktivních faktorů, abychom věděli, jak pacienta léčit.

Multidisciplinární přístup *ke kožním nádorům* byl tématem předposledního bloku. Kromě problematiky maligního melanomu, v jehož léčbě se začínají vedle chirurgie a imunoterapie uplatňovat i biologické preparáty, což vede k nutnosti zařazení pacienta do centra, zde zazněla i sdělení na téma kožních lymfomů a byla zdůrazněna též nutnost správné terapie relativně neškodných basaliomů a spinaliomů.

Nádory hlavy a krku byly námětem posledního odborného bloku. V časných stadiích tohoto onemocnění dávají stejné výsledky jak chirurgie, tak radioterapie. Proto je zde léčba zvolena tak, aby pro pacienta byla co nejméně mutilující. U pokročilejších stadií se uplatňuje radikální chirurgie s pomocí mnohdy plastických operací.

Radioterapie se uplatňuje buď jako pooperační, nebo v inoperabilních případech jako samostatná léčebná metoda. V současné době dává nejlepší výsledky konkomitantní radiochemoterapie, která je však pro pacienta velmi náročná. Proto se stále hledá optimální léčebný postup, v němž by mohly mít své uplatnění i nové biologické preparáty.

V rámci konference byl věnován souběžně celý den *paliativní péči*, neboť ta má klíčový význam v onkologii. Druhý den konference patřil také onkologickým sestřám, což je ohrožený druh vzácného středního zdravotnického personálu, jehož odborná erudice i etická kvalita se budují léta, a rozhodně nejsou adekvátně ohodnoceny.

1. pražské mezioborové onkologické kolokvium nakonec uzavřeli a zhodnotili prezident kolokvia doc. MUDr. Petrželka, CSc., a vědecký sekretář doc. MUDr. Tesařová, CSc.

Konference splnila očekávané předpoklady a naplnila své poslání. V důsledku toho byl vyhlášen termín 2. pražského mezioborového onkologického kolokvia na 27.–28. 1. 2011.

Onkologické kolokvium očima praktického lékaře

Společnost všeobecného lékařství

Program onkologického kolokvia byl na vysoké odborné úrovni, **ALE** všichni přednášející se zabývali pacienty, kteří již byli diagnostikováni a odesláni na odborné pracoviště. Přestože onkologická onemocnění jsou druhou nejčastější příčinou úmrtí a léčba pozdních stadií je drahá pro systém a náročná pro nemocného, **o úloze včasné diferenciální diagnostiky přímo v ambulantním terénu se zmínili jen dva přednášející.**

Přitom mezioborová spolupráce přináší první výsledky, například ve screeningovém programu nádorů prsu - křivka záchytu nádorů v časném stadiu překročila křivku nádorů diagnostikovaných v pozdních stadiích. Problémem zůstává tzv. šedý screening: bezpříznakové ženy jsou vyšetřovány na neakreditovaných pracovištích. Pro praktické lékaře je důležité, že letos byla zrušena horní věková hranice: od 45 let věku je screening hrazen ve dvouletých intervalech, nezapočítává se tedy do indukované péče. Nádory prsu u mladých žen jsou většinou u žen-nositelky onkogenů, v rodinách je familiární výskyt nádorů prsu, dělohy, ovaria, plic, u mužských příbuzných i prostaty. Proto vzrůstá význam onkogenetických vyšetření s možností individuálně nastavené dispenzární péče. Léčba nádorů prsu je individualizovaná, dle histopatologického typu nádoru.

Symptomatologie těchto nádorů ovaria není specifická, proto každý „břišní dyskomfort“ u žen, kde se nezdaří do dvou týdnů postavit jasnou gynekologickou diagnózu, by měl vést ke gynekologickému vyšetření ženy na pracovišti s možností UZ vaginálního a transabdominálního vyšetření. V léčbě jsou k dispozici i modifikované postupy s možností zachovat fertilitu žen.

Z hlediska včasného záchytu jsou, jak se o tom na kolokviu hovořilo, stále problematické nádory prostaty; vyšetření PSA není považováno za screening, nicméně u rizikových a symptomatických mužů může být jedním z pilířů při stavbě diagnózy. K dispozici je mnoho prediktivních a prognostických nomogramů, ale závěrečnou výpovědní hodnotu o prognóze má nakonec klinická odpověď na léčbu.

Významnou komplikací systémové léčby nádorů je neutropenie, je často provázena febrilními stavy. K dispozici je profylaktická léčba deriváty růstových faktorů. U febrilní ataky, se kterou se praktik setkává, je důležité včasné nasazení antipyretik a kombinace antibiotik.

Kolorektální karcinom, česká zhoubka, je snadno diagnostikovatelný v časných stadiích, letos se v Čechách objevila nová možnost screeningu – kromě TOKSu i preventivní kolonoskopie na akreditovaných pracovištích. V operativních pří-

stupech je novinkou odstranění uzlin v dříve netradičních regionech. Pokud jde o maligní melanom, je tu výzva pro praktické lékaře – při podezření na MM odesílat pacienty do specializovaných melanomových center, kde se ještě před excizní vyšetří sentinelové uzliny.

Osobně děkuji za možnost kolokvia se zúčastnit, ale navrhuji do dalších ročníků zaangažovat k aktivní účasti i všeobecné praktické lékaře a věnovat pozornost také screeningovým a depistážním programům.

Romana Šlamberová

O vědecké konferenci studentů českých a slovenských lékařských fakult

Ve dnech 9.–10. 11. 2009 se na Lékařské fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, která slavila 90 let od svého založení, konala Vědecká konference studentů lékařských fakult České a Slovenské republiky.

V úvodu konference zazněla vyžádaná přednáška prof. MVDr. Michala Nováka, DrSc., z Neuroimunologického ústavu Slovenské akademie věd v Bratislavě s názvem: „*Translácia molekulových mechanizmov do nových diagnostických a terapeutických prístupov*“. Prof. Novák je mezinárodně uznávanou vědeckou osobností a jedním z objevitelů tau proteinu jakožto hlavní složky neurofibrilárních klubíček v neuronech pacientů s Alzheimerovou chorobou. V rámci jeho spolupráce s Cambridge University – Laboratory of Molecular Biology v letech 1985–1988 vzniklo několik významných prací v tomto oboru, z nichž nejvýznamnější je studie autorů Wischik, Novák et al. s názvem „*Isolation of a fragment of tau derived from the core of the paired helical filament of Alzheimer disease*“, která má v současné době úctyhodných 519 citací.

Na konferenci bylo odprezentováno 22 studentských vědeckých prací ze všech lékařských fakult ČR i SR: z toho 11 v preklinické a teoretické sekci a 11 v sekci klinické. Všechny práce byly na vysoké úrovni a diskuze byla bohatá a podnětná. Konference probíhala ve třech jazycích (čeština, slovenština a angličtina) a práce hodnotily komise složené ze zástupců jednotlivých fakult:

Odborné komisi preklinické a teoretické sekce předsedal prof. MUDr. Vladimír Bencko, DrSc. (UK, 1. LF, Praha, ČR); členy byli doc. MUDr. Kateřina Kaňková, Ph.D., (MU, LF, Brno), doc. MUDr. Romana Šlamberová, Ph.D., (UK, 3. LF, Praha), doc. MUDr. Rostislav Večeřa, Ph.D., (PU, LF, Olomouc) a MUDr. Mgr. Ing. Peter Celec, Ph.D. MPH (UK, LF, Bratislava).

Odbornou komisi klinické sekce vedl prof. MUDr. Jan Trnka, Ph.D., UK, 2. LF, Praha), dále v ní pracovali doc. MUDr. Ján Staško, Ph.D., (UK, LF, Martin, prof. MUDr. Anton Kohút, DrSc., (UPJŠ, LF, Košice), doc. MUDr. Jiří Kobr, Ph.D., (UK, LF Plzeň) a doc. MUDr. Ljuba Bachárová, CSc., MBA, (Medzinárodné laserové centrum, Bratislava).

Umístění studentů bylo následující:

Preklinická a teoretická sekce:

1. **Miroslava Htoutou Sedláková** – Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci – „Možnosti fenotypových metod v detekci širokospektrých beta-laktamáz v mikrobiologické praxi“
2. **Vendula Šepsová** – Fakulta vojenského zdravotnictví v Hradci Králové: „Testování inhibičního potenciálu reaktivátorů acetylcholinesterasy in vitro“
3. **Lucia Kolenová** – Slovenská akademie věd v Bratislavě: „Omega-3 nenasýtené mastné kyseliny a Atorvastatin ovlivňují mezibunčovou komunikaci v myokarde a v aorte hypertriacylglycerolemických potkanů“

Klinická sekce:

1. **Lukáš Krbal** – LF UK v Hradci Králové: „Příspěvek k patogenezi kalcifikované aortální stenózy – vaskularizace chlopní“
2. **Jan Brůha** – LF UK v Plzni: „Inhibition of transforming growth factor beta-1

augments liver regeneration after partial portal vein ligation in porcine experimental model“

3. **Martina Mišániková** – LF UK v Martině: „Polymorfismus biotransformačných genů glutatióu S-transferázy a riziko vzniku karcinómu plůc“

Reprezentujícími studenty za naši fakultu byli vítězové obou sekcí naší Student-ské vědecké konference, která proběhla na 3. LF dne 19. 5. 2009, a to **za preklinickou a teoretickou sekci Markéta Kostrouchová** a **za klinickou sekci Josef Fontana**. Práce obou našich studentů byly vysoce kvalitní (*abstrakta viz VNR 2/2009*) a jejich reprezentace naší fakulty více než důstojná v tak náročné konkurenci. Oběma studentům patří i můj osobní dík a gratulace za vzornou reprezentaci v předchozích soutěžích:

V celostátní soutěži o **Cenu za lékářství pořádanou společností Pierre Fabre Médicament s.r.o. a Francouzským velvyslanectvím v ČR** byla Markéta Kostrouchová na druhém místě a Josef Fontana obsadil místo třetí.

Markéta Kostrouchová rovněž získala **Cenu Josefa Hlávky pro rok 2009**, která je určena nejlepším studentům a absolventům pražských vysokých škol, brněnské techniky a mladým vědeckým pracovníkům Akademie věd ČR. Na památku známého architekta, stavitele a mecenáše je Hlávková cena každoročně předávána na jeho zámku v Lužanech u Přeštic, v předvečer oslav státního svátku 17. listopadu.

Doc. MUDr. Romana Šlamberová, Ph.D., je koordinátorkou SVA na 3. LF UK

Naši studenti

TEXT

SLOUPKY KARLA ČAPKA

Jako by to pan Čapek psal dnes...

Výběr novinových sloupků a fejetonů z knih Karla Čapka O věcech obecných čili Zóon politikon a Od člověka k člověku. www.mlp.cz/karelcapek

Peníze

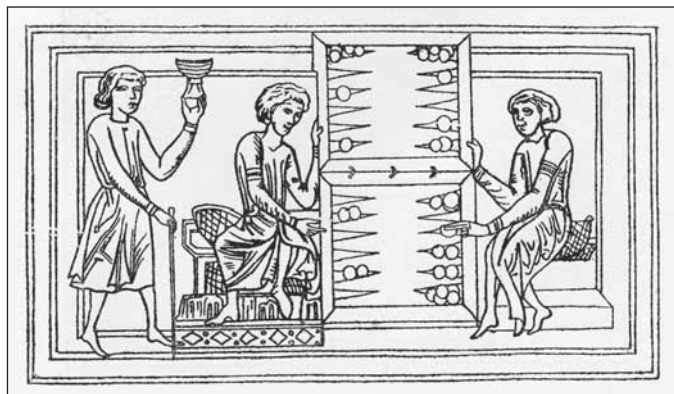
Každý bankovní krach se odehrává jakýmsi stále stejným způsobem: založí se nějaká zbytečná banka (pro nějakou veledůležitou veřejnou potřebu), několik lidí se neznámo jakým způsobem a jakou kvalifikací dostane nahoru, a pak už to jde jako čtyřspržím: samé podniky, báječná iniciativa, filiiálky, tuhle nová továrna, tamhle nová skvostná exploatace, zkrátka peníze si vyhrnou rukávy a ženou se do práce.

Pak se provede přestavba bankovní budovy, schodiště se vyloží mramorem, dole nádherný portýr, nahore lift, ředitelé mají svá auta a kočáry, a tomu se říká reprezentace. Pak nějaké divné pověsti, nezlomná důvěra správní rady, run vkladatelů, revize, několik sebevražd, bouřlivá valná hromada akcionářů a snad nějaké trestní řízení; tomu se říká bilance. Za několik let se to bude zase opakovat. Ale během těch několika let se založí ještě několik bank s hesly ještě lákavějšími, vyloží několik schodišť mramorem ještě lesklejším a několik bankovních velmožů si pojezdí v autech ještě lépe olakovaných. Tomu se totiž říká rozmach peněžnictví.

Tři sta tisíc na tantiémách dostal za rok takový ředitel pomenší banky. Nevím, jaké zázračné geniality je třeba k vedení všelijakých peněžních kšeftů, ale rozhodně je to genialita, která se nejlépe vyplácí. Za ty peníze byste mohli vydržovat deset univerzitních profesorů nebo třicet básníků; třicet malířů by malovalo, třicet hudebníků skládalo hudbu radosti i smutku po celý rok, kdyby se jim rozdělil příjem pana bankovního velmože.

Je velmi málo továren, které by tolik nesly majiteli, jenž je vydupal ze země, jenž vyrábí, jenž vyvází a jenž konečně nese všechnu ztrátu; a nevím, je-li jediné dominium, které by tolik neslo svému feudálnímu držiteli. A přece továrna nebo dominium je osobní vlastnictví, kdežto banka není osobním majetkem pana bankovního velmože. Pan bankovní velmož nedisponuje svým kapitálem, neriskuje svůj majetek, neručí za ztráty; riskuje vaše peníze, disponuje vaší kapsou, ale vykáže-li ciferné náramné zisky, vydělá tolik jako žádný sebezdatnější člověk jiného oboru. Nerozumím hospodářským věcem; ale tyhle úžasné tantiémové prezenty bankovním machrům musejí nutně mít dvojí následek: předně horečku zakládat nové a nové banky a za druhé ještě divočejší horečku vykázat se co největšími, byť docela neskrupulózními, byť velmi povážlivými zisky. A pak to tady máte, a nemusí to být jenom v Brně.

Odpusťte, mám snad primitivní názory; myslel jsem vždycky, že peníze jsou jen článkem mezi prací a životní potřebou. Zdá se však, že peníze jsou tu proto, aby dě-

laly nové peníze; že si založily svůj vlastní život, svůj vlastní podnik, že se „udělaly pro sebe“. Peníze se vrhly na výrobu peněz, jsou tu pro množení peněz, vzniká horečný a oblundný kruh; primitivní smysl peněz, prostřednictví mezi prací a potřebou, je najednou přerušeno novým článkem: peníze slouží vydělávání. Bojím se říci, že je to něco nezdravého; patrně byste se mi vysmáli. Ale že se to děje v takovém rozsahu, že tolik lidí se ocitá v horečném kruhu peněz, to má v sobě něco děsivého. A za takový bankovní krach nejsou koneckonců odpovědny jen ti tři nebo čtyři machři nahoře; je tu spoluodpovědná celá ta spekuláční nálada, ta honička po papírech, které „jdou nahoru“, ta náramná chuť svézti se na báječných nebo pochybných ziscích, jež dělají peníze. Strádal ustoupil drobnému spekulantovi; šetření našich otců uhnulo našemu vydělávání. Ale nakonec je to skoro vždy strádal, majitel hubené vkladní knížičky, dobrák, který je rád, že má v bezpečí svou kuličku, který si to nejhůř odnese. „Vklady buďte svatí!“, ano: neboť není-li na penězích hodno ohledu aspoň to, že patří někomu jinému, nenašli byste na nich jiného svatého docela nic.

1925

Zatracené volby

Promiňte, my, kdo se takto o volbách vyjadřujeme (a je nás mnoho, tak mnoho, že bychom na to mohli partaj založit), nejsme namouduši proti principům demokracie ani nám není obtížnou volební povinnost, rádi a dokonce s jistou důstojností půjdeme v neděli odevzdat svůj hlasovací lístek, ale přitom si oddychneme: Bohudík že už je po volbách.

Ona totiž před volbami a hlavně v posledních dnech před volbami nastává s přírodní nutností taková porucha v morální atmosféře, ba nejenom porucha, ale přímo cyklón. Noviny dští oheň a síru na ty druhé strany, hrobové se otvírají a z nich

kromě jiného zápachu vystupují dávno mrtvé aféry, kdekerý mužiček v redakci, který je jinak dobrý manžel a otec, se může roztrhat samou horlivostí, jak by našel něco, čím by rozčilil čtenáře proti někomu z druhého tábora.

Kdyby se mělo soudit podle novin, musili bychom všichni chodit s pěnou u huby anebo mrtvičně zrudlým, živelným rozhořčením proti padouchům jiných politických nátěrů. Ve skutečnosti je celé to rozčilení jen volební lež, ve skutečnosti ani ti, kteří v předvolební horlivosti jsou ochotni nařknout kandidáta jiné strany ze sedmi vražd, tří loupeží, smilstva proti přírodě, podvodu, piklů proti republice, křivo-přísežnictví, korupce a vůbec lumpárny, ani ti nejsou opravdu do běla rozžhaveni volební vášní, nýbrž dělají to „jen tak“ hlavně proto, že jsou za to placeni. A právě tato neupřímnost, tato neodpovědnost, toto mínění, že ze sebesthorších injurií krev neteče, dělá volební atmosféru tak nesnesitelnou, přesně řečeno tak nedůstojnou pro nás občany, kteří máme být taháni za nohu.

V pondělí bude zase konec cyklónu a nastane pokoj nad vodami; nad všemi stranami bude zářit duha radosti „nad naším zdrcujícím vítězstvím“, anebo nad „naším morálním úspěchem“, zatímco my plesající občané si oddychneme – až do příštích voleb.

1928

O politice

Kdybychom dali na to, co se o politice říká a píše, bylo by možno ji definovat asi takhle: politika je to, co dělají politikové nebo ti, kdo se jimi chtějí stát; politikové pak jsou zvláště k tomu účelu se přihlásivší osoby, jež jsou placeny za to, že dělají politiku; vlastním účelem politiky je poskytnout těmto osobám stálé zaměstnání nebo ukojení jisté ctižádosti; my ostatní pak na to platíme.

Politická činnost provozuje se toliko v parlamentě, v klubovních a na veřejných i důvěrných schůzích.

Provozování politické činnosti je vázáno na koncesi, kterou udělují politická grémia zvaná Strany.

Mimo Strany není žádné politiky.

To asi je představa, kterou má o politice průměrný nespokojený občan naší republiky; neříkám, že ta představa je bezdůvodná, ale je trochu neúplná. Nikdo z nás si neklade otázku, je-li nebo může-li vedle toho být ještě nějaká jiná politika v daleko širším a obecnějším smyslu, politika, na které máme nebo můžeme mít jakýsi podíl všichni; není-li například něco, co bych nazval soukromý osobní politický život a osobní politická iniciativa. Jsme velmi sytí nespokojeni s politikou politiků; reptáme plni hořkosti, ale to se rozumí, máme tím asi tolik vlivu na běh politiky, jako bychom měli na směr větru. To vše může být v pořádku, ale je to trochu

málo. Pro svou osobu naprosto netoužím dělat politiku, ale silně bych si přál politicky žít. Nemyslím, že k tomu stačí politické krédo, byť se našlo sebeandělštější; i kdybych byl nadšeným stoupencem politické strany Cherubů, není toto nadšení ještě pražádný politický život. Říká se, že u nás je veřejný život prepolitizován; patrně ano, ale náš osobní život není ještě vůbec zpolitizován; ještě jsme neobjevili, že naše vlastní neplacená životní praxe je nebo může být realizováním jistých politických úkolů. Bytí občanem, už to je nebo může být jakási politická aktivnost; záleží jen na tom, jakými jsme občany. Mluvíme-li o politice, myslíme tím vždycky jen poslance a politické profesionály; nikdy to slovo nevztahujeme na sebe samy. Řekl bych, že při vši kritice nesmírně přeceňujeme politiky a velmi podceňujeme svou vlastní politickou funkci.

Každá užitečná práce je politická. Šije-li švec boty, které nás tlačí, zhoršuje tím makavě poměry beztoho dosti dezolátní; a šije-li k tomu příliš draho, zhoršuje je dvojnásob. Politický smysl každé práce je dělat ji tak, aby tím pokud možno získal život těch ostatních. Kdybychom řekli, že politika je péče o veřejné blaho, tedy švec pečuje o veřejné blaho především dobrými botami a řezník dobrým masem; jejich politické ideály jsou pro veřejné blaho jaksi méně důležité. Já nevím, čím vy jste; ale jste-li odsouzen dělat takovou práci, že pro veřejné blaho je zcela lhostejno, dělali se dobře nebo špatně, ochotně nebo neochotně, nebo nedělali se vůbec, pak vás, pane, lituju; musí to být otrava. Ale je-li vaše práce taková, že jí můžete rozmnožit úhrn statků nebo zvýšit úroveň života ku prospěchu hodně mnoha lidí, pak, pane, jste politicky velmi aktivní. Řekl bych, že ideál demokracie je součinnost odborníků. Dnes sice ještě platí moudré slovo, že demokracie, toť diskuse; ale diskusi pěstujeme obyčejně jenom tehdy, když nevíme docela přesně, co se má dělat. Diskutují-li lékaři, má-li nebo nemá-li se řezat určitý případ apendicity, svědčí to o tom, že jejich lékařská jistota není ještě úplná. Nepřáli bychom si, aby dělníci diskutovali, spadne-li náš dům; ve věcech života je nám milejší nesporná jistota. Zatím však rozumíme demokracii v tom smyslu, že mám-li to tak říci, zedníci diskutují, má-li se řezat slepé střevo. Až získáme ve velmi četných oborech života rozsáhlejší zkušenosti a nesporné jistoty, ztenčí se podstatně oblast možných diskusí a tím i melhubovské politiky; ale jediná cesta k tomu je právě získávat zkušenosti a pokoušet se o potřebné jistoty. Avšak takové věci leží ve směru všeho druhu užitečných prací a nedají se objevit diskusí ani hlasováním.

Loajálnost, to je jiný politický úkol, který ještě není dostatečně objeven. Jakpak bych vám to řekl? Například v Anglii mne nejvíc překvapilo, že tam na železnicích nemají strážní domečky; patrně tam mlčky předpokládají, že nikoho nenapadne položit na koleje dynamitovou patronu nebo odšroubovat kolejnice. U nás ve všech našich institucích a řádech spíše mlčky předpokládáme, že v každém člověku je víceméně vyvinuta náklonnost odšroubovat kolejnice nebo klást dynamitové patrony tam, kam nepatří. Chodíme po zuby ozbrojeni jakousi nedůvěrou a nepřátel-

stvím ke všemu, co má dvě nohy, a také se podle toho chováme. Loajálnost se nezačíná poměrem k státu, nýbrž poměrem k člověku; to je sám základ vší politiky a důležitější vyhlášení lidských práv než sebelepší ústava. Ovšem je jakýmsi zvykem odkazovat veškeru žádoucí změnu mravů příštím generacím. To se rozumí, nikdo z nás nemůže změnit svět, ale může aspoň trochu změnit sebe sama. Všechny velké politické ideály, ať je to demokracie nebo socialism nebo co jiného, nejsou jenom věci přesvědčení, nýbrž také (a hlavně) věci mravů. Máme víceméně všichni plnou hubu demokracie, ale myslím, že bychom byli ve značných rozpacích, kdybychom měli kteréhokoliv večera říci, co jsme toho dne udělali zřetelně demokratického. Většina politických ideálů vyjadřuje naše očekávání toho, co má kdesi nahore udělat vláda nebo parlament, ale celkem velmi slabou představu toho, co máme tady dole dělat my. Mluvíme o zájmech společnosti, o společenském řádu, o veřejnosti a jiných takových věcech; ale společnost není něco mimo nás, společnost je především styk lidí; společnost je jméno pro všechny hodnoty, které máme společné s ostatními lidmi. Každá politika, ať je jakékoli její jméno, má se ověřit především tím, že zvyšuje a rozmnožuje společenské hodnoty. Možná že se neshodneme v tom, co společnost má být; ale shodneme se dosti snadno v tom, co není společenské – dejme tomu otravovat studně nebo pošlapat sousedovi jeho kapustu. Ale ať si představujeme společnost jakkoliv, předpokládáme, že to má být jakýsi pořádek mezi lidmi; dobrá, získat osobní pořádek ve styku s lidmi, to je loajálnost. Prostě loajálnost je politický styk člověka s člověkem; a víc už o ní neřeknu.

Socialism, to je také politika, která se nedělá jenom v parlamentě nebo v organizacích. Nedovedu si dobře srovnat v hlavě, jak je možno kázat o socialismu a boji proti kapitálu a neuložit si přitom jistou dobrovolnou – neřeknu chudobu, ale kázeň spotřeby. Rovněž se mi nerýmuje houževnaté trvání pauperismu vedle tak tuze akcentovaného sociálního vědomí. Myslíme-li to doopravdy s jakoukoliv sociální teorií, máme nebo měli bychom z ní dost co uskutečňovat ve svém osobním hospodářském životě – pokud nejsme z těch, kteří skutečně nemohou dávat nebo si odpírat, protože už nemají z čeho.

Nemůže se o nás sice říkat, že náruživě uctíváme stát; ale přesto jsme fanatičtí etatisti; všechno čekáme jenom od státu, všechno mu ukládáme a div se nedomáháme toho, aby nás přišel podrbat soudní sluha, kousne-li nás blecha. Jeden z našich národních rysů je silná nechuť k úřadům; ale stejně výrazným rysem naší národní povahy je mystická důvěra, že úřady se mají o všecko postarat a mají k tomu plno prostředků. Kdyby na nás letěla kometa, budeme křičet po povolaných úřadech; kdyby nějaký drak na nás žádal denně tři panny a tři mládence k sežrání, nevstane mezi námi hrdina, který by s drakem bojoval, nýbrž obrátíme se na četnickou stanici. Nechť povolané kruhy zakročí, umírá-li žebračka v příkopě hladem; nechť vláda podnikne energické kroky proti řádění myši v naší pšenici; nechť ministerstvo veřejných prací neprodleně odstraní suchou větev, která překáží na erární sil-

nici mezi Vysokým Mýtem a Domažlicemi. Odkopnout řečenou větev do příkopu, to by byl osobní politický čin, jenž se přičiní našemu zažranému etatismu. A přece každá povinnost, o kterou státu ulehčíme, je politický pokrok; vzestup demokracie je myslitelný jen ve formě občanské autonomie. Nikde není tak naze vidět nepolitičnost našeho života jako v úpadku samosprávy.

A v našem centralismu, ano; ale to dvoje jde nejspíše nějak pospolu. Byl jsem nedávno na jednom malém městečku; měli tam zrovna na náměstí veřejnou schůzi o papežském nunciovi; ale pokud vím, neměli tam dosud na náměstí tábor lidu o místním vodovodu. Dělat na malém městě politiku, to, jak se zdá, znamená převářet parlamentní polévky; to znamená přísahat na koalici místo na lepší budoucnost okresní silnice; to znamená volat po Třetí internacionále místo po druhé stříkačce. Každá konkrétní politika je především lokální; zdá se však, že stojíme na kraji velmi povážlivého stavu, totiž duševního odumírání venkova. Takzvaný probudilý člověk na venkově je člověk, který běduje na malé poměry a stůně touhou dostat se do Prahy. Bylo by jinou věcí polemizovat s pověrou, že Praha je velkoměsto; bohudík není to tak zlé. Ale zlé je, že tato pověra ochromuje regionální ctižádost. Žít na menším městě, to už není žít plně a sytě; tady se duchový život jaksi vytrácí v písku. Zastavte se u knihkupeckého výkladu na malém městě; je to svrchovaně poučné. Zdá se skutečně, že duševní stav venkova je velmi špatný; ale je otázka, není-li mu pomoci. Abych tak řekl, mne méně znepokojují akutní pitomosti Prahy než chronická tupost malého města – prostě proto, že na malých městech a v jejich farnostech žije dvacetkrát víc národa než v celé Praze i s Hostivaří a Kobylisy. Máme-li vůbec myslet na nějaký pokrok, je ho víc a šíře třeba v maličkých centrech s podloubím a baňatou věží než v Rudolfinu a okolí. A tady zvýšit úroveň života – nu, není-li tohle dost rozsáhlý úkol pro lidi, jimž politika není jen věcí papírové legitimace, nýbrž osobní aktivity a osobního prožití, pak ať jsem nezbytečnější z ševců, kteří se kdy spustili svého kopyta.

1925

O naší straně

Jsou v politice dva velmi zřejmě odlišné druhy lidí: jedni, kteří při každé příležitosti říkají „naše strana“, a druzí, kterým to slovo jaksi vážne v krku.

Ti první třeba prohlašují, že „naše strana je pro ozdravení financí“; kdybyste je rozkrájeli, neřeknou, že „sám prostý a zdravý rozum“ nebo „každý slušný člověk“ je pro ozdravení financí. Provolávají, že „naše strana je na stráži proti nepřátelům státu“; nikdy by nepřiznali, že koneckonců na stráži proti nepřátelům je každý občan, který má svých pět pohromadě. Tvrdí, že „naše strana učiní vše proti nezaměstnanosti“; ale nikterak nejsou ochotni dodat, že proti nezaměstnanosti má učiniti vše

obyčejný lidský rozum a cit. Byli by s to říci, že „naše strana se rozhodně vyslovuje proti souchotím“ nebo že „naše strana neschvaluje dětskou úmrtnost“. Na lid, národ nebo člověka se odvolávají jenom v tvrzeních méně nepochybných. Je-li jejich strana pro zdražení ječmene, vysloví to tak, že „náš národ se musí bránit zahraniční soutěži“; nebo jindy vyhlásují, že „žádný český člověk nemůže být pro uznání zámeků na měsíci de iure“, a tak dále.

Ten druhý druh lidí – a to jsou obyčejně ti méně političtí – nejsou za živého boha s to říci, že jsou pro finanční rovnováhu ve jménu své strany; jsou pro ni jen proto, že tomu chce normální občanský rozum. Netvrdí, že „naše strana je pro snížení daní“, protože pro snížení daní je patrně srdce všech poplatníků. Vyslovují-li nějaký vážný požadavek, vyslovují jej jako postulát zdravého smyslu, a ne jako postulát své strany. Jaksi by se styděli říci, že „naše strana je pro to, aby lidé neumírali hladu“; neboť to není věcí strany, nýbrž prostě věcí svědomí. Říká se „naše strana“, místo aby se říkalo zkušenost, rozum, slušnost, povinnost nebo svědomí. Avšak obyčejnému a slušnému občanu se poněkud přičí, aby se oháněl „naší stranou“, pokud se může ohánět vlastním rozumem. Je-li někdo pro užitečné a dobré věci proto, že je právě (chce) „naše strana“, je snad dobrým straníkem, ale trochu špatným občanem. Pokud budou mít politikové plné huby „našich stran“, potud není v politice místa pro některé přirozené důvody, jako je rozum a svědomí; má-li se kdy naše politika změnit, je nám víc třeba skutečných občanů než skutečných straníků.

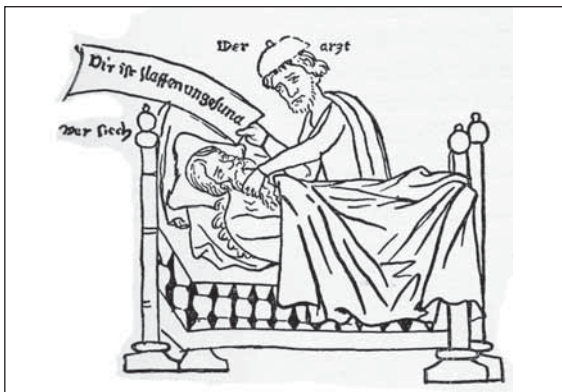
1926

O kompromisu

Slovíčko „kompromis“ je jedna z nejdůležitějších politických rekvizit. Užívá se ho ve dvojnásobném podstatném významu:

1. Lidé nadaní velmi rozhodnými politickými zásadami říkají „kompromis“ všemu, co nesplňuje jejich řečené rozhodné zásady, i když o ně v daném případě nešlo. Jsou lidé, kteří nazývají šedivé šaty kompromisem mezi bílými a černými šaty, i když by se bílé nebo černé šaty v dané situaci vůbec nehodily. Pro některé lidi je nota d kompromis mezi notou c a e; za nic na světě by nepřipustili, že je to nota stejně samostatná a čistá jako c nebo e. Politický střed je pro ně kompromisem mezi divným revolucionářstvím a středověkou reakcí. Jitro není prostě jitro, nýbrž kompromis mezi půlnocí a polednem. Suchý fakt je kompromis mezi vodou a ohněm, a tak dále. V tomto smyslu užívá se slova „kompromis“ s krajním pohrdáním; označuje se jím mrzká polovičatost, slabošství, bezzásadovost, a zkrátka zbabělý kompromis.

2. Naopak zase lidé, kteří zrovna přicházejí z činného politického kolbiště, mluví o kompromisu s tváří lidí, kteří poznali tvrdost života a přinesli jakousi oběť. V politice, říkají, nutno dělat kompromisy; zásady jsou sice krásná věc, ale musí se z nich slevit, aby se našel střed mezi různorodými zájmy. Dosáhli jsme části své-

ho programu; dojíti celého, to bohužel nešlo, a museli jsme přinést jistou oběť. V zásadě by to mohlo dopadnout lépe, ale prakticky to mohlo dopadnout ještě hůř; zkrátka my jsme to vyhráli za cenu jistých ústupků.

Kdyby mne v tuto chvíli přepadl nějaký můj věřitel a chtěl na mně tisíc korun, nedošel by plného uspokojení prostě proto, že náhodou tisíc korun v kapse nemám; kdybych mu dal sto dvacet korun, dal bych mu všechno, co mám. To tedy není kompromis, neboť jsem dal všechno, co mám. Kdybych to s ním usmlouval na pětadvacet korun, byl by to kompromis; mohlo by se to usmlouvat také na dvacet nebo na padesát – neboť to právě je podstata kompromisu, že není přesně limitován: záleží na tom, kolik se usmlouvá. Kompromis neznamená učinit tolik, co mohu, nýbrž učinit co možná méně, než bych mohl. Kompromis znamená, že to mohlo dopadnout ještě všelijak jinak. Kompromis není přesná výslednice sil; kompromis není „zlatý střed“, neboť pohybuje se v širokém poli možností.

Vede-li inženýr dráhu, nevede ji přes vrchol hory, nýbrž oklikou po jejím úpatí. Tato oklika není kompromis mezi přímostí tratě a výškou hory; je to prostě velmi přesné počítání se skutečnými fakty. V politice se však nepracuje inženýrsky; udělá se projekt a čeká se, s jakými překážkami se setká, a teprve potom se handluje o nějakou tu okliku. Řeší-li se všechno kompromisem, znamená to, že nejsou předem váženy okolnosti, s nimiž bude nutno dále prakticky počítat; tomu se ovšem říká fušerská práce. Kompromis je zející rozdíl mezi zásadou a praxí; ale kupodivu se pak neřekne, že je-li tento rozdíl nutný, jsou patrně zásady špatné, ježto se nehodí na skutečné poměry. Chce-li někdo vydojit z hubené krávy sto litrů mléka a nakonec prohlásí, že se prozatím spokojí s těmi třemi litry, co z ní vyždímal, je to politický kompromis; chcete-li se zbavit kompromisu, odhadněte předem stav krávy a vyhrňte si rukávy s jasným vědomím, že toho nebude víc než tři litry. Politický kompromis je stín politické demagogie; udává velikost rozdílu mezi volebními sliby a skutečnými poměry. Kompromis není choroba kompromisních politi-

ků, nýbrž právě nekompromisních programů. Politika kompromisů je možná opatrná; ale není přesná; je jako obchod, ve kterém se smlouvá. Je to nevěcnost programu; a je to nejistota v praxi.

1925

Politické zvíře

Byl to myslím Aristoteles, který definoval člověka jako politické zvíře. Myšlenka je náramně moudrá; není jenom docela jasno, míní-li tím Aristoteles, že člověk je podivné zvíře, které dělá politiku, nebo že člověk, který dělá politiku, je s odpuštěním zvíře. Obojí výklad má něco pro sebe.

Promiňte, obvykle se do politiky mnoho nepletu, jelikož se v ní prakticky nevyznám; málo sleduji politiku, ale více sleduji lidi. A tu mne překvapuje, jak ohromnou abstraktní důvěru a jak náruživou konkrétní nedůvěru mají lidé k politice, vládě, společenskému řádu a podobně. Obecně a zásadně věří každý člověk fanaticky, že je možná nějaká vláda nebo politická forma, která by „to dala do pořádku“ a smetla vše, čemu se říká zlořád, byrokracie a nespravedlivost a mizérie, zavedla rázem „ty pravé poměry“, vše rozřešila, upravila, spasila, vybuodovala, a zkrátka ze své moci zařídila takový jakýsi ráj na zemi. A čím radikálnější lidé věří v nějaký politický nebo hospodářský ráj, tím radikálnější si stěžují na dezolátní poměry, na neblahé úkazy, a vůbec na tu celou lumpárnu. Následkem toho v očích politického publika každý režim je špatný, slabý, prodaný, zpátečnický, katastrofální a prostě prašivý.

Je vůbec podivno, že tolik lidí unese život v poměrech tak nekonečně špatných. Posloucháte-li je, dovíte se, že republika je prodána židům nebo Němcům, úřady jsou zkorumpované, parlament shnilý, katastrofa za dveřmi, a vůbec že nastává konec světa. Kdybych tomu uvěřil, musil bych se jít oběsit na první osice v nejčernějším zoufalství.

Ale myslím si: kdybych byl jenom metařem a chystal se jen k tomu, že dnes večer spravím kouskem drátu své koště, aby lépe metlo, musil bych věřit, že není vše ztraceno: prostě proto, že mohu ještě spravit své koště, aby lépe metlo. Ale kdybych věřil, že je vše katastrofálně ohroženo a že „zítra se to sesype“, nemohl bych už spravit své koště a čekal bych na konečnou pohromu se špatným koštětem (jako emblémem strašné situace) u nohou. Nuže, je dobře pro metaře i pro stát myslet na koště. Kdyby každé koště bylo dobré a mohlo být zítra ještě lepší, hleďte, pak nejsou poměry tak špatné. Kdo vede svou věc, byť její obecný užitek byl sebeomezenější, s nějakým úspěchem, musí být tak trochu politickým optimistou. Defétismus je vlastně praktická lenost.

A nyní mi řekněte: Nu, s takhle malicherně praktickým loktem se na politiku nesmí jít; politika, to jsou velké a všelidské ideály, to jsou národní hodnoty, sociální problémy a ideje humanitní a samé ohromné věci a zásady, o které se tu krvavě bo-

juje. Pryč s politickým utilitarismem, ať žije politika zásad a ideálů! – Máte pravdu, nic v životě není důležitějšího než zásady a ideály; jenom je, proboha vás prosím, nesvěřujte jen a jen politice; jejich místo je především v osobním životě. Věřím v ideální hodnotu nacionalismu; ale chtěl bych, aby ji bylo vidět v mé osobní práci. Věřím v ideální hodnotu socialismu; ale chtěl bych ji využít ve svém poměru k lidem svého okolí. Ideály, hodnoty, zásady – promiňte – to jsou ryze mravní a řekl bych dokonce náboženské věci; jsou lží, neposvěcují-li a nevykupují-li náš soukromý a osobní život. Nevěřím v nacionalismus člověka, který dělá nečistě svou práci, neboť každá práce je národní. Nevěřím v socialismus člověka, který má nečisté vztahy k lidem, neboť každý vztah je sociální. A chce-li kdo spasit a polepšit svět svým velikým politickým ideálem, ať nejprve spasí a polepší sebe sama a ten úzký okruh života, který osobně vyplňuje. Pro mne veřejná činnost řežníková je dobrá distribuce dobrého masa, a nikoliv jeho plnění nacionalismu; ten je jeho osobní předností, pro kterou může přijít i do nebe. Avšak jeho politická zásluha je dobře krájet a vážit. Politická zásluha literáta je dobře psát. Každá živnost, dokonce i sama politika, může být nesporně politicky užitečná. Ba i ten starý, trochu vágní optimismus o „chudé pastuchově chýšce“ můžeme přijmout s několika výhradami: aby ten pastucha nebyl chudý a aby vyráběl prima sýr; pak rozhodně „více pro vlast může činiti“ než půl tuctu táborů falešných Žižků.

1922

Kmotři

Nejkmotrovštější kmotři na světě, to jsou pražští radniční páni. Posuďte jen: „Ústřední správní komise hl. m. Prahy schválila v plénu návrh užší správní komise, aby ulice Mariánská byla pojmenována na Lützowovu a Sadová na Hooverovu. Dr. Bloch žádal, aby ulice Hybernská byla přejmenována na Ferrerovu.

Plán nového pojmenování jest provizorně rozvržen tak, že ve jménech ulic smíchovských a ulic ve vnitřní Praze budou uplatněna jména našich domácích slavných osobností, ve Vinohradech uctěna bude Dohoda, v Karlíně slovanské přátelství a na Žižkově slavná historická doba husitská.“

Nu, jen pomaleji s tím křtěním, páni kmotři! Víte, že ve Velké Praze je po dobrem tuctu ulic Palackého, Jungmannových, Riegrových a tak dále, že tedy je nutno překřtít asi dvě stě ulic? Propána, proč překřtívát takovou Mariánskou ulici, když už vešla do dějin (skrže Mariánskou houfnici), nebo Hybernskou, jež říká kus místní historie, proč poctívát Dohodu just na Vinohradech a Slovanů zrovna v Karlíně, jaký vůbec rozumný smysl má překřtívát ulice, jejichž jméno nemá ve Velké Praze duplikátu, jaký orientační smysl má dělat z jedné čtvrti literární lexikon, z druhé mapu národů a ze třetí příručku dějin husitských válek?

Prosím vás, nedělejte hlouposti; oživte ve starém městě podle možnosti staré názvy topografické; jména slavných osobností tu- i cizozemských, mapu Evropy, literární a jiné dějiny nechte laskavě jako rezervoár jmen (když už neumíte vymyslet názviska lepší) pro nové čtvrti nebo na pokřtění ulic, jež musejí být pojmenovány, aby-
chom nemusili nikoho hledat dejme tomu ve čtrnácti Palackého ulicích Velké Prahy.

Nahrnout jména jednoho rázu (třeba osobní, nebo zase národní) do jedné čtvrti, to už je, s odpuštěním, dokonale vrtáctví; takové nomenklatury se jakživ pak ne-
naučí ani člověk s maturitou. Mimoto je to nevkusné. A banální. A kmotrovské.

Po převratu byl několikrát svolán „poradní sbor pro přejmenování ulic“; bohu-
dík zatím zmizel, neboť užíral příliš mnoho času svým účastníkům, mezi něž pa-
třil i pisatel t. ř. Ale řečený sbor vypracoval jistě rozumné a odborné „směrnice“
pro překřtívání ulic. Páni kmotři, nechte si je vyhledat a přečíst. Bude to pro měs-
to Prahu tuze užitečné.

1923

Příliš mnoho mléka

**Četli jsme tady nedávno, že se u nás vyrobí příliš mnoho mléka, což má za ná-
sledek různé hospodářské svízele. O těch bych se nerad šířil, neboť bych asi mlu-
vil vedle. Jenom si tak myslím, jak se časy mění.**

Když praotec Čech, dědky své na pleci nesa, stanul na hoře Říp, liboval si, že vidí
zemí „mlékem a strdím oplývající“. Dnes by asi prohlásil: „Jde se dál, mládenci, tady
je příliš mnoho mléka,“ nebo něco podobného; se strdím to zatím není tak zlé, ale
kdoví, nevypukne-li také katastrofální nadbytek strdů.

A to ještě nemluvíme o ráji, kde prý v jedné ze čtyř řek teklo samé plnotučné
a přednostní mléko. Ještě dobře, že byl člověk z ráje vyhnán sviňským krokem; ne-
být toho, stěžoval by si dnes, že je toho mléka příliš mnoho, a Stvořitel by se do-
žral na lidstvo ještě víc než tehdy kvůli tomu ovoci ze stromu poznání. Ale to jen
tak mimochodem.

Zajímavé na věci je, že se u nás vyrobí příliš mnoho mléka, víc než spotřebuje
konzum; a že přitom u nás padá na hlavu a den třetina litru mléka, kdežto v An-
glii, USA a jinde půl litru mléka. Pročež neříkejme, že se u nás vyrobí příliš mno-
ho mléka, nýbrž že se ho u nás spotřebuje příliš málo na hlavu i na celý národ. Je-li
u nás příliš mnoho mléka, plyne z toho především, že se ho má víc vypít, už pro-
to, že by to bylo jen dobře pro ty pijící lidi. Kdybych byl vláda, řekl bych k sobě jed-
noho dne: Když jsme tak pohromadě, lidé z měst i lidé z venkova, sedláci i dělníci,
uděláme něco, co by pomohlo těm i oněm.

Například takovou velkou mléčnou propagandu, aby se spotřebovalo víc mléka,
aspoň tolik jako v zemích, kde se víc dbá o racionální výživu. Budeme lidem říkat

na schůzi i v novinách, plakáty i rozhlasem, že je v jejich zájmu, aby oni i jejich děti konzumovali mléko ve všech podobách. To by bylo, abychom se ve spotřebě mléka nedostali na úroveň západních zemí! Půl litru mléka na hlavu denně, to je náš úkol; ale to mléko musí být... zkrátka lepší a poctivější, než bývá teď; dbát o to, i to náleží k jeho propagandě.

Letos zjara byly v Praze vyvěšeny plakáty, na kterých mimo jiné bylo psáno: Za dvacet korun měsíčně opatříte jednomu dítěti půl litru mléka denně na celý měsíc. Tu dvacetikorunu bylo možno odevzdat v kterékoli škole, aby to bylo co nejpohodlnější. Půl litru mléka denně chudému dítěti, to je myšlenka, o které se nemusí mnoho povídat, zkrátka je samozřejmé, že to má být a že je hřích na budoucnosti, mají-li nám dorůstat následovníci nedoživení.

Je hanba říci, jak málo se těch dvacetikorun sešlo. Teď zase nastává zima, jež nebude míň krutá než ta minulá. Opakujte si, prosím vás, několikrát po sobě: U nás se vyrobí příliš mnoho mléka; a za dvacet korun měsíčně lze chudé městské dítě přizítit půllitrem dobrého mléka denně. Právě půllitrem, který v západních zemích připadá na hlavu každého obyvatele. Ten půllitr mléka denně chybí do tělesného rozpočtu chudých dětí, chybí i do hospodářského rozpočtu našeho zemědělství. I po té stránce by bylo třeba veliké půllitrové propagandy. Což aby si ji vzaly na starost maminky a ženy?

1934

Slyšel jsem, že

Slyšel jsem to od jednoho vyššího státního úředníka, kterého nesmím jmenovat. Slyšel jsem to z míst nejlépe zpravených. Říkal mi to jeden známý, který k takovým věcem má přístup. Mám to z nejlepšího pramene. Je to úřední tajemství, ale mně to řekl jeden pán, se kterým jsem jel ve vlaku do Vlachova Březí. A tak dále. Tu

či onu z těch vět můžete slyšet v téměř každém československém politickém hovoru, pokud se odehrává mezi pány v límečku; lid bez límce a kravaty se ve svých politických názorech obyčejně obejde bez oněch vyšších a nejlépe informovaných autorit. A po takovém „slyšel jsem“ následuje nějaké hlubší politické tajemství, například že ten a ten ministr si koupil zámek na měsíci, že ten či onen ouřada má 999 miliónů platu, že pro Pražský hrad bylo ze státních peněz zakoupeno tři sta třicet stříbrných stříkaček nebo něco tomu podobného. Nikdy se neříká „slyšel jsem z nejlepšího pramene, že panuje veliká nezaměstnanost a bída“ nebo „je to úřední tajemství, ale mně to řekl jeden vysoký státní úředník, že se v úřadech potají a hořečně pracuje na racionalizaci úřední práce“. Žádné toho druhu tajemství nevychází z míst nejlépe zpravených, nýbrž toliko věci důvěrné a takové, které podporují oblíbený československý politický názor, že všecko je lumpárna, že nevěřme nikomu na světě širém a že to republika nevydrží. Jen si vzpomeňte, kolikrát jste už ve svém okruhu slyšeli, že někdo něco z nejlepšího pramene slyšel, a jaké věci to byly.

Ta zvláštní československá záliba něco pod pečeti tajemství slyšet a dát to zase dál je do jisté míry patrně přežitek válečného zpravodajství. Tehdy kolovaly ústním podáním zprávy, které v novinách nebyly, protože v novinách být nesměly. Ostatně většinou ani nebyly pravdivé, byly tendenční a zveličované – ale my je nemohli kontrolovat právě proto, že noviny měly náhubek tak neúprosný. V tom byla historická pitomost válečné cenzury: že znemožnila jakoukoliv kontrolu, a tím dala místo divokým pověstem a nekritickému povídání. Kus toho romantického, spikleneckého zpravodajství v nás zůstal dodnes; nestačí nám, co je v novinách, chceme se dovídat víc a věci skrytější, vem je kde vem. Neříkám, že dnes najdeme v novinách všechno – jen v jedněch novinách jistě ne; ale celkem – s několika výjimkami a za jistých kautel – mohou psát noviny o čemkoliv; přesně řečeno bývá v nich toho dokonce víc, než je poctivě pravda. Nuže, má-li vedle té nepřeborné hromady zpráv a polozpráv, slechů, pověstí, insinuačí, klepů a omylů, která se úhrnem jmenuje tisk, být ještě nějaké ústní podání, – to už to ústní podání musí vypadat, to už se toho musí nabrat hodně plná huba, to už musí být tak silné, že se i nejméně ostýchavé noviny stydí to otisknout! Ano, jsou to ty nejposlednější splašky politického nádobíčka; ale i z nich se skládá takzvané veřejné mínění.

Slyšel jsem to od vysokého státního úředníka. Nikdy se neříká „slyšel jsem to od ministerského rady Paprtála, od komisaře Mastikulky, od úředního sluhu Jarolíma Pokorného“. Slechy vždycky mají původ zastřený a bezejmenný. Vždycky je to nejlepší pramen, ale bez udání místa. To už patří k přírodopisu pověstí: že jejich začátek je zahalen tajemstvím. Patří to i k jejich poutavosti: kdybychom řekli, že jsme to četli v novinách, budou mít naši posluchači trapný dojem, že jim povídáme něco starého a známého. Ale pozor: neznámý pán je osobnost vždycky podezřelá, jak víme ze soudní praxe. Pán, kterého nemůžeme identifikovat, je ipso facto subjekt nevěrohodný a nepatří do diskuse. Řekne-li vám někdo, že to a to slyšel od osobnosti,

kteřou nemůžte jmenovat, pak buď to slyšel jako tajemství, které není oprávněn říkat dál, nebo má ona nejmenovaná osobnost zájem na tom, pouštět něco anonymně do světa; obojí případ není ani pěkný, ani spolehlivý. Kus naší politické a veřejné mizérie je v tom, že tolik lidí sbírá své názory a zkušenosti ušima a ne očima. Trochu míň slyšet a trochu víc vědět: to by posloužilo nejlíp našemu veřejnému mínění.

1932

Udělejte aspoň něco

Pokusím se mluvit o něčem, při čem mi mnoho lidí nepochybně namítnete, abych se raději držel některého jiného ze svých kopyt. Udělám jim to rád po vůli, ale až po druhé; tentokrát – i kdybych se o to snažil – se nemohu odvrátit od některých faktů, které se spolu špatně rýmují. Tak například stát nám zvyšuje daně (protože musí) – a přitom není s to žádnými prostředky, ani hromadnými a často až šikanózními exekucemi, si vynutit od poplatníků zaplacení daní starých; jakým způsobem si pomůžte k inkasování daní zvýšených, to ovšem nevíme. To tedy se týká státní pokladny, na kterou klade tak veliké a tak neodsunutelné požadavky nejaktuálnější nutnosti, jaks taks živit lidi nezaměstnané. Ale jsou tu jiné a křiklavější fakty. Podívejte se na lidské stíny, které potkáváte častěji než kdy od války; uvidíte známky lavinově rostoucího pauperismu, podvýživy a málem už hladu. A přitom sedláci nemohou prodat své obilí a brambory, nemohou hnát na jatky svůj dobytek, protože buď není dost poptávky, nebo jim překupník nabízí míň, než co je stojí vlastní výroba. Sedlák potřebuje peníze, městský proletariát potřebuje jíst. Sedlák je zadlužen, má platit daně a úroky, ale nemá čím; čtyři sta tisíc nezaměstnaných se protlouká s nějakými deseti korunami denně, což, jak uznáte, nestačí ani na živobytí, ani na umření. Sečtete si nějak ta fakta; je-li na čem vidět špatnou organizaci dnešního hospodářského řádu, tedy zde máte exemplum až příliš průkazné.

Mohl bych na tomto místě říci, že z toho plyne potřeba změnit z gruntu ten dnešní řád; ostatně si to opravdu myslím, ale protože mám jisté obavy, že se to během února ani do prvního máje nepřihodí, myslím, že máme právo ohlížet se po prostředcích dočasných sice, ale zato rychlejších; neboť v případě nouze je lepší rychlá pomoc než vyhlídka na budoucnost lépe organizovanou, ale drobet vzdálenou.

Jsem přesvědčen, že by rozumným a praktickým lidem nebylo zatěžko organizovat lépe aspoň jeden úsek dnešního hospodářského rozvratu, a sice právě ten nejpalčivější. Vezměte si malého sedláka; je patrně dlužen daně, protože se mu skutečně špatně vede; s úroky mu narůstá dluh na gruntě; zbývá exekutor nebo vyhlídka, že jednou, až to erár omrzí, mu ty daně snad odepíše. Má na prodej krávu, ale nemůžete od něho rozumně žádat, aby ji prodal, nabízí-li se mu za kilogram živé váhy jedna koruna nebo o padesát haléřů víc; ostatně prodá-li ji, nepomůže tím ani sobě,

ani eráru. Představte si, že by takovému předluženému sedlákovi stát řekl: Dáme ti za kilogram živé váhy šest sedm korun, ale jen na konto toho, co jsi eráru dlužen na nezaplacených daních a úrocích. Přiveď krávu na jatky; dostaneš poukázku na tolik a tolik korun, a tou zaplatíš, co jsi státu dlužen. Stejně slušně ti zaplatíme poukázkami za máslo a mléko, za brambory a obilí. Zbavíš se dluhů a úroků, a nadto zhodnotíš své výrobky; nebudeš už odkázán na taškáře, kteří ti diktují ceny, za jaké nemůžeš pracovat.

A pak by stát řekl nezaměstnanému: Dosud jsme ti dávali deset korun denně; nyní ti dáme dvanáct, ale z toho řekněme jenom čtyři na hotovosti, kdežto osm na poukázkách, za které si můžeš koupit maso a mléko a chléb; nebo si za ně můžeš koupit i košili, dříví nebo uhlí, protože také fabrikanti, těžaři a velkostatky budou platit své daňové nedoplatky – a jsou to, člověče, těžké milióny – ve svých produktech. Ba i lacinější bydlení ti opatříme, protože dostaneme splátky na nedobytné daně v cihlách a stavebních hmotách od producentů, kteří jsou nám dlužni, a ten materiál věnujeme na stavební ruch. Hleď, na tom vyděláš ty, protože dostaneš víc než dosud; na tom vydělá erár, protože na penězích (kterých má po čertech málo) ušetří na tobě a tvých bratrech šedesát procent. Producenti se zbaví daňových dluhů i ležících výrobků nebo hmot; přitom se zaměstnají nové ruce, pohnou se kolečka, ubude nezaměstnaných – aspoň zčásti; ale něco je líp než nic. My erár přitom budeme škodovat to, co nám jsou ti všichni lidé dlužni a co z nich v této těžké době nemůžeme stejně vyždímat. Snad bychom to z nich dostali jednou, až se jim povede líp; ale pak se i státní pokladně povede líp, takže ji ta ztráta nebude tak tuze bolet.

Bane, holenku, řekl by dále erár, tenhle systém nepotřebuje žádných tisíců nových byrokratů. Bylo by to jen hospodaření s poukázkami místo s penězi; a takové hos-

podaření s lístky a kupóny jsme už jednou měli – pamatuješ-li se, bylo to za války; tehdy také to nestálo žádný náramný a drahý úřední aparát. Jednoduše ti, kterých se to týká, budou platit svůj chléb u pekaře lístky, které dostanou místo peněz; pekař zaplatí mlýnu pytle mouky tvými lístky; mlynář zaplatí sedlákovi za obilí zase tvými lístky; a konečně sedlák zaplatí tvými lístky eráru své tíživé dluhy. Bylo by to, abychom tak řekli, nucené zvýšení konzumu; ale to by přece šlo k duhu konzumentům i výrobcům, nemyslíte?

Tož pravda, řekl by dále stát, to jistě není ani zdaleka všechno, čeho je třeba k řešení dnešní krize; ta krize je světová, kdežto tím, o čem tu je řeč, bychom si jen tak trochu pomáhali doma navzájem, jedni druhým; ale aspoň bychom tu pomoc investovali do zdraví a práce svých spoluobčanů – a už to by v těchto špatných dobách stálo za to.

Nejsem hospodář a neumím o těchto věcech mluvit tak přesně, jak by se mělo; ale nesu dnešní starosti a stesk s těmi, kdo myslí přesněji v cifrách a hospodářských pojmech – ti snad shledají, že tak by to z těch nebo oněch příčin nešlo. A tož prosím: nešlo by to tedy nějak jinak, nějak praktičtěji a proveditelněji? Dokud se učení doktoři hádají, co vlastně nemocnému je, máme my laikové aspoň jedno právo: starat se, aby pacient aspoň tolik netrpěl a neztrácel odvahu žít.

1932

Oddech

Co to tu robíš, člověče?

Inu, vždyť vidíš, ne? Hrabu. Přesně řečeno, vyhrabávám kamení a klestí a všelijaký neřád tady z toho kusu půdy, na kterém si to mohu dovolit. Koukej, vždyť to tu vypadalo jako rumiště. Chtěl bych to své místo dát jednou do pořádku.

Proč?

Tak. Aby to tu bylo krásnější. Nemohu přece dávat do pořádku celý vesmír. Vždyť víš, jak to dnes na světě vypadá.

A proto vyhrabáváš kamení a klestí?

Taky proto, abys věděl. Něco člověk musí dělat. Nemůže pořád jen tak čekat, co tuhle nebo tamhle. Něco má aspoň v ruce. Já vím, jsou to jen hrábě; nevypadá to ani jako žerď praporu, ani jako puška. Ale když několik hodin vyhrabuješ kamení, tak máš, člověče, přece jenom pocit, žeš něco udělal. V celém těle máš ten pocit, a hlava už jde s sebou; ví, že člověk dělal, co mohl. Heleď, ono je tu práci přece jen vidět. Kdyby sem někdo zítra přišel, ani by nepoznal, že tu bylo takové rumiště. Nikdo ani neocení, jaká práce se tu musila udělat. Kdybys věděl, jak mám zrasované dlaně –

A jsi spokojen?

Ano. S tím jsem spokojen.

Tak vidíš. Jako bys nevěděl, jako bys ani nechtěl vědět, jaká je dnes vážná doba. Hrabeš si tady, jako by o nic nešlo. Myslels aspoň při té své páračce na osud světa?

Abych ti pravdu řekl, nemyslel. Chtěl jsem jen vyhrabat ten neřád, holenku; to se člověk musí vytáhnout – ani nemá pokdy na něco myslet, leda na to, aby do večera dodělal svůj úkol.

Dnes jsou před námi vážnější úkoly, kamaráde; například –

Já vím. Ale čekat na úkoly není žádný úkol. Řeknu ti, nic tak člověka nepovzbudí jako dát něco do pořádku, ať je to co chce.

Třeba kus zahrady, ne?

Ano, třeba jen kus zahrady. To je taky kousek světa, a dá to dost co dělat, nemysli si. Jen to zkus, udělat v něčem pořádek, a budeš mít taky ten pocit –

Jaký?

Inu, takový zvláštní pocit, že se věci na světě dají nakonec zlepšit. Například nikdy jsem nevěřil, že se zbavím toho kamení a neřádu; myslel jsem, že to ani není v lidské moci. A vidíš, pustil jsem se do toho – řekněme, že ze vzteku.

Z jakého vzteku?

Ale třeba nad tím, že je člověk tak bezmocný. Tadyhle se světem se děje něco špatného, a co ty můžeš dělat? Nic, leda se mračit a myslet si, hergot, to zase bude paseka! Taky jsem se mračil, kamarádi, a do rtů jsem se kousal a všechno. A pak jsem si řekl, nu –

Co?

Dám se do toho rumiště. Nikdy bych se asi do té dřiny nepustil, kdyby nebyla tak těžká doba. Nejdřív jsem hrabal jen z takové zuřivosti, abych se něčím vybil; ale nakonec jsem shledal, že jsem vlastně posedlý jen tím kamením a že musím dokonale vyčistit tady to místo. A hrabal jsem, člověče, hrabal jsem, jako by na tom jediném záležel osud světa.

Nu a? Co z toho je?

Třeba jen málo. Třeba jen to, že se někde udělal kousek dobré práce.

1938

Rekonvalescent

Sedí v lenošce s bílýma rukama v klíně a dívá se velikýma očima ven, kde svítí slunce a sbírají se mraky k jarní bouři. Dívá se, ale bůhví co vidí; jistě ne ty kvetoucí hlohy a bezy, jistě ne auto, jež klouže po ulici, ne ten kočárek s dítětem, ne ten hlouček dělníků; nevidí nic, protože vidí všechno a protože ten svět druhých lidí je pořád ještě jaksi daleko; i ty hlasy zvenčí zní tady docela tiše a vzdáleně. „To je krásný den,“ hlaholí návštěvník s okázalou jarostí. „A báječně vypadáš, člověče; no, trochu jsi hubený, ale teď se sebereš -“

Rekonvalescent to poslouchá s velikou vážností, mrkaje přitom roztržitě a soustředěně zároveň. „Však jsem zkusil,“ povídá, „nemáš ponětí, jak mně bylo,“ Zřejmě chce mluvit o sobě. Jen ať to řekne, myslí si návštěvník, vždyť já ho potom rozptýlím; a trpělivě, s mučivým pocitem nevolnosti a soucitu naslouchá podrobnostem o všech těch bolestech a svízelných člověka nemocného. „Jen když už to máš za sebou,“ opakuje chvílemi bodře, a trochu se diví, jak to může toho pacienta ještě tak nesmírně zajímat i teď, když už to má chválabožu odbyto; mohl by být rád, že je z toho venku, a dál na to nemyslet. Ale rekonvalescent se jaksí nemůže odpoutat od svých protrpěných muk; vrací se k nim jako očarovaný, prožívá znovu tu celou bídu a hrůzu, sám přitom bledne a vraští čelo. Zdravý člověk to neslyší zrovna rád, ale předstírá zájem a přinutí se i k tomu, že se ještě soucitně vypytlává; to už je taková lidská laskavost. Kdyby už přestal, myslí si; vždyť je teď tolik jiných starostí.

Rekonvalescent se trochu zamlčel a zvedl oči. „Nu, a co jinak,“ řekl. „Co je nového?“ Na tohle návštěvník čekal. To a to je nového ve světě, začíná vykládat horlivě a s úlevou. Skoro válka mohla být, a ledacos; ale již je to lepší. Věci se dějí v celém světě; poměry se vyvíjejí tak a tak; už roste důvěra, že se všechno vyřeší. – Vkládá do toho trochu víc optimismu, aby pacienta potěšil; i to je taková lidská laskavost. A tak maluje obraz světa, ve kterém to všechno snad dobře a rozumně dopadne. Ale byly to těžké chvíle, člověče. Prožili jsme dny tak napjaté jako nikdy; to víš, byla by to světová katastrofa –

Rekonvalescent zamyšleně mrká a poslouchá; tu a tam se na něco zeptá a neurčitě přisvědčuje: to víš, že to dobře dopadne; to všechno přejde, a takové věci. A najednou si návštěvník přesilně uvědomí, že ten pacient taky jenom trpělivě předstírá zájem a říká to všechno taky jen z takové lidské laskavosti a shovívavosti; že mu připadá hrozně cizí a malicherné to, čím se ti lidé venku tak rozčilují. Válka, Evropa, světová katastrofa: bože, co to je, co to je, když je člověk na hranici věčnosti. Co je to proti tomu, když člověk naslouchá tichému hlasu života. Tady člověk mluví se samotným životem; a vy, vy mluvíte jenom o situacích a událostech –

A zdravý člověk se jaksí zastyděl a přestal povídat o věcech, které se mu najednou zdály hrozně daleké, zbavené smyslu a skoro tichnoucí.

1938

Modlitba za pravdu

Bože, který jsi stvořil národy a všem jsi vdechl touhu žít ve cti, zbav dnešní svět toho nejhoršího: lži. Lži, která podpírá a připravuje násilí a učí lidi nenávidět se navzájem. Lži, která otravuje národy a vykopává mezi nimi propasti, jež snad ani desítky let nevyrovnejší. Bože, jak bude vypadat, jak se bude vyvíjet Evropa obluzená tolika nenávisťnými lžemi! Jak bude možné soužití mezi lidmi a národy, je-li mezi ně vrže-

no tolik urážek, tolik opovržení a vzteků! Copak si snad někdo představuje, že tento stav ducha má a může trvat bez konce? Copak si věčně má soused ošklivět souseda a čekat jen na příležitost, aby mu zasadil mstivou a úkladnou ránu? I po válce si mohou národy podat ruce; mohou si sebe rytířsky vážit a navázat vztahy důvěry. Ale na bojišti lži nebude navěky důvěry ani cti; každá lež zajde, ale zůstane po ní nenávist a opovržení; tělo se zahojí dřív než duše. Bože, jak hrozně je zraňována duše tohoto národa, jak tohle se má jednou zahojit nebo odpustit! Copak se toho nezhrozí národové, jaký nenávistný, navěky zlý a nepřátelský svět se takto buduje? Nemá snad nikdy být mír nebo aspoň oddech v křečovitém smrtelném nenávidění?

Bože, vrať světu pravdu! Bude to víc než smlouva míru, bude to cennější než každé spojenectví. Nikdo, žádný národ, žádný stát si nebudiž jist, pokud mohou být lidské vztahy kdykoli korumpovány nástroji lži. Nebude jistoty, nebude smluv, nebude ničeho platného a bezpečného, pokud vědomí kteréhokoliv národa bude zkřivováno záměrnou lží. Za každou lži jde úklad a násilí; každá lež je útok na bezpečí světa. Nikdo nebude žít v míru ani za nejsilnější hradbou z oceli a betonu; okřídlená lež se vysměje všem vašim pevnostem. Zbavit svět lži je víc než odzbrojení.

Jaké to bylo divné jasnozření, když náš Masaryk vepsal do našeho státního znaku slova Pravda vítězí. Jako by tušil, že jednou lež podnikne generální útok na náš stát a národ, a už předem razil heslo pro toto utkání. S tím heslem můžeme jít do boje; ale jenom s tím heslem může jít celý svět do míru.

Neboť jenom bez lži se mohou lidé a národy dorozumět, ať mluví jazykem kterýmkoliv.

Bože, vrať světu pravdu!

1938

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Vyhlížení jara

Těžko, přetěžko psát o jaru, kdy budete (snad) číst tyto řádky, když po nesmělém náznaku oteplení zase přišlo chladno a sníh. Spíš se mi chce připojit k těm, kteří se v lednu rozčilovali nad neuklizenými chodníky, kdy se museli brodit závějem a špinavou břechkou anebo kdy raději ven vůbec nevycházeli. Ostatně ti, kteří vyšli, stejně měli mnohdy smůlu, jak o tom svědčí šest stovek (zatím) ohlášených úrazů jen v Praze. Od té doby mi vrtá v hlavě, komu vlastně slouží ten nový, „Kuberův“ zákon, který odpovědnost za úklid chodníků přesunul na radnice – postarat se o to je v jejich silách jen těžko. Zaradovat se mohli ale spekulanti, kteří ve městech skupují domy ve velkém a nechávají je zchátrat (jako třeba bývalé lázně a ubytovnu na Slupi, kam se na podzim chtěli nastěhovat squatteři) - teď nikomu nedbalému nehrozí žádný postih - i pojištění za ně platí z našich daní obec. Pravda, ti kdož mají rodninné domky po generace a jsou zvyklí mít zameteno před vlastním prahem, sníh poctivě odhrabovali zákon nezákonom i nadále.

Kdo má zimu rád, si ovšem užíval. Ale my, co ji rádi nemáme, nanejvýš bychom byli svolní se na horách opalovat, jsme se od té sněhové pohromy utěšovali, že to už nebude tak dlouho trvat a přijde jaro: podívejte se, jak už se dluží dny – o bleší převalení, o slepičí krok. Na Hromnice už to bylo o dvě svíce a tehdy má „skřivan vrznout, i kdyby měl zmrznout“. V Praze ovšem skřivanů nevidět, neslyšet, ostatně stejně to prý bývají vrabci, co se ozvou, ale i těch je stejně už pomálu. Přesto jsme mohli slabý ptačí hlásek o Hromnicích oznamovat; když zcela výjimečně vysvitlo slunce, čepýřil se v parčíku u Volyňské ulice na sněhu kos – a vrznul, aby už to jaro přišlo!

Podobně jako ruským vojevůdcům za Napoleona a za Hitlera pomohl „generál Mráz“, tak pražským radním pomohl „generál Obleva“ – při přechodném oteplení přece jen se chodcům ulevilo a ve zmenšujících se hromádkách špinavého sněhu jsme chtěli tušit blížící se jaro, alespoň tak to viděli ti, kteří odložili čepice a šály, být to třeba pak odnesli rýmou a kašlem. Asi jsme tím jaro zakřikli, a tak se znovu ochladilo; byly moudré naše matky, když nám dětem nechtěly dovolit vzít si místo tlustých punčoch podkolenky hned, když se na Vltavě lámaly ledy; teprve o Velikonocích se oblékalo do jarního.

Kdo ovšem chce, jaro i za mrazů vyhlíží a – také láká – dál. Zahrádkáři kontroloou pupenců na stromech a kupováním semínek mrkve, salátu, ředkviček, hospodyně úklidem, protože jarní, ještě nízké slunce, prosvětlí domy a ukáže špinavá okna, i všechn prach i pavučiny v koutech. Sportovci začínají obhlížet kola, motocykly a lodě; moje starší dcera věří, že co ji nezabije, to ji posílí, a tak vyrazila vyhlížet jaro na skifu právě v den, kdy kvečeru zase začaly zamrzat louže. Měla štěstí, myslím si,

že Vltava už v Praze nezamrzá: kdyby ji obklopil led jako trajekty ve Skandinávii, těžko by ji – tady v Čechách – spasil ledoborec.

Sadaří přivolávají jaro průklestem stromů v parcích a toho využívá mladší dce-
ra; z vycházek se vrací s větvičkami, které nám pak ve vázách pučí, rostou, někdy
i rozkvetou – jako v máji. A já věším vyprané utěrky a ručníky na sušák z okna,
a přestože prádlo zasněží a několikrát zmokne, sundávám ho proschlé, což považu-
ji za příznak jara; když naopak i v srpnových nebo zářijových vedrech prádlo pře-
stává schnout, je to pro mne předzvěst podzimu.

V březnu zaznamenáváme i jiné příznaky jara, například v botanické zahradě
Na Slupi rozkvetají – právy svému jménu – sněženky doslova na sněhu. A v česko-
krumlovském zámku se probudili medvědi, kteří prý zvěstují příchod jara podob-
ně jako proslulý pensylvánský svišť, ten však letos naopak oddaluje příchod jara
o několik týdnů - třeba je to za mořem jinak nebo třeba se některé zvířátko prostě
spletlo.

Ale ještě k mé dceři, co láká jaro větvičkami: také nakupuje spousty cibule
a slupky z ní začíná stráždat, aby jich měla dost na velikonoční vajíčka - protože ci-
bulí obarvená vajíčka nám připadají mnohem krásnější (a ekologičtější, zdravější,
takřka „bio“) než anilinově červená nebo modrá. Až těch slupek bude hodně, při-
dá k nim ještě nějaké roztrhané punčocháče, ty pak rozstříhá, na vajíčka položí líst-
tek nebo kytičku, obalí je těmi zbytky silonek a povaří se slupkami od cibule. To
už bude Bílá sobota a po ní Hod boží a Pondělí velikonoční, tedy Velikonoce (čas
dříve na podkolenky, nyní na kraťasy) a doba návštěv koledníků nebo jen prostě
besedníků. Pak může být venku jak chce – ať padají trakaře či dráteníci nebo ať se
žení všichni čerti, budeme konečně mít a světit jaro. Když pozapomeneme na zá-
věje, břechku, podivné zákony (a zákonodárce), a když si vůbec uklidíme v duši, pak
se nám svátky jistě vydaří.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnrlf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2010 *revue 2*

Absolventi

Bezdomovci

Darwin

Demokracie

Hlávka

Konference

Pokrok

SVK

Svoboda

UK a stát

Kymograf, 1900

M. Anděl
V. Hampl
R. Honzák
D. Marx
P. Pithart
T. Sedláček
V. Stýblová
M. Vácha
J. Witzany
M. Znoj

VITA NOSTRA REVUE

19. ročník, číslo 2

Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 22. 5. 2010

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

P. Pithart: Svoboda a její nepřítelé – perspektivy lidské zkušenosti	4
M. Znoj: Žijeme ve spravedlivé demokracii?	7
V. Žák: Nejlepší poslanec	13
T. Sedláček: Po krk v pokroku	15
J. Conrad: Progress	16

ALMA MATER

V. Hampel: Vztah vědy a vzdělání	18
J. Pešek: Proměny vztahu státu a univerzity	23
J. Witzany: Reforma vysokých škol musí zlepšit kvalitu studia	28

QUOD BONUM

M. Anděl: Univerzitní vzdělání posouvá dovednosti	34
D. Marx: Moderní ošetrovatelství má vědecké základy	36
Absolventi – květen 2010	39
R. Šlamberová: Studentská vědecká konference 2010	40
Abstrakta SVK	43
M. Švagrová: Půlmaratonové štěstí tří vozičkářů	51
A. Pekárková: Bezdomec pacientem – pacient člověkem	52
O. Dostál: Bezdomec pacientem – a zákony	55

VĚDA

M. Černá: Konference ministrů životního prostředí a zdravotnictví v Parmě	58
P. Pyšek: Za všechno může bolševník	60
K. Řasová, A. Herbenová: Mezinárodně o neurorehabilitaci u roztroušené sklerózy	63
M. Dušková: Body contouring: technologie, materiály a zručnost	66
R. Honzák: Ať žijí duchové a nové choroby!	67

PROFILY

M. Vácha: Charles Darwin a jeho odkaz	72
J. Beran: Syn regenschoriho zakladatelem české oftalmologie	78
R. Honzák: Recenze.....	82
J. Cimický: Lékařka a spisovatelka	83

TEXT

V. Stýblová: Muis amicis Josef Hlávka	86
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Kostlivec v knihovně	102
--	-----

Obrázek na obálce z katalogu výstavy Historické lékařské nástroje a pomůcky (Praha, 1. LF UK a Zdravotnické muzeum, 2008)

Kresby: Rembrandt van Rijn

RES PUBLICA

POKROK

SVOBODA

DEMOKRACIE

Petr Pithart

Svoboda a její nepřátelé – perspektivy lidské zkušenosti

Vstupní slova na panelové diskusi, která se konala 17. listopadu 2009 na Filozofické fakultě UK k 20. výročí Listopadu 1989. Účastníci panelu: Jan Sokol, Jacques Rupnik, Martin Bútora, Andre Glucksman, Timothy Garton Ash a Václav Havel.

Kdyby bylo možné na nepřátele svobody vždycky ukázat prstem, měli by to obránci svobody snazší. Ukázat je možné na tyрана nebo na ty, kteří tyranii jako její ideologové připravují. Dnes to máme o dost těžší. Jde totiž méně o to, že by někdo chtěl lidem svobodu vzít, jako o to, že mnozí lidé jsou ochotni svobody se sami dobrovolně vzdávat.

Nedávno zesnulý britsko-německý filozof, politolog a sociolog Ralf Dahrendorf soudil, že **nejnebezpečnějším nepřítelem svobody se dnes stává degenerace svobody, její úpadková podoba, sociologicky řečeno „anomie“: rozpadávání řádu a nevymahatelnost práva.**

Podle Dahrendorfa je toto rozpadávání bohužel zatím průvodním jevem modernizace a globalizace. Není to vždycky hned nějaká anarchistická apokalypsa, je to už samotný proces, vedoucí k zpochybňování řádu a práva. Projevuje se například rostoucí kriminalitou, rezignací policie na určité druhy trestné činnosti (lidé pak nejdu krádeže ani nahlásit) nebo třeba na některé okrsy lidských sídel, kam policie raději vůbec nechodí (některá pařížská předměstí), nepostižitelností mafiánských praktik, nevymahatelností stále se měnícího práva v bludišti institucí, celkem vzato nedůvěrou v instituce jako v to, co vždycky nějak nejen omezuje, ale i „směruje“. Lidé pociťují takový stav nikoli úlevně, ale úkorně, jako to, co je dezorientuje, znejišťuje. V nejistém světě uvolněných, ba vymizelých vazeb, ve světě bez orientujících opor ztrácejí schopnost, ba vůbec i vůli rozhodovat se mezi možnostmi, které jsou před nimi, volit svoji přítomnost a budoucnost, což je podstata svobody.

Svoboda je jim k ničemu, ztrácí cenu. Je pak snadné mobilizovat lidi poškozené těmito průvodními jevy modernizace a globalizace proti nějakému nepříteli, je-li tu příslib přehlednějšího světa.

Svobodu dnes tedy nejvíce neohrožují tvůrci zápalných idejí, ideologové, jak jsme je znali, ti, kteří nabízeli utopickou iluzi absolutní svobody v souvislosti s ně-

jakou revolucí, příslovečnou „poslední bitvou“, ale ti, kteří to jako vždycky myslí s lidmi dobře a nabízejí místo svobody - lidské teplo. Myslím tím pocity přináležitosti, vzájemné důvěry, soudržnosti, solidaritu, příslib života mezi svými, v co možná homogenních, přehledných společenstvích. Nabízejí lidem, že budou moci někam, k něčemu, k někomu patřit. Nabízejí jim zkrátka náhradu za ztracenou blízkost, za znejištěnou identitu, za možnost patřit k městu jako fotbaloví fanoušci, ke skutečnému regionu jako je Quebec, či k regionu vymyšlenému, jako je Padanie italského demagoga Hugo Bossiho, k národu, který není, ale za každou cenu chce být státem jako Baskové či Skotové, k národnostní menšině, která se chce připojit k mateřskému národu jako někteří Maďaři, anebo k národu v kmenovém, etnickém smyslu, který by ovšem měl být co možná čistý, homogenní, jak po tom volají ti, kteří si přejí, aby Čechy patřily jen Čechům.

Ti všichni jsou ochotni za takový pocit přináležitosti zaplatit nejen poklesem blahobytu, ale také omezeními své vlastní svobody i bezpečnosti: dnes se nově vytvářející homogenní společenství bývají dovnitř i navenek agresivní vůči těm, kteří jsou jiní, a lidé se tedy smířují s tím, že budou žít s nepřáteli uvnitř i vně. Odevzdávají svoji svobodu i bezpečnost autoritářským vůdcům dobrovolně, protože ve světě rozpadlého řádu a nejistého práva je jim svoboda bez orientujících vazeb k ničemu, neumí s ní volit, rozhodovat se.

Zkrátka **svobodu dezorientovaní a znejištění lidé rádi odevzdávají komukoli, kdo jim nabídne přehlednější, přátelštější, srozumitelnější svět.** Potřeba někam patřit je mocná, mocnější (bohužel neměřitelná) než puzení ke svobodě a lidé jsou pro pocit, že jsou součástí něčeho, co je přesahuje, ochotni k překvapivě velkým obětem.

Vůči tomuto akutnímu nebezpečí rezignace na svobodu existuje jako nejúčinnější prostředek budování věrohodnějších institucí než jaké fungují dnes. Je také nadále třeba realisticky nakládat s liberálním ideálem multikulturalismu, ale rozhodně na něj nerezignovat. Když už jsou lidé v tísní a zoufale hledají, kam by mohli patřit, snesou jen omezenou míru rozmanitosti, etnické či jaké pestrosti. Je to skličující, ale je to tak.

(Následující část jsem už nestačil přednést. Zůstala jen v poznámkách jako koncept. PP)

Problém je také v tom, že svobodná společnost v moderním a globalizovaném světě je ještě v jiném smyslu příliš chladná, než jen v tom, že nenabízí lidem přehledné, orientující prostředí: prosperující ekonomika musí být založena na tržních základech, na konkurenci.

A fungující trh musí být ze své podstaty svobodný. Vede to však téměř automaticky k nerovnosti, ke svobodě bez spravedlnosti, která je podobně zhoubná jako spravedlnost bez svobody.

Nikdy jsem nepodal ruku ruce trhu – vždyť je neviditelná. Ale at je jakákoli, nemůže to být ruka teplá. A tak to také vskutku býti má! Podmínky pro férovou konkurenci musí být přesné, jasné, ostré jako chirurgův nůž. Také ale tak chladné. To však vůbec neznamená, že také společnost, neekonomické aktivity lidí, musejí být determinovány chladnými tržními principy

Rovněž za prosperitu, nejen tedy za modernizaci a globalizaci, tedy za stav blížící se anomii, platíme, zdá se, dalším ochlazováním společenského klimatu, ztrátou lidské soudržnosti. Jde jen o to, kolik jsme za konzumní blaha ochotni zaplatit.

Je tomu však nevyhnutelně tak, že čím větší prosperita, tím větší shánka po lidském teple, a to za každou cenu? To je otázka všech otázek. Přímá úměra nejspíše platit nemusí. Přinejhorším nemusí platit tam, kde naplno žije a obnovuje se občanská společnost, vytvářející své vlastní teplo, i když je to spíše vlaho než teplo. To však svobodu neohrožuje, protože neslibuje žádné modré z nebe, nýbrž řeší konkrétní, zpravidla nepolitické problémy, jeden po druhém, k čemuž nepotřebuje stát ani neviditelnou ruku trhu. Není tu pro ani proti státu, nefunguje pro zisk. Nepotřebuje davy na náměstích, stejnokroje, prapory a vůdce. Nepotřebuje lidi mobilizovat resentimenty proti nějakému nepříteli, cizákovi. Lidem není zima, ale není jim pak ani horko.

Tržní ekonomika neznamená, nesmí znamenat také tržní společnost. Jinak bude zítra na každém rohu postávat nějaký prodavač tepla a můžeme si být jisti, že se dříve či později najde takový, za kterým půjdou prokřehlí lidé jako kdysi za vidinou komunismu, například. Nebo nějaké podoby nacionálního socialismu.

Proti dobrovolné rezignaci milionů lidí na svobodu, která je jinak na dosah, musíme tedy budovat věrohodné instituce na jedné straně a na druhé straně posilovat, zahušťovat občanskou společnost. A právo musí být napříště stabilnější, přehlednější, srozumitelnější. Mělo by rezignovat na stále detailnější regulace a místo toho by mělo umět vyslovit a obhájit základní principy dobra a pojmenovat zlo.

Musíme to chtít sami po sobě, ale přímo v „popisu práce“ by to měli mít politici a soudci. Politici, kteří hájí čím dále tím více zájmy, a ne hodnoty a soudci, kteří se vyžívají v právním formalismu (formální chybu při složitosti procesního práva udělá někdy skoro každý), aby nemuseli hledat a nalézat spravedlnost.

Takoví politici a takoví soudci chtě nechtě způsobují, že mnozí lidé dobrovolně rezignují na svobodu a odevzdávají se do rukou demagogů, populistů všeho druhu, kteří jim slibují trochu toho lidského tepla.

Dobrovolný „útěk od svobody“ (titul slavné knihy Ericha Fromma) je stále častější a bohužel jaksi „přirozenější“ reakcí na tento svět; vzdaluje nás od svobody spolehlivěji a jaksi bezbolestněji než diktátoři, jak jsme je znali ve dvacátém století.

Dnešní „nepřátele svobody“ nelze tak snadno postavit na pranýř jako kdysi. Jsou rozptýleni všude mezi námi.

Ba jsme jimi často my sami.

Milan Znoj

Žijeme ve spravedlivé demokracii?

Rozhovor s politologem z FF UK mezi jubileem a volbami

Nedávno jsme si připomněli 65. výročí konce druhé světové války. Jak už tomu bývá – třeba i při hodnocení roku 1968 nebo 1989 – význam jubileí se tak či onak zjednodušuje, zapomíná se na hrdiny – anebo na oběti - z jedné strany nebo druhé strany. Má za takových okolností vůbec smysl si historická výročí připomínat?

Každé výročí má svou důležitost, lidé mají mít povědomí o tom, co jejich předci dokázali, případně co pokazili, aby se nepohybovali jako náměsíčníci někde ve Vesmíru, ale aby byli někde ukotveni, aby jejich život měl širší společenské a historické souřadnice. Přes tuto zemi přešla různá vojska od východu na západ, ale i ze západu na východ, vždyť demokratický režim by nebyl obnoven bez polovojevné porážky Sovětského svazu ve studené válce. Česká historie je opravdu klikatá, a tak je její výklad často předmětem různých střetů, polemik a ideologických nevráživostí. Druhá světová válka znamená zásadní zlom v evropských dějinách. Tehdy bylo poraženo zlo, jež hrozilo, že zničí pokrokovou evropskou tradici, nejen český národ. Bez porážky nacismu a fašismu by nebylo sjednocené demokratické Evropy, takže vzpomínka na konec války je připomínkou hodnoty evropské integrace. Bez tohoto povědomí můžeme podlehnout nacionalistickým pokušením, která se v různých převlecích snaží vloudit na naši politickou scénu. Z krajních stran, ale i z váženějších pozic jako je pan prezident můžeme slyšet, že z Evropy a Bruselu jde strach, že je to hrozba, jako by pro nás mělo být jedinou demokratickou hodnotou, že si naše domácí politická elita může hrát nerušeně na vlastním písku. Kdyby se ale taková mentalita rozšířila po celé Evropě, pak bychom se vraceli do doby nacionálních nevráživostí a konfliktů, jež jak doufáme máme za sebou. Připomínka konce druhé světové války je taková naše zdravotní profylaxe.

Možná bychom si ale měli také připomínat léta bezprostředně po 2. světové válce. Bylo to u nás období tzv. omezené demokracie, kdy byly povoleny jen čtyři politické strany, sdružené v Národní frontě. Byly ale zavedeny bílé lístky – lidé je mohli při volbách hodit do urny, když nechtěli hlasovat pro žádnou z těch povolených stran. Jaký to mělo význam?

Zlomovým a tragickým okamžikem byl nepochybně únor 1948, kdy se komunisté dostali k moci, ale je mylné předchozí dobu vidět jako nějaký protokomunis-

mus. Termín omezená demokracie, který se užívá, je správný, ale příliš vágní. Politická omezení jistě byla. Mimo Národní frontu nemohla stát žádná politická strana a některé strany byly zakázány. Politická soutěž tedy byla vážně omezena. Nicméně politická soutěž je v každé reálné demokracii omezená. Existují velké vstupní náklady, třeba organizační, personální, finanční a v neposlední řadě právní, ale také důležité ideové meze pro politickou činnost.

Omezení soutěže je tedy otázkou stupně, nikoli principu. Pro demokracii je ovšem klíčové, aby se v politické soutěži mohly prezentovat různorodé zájmy občanů a jejich skupin a mohly se tak účastnit politického rozhodování. A v tomto ohledu si troufám tvrdit, že ve volbách po válce byly všechny hlavní materiální i kulturní zájmy občanů (ovšem bez sudetských Němců) reprezentovány v soutěži, která byla velice živá a substanciální a všichni věděli, že volby rozhodují o budoucnosti společnosti a do tohoto sporu se s velkou vehemencí pustila valná část občanstva způsobem, který my jim už můžeme jenom závidět. My lamentujeme, že volby jsou o ničem, oni věděli, že na jejich hlasu záleží. Soutěž politických stran byla po válce velice vyhrocená. Národní socialisté se stali alternativou a protiváhou komunistů. To, že byla zrušena agrární strana, bylo velké omezení. Avšak představa, že by jejich účast v politické soutěži zachránila demokracii, je dětinská a svědčí o neznalosti reálií. Agrárnícké hlasy se navíc neztratily, soutěžily o ně strany Národní fronty. Bohužel ne všechny tyto hlasy získali národní socialisté, nemalou část zřejmě měli komunisté. Sotva lze ale popírat, že tyto volby byly svobodné!

Mluvit o tom, že po roce 1945 byl u nás prototalitní režim a že omezená demokracie už vlastně připravovala nástup komunistů k moci, to je zjednodušující pohled. Myslím, že vítězství komunistů nebylo nijak dáno. Po druhé světové válce se socializace děly u nás jako i v západní Evropě, strany byly také zakazovány a probíhalo vyrovnání s minulostí, které bylo všude zatíženo nevráživostí a touhou po pomstě. Tehdejší demokracie měly své vady a ta československá se zase tak nelišila.

A ty bílé lístky?

Bílé lístky provází volby u nás vlastně pořád. Jiné byly ovšem bílé lístky v roce 1946, jiné ve volbách po únoru 1948, kdy už byla jednotná kandidátka Národní fronty s vedoucí úlohou komunistické strany a ještě jiné jsou ve svobodných volbách, kdy lidé nejdou volit, jelikož daná nabídka stran je jim protivná.

Bílé lístky po únoru 1948 byl ovšem krutý vynález. Tehdy to byla jediná možnost politického nesouhlasu, který se mnohým nevyplatil, protože takovýto nesouhlas se zjišťoval. Kdežto v roce 1946 bílé lístky takovouto roli neměly. Komunisté, národní socialisté a další spolu docela vážně soupeřili a pokud někdo chtěl dát najevo, že stojí mimo Národní frontu, měl možnost tohoto úkroku bokem a jako bokovka to bylo irelevantní. Byla to jen známka toho, že tu je někdo, kdo s Národní frontou nesouhlasí.

Na ty bílé lístky jsem si vzpomněla, protože mluvíme spolu před volbami, kdy se hodně lidí rozpakuje, koho volit, a někteří uvažují o tom, že by se jim bílé lístky mohly hodit. Také se rodí různé iniciativy nebo způsoby, jak výsledky voleb ovlivnit, protože mnoha lidem vadí velké strany.

Dnešní situace je zase jiná. Možná jsou občané dosti naštvaní na to, kam že se ta naše politická scéna vyvinula po pádu komunismu, zřejmě jim také vadí ty dvě velké strany. Nicméně našťástí zde není ani jedna strana s vedoucí úlohou, ani Národní fronta. Máme politickou soutěž, která je hodně otevřená, byť její hlavní aktéři nemají zrovna nejlepší pověst. Jenomže valná část této averze je podněcována, protože se jí snaží využít další strany, které se chtějí prosadit. Když averze občanů k velkým stranám překypěla, uviděla v tom řada lidí politiků i lobbistů příležitost k založení dalších stran. TOP 09 viděla prostor pro druhou pravicovou stranu, když ODS sama není schopna pravici ovládnout. VV uviděly šanci pro široce založený populismus, který slyší na lidový odpor ke zkorumpovaným vládnoucím elitám a který má vynést k moci novou elitu s pravicovým podnikatelským programem. A zemanovci se snažili chopit příležitosti, jednak aby se Miloš Zeman mohl pomstít nevěrné sociální demokracii a jednak aby se k moci mohla vrátit exkomunikovaná sociálně demokratická lobbistická squadra. Když někdo odmítá zavedené strany, tak to ale pořád není bílý lístek, byť jde o jakoby nepopsané politické tváře. V současných poměrech je bílý lístek už jenom to, že se nejde k volbám. A strana bílých lístků existuje, možná i roste; když se podíváme na volební účast od roku 1990 do současnosti, tak je to skutečně varující: ve volbách evropských nebo senátních byla účast opravdu mizivá a to je trošku trapné vysvědčení o úrovni české demokracie.

Lidé, kteří si uvědomují, že neúčast ve volbách je špatná a chtějí ostatní vyzvat k účasti, tak si vymýšlejí další a další akce, jako je třeba „Defenestrace“, kroužkování posledních kandidátů. Možná to nebude mít v praxi žádný význam, ale nebude to aspoň nějaké memento nebo poučení pro politiky?

To, co se nyní odehrává v politice, je samozřejmě memento pro zavedené politiky. Možná se náš současný politický systém skutečně trošku otrásá. Podivné aktivity, jako je zmiňovaná „Defenestrace“, však považuji za perversi demokracie, protože radit někomu, že má zaškrťávat lidi na volitelných místech od konce, je něco jako špatný vtíp, nikoli jako dobrá demokratická rada. Politická soutěž je pořád ještě soutěží politických stran, které mají svůj mechanismus, jak organizují své chování, i způsob, jak reprezentují zájmy občanů. Každá strana má nějaký mechanismus, jak se kandidátky sestavují; hodně se přitom její členové hádají, bývá to docela emocionální a lobbistická záležitost a jsou při tom třeba tvrdé lokty, možná to není úplně nejlepší vysvědčení toho, jak funguje naše demokracie, nicméně dávám přednost politické soutěži stran před politickou soutěží občanských nálad manipulovaných masmédií, jak to v podobných případech jako je „Defenestrace“, také vypadá.

Když mluvíte o stranických mechanismech – fungují naše politické strany opravdu jako politické strany? Říká se někdy, že to jsou spíš sekty.

Strany jsou pořád organizace. Na přelomu 19. a 20. století to byly velké a masové organizace, které byly silné v kolenou. Měly místní skupiny a svým příznivcům nabízely i světový názor, který je držel pohromadě jako sociální a třídní skupiny. Strany vedly cílý spolkový život. Volba vůdců byla masovým podnikem a vůdčové se museli náležitě veřejně osvědčovat. Takové masové strany už jsou minulostí, nejen u nás, ale i na Západě. Strany ztratily své sociální podhoubí, nereprezentují jasné sociální třídy a skupiny. Politika se odehrává v masmediálních komunikačních kanálech, které masovou organizaci členstva už nepotřebují. Stačí vystoupení v televizi a interview v novinách anebo nějaká šaškárna na Facebooku. U nás je tento trend prohlouben negativním postojem veřejnosti se stranictvím v minulých dobách. Do stran nyní vstupují převážně jen ti, kteří myslí na politickou kariéru, tedy ti, kdo chtějí patřit k politické elitě, ať na lokální, regionální nebo i státní úrovni. Málokdo chce dělat členskou základnu. Už i roznášení letáků a zajišťování mítinků při volebních kampaních se organizuje spíš na základě dohod o provedení práce než jako členská aktivita. V současných demokraciích většina stran chce oslovit co největší spektrum voličů, nikdo se už nebude orientovat jenom na dělnictvo nebo úřednictvo. Navíc se lidé politice vzdalují. Kdo by se chtěl ve volném čase organizovat v politických stranách? Lidé se raději věnují rodině, zaměstnání, zábavě, koníčkům, a na politiku se pak dívají jako na fotbal. Strany nejsou masové a v českých poměrech jsou strašně slabé v kolenou. Důsledkem je, že se posiluje vliv lobbistických skupin a strana může působit jako sekta, jak říkáte. Dobře organizované skupiny známých jsou schopny ovládnout sestavování kandidátek; stačí třeba do základní organizace poslat své zaměstnance, nechat se od nich zvolit a už člověk může zahájit docela slušnou politickou kariéru způsobem, který byl dříve nepředstavitelný.

Mluvíte o informační společnosti; zijeme v době globalizace a velkých nadnárodních korporací. Jak ty ovlivňují politiku?

Byznys a ekonomika ovlivňovaly politiku vždycky. Nicméně globalizace znamená, že byznys a ekonomika se odehrávají v souřadnicích, které se dostávají mimo dosah demokratické politiky. Dříve měl stát suverénní moc na daném území, nyní je vystaven tlaku z různých stran, i z mezinárodního prostoru, když ekonomika přesahuje hranice. Vezměte si příklad Řecka a jeho stávající krize: prvopočátkem deje tomu jsou špatná politická rozhodnutí řecké vlády, nemluvě o falšování výkazů o hospodaření, ale o osudu řecké ekonomiky a způsobu, jak může zvládat svůj dluh, se nyní rozhoduje úplně mimo řecký ekonomický a politický prostor. Je tu Evropská unie, která se snaží pomoci, ale i ona je vystavena finančním tlakům, jež ohrožují stabilitu společné měny a tyto ekonomické tlaky mohou ohrozit celý politic-

ký projekt evropské integrace. Globalizace tak poskytuje pole působnosti pro moc, která se přelévá světem a pohybuje se nad státy, takže to někdy až vypadá, jako by to byly loutky nebo lodičky na rozbouřeném moři. Čili všechno svědčí o tom, že ve hře je řada sil, kterým je vystavena demokratická politika, a otázkou je, jak a nakolik je může zvládnout demokratickým způsobem.

To, co říkáte, není moc veselé.

Poznání není ani veselé nebo smutné, spíše je to nástroj, jak přežít ve světě. V daném případě se jedná o to, jak může přežít demokracie a jaký má ještě smysl. Původně demokracie vznikla jako naděje pro občany, že si mohou vládnout sami; k tomu potřebovali ovládat nějaké území a pokud byli přesvědčeni, že jsou si rovni a mohou vládnout společně, tak vznikly časem demokracie na území národních svrchovaných států. Nicméně nyní spíše zjišťujeme, že moc občanů je omezená a že politická elita není úplně spolehlivá. To sice vypadá poněkud depresivně, nicméně demokracii lze pořád považovat za výzvu, jak i v těchto nových podmínkách zajistit, aby občané měli své slovo v politickém rozhodování. Chce to ovšem vymyslet nějaké mechanismy, jak ukočírovat zmiňované procesy a jak udržet pod kontrolou politickou elitu, aby přestala poslouchat lobbisty a začala více naslouchat občanům. Je to takový věčný zápas lidí o to, aby mohli být svobodní a měli svou vlastní vládu. Evropské dějiny mají svůj smysl jako úsilí jak realizovat takovouto občanskou sebevládu. V současnosti je to o něco těžší, protože jsou v zákulisí velice dravé síly, ale na druhé straně demokracie v historii nashromáždila řadu zkušeností a našla vhodné prostředky. Samozřejmě volby jsou jedním z těchto nástrojů. Možná si zvolíme elitu, která si stejně bude dělat co chce, ale pak jsou tu ještě média, manifestace a občanské aktivity všeho druhu, které naznačují, že demokratická naděje stále žije.

Až vyjde tento rozhovor, bude u nás po volbách. Jaký výsledek by vás uspokojil?

Uspokojí mě, pokud volební účast bude slušná a politický systém se neotřese v základech. Osobně si myslím, že přes všechny výhrady, které můžeme mít, zejména k těm dvěma hlavní stranám, tak máme relativně stabilní politický systém založený na stranické soutěži pravice a levice. Doufám, že se při sestavování vlády zase neotevře ona Pandořina skříňka různých přestupů a zástupů a nebudeme ani svědky snahy o nějakou farizejskou ideologickou diskvalifikaci. Doufám v kultivovaný pokus o sestavení většinové vlády. Ve Velké Británii volby přece také dopadly patem. Nicméně královna neváhala a jmenovala premiérem vítěze voleb konzervativce Camerona. Na něm pak záleželo, zda bude schopen domluvit s liberály nějaký vládní program. Labourista Brown hned odstoupil – nekopal kolem sebe, nečekal, dokud si protivníci nespočítají hlasy, zda mají většinu v parlamentě apod. Pravda, Británie je zavedená demokracie, ale možná se něco podobného může odehrát i u nás.

**Na tom je ještě zajímavé jedno - ten pat vedl Angličany k tomu, aby chtěli místo většinového volebního systému, po kterém u nás mnozí lidé touží, zavést systé-
m poměrný, kterým mnohým lidem u nás vadí.**

Evergreenem české politiky je vymýšlení změn volebního systému a změn ústa-
vy – vždy když někdo prohraje, tak hledá způsob, jak to změnit, aby příště nepro-
hrál. Poučení z Británie je zřejmé: sociální inženýrství předpokládá trpělivost a pře-
svědčivé argumenty. Některé požadavky jsou naivní. Představa, že většinový vo-
lební systém vede automaticky ke stabilní silné vládě, je omyl. Může tomu tak být,
ale nemusí. V Británii je dlouhá tradice většinového systému dvou stran. Naopak
v kontinentální Evropě se prosadil systém poměrného zastoupení. Evropské spo-
lečnosti nebyly tak jednolité, byly složitěji strukturované, ať už etnicky, nábožensky,
regionálně nebo sociálně. V těchto podmínkách je dobré, když různé segmenty spo-
lečnosti mohou mít v politice své zastupitele; ve společnosti, která je etnicky, nábo-
žensky, kulturně rozdělená, je poměrný systém zjevně vhodnější.

Takže ve volebním systému to není.

Každý volební systém má specifické vlastnosti, které se promítají do politické-
ho systému – kolik je stran, jak vzniká vláda, co znamená reprezentace a podob-
ně - to jsou všechno důležité faktory, ale posuzovat vhodnost a nevhodnost voleb-
ního systému se musí vždycky vzhledem k politické a kulturní tradici dané země,
ke složení společnosti a nedá se samozřejmě jen tak říci, že by většinový systém byl
spravedlivější. Spravedlnost je totiž pojem jiného řádu.

A to?

Spravedlnost je morální pojem; říkám, že nějaký člověk je spravedlivý, nějaké
rozdělení statku je spravedlivé, společnost je spravedlivá. Když budu mluvit o spra-
vedlivosti na trhu, tak se budu snažit, aby se tam nekradlo nebo aby někdo nevy-
užíval moc, kterou mu dává bohatství, k tomu, aby jiné ožebračoval, takže na fun-
gování systému vznáším morální požadavek. Na fungování volebních systémů také
vznášíme morální požadavky, ale ty se týkají něčeho jiného, a to způsobu reprezen-
tace občanů v politickém rozhodování. Jinak řečeno spravedlnost je morální poža-
davek na politický systém, reprezentativnost je morální požadavek na volební sys-
tém. Někdo by mohl dokonce tvrdit, že způsob volby politiků je technický poža-
davek, nikoli morální. S tím ale nesouhlasím. Ve volbách jde o to, aby zastupitelé vyja-
dřovali zájmy občanů a politika se tak dostala pod občanskou kontrolu žádáme tak,
aby politici byli odpovědní vůči občanům, a to není technická záležitost, ale morál-
ní požadavek. Nicméně spravedlnost bych ponechal jako požadavek na politický řád
demokracie jako takový. Žijeme ve spravedlivé demokracii? Toť otázka, na níž záleží.

Marie Fleissigová

Václav Žák

Nejlepší poslanec

Má pokus vybrat nejlepšího poslance z dvousetčlenného zastupitelského sboru smysl? Vždyť politika nespočívá na individualitách, jak se mohl přesvědčit Václav Fischer, když osamoceně a zbytečně trávil roky v senátu, je záležitostí politických stran. Takže pokus vybrat nejlepšího poslance je zřejmě předem odsouzen k nezdaru.

Teoreticky je to pravda. V situaci, kdy volby vedou k patovému složení sněmovny, jak se to stalo v roce 2006, však význam jednotlivých poslanců roste. Nemám teď na mysli pány Melčáka a Pohanku, kterým se dostalo hanlivého přízviska přeběhlíci, ačkoliv realizovali svoje ústavní právo rozhodovat se podle vlastního svědomí. Chápu argument, že byvše zvoleni za jednu politickou stranu, měli by respektovat její program. Sama nepřítomnost při hlasování o důvěře vládě by se dala interpretovat jako pokus o vyvedení země z evidentně krizové situace, ovšem dohoda o podpoře zcela jiného programu už skutečně přesahuje férový vztah poslance k jeho voličům.

Ale to ponechme stranou. Práci poslance je možné hodnotit ze dvou hledisek: čemu napomohl či se o to výrazně zasloužil, nebo čemu zabránil. Vzhledem k tomu, že během celých čtyř let probíhal – pod heslem „**reforma zdravotnictví**“ - dosti úporný útok na samu podstatu veřejného zdravotnictví, byla jeho obrana mimořádně cennou aktivitou. Ne, nejde o poplatky, i když v jisté míře také, o čem se zmíním dále. Jde o to, že dosud uzavřený systém, v němž se peníze vybrané zdravotními pojišťovnami nemohou ze systému vyvést, se měl nahradit systémem, který vyvedení předpokládal. Měla to být prémie za lepší hospodaření pojišťoven vyvolané jejich konkurencí. Po reformě by si určitou část ze zisku mohly čerpat pro svoje akcionáře.

Doufám, že je zbytečné odůvodňovat, o jak riskantní zásah do stávajícího systému by šlo. MUDr. Linda Peeno uvedla před výborem Kongresu USA, že jako revizní lékařka brala ročně šestimístný plat za to, že zamítala návrhy na drahou léčbu, např. transplantaci srdce. „Vytvořili jsme systém,“ řekla výboru, „v němž se ,prací‘ lékařů a sester, kteří pracují pro zdravotnický průmysl, stalo omezování a odpirání lékařské péče – přesný opak toho, co by medicína měla dělat.“ Důvod? Čím víc se ušetřilo, tím víc připadlo akcionářům. Platí totiž zvrácená logika mrtvé kočky z povídky Karla Michala: léčení je drahé a výsledek nejistý, zatímco smrt je levná a výsledek jistý. Kvůli motivaci šetřit zemřelo podle doktorky Peeno mnoho lidí, kteří mohli žít dál.

Tato změna, nikoliv poplatky, byla ve skutečnosti bitevním polem, na němž se vedl zápas o budoucnost veřejného zdravotnictví. Na okraj poplatků: v koaliční smlouvě druhé Topolánkovy vlády se píše: „Podpoříme motivaci občanů k zodpovědné spotřebě zdravotní péče - mj. zavedením regulačních poplatků za recept, den hospitalizace, návštěvu pohotovosti a návštěvu ambulantního specialisty. Současně bude stanoven maximální roční limit finanční spoluúčasti občanů.“ To jsou skutečně regulační poplatky. Co se z nich ale stalo při formulaci zákona? Paskvil, poplatek za vstup do systému a nejen za recept, ale položku na receptu. U všeobecného lékaře se žádné poplatky platit neměly. Upozornil na to nějaký novinář?

Ne, zato se problémům reformy začal věnovat **Ludvík Hovorka**, poslanec za KDU-ČSL, inženýr, starosta obce Šumice ve Zlínském kraji, posléze krajský zastupitel, od roku 2002 poslanec. Naučit se rozumět konstrukci zdravotních systémů vyžaduje stovky hodin práce. Hovorka je tomu evidentně věnoval; navíc když zjistili, že se jedná o poslance, který není ve vleku žádné z „bílých lobby“, mu pomáhali specialisté na veřejné zdravotnictví. A Hovorka, přes obrovský tlak, který na něj místy vyvíjela i vlastní strana, zaujal vůči Julínkově reformě skeptické stanovisko. Doslova se dá říci, že zachránil veřejné zdravotnictví. Odmítl totiž transformaci pojišťoven na akciové společnosti stejně jako transformaci fakultních nemocnic.

Dočkal se za to vděku nezalobovaných občanů? Ani náhodou. Obávám se, že jenom málokdo z novinářů rozuměl tomu, o co se v reformě hraje. Média ho vykreslila v lepším případě jako rebela, v horším jako kverulanta, který torpéduje tolik potřebné reformy zdravotnictví.

Ve sněmovně skončí poslanec, který byl prokazatelně naprosto nezkorumpovaný, který nehlasoval ani pro „dárek“ 68 mld. Kč firmě ČEZ vydáním emisních povolenek zdarma, který odvedl obrovskou práci tím, že se naučil rozumět zdravotním systémům. Co na to veřejnost? Bez kvalifikovaných médií? Škoda mluvit.

aktualne.cz 25. 5. 2010

Tomáš Sedláček

Po krk v pokroku

Když je něčeho příliš, nevnímáme si toho. A bývají to často ty nejdůležitější věci - tak samozřejmé, že je přehlízíme. Jednou z nich je idea pokroku. Ale obklopuje nás neustále: v televizi, v reklamách, politických prohlášeních, z úst ekonomů. Je to nediskutovaný imperativ naší doby, něco, co je prostě tak automatické, že to nevidíme. Je to skoro podobné Matrixu, který je všude kolem, ale nevidíme ho.

Odkud se vzala tato myšlenka neustálého růstu? Vše nasvědčuje tomu, že je to jen převlečená idea pokroku. Nejprve ve své náboženské (nebe na zemi) a později světské podobě. Je starostí trhu nebo státu nebo vědy anebo často všeho dohromady, aby zajistily pokrok, tedy růst. Konkrétně růst HDP. Ekonomický růst nás přibližuje k ráji na zemi. Jakékoli škobrtnutí HDP nás od našeho cíle oddaluje, je to považováno za zlo. Růst je největší dobro, je to maxima nejen ekonomie, ale často celého politického života. Okřídlený je v tomto smyslu výrok „it 's the economy, stupid! (vše je o ekonomii, vole!)“ z prezidentského teamu Billa Clintona.

Sumerové a wi-fi

Od dob prvních písemných záznamů se vybavení domácností moc neměnilo. Kdyby náš sumerský předek usnul a probudil se na začátku osmnáctého století, pokud by měl soudit podle věcí, které by viděl kolem sebe, možná by si časového posunu ani nevšiml. Dřevěný stůl, hliněné talíře, krb - nic, co by neznal. Kdežto za posledních tři sta let se mění naše okolí čím dál tím závažnější rychlostí. Kdo před pár lety věděl, co jsou bluetooth, wi-fi nebo GPRS?

Do průmyslové revoluce jsme od růstu nic moc nečekali, pak jsme byli pokrokem zaskočeni, dnes jej považujeme za zcela automatický. Navíc pokrok vnímáme ekonomicky a technicky. Předtím byl vnímán víceméně interně a duchovně. Dnes máme myšlenku pokroku sekularizovanou. Koneckonců, konzistentní měření statistiky HDP začalo v USA v roce 1790. Tuto statistiku tedy známe 220 let, předtím jsme si jako lidstvo poradili i bez ní. Nepotřebovali jsme vědět, o kolik procent nebo jejich desetin jsme bohatší než rok předtím ani jak jsme na tom v mezinárodním srovnání. Mimochodem, ten rok byl americký HDP na hlavu (v cenách roku 2005) \$1,025; v roce 2009 uváděla stejná statistika \$42,247, tedy skoro čtyřicetinasobek. Americký HDP za posledních 20 let vzrostl o 37 procent. Jsme nadšení? Možná ano. Ale jsme spokojeni, anebo máme menší tendenci růst dál? Těžko.

Staré kultury věřily, že zlatý čas lidstva už byl, ne, že bude. Člověk byl stvořen lepší, než je teď. Čím dále od začátku, tím hůře, věřili spíše v časovou degradaci. Srovnaj s naší civilizací, která to vnímá přesně naopak: čím blíže k začátku lidstva, tím hůře, tím primitivnější. V darwinovském smyslu se vyvíjíme z horšího k lepšímu.

Růst pro růst

Řekové a Židé nám zanechali program jednání, založený na nespokojenosti se stavem věcí. Přestože představu pokroku nelze považovat za moderní myšlenku, jeho sekularizovaná a ekonomizovaná verze se stala *raison d'être* ekonomie, vědy a politiky. Je to něco, s čím naše civilizace vyrůstá - a prostě počítá. A dokonce s pokrokem nebo růstem často ztotožňujeme smysl celé snahy. Ekonomie jako by dnes neměla jiný hlavní cíl než růst pro růst.

Touto myšlenkou jsme tak posedlí, že jsme ochotni k jejím nohám obětovat i zadlužení. A to nejen v obdobích recesí a krizí, ale i v dobách štědrého ekonomického růstu - to aby byl ještě rychlejší! Tolik růstu bylo indukováno dluhovými steroidy, že mnoho z růstu v minulých letech nebyl ani tak růst hrubého produktu, jako spíše hrubého zadlužení. A i ti, kteří budou obhajovat myšlenku růstu pro růst, musejí přiznat, že jsme myšlenku růstu prostě trochu přehnali a stali se jí poněkud posedlí. Nejsme si jistí, kam rosteme, ale děláme všechno pro to, abychom tam byli co nejrychleji.

*Psáno pro HN
aktualne.cz 15. 4. 2010*

Joseph Conrad

Progress

The British and Belgium empires have collapsed, but others have taken their place. White ivory has been replaced, on the whole, by black oil as the main object of looting and as for the "idea" almost sacred is PROGRESS - "we" know better, everything "we" do is an improvement and that mankind has a continual onward movement, still has a grip on society; and although it is gradually losing this hold, as we become more aware of the disasters of so-called progress and more humble in the face of them, we have not yet quite shut the lid on what Marlow bitterly called the "dustbin of progress".

Výňatek z úvodu k novele „Heart of Darkness“. Úvodní kapitulu připravil editor knihy Paul O'Prey. Tato první „novela dvacátého století“ vyšla poprvé v roce 1902. V roce 1973 ji nakladatelství Penguin Books (Penguin Twentieth Century Classics) publikovalo v Londýně, New Yorku, Victorii, Torontu, Aucklandu, aby poukázalo na trvání či opakování otázky, v čem tkví „idea“ pokroku.

ALMA MATER

STÁT, VĚDA A VZDĚLÁNÍ

Na letošních oslavách 662. výročí založení Univerzity Karlovy, které se tradičně konají začátkem dubna v Karolinu, se rektor UK prof. Václav **Hampl** v hlavním projevu zamyslel nad vztahem vědy a vzdělání. Následovala přednáška prof. Jiřího **Peška** (FSV UK) o proměnách vztahu státu k univerzitě.

K oslavám patřlo také předávání univerzitních cen – letošními držiteli Ceny za prezentaci se stali Mgr. Lukáš **Perůtka** a Mgr. Imrich **Živčák** (oba MFF). Cena za tvůrčí počín byla udělena prof. RNDr. Petru **Pyškoví**, CSc., za mimořádný přínos k pochopení příčin a důsledků biologických invazí a za objevy v ekologii invazivních rostlin.

Slavnostní atmosféru podtrhlo udělení čestného titulu doktor honoris causa filozofických věd přednímu evropskému germanistovi prof. dr. Walterovi **Papemu** z Kolína nad Rýnem; v přednášce, věnované jazyku jako médiu literatury, citoval mj. výrok Franze Kafky: „Skoro žádné slovo, které napíšu, se nehodí ke druhému, slyším, jak se souhlásky vzájemně nelibě dřou a samohlásky k tomu zpívají jako černoši na výstavě.“

Václav Hampl

Vztah vědy a vzdělání

Scházíme se v čase (snad již odeznívající) světové finanční a hospodářské krize a také v době, kdy se v řadě zemí hovoří o vážné krizi akademického vzdělání a univerzit. Stačí přečíst si varovné projevy amerických prezidentů Bushe nebo Obamy na toto téma, seznámit se s britskou diskuzí o bolestivých škrtech v univerzitní oblasti nebo sledovat bouřlivé koncepční polemiky v německém akademickém školství, abychom pochopili, o jak významný globální problém tu jde. Na naší univerzitě sice o krizi jistě hovořit nelze, ale že nemáme na růžích ustláno, je zřejmé.

V souvislosti s uplatňováním principů bolognské reformy evropského školství, ale i v důsledku změn financování českých univerzit se dnes hodně hovoří o rozčlenění českého akademického školství na několik funkčních úrovní. Univerzita Karlova jednoznačně dominuje kategorii „research university“. Co to ale pro nás vlastně znamená? Co to znamená pro naše jednotlivé fakulty? A lze to vyjádřit jen tím, že společně produkujeme třicet procent vládně podchycené vědecké produkce čes-

kého státu? Myslím, že jde o podstatně významnější, v tradici hlouběji zakotvenou charakteristiku naší práce.

Evropské univerzity mají za sebou dlouhou, více než osmisetletou historii. Její moderní kapitola začíná v době napoleonských válek. Plošné katastrofální zničení velkých částí Evropy tehdy přivedlo do existenční krize většinu střeoevropského akademického školství. Současně však byly vznášeny i otázky o smyslu a obecnějších cílech vyššího vzdělání.

Pruským dvorem byl tehdy k řešení této situace povolán čtyřicetiletý diplomat, osvícensky kritický duch Wilhelm von Humboldt. Jako dlouhodobě koncepční cestu z krize tehdy navrhl nejen obecné principy reformy celé školské soustavy, ale koncipoval i nový model univerzity. Místo dosavadní, svými kořeny středověké církevní, se státem spíše volně kooperující kongregace navrhl koncepci státně podporované a kvalitativně garantované, ale autonomní, akademickou samosprávou vedené, duchovně a vědecky svobodné univerzity.

Jádrum Humboldtova modelu a bázi pro nově definovaný vztah studentů a akademických učitelů byl princip integrálního propojení výzkumu a výuky. Ten předpokládal zapojení všech akademických občanů, tedy studentů i profesorů, do společné výzkumné i studijní práce. Své představy Humboldt z části uskutečnil před dvěma sty lety založením Berlínské univerzity, která dnes nese jeho jméno. I když se část Humboldtových konceptů – zejména představa obecného vyššího, nejen pragmatického vzdělání všech občanů – nemohla v jeho době naplno uskutečnit a on sám, zklamán, po čase odešel zpět do diplomatických služeb, stal se jeho školský a hlavně univerzitní model příkladem pro celou Evropu. Naše pražská univerzita byla podle něj spolu s celým rakouským vyšším školstvím zreformována v 50. letech 19. století. Právě tehdy začíná její odborný, ale také společenský a národně politický vzestup.

Podobně se v 60. letech 19. století pro Humboldtův model univerzity nadchnuli reformátoři bostonské Harvardovy univerzity a humboldtovské spojení výuky s výzkumem poté zahájilo vítězné tažení vysokými školami severoamerického kontinentu. **Všechny „výzkumné univerzity“ prominentní americké „břečťanové ligy“ dodnes stojí na tomto koncepčním základě.**

Jeho charakteristickými rysy jsou těsné propojení výzkumné a učitelské práce, výuka studentů nikoliv cestou pouhého memorování faktů a pouček nebo prováděním rutinních cvičení, ale vtažením do badatelského úsilí a formováním jejich samostatných vědeckých osobností. To je ale ohromně náročná a v mnoha ohledech také nákladná cesta. Univerzita, která provozuje takovouto výuku či spíše vědeckou přípravu, musí být náležitě vybavena: personálně, finančně stejně jako přístrojově, klinicky nebo po stránce knihovního a informačního zázemí. Kvalifikovaní učitelé musí mít na tento typ výuky dostatek času, energie i – mj. sociální – pohody. Stejně podstatný je ale dostatek kvalitních a motivovaných studentů.

Student, který je přijat na takto koncipovaný studijní program, nemůže být navídným zájemcem o daný obor, přicházejícím bez základních znalostí a intelektuálních dovedností, bez nutného tréninku ve vytrvalosti, ale také bez potřebné motivace a odolnosti: jak vůči neúspěchům, tak vůči opojení prvými úspěchy. Ve srovnání s minulostí se ale dnes – u nás stejně jako v zahraničí – zřetelně a bolestivě snižuje průměrná vzdělanostní úroveň absolventů středních škol.

Uchazečů o studium vybavených zmíněnými kvalitami ovšem nikdy v dějinách nebyl, a tím spíše v dnešní uspěchané době není nadbytek. Velkou motivační roli pro mladé lidi dlouho hrála perspektiva výrazného společenského vzestupu, dosažení respektu, uznání a postavení prostřednictvím akademického vzdělání a získáním akademického titulu na prestižní univerzitě. To dnes do velké míry chybí. Kariéra vědce, intelektuála či univerzitního učitele nepatří mezi lukrativní, byť společenskou prestiž si zatím do jisté míry zachovává. Dokonce i v sousedním Německu pak zkušenost vědecké přípravy, donedávna otevírající přinejmenším absolventům doktorského studia dveře k slibným kariérám, přestává hrát svoji tradiční roli. Motivace k tvrdé a nesnadné cestě k diplomu jako ke stvrzení schopnosti na partnerské úrovni s učiteli samostatně zvládat náročné úkoly vědecké práce tak pro velkou část studentů prostě mizí. A v tomto kontextu snad jen okrajovou zmínku zasluhuje i smutný extrém, kdy je motivací pouze snaha získat diplom hodně snadno a hodně rychle. Každopádně na tvrdé cestě vědecké přípravy zůstávají jen ti, kdo skutečně propadli svému oboru – ti ale vždy tvořili jen menší část studentstva. Pozornost je ale třeba věnovat i těm, kteří nepůjdou cestou vědecké a učitelské práce, ale budou ve společnosti představovat pro univerzity a vědecká pracoviště partnery a zázemí. A právě oni budou na praktické úrovni dokazovat, že jim univerzita dala řadu dovedností a kompetencí, bez nichž se dnes neobejde celá řada náročných profesí. Měli by tedy mít jasnou představu, co akademická věda vlastně je.

Již od 60. let se ale stále častěji ozývají hlasy, že humboldtovský model definitivně dosloužil, že žádná moderní vysoká škola nemůže pokračovat v takovémto „elitářském“, údajně neefektivním způsobu přípravy akademických odborníků. A dnes se za politický ideál celoevropsky vydává extenzivní univerzitní výchova třetiny až poloviny každého populačního ročníku směrem k alespoň nižším univerzitním diplomům. To by ovšem znamenalo podstatnou proměnu funkce univerzit. Německý prezident Roman Herzog označil v proslulém berlínském projevu z roku 1999 tento trend za „proměnu univerzit v ohřívárny pro nezaměstnanou mládež“. Je to trend, který by dlouhodobě zdůvodňoval nutnost existence univerzit? Má se tento trend týkat univerzit nebo primárně škol typu „Fachhochschule“? Jaký je potom profil a jaká je úroveň absolventů? A kdo vůbec je za těchto podmínek „akademicky vzdělaný odborník“? Čím se vyznačuje? Spokojíme se s absolventy univerzity coby rychle, pragmaticky a poměrně úzce vyškolenými specialisty pro určitý segment správy společnosti či výroby?

Společnost 21. století nutně a někdy až osudově potřebuje nejen masu kvalifikovaných pracovníků, ale také řadu komplexně vzdělaných expertů – a to pro nesmírně širokou řadu technických, lékařských, přírodovědných i humanitních oborů. Špičkoví odborníci musí dnes být kompetentní nejen ve svém, ale i v řadě navazujících oborů, a to napříč spektrem různých vědních disciplín. A měli by o nich také umět úspěšně komunikovat, doma i v zahraničí. Jsou-li pak učitelé univerzity, měli by dokázat svoji kompetenci také předávat a sdílet ji s novými studentskými generacemi. Kdo si myslí, že je to pro každého odborně zdatného vědce a priori snadné, nemá o tom nejmenší představu. Je to svého druhu umění a je třeba ho dlouhodobě kultivovat.

Těší mne, že fakulty naší univerzity takové vědecké a učitelské osobnosti dokáží připravovat v poměrně úctyhodném počtu. Jsem rád, že se průměrný věk nových docentů a profesorů na některých fakultách naší univerzity snižuje a že se tyto mladí talentovaní pracovníci dostávají i do čela pracovišť, která si v českém i evropském kontextu získávají uznání a významné pozice. Jak ale vlastně generujeme, odkud získáváme tyto osobnosti? Jak a kde se vyškolily? A jak si je můžeme udržet?

Na Univerzitě Karlově totiž nejsou pěstovány žádné obory, které by nebyly výzkumného charakteru. Ovšem jejich absolventi podle svého zaměření a schopností směřují buď k akademickým, nebo neakademickým kariérám. Absolvent, který nesměruje do výzkumu, ale do praxe, ovšem není o nic méně kvalitní než ten, kdo si vybere akademickou dráhu. Přinejmenším v ideálním případě by také neměl během studia mít o nic menší odstup od výzkumu, od praktického uplatňování špičkové akademické kompetence svých učitelů.

Znamená to, že budeme muset od počátku diferencovat obory na „vědecké“ a „praktické“? Kde by ale začínala jedna a kde druhá kategorie? A bylo by vůbec etické počítat s tím, že by naši absolventi směřující do nevědecké sféry mohli být méně kvalitní než ti „vědečtí“? Kdo by se chtěl vydat do rukou takovému „méně dokonalému zubaři“ nebo svěřit „méně vzdělanému učiteli“ své dítě? Lidé jsou svým založením různí. A stejně kvalitní osobnosti mohou vidět ideální horizont svého životního uplatnění velmi odlišně. **Je povinností univerzity otevřít pokud možno všem svým studentům cestu k naplnění jejich společensky relevantních odborných cílů. Možná tedy musíme především dát najevo, že kdo chce získat diplom na Univerzitě Karlově, musí počítat s podstatně vyššími nároky než jen s rutinou. Neboť věda je tu integrální součástí akademického vzdělání. Představa, byť i jen bakalářské fáze studia na univerzitě, které by probíhalo na nějaké „mimovědecké úrovni“, je scestná a pro společnost škodlivá.**

Měli bychom si připomenout i tu humboldtovskou zásadu, že univerzity nejen připravují experty pro řadu oborů, ale že také vychovávají občany, kteří si s nabytým expertním věděním a se schopnostmi či dovednostmi budou umět lidsky poradit. Etický rozměr osobnosti akademicky vzdělaného intelektuála by neměl zao-

stávat za jeho vědeckou nebo prakticky uplatnitelnou odborností. Ani to se bohužel nedá předat anonymní studentské mase prostřednictvím reproduktorů v maxi-auditoriích nebo po internetu. Otázka svobody a zodpovědnosti v nakládání se získanými znalostmi a kompetencemi se v dnešní postmoderní společnosti zdá být stejně závažná jako ony znalosti a dovednosti samotné.

Chtěl bych ale zdůraznit, že **otázka svobody hraje ve vědeckém výzkumu mimořádně významnou roli. Stále více jsme nově zaváděnými systémy státního financování stimulováni, až tlačeni k aplikovanému, snadno a rychle komerčně uplatnitelnému výzkumu.** Odhlédnu-li od bazální skutečnosti, že pro řadu oborů je členění jejich badatelské práce na základní a na aplikovaný výzkum těžko proveditelné, respektive že v některých oborech je přímá produkce komerčních inovací značně problematická, ne-li vyloučená, staví mne již sama nutnost uvažovat tímto způsobem o akademickém výzkumu před řadu podstatných otázek:

Jak by např. přesunutí těžiště akademického výzkumu jednoznačně ve prospěch aplikovaného zkoumání ovlivnilo naši svobodu výběru badatelských témat? Jaké důsledky by to mělo pro svobodu meziuniverzitní spolupráce, naší kooperace s celosvětovou sítí výzkumných pracovišť neuniverzitního typu? Nepodvázalo by to možnosti volně publikovat výsledky našich výzkumů, flexibilně podle vnitřního vývoje zkoumané tematiky reorientovat naše bádání, ale také sdílet naše výsledky s potenciálně zajímavými partnery? Jak by to ovlivnilo rozvoj vědy a jakým způsobem by se to promítlo do společenské reality? Severoamerické zkušenosti univerzit s příliš vysokým podílem tzv. sponzorovaného výzkumu jsou často spíše varující.

Tyto otázky nejsou nové: byly v řadě oborů intenzivně diskutovány již v meziválečné době. Na jedné straně stál názor, že akademická věda je svobodná a tím, že se rozvíjí svobodnou výměnou názorů a pružnou recepcí aktuálních cizích vědeckých výsledků, je také morálně povinována dávat plody své práce neomezeně publikace k dispozici celé světové vědecké obci. Na druhé straně – zejména v letech světové hospodářské krize – vystupovala do popředí nutnost hledat zdroje prostředků v nestátní sféře, aby se nezablokoval akademický výzkum a tedy na něj vázaná výuka a vědecká příprava. Celá řada vědců tehdy opustila Evropu směrem do USA nebo i do latinskoamerických a asijských států, které právě ustavovaly moderní univerzity nebo výzkumná centra. Stejně tak útěk před totalitními režimy se často skloubil s odchodem za vědeckými možnostmi.

Diktátorské režimy dnes v Evropě nehrozí, odchody do „chrámů vědy“ zejména v USA jsou však denní realitou celé řady zemí. Spojené státy nejsou dnes zhruba o třetinu schopny pokrýt svoji potřebu vědeckého dorostu z vlastních zdrojů. Asijská doktorandi – na nichž americká věda stavěla v minulých dvaceti, třiceti letech – stále častěji studují na domácích univerzitách, a tak zůstávají jen mladí a nadaní Evropané, lákáni skvělými podmínkami a věhlasem poměrně malého počtu špičkových amerických univerzit, aby tu zaplnili stále více se otevírající mezery v řadách

vědeckého dorostu. Přes oceán je nelákají primárně sociální a prestižní vyhlídky, ale nadstandardní možnost vědecké práce. Chce-li si Evropa, a tedy i naše republika a univerzita, tyto nadané a pro své obory nadšené vědce udržet, musí jim nabídnout více než perspektivu adaptace výsledků cizích výzkumů pro praktické použití ve výrobě. Z tohoto hlediska je bohužel pohled do aktuálních volebních programů našich politických stran velmi pesimistickým čtením.

Už v Humboldtově době, tedy před dvěma sty lety, stát od univerzit očekával především výchovu a odbornou přípravu svých služebníků: právníků a úředníků, lékařů a kněží či učitelů. Dnes se zdá, že by někteří chtěli hlavně pracovitě provozáře a vývojáře, kteří budou reagovat na stále nové proměny shůry přicházejících zadání. Univerzitní samosprávná obec je ale sama sobě a především české i evropské společnosti odpovědná za to, že nerezignuje na své dlouhodobé poslání. Jejím úkolem je poctivě a efektivně připravovat nové generace zodpovědných a všestranně kompetentních odborníků. Je na nás, abychom toto poslání naplňovali.

Karolinum 7. 4. 2010. Kráceno

Jiří Pešek

Proměny vztahu státu a univerzity

Vztah univerzity a státu - toto téma průběžně provází univerzity staletími již od jejich založení. Univerzity byly a jsou zosobněním schopnosti evropské společnosti vytvářet a dlouhodobě tolerovat samosprávná autonomní prostředí, v nichž je dovoleno vytvářet alternativní koncepty filosofické, etické, teologické, politické, sociální či právní povahy. Oporu pro toto postavení však univerzitám vždy někdo musel zajišťovat. Bylo to středověké papežství, italské městské obce a státečky, panovníci středověkých států - zakladatelé, mecenáši, ale také mocní profitéři založení těchto vynikajících a pro stát nesmírně prospěšných institucionalizovaných obcí mužů ducha.

Vztah států a univerzit ovšem nemohl být vždy zcela harmonický. Na jedné straně stál požadavek co nejširší státní podpory a ochrany univerzit, a na druhé straně nemalé pragmatické nároky státu nejen na profesionální přípravu vysoce kvalifikovaných odborníků pro státní službu, ale i na přímou univerzitní podporu politických a ideologických státních zájmů.

Před 600 lety, v zimním semestru 1409/10 vykonával úřad rektora naší univerzity magistr artistické fakulty Jan Hus. V kontextu univerzitních dějin bývá jako jeho velký výkon připomínáno především k roku 1409 „vítězství“ české proreformní skupiny, zakotvené na artistické fakultě. Reformně naladěni univerzitní mistři se tehdy spojili s králem Václavem IV. a ad hoc provedenou reformou univerzitních statut získali na univerzitě pro sebe, pro univerzitní „natio bohémica“, a tedy i pro své filozoficko-teologické učení, dominantní postavení. Jejich protivníci odpověděli secesí a opustili Prahu ve prospěch nově založené univerzity v saském Lipsku. Historická literatura oslavovala nebo haněla tento dějinný okamžik buď jako prvé vítězství reformační ideologie, případně jako triumf česko-národní myšlenky na univerzitě, anebo interpretovala události z prvé poloviny roku 1409 naopak jako katastrofu, jako sektářsko-nacionalistické zničení celoevropsky významné pražské univerzity.

Jako významnější se dnes jeví královské prolomení dosud respektovaných autonomních privilegií univerzitní samosprávy a panovníkův drsný, mocensky motivovaný a bezohledně provedený zásah do života a regulí univerzitní obce. Právě tím a méně již konkrétní a vlastně jen dočasnou podporou českého reformačního hnutí se však vztah panovníka a univerzity posunul tam, kde o sto let později zastihla evropské univerzity reformace: z teoreticky univerzalistických nadstátních institucí, vztažených k obecné autoritě katolické církve, se staly vzdělávací a ovšem také církevně i politicko-ideologicky zaměřené ústavy ve službě, pod ochranou, ale také v područí toho kterého raně moderního teritoriálního státu. Jejich velkolepost mohla pak zakrývat jejich poddanský charakter.

Míra duchovní nezávislosti univerzit v různých částech raně novověké Evropy se namnoze velmi lišila a především se dramaticky proměňovala – tak jak se měnily i představy o roli a funkci vzdělání. Platí to o protestantských akademických či kolejích stejně jako o univerzitách, které setrvaly nebo nově vznikly v rámci vnitřně zreformované katolické církve. Otázka vnitřní myšlenkové svobody, akademického práva na nezávislý, neřku-li vůči dobovým mocenským standardům alternativní názor, se samozřejmě velmi proměňovala – ostatně podobně jako ochota mocných patronů garantovat hmotný rozkvět univerzit.

Z ničivých napoleonských válek vyšly evropské univerzity v dezolátním stavu a stát byl většinou jediným stabilizačním faktorem, který mohl rozvrácené akademické školství být i jen udržet při životě. Neidealizujme si tehdejší univerzity nad míru, ale nebuďme přespříliš přísní ani k radikálně se proměňující instituci státu ve století revolucí, páry a železa: nezřídka tehdy působili na ministerstvech, titulárně vyhrazených pro vyučování a pro věci církevní, lidé rozvázní a přející intelektuální a vědecké modernizaci. Vždyť univerzity, ponechané samy sobě a nevystavené nutnosti vyrovnávat se s nároky státu, mají nejednou silnou tendenci zakopat se ve své úctyhodné rutině, uzavřít se před zlobou světa a zapomínat, že tam venku, kam vysíláme naše absolventy a kam vrháme naše publikace, se společenské pod-

nebí mění někdy až omračujícím tempem. Byl to také stát, respektive jeho zákonodárné sbory, kdo v 19. století postupně vnutil univerzitám například jejich židovské, krok za krokem zrovnoprávnované spoluobčany – jako studenty, jako profesory a velmi záhy jako skutečné guru řady moderních oborů. A byl to stát, kdo přes odpor univerzitních koryfeů zákonem vnutil do poslucháren, laboratoří a klinik ženy. Na naší univerzitě se tak stalo až koncem 19. století. Kde bychom dnes byli bez ženského působení ve výzkumu i výuce prakticky všech akademických oborů?

A kde by byl stát – ve své zákonodárné, výkonné i soudcovské složce – bez absolventů a namnoze i významných učitelů univerzity? Co by stát dokázal bez expertní kompetence osobností z akademické sféry, ale také bez jejich schopnosti myšlení, které klade nestandardní otázky, zpochybňuje axiomy a hledá cesty i tam, kde úředně neexistují? Vzniklo by bez takovýchto schopností jednoho profesora filozofie, jednoho docenta sociologie a jednoho aeronautice propadnuvšího astronoma vůbec Československo? A kdo by bez absolventů a učitelů naší alma mater pak obsadil ministerstva a parlament nového státu?

Ale opět: vztah univerzit a státu nemohl být dlouhodobě ideální ani za prvé československé republiky. Tak jak byly univerzity slavně zakládány a velebeny, byly také již při prvním závanu ekonomické fujavice ihned podávány ministerské návrhy na jejich slučování, rušení či redukování. Za ekonomické krize byly drasticky seškrťovány rozpočty, omezováno obsazování uvolněných profesorských stolic i asistentkých stoliček, byly drasticky kráceny výdaje na výuku, na výzkum i na publikace – doslova ať to stojí, co to stojí... Profesor byl pro státní správu najednou především úředník. Jeho vědecký význam či učitelská kompetence přestávala hrát roli. **Zdá se obecněji, že moderní stát – když má za to, že univerzity právě zoufale nepotřebuje – chová se k nim s přezíravou arogancí děleslužícího poddůstojníka: v Čechách stejně jako v Německu, ve Francii nebo v Británii, o východní Evropě nemluvě. Jako by v průběhu 20. století stále plebejštější demokracie mas začínala vážně nerozumět tomu, co vlastně univerzity v bohatství svých funkcí a rolí pro společnost znamenají.**

A evropské univerzity – opakovaně vystavené tlakům diktatur, hrůzám válek i stále znovu přicházejícím, v daných podmínkách prakticky nevládnutelným přílivovým vlnám studentských mas – po většinu 20. století příliš neprokazovaly vnitřní integritu svobodného ducha, negenerovaly relevantní řešení svých složitých a těžkých situací, nenabízely praktikovatelné recepty, jak se adaptovat na náročné nové podmínky a přitom neztratit onu tradiční roli a hodnotu: být samosprávným, autonomním, duchovně svobodným prostředím, které společnosti, státu, ale i sama sobě nabízí neotřelá a nosná řešení závažných problémů. Platí to pro univerzity všech států Evropy, ale samozřejmě i pro naši alma mater.

V tomto kontextu je významným a českou společností často nedoceňovaným specifikem posledních dvaceti let, že naše univerzita neočekávaně prokázala vyso-

kou, historicky jedinečnou mírou takové životadárné intelektuální nezávislosti a kreativity – přitom nejen ve svůj prospěch, ale hned od revoluce roku 1989 ku prospěchu celého českého akademického školství. Měli bychom si to připomenout, až letos budeme slavit dvacet let existence akademických senátů, resp. dvacet let existence v řadě úrovní bohatě strukturované akademické samosprávné struktury českého vysokého školství.

Snad to souvisí s velkou mírou prosazení se občanského principu na univerzitě, s jeho skloubením s principy akademického občanství, vázaného na loajalitu k univerzitní obci a na respekt k odborné kompetenci – učitelů, žáků i kolegů každého z nás. Princip občanství a obce zainteresovaných akademických zvědavců by se snad mohl stát i tím klíčem k harmonizaci koexistence státu a univerzity. Bylo by ale nutno popojít kamsi dál od dosud kramářsky navažovaných podpor a kontrol univerzit, udílených podle ověřitelného počtu řádně se zařadivších, terciárně vycvičených provozních odborníků a podle množství a odhadované finanční návratnosti pokud možno průmyslově uplatnitelných patentů. To je způsob myšlení a hodnocení užitečnosti na bázi peněz a operativní moci. Při velkých vývojových převratech našeho světa se však obě může ukázat být málo lukrativním vkladem.

To, co by mohlo být v dnešním světě daleko cennější a zajímavější, je skutečnost, že univerzita představuje prostředí se zažitou kulturou hledání cest od postupně objasňovaných předpokladů k zatím nepředpokládaným možnostem. Je to prostředí trvale kultivované vnitřní i mezinárodní komunikace, prostředí, kde kultura sdílení témat, problémů a zvažování o způsobech jejich řešení připravuje vždy novou, další generaci na to, aby dokázala zvládat problémy, které zatím v příručkách a učebnicích nejsou ani katalogizovány, natož pak vysvětlelny. To ale nelze dělat v akordu a na rozkaz.

Univerzita potřebuje od státu, coby organizační a sebekontrolní struktury společnosti, zásadní podněty, velké výzvy, tematizující problémové sféry. Přitom se neobejde bez jisté stability své existence a jisté míry klidu k soustředění na ta velká témata, k nalezení cest jejich řešení, ke zvážení jejich důsledků. Velké podněty, a ovšem také čas, klid a respekt k výsledkům naší práce, je to, co nám dnes chybí stejně jako prostředky na výzkum a na výuku hodnou toho názvu.

Na začátku 60. let, po tzv. sputnikovém šoku a po otřesu ze strategické skutečnosti, že Sovětský svaz poslal do kosmu pilotovanou loď, dokázala Kennedyho administrativa vygenerovat projekt Apollo. Postavila před americkou společností konkrétní a časově dohlednou vizi expedice na Měsíc. Byla to iniciativa, do které se zapojily tisíce univerzit, fakult, ústavů i center. Impulz, který udělila americké vědě a společnosti, byl ohromný. Byla to ohromná motivace, fascinující vzbuzení zájmu nastupující generace o přírodní a technické vědy a sekundárně to byl podnět i pro obory sociální a humanitní. Veliký posun v přírodní a technické oblasti totiž nemůže, systémově viděno, zůstat bez odezvy v oblasti věd o člověku a společnosti. Tím

spíše, že se tehdy výborně dařilo aplikačně vracet unikátní vynálezy do každodenní praxe i do výzkumu. Ten moment, kdy Armstrong vstupuje na měsíční půdu, asi nikdo z nás nikdy nezapomene. Možná jsme už ale pozapomněli, že po něm vstoupil na Měsíc ještě tucet badatelů z NASA.

Velkých témat, autenticky nejen mediálně závažných společenských a vědeckých výzev, je nadále k dispozici celá řada. To, co chybí, je ochota a schopnost států definovat je a partnersky, ne vrchnostensky, je nabídnout akademické sféře. Provozní každodennost výroby tabulkových absolutů a just in time uzavřených projektů, pokud možno ústících do průmyslové aplikace, boj s neustále se proměňujícími pravidly bodovacích her a provozních předpisů, to vše nutně pohlcuje čas i energii, potřebnou pro velké vědecké objevy, pro vyhyčkání příští akademické generace, kterou k nám ony objevy přilákají. Nikoliv na posledním místě je té energie třeba i pro udržení mladých vědců v pražských klinikách, laboratořích a seminářích. Velkým evropským tématem je dnes totiž také odliv mladých mozků přes oceán a jednou zřejmě i do Asie. Bez harmonizace vztahu mezi univerzitou a státem ho ale nelze zastavit.

Velká věda může naplno vznikat a být sdílena jen v demokratické obci. Velká věda je ale zároveň svým charakterem nedemokratická. Nikdy ji nelze spravedlivě přerozdělit. Vždy budou mezi námi ti, kdo snáze než jiní a k tomu přesněji dokáží překlenovat mezery ve starých a porušených hieroglyfických textech, kdo hlouběji pochopí komplexnost funkcí hypotalamu nebo přesněji než kdo jiný dokáží naváďet své žáky na cesty, vedoucí snad jednou k vyřešení Fermatovy věty. Až na výjimky nemají tito lidé svoji schopnost gratis od Pánaboha, většinou se pojí s enormní schopností pracovního výkonu, soustředění a výdrže. Skutečnost, že naše univerzita má takovýchto osobností celou řadu a že dokážeme o špičkové vědě produktivně komunikovat s mladou generací a zaujmout pro ni na dvě stovky partnerských univerzit celého světa, to by mělo český stát motivovat ke snaze stát se partnerem univerzity. Snad by stát mohl připustit, že Univerzita Karlova je v naší společnosti významným ostrovem pozitivní deviance, jednou z matečných buněk občanské, společenské a tedy i státní stabilizace v poněkud zamořeném toku naší každodennosti.

Potřebujeme se navzájem. Stát a univerzita. Pojetí společnosti jako funkčního společenství sdílených témat, problémů i jejich možných řešení lze jen těžko zakotvit bez účasti univerzity. Šest století, která nás dělí od Husova rektorátu, ukázala, že snahy o krátkodobý profit, o pouze účelové aliance akademické obce a státu, o zjevné i skryté dominance a profity jedné či druhé strany našemu partnerství pouze škodí. Naše – pokud možno rovnoprávné – střetání a potýkání je dlouhodobě produktivní, inspirativní a nosné. Je ho ale třeba z obou stran pěstovat a kultivovat jako formu životodárné, oscilující rovnováhy.

Karolinum 7. 4. 2010. Kráceno

Reforma vysokých škol musí zlepšit kvalitu studia

Už dlouho se mluví o tom, že vysoké školy potřebují změnu. Konkrétní přípravy a konkrétní podoba takové reformy čeká, jak se zdá, na novou politickou reprezentaci. Jaká by podle vás, pane emeritní rektore ČVUT, měla ta reforma být?

Školství u nás reformujeme průběžně už více než padesát let, přebíráme různé vzory ze zahraničí bez uvážení všech důsledků a souvislostí. V tomto směru je až obdivuhodné, čím vším naše školství prošlo. Od počátku devadesátých let prošly české vysoké školy řadou velmi zásadních změn. Došlo k liberalizaci studia, posílil se vliv studentů, většina vysokých škol zavedla tzv. strukturované studium, došlo k výrazné redukci výukových hodin a k dalším změnám v porovnání se stavem před rokem 1989. Nelze opomenout ani důsledky trvale narůstajícího počtu studentů a financování vysokých škol založené převážně na kvantitativních ukazatelích, ani vliv závažných změn, k nimž došlo v uplynulém období ve společnosti. Ne všechny z těchto změn a vlivů se na kvalitě studia, studentů a absolventů vysokých škol projeví pozitivně.

S narůstajícím počtem studentů přicházejí na některé vysoké školy, kde nejsou náročné přijímací zkoušky, i uchazeči, pro které je studium jakýmsi odkladem vstupu do praktického života, a uchazeči, kteří postrádají hlubší zájem o studovaný obor. Je přirozené, že v tak velkém procentu populace jsou i uchazeči s rozdílnými předpoklady pro studium. Tyto skutečnosti, spolu s dosavadním systémem financování vysokých škol, založeném převážně na počtu studentů, a nedostatečné finanční ohodnocení pracovníků vysokých škol sehrávají také v kvalitě studia svoji roli.

Základem reformy vysokých škol musí být soubor opatření, které vytvoří podmínky pro vysokou kvalitu studia. A kvalita vysokoškolského studia, to jsou především kvalitní studenti a posléze absolventi, kteří mají potřebné znalosti pro kvalitní výkon svého povolání, mají potřebu trvale rozšiřovat svoje vědomosti a osvojili si pozitivní kritické myšlení, mravní a etické zásady. Toho lze docílit pouze na univerzitách s výrazným podílem výzkumu, na kterém se podílejí spolu s akademickými pracovníky i studenti, a kde působí vynikající pedagogové, vědci a osobnosti.

Jak to je se strukturovaným studiem? Bakalářské studium se u nás ještě příliš necení, titul Bc. se stále ještě neuznává jako dostatečně hodnotný kvalifikační předpoklad.

Bakalářské studijní programy jsou v některých případech sestaveny tak, že se a priori předpokládá, že většina posluchačů bude dál pokračovat ve studiu magisterském. Absolventi bakalářského studia by měli být schopni řešit všechny praktické problémy a úkoly, které v daném oboru vyžadují vysokoškolské vzdělání. Zavedení strukturovaného studia, především na oborech, u nichž lze položit dělicí čáru mezi první – bakalářský – a druhý – magisterský – stupeň, a vysokých škol, kam přichází velký počet uchazečů, mělo mimo jiné vytvořit podmínky pro poskytnutí vysokoškolského vzdělání narůstajícímu počtu uchazečů mnohdy s rozdílnými předpoklady a cíli na jedné straně a současně na straně druhé vytvořit podmínky pro výchovu absolventů, kteří se připravují na akademickou kariéru a výzkumnou činnost. Dosažení těchto záměrů vyžaduje kvalitní bakalářské studium, které poskytne absolventům kvalifikaci pro výkon povolání a v případě velmi dobrých studijních výsledků předpoklady pro navazující magisterské, popř. doktorské studium. Problémy spojené se zaváděním strukturovaného studia však v některých případech způsobily, že se tyto záměry plně nerespektovaly a víceméně se předpokládalo, že převážná většina bakalářů bude pokračovat v magisterském studiu. To vede nejen ke snížení kvality magisterských a posléze i doktorských studií, ale navíc i k neúměrnému zatížení pedagogů v souvislosti s vypracováním a obhajobou bakalářských prací. Namísto účasti studentů magisterských studií na výzkumu probíhajícím na ústavech a projektově orientovanou výukou, kterou lze organizovat pouze do určitého počtu studentů, dochází k pokračování předchozího bakalářského systému studia.

Říká se, že máme málo vystudovaných lidí, že bychom měli mít víc vysokoškoláků. Už jste řekl, že ne každý má pro studium stejné předpoklady; bude-li tedy na vysokých školách studovat neúměrně velký počet, nesníží se tím úroveň vzdělání?

Je známo, že kvantita vytváří tlak a v určitém systému ovlivňuje významně kvalitu. To v plném rozsahu a možná ještě více platí pro studium na vysokých školách. Předčasné ukončení studia v důsledku nezládnutí studijních požadavků je bezesporu velkou ztrátou jak pro jednotlivce, tak pro společnost. Na druhé straně by bylo možné doložit, že příprava velkého počtu méně kvalitních absolventů bude dříve či později představovat pro společnost podstatně větší problémy a ztráty. To vyžaduje nejen náročnost studia, ale také, aby budoucí zaměstnavatelé přihlíželi k výsledkům studia. Lze doložit, že v řadě případů postačí pouze doklad o absolvování příslušné vysoké školy. To pak vede k tomu, že někteří studenti se spokojí i s tím nejhorším hodnocením zkoušek. Absolvování vysoké školy s řadou hodnocení „dostatečně – E“ představuje pro společnost závažné potenciální nebezpečí. To je třeba mít na mysli, abychom zcela nepodlehli tlaku různých statistik, o jejichž vypovídací schopnosti se nemůžeme objektivně přesvědčit. Myslím, že je nejvyšší čas víc dbát na úroveň a kvalitu, aby se naše univerzity a vysoké školy staly vyhledávanými nejen pro nadané studenty, ale také pro významné domácí a zahraniční věd-

ce a odborníky. Studium je na jedné straně nejen obdobím získávání znalostí a vědomostí pro výkon budoucího povolání, ale na druhé straně také velmi důležitým obdobím kultivace ducha, rozvoje mravních a etických vlastností studentů. Reforma by tedy měla směřovat ke zvýšení kvality studia, jejíž součástí musí být i kvalita a profil absolventa – do jaké míry ho studium vede k zodpovědnosti a jak přispěje ke zvýšení kultury společnosti a její vzdělanosti.

Mluvil jste o různé úrovni studentů, ale ta je také dána úrovní pedagogů. Máme dostatek vyučujících – a kvalitních?

Kvalitní vysoká škola a univerzita, to jsou především kvalitní akademičtí pracovníci, pedagogové, výzkumní pracovníci a vědci, kteří jsou aktivně zapojeni do výzkumu. Účast studentů doktorského studia na výzkumu je základem výchovy nové generace kvalitních učitelů a budoucích vědců. Za velmi důležité považují také získání zkušeností na některé z významnějších zahraničních univerzit v rámci stáží, včetně osvojení si některého ze světových jazyků. Interaktivní vztah mezi učitelem a žákem je obecně známý, a proto se domnívám, že pouze na vysokých školách, kde jsou kvalitní akademičtí pracovníci, mohou vyrůstat kvalitní absolventi. Velmi důležité zejména v odborných disciplínách je, aby studenti ve svých učitelích viděli současně významné odborníky a také osobnosti. Tak je tomu např. na lékařských fakultách, kde „výuka – výzkum – lékařská praxe“ jsou běžné. Není tomu tak na řadě jiných škol, kde vazba na praxi a často i výzkum není pravidlem. Vysoké školy jsou u nás stále převážně vnímány jako vzdělávací instituce, nikoliv jako instituce výzkumné, přinášející do praxe řadu nových poznatků. Výrazné posílení výzkumu na vysokých školách je zásadním opatřením, které souvisí s kvalitou v tom nejširším slova smyslu. Na vysokých školách s rozsáhlou výzkumnou činností, která přináší nové poznatky, není zpravidla problém s dostatkem vysoce kvalifikovaných akademických pracovníků, zejména mladých absolventů doktorských studií, protože takové prostředí mladé lidi a vynikající odborníky přitahuje.

Musí se nutně všechny vysoké školy věnovat výzkumu? Neměly by být rozděleny na výzkumné a vzdělávací?

O rozdělení vysokých škol na výzkumné a vzdělávací se v souvislosti s přechodem na financování podle kvality často mluví. Každá vysoká škola „univerzitního typu“ by měla mít nejen vzdělávací, ale také výzkumnou činnost. Tady bych položil důraz na slovo „každá“. Zatímco v případě výzkumné vysoké školy nebo univerzity by měl podíl financí na výzkumnou činnost na celkových financích představovat nejméně 50 %, v případě vzdělávacích vysokých škol by tento podíl neměl klesnout např. pod 20 %. Uvedené úrovně rozsahu vědecké činnosti by se měly vztahovat spíše k jednotlivým fakultám. Rozsah vědecké a výzkumné činnosti musí být důležitým ukazatelem pro akreditaci magisterských, popř. doktorských studií. Při-

tom je nutné rozlišit určitá specifika jednotlivých oborů, v žádném případě nelze aplikovat stejná kritéria na všechny vysoké školy, popř. fakulty. Kvalitní výzkum vyžaduje nejen potřebné vybavení experimentálních pracovišť a laboratoří, ale také podmínky pro soustředěnou práci akademických pracovníků s vyváženým poměrem pedagogické a výzkumné činnosti. Pokud takovéto podmínky na vysokých školách a univerzitách nevytvoříme, budou nám mladí lidé odcházet a postupně dojde i ke snižování úrovně školy. Významnou roli v zajištění kvality vysokých škol musí hrát pravidelné hodnocení činnosti škol. V návaznosti na stále probíhající diskuzi o hodnocení výsledků výzkumu by případné kvantitativní hodnocení mělo být pouze podkladem a dílčí částí širšího hodnocení respektujícího konkrétní podmínky a zvláštnosti fakult a vysokých škol.

Nemluvíli jsme o doktorandském studiu. Máme dost doktorandů? A je o ně dobře postaráno?

Jako předseda oborové rady se účastním obhajob disertačních prací. Ty, práce, které jsou bezprostředně vázány na výzkum a jejichž součástí je i vlastní výzkum doktoranda, zpravidla patří mezi ty nejlepší práce. Totéž platí o disertačních pracích, které byly vypracovány v rámci zahraničních stáží. Doktorandské studium musí být bezprostředně spojeno s výzkumem, školitel doktoranda musí mít s výzkumem také potřebné zkušenosti. Jenom tak mohou vysoké školy připravovat nové generace akademických pracovníků, výzkumníků a vědců. Nedostatek finančních prostředků musí být kompenzován zajímavou prací. Pokud budou nejen na vysokých školách – rozsahem jejich výzkumu, ale i v praxi – možnosti uplatnění – vytvořeny optimální podmínky, bude určitě doktorandů dostatek. Zvyšování počtu doktorandů administrativními opatřeními bez vytvoření uvedených podmínek, nepovažují za přínosné, ani pro jednotlivce, ani pro společnost.

Reformu tedy vysoké školy potřebují, ale kdo by ji měl dělat? Měly by v tom roli mít školy, ministerstvo, kdo ještě? Na připomínky vysokých škol se zatím moc nedbalo.

Ta role bezpochyby přísluší Ministerstvu školství, které by návrh reformy připravené ve spolupráci se skupinou vybraných odborníků mělo posléze předložit k připomínkovému řízení jednak reprezentacím vysokých škol, dotčeným orgánům a institucím a v neposlední řadě jednotlivým vysokým školám. Reforma by se měla zaměřit na financování vysokých škol, na kvalitu vysokých škol, postavení vysokých škol jako výzkumných institucí, úlohu vysokých škol ve vzdělávání společnosti a celoživotním vzdělávání. Úspěch dobře připravené reformy vyžaduje dosáhnout potřebného konsenzu těch, kteří ji budou svojí každodenní prací naplňovat. Bez jejich podpory sebelépe připravená reforma nemusí být úspěšná. Je přirozené, že každý si navrženou reformu promítne do podmínek své školy, ústavu, a hodno-

tí její přínos podle toho, co jim reforma přinese. Jednotlivé názory tak může velmi silně ovlivnit bezprostřední dopad na příslušné pracoviště. Některé otázky spojené s reformou bude nutné promítnout i do středního a možná i základního školství, protože na této úrovni se vytváří základ budoucí kvality absolventů vysokých škol.

Co soudíte o státních maturitách? Neusnadnily by život vysokým školám?

Stát střední školy financuje a prostřednictvím státní maturity nastavuje latku, jakou úroveň by měli mít ti, kteří školu opouštějí. Možná to některé soukromé střední školy nebudou respektovat, ale to bych jako problém neviděl. Samozřejmě hovořím o účelu toho opatření, ne o technických záležitostech, které někde mohou vytvářet problémy. Státní maturity hodnotím jako krok, který směřuje k tomu, aby střední školy, z nichž odcházejí žáci studovat na školy vysoké, splňovaly určité požadavky, aby výstupy měly určité standardy. Domnívám se, že právě výsledky dosažené na středních školách, zakončených státní maturitou, by se mohly stát podkladem pro přijímání na vysoké školy. Na základě výsledků maturitních zkoušek by bylo možné sestavit pořadí absolventů středních škol a podle tohoto „žebříčku“ by byli uchazeči přijímáni na vysoké školy. Takový systém by také vedl studenty středních škol po celé studium k větší zodpovědnosti.

Poslední otázka: jsou naše vysoké školy ve srovnání se světem špatné, nebo dobré?

Na tuto otázku není lehká odpověď. Přestože dosavadní systém financování nikterak nepodporuje výjimečnost a spíše vede k průměrnosti, existují mezi jednotlivými vysokými školami rozdíly a podobně je tomu i v případě jednotlivých fakult. Již zmíněné financování podle kvality, pokud budou správně nastavena její kritéria, povede k rozlišení úrovně vysokých škol a fakult. Správně nastavené hodnocení bude mít na celkovou úroveň českých vysokých škol bezesporu velmi pozitivní vliv. Tento proces musí však probíhat a mít určitou odezvu i ve vnějším prostředí. Absolventi přicházející do praxe z těch nejlepších vysokých škol by měli nacházet nejen snadněji uplatnění, ale také by měli být lépe ohodnoceni.

Zlepšit postavení našich škol, aby je více vyhledávali i zahraniční studenti, to bude vyžadovat nejen podstatně větší otevřenost našich vysokých škol a jejich kvalitní infrastrukturu. Máme-li v tomto směru dosáhnout např. optimálních 15–20 % zahraničních studentů, bude nutné nabízet a realizovat velkou část veškeré výuky v cizím jazyce a více se také přizpůsobit standardům těch nejlepších zahraničních vysokých škol. V tomto směru je dobré připomenout, že už před 2. světovou válkou se na našich vysokých školách učilo velké množství studentů ze zahraničí. Každý zahraniční student je takovým malým mostem pro šíření naší kultury, našich výrobků a „vyslancem“ naší země.

Marie Fleissigová

QUOD BONUM

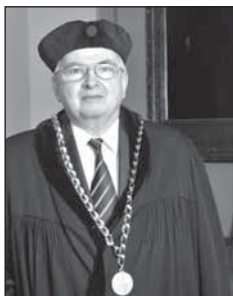
PROMOČNÍ PROJEVY

STUDENTSKÉ AKTIVITY

Michal Anděl

Univerzitní vzdělání posouvá dovednosti

Projev děkana 3. LF UK na promoci 21. 5. 2010

To, čemu člověk v takové chvíli, jako je ta dnešní, stěží ubrání, je bilance. Co mi přinesla daná věc, co jsem získal a co ztratil? Co jsem od koho dostal a co jsem komu dal? Takové a podobné myšlenky se jistě v poslední době honí v hlavách i vám a dost možná, že se dnes i mísí se slavnostními pocity, které dozajista alespoň trochu máte. Vlastně je to docela přirozené – je čas mít nejasné plány, které se změní v konkrétní cíle. Je čas pracovat a čas odpočívat. Je čas na pohled zpátky a také čas na pohled dopředu. Tahle chvíle okolo promoce, chvíle, ve které se mísí radost z úspěchu s příměsí smutku, že je to za námi, je také chvílí ohlížení i chvílí směřování dopředu.

Absolventům řádného denního studia při této příležitosti říkám – teď vás prověřím skutečný praktický život. Všechno to, co jste se učili, čemu jste přihlíželi, co bylo ještě pořád trochu nanečisto, se stane realitou. Nebude už nanečisto, bude jen vážné natvrdo. Co ale v této souvislosti říci vám, kteří či které jste v povolání zdravotních sester již řadu let, kteří víte podrobně, jak se vyplňuje dokumentace, sterilizuje či jak se odebírá krev ze žíly. Nejen to, utrpení, kterého jsou nemocnice plné, jste měli možnost sledovat z největší blízkosti. Museli jste se umět vyrovnat se zážitkem pacientova umírání a smrti i bolesti a smutku. Přišli jste tedy k dalšímu studiu na fakultě již vesměs jako zralí lidé, kteří si jsou plně vědomi mnoha dimenzí zdravotnického povolání.

Student denního studia je většinou ve věku mezi dvaceti pětadvaceti lety a v průběhu studia na univerzitě dozrává ještě jak psychicky, tak fyzicky. U vás dozrávání muselo proběhnout ještě předtím, než jste na fakultu nastoupili. Často rychle, téměř naráz, tak jak jste se před lety ocitli uprostřed těch nejreálnějších z reálných lidských situací. Co vám tedy mohla vlastně přinést škola, do které jste vstoupili již jako zralí lidé, znalí mnoha praktických dovedností i teoretických znalostí? Bylo to studium ještě k něčemu jinému než k tomu, že máte bakalářský titul a naplňujete nějaké požadavky na kvalifikaci a tedy i platovou třídu?

Odpověď na tuto otázku znáte jistě mnohem lépe než já. Odpověď to jistě nebude uniformní. To, co je pro jednoho přínosem, může být pro jiného nudou. To, co je jeden zvládně snadno, pro jiného znamená mnohem více systematické práce. To, co se někomu jeví jako jasné, je pro jiného nepřehledné. Proto také tady ani nečekáme od studentů či absolventů přehlednou odpověď.

Proto také jsme, jako část univerzity, pluralitní společností, která si je vědoma závazku k lidské individualitě i lidské svobodě.

Zdravotnictví samo o sobě představuje dobře organizovaný a dobře uspořádaný systém, který má tendenci vytvářet vlastní pravidla s jejich vlastní implementací. Jen tak se dá zajistit úspěch v diagnostice i léčbě a jen tak je možné bojovat s tak problematickými aspekty moderní medicíny, jakým jsou například i nosokomiální infekce. Zatímco v praktickém životě zdravotníků vidíme tedy především předpisy, postupy či standardy, tedy aspekty života, spojené s disciplínou, na univerzitě je to jinak. Potřeba bádání je spojena s potřebou svobody. Svoboda je jednou ze základních podmínek k tomu, aby mohlo být něco objeveno či popsáno.

Sloučit v praxi tyto dva principy by se mohlo zdát složité. Pro praxi zdravotnicou je však imperativem prospěch nemocného. Proto je třeba se v praxi držet doporučení odborných společností, pravidel či příkazů. Ty v danou chvíli respektují dosaženou úroveň znalostí. Musíme je tedy přijímat s vědomím jejich nutnosti, ale také s vědomím toho, že mnohde vývoj v našich oborech ukáže, že včerejší doporučení se musí částečně nebo úplně změnit. Role vzdělanosti tady souvisí jednak s objevováním nového, jednak s pokorou, kterou je třeba mít k tomu, abychom byli schopni klidně a věcně, ale také kriticky nová doporučení přijímat. Právě v této oblasti by měla objevit další dimenze univerzitního vzdělávání: schopnost vnímat odborné i vědecké poznání v pohybu a v mnoha vrstvách.

Z tohoto hlediska by měl mít univerzitě vzdělaný člověk schopnost přenést tento způsob myšlení i do života občanského. Schopnost hlouběji analyzovat politické či hospodářské věci okolo nás, schopnost nenechat se odbýt lacinými sliby či jednoduchými argumenty a schopnost vidět společnost z různých úhlů pohledu by měla být tím, čím je absolvent univerzitního vzdělání vybaven do života občanského. Byť vaše studia byla vedena především z praktického pohledu, věřím, že i tento jejich širší aspekt se u vás, jako u univerzitně vzdělaných lidí, uplatní.

Univerzitní vzdělání by tedy mělo posunout vaše odborné i občanské schopnosti. K čemu by však vést nemělo, je možná méně zřetelné. Pro vás, většinou zvyklé přicházet denně do styku s utrpením, bolestí či nadějí, by nemělo představovat novou bariéru. Bariéru, kterou mají snadněji ti, kteří zastávají v hierarchii vyšší postavení než ti, kteří o nemocné bezprostředně pečují. Někdy však může dosažení vzdělání představovat i bariéru vůči kolegům a spolupracovníkům. To by však asi nebylo to, co by mělo být cílem univerzitního vzdělání. Otevřené dveře univerzity také v širším kontextu znamenají otevřené dveře jejich absolventů vůči ostatním.

Teď však není čas na podobné úvahy. Je čas na radost, na odpočinek, na uvolnění, na vydechnutí i na gratulace. A tak s upřímným blahopřáním k ukončení vašeho studia přichází i přání všeho dobrého, štěstí a úspěchu do budoucna ve staré univerzitní formuli:

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat!

Moderní ošetrovatelství má vědecké základy

Projevy proděkana 3. LF UK na promoci 21. 5. 2010

I.

Po čtyřech letech bakalářského studia korunovaného úspěchem vás za několik okamžiků čeká váš poslední výstup v roli studentů 3. lékařské fakulty – složení sponse a přebírání bakalářského diplomu. Rozšíříte tak řady sester (a bratrů) vzdělaných na úrovni, odpovídající stávajícím požadavkům moderního vědeckého ošetrovatelství.

Když před 150 lety komentovala Florence Nightingale uznávaná jako zakladatelka moderního ošetrovatelství vztah společnosti k sestřám, řekla: *„Každý, dokonce i lékař, zeptáte-li se ho, jak by definoval sestru, používá dvě slova **loajální** a **poslušná**. To je ale definice, která spíše charakterizuje vrátného nebo nosiče a byla by použitelná i pro koně. Těžko by se tak dal definovat třeba policista.“*

I dnes je pro mnoho pacientů (a bohužel stále ještě pro řadu lékařů) sestra ztotožňována s bělostnou uniformou, oddaným pohledem a rukou stírající z čela pacientů pot bolesti. Realita je ale (až na tu úlevu od bolesti) zcela jiná – barvy uniform jsou rozličné, sestry v nemocnicích, léčebnách i v ambulancích obsluhují vysoce sofistikované přístroje, samostatně určují ošetrovatelské diagnózy pacientů a vedou ošetrovatelský proces, stávají se experty v hojení chronických ran, jejich názory jsou brány lékaři s plnou vážností a ostatně jedna z nich úspěšně a kultivovaně již déle než rok řídí v naší zemi zdravotnický rezort. Ano – toto vše neplatí vždy a všude a jistě byste i vy sami v rámci svých profesních zkušeností prezentovali příklady toho, že u sester se mnohde stále cení spíše loajalita a poslušnost než vzdělání, samostatnost a kritické myšlení. Ale ani Řím se nevybudoval za dva dny... Když jsme v roce 1992 uvítali k přednášce na naší fakultě profesorku ošetrovatelství z univerzity v britském Birminghamu, dostala v diskuzi otázku: Odpověděla: *„Nikdo, musely jsme si uznání dobýt samy tím, že jsme ukázaly schopnost a snahu se vzdělávat a profesně se zlepšovat. Lékařům trvalo dlouho, než nás začali akceptovat jako kolegy, a nikdo nám nic zadarmo nedal.“*

Studium na fakultě vám jistě přineslo řadu nových informací – učilo vás vnímat ošetrovatelství jako proces založený na vědeckých základech, učilo vás nadhledu a schopnosti analyzovat a syntetizovat informace. Přineslo vám mnoho obohacujících kontaktů s kolegy a kolegyněmi i s vašimi učiteli. Hlavním cílem, jehož mělo dosáhnout – a já pevně věřím, že v tom uspělo, bylo naučit vás kritickému myšle-

ní a trvalému zpochybňování „neměnných autorit“ – naučit vás hledat věcné argumenty a důkazy pro nová řešení namísto floskulí typu „*tak se to dělá vždycky*“, naučit vás loajalitu k pacientovi a jeho potřebám a kvalifikované týmové spolupráci místo pseudovojenské poslušnosti. Naučit vás například lépe se orientovat i v nabídkách a slibech politiků týkajících se zdravotnictví a odlišovat vzácná zrna od až příliš častých plev.

Většina z vás bude pokračovat ve své stávající práci, někteří využijí nově nabyté vzdělání k profesnímu posunu do manažerské funkce, někteří budou ve studiu pokračovat směrem k magisterskému či doktorskému titulu. V každém případě dnešním dnem vazba mezi vámi a fakultou, resp. univerzitou, nekončí – vaši učitelé vám kdykoli budou rádi nápomocni radou či doporučením a všichni rádi uslyšíme o vašich odborných a pracovních úspěších. Máte za sebou studium o to náročnější, že jste je musili kombinovat s pracovními a mnozí i s rodinnými povinnostmi – v tomto úkolu jste obstáli. Přeji vám, abyste obstáli i v těch, které jsou před vámi; pokud naše fakulta k tomu být malým dílem přispěla, stálo to za to.

II.

Před téměř čtyřmi léty jste ve velké aule Karolina absolvovali imatrikulační slavnost a stali jste se členy akademické obce Karlovy univerzity. Dnes za pár okamžiků složíte promoční sponsi, převezmete bakalářské diplomy a formálně těmito členy být přestanete.

Období mezi těmito dvěma slavnostmi bylo pro vás naplněno k povinnostem pracovním a rodinným náročnými navíc povinnostmi studijními – nebylo lehké mnohdy po řadě let si zvykat na soustavnost a samostatnost vysokoškolského studia i na náročnost vyučujících. Nebylo lehké pronikat do teoretických základů moderního ošetrovatelství a seznamovat se se základními principy klinickými v oborech, se kterými nemáte osobní zkušenosti. To vše jste zdárně zvládli a dnes vstupujete do řad moderně vzdělaných sester a bratrů v českém zdravotnictví.

Postavení sestry ve zdravotnictví se v posledních letech celosvětově zásadně mění – sestra již není jen slitovná duše chlácholící trpící pacienty, je to také vysoce vzdělaný odborník ovládající základní principy patofyziologické a terapeutické, schopný pracovat s komplikovanými technologiemi a samostatně hodnotit pacientův stav a v rámci svých kompetencí plánovat ošetrovatelskou péči. Z hlediska faktu, že více než 85 % péče o pacienty v akutních nemocnicích a více než 95 % péče v léčebnách poskytují pacientům nelékaři, není překvapivé, že se sestry čím dál více uplatňují i v manažerských a řídicích profesích na všech úrovních – stávající ministryně zdravotnictví je toho dobrým příkladem.

Na rozdíl od lékařů mají sestry lepší možnosti hodnotit stav pacienta v čase a posuzovat jak na něho působí nejen samotná nemoc, ale i faktor stonání – tedy to, jak nemoc prožívá a jak ta ovlivňuje jeho jedinečné potřeby.

Florence Nightingale před téměř 150 lety parafrázovala Hippokrata, když řekla, že „*bychom měli dbát především na to, aby nemocnice pacienty nepoškozovaly*“. Tím brilantně formulovala hlavní úlohu sestry – být pacientovým advokátem – chránit ho před někdy příliš vítěznou a agresivní medicinou, pomáhat mu prosazovat naplnění jeho potřeb, učit ho zvládat omezení daná poruchou zdraví. K tomu musí být sestry nejen nadány hlubokou empatií a schopností komunikovat, ale i vyzbrojeny teoreticky – schopné analyzovat a syntetizovat informace, schopné argumentovat v pacientův prospěch směrem k ostatním členům zdravotnických týmů.

Ne všude jsou zdravotnická zařízení připravená přijímat vysokoškolsky vzdělané sestry a dát jim přiměřený prostor k realizaci jejich znalostí a schopností. I dnes slýcháme, jak dobře bylo dříve, když sestra měla sotva maturitu a nehrála si na doktora. I dnes slýchají některé vaše kolegyně arogantní větu „*uvědomte si, že jste JEN sestra*“. Jsou to projevy omezenosti, arogance a osobní nejistoty a mohou krátkodobě zamrzet – objektivně to však je marné poštekávání, které už není schopno zastavit karavanu moderního a sebevědomého ošetrovatelství .

Členy akademické obce univerzity a fakulty dnes přestáváte být opravdu jen formálně – vaši učitelé budou i nadále připraveni vám poradit či pomoci při řešení odborných problémů. Jsem si jist, že nabyté znalosti a dovednosti vám pomohou prosazovat potřeby vašich pacientů a chránit je před poškozením. To bylo naším – a věřím, že i vašim – úspěšně dosaženým cílem.

QBFFFE

Absolventi bakalářského studijního programu

Zdravotní vědy - ošetrovatelství květen 2010

Šárka Bezděkovská, roz. Převorová
Vít Bobek
Jana Borková, roz. Kadlecová
Pavla Čápková, roz. Frintová
Halina Doležalová, roz. Culíková
Hana Doležalová
Pavel Dračka
Kateřina Dundrová
Helena Dvořáková
Lenka Dvořáková, roz. Bartáková
Šárka Dvořáková, roz. Dederová
Ivana Eckelová, roz. Reháková S
Kateřina Floriánová
Hana Hájková, roz. Kamencová
Jana Holubová, roz. Kolínská
Bohumila Holzäpfelová, roz.
Řezanková
Petra Houlíková, roz. Hančlová
Veronika Chalupová
Hana Chlumová
Lenka Chourová, roz. Zajícová
Ivana Chýlková, roz. Dluhošová
Veronika Ilemová
Alena Jelínková, roz. Ladová
Lenka Jíšová
Šárka Kajumová, roz. Pokorná
Kamila Kastlová, roz. Kořínková
Ladislava Kermesová
Helena Kocmanová, roz. Jetenská
Miroslava Koehlerová, roz. Pániková
Jana Kovalčíková
Vlasta Kubíčková

Eva Kučerová, roz. Szüllöová
Jiřina Kurandová, roz. Cardová
Andrea Malá, roz. Hajžmanová
Jarmila Málková, roz. Dlasková
Štěpánka Miketová, roz. Mikysková
Jan Mokrusch
Jaroslava Moravcová, roz. Vlková
Lucie Mouková, roz. Sitařová
Pavla Neradová, roz. Cimrová
Petra Nováková
Lucie Novotná
Jana Pěkná, roz. Pešková
Blanka Poláková, roz. Jánská
Renata Poláková, roz. Fořtová
Jana Příbylová, roz. Černá
Mario Pytel
Petr Radovič
Monika Střížová, roz. Gálová
Dagmar Svobodová, roz. Ledvinová
Jana Šamlotová, roz. Fučíková
Jana Šebelová, roz. Klatovská
Karolína Šípová, roz. Máliková
Jitka Šrámková, roz. Šimerková
Petra Štěpánková
Pavlína Švarcová, roz. Jindřichová
Monika Trávníčková, roz. Rožňová
Radka Ulčová, roz. Andertová
Bronislava Veselá, roz. Gehlertová
Kateřina Zajícová
Markéta Zajícová, roz. Sokolová
Dana Zappová

Studentská vědecká konference 2010

Dne 20. května 2010 se v Burianově posluchárně na 3. LF UK uskutečnila Studentská vědecká konference. Odprezentováno bylo 18 prací: z toho 5 v klinické a 13 v preklinické (teoretické sekci). Oproti loňskému roku jsme pozorovali úbytek klinických prací, což je velká škoda. Na druhou stranu jsme mohli v řadách prezentujících studentů uvítat, po roční pauze, opět zahraniční studenty. Obdivuhodnou výjimkou mezi soutěžícími byl i student 1. ročníku Patrik Maďa.

Klinická sekce

1. Lenka Janováčová: „Elektronická komunikace mezi resuscitačním oddělením a pracovištěm klinické mikrobiologie v prevenci nozokomiálních nákaz“
2. Andrej Mikolášik: „Hodnocení metabolické jaterní funkce u nemocných s jaterní cirhózou pomocí dechového testu s ^{13}C methacetinem v porovnání s Child-Pugh klasifikací“
3. Štěpán Strejček: „Neinvazivní hodnocení endoteliální aktivity kůže psoriatického ložiska – první pozorování“
4. Jan Svítal: „Význam hodnocení klasických a nových rizikových faktorů náhlé smrti u hypertrofické kardiomyopatie“
5. Katarina Jaššová: „Zlomeniny žeber v anatomických, biomechanických a klinických souvislostech“

Preklinická sekce

1. Josef Kroupa, Kristýna Minářová: „Thyroxinem indukovaný oxidační stres“
2. Patrik Maďa: „Vliv flurothylového záchvatu na densitu dendritických trnů pyramidových buněk hippocampu“
3. Václav Boček, Jarka Mayerová: „Vnímání vlastního těla ve vztahu k vnímání bolesti“
4. Pavel Hrabák, Petr Hříbek: „Vnímání bolesti u návštěvníků piercingových a tetovacích salonů“
5. Eric Frosztega, Pia Zacher: „The analgetic effect of GABAB receptor allosteric modulators – sensory motor coordination“
6. Eric Frosztega, Pia Zacher: „The analgetic effect of GABAB receptor allosteric modulators – pain threshold evaluation“
7. Tomáš Beran: „Srovnání dvou metod měření termického prahu bolesti na ocasu laboratorního potkana“
8. Petr Polidar: „Vliv prenatalní expozice metamfetaminu na senzitivizaci u dospělých samic laboratorního potkana“

9. Juraj Zahatňanský: „RILA assay – research in progress“
10. Michaela Fujáková – studentka PGS: „Vliv agonisty metabotropních glutamátových receptorů mGlu2/3 (LY 379268) na behaviorální změny a kvantitativní EEG v ketaminovém modelu psychózy – animální studie“
11. Petr Macháč: „Variabilita bederní pleteně“
12. Martin Holek, Katarína Hubčíková: „Využití výukových videí v e-learningu topografické anatomie končetin“
13. Klára Procházková: „Digitalizace českého histologického a embryologického názvosloví“

Vystoupení studentů tentokrát hodnotily dvě pětičlenné komise s přiměřeným zastoupením reprezentantů z různých klinik a ústavů (bez střetu zájmu). Jedna komise hodnotila pouze studenty soutěžící v klinické sekci a druhá komise studenty v preklinické sekci. Komise měly následující složení:

KLINICKÁ KOMISE: doc. MUDr. Milan Kment, CSc., (předseda), prof. Pavel Kalvach, CSc., prof. MUDr. Radana Königová, CSc., prof. MUDr. Jan Pachel, CSc., prof. MUDr. Ivan Rychlík, CSc.

PREKLINICKÁ KOMISE: doc. MUDr. Romana Šlamberová, Ph.D., (předsedkyně), prof. MUDr. Milena Černá, DrSc., prof. RNDr. Jan Kovář, DrSc., doc. MUDr. Vlasta Rychterová, CSc., prof. MUDr. Josef Stingl, CSc.

Prezentující studenti byli hodnoceni podle předem definovaných kritérií body 1-10, kde 1 je nejhorší a 10 nejlepší ohodnocení. Maximální počet bodů od jednoho hodnotitele byl 30. Body všech členů komise pak byly sečteny a na základě dosaženého bodového ohodnocení bylo stanoveno pořadí pro klinickou a preklinickou sekci zvlášť. V preklinické sekci, vzhledem k rovnosti bodů, udělila komise dvě 3. místa.

V klinické sekci se na prvních třech místech umístili:

1. Jan Svítal – 128 bodů
2. Andrej Mikolášik – 112 bodů
3. Štěpán Strejček – 108 bodů

V preklinické sekci na prvních třech místech byli:

1. Pavel Hrabák, Petr Hříbek – 127 bodů
2. Martin Holek, Katarína Hubčíková – 121 bodů
- 3.–4. Patrik Maďa – 120 bodů
- 3.–4. Petr Macháč – 120 bodů

Vítězové byli odměněni nejen zápočtem (jako všichni aktivně prezentující), ale i šekem v hodnotě 15.000 Kč (1. místo), 10.000 Kč (2. místo), 5.000 Kč (3. místo). V případě, že byli dva autoři u jedné práce, tak se o vítěznou částku podělili.

Dvě z umístěných prací (každá z jedné sekce) postupují dále do celostátní soutěže SVK a rovněž do celostátní soutěže o Cenu za lékařství pořádanou společností Pierre Fabre Médicament s. r. o. a Francouzským velvyslanectvím v ČR. V této celostátní sponzorované soutěži jde o ocenění s vysokou finanční odměnou: 1. cena bude zahrnovat částku 60.000 Kč a stipendium na dvouměsíční stáž ve Francii; 2. cena představuje částku 30.000 Kč a stipendium na jednoměsíční stáž ve Francii; 3. cenou je 20.000 Kč a stipendium na dvoutýdenní stáž ve Francii.

Chtěla bych touto cestou poděkovat prof. Andělovi a doc. Svobodovi za jejich podporu a účast na konferenci a panu děkanovi rovněž za zrušení výuky v době konference. K velké radosti všech organizátorů a vedení fakulty byla tak letošní účast v publiku hojnější a přispěla k důstojnějšímu průběhu celé konference. Posluchači naslouchali pozorně a svými spontánními reakcemi pomohli uvolnit napětí u soutěžících. Atmosféra byla velice přátelská.

Můj osobní dík patří všem členům hodnotící komise - velice oceňuji, že si přes veškeré komplikace a nutné přesuny ve svých pracovních aktivitách dokázali udělat čas a přišli podpořit studenty na jejich konferenci. Svými cílenými dotazy a spravedlivým hodnocením tak nastolili atmosféru hodnou mezinárodní vědecké konference.

Vysoké ocenění patří všem studentům, kteří se podíleli na přípravě konference, především pak studentům Peteru Ivákovi (5. ročník) a Pavlu Sekerkovi (6. ročník). Loni zavedený elektronický formulář se osvědčil i letos a příprava plakátů a sborníků se rok od roku zdokonaluje. Na popud studentů se nám v letošním roce podařilo získat finanční podporu z rektorátu Univerzity Karlovy na tzv. Specifický výzkum (projekt 260708/SVV/2010). Z peněz projektu byly pokryty nejen odměny pro vítěze a organizátory, ale rovněž občerstvení a zakoupeno technické vybavení pro Trimed a Syllabovu posluchárnu.

Studenti rovněž zajistili společenskou akci se sportovním vyžitím po ukončení konference v Bowling Baru (Ruská 946/88, Praha 10). Tato akce byla velice úspěšná a přispěla k odstranění bariér mezi pedagogy a studenty. V podobných společenských akcích bychom chtěli pokračovat i v příštích letech.

V neposlední řadě oceňuji práce všech studentů, kteří na konferenci prezentovali výsledky své celoroční práce. Všichni předvedli velice kvalitní výkony (snad až na jednu výjimku) a ke své volbě Studentské vědecké aktivity přistupovali zodpovědně. Nebáli se diskutovat a ukázali, že o zkoumané problematice mají dostatečný přehled. Nemalou zásluhu na tom nepochybně mají i jejich školitelé. Jako již každoročně, tak i letos bych chtěla podotknout, že volba SVA vyžaduje větší úsilí a značnější časové zatížení než volba některých Povinně volitelných kurzů, na kterých student získá zápočet „bezbolestně“ za účast. Avšak studenti, kteří nabudou zkušenosti s výzkumem během svého studia na fakultě, budou ve snazší pozici, až v postgraduálním studiu zahájí své klinické a vědecké činnosti.

ABSTRAKTA PRACÍ NA PRVNÍCH TŘECH MÍSTECH

KLINICKÁ SEKCE

VÝZNAM HODNOCENÍ KLASICKÝCH A NOVÝCH RIZIKOVÝCH FAKTORŮ NÁHLÉ SMRTI U HYPERTROFICKÉ KARDIOMYOPATIE

Jan Svítíl

Školitelé: MUDr. Karol Čurila, prof. MUDr. Pavel Gregor, DrSc., III. interní-kardiologická klinika FNKV a 3. LF UK v Praze

Cíl: Porovnat výskyt rizikových faktorů pro náhlou smrt srdeční ve skupině pacientů s hypertrofickou kardiomyopatií (HKMP), kteří zemřeli náhlou smrtí, se skupinou žijících pacientů s HKMP a zhodnotit jejich význam v odhalování vysoce rizikových pacientů.

Metodika: Jednalo se o retrospektivní analýzu dat ze zdravotní dokumentace u pacientů s HKMP, kteří byli dlouhodobě sledováni v Kardiocentru FNKV. Byly vytvořeny 2 skupiny pacientů; 1. skupina nemocných, kteří zemřeli náhlou smrtí, a 2. skupina žijících pacientů s HKMP. V rámci projektu jsme zjišťovali výskyt klasických rizikových faktorů v obou skupinách, jako jsou: hypertrofie myokardu > 30 mm, synkopa v anamnéze, náhlá smrt u přímých příbuzných a výskyt setrvalých (SVT) a nesetrvalých (NSVT) komorových tachykardií. Ve druhé fázi jsme hodnotili vybrané parametry EKG křivky pacientů: součet amplitud QRS komplexů v končetinových svodech (LIMB QRS SUM) $> 7,7$ mV a součin této sumy a délky trvání QRS komplexu (LIMB QRS PRODUCT) $> 0,7$ mVs, které dle některých současných prací mají být přínosné v predikci rizika náhlé smrti. Provedli jsme komparativní studii mezi oběma skupinami pacientů.

Výsledky: Skupina pacientů, kteří zemřeli náhlou smrtí (HKMP-NS), obsahovala 15 osob (7 žen, 8 mužů; průměrná délka sledování 11 ± 6 let). Skupina žijících pacientů s HKMP (HKMP) obsahovala 19 osob (7 žen, 12 mužů; průměrná délka sledování 11 ± 4 roky). Průměrná tloušťka myokardu byla ve skupině HKMP-NS 20 ± 4 mm a ve skupině HKMP 20 ± 5 mm. Hypertrofii myokardu > 30 mm neměl v skupině HKMP-NS žádný pacient, ve skupině HKMP 1 pacient (5 %). Synkopa se ve skupině HKMP-NS vyskytla 5x (33 %), ve skupině HKMP 8x (42 %). Výskyt náhlého úmrtí byl zaznamenán u 4 příbuzných ve skupině HKMP-NS (27 %) a u 7 příbuzných ve skupině HKMP (37 %). Byl pozorován obdobný výskyt SVT či NSVT ve skupině HKMP-NS oproti skupině HKMP (1 vs 0, 3 vs 5). Hodnota LIMB QRS SUM $> 7,7$ mV byla ve skupině HKMP-NS zjištěna u 5 pacientů (33 %), oproti 3 pa-

cientům v skupině HKMP (16 %) a LIMB QRS PRODUCT > 0,7mVs byl také čtenější ve skupině HKMP-NS 7 (47 %) oproti skupině HKMP 5 (26 %).

Závěr: Nejistili jsme statisticky významný rozdíl ve výskytu klasických rizikových faktorů mezi oběma porovnávanými skupinami. Žádný ze sledovaných rizikových faktorů ani jejich kombinace není dostatečně senzitivní pro identifikaci vysoce rizikových pacientů. Jako potenciálně vhodný doplňkový nástroj k predikci rizika náhlé smrti se jeví hodnocení amplitudy EKG křivky, event. v kombinaci v délkou trvání QRS komplexu.

HODNOCENÍ METABOLICKÉ JATERNÍ FUNKCE U NEMOCNÝCH S JATERNÍ CIRHÓZOU POMOCÍ DECHOVÉHO TESTU S ¹³C METHACETINEM V POROVNÁNÍ S CHILD-PUGH KLASIFIKACÍ

Andrej Mikolášik

Školitelé: MUDr. Miluše Hendrichová, prof. MUDr. Jiří Horák, CSc., I. interní klinika 3. LF UK a FNKV

Úvod: Kvantifikace jaterních funkcí u nemocných s jaterní cirhózou doposud narážela na problém opakovaných odběrů krve, nízkou specificitu sledovaných parametrů a riziko alergických reakcí při použití klasických chromoexkrečních testů. Zavedení dechových testů s využitím neradioaktivního izotopu ¹³C umožňuje neinvazivní, pro nemocného nenáročné a přitom velmi přesné měření metabolických jaterních funkcí.

V šedesátých letech minulého století byla vypracována velmi přesná korelace mezi zlatým standardem hodnocení jaterní funkce Child–Pugh klasifikací a dechovým testem s ¹⁴C aminopyrinem, od kterého bylo ale brzo upuštěno pro jeho nežádoucí účinky.

Cíl: Naším cílem bylo zjistit, zda existují statisticky významné rozdíly mezi dechovým testem s ¹³C methacetinem v jednotlivých časech měření 10-120 minut u nemocných s jaterní cirhózou, které jsme předtím klasifikovali podle Child–Pugh klasifikace do základních tří skupin A,B,C.

Soubor nemocných a metodika: Do studie bylo zahrnuto 52 nemocných s jaterní cirhózou, 10 nemocných funkční třídy A, 28 nemocných funkční třídy B a 14 nemocných třídy C. U všech subjektů byl proveden dechový test s ¹³C methacetinem. Před vlastním statistickým zpracováním jsme spočítali základní deskriptivní statistiky pro hodnotu dávky i kumulované dávky pro všechny skupiny pacientů a pro všechny časové intervaly. Pro statistické vyhodnocení jsem použili analýzu rozptylu – ANOVA s následným párovým porovnáním skupin A vs. B, A vs.C a B vs.C

Závěr: Dechový test s ¹³C methacetinem nejenže jednoduše kvantifikuje metabolickou kapacitu jater a dokáže spolehlivě odlišit cirhotiky od zdravých osob, ale dokáže přesně rozdělit nemocné podle jaterní funkce, která odpovídá původní Childově klasifikaci. Rozdíly mezi jednotlivými skupinami nemocných jsou statisticky významné.

Tato práce vznikla za podpory výzkumného záměru 3.LF UK MSM 0021620814

NEINVAZIVNÍ HODNOCENÍ ENDOTELIÁLNÍ AKTIVITY KŮŽE PSORIATICKÉHO LOŽISKA – PRVÁ POZOROVÁNÍ

Štěpán Strejček

Školitel: prof. MUDr. Petr Arenberger, DrSc., MBA, Dermatovenerologická klinika 3. LF UK a FNKV

Úvod: V psoriatických ložiscích jsou popisovány morfologické změny kapilár a současně je detekována zvýšená kapilární perfuze. Tyto změny jsou součástí etiopatogenetické kaskády psoriázy. Kapiláry jsou dilatované, elongované a se zvýšeným průtokem. Identifikovány jsou také změny endotelu kapilár, které rezultují ve zvýšenou produkci oxidu dusnatého(NO). Jeho detekce v krevním oběhu není zejména pro jeho krátký poločas snadná. V naší práci jsme se proto snažili o neinvazivní detekci vaskulárních změn v psoriatických ložiscích pomocí fotopletysmografie a stanovení endoteliální aktivity stimulací produkce NO po lokální iontoforetické aplikaci acetylcholinu (ACH). Intenzita vaskulárních změn a její případné změny mohou být známkou aktivity choroby samotné a případného efektu lokální i celkové léčby (biologika).

Materiál a metodika: Za pomoci kalibrovaného fotopletysmografu (ELCAT) s mikrocirkulačními senzory jsme porovnali vaskulární aktivitu kůže zdravých osob (17 subjektů ve dvou okrcích), nepostížené kůže psoriatiků a kůže postižené psoriázou (12 pacientů).

Výsledky: Perfuze kůže zdravých subjektů a zdravé kůže psoriatiků je statisticky bez rozdílu (0,047 vers. 0,051 PPG %). Psoriatická ložiska pak vykazují zvýšenou perfuzi, tj. 0,195 PPG % (zvýšená o 282 %). Prvá měření (3 subjekty) endoteliální aktivity po iontoforetické aplikaci ACH vykazují protrahovanou vasodilataci, a nepřímou tak i zvýšenou endoteliální aktivitu, která pravděpodobně koreluje s aktivitou psoriázy samotné.

Diskuze a závěr: a) fotopletysmograficky je možno měřit kožní perfuzi za pomoci mikrocirkulačních senzorů; b) psoriatická ložiska vykazují zvýšenou perfuzi prak-

ticky o 300 %, tedy poněkud výše, než uvádí dosavadní pozorování (Nyfors, Di-Lorenzo); c) v pilotním pozorování identifikujeme zvýšenou endoteliální aktivitu v psoriatických ložiscích.

Další záměry: Naše pozorování týkající se endoteliální aktivity podpořit statisticky významným souborem měření a pokusit se toto měření aplikovat jako marker efektu lokální a především celkové léčby psoriázy (biologika).

PREKLINICKÁ SEKCE

VNÍMÁNÍ BOLESTI U NÁVŠTĚVNÍKŮ PIERCINGOVÝCH A TETOVACÍCH SALONŮ

Pavel Hrabák, Petr Hříbek

Školitel: doc. RNDr. Anna Yamamotová, CSc., Ústav normální, patologické a klinické fyziologie 3. LF UK v Praze

Cíl: V posledních letech roste počet mladých lidí, kteří si záměrně ubližují. Rovněž stoupá počet osob, které se v důsledku módní vlny nechávají tetovat a dobrovolně se podrobují bolestivým zákrokům spojených s piercingem, skarifikací či brandingem. Osoby, které se záměrně poškozují, často uvádějí, že při tom bolest nepocítují. Naproti tomu o vnímání bolesti u návštěvníků tetovacích salonů a piercingových studií nejsou k dispozici žádné informace. Cílem práce bylo porovnat vnímání bolesti u tří skupin osob s různou motivací ke kontaktu s bolestí. Skupina 1 (n=16, 25 let): jednorázový prožitek bolesti za účelem tetování, kde odměnou je pouze tetování; skupina 2 (n=22, 22 let): opakovaný prožitek bolesti, kde odměnou je buď bolest sama nebo uspokojivý pocit z jejího překonání; skupina 3 (n=18, 28 let): osoby s aktivním zájmem o prožitky skupiny č. 2). Skupina 2 a 3 byla měřena na Hell party. V celém souboru bylo 27 žen a 29 mužů. U skupiny č. 1 byla porovnáována vnímavost na bolest na vzájemně si odpovídajících tetovaných a netetovaných místech těla.

Metodika: Testovali jsme práh vnímání bolesti na tepelný a mechanický podnět. Teplotní stimulátor pracoval na principu ohřívání pokožky horkým vzduchem v rozsahu od 20 °C do 70 °C, s teplotním gradientem 3 °C/s. Pro testování mechanického prahu bolesti jsme použili Algometer Somedic (Švédsko), působící na plochu 1 cm² tlakem v rozmezí od 0 do 2000 kPa. Prahy bolesti jsme měřili na 2.–4. prstu nedominantní ruky. Skupiny byly porovnávány jednofaktorovou analýzou rozptylu (program Statistika) a rozdíly mezi tetovanými a netetovanými místy byly porovnávány analýzou rozptylu pro opakovaná měření.

Výsledky: U 1. souboru se nelišila místa tetovaná od netetovaných a ani od míst se simulovaným tetováním ($F(2,30)=0.02$, $p=0.98$). Ve všech případech se bolestivý pocit dostavil při teplotě 54 °C. Ženy měly nižší prahy bolesti než muži ($F(1,14)=17.6$, $p=0.001$). Tetovaná místa na končetinách a trupu se v prahu bolesti nelišila. Kontrolní skupina (č. 1) měla významně nižší prah tepelné bolesti než zbylé 2 skupiny, které se navzájem nelišily ($F(2,53)=13.7$, $p=0.00002$). V prahu mechanické bolesti se skupiny měřené na Hell party rovněž nelišily, stejně tak jako se nelišili muži a ženy v rámci těchto skupin.

Závěr: Umístění tetování neovlivňuje prah bolesti. Zvýšený prah bolesti u účastníků akce pořádané piercingovým a tetovacím studiem nelze vysvětlit pouze oslabeným senzoryckým vnímáním. Protože i kontrolní skupina měřená ve stejném prostředí měla obdobně zvýšený prah bolesti, můžeme předpokládat, že nezanedbatelný vliv hrálo prostředí, tedy i afektivní a kognitivní komponenta.

VYUŽITÍ VÝUKOVÝCH VIDEÍ V E-LEARNINGU TOPOGRAFICKÉ ANATOMIE KONČETIN

Martin Holek, Katarína Hubčíková

Školitelé: RNDr. Eugen Kvašňák, Ph.D., Ústav lékařské biofyziky a lékařské informatiky; doc. MUDr. Václav Báča, Ph.D., Ústav anatomie, 3. LF UK v Praze

Úvod: Výuková videa jsou jedním ze základních pilířů elektronických výukových materiálů. S příchodem výkonných počítačů a neustále se zlepšujících možností připojení k internetu narůstá jejich význam ve výuce teoretických i klinických oborů. I přes značnou poptávku ze strany studentů jsou však výuková videa zatím minoritní složkou e-learningu nejen anatomie, ale i jiných oblastí. Cílem naší práce bylo vytvoření uceleného souboru demonstračních videí z topografické anatomie končetin.

Metodika: Podle sylabu anatomie bylo vybráno celkem 41 topografických míst horní a dolní končetiny. V první fázi byla vytvořena jednoduchá grafická schémata ke každé topografické oblasti. Tato schémata byla opatřena mluveným komentářem a textovými popisky. V druhé fázi byla příslušná topografická místa vypreparována na kadaverech, pořízen záznam jejich komentované demonstrace a v počítači pak doplněny titulky. V posledním kroku bylo každé video zakončeno krátkým textovým shrnutím.

Výsledky: Byl vytvořen soubor 24 výukových videí popisujících 41 topografických míst horní a dolní končetiny o celkové stopáži cca 2 hodiny. Každé video obsahuje komentované grafické schéma dané topografické oblasti, komentovaný záznam demonstrace na kadaveru a krátké textové shrnutí. Všechna videa byla zpracována ve dvou úrovních kvality – HD a DVD.

Závěr: Vytvořená výuková videa budou v nejbližší době zpřístupněna na internetovém výukovém portálu lékařských fakult ČR s SR (MEFANET) a přispějí tak ke zkvalitnění výuky topografické anatomie nejen jako výukový materiál určený pro samostudium, ale i jako užitečný pomocník pro vyučující.

VARIABILITA BEDERNÍ PLETENĚ

Petr Macháč

Školitel: MUDr. David Kachlík, Ph.D., Ústav anatomie 3. LF UK v Praze

Cíl: Cílem této anatomické studie je zkoumat variabilitu uspořádání a větvení nervové bederní pleteně (plexus lumbalis) a výsledky srovnat se základním učebnicovým schématem.

Metodika: Použitou metodikou bylo vypitvání či dopitvání a změření předem vybraných parametrů větvi (průměry u výstupu z m. psoas major a při rozdělení, vzdálenosti prostupu větví břišní stěnou od spina iliaca anterior superior a crista iliaca, vzdálenost rozvětvení jednotlivých nervů od svalů boční stěny břišní či před průchodem pod ligamentum inguinale, rozvětvenost nervů již v m. psoas) bederní pleteně na kadaverech. Zpracováno bylo celkem 40 dolních končetin (24 pravých a 16 levých, z toho 26 volných končetin, u nichž nebylo možné určit pohlaví) z materiálu Ústavu anatomie 3. lékařské fakulty UK v Praze a Anatomického ústavu 1. lékařské fakulty UK v Praze.

Výsledky: N. iliohypogastricus: Větvení tohoto nervu na ramus anterior et lateralis se nachází ve vzdálenosti 2,7–15,5 cm od spina iliaca anterior superior. Větvení bylo v 25 % případů nalezeno až v bočních břišních svalech a v 75 % případů ještě před vstupem nervu do svalů. Průchod nervu nebo jeho větví skrz boční břišní svaly se pohyboval v rozmezí 5,2–13,5 cm od spina iliaca anterior superior. N. ilioinguinalis a n. cutaneus femoris lateralis: V 8 % případů vystupoval n. ilioinguinalis jako samostatná větev z n. femoralis (v rámci jednoho z případů dokonce oboustranně). Na 12 % vzorků byl nalezen společný kmen vystupující z n. femoralis a dále se dělící na n. ilioinguinalis a n. cutaneus femoris lateralis (na 1 těle oboustranně, na 1 pouze jednostranně). Na jedné končetině (4 % případů) byl nalezen samostatný odstup n. cutaneus femoris lateralis z n. femoralis. V 10 % případů, vždy jednostranně, byl nalezen n. obturatorius accessorius, který sestupoval podél m. psoas major. N. genitofemoralis: V polovině případů vycházel z m. psoas major již rozdělen, když se rozvětvoval až po východu ze svalu, tak ve vzdálenosti 5–7 cm od něj. V souvislosti s již proběhlými studiemi jsme potvrdili výskyt n. obturatorius accessorius vyskytujícího se přibližně v 9 % případů. Ovšem odstup n. ilioinguinalis z n. femoralis jsme doposud v žádné literatuře neobjevili. V tomto případě vzni-

ká problém s kořenovou inervací v n. ilioinguinalis i v n. femoralis, neboť v dostupných pramenech je n. ilioinguinalis označován kořenově pouze jako L1 a n. femoralis jako L2-L4 (pouze některé české učebnice udávají velmi zřídka rozšíření o L1).

Závěr: Studie přinesla pohled na variabilitu bederní pleteně včetně prvního popisu nové variace (odstup n. ilioinguinalis z n. femoralis). Pro svodnou anestezii mohou tyto výsledky ozřejmit dostatečné „nenasednutí“ bloku v některých případech během aplikace anestetika.

VLIV FLUROTHYLOVÉHO ZÁCHVATU NA DENZITU DENDRITICKÝCH TRNŮ PYRAMIDOVÝCH BUNĚK HIPPOCAMPU

Patrik Maďa

Školitel: doc. MUDr. Jan Mareš, CSc., Ústav normální, patologické a klinické fyziologie 3. LF UK v Praze

Úvod: Krátký tonicko-klonický záchvat vyvolaný inhalací flurothylových par vyvolá u laboratorních potkanů výrazné zhoršení učení v Morrisově vodním bludišti (MWM). V naší laboratoři bylo prokázáno, že tento jev lze omezit preventivním podáním vysoké dávky melatoninu, který je zároveň scavengerem volných radikálů a antioxidantem. Učení v MWM úzce souvisí se správnou funkcí hippocampu. Opakovaně byly popsány změny dendritických trnů v této oblasti, které souvisejí s učením. Podstatně méně nálezů bylo popsáno ve vztahu k záchvatům. Výsledky, kde byla měřena denzita dendritických trnů, jsou navíc nejednotné.

Cíl: Hypotéza 1. Epileptický záchvat změní denzitu dendritických trnů a to může souviset se zhoršením výkonů v MWM. Hypotéza 2. Aplikace melatoninu před záchvatem tuto změnu omezí anebo zvrátí, takže zlepšení učení po jeho preventivním podání souvisí s touto morfológickou změnou

Metodika: Do konečného souboru bylo zařazeno 9 laboratorních potkanů. Z toho 3 kontroly, 3 potkani po lehkém flurothylovém záchvatu a 3, kterým byl preventivně podán melatonin v dávce 100 mg/kg i. p. Potkani byli druhý den usmrčeni. Z jejich mozků byly připraveny histologické preparáty impregnované dle Golgiho. U jednoho ze zvířat po aplikaci melatoninu nebyla impregnace dostatečně kvalitní a zvíře bylo vyřazeno. Pro měření bylo použito celkové zvětšení 600x. V oblasti CA1 hippocampu jsme na distálních segmentech apikálních dendritů pyramidových buněk na úseku v délce 17,1 μm stanovili počet dendritických trnů (50x u každého zvířete). Data (denzita trnů) byla hodnocena pomocí one way ANOVA (GraphPad Prism®).

Výsledky: Potkani po záchvatu vykazují vysoce signifikantní zvýšení hustoty den-

dritických trnů oproti kontrolám. U kontrol jsme našli průměrně 7,7 trnů/10 μm . Druhý den po záchvatu byla tato hodnota 8,9 trnů/10 μm . Tato změna je statisticky vysoce významná. U potkanů po preventivním podání melatoninu došlo také ke statisticky vysoce významnému vzestupu denzity trnů v porovnání s kontrolami. Rozdíl proti potkanům, u nichž proběhl pouze záchvat, jsme nenalezli.

Závěr: Prudký nárůst hustoty dendritických trnů po epileptickém záchvatu nás vede k předpokladu, že se sníží volnost změn jejich hustoty a tím se také omezí schopnost učení. Z literatury je znám nárůst denzity trnů v souvislosti s kindlingem a změny jejich lokalizace a morfologie v závislosti na učení. Nepotvrdila se naše druhá hypotéza. Melatonin podaný preventivně neovlivnil denzitu trnů druhý den po záchvatu. Je nutné vzít v úvahu, že jsme měli v této skupině k dispozici menší počet zvířat. Na druhou stranu víme, že efekt preventivního podání melatoninu se v našich předchozích behaviorálních studiích plně projevil až okolo 4. dne po záchvatu. V dalších experimentech bude zapotřebí ověřit možné změny denzity trnů po několika dnech od záchvatu a také otestovat vliv melatoninu až v tomto období. Zajímavé nálezy může přinést i sledování změn délky a tvaru trnů tak, jak to bylo popsáno u některých modelů učení.

Jan Svítal přebírá cenu od doc. Romany Šlamberové. Foto Pavel Sekerka

Marta Švagrová

Půlmaratonové štěstí tří vozíčkářů

Ještě do minulého týdne jsem si myslela, že běhy Prahou, ať už na dovezeném sněhu nebo v maratonském davu, jsou hlavně příležitostí pro reklamu sponzorů. Minulý víkend mi to sice potvrdil, ale také maličko rozmluvil. V médiích to sice vypadalo, že hvězdami závodu byli vítěz Joel Kimurer, startér Václav Klaus a fotbalista Pavel Nedvěd, ale není tomu tak.

Příběh tří dětí z Jedličkova ústavu, které se na závod vypravily na vozíčcích, je dojemný aspoň ze dvou důvodů. Jednak pro jejich odvalu, s níž se mezi zdravé běžce vydaly. A také pro ty, kdo jim to umožnili. Vlastně kromě zúčastněných nikdo neví, že to byli vedle vodičů hlavně medic. Přesněji občanské sdružení Running With Those Who Can't, založené studenty 3. lékařské fakulty v Praze a z Prague College. V jejich hlavách (nebo spíš srdcích?) vznikl nápad koupit dětem invalidní vozíky. Uspořádali „výdělečné“ akce, a vložili i vlastní peníze.

Zatímco z účasti profesionálního sportovce se stala „senzace“, ta opravdová se bohužel obešla bez kamer a ti, kteří na půlmaratonu přímo nebyli, se o ní nedoslechli ani slovo. Agentury zahleděné do „úspěšných“ a „krásných“ hrdinů možná ani nenapadne, že to půlmaratonové štěstí tří malých vozíčkářů by někoho mohlo zahřát na duši víc než úsměv Pavla Nedvěda.

Lidové noviny 3. 4. 2010

Setkat se s mladými lidmi, kteří pomáhají potřebným, je vždycky potěšující. Na 3. LF jsme k tomu měli příležitost ještě 22. dubna na semináři „**Bezdomovec pacientem**“. Nejprve mluvil o bezdomovství Ilja Hradecký, ředitel občanského sdružení Naděje, která právě letos oslavila 20 let trvání. O tom, jak se (ne)léčí lidé bez domova, pak vyprávěla medička Andrea Pekárková a její slova doplnili poznatky z londýnské Wytham Hall MUDr. Petr Valášek a David El Kabir, M.D.

Druhým zajímavým setkáním byl 27. dubna čaj Trimeđu, kam studenti pozvali MUDr. Kateřinu Kostrbovou, která medicínské znalosti získala na 3. LF UK. Teď pracuje na gynekologicko-porodnické klinice FNKV a se zdravotnickou misí humanitární organizace Člověk v tísni byla po ničivém zemětřesení na **Haiti**. I když mohla působit v nemocnici, chodila nakonec mezi lidi a léčila, co bylo třeba.

Potěšující bylo nejenom samotné uspořádání těchto akcí, ale i zájem, který mezi studenty vzbudily – pozorné **auditorium** takřka zaplnilo jak Jonášovu (bezdomovci), tak Syllabovu (Haiti) posluchárnu.

Andrea Pekárková

Bezdomovec pacientem – pacient člověkem

5. ročník 3. LF UK

Otravují na veřejných místech... Překážejí... Zapáchají... Rozšiřují nemoci... Zvyšují kriminalitu... Nepracují... Jsou nepojištěni... Nezaslouží si pomoc... Za vše si mohou sami... Nemá smysl se o ně starat... Takové názory na bezdomovce jsou běžné a na tomto negativním a mylném základě stojí bariéra vybudovaná dnešní „moderní“ společností, bariéra mezi námi „vzdělanými, úspěšnými, přízpusobivými“ a skupinou, kterou jsme označili za bezdomovce. Málokoho z nás „normálních“ napadne, že narodit se do rodiny, která mě vychová k odpovědnosti za můj život, mít zázemí, přátele, domov, intelekt, který mi umožní se vzdělávat, atd., si nemůžeme nijak zasloužit ani to ovlivnit, a často nás nenapadne, že to nemusí být vždy samozřejmostí. Jako ten, kdo měl to štěstí a toto do života dostal, cítím určitý dluh a odpovědnost k těm, kterým se toho nedostalo.

Když jsem nastoupila do prvního ročníku na 3. LF a současně začala žít v hlavním městě, nerozuměla jsem tomu, jak se lidé – lékaře a zdravotní sestry nevyjímaje - mohou chovat tak nelítostně k druhým lidem, ať jsou třeba bez domova. O několik let později jsem se seznámila s Armádou spásy, kde jsem se začala setkávat s bezdomovci, jejichž zdravotní stav byl většinou velmi neutěšený. Rozhodla jsem

se zapojit do zdravotní péče o tyto lidi a podle svých vědomostí a časových možností se jí věnuji v Centru sociálních služeb Armády spásy. Většinu péče zde samostatně obstarává zdravotní sestra Libuše Fučíková, která mi od začátku předává své letité zkušenosti. Další zdravotní péči v Praze bezdomovcům poskytuje 78letý lékař z Indonésie, který pracuje v sociálním centru Naděje.

Většina naší práce znamená léčbu chronických ran – převazování bércových vředů, ošetřování omrzlin, popálenin. Často se jedná o velmi hluboké a rozsáhlé defekty, které se v našich podmínkách obtížně léčí a dlouho hojí. Nedostatečná hygiena, nedostatek plnohodnotné stravy, dlouhodobé spaní vsedě a k tomu ještě někdy kouření a alkohol vysvětlují častý výskyt bércových vředů a také to, že jejich léčba je bez současné sociální pomoci málo účinná. Mnoho z našich pacientů bojuje s těžkým impetigem, které se vlivem malhygieny vyvíjí z obyčejného poštipání nebo drobných poranění kůže.

Dále pacientům poskytujeme volně prodejné léky, jako některá analgetika, antipyretika, kapky na kašel a do nosu atd. Některým klientům pomáháme s pravidelným užíváním léků. Často také zprostředkováváme kontakt s nemocnicí. Především se ale snažíme o obnovení důvěry ke zdravotníkům a mezilidské důvěry obecně. Lidé bez domova jsou mnohdy poznamenáni negativními zkušenostmi a odmítáním zdravotní péče. Vyhledání odborné lékařské péče je pro ně z toho důvodu stresující záležitostí a někteří proto vyhledají pomoc až v těžkém stavu. Nedomítáme žádné pacienty, i když není v našich možnostech pomoci každému. Tak jako všichni pacienti, i ti naši ocení dostatek času, umění naslouchat a pochopení. Úlevu jim dokáže přinést i jen bezprostřední přijetí a pohled z očí do očí. Navázáním osobních vztahů se snažíme získat pacienty pro léčbu a pravidelné docházení.

Tato práce má mnohá úskalí. Někdy je obtížné zjistit skutečnou potřebu pacienta a reagovat na ni. Například jeden muž udával, že je diabetik závislý na inzulínu a pět dní neměl žádný k dispozici. Jeho celkový stav byl velmi dobrý. Na mojí odpověď, že inzulín nemáme, reagoval podrážděně. Komunikace s ním nebyla jednoduchá, nenavazoval oční kontakt. Nabídla jsem mu vyšetření moči. Glukóza ani ketolátky nebyly nalezeny. Když jsem mu oznámila výsledek testu a řekla, že mu v tuto chvíli nemohu nabídnout žádnou pomoc, začal být slovně agresivní, urazil se a rychle opustil místnost. Až po jeho odchodu mě napadlo: Co skutečně potřeboval? Co bylo motivem jeho chování? V tu chvíli jsem mu nedokázala porozumět a pochopit jeho trápení.

V jiných případech je potřeba zjevná, ale pomoci také není lehké. Pacient přišel s celkovou slabostí, nočním pocením, měl horečku 39,2 °C, na pravé dolní končetině povrchový bércový vřed, otok a zarudnutí po koleno, na druhou nohu se nemohl postavit pro bolest v kolenu, které bylo oteklé, měl bílkovinu v moči. Pacient byl odvezen záchrannou službou a poté přivezen nazpět. V nemocnici provedli pouze punkci kolene. Prohlížející lékařka napsala do zprávy: *...na pravé dolní končetině*

Andrea Pekárková s pacientem

prosáklý zapáchající obvaz – nesnímám... A dále ... není důvod k hospitalizaci. Podobných případů se děje mnoho. Hospitalizovat nemocné bezdomovce je pro nás nadlidský úkol. Obvoláváme několik pražských nemocnic a výsledek bývá ten, že pacient v těžkém stavu končí na denním centru sociálních služeb, kde by takto vůbec být neměl. Není výjimkou, že sanitka přiveze nemohoucího člověka před azylový dům, zdravotní personál ho opře o zeď, aby se zdálo, že stojí, a ujede.

V lékařských zprávách, se kterými pacienti přicházejí, se objevují tři magická slovní spojení: *casus socialis, pacient nepojištěn a není důvod k hospitalizaci.* Místo odborné pomoci a lidského přístupu dostane pacient nálepkou a vyslechne si urážlivý komentář. Řada lékařů se domnívá, že všichni lidé bez domova jsou nepojištěni. Pravda je ale ta, že každý občan ČR je od narození ze zákona pojištěn a jeho statut pojištěnce zaniká úmrtím. Pokud pojištěnec zrovna neplatí pojištění, narůstá mu dluh, ale pojišťovna je stále povinna hradit plnou péči o tohoto člověka. Takto by se měl projevovat princip solidarity. ***Většina bezdomovců roky pracovala v továrnách nebo dolech a řádně odváděla daně, sociální a zdravotní pojištění. Když se nyní ocitnou bez práce, bez domova, bez zázemí, jsou nemocní, má jim být odmítána plná zdravotní péče? Máme právo k nim přistupovat tak, že jen vysávají společnost a nezaslouží si žádnou pomoc?***

Po šesti letech studia tlustých knih a sezení na seminářích víme sice něco o tom, jak funguje i nefunguje organismus, máme v hlavě spoustu číselných hodnot o vnitřním prostředí, už víme jak účinkují různé pilulky, už nosíme bílý plášť... Ale co víme skutečně o člověku? Naučili jsme se opravdu zajímat se o pacienta – o člověka v jeho celém sociálním kontextu? Z předchozích odstavců mi vyplývá odpověď: Nenaučili. Někdo možná zastává názor, že takové věci se naučit nedají. Jenže my lékařští učňové hledáme vzory, od kterých bychom se to mohli naučit.

Já jsem svůj vzor našla ve Wytham Hall, zařízení v Londýně, které poskytuje zdravotně-sociální pomoc bezdomovcům. Přijela jsem tam s myšlenkou: Neumím komunikovat s bezdomovci a chci se to tady naučit. Od dr. Davida El Kabira jsem

se začala učit – ne statistiku o bezdomovcích, ne prevenci šíření nakažlivých chorob a vlastně ani ne tak o bezdomovství a o tom, jak se „zachraňují“ bezdomovci, ale o ČLOVĚKU. Začala jsem se učit, jak pohlédnout druhému člověku (může to být pacient) do očí s vědomím, že jsem tady a teď s ním, jak navodit důvěru – jak být důvěryhodná, jak naslouchat a jak slyšet, jak vypátrat potřebu člověka... jak člověka vidět a zajímat se o něj. Stručně řečeno tomu, co jsem celé roky postrádala – silně lidskému přístupu. Můj pohled na medicínu a na postoj lékaře se posunul od lékaře, který zachraňuje, přikazuje, všechno ví nejlépe a je nutno mu projevovat úctu, k lékaři, který je pokorný k přáním druhého člověka, který naslouchá, je zvědavý atd.

Uvědomuji si, že můj pohled je možná poněkud naivní a idealistický, že nerespektuje ekonomické a jiné otázky zdravotnictví, ale pokud budou lékaři vychováni směrem k většímu zájmu a odpovědnosti k člověku, budeme se méně setkávat se situacemi, o kterých píšu. I při nejlepším sociálně-zdravotním systému a celkovém řešení se bez lidského přístupu neobejdeme. A obávám se, že pokud budeme na jedné straně nadále schopni adoptovat zvířata v ZOO, vodit naše psy do kosmetických salónů, a na druhé straně nám bude líto financí využitých na péči o lidi bez domova, situace se k lepšímu nezmění.

Ondřej Dostál

Bezdomovec pacientem – a zákony

Centrum pro zdravotnické právo 3. LF UK

Otázky zdravotního pojištění upravuje zejména zákon 48/1997 Sb. Podle § 2 tohoto zákona jsou zdravotně pojištěny osoby, které mají trvalý pobyt na území ČR, nebo osoby, které na území ČR nemají trvalý pobyt, pokud jsou zaměstnanci zaměstnavatele, který má sídlo nebo trvalý pobyt na území České republiky. Tyto osoby zákon nazývá „pojištěnci“ a přiznává jim četná práva a povinnosti, z nichž nejdůležitější je právo čerpat zdravotní péči hrazenou ze zdravotního pojištění.

Bezdomovec typicky bude pojištěncem, opačné přesvědčení lékařů, zmiňované v článku, je tedy obvykle mylné. Výjimkou by snad mohly být případy osob, které nemají v ČR trvalý pobyt ani zde nejsou (legálně) zaměstnány. Pokud jde o občany z jiných zemí EU, péče o ně je upravena evropskou legislativou mobility pacientů, takže zdravotnické zařízení se vždy úhrady péče poměrně snadnou cestou domůže. Problém vzniká, pokud se jedná o osobu bez státní příslušnosti či ze státu, se kterým není vypořádání úhrad řešeno, tedy například o nelegální ekonomické imigranty z východních zemí.

Pojištěnec má ze zákona povinnost prokazovat se kartičkou zdravotní pojišťovny. Pokud však pojištěnec-bezdomovec nemá doklady, zdravotnické zařízení nemůže ani zjistit jeho identitu, ani jeho příslušnost ke konkrétní zdravotní pojišťovně, kterých je aktuálně osm. ***Lze po zdravotnickém zařízení spravedlivě požadovat, aby se k pacientu chovalo jako k pojištěnci a poskytovalo mu tedy bezplatnou péči, ačkoliv neví, které pojišťovně za péči vystaví účet, resp. zda je vůbec pacient pojištěncem?***

Je nepochybně správné a morální pomáhat bližním v nouzi, a to i bezplatně. Jednou z otázek k zamyšlení je ale též rozsah této povinnosti. Pokud vidím hladovějícího a přebývá-li mi doma chléb ze včerejška, nebo vidím-li mrznoucího a mám navíc jeden starý kabát, proč se nerozdělit? Jenže v současném zdravotnictví již zpravidla nejde pouze o osobní pomoc vlastními silami ve stylu biblického milosrdného Samaritána, ale též o využití nákladné medicínské technologie a léků. Postavit značně sešlého, zanedbaného polymorbidního pacienta plně na nohy může stát v oddělení intenzivní péče fakultní nemocnice klidně statisíce či miliony korun. Ukáže-li se, že šlo o cizince bez zdravotního pojištění a bez majetku, nemocnice utrpí ztrátu – na čí úkor? Zdravotnické právo přitom nezná nic jako „chudinskou péči“; jakmile nemocnice pacienta přijme, je povinnosti zdravotníků pečovat o něj – slovy zákona – na úrovni současných dostupných poznatků medicínské vědy; tedy žádná zdravotnická obdoba ztvrdlého chleba či obnošených kabátů v právu přípustná není, ani v rámci charity ne. Mělo by se to změnit?

Problém nekončí ani tehdy, pokud zdravotníci nakonec nemocného člověka bez domova po zdravotní stránce stabilizují. Co s ním ale dál, pokud z nemocnice nemá kam jít? Zákon sice zná institut tzv. sociální hospitalizace, ale to už z ekonomicko-organizačních důvodů nelze využívat masově a dlouhodobě. Pacient propuštěný „na ulici“ se mnohdy za čas do zdravotnického zařízení ve špatném stavu znovu vrátí. Dává smysl, aby zdravotnictví řešilo za drahé peníze primárně sociální problém - s nadsázkou řečeno, aby se statisícovými náklady léčilo zdravotní následky chronické podvýživy či malhygieny, což by spravila pravidelná strava a koupel s náklady ve stokorunách? Co je třeba změnit, a jak?

Jedním z klišé ideové propagandy bývalo, jak v kapitalismu umírají nemocní na chodnicích. Právní systémy „kapitalistických států“ však již na tento problém zpravidla nějak zareagovaly - institucí „charitable hospitale“ s odpuštěnými daněmi, rozpočtovým financováním propojené zdravotně-sociální péče či jinak. U nás ten „někdo“, kdo má s problémem „něco“ udělat, jsou často v konečném důsledku zdravotníci, kteří tak činí na svůj účet a bez nároku na vděk.

Žádná etická výzva vůči zdravotníkům tohoto typu není úplná, není-li doplněna o právně-ekonomický závěr, kdo a jak nové etické závazky naplní a jakým způsobem to společnost ocení. To by mohlo být i předmětem studentské vědecké práce v rámci našeho Centra pro zdravotnictví, ke které jsou tímto všichni zájemci zváni.

VEDA

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

MEDICÍNA

Milena Černá

Konference ministrů životního prostředí a zdravotnictví v Parmě

V pořadí již pátou ministerskou konferenci k problematice prostředí a zdraví uspořádalo WHO ve dnech 10.–12. 3. 2010. Konference se tentokrát konala v Parmě a byla zaměřena zejména **na ochranu zdraví dětí v městech se prostředím**. Svým tématem tak volně navazovala na předchozí konferenci v r. 2004 v Budapešti, která poprvé upozornila na vyšší vnímavost dětí k faktorům prostředí a na nutnost preventivní orientace na tuto populační skupinu. Tato skutečnost pak vedla k vypracování Akčního plánu zdraví a prostředí cíleného na dětskou populaci (CEHAPE – Children Environmental Health Action Plan).

Konference se zúčastnilo více než 800 delegátů reprezentujících 53 států evropského regionu, který zahrnuje přes 890 milionů obyvatel. Zúčastnili se jí rovněž zástupci Evropské komise, mezivládních a nevládních organizací i vědečtí pracovníci.

Konference byla zaměřena na globální klimatické změny, potřebu nezávadné pitné vody, znečištění ovzduší, ochranu před nebezpečnými chemickými látkami, potřebu vhodné pohybové aktivity. Mezi faktory prostředí, které představují závažná zdravotní rizika pro populaci obecně, zejména pak pro děti, patří hlavně nedostateční zásobování vodou a nevyhovující sanitace, rizikové faktory interiérů (mikroklima, hluk, alergeny, nevhodný stavební materiál a vybavení), nedostatek prostor pro fyzickou aktivitu, znečištění ovzduší vnějšího prostředí i interiérů. Zdravotní rizika akcentuje nerovnost pohlaví i finančních a socioekonomických podmínek a klimatické změny.

Přestože zdraví dětí v zemích spadajících pod evropskou úřadovnu WHO je v současné době v podstatě uspokojivé, nelze nepozorovat určité varovné signály. Patří mezi ně např. návrat některých infekčních onemocnění jako difterie či tuberkulóza, vzestup alergických onemocnění včetně astmatu či zvýšení nemocnosti a úmrtnosti v důsledku úrazů či zneužívání návykových látek. V některých státech připadají stále v úvahu válečné konflikty a socioekonomické nerovnosti poškozující minoritní skupiny.

Zásadním výstupem konference je **Deklarace o prostředí a zdraví** podepsaná ministry a dalšími reprezentanty evropského regionu WHO. Dokument zahrnuje:

- a) význam klimatických změn pro zdraví a prostředí,
- b) zvýšená zdravotní rizika dětí v důsledku nedostatku kvalitní vody a sanitace,

- c) nutnost snížení výskytu neinfekčních onemocnění souvisejících s životním stylem, výživou a životním i pracovním prostředím,
- d) nezbytnost věnovat zvýšenou pozornost perzistentním bioakumulujícím chemickým látkám poškozujícím hormonální rovnováhu a nanočásticím.

Pro řešení zmíněných problémů je nutno usilovat o vytvoření, zdokonalení a realizaci legislativy týkající se veřejného zdraví a prostředí, využívat ekonomické argumenty, podporovat investice do vhodných technologií vyhovujících životnímu prostředí a podporujících zdraví. Tyto aktivity jsou zahrnuty do institucionálního rámce „The European Environment and Health Process“ pro období 2010–2016.

Konkrétní úkoly jsou zaměřeny především na následující okruhy:

I. Ochrana zdraví dětí

- a) Zlepšení přístupu k hygienicky nezávadné vodě a hygienickým zařízením. Do roku 2020 by mělo mít každé dítě zabezpečen i přístup k bezpečné vodě pro rekreaci;
- b) zajištění bezpečného prostředí, fyzické aktivity a zdravé stravy pro prevenci obezity a zranění. Potřeby dítěte budou zohledňovány při plánování a výstavbě obydlí, zdravotnických institucí a transportu. Cílem je, aby každé dítě mělo do r. 2020 přístup ke zdravému prostředí, kde si může hrát a sportovat, a realizovat opatření k zabránění úrazů. Zlepšení nutriční kvality školního stravování a podpora lokální produkce bezpečných potravin bude realizována na základě Evropského akčního plánu WHO pro potravu a výživu v období 2007–2012;
- c) zlepšení kvality venkovního ovzduší i ovzduší v interiérech, což povede k prevenci respiračních onemocnění. Zabezpečit každému dítěti do r. 2015 zdravé a nekuřácké prostředí v budovách pobytu dětí (školek, škol, rekreačních zařízení apod.);
- d) prevence onemocnění způsobených chemickými, fyzikálními či biologickými faktory v prostředí. Každé dítě bude chráněno před expozicí těmto faktorům, a to v období intrauterinního vývoje, kojení i dalšího života. Do r. 2015 by měla být rizika dle možnosti identifikována a eliminována. Pozornost je nutno zaměřit na výzkum perzistentních látek porušujících hormonální rovnováhu a pokud možno je nahradit bezpečnějšími alternativami. Je nutno rovněž zkoumat problém nežádoucího účinku nanočástic a elektromagnetického záření a snížit expozici dítěte hluku včetně osobních přehrávačů.

II. Ochrana zdraví a prostředí před klimatickými změnami

- a) Zdravotní hledisko musí být zahrnuto do všech strategií, politických rozhodnutí a preventivních opatření souvisejících se změnami klimatu;
- b) je nutno vypracovat systém kontroly a časného varování před extrémními

změnami klimatu a jejich důsledky, jako jsou vlny vysokých teplot, a zajistit dostatečné zásobení vodou zejména pro ohrožené populační skupiny (děti, senioři, chronicky nemocní);

- c) vypracovat a zavést edukační program informující veřejnost o dopadu klimatických změn na zdraví a o možnostech redukce těchto nežádoucích účinků.

III. Znalosti a nástroje pro tvorbu politických rozhodnutí a jejich implementaci v oblasti zdraví a prostředí

- a) Konference podporuje rozvoj Evropského informačního systému prostředí a zdraví (European Environment and Health Information System – ENHIS) a postupné definování mezinárodně srovnatelných indikátorů nutných k interpretaci dat;
- b) konference vyzývá všechny relevantní mezinárodní organizace k vývoji dalších nástrojů a doporučení zaměřených na ekonomický dopad rizikových faktorů prostředí na zdraví včetně finančních ztrát v důsledku nečinnosti v preventivních opatřeních;
- c) konference oceňuje a podporuje interdisciplinární výzkumné aktivity, které jsou v souladu s touto deklarací a které přispějí ke zlepšení a zpřesnění Systému posuzování vlivu na zdraví (Health Impact Assessment).

Šestá konference ministrů je plánována v r. 2016.

www.euro.who.int

Petr Pyšek

Za všechno může bolševník

Jak jste se dostal k problematice invazních rostlin?

Za všechno může bolševník. Někdy na konci 80. let bylo potřeba zmapovat jeho výskyt, první článek o něm vznikl v roce 1991. Téma mě zaujalo a už jsem u něj zůstal.

Kolik invazních rostlin se u nás vlastně vyskytuje? Máte je přesně spočítané?

Máme je spočítané nejen u nás, ale i v celé Evropě. Udělali jsme souhrnný katalog rostlin zavlečených do České republiky, takže víme, že těchto nepůvodních druhů je asi 1.400.

Je ale nutné je rozlišit podle toho, kdy se k nám dostaly. Některé již na začátku invazí, za něž my považujeme začátek neolitu, kdy začal mít člověk na přírodu kvalitativně jiný vliv než jakýkoliv jiný velký savec. Tyto rostliny nazýváme ar-

cheofyty a je jich zhruba tři sta. Jsou to různé polní plevely; u nich vás nenapadne, že sem ani nepatří – třeba vlčí mák nebo chrpa modrá. Druhým mezníkem je objevení Ameriky a rostliny zavlečené po tomto datu se nazývají neofyty. Těch je něco přes tisíc, ale zhruba osm set je zavlečeno jen přechodně, mnohé vymizely. Tedy jen dvě stě jich zdomácnělo a je schopno u nás růst a množit se. A z nich se teprve zhruba o sedmdesátí dá říct, že jsou invazní. To znamená, že se rychle šíří, populace se dostávají na velkou vzdálenost od mateřských rostlin, dokážou konkurovat domácí flóře a jejich invaze může mít i ekonomické důsledky.

Zohledňujete ve výzkumu i to, jak se k nám rostliny dostaly? Zda byly např. dovezeny, nebo k nám „dolezly“ samy?

Určitě, o většině z nich to víme. Ty nejhorší invazní druhy se rekrutují z rostlin pěstovaných.

Jsou vlivy invazních rostlin jen negativní, nebo lze vzpomenout i některá pozitivita?

To není jednoduché. Udává se třeba, že devadesát procent potravní produkce USA závisí na nepůvodních druzích, rostlin i živočichů. Podívejme se také třeba na kakao či kávu – těm se také velmi dobře daří v nepůvodních lokalitách, takže tady je ekonomický profit jasný. Ale v novodobém zavlékání rostlin moc pozitivních důsledků nevidím. Ovšem je obtížné to hodnotit, protože se to stále vyvíjí. Mění se klima, podmínky, využívání krajiny... My třeba budeme muset jednou některé druhy rostlin akceptovat, protože budou plnit funkci, kterou původní druhy plnit nebudou, protože je invazní druhy vytlačí. S tím souvisí jeden důležitý aspekt tohoto oboru – přistupovat k druhům jednotlivě. Invazní jsou třeba netýkavky, které jsou zde 150 let a které diverzitu nijak významně nepotlačují. A pak jsou invaze křídlatek bolševníku, pod nimiž neroste skoro nic. Víme, že v Evropě je 11 000 nepůvodních taxonů, z toho jen malá část je invazní.

Zkoumali jste také, zda rostliny neměly negativní vliv už na původní prostředí?

Na to zrovna podáváme grant. Ukazuje se, že řada druhů je dominantní i v původním prostředí. Jsou to konkurenceschopné rostliny, které dobře a rychle rostou, jsou na různých stanovištích, takže se neztratí ani doma. Je ale spousta druhů, které jsou doma vzácné, roztroušené nebo mají přirozeného nepřítel. Toho se ovšem zavlečením zbaví...

Jaké je praktické využití těchto výzkumů?

V Evropě se připravuje strategie, jak problémy spojené s invazemi rostlin a živočichů řešit, neboť podle nejnovějšího odhadu boj s těmito druhy ročně stojí ekonomiku Evropské unie minimálně 13 miliard eur. Zatím se rozhoduje, jak toto úsilí co nejlépe koordinovat. Nejlepší je samozřejmě začít prevencí. My máme pod-

chyceny způsobu, jak se jednotlivé rostliny dostávají z místa na místo. Neefektivnější by tedy bylo regulovat cesty zavlékání. K tomu jsou právě užitečné námi vytvořené databáze, které jednotlivé druhy rostlin přesně popisují. V našem oddělení jsme podrobně zkoumali bolševník. Čím víc o rostlině víte, tím lépe můžete vypracovat plán, jak ji potlačit. Vydali jsme padesátistránkovou praktickou příručku v osmi jazycích, jak s bolševníkem bojovat – kdy je lepší stříhat a kdy vykopat apod.

Loni k problematice vyšlo 17 impaktovaných prací, na kterých jste se podíleli.

Z nich bych asi vyzdvihl článek, který se věnoval problematice vlastností, jež předurčují rostlinu k tomu, zda bude invazní. Když budete vědět, která vlastnost co ovlivňuje, můžete začít včas pracovat na prevenci. My jsme ukázali, že druho-
vé vlastnosti jsou důležité, ale v součinnosti s dalšími faktory a pouze v pokročilých stádiích invaze. V počátečních stádiích závisí to, jestli se někde rostlina uchytí či zdomácní, především na tom, jak často a jak dlouho se do dotyčného regionu zavléká, a její vlastnosti to příliš neovlivňují.

Lucie Kettnerová i-Forum

Prof. RNDr. Petr Pyšek, CSc., (Přírodovědecká fakulta UK) se již dvě desetiletí věnuje problematice rostlinných invazí. Letos převzal cenu UK Za tvůrčí počín za rok 2009.

Kamila Řasová, Alena Herbenová

Mezinárodně o neurorehabilitaci u roztroušené sklerózy

Klinika rehabilitačního lékařství, 3. LF UK a FNKV v Praze

Ve dnech 20.–22. května se ve Vila Lanna v Praze sešlo 50 významných vědeckých a klinických pracovníků v oblasti neurorehabilitace z 18 zemí na konferenci „**Principy neurorehabilitace u roztroušené sklerózy mozkomíšní**“.

Mezinárodní workshop zorganizovala Klinika rehabilitačního lékařství a Neurologická klinika 3. LF UK v Praze v rámci Neuroimunologických dní ve spolupráci s dalšími partnery (Rehabilitation in Multiple Sclerosis, Visegrad fond, CEROS o. p. s., Metropolitní Univerzita Praha – projekt tréninkových pracovišť, EuroMISE a Ústav informatiky Akademie věd České republiky, Česká lékařská společnost, Unie fyzioterapeutů ČR, Unie Roska – česká MS společnost, ČLS JEP – Společnost pro rehabilitační a fyzikální medicínu).

Ve čtvrtek odpoledne proběhlo pod vedením Kamily Řasové neformální setkání příznivců připravované multicentrické studie „Obsah fyzioterapie u nemocných s RS“, na němž se připravoval dotazník, který bude hodnotit organizaci rehabilitační péče a fyzioterapie u nemocných s RS v různých evropských zemích.

V pátek, po oficiálním zahájení reprezentantů z organizujících organizací (MUDr. Jan Vacek, prof. Peter Feyes, prof. Jana Zvárová) a krátkém houslovém koncertu Petra Havlína, následoval **odborný program**. Ten byl zahájen třemi úvodními přednáškami. Doktorka Johanna Jonsdottir (Itálie) prezentovala model ICF (The International Classification of Functioning Disability and Health), který Světová zdravotnická organizace doporučuje používat jako základní metodologii hodnocení funkčních schopností lidí s disabilitou. Filozofka prof. Anna Hogenová hovořila o fenomenologickém přístupu k nemoci, kdy mimo jiné uvedla: „Tělo není jen prostorový útvar, ale také útvar časový. Je užitečné prozkoumat fenomenologickou koncepci propojení těla a světa prostřednictvím intencionality, tzn. prostřednictvím fenomenologie vnitřního časového vnímání. Otevírá se zde nový přístup k nemocem pohybu.“

Doc. Petr Hlušítk shrnul, že klinické neurovědy poskytují důkazy o plastickém potenciálu dospělého mozku, což dává naději na možnost remodelování poškozených mozkových okruhů a alespoň částečné obnovení původní funkce. V přednášce zmínil dva neurovědou inspirované přístupy k neurorehabilitaci – teorii konvergentních vstupů a teorii „naučeného neužívání“. Teorie konvergentních vstupů odrážejí experimentální poznatek, že zvýšení účinnosti spoju mezi neurony lze dosáhnout za podmínek současné aktivace různých neuronálních drah, které se setká-

vají ve stimulované struktuře, například v motorické mozkové kůře. Může se jednat o podněty vnitřní (motivace, představa pohybu) i vnější (smyslové). Jako příklad uvedl použití emotivní prozodie (větné melodie) při vedení pohybu pacienta terapeutem, které zvýrazňuje aktivaci motorického systému a při opakované aplikaci může vést k posílení motorických spojů a zlepšení motoriky. Teorie „naučeného neužívání“ (learned non-use) je spojená se jménem dr. Edwarda Tauba a jeho experimenty na primátech v 60. letech 20. století, které vedly k vývoji rehabilitačního přístupu zvaného „Constraint-Induced Therapy“ (omezením indukovaná terapie).

Další část workshopu byla věnována vyšetřovacím metodám. Doktor Anders Romberg (Finsko) představil tzv. „goal setting“ (stanovení cílů). Cíle, které si klade rehabilitace, by měly být dle nového přístupu nazývaného SMART (specific, measurable, achievable, realistic/relevant and timed) - tj. specifické, měřitelné, dosažitelné, realistické a vhodně načasované. K vyhodnocení výsledků slouží škála GAS (goal attainment scaling).

Prof. Peter Feys a Domien Gijbels MSc. (Belgie) prezentovali výsledky mezinárodní multi-centrické studie, jejímž cílem bylo zjistit, zda je u testů chůze na kratší vzdálenost rozdíl mezi chůzí maximální (10-Meter Walk Test) a normální (Timed 25-Foot Walk) rychlostí. Dalším cílem bylo zjistit, jaké aspekty chůze jsou hodnoceny pomocí testů chůze na různé vzdálenosti, jakou informaci poskytují hodnoty naměřené při testech chůze na krátkou a na delší vzdálenost a jaké parametry mají vliv na chůzi (vzdálenost, stupeň neurologického postižení, únava, denní doba). Podle Vincenta de Groot (Nizozemsko) by nemocní s RS měli být vyšetřováni podle ICF modelu, měly by být vybrány testy, které umožňují rozlišit normalitu a abnormalitu funkce a které jsou schopné zachytit změny v čase. Dagmar Amtmann (USA) představila tzv. PROMIS (Patient Reported Outcomes Measurement Information System), systém, který využívá moderních psychometrických teorií, například tzv. IRT (Item Response Theory) k hodnocení fyzických funkcí. Tento systém umožňuje okamžité vyhodnocení a porovnání se zdravými jedinci.

Odpolední program byl věnován různým terapeutickým přístupům, které jsou používány v různých zemích Evropy. Jak uvedla PhDr. Alena Herbenová, některé terapeutické postupy v rehabilitaci neurologicky nemocných vycházejí z hierarchického modelu řízení hybnosti a jsou ve fyzioterapii aplikovány jako tzv. facilitační přístup.

Následovala prezentace některých fyzioterapeutických metod, které lze nazvat facilitační. Mgr. Šárka Špaňhelová a Mgr. Blanka Vlčková z FN Motol představily Vojtovu reflexní lokomoci, Brigitte Gatlen VPT (Švýcarsko) propioceptivní neuromuskulární facilitaci (PNF) a Carme Medina Santoyo PT (Španělsko) Perfetti přístup. Dr. Davide Cattaneo z Itálie představil základní principy přístupů zaměřených na úkol/cíl (task oriented approach) nebo v širším pojetí tzv. přístupů zaměřených na řešení problému (problem solving approach), vycházejících z tzv. systémového modelu řízení. Zabývají se „specifickou“ problematikou každého je-

dince/klienta/pacienta. Takto zaměřené fyzioterapeutické přístupy prezentovali: Bc. Hana Kafková (Liberec) současný Bobath koncept, Dr. Julia Horvath (Maďarsko) Petö koncept, Hans van Tongeren (Dánsko) „Dual Tasking“, prof. Vincent de Groot (Nizozemsko) biomechanický přístup a Paul van Asch PT (Belgie) využití sportovních aktivit. Všichni přednášející vycházeli ze stejných neurofyziologické znalosti a uváděli stejný terapeutický cíl, tj. dosáhnout maximálně efektivních terapeutických výsledků. Při praktických ukázkách na pacientech se však ukázalo, jak je každý přístup odlišný.

Sobotní dopoledne bylo věnováno organizaci rehabilitační péče u nemocných s RS v různých státech. V západních zemích je rehabilitace dostupná téměř každému, kdo ji potřebuje a tak dlouho, jak ji potřebuje. Jsou vybudována speciální rehabilitační centra, která zajišťují komplexní řešení problémů klientů, na rozdíl od některých států východní Evropy. Na program dále byly prezentace výsledků studií účastníků setkání. Abstrakta všech příspěvků budou publikována v České a slovenské neurologii a neurochirurgii.

Závěr: Neurorehabilitace/neurofyzioterapie přináší díky novým vědeckým poznatkům, mimo jiné o plasticitě a adaptabilitě centrálního nervového systému, významné možnosti při obnovení poškozených funkcí. A to nejen u roztroušené sklerózy mozkomíšní, ale i u další řady onemocnění nebo poúrazových stavů s poškozením CNS.

Workshop umožnil získat přehled o organizaci rehabilitační péče o nemocné s RS v Evropě. Ta se samozřejmě liší v závislosti na zdravotnickém systému (nebo systému zdravotní péče) a zdravotní politice příslušné země. Ukázalo se, že při terapii nemocných s RS se jak v České republice, tak v zahraničí používá celá řada fyzioterapeutických postupů. Z dosavadního výzkumu i diskuze účastníků workshopu vyplývá, že **neexistuje jednoznačný konsenzus o tom, jaký terapeutický koncept či metodika je nejefektivnější či z hlediska terapeutických výsledků optimální a jak nejlépe postupovat např. u různých forem RS nebo v různých fázích onemocnění.**

Účastníci workshopu se domluvili, že bude zahájena multicentrická mezinárodní studie, která se pokusí porovnat účinnost různých, v současné době nejčastěji aplikovaných terapeutických přístupů. Dalším cílem bude ujasnit využití základních neurofyziologických, kineziologických a biomechanických poznatků v rehabilitační/fyzioterapeutické praxi. Konečným výstupem by měla být obecná shoda o neurorehabilitační léčbě u RS a příprava dokumentu „The Code of Good Practice“, který by měl poskytnout terapeutický standard založený na evidenci a nalézt uplatnění při rehabilitaci nemocných s RS bez ohledu na různé terapeutické metody a přístupy/koncepty používané v jednotlivých zemích Evropy. Jinými slovy řečeno, měl by demonstrovat integrovaný přístup k neurofyzioterapii u RS, který není založen na jednotlivých terapeutických přístupech, ale na klientovi a spolehlivých teoretických východiscích, a kde je to možné i vědeckých důkazech.

Markéta Dušková

Body contouring: technologie, materiály a zručnost

Klinika plastické chirurgie 3. LF UK a FNKV

V termínu 20.–22. května 2010 proběhl v Praze **5. střeoevropský kurz estetické plastické chirurgie a celostátní sympozium s mezinárodní účastí** pod názvem: Body contouring: technologie, materiály a zručnost člověka.

Akci uspořádala Společnost estetické plastické chirurgie ČLS JEP, 3. LF UK a FNKV. Kurz byl slavnostně zahájen ve čtvrtek 20. 5. ve Velké aule Karolina. Poté následovalo uvítací setkání účastníků vědeckých akcí v karolinském Mázhausu.

V pátek 21. 5. začalo vlastní jednání – účastnilo se ho 119 lékařů a 67 sester. V **lékařské sekci** zazněly přednášky pozvaných řečníků, kterými byli významní odborníci oboru plastická chirurgie, a to: Michael Costagliola z Francie, O.Onur Erol z Turecka, Gulyás Gusztáv z Maďarska, Marita Eisenmann-Klein a Constance Neuhann-Lorenz z Německa, Jiří Paděra, Vladimír Mařík a Markéta Dušková z České republiky.

Tématem **sesterské sekce** byla Role sestry v estetické plastické chirurgii. Přednášeli vyzvaní lékaři a sestry: Jiří Bayer, Michal Haas, Pavel Horyna, Pavla Kadle-

Profesorka Markéta Dušková s dortem a brněnským docentem Janem Válkou

cová, Jiří Kletenský, Lukáš Frajer, Dana Jindrová, Pavla Břečková, Vladimíra Smutná, Růžena Vilimovská, Aneta Krajcová, Jan Měšťák a Karel Hurt.

Druhá polovina dne byla společná a a byly na ní předvedeny živě prováděné nové operace a technologie, které se snímaly přímo na operačním sále a pomocí internetu se přenášely do posluchárny. Přítomní tak mohli během výkonů přímo komunikovat s operujícími.

Den byla zakončila bohatá akademická diskuze a rozptýlení na vinici Sv. Kláry v Botanické zahradě v Tróji. Kromě tělesného občerstvení se všem dostalo i aktivního duševního odpočinku. Účastníci viděli sklepení, kde se zpracovává a vyrábí místní víno, a také si prohlédli výstavu kaktusů a sukulentů.

Sobota 22. 5. patřila **odborným přednáškám sympozia**. V úvodu do problematiky se účastníci seznámili s postojem jiných oborů. Zazněly přednášky Petra Suchardy o současných možnostech péče o obězní, Pavla Těšínského na téma lipidoglycidového metabolismu a příspěvek Evy Matějkové na horkou otázku kmenových buněk v klinické praxi. Další část patřila firemním minisymposiím, kdy prezentovaly své nové produkty firmy Medicontur, Palomar, Mucos, Johnson + Johnson. Až do pozdních odpoledních hodin pak následovaly přednášky účastníků: J. Bayera, V. Juráška, M. Paciorka, R. Litvika, B. Vřeského, P. Hajduka, A. Sukopa, B. Zálešáka, U. D. Khana, Z. Tamáse, M. Hájkové, H. R. Siclovana, R. Naeema a M. Šormy. Vědeckou akci ukončila certifikace a večerní akademická diskuze v pravé české hospodě na Klárově. Jednání doprovázela technická a komerční výstava zaměřená na poslední objevy v rámci zdravotnických materiálů, zařízení a technologií, které se užívají v estetické medicíně.

Ve společenském programu se ve čtvrtek 20. 5. konal **první ročník golfového turnaje Aesthetic Open**, který je určen pro zájemce o estetickou medicínu a vše další, co zvyšuje kvalitu života. Soutěžilo se na hřišti Prague City Golf Club na Zbraslavi, které je prvním 18jamkovým mistrovským hřištěm v Praze. Turnaje se zúčastnilo 65 hráčů a dalších 18 účastníků absolvovalo golfovou akademii.

Radkin Honzák

At' žijí duchové a nové choroby!

Pandora musela mít někde schovanou ještě jednu skříňku, kterou teď speciální archeologové našli, předali ji do povolanych rukou a ty poslušny moudrych hlav neváhaly a otevřely ji. Vyrojilo se tak mnoho šerednych věcí a mezi nimi hojnost nových chorob. Neduhy, přestože se mají čile k světu, patrně časem stráveným v bedýnce zdegenerovaly v jeden klon, takže se všechny jmenují „závislosti“. Najdou se

bohužel i takoví, kteří jim chtějí upřít důstojný statut nemoci a osočují je, že jsou jen převlečenými hříchy, nazývají je leností, nestřídmostí, chlípností, chamtivostí, závistí a častují je i jinými hnusnými epitety.

Nové choroby však na ně pranic nedbají, neboť se pevně, bezpečně a trvale usídlily v diagnostických a statistických manuálech, což jsou nejmocnější šamanské knihy současnosti. Odtud vyrážejí a napadají stále více a více obětí, takže zbývá jen pár zdravých, kterým nezbyvá než zachraňovat. V atmosféře hyperkorektnosti si ale netroufají nové choroby potírat, jenom se s nimi dělí o vládu nad oběťmi, asi tak jako se dělí noc a den o náš čas. Trochu ve stylu Haškovy komtesy Julie z nádražní misie, která místo nesmlouvavého nesemilníš, doporučila transparent s nápisem „neračte smilnit“.

Nejsme přece ve středověku, abychom zlo (a choroba je prý zlo) vymítali, budeme se jen starat, aby škody, které páchá, nepřerostly hranice, v nichž je společnost toleruje a budeme omezovat jimi způsobené škody (koncept „harm reduction“). Protože kdybychom je, nedej Bože, vymýtli a přitom zásadně omezili lidská práva jejich nositelů, zmizel by z povrchu planety jeden velký a výnosný kšeft a začaly by nás zase strašit ty hnusné příšery zvané odpovědnost a povinnost. Kam se na ně hrabou Scylla s Charybdou!

Takže už nemáme jedince sžírající se bledou závistí, ale jedince trpící frustrací a když trpí dost, mohou za odměnu hrdě vstoupit do chlívku s nadpisem: reakce na nezvládnutý stres, porucha přizpůsobení. Nemáme už neodpovědné karbaníky, ale pacienty s diagnózou (F63) závislosti na hazardní hře, kteří by patrně měli mít neschopenku a k ní dvojnásobný nemocenský příspěvek, aby proboha nedostali abstrák. Římští boháči se přejídali a nechutně zvraceli ve vomitoriích, naše mladé dámy trpí bulimií; kolikpak trpitelek touto poruchou najdeme ve zbědovaných zemích Afriky? Kdysi osočované rozcházivé manželky stůňou závislostí na nakupování, ukecané osoby zase závislostí na mobilních telefonech. Hazard je dnes závislostí na adrenalinových sportech, která už nejednoho pitomce stála život. Sebestředný narcismus se teď jmenuje gelotofobie. O plnoprávné místo mezi chorobami se sice teprve uchází, nicméně má za sebou mocnou lobby, která ho, vlastně ji, tam jistě dostrká.

Z té nejstrašnější závislosti jsme si za mého mládí dělali legraci, no, a už ji tu máme. I s citací od jakéhosi Kuzmy. (Kuzma JM, Black DW: Epidemiology, prevalence, and natural history of compulsive sexual behavior. *Psychiatr Clin North Am*, 2008 Dec;31(4):603-11). Náš krutý a necitlivý přístup se projevil ve vtipu: přijde mladá žena ke svému tehdy obvodnímu lékaři s požadavkem předpisu prášků na uklidnění. Když se doktor ptá proč, ona mu vysvětlí, že má milence. Když lékař namítne, že milence má kdekdo, vysvětlí mu, že jí nestačí na uklidnění jeden, že jich potřebuje padesát na měsíc. Zaskočený lékař připustí, že to musí být opravdu velká, ale opravdu velká nervozita a napíše jí meprobamat (to bylo tehdy, v těch temných dobách, místo dnešního diazepamu). Žena přijde domů, vytáhne na manžele-

la recept a vítězně prohlásí: „Podívej se, jsem nemocná, rozumíš, nemocná, a žádá ná děvka!“ Dnes ji tedy trýzní kompulzivní sexuální chování.

Jakýmsi protipólem této hrozné nemoci je ženská sexuální dysfunkce. Ta mohla být na světě již před pár roky, ale nějak jí to narušili mládenci z British Medical Journal, kteří nejenže do jejího porodu štourali, ale dokonce to rozmazali v tisku. Jak to tehdy bylo?

Firma Pfizer zjistila, že zisky z prodeje Viagry by mohly být ještě větší, kdyby se jí prodalo ještě více. Protože mužský trh byl evidentně nasycen, obrátila svou pozornost ke slabšímu pohlaví. Více děr, více systlů, více hlav... , jak moudře říkala teta Kateřina, a tak si firma na lukrativní místo sezvala slavné odborníky přes ženskou sexualitu, od gynekologů až po psychology, a dala jim za úkol vytvoření nové klinické jednotky, která bude Viagrou léčitelná. Těm, co mají IQ vyšší než 80, je jasné, že ani kuře zadarmo jednotky nevytváří, tím méně jednotky tak závažné. A když se vědci s polotovarem scházeli za půl roku na jiném lukrativním místě, objevili se tam ti rejpalové a všem rozkopali bábovičky. Tak projekt musel jít na nějakou dobu k ledu. Ale nezhyňul! Žije, žije, jak duch slovanský a žít bude na věky – pokud se dostane do klasifikačního systému. Sázím 99 proti jedné, že se tam dostane. Dnes jsem ženskou sexuální dysfunkci jako následek užívání antikoncepce už zase objevil mezi novinářskými zprávami.

To mne ještě nedostalo, skolila mě teprve možnost – již jsem také využil – získat cenný certifikát od AMA PRA [=American Medical Association (AMA) Physician's Recognition Award (PRA)], pokud zvládnou test znalostí o nové závislosti, tentokrát na opalování se v soláriu. Ano, a pokud pochybujete, tak vězte, že Indoor Tanning May Be Addicting for Some Young Adults, tedy že opalování v soláriu může být návykové, a to až u 40 % těch kandidátů rakoviny kůže, co do solárií lezou v mladém věku. Jsem jen zvědav, čím tohle hodlají léčit. Pokud se nemýlím, mělo by to být něco, co příznivě ovlivní posvátnou molekulu serotoninu. Protože léky, co to umějí, vyrábí spousta firem, které je potřebují prodávat, aby jim zisky rostly. Peníze jsou velice užitečná věc, zvláště budou-li se dál zdravotnické systémy řídit příslovím: či chleba jíš, toho píseň zpívej. Když nebudou chtít, budou asi muset (nerada by koza na trh, ale musí, říká přísloví), protože stále platí cuius regio, eius religio. A naivkově se budou moci stále ptát, proč je naše zdravotnictví tak drahé.

Když jsem během psychotherapeutického výcviku navštívil také KLUS (=Klub usilujících o střízlivost), kázal tam dědek Skála (tak se panu docentovi skutečně oficiálně mezi zasvěcovanými říkalo a on to věděl a toleroval) opilcům: „Buďte rádi, že jste závislí jenom na alkoholu. Toho se můžete zbavit. Jsou mnohem horší závislosti, kde je to skoro nemožné. Například závislost na moci.“

Tu ale nikdo neléčí! Proč asi? Že by snad mohlo jít o střet zájmů?

Aktuálně.cz, 10. 05. 2010

PROFILY

VĚDCI

LÉKAŘI

SPISOVATELÉ

Charles Darwin a jeho odkaz

Stručný životopis

12. února 1809 se v anglickém Shrewsbury narodil Charles Robert Darwin jako páté ze šesti dětí v rodině zámožného lékaře a finančníka Roberta Waringa Darwina. Původně je mu otcem vybráno povolání lékaře, ale Darwinovi se v prvních semestrech medicíny natolik přičí pohled na krev a trpící pacienty, že je dán na studia teologie do Cambridge, kde pro něj rodina plánuje kariéru duchovního. Fascinující je Darwinův všestranný zájem o vše živé a jeho brilantní intelekt. Sbírá brouky, studuje život žízal a jeho zájem o ptáky a savce se neomezuje jen na zoologii, nýbrž i na kulinařství. 1831–1836 se plaví na palubě lodi Beagle kolem světa. Vypráví se, že jednou uprostřed večere v Argentině, kdy byl servírován pštrosům příbuzný nandu, si Darwin uvědomil, že se jedná o nový druh a strávníkům se snažil z talířů zachránit co se dalo. Někdy se nám jeho racionalita až přičí: po návratu zvažuje vstup do manželství a na jednu stránku deníku si pečlivě píše všechny argumenty pro sňatek, na druhou všechny argumenty proti; nakonec se rozhoduje pro a s manželkou Emmou prožijí šťastný vztah, ve kterém vychovávají deset dětí, i když tři z nich zemrou v raném věku.

Nemůžeme s jistotou říci, jaké bylo Darwinovo náboženské přesvědčení. S ohledem ke své manželce, která velmi těžce nesla občas nahlas pronášené neortodoxní úvahy týkající se posmrtného života, si Charles Darwin nechával řadu svých náboženských myšlenek pro sebe. Chceme-li, můžeme z jeho díla vytáhnout věty, ve kterých se Darwin jednoznačně klasifikuje jako agnostik a jindy jako teista. Určitou ironií osudu je fakt, že teologie se stane jediným vysokoškolským oborem, který Darwin úspěšně dokončil.

Pozoruhodný je též jeho odpor vůči instituci otroctví. Světové veřejnosti je Darwin znám svým dílem „O původu druhů“, ve kterém Darwin nejen shromáždil obrovské množství dokladů, že evoluce probíhá, nýbrž zejména proto, že uhodl i mechanismus: přirozený výběr. Dílo bylo rozebráno v den, kdy se objevilo na pultech a Darwin se ještě za svého života dočkal šesti dalších vydání. Alfred Rusell Wallace přichází nezávisle na stejnou myšlenku o několik let později; oba učenci si však navzájem dávají v uznání priority přednost a jejich korespondence je ukázkou anglického gentlemanství.

Po vydání O původu druhů se Darwin stahuje do ústraní a bojovné diskuze přenechává svým přátelům, zejména Thomasi Huxleyemu. Vědecká veřejnost bude o platnosti darwinistických tezí přesvědčena přibližně do deseti let od vydání O původu druhů, laická veřejnost o několik desítek let později, spory s některými církevními skupinami trvají dodnes. Darwin umírá 19. dubna 1882.

Evoluce před Darwinem

Z předdarwinovských evolucionistů zmiňme alespoň Jean Baptiste Lamarcka, který v roce 1809 vydává knihu *Philosophie zoologique*, ve které jako jeden z prvních a velmi nahlas konstatuje, že evoluce existuje. Shodou okolností je to rok, ve kterém se Darwin narodil.

Lamarckova práce ale nevyvolala větší rozruch a ani teologové s ní neměli žádné problémy. Lamarck totiž ponechává v přírodě teleologii. Dle jeho představ musí evoluce nakonec, zákonitě a vždy dospět ke svému vrcholu – člověku.

Pokud by například zítra nějakou katastrofou vymřeli všichni lidé spolu se všemi savci, nebyla by to žádná velká tragédie, neboť vývoj nakonec z plazů k člověku znovu doputuje. Pokud by nějakou katastrofou vymřeli všichni obratlovci spolu s bezobratlými, trvalo by to déle, avšak nakonec by se z bakterií vývoj k člověku opět nějak dostal.

Na středních a vysokých školách jsme dnes k Lamarckovi poněkud nespravedliví. Pokud o něm učíme, vzpomínáme na jeho představu o tom, jaký je mechanismus evoluce. I když se občas objeví zejména ve studiích s mikroorganismy zpráva, že by lamarckismus mohl fungovat, Lamarckem navržený mechanismus je dnes obecně považován za nesprávný.

Lamarck zavádí termín *dědičnost užívaného a neužívaného* a předpokládá, že získané vlastnosti se nějak přenášejí do budoucích generací. Pokud by měl Lamarck pravdu, kovářovo dítě by se mělo narodit mírně muskulaturní.

Existovala též spekulace, že bílí lidé osídlili Afriku, na slunci se opálili, jejich děti tuto vlastnost zdědily, narodily se mírně snědé, znovu se opálili, jejich děti byly ještě snědší – a tak vznikli černoši. V duchu této myšlenky bude německý biolog August Weismann sekát třiceti generací myši ocásky – vytvoří tedy tlak prostředí – a bude očekávat, zda se jednou se narodí generace bezocasých myší. Nic takového se nestalo.

Lamarckovým klasickým příkladem je žirafí krk. Na počátku bylo zvíře s obvyklou délkou krku, které se natahovalo po listí, a tak jak to vidíme u kulturistů díky cvičení svaly zbytnily a krk se malinko natáhl. Mít delší krk by byla evoluční výhoda, neboť zvíře tak bude mít větší potravní nabídku. Tuto vlastnost zvířata předala svým potomkům, kteří by znovu intenzivně natahovali krky a jejich mláďata měla krky zase o něco větší, až vznikla žirafa. K tomuto Lamarckovu příkladu stojí za to poznamenat, že nejenom se dnes zdá být dědičnost užívaného a neužívaného mrtva, nýbrž že se zde, zdá se, Lamarck mýlil i v představě, že dlouhý krk je adaptace k získávání potravy.

Velmi nedávno se zjistilo, že žirafy většinu listí pasou přibližně v polovině délky krku, tedy že se v dřtivé většině případů k listí *sklánějí*, než aby se *natahovaly*. Jedna ze současných hypotéz považuje dlouhé žirafí krky za pomůcku samců pro vzájemné přetlačování v období říje, a jednalo by se tedy o analogickou strukturu k paroží jelenů.

Darwinova teorie

Darwinova teorie je překrásnou ukázkou ideální vědecké hypotézy. Je jednoduchá a elegantní a porozumí jí každý bez jakéhokoli předběžného biologického vzdělání. Během několika minut ji lze vysvětlit v rozhlasu i v televizi všem posluchačům. Po publikování si Darwinův přítel Thomas Huxley prý povzdychl „jak hloupé, že to člověka nenapadlo“. Ernst Meyer ovšem přesvědčivě dokazuje, že to, čemu dnes říkáme „**Darwinova teorie**“, je ve skutečnosti celkem pět různých myšlenek:

1. Druhy nejsou stálé, v průběhu času se mění.
2. Všechny organismy pocházejí ze společných předků (vývoj si tedy můžeme představovat v čase jako stále se rozvíjející strom).
3. Evoluce je gradualistická, postupuje stálým tempem, bez skoků a diskontinuit. (Tento bod je v současnosti silně zpochybněn. V roce 1972 navrhuje Stephen Jay Gould a Niles Eldredge alternativní *teorii přerušovaných rovnováh*, která lépe odpovídá paleontologickým nálezům fosilních materiálů).
4. Nové druhy mohou stále vznikat.
5. Evoluce postupuje principem přirozeného výběru

Sled Darwinových úvah je příkladnou ukázkou logického myšlení:

1. Jedinci v populaci se od sebe odlišují, žádní dva nejsou úplně stejní. Mnohé z těchto odlišností jsou dědičné. To víme všichni, kdo máme sourozence.
2. Přežití v boji o existenci není náhodné; částečně závisí na zděděných vlastnostech. Jedinci, kteří zdědili vlastnosti, které nejlépe odpovídají na nároky prostředí, pravděpodobně zanechají víc potomků než ostatní. Zvíře, které díky náhodným mutacím bude lépe maskováno, bude mít lepší imunitní systém, ostřejší oči, silnější srst, má větší pravděpodobnost přežití a má větší šanci, že své šťastné vlastnosti předá dál.
3. Tato nestejná schopnost jedinců přežít a zanechat potomstvo povede k postupným změnám v populaci; vhodné vlastnosti se budou v průběhu generací akumulovat.
4. Všechny druhy mají tak velký rozmnožovací potenciál, že kdyby se všichni mohli úspěšně množit, velikost populace by rostla exponenciálně. Například na 1 kg tělesné hmotnosti produkuje kapr 100.000 jiker, makrela 800.000 jiker a mník dokonce 1.000.000 jiker. Dub produkuje ročně stovky žaludů, sýkorky mají 8–10 mláďat v jedné snůšce každý rok.
5. Populace mají tendenci mít stabilní velikost. Nezdá se, že by nám na Zemi přibývalo kaprů, dubů nebo sýkorek, a to proto, že většina mláďat je chycena, sežrána, zemřou na nemoc, přílišnou zimu nebo přílišné horko, žaludy se nedostanou na příhodné místo a podobně.
6. Zdroje prostředí jsou limitovány. I kdyby mláďata přežila, dojde nutně ke kompetici mezi nimi navzájem, neboť není dost místa a potravy pro všechny. Bak-

terie *Escherichia coli* se za příhodných podmínek rozdělí za 20 minut a biologové se někdy žertem studentů ptají, zda pokud bychom bakteriím zajistili stálý přísun živin, by se tyto bakterie po třech či pěti dnech neomezeného dělení ještě vešly do Petriho misky. Správná odpověď je ne, bylo by jich totiž víc, než je elementárních částic v celém vesmíru.

7. Produkce více potomků, než může prostředí unést, vede k boji o existenci mezi jedinci v populaci, jen zlomek z celkového počtu přežije; rovněž počet jejich vlastních potomků je různý.

Darwin a dědičnost

Problém, se kterým si Darwin nevěděl rady, byla dědičnost, tedy otázka, co se předává následujícím generacím a jak se předané kombinuje. Dnes, z pohledu roku 2010, je jednoduché vnímat genetiku jako velmi dobře zavedenou vědu a posmívat se představám konce 19. století. Sám Darwin zastával představu tzv. *blending inheritance*, směsné dědičnosti. Potomek bude dle této hypotézy průměrem rodičů. Pokud bychom smísili červené víno a bílé víno, vznikne růžová směs. Darwin byl ovšem natolik inteligentní, že si uvědomoval, že pokud by tomu tak opravdu bylo, evoluce nemůže probíhat. Pokud by totiž někde vznikla nějaká šťastná mutace a vznikl by nadějný organismus (Anglosasové používají termín *hopeful monster*), v následných generacích by se jeho šťastné vlastnosti vyředily. Příkladem konce 19. století je dnes již eticky poněkud problematický myšlenkový konstrukt, kdy se na ostrov osídlený výhradně černochoy dostane bílý trosečník, který by se začal aktivně rozmnožovat. Jakkoli by bělošské geny mohly být eventuálně na tom místě a v tom čase výhodné, během několika generací by se vyředily a po stovce či dvou stovkách let by na fenotypu obyvatel bylo sotva znát vliv jednoho bílého prapředka.

Problém dědičnosti vyřešil Darwinův současník, Johann Gregor Mendel, o kterém západní učebnice evoluční biologie shodně uvádějí, že žil v augustiniánském klášteře v rakouském městě Brunn. Darwin publikuje *O původu druhů* v roce 1859, Mendel svou práci *Versuche über Pflanzen-Hybriden* v roce 1865. (Jako poznámku na okraj je možno uvést, že toto podivuhodné desetiletí pro biologii uzavírá v roce 1869 Švýcar Friedrich Miescher, který objevuje v jádrech leukocytů pozoruhodnou, slabě kyselou látku. Protože byla v jádrech a byla kyselá, pojmenuje ji jaderná kyselina, nukleová kyselina, aniž přesně ví, jak fenomenální objev učinil. To, že tato látka je odpovědná za dědičnost, definitivně prokáže až v roce 1952 (!) Hershey a Cheseová).

Dalším paradoxem je, že v Darwinově pozůstalosti byla Mendelova práce objevena (!), avšak nerozřezána. Na vysvětlenou pro mladší generaci: knihy se dříve tiskly na velké listy papíru, která se později sofistikovaně a mnohonásobně skládaly. Čtenář si tedy knihu mohl zakoupit, avšak byl nucen pomocí nože jednotlivé listy rozřezat, aby se daly otáčet. Darwin tedy Mendelovu práci měl, avšak určitě ji nečetl.

Problémy darwinismu dnes

Nejprve stojí za to vymezit pojmy evoluce a darwinismus. Evoluce je jev, darwinismus je pokusem o interpretaci tohoto jevu. Jinak vysvětluje evoluční dění lamarckismus a jinak darwinismus. Polemika s darwinismem tak určitě není polemikou se samotným faktem evoluce.

Současnému darwinismu se mimo jiné vytýká:

1. Neredukovatelně komplexní systémy – bylo dost času na to, aby vznikly náhodou? Takovým systémem je třeba křídlo netopýra. Darwinismus sice nabízí příběh o organismech, které se přibližně před 55 miliony lety vznesly, jenomže krom příběhu bychom měli vzít v úvahu statistiku a molekulární biologii. Jak dlouho vývoj netopýřího křídla trval? Jak velké to mohly být populace a kolik asi jedinců? Jaké mohly být mutační rychlosti DNA? Na tyto otázky těžko najít odpověď. V dnes již klasickém příkladu z konce 19. století byl vznesen dotaz, zda by šimpanz u psacího stroje mohl napsat Shakespearův sonet, pokud by náhodně mačkal klávesy psacího stroje. Překvapivá odpověď statistika je, že by nakonec sonet vznikl, šimpanz by ale musel mít téměř nekonečný počet pokusů a víc času, než je stáří vesmíru. Jenomže toto není situace Země.

Země je konečně stará a populace netopýřích předků měly konečnou velikost a ani mutační rychlost DNA není nekonečná. Navíc v jednom každém okamžiku musíme mít v ruce tvora schopného obstát v konkurenci, křídlo tedy nemůže růst „postupně“. Je to podobně jako kdybychom z dvojplošníku měli vyrobit tryskové letadlo, ovšem všechny změny musíme vytvořit během letu. Je ale docela dobře možné, že netopýří křídlo skutečně procesem mutace a selekce vzniklo, na potvrzení hypotézy si ale nejspíš ještě budeme muset počkat.

2. Adaptovanější neznamená komplexnější. Darwinismus velmi elegantně vysvětluje změny řekněme doprava – doleva. Pídalka *Biston betularia* má křídla s černými čárkami a tečkami na bílém podkladě, pokud sedávala na kmelech stromů porostlých lišejníky. V okamžiku, kdy díky průmyslové revoluci došlo ke zhoršení kvality ovzduší a lišejníky ustoupily, entomologové začali chytat do té doby nevidané píďalky s celkově tmavými křídly. Původní bílí jedinci jsou totiž od nynějška jasně viditelní, tmavé píďalky splynou s nyní hnědou kůrou stromů. Pravděpodobným selekčním faktorem by zde byli hmyzožraví ptáci, kteří by sezobli všechny *Biston betularia*, které nepřehlédli.

Příroda tak v jedné chvíli změnila pravidla hry, a ti, kteří včera byli optimálně adaptováni, jsou sežráni, zatímco jako úspěšnou se ukáže mutace včera zcela tragická. Ovšem bílá křídla – černá křídla jsou sice změny, které darwinismus vysvětlí hladce, jak by to ale bylo s vývojem ke stále komplexnějším or-

ganismům? Nepřehlédnutelným trendem vývoje života na Zemi je fakt, že po každém velkém vymírání přichází skupiny organismů s komplexnějšími těly. Po prvohorních trilobitech a primitivních obojživelnících přichází druhohorní dinosauři a po nich třetihorní savci. Po permských kapradinách dojde k vynálezu semene u kapradosemenných, pak přijdou druhohorní cykasy a jehličnany, po nich kvetoucí rostliny a třetihorní trávy. Darwinismus by zde musel konstatovat, že komplexnější organismus například využívá lépe zdroje prostředí etc. a že tedy selekce bude upřednostňovat komplexnější tělesnou stavbu. Což by mohla být pravda. Směr evoluce ke stále větší komplexitě je však udivující.

3. Přfliš mnoho hypotéz ad hoc. Teorie je nefalzifikovatelná. Darwinismus občas balancuje na hranici pseudovědy, která dokáže vysvětlit naprosto vše – a Charles Darwin si toho byl vědom. Pokud je běžný evropský datel žluna zelené barvy, mohli bychom ihned přispěchat s hypotézou ochranného zbarvení, podobně jako v případě *Biston betularia*. Které žluny nebyly zelené, byly predátory objeveny a uloveny.

Jenomže my zde máme pestrobarevné strakapoudy a černé datly, kterým se evidentně daří docela dobře – a co teď? Podobně je tomu s fenoménem uměleckých a náboženských projevů člověka. Pokud by neexistovaly, bude to zcela v souladu s darwinismem, neboť evolučním úkolem lidského tvora je lovit a rozmnožovat se. Malování po jeskyních je evidentně ztraceným časem. Pokud ale umění a náboženství máme, musí to být produkt sexuální selekce, špatné memy nebo maladaptace, abychom hypotézu zachránili. Ať už by tedy člověk umění (a náboženství) tvořil nebo netvořil, darwinismus bude mít vždy v ruce pohotově vysvětlující hypotézu, což je z popperovské perspektivy minimálně rizikové.

4. Největším současným oříškem darwinismu je však existence samotného člověka, respektive jeho vědomí. Základní otázka zní, jak je možné, že příroda si u člověka dovolila takový luxus, jakým je reflexivní myšlení? Pokud je vědomí adaptivní, proč ho nemají velryby a šimpanzi? A pokud adaptivní není, proč ho máme my?

Lidskou populaci bychom si velmi snadno mohli představit jako skupinu bezvědomých robotů či zombies, podobným zvířatům, kteří by se určitě velmi úspěšně živil a rozmnožovali, tak jako ostatních cca 30 milionů ostatních druhů organismů na Zemi. Proč jsme jednoho dne začali produkovat umění, náboženství a vědu? A bylo by vůbec představitelné, abychom pouhou selekcí, tedy vybíráním z nabídnutých mláďat, dospěli až k vědomému a přemýšlivému organismu, jakým je člověk?

Jediné, co můžeme dnes bezpečně říct je, že doposud nevíme a že tyto otázky nepochybně čekají na odpověď od generace současných studentů.

Syn regenschorihho zakladatelem české oftalmologie

Josef Arnošt Ryba se narodil jako nejstarší syn Jana Jakuba Ryby 21. března 1795 v Rožmitále pod Třemšínem, kde byl jeho otec učitelem a regenschorim (zemřel sebevraždou, když bylo Josefu A. Rybovi 20 let). O svém rozhodování studovat medicínu píše Josef Arnošt v deníku: „Až do roku 1812 jsem studoval starověká díla, nestaraje se o budoucnost, jako bych se chtěl stát filologem z povolání.“ V té době žil již šest let v Praze. Studoval gymnázium a zvažoval nejprve studium teologie, později se rozhodoval mezi medicínou a právy. Zabýval se však i myšlenkou věnovat se lesnictví. Nakonec se rozhodl pro studia medicínská. Byl rozhodnut studovat v cizině stejně jako jeho vrstevníci a přátelé. Otec Jakub Jan ho však od úmyslu studovat v cizině zrazoval, poukazuje na chudobu a nebezpečnost takového záměru:

„...posoudil chyby a nedostatky zahraničních univerzit s věcností a moudrostí, kterou dnes obdivuji...“ Můžeme poznamenat, že již v předminulém století se běžně studovalo v zahraničí. Znalost němčiny byla v té době zcela určitě dokonalá, a tak mladí lidé neměli žádné jazykové nesnáze v okolních německy mluvících zemích.

Po smrti otcově se měl Josef Arnošt jako nejstarší syn „ucházet o rožmitálskou školu. Skutečně nebylo žádné jiné východisko, které by odvrátilo nastávající bídu mé matky a sourozenců...“ Moc se mu do toho nechtělo, břemeno této povinnosti na sebe posléze vzal jeho mladší bratr Vilém. Brzy se ukázalo, že se svému úkolu starat se školu málo věnuje. Rodině pomohlo, když se vdova po Janu Jakobovi znovu ve svých 48 letech provdala za 33letého provizora Antona Štědrého. Úkolem provizora bylo starat se o vyučování ve škole a službu na faře.

Medicínská studia započal Josef Arnošt Ryba v 21 letech v Praze na podzim r. 1816. Z dnešního pohledu je zajímavé, že v prvním ročníku měl jen šest spolužáků, v té době to byl obvyklý počet posluchačů v semestru. O svém medicínském studiu na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě píše v kritickém duchu. Není divu – kritickým okem pohlížel již na své gymnaziální profesory, krom toho studium v Praze bral jako ústupek, protože by byl raději studoval někde v cizině, navíc byl proti ostatním studentům starší a jeho studijní zájmy byly nanejvýš vážné.

Citujme nyní z českého překladu jeho německy psaného deníku:

- „V prvním roce jsem se s láskou věnoval především anatomii a cenil jsem jí i později. Ve druhém roce mne přitahovala především chemie. Moje pokroky v této vědě mi získaly pozornost a přízeň mého nezapomenutelného prof. Freyszmutha.“
- „Pojednání, jehož podkladem byly pokusy a které mne přivedly k některým

- dosud méně povšimnutým výsledkům, přijal můj učitel s velkou pochvalou.“
- „Fyziologické učení jinak ctihodného anatoma, p. prof. J. Rottenbergera bylo tehdy bezmyšlenkovitou kompilací některých známých děl z období naturalistiky a prozrazovalo kromě toho velkou neznalost pokroků fyziky a chemie; toto žvanění mne nakonec odradilo.“
  - „S velkým očekáváním jsem vstoupil do třetího ročníku medicíny, ale všeobecná patologie mne vůbec neuspokojila, materia medica trochu více.“ (Materia medica byla směs farmakologie, farmakognosie, nauky o léčivých bylinách, o psaní receptů atd.)
  - „Porodnictví jsem se věnoval s velkým západem jak teoreticky, tak prakticky: ne já, jiní jsou vinni, že se ze mne nestal zdatný porodník. S těmito pracemi jsem spojoval studium angličtiny.“
  - „Praktická léta mi poskytla dostatek látky k přemýšlení. Cvičil jsem se v umění pozorovat a hleděl jsem si osvojit léčebné metody užívané ve Všeobecné nemocnici. S medicínskými studii jsem spojoval studium praktické chirurgie.“
  - „Neměl jsem dříve žádnou představu o falši a o záludech, které se vyvíjely mezi mediky v praktických ročnících studia. Pocítil jsem však již tehdy v plné míře nepříjemnosti lékařského stavu, kde se každý snaží dostat se dopředu na útraty druhého. Nemyslelo se na to spojovat praxi s teoretickým studiem a s předchozími vědomostmi, naopak bylo hloupé a dost drzé, že byly takové vědomosti znevažovány a posmívány. Kdo se dovedl nejšíkovněji zavděčit despotickým a nedůvěřivým rozmarům učitele, byl vynášen do nebes, kdo opovrhoval dělat se tím hezký, byl utlačován a kárán.“
  - „Studoval jsem chirurgii pro ni samu, ne abych se líbil profesorovi.“

Na studia si medik Ryba vydělával jako soukromý učitel. Vyučoval třeba třikrát týdně zeměpis, dějepis, matematiku. Za každou hodinu dostával 1 zlatý, k tomu měl stipendium 150 zlatých ročně.

O další fázi svého curricula píše:

- „Když jsem skončil medicínsko-chirurgická studia, vstoupil jsem do špitální služby, nejprve jako bezplatný praktikant na interním oddělení prof. Högra od 7. září 1821 (tedy pět let od začátku studií) do 18. listopadu 1822 a během té doby jsem ze záliby pro oční lékařství navštěvoval oftalmologickou kliniku a tam jsem prováděl četné operace, později jako asistent kliniky; toto místo mi nabídl prof. Fischer.“
- „Tento ctihodný učitel a lékař má však také stinné stránky. Je příliš zřetelně vidět, že celé jeho vědění je jen úzkostlivě naučené. Vlastní, samostatné zkoumání mu úplně chybí. Jeho vyučování očnímu lékařství má proto jen takové

vou cenu, že je zcela Beerovo: jakmile ztratí tohoto vůdce, je vydán náhodě. Jak málo se hodí k tomu, aby se stal experimentátorem v medicíně, sám jsem často s politováním viděl.“

- „Ostatně prof. Fischerovi chybí většina znalostí, které se právem požadují od rozumného medika.“
- „Snaží se předvést žákům opravdu hodně nemocí, aby se cvičili v diagnostice, zanedbává však ukázat nemoc ve všech jejích stadiích, přičemž klade důraz na pozorování ambulantních nemocných, kteří přijdou jednou a pak se většinou ztratí z dalšího pozorování, než na využití ležících nemocných na klinice, což přece má podle svého určení odpomoci právě tomuto nedostatku. Jako úředníku nemocnice mu chybí skoro všechny vědomosti o hospodářském chodu.“
- „Přízeň prof. Fischera jsem si získal už jako posluchač svou horlivostí a dobrým prospěchem v očním lékařství. Když nás na konci školního roku vyzval, abychom mu dali písemné návrhy na zlepšení výuky, byl jsem jediný, kdo se odvážil ve vší skromnosti mu přednést své upřímné přání.“
- „Operace katarakty a vytvoření umělé zornice si podržel prof. Fischer vždyc-ky sám. Ostatní operace prováděli na klinice během služebního období dr. Dvořáka posluchači, a to nejčastěji já. Jako asistent pak jsem je skoro všechny dělal sám. Kromě toho jsem se stále učil operovat na mrtvolách a na fantomu.“ (Fantom, který se pohyboval pomocí hodinového stroje a napodoboval nepředvídané pohyby očí pacienta operovaného bez anestezie, dal zhotovit prof. Fischer. Dávaly se do něj oči z mrtvol, zvířecí i umělé.)
- „Udělal jsem v r. 1822 první a v roce 1823 druhé medicínské rigorózum. „Byl jsem aprobován známkou sat bene (dobře). V září 1824 jsem disputoval a byl jsem promován na doktora lékařství. Nesmělost a něco nepozornosti bylo vždy mou chybou. To také způsobilo, proč jsem neexceloval při veřejné disputaci; kromě toho jsem při tomto veřejném projevu téměř úplně jen extemporal, protože jsem pohrdal memorováním nazpaměť. Zato tím větší pochvalu jsem získal svým inauguračním spisem (De statu febrium nervoso commentatio analytico-nosologica, Praga, 1824).“
- Josef Arnošt Ryba studium tedy ukončil po osmi letech. Po doktorátu medicíny, který stačil pro teoretiky a přírodovědce, skládalo se magisterium z některého oboru. V říjnu roku 1824 udělal magisterium z očního lékařství. Pro to bylo předepsáno absolvovat dva semestrální kurzy očního lékařství, složit přísné zkoušky (rigorózum) a úspěšně provést operaci katarakty na živém člověku pod dohledem profesora. „V rigorózu pro magisterium z očního lékařství jsem dostal známku valde bene (výborně). Jako zvlášť zdařilé by bylo možno uvést to, co jsem přednášel o operaci píštěle slzného vaku, jejich indikacích a kontraindikacích a o obšírné historii různých operačních metod, tak o samotné operaci mně uložené, kterou jsem provedl s příslušnou prepa-

raci na mrtvole. Moje dvouletá asistentura na oční klinice se blížila ke konci.“ Bylo mu v té době 31 let. Asistentura na oční klinice (podle ustanovení z r. 1820) mohla trvat jeden rok, ale nikdy ne více než dva roky. Asistent měl být vybrán z uchazečů, kteří krátce předtím dokončili studium. Samotná stolice očního lékařství byla na pražské lékařské fakultě zřízena v r. 1818, místo profesora po konkurzu dostal r. 1820 prof. Fischer. Zároveň byla zřízena oční klinika. (Předtím se očnímu lékařství vyučovalo jen teoreticky, spolu s vyšší anatomíí a fyziologií.) Posluchači pátého ročníku měli povinný jeden semestrální kurz, budoucí oční lékaři dva. V každém školním roce byly dva pětiměsíční kurzy, teoretické a praktické, pět hodin týdně přednášek a pět hodin praktik. Magisterium bylo zrušeno v roce 1873.

- „Arcibiskup mi vrátil peníze už vydané za první rigorózum a s velkou štedrostí zaplatil všechny náklady rigoróz, promoce i magisteria z očního lékařství a choval se ke mně nadmíru přátelsky a laskavě.“

Po asistentuře se v roce 1826 začal J. A. Ryba ucházet o místo stavovského očního lékaře (někde se také píše „stavovského chudinského očního lékaře nebo zemského očního lékaře“). V Deníku věnoval hodně prostoru popisu všech událostí kolem výběru kandidáta na tento post. Jak už to bývá, hrály zde významnou roli přímluvy a osobní postoje členů komise. Druhořadé byly odborné i lidské kvality kandidáta. Místo tehdy hned nedostal, ale až po čtyřech letech snažení ve svých 33 letech.

Deník J. A. Ryby pak náhle končí.

Oženil se v 49 letech. Za manželku si vzal ovdovělou Rozalii Umberskou-Veselou; s rodinou sládky Veselého se sblížil během let, kdy bydleli ve stejném domě v Perlové ulici čp. 365 v Praze. Rozalii bylo v době sňatku s Rybou 31 let. Do manželství si přivedla dceru z předchozího manželství, kterou Ryba adoptoval. Z manželství s ním se narodily tři dcery a syn Josef Mikoláš. Stal se vojenským lékařem.

V Rybově příbuzenstvu byl ještě jeden lékař, MUDr. Karel Schwing. Byl to syn dcery Jana Jakuba Ryby Marie Rozálie Anny a stal se gynekologem a porodníkem, v roce 1885 byl jmenován primářem českého oddělení zemského nalezince a přednostou kliniky pro nemoci novorozenců a kojenců. Jako mimořádný profesor se stal v r. 1892 ředitelem porodnice a nalezince.

Josef Arnošt Ryba byl stavovským očním lékařem až do své smrti v 61 letech (1856). Stal se profesorem očního lékařství a byl děkanem Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Založil čítárnu pražské lékařské fakulty. Je pokládán za zakladatele české oftalmologie.

Zkrácený text přednášky na večeru dějin lékařství Spolku lékařů ČSL JEP 23. 3. 2005 v Plzni, kde doc. MUDr. Jiří Beran, CSc., působí na psychiatrické klinice fakultní nemocnice.

Radkin Honzák

Recenze

Václav Smitka: Eseje o člověku. Archeologie lidských životů. JEŽEK, Rychnov n/Kněžnou, 2009

Knížka je souborem úvah o bláznovství a moudrosti, stáří, bezmoci a smrti, o bolesti, utrpení a hojení, o plynutí času, o vztazích a především o lidech, lidských osudech a smyslu bytí. O skutečném bytí, nikoli o tom, jak se lidská existence jeví. Každý esej a s ním potom také celek má několik rozměrů: klinický, filozofický, etický, historický, poetický, především však humanistický.

Všechny publikované stati znám, četl jsem je, některé slyšel a téměř polovinu z nich jsem měl to potěšení nedávno přetiskovat v časopise Praktický lékař, přesto mi současné setkání s nimi přineslo nové zážitky.

To je na nich úžasné, že je lze číst znovu a objevovat v nich další pohledy, stejně jako se dokážu vracet ke knize Kazatel nebo k Faustovi, ale i ke Švejkovi, Máji, Novosvětské a Chagallovým obrazům. Ty také neomrzí, nezplání, neopakují se a nevyčerpají se.

Václavu Smitkovi dopřál osud za krutou cenu ztráty pravé paže osobnostně dozrát velmi brzy a jeho časně nastoupená cesta k moudrosti vedla krajem nezměrné lidské bídy a trápení na gerontopsychiatrickém oddělení, jehož dusící a ničící písčky, které by jiné a slabší jedince udolaly, tentokrát vybrousily hrubý kámen do břišantového lesku.

Sám autor prozradil, že se v životě učil psát celkem čtyřikrát: poprvé jako prvňáček pravou ručičkou, po jedenáctém roce rukou levou, tou pak znovu po prodělané encefalitidě a naposledy před několika roky po cévní mozkové příhodě.

Každá životní rána ho však posunula o celý řád výš, píše čím dál, tím lépe. Texty jsou průzračné, čisté, sdělné, myšlenkově odvážné, napsané nádherným jazykem, vtahují čtenáře do meandrů vlastních asociací, nutí myslet a současně – trochu jako meditace či hudba – zasahují emoce. Probíraná témata nejsou na první pohled nijak veselá, přesto nenajdeme nikde ani jeden pesimistický akord.

Sloužil jsem na gerontopsychiatrickém pracovišti dva roky a znám dobře jeho atmosféru včetně fenoménu úlevy po předání převoznického vesla. PhDr. Smitka zde strávil třicet let, nezoufal, neutekl a na doktora si tam nehrál. Smyslem jeho práce bylo, aby pacienti, s nimiž pracoval a trávil čas, jak on sám říká, pomáhal napřimovat. Dělal to dobře.

Jeho eseje jsou přetrvávajícím poselstvím z Popperova třetího světa, které může pomáhat napřimovat i nás.

Jan Cimický

Lékařka a spisovatelka

Z laudatia při udělování ceny Boženy Němcové

Lidová moudrost praví, že lékař, aby byl dobrý lékař, musí umět ještě něco jiného než jen medicínu. A v české literární historii tuto pravdu dosvědčují velice zvučná jména píšících lékařů: Jaroslav Durych, František Langer, Vladislav Vančura, Ota Dub, Ludvík Souček, Miroslav Holub či Josef Nesvadba... I dnes oceněná **Valja Stýblová** patří do téže lékařské řady, přestože se narodila až v daleké Číně, v severském městě Charbinu před osmdesáti osmi lety, kam její rodiče zavál osud legionáře. Po maturitě studovala hudbu, ale osudnou se jí stala medicína. Od promoce před šedesáti let pracovala na neurologii, od roku 1973 do r. 1990 byla přednostkou neurologické kliniky ve Vinohradské fakultní nemocnici.

Její literární dílo je neodmyslitelně spjato s medicínskou etikou a dramatickými osudy, s nimiž se lékař setkává ve své praxi. Vím příliš dobře, jak lidsky obtížné jsou chvíle, kdy při výkonu občanského povolání lékař objeví tragickou pravdu a jak těžké je sdělit tuto skutečnost jiným, a především těm nejbližším. Tvrdí-li někdo, že lékař nechává své zážitky na věšáku lékařského pokoje, kde je odkládá společně s pláštěm, nezná skutečný stav. Jsou chvíle, kdy nevyřešený a možná neřešitelný případ vstupuje do podvědomí, provází lékaře domů a probouzí jej v noci. Pak existuje jediná cesta, jak se bránit: vytvářet si svůj literární svět a v něm nacházet novou rovnováhu a sílu pokračovat v medicínské praxi.

Profesorka Stýblová dokázala spojit vědeckou profesi se spisovatelským srdcem a podařilo se jí tak ukázat nemocnici bez obvyklých klišé seriálových hrdinství, ale jako prostředí skutečné, reálné, naplněné i lidskými nejistotami, strachem a úzkostí, očekáváním a pochybnostmi.

Již její první novela v roce 1957 *Mne soudila noc* vzbudila veliký zájem čtenářů a stejně tak tomu bylo u všech následujících: *Dům u nemocnice*, *Moje velká víra*, *Dopis Kláře* či *Až bude padat hvězda*. V širokém záběru příběhů je *Nenávidím a miluji* či *Rychlík z Norimberka* zfilmovaný později jako *Sólo pro starou dámu* s Jiřinou Šejbalovou v hlavní roli. Největší úspěch však dosáhl *Skalpel, prosím*, příběh stárnoucího neurochirurga, který bilancuje svůj život právě v kontextu složitého medicínskému případu. A jsou tu i další knihy *Nevěra*, *Princ a skřivánek*, *Most přes řeku Léthé*, *Most sebevrahů* a konečně i trilogie *Lužanská mše – Vita brevis*, *Ars longa* a *Musis amicus* -, kde Valja Stýblová vypráví životní osudy jednoho z výjimečných lidí této země – architekta Josefa Hlávky. Právě za tento literární počín se Akademie literatury české rozhodla udělit jí Cenu Boženy Němcové.

TEXT

MECENÁŠ HLÁVKA

Valja Stýblová

Musis amicus Josef Hlávka

Valja Stýblová: Lužanská mše, 3. díl Musis amicus, Praha, Šulc-Švarc, 2009

Ukázky z knihy

Přestože jsem byl tak zatížený, nepocítoval jsem únavu. Přičítal jsem to letnímu odpočinku v Lužanech. K mé dobré pohodě přispěla i zatím neoficiální zpráva, že se už vedení České polytechniky usneslo nabídnout mi místo profesora pozemního stavitelství - dvojazyčná zemská polytechnika se rozdělovala na dvě samostatné, českou a německou.

Marinka zajasala, když jsem jí to řekl, stále nevěřila, že mi profesuru opravdu nabídnou.

Ale pak přišel osudový den. To ráno jako bych se probudil i neprobudil. Chtěl jsem se zvednout, ale nešlo mi to - sen jako by pokračoval. Cítil jsem se lehký, měl jsem pocit, že jsem vstal a dal se do běhu, až se mi rozbolely všechny svaly, ale současně jsem věděl, že nevstávám, že ležím dál. Byl to směšný pocit, jakési rozdvojená snu a skutečnosti.

Pak ten zvláštní stav pominul, probudil jsem se úplně. Marinka nade mnou stála oblečená, připravená, že pojedeme na nádraží pro matku. Divila se, že ještě ležím. Líčil jsem jí se smíchem ten prapodivný sen. Chtěl jsem se švihem posadit jako vždycky, ale nadzvedl jsem se jen chabě a hned jsem padl zpátky na lůžko. Nikdy nezapomenu, jak Marinka zbledla.

„Vstaň přece, nedělej, že nemůžeš,“ řekla nejistě.

Přidržel jsem se postranic postele a snažil jsem se znovu zvednout, ale zjistil jsem něco, co mě vyděsilo - necítil jsem nohy. A nejenže jsem je necítil, nemohl jsem jimi pohnout. Marinka už tušila, že se něco děje, ale nechtěla vzít takovou pravdu na vědomí.

„Nech toho, s tím se nežertuj,“ uprošovala mě s ubohým křivým úsměvem. Natáhla ruce, aby mi pomohla. V tom váhavém gestu byla úpěnlivá touha, aby to byl jen žert, abych se zasmál, vyskočil, zahnal její narůstající strach. Nemohl jsem ji uklidnit, už jsem věděl, že nevstanu.

„Zase mám tu slabost jako tenkrát v Kopfingu,“ zasmál jsem se. „Neboj se, bude to stejné, za chvíli ten stav odezní. Jeď na nádraží, aby matka nečekala, než se dostanete domů, budu v pořádku.“

„Ne, nic takového! K vlaku zajede Fany.“

Snažila se, jak mohla. Přinesla mi hodně oslazený čaj, na tácku různé sladkosti, ale cukr tentokrát na uzdravení nestačil.

Dávala mi na nohy teplé náčinky, masírovala je. Přesvědčovala mě, že je to určitě jen přechodné selhání svalů, ale hlas se jí třásl úzkostí.

Jak rád bych jí uvěřil, jenomže mi bylo jasné, že dnešní slabost je něco jiného. Nohy byly těžké, bezvládné, nezmohl jsem se ani na náznak pohybu. Strojek, který dává svalům impuls, se porouchal, vypadl ze hry.

Ano, ochrnl jsem.

Žena kolem mne polekaně běhala, zoufale čekala na sebemenší zlepšení, ptala se, co bych ještě potřeboval, chtěla slyšet můj hlas, aby věděla, že se neděje ještě něco horšího.

V duchu jsem si říkal: je to konec, nebo mě nejdřív čeká strastiplné období nemohoucnosti, kdy budu všem na obtíž? Jak jsem byl bláhový, když jsem si připadal nezlomný, nezničitelný! Nic jsem nedokončil.

Ale což! Projekt rezidence v Černovicích je hotový, areál podle něj dostaví někdo jiný. I porodnici dokončí podle mých plánů. Ale jak si Marinka zvykne na život, který nás teď čeká?

Byl jsem rád, když se konečně objevila matka Čermáková. Byla milá, vyrovnaná, Fany ji asi cestou z nádraží na mou nemoc připravila. Snažila se Marinku uklidnit. Chápal jsem, že bude nutné pozvat lékaře, ale manželka by svolávala kdekoho. Uvažovala nahlas, že ve Vídni je známý internista a český rodák profesor Škoda. Vyšetřuje novým způsobem, poslouchá plíce a poklepáváním rozezná různé orgány, slyšela o něm, když byla v sanatoriu. Nebo je tu baron Stiff, osobní lékař císaře a děkan zdejší lékařské fakulty.

V Praze působí internista doktor Eiselt, je docent nebo snad mimořádný profesor. Vzpomínala na další a další lékařské kapacity.

Unavovalo mě to, cítil jsem se slabý, chtělo se mi spát. Navíc jsem byl předem skeptický, stejně mi nikdo nepomůže.

Doktor přijde, pustí mi žilou, předepíše mi kafr nebo opiové kapky, doporučí zábaly. Zaútočil jsem, jen abych ženu zarazil: „A co rovnou profesor Hamerník? Pokud vím, vyšetřuje taky plesimetrem nebo stetoskopem jako Škoda, vždyť u něj pobýval! Říká se, že je dost svérázný, antiklerikál, protirakouský buřič. Semmelweise neuznává, a když ho anglická vláda požádala o názor na očkování proti neštovicím, dal se slyšet, že je to nesmysl.“

„Proč to říkáš? Toho bych přece nikdy nepozvala,“ naříkala žena. „Ostatně mohl ses poradit s Purkyněm, dokud byl čas, víš, jak jsem tě o to prosila. Jako bych tušila, že se něco stane!“

Měla pravdu, mohl jsem se s ním poradit, vždyť jsem za ním proto šel. Nechtělo se mi to přiznat.

„K čemu by to bylo? Příliš sis od něj slibovala,“ řekl jsem. „Vykládal mi, že příčiny nemocí vůbec nejsou známé, a proto je nikdo neumí léčit. Ale kdybys chtěla, můžeme se poradit s jeho spolupracovníkem docentem Grégrem.“

Marinka i její matka okřály. Rozuměl jsem jim, jsou to ženy, potřebují se opřít o někoho silnějšího. Hned se zvedly - pošlou telegram a postarají se mi o nějaké lehké jídlo, ať se mezitím chvíli prospím. Byl jsem rád, že mě nechaly samotného.

Starý muž měl neuvěřitelnou paměť, věděl přesně, kolik který pěstitel vlastnil stromů a jakou měl úrodu. Jeho otec, starosta Mentonu, už v roce 1810 spočítal, že na jednom jitru půdy se dá vypěstovat ročně v průměru 108 tisíc plodů. On sám sklídl mnohem víc - v roce 1809 to bylo 435 tisíc citronů, ale do dvou let mu stoupl výnos na 610 tisíc. Velmi správně už tehdy odhadl, že citroníky zabírající 140 jiter půdy mohou dát produkci víc než 15 milionů citronů.

„Zlaté časy skončily,“ povzdechl si.

„Podvkrát za sebou přišly mrazy, jaké tu nikdo nepamatoval. Zničily tak velký počet citroníků, že řada menších pěstitelů nadobro skončila. Možná by se vysadba dala ještě obnovit, ale většina majitelů hospodařila jako ve středověku – zastaralé stroje, žádné soustavné zavlažování. A tak po těch dvou kalamitách zůstaly pozemky neosázené. Co zbylo, to se rozkouskovalo na menší části. Zemědělské cesty byly ve špatném stavu a městská správa je odmítla udržovat, tím se přístup na pole ještě víc omezil. A další závada – Menton nemá dodnes přístav. Loďaři už jezdí jen na páru, plachtám odzvonilo, doprava je rychlejší. Nakupují teď v Itálii a ve Španělsku, citrony jsou tam dokonce levnější a těm našim mohou klidně konkurovat.“

Starý muž vypočítával ty problémy tak odevzdaně, jako by to byl osud nebo boží trest. Všechno se ve mně bouřilo. Jak mohli pustit z ruky takový přírodní dar?

„Jak to, že jste si ještě nevymohli přístav?“ vybuchl jsem. „Měli jste sami najmout parníky, zaplatit loďařům. Ale hlavně sehnat lidi, znovu pole osázet.“

Hlávka byl rozrušený, najednou se mu zdálo, že situace by se dala ještě řešit. Stařík si to nemyslel. I on byl rozčilený, vstal, nespokojeně potřásl hlavou. Pak se k Hlávkově znovu obrátil a zahořkle historii citronů dopověděl:

„Už pomalu není, co by se osázelo. Než se lidi vzpamatovali, přišla vlna spekulací s pozemky. Objevili se cizinci a skupovali nejlepší zemědělskou půdu. Staví se hotely, přepychové vily...“

„Proč jste to nechali dojít tak daleko?“ zavýčítal najednou Hlávka. „Mohli jste koupit pozemky sami! Kdyby se větší pěstitelé spojili a našli si lidi na práci... Samozřejmě by se jim muselo dobře zaplatit!“ Marinka se už chvíli na Hlávku starostlivě dívala. Mluvil nezvykle rychle, byl zardělý, v rozrušení dokonce vstal, ale nesáhl po berlích, které měl vedle sebe. Pokročil blíž k sadaři, naléhavě ho přesvědčoval, že na nic ještě není pozdě, byla by škoda rezignovat! Pokud by chtěl, zamysli se s ním, co by se dalo dělat... Celou tu dobu stál, ale nejen to, chytil staříka za rukáv, nervózně vedle něj drobnými bezděčnými krůčky přešlapoval.

Bennett užasl. Upozornil Marinku jen pohledem – právě se stal zázrak! Jedna z berlí opřených o stůl se s klepnutím sesula na zem. Hlávku to rázem vytrhlo

z emočního zaujetí. Nechápal, co se stalo. Udělal další dva tři nejisté kroky k lavičce a těžce si sedl.

Marinka měla slzy v očích, sepnuté ruce. „Jozífku, ty chodíš!“ Zkoušel znovu vstát, ale bez berlí se mu to už nepodařilo. Přesto se mu chtělo smát, zpívat - nervy ožívají, udržel se na nohou bez pomoci. Co na tom, že jen chvíli, je to znamení, že se mu síla vrací.

Nasedli do kočáru. Bennett dlouho nic neříkal. Teprve když přijížděli k hotelu, zamyšleně prohodil:

„Pokusím se najít kolegu, co mi tenkrát pomohl, říkal jsem mu jen tak pro sebe Galénos, podle starověkého doktora, kterého tak obdivoval. Snad by vás přijal, možná by vám nějak poradil.“

Trvalo skoro týden, než se na něj doptali. Starší lékaři z nemocnice si ho pamatovali, ale nikdo nevěděl, kde teď žije. Nakonec jim pomohl vrátný z hotelu. Zavolal starého podomka, který znal kdekoho. Hned si vzpomněl, že tu doktor býval, měl ve stráni u moře rybářský domek, ale teď žije v Gorbiu, pár kilometrů od Mentonu.

Náměstí s kostelem sv. Bartoloměje a s malými domky, kde jsme stáli, vypadalo jako kolorovaná kresba. Za nimi se zvedala hradba skal a útesů, v soutěskách byly vestavěné další domy a domky. Jestli doktor bydlí někde v těch skalách, nikdy se k němu nedostanu, říkal jsem si. Cesta do stráně se všelijak zatáčela a mýjela větší zahrady, domků ubývalo. Zastavili jsme na rozšířeném místě, kde bylo vidět za nízkou kamennou balustrádou „Galénův“ rodný dům. Vedla k němu cestička vroubená planými růžemi a keři tamarýšků. Dohodli jsme se, že za ním nejdřív půjde Bennett sám, vždyť jsme ani nevěděli, jestli je doma.

Když jsem se belhal zahradou, vyšel nám naproti. Čekal jsem starce, podle Bennetta by mu mělo být tak sedmdesát. Takovému věku vůbec neodpovídal: vysoká až vychrtlá postava, vzpřímená chůze, výrazný obličej s orlímnosem a ty zvláštní světle šedé oči, jak mi je líčil už Bennett! Letným pohledem vzal na vědomí mé berle, ale na nic se neptal.

K domu vedlo několik schodů. Když jsme přicházeli blíž, objevila se ve dveřích doktorova matka, drobná, vrásčitá, zahleděná jakoby do prázdna - podomek nám předem řekl, že skoro nevidí. Měla hůl a vedle sebe psa. Než začala sestupovat, pes se postavil napříč o jeden schod níž. Chytila se ho volnou rukou za obojek a on se sunul dolů, schod po schodu, opatrně, aby se ho mohla stále přidržovat.

„Jen se podívejte!“ upozornil mě s údivem Bennett.

Stará paní zdolala schody a pozdravila se s námi. Pes se postavil k její levé ruce a zasmušilým pohledem si nás prohlížel. Byl dost robustní, s krátkou žlutohnědou srstí, jen na hlavě měl tlustou zkrabatělou kůži tak těžkou, že mu stahovala dolní víčka a obnažovala bělmo. Bylo začervenalé, asi nemohl úplně zavřít oči. Nízko nasazené velké uši mu splývaly podle čenichu jako závoj. Nikdy jsem takového psa neviděl. Bennett zřejmě taky ne.

„To je vodící pes? Má výcvik?“ zeptal se.

„Myslíte výcvik na vodění slepců? Ne, to nemá,“ řekl doktor. „Dostal jsem ho. Poranil si nohu, tak mi ho tu jeho pán nechal. Neučili jsme ho nic, ví sám, co má dělat. Nevím, co je to za ráci. Myslím si, že je spíš kříženec. Zdejší lidi tvrdí, že to je svatohubertský pes, že podobné chovají u Arden, co je klášter sv. Huberta.

Zaujalo mě, jak pozorně pes doktora poslouchal. Skoro bych věřil, že mu páno-vo: „ví sám, co má dělat“ znělo jako pochvala. Možná vycítil, že je doktor z naší ná- vštěvy už netrpělivý, a přimělo ho to k akci - najednou se otočil k staré paní, strčil do ní čenichem a nastavil obojek. Automaticky se ho chopila a vykročila k domu.

Vešli jsme s nimi do chodby, která ústila do volného patia, zastíněného okras- ným loubím. Otevřel se nám krásný výhled na krajinu s lesnatými kopci a skalní- mi útesy, v dálce mořská hladina. Doktor usadil matku s Bennettem na terase a poz- val mě k sobě nahoru.

Šel dva kroky přede mnou a potichu si hvízdal. Na konci chodby bylo schodiště do patra, vyšel nahoru a čekal na mě. Bylo mi jasné, že se za ním musím s berlemi nějak dostat, říkal přece, že nepohyblivé pacienty odmítá léčit. Nevěděl jsem, jestli to dokážu. V hotelu byl výtah a do schodů mi vždycky někdo pomáhal. Doktor se k tomu neměl, ale hrdost mi nedovolila žádat ho o pomoc.

Schody vedly podle zdi, na vnější straně bylo zábradlí. Začal jsem zuby, opřel jsem se o jednu, pak o druhou berli a s velkým úsilím jsem se vytáhl o schod výš. Všechnu sílu jsem musel soustředit do rukou. Svíral jsem křečovitě držadla berlí a posunul jsem se na další schod. Dřevěné příčky byly široké, bytelné, ale chybě- la mezi nimi výplň, tak se stalo, že mi při další složité manipulaci sklouzla berle do prázdna. Podlomily se mi nohy, ztratil jsem rovnováhu a kulil jsem se po schodech dolů. Vypadla mi z ruky i druhá berle, hole řinčely, dopadl jsem s těžkým bouch- nutím na zem. Naštěstí jsem ještě nebyl moc vysoko. Bolelo mě v zádech, měl jsem odřené zápěstí, ale kosti jsem si nepolámal, to jsem věděl.

Zůstal jsem malou chvíli ležet. Trochu škodolibě jsem čekal, že se doktor vyleká a pomůže mi na nohy, musel přece vědět předem, že schody jsou pro mne problém. Ne- vylekal se, ani ho nenapadlo sejít ke mně dolů. Stala se jiná věc - velkými skoky přiběhl z chodby pes, asi uslyšel hluk. Snažil jsem se vstát, ale nešlo mi to. Ležel jsem na boku, jednu ruku jsem měl zkroucenou pod sebou. Natahoval jsem se volnou rukou pro ber- li, která odlétla kus dál, ale nedosáhl jsem na ni. Pes hned pochopil, chytil berli a přitá- hl ji ke mně. Začal se potýkat i s tou druhou, která se vzpříčila o zábradlí. Cloumal za- klíněnou holí, netrpělivě kňučel, ale nemohl ji uvolnit.

I ten pes pochopil, že se bez berlí nehnu, říkal jsem si. Doktor by měl jeho úsilí ocenit, když už mi nehodlá pomoci sám. Neocení nic, naopak, okřikl ho, ale jak! Žádné: lehni nebo nějaký podobný povel. Chvilí se znechuceně díval na jeho marnou snahu vypro- stit hůl a pak mu takovým tichým, spodním tónem, jakým se domlouvá člověku, řekl:

„Nech toho... Nech ty berle ležet!“

Pes okamžitě poslechl, na svém sebejistém pánovi visel. Začal se motat kolem mne. Viděl, jaký problém mi dělá obrátit se. Začal mě tahat za šaty, za rukáv. Musel jsem si kleknout, podepřít se rukama. Obcházel mě, nastavoval mi hřbet. Nemohl, chudák, vědět, že bych se potřeboval přidržet něčeho pevného, jinak se nenarovnám. Na stěně byl výstupek, chytl jsem se ho, vzepřel jsem se o něj. Pak už se mi podařilo vstát.

„Pojďte nahoru!“ zavelel doktor z podlaží v prvním patře. „Chyťte se oběma rukama zábradlí!“

Všechno se ve mně bouřilo. Co tou nesmyslnou drezurou sleduje? Zřejmě mi chce jen dokázat, že jsem úplný kripal a že mě tudíž nebude léčit. Ať je po jeho, řekl jsem si nenávistně. Když si zlomím vaz, aspoň už nebudu nikomu na obtíž. Chytil jsem se zábradlí, jak si doktor přál. V tu chvíli byl pes v pozoru. Postavil se napříč pod schody, jak byl zvyklý u doktorovy matky, a ze zadu se mi opřel o nohy.

Podařilo se mi vylézt na první dva schody – zatím mi nohy nepodklesly. Pokročil jsem o další dva schody – pes mě při tom podpíral vlastním tělem. Pak už jsem pocítil slabost, na chvíli jsem se zastavil, ale pes že ne – strčil do mne čumákem, ať jdu pěkně dál! Rozjařilo mě to. Najednou byl můj spojenec, dokonce ve mně probudil vzdor. Byla to absurdní situace.

Nevím, jak se to stalo, ale všechny schody jsem zdolal, zbývalo vystoupit do chodby. Báł jsem se pustit zábradlí, nedokážu stát bez držení. Tentokrát to doktor nahlédl, natáhl ke mně ruku. Sklesle jsem zavrtěl hlavou – nestačilo by, kdybych se ho jen chytil. Nad schody byla židle, mlčky mi ji přistrčil. S tou jsem zacházet uměl. První, co každý cvičitel pacienta učí, je: když nemáte po ruce berle, použijte sesli, posunujte ji před sebou, opřete se o ni.

Doktor šel chodbou přede mnou a já za ním postrkoval židli. Do jeho pokoje vedly dva schody směrem dolů. Byly sice nízké, ale se židlí bych si po nich netroufl. Doktor mi znovu nastavil paži. Musel jsem přijmout, sám bych se po schodech nedostal.

Galénos mě usadil do kůží potaženého křesla a divným, pronikavým pohledem si mě prohlížel. Pokládal jsem za nutné vysvětlit mu, co mě k návštěvě přimělo - vím od doktora Bennetta, že ho před lety uzdravil, přestože neměl naději.

„Bennetta jsem neuzdravil,“ zarazil mě. „Nevím ani, co mu bylo. Většinu nemocí vůbec neznáme, natož abychom je uměli léčit. Jeho nemoc odezněla sama, jen jsem se snažil, aby se jí nepoddával.“

Překvapil mě, řekl přesně to, co jsem si o jeho zásluhách kacířsky myslel, když jsem o něm začal z nenávisli pochybovat. Připomněl mi profesora Purkyně tím svým: většinu nemocí vůbec neznáme, takže je ani neumíme léčit. Přiznám se, že mi to imponovalo. Měl jsem chuť se mu o návštěvě u profesora Purkyně zmínit, říct mu, že mluvil shodně s ním, možná by ho to potěšilo. Nedal mi k tomu příležitost. Zamyšleně se na mě díval, prohrabával si vlasy a pak se zeptal: „K čemu ty berle? Vždyť chodíte!“

„Není to docela tak,“ soukal jsem ze sebe rozpačitě. „Nedávno se mi sice podařilo udělat pár kroků bez berlí, ale byla to krátká chvíle, pak mi nohy zase ochably. Možná na to mělo vliv rozčilení, vzrušený rozhovor, popošel jsem tak nějak automaticky...“

„Fyziologie nezná: trochu, občas, málo,“ řekl doktor stroze. „Pro nervový vzruch platí zákon ano-ne, všechno, nebo nic.“

Čekal jsem, že mi vysvětlí, co to pro mne znamená. Že nemám nervy úplně mrtvé? Nevysvětlil mi nic. Začal mě vyšetřovat stejným způsobem jako Eiselt, stejně jako další lékaři, kterým jsem se dostal do rukou. Prohmatal mi svaly, musel jsem předvést pohyb nohou ve všech kloubech, zjišťoval cit pro teplé a studené, pro bodání hrotem jehly. Každý jiný doktor by mi řekl, co našel, ale on zarytě mlčel. Jediné, co udělal - poslal pryč psa. Ano, asi mu vadilo, že na něj kouká, jak vyšetřuje, a udiveně natáčí hlavu na jednu a druhou stranu. A zas mu místo obvyklého povele jen domlouvavě řekl: „Co kdybys šel za mámou... třeba chce jít ven.“

Pes se zvedl, ale tentokrát zjevně nerad, dokonce na protest nesouhlasně zakňučel. Bavilo ho dívat se? Nebo chtěl zůstat s pánem? Vyšetření skončilo, ale doktor mlčel dál. Byl zamyšlený. Objevil snad něco závažného? Už jsem to nevydržel, začal jsem sám: „Myslíte, že jsem ochrнул z přepracování?“ zeptal jsem se. „Doktoři mi to aspoň tvrdili...“

Skoro se na mě osopil: „Co vám tvrdili? Že jste ochrнул z práce? Jste přece architekt! Neznám případ, že by někdo při umělecké tvorbě ochrнул. Neříkám, že se umělec nemůže utahat, ale stačí mu den dva a vrátí se k práci, nevydrží zahálet. Vždyť to znáte sám. Děláte projekty, věříte jim, jistě vás to těší, tak proč byste měl právě z toho ochrnout? Nemoci mají tolik různých příčin!“

„Jenomže je neznáme,“ neodpustil jsem si. „To je sice pravda, ale přesto vás mohu ujistit, že vy jste neochrнул z přepracování.“

Řekl to rozhodně, ale co o mně věděl? Od Bennetta se nanejvýš doslechl o mém projektu v Černovicích nebo o tom, že jsem stavěl vídeňskou Operu. Biskupská rezidence, to byl můj nejvýznamnější tvůrčí projekt, pro něj bych byl obětoval všechno. Tehdy jsem cestou zažil krutou zimu, nevyspání, byl jsem často k smrti unavený, ale nikdy jsem z toho nebyl nemocný. Teď je situace jiná. Stavím honosné vily, paláce, obchodní domy, ale většinou podle cizích návrhů, dělám, co si kdejaký jiný architekt zamane. Honím se po stavbách, které mě už dávno nebaví. Kdybych to doktorovi vylíčil, možná by na mou nemoc změnil názor. Určitě by se mě zeptal: a proč to děláte? Vaše práce jsou přece projekty! Co by si asi pomyslel, kdybych mu řekl, že bych si chtěl vydělat tolik peněz, abych se mohl věnovat jen architektuře?

Možná by ho napadlo, že pro mne tvorba přestala být smyslem života, protože umělec, který si věří, svou práci přece neodkládá, ani se nevzdává.

Bennett přinesl doktorovi jakousi odbornou revue, kde byl Charcotův článek o dosud neznámých chorobách míchy, snad tu stať pro něho opatřil kvůli mé nejas-

né nemoci. Překvapilo ho, že doktor měl týž časopis na stole. „Znám tu studii,“ řekl Bennettovi. „Jedna ta choroba je soubor příznaků, kterým se dnes říká Charcotova nemoc. Postupuje rychle, zřejmě poškozuje centrální i periferní nervové vlákno. Brzy dojde k poruchám polykání a dechu, což je už předzvěst konce. Druhá nemoc má průběh pozvolnější. Pacientovi slábnou končetiny, klopýtá, špatně chodí. Charcot předpokládá roztroušené míšní změny, proto je také obraz pestřejší. Jsou poruchy citlivosti, zraku, třes. Nakonec je odkázán na židli a později na lůžko.“

Doktor tvrdě popisoval příznaky a já blednul. Jako každý laik jsem vztahoval příznaky na sebe. Ohleduplný Bennett si toho všiml. Uklidňoval mě - není to můj případ. Můj stav se zlepšuje, ale nemocní, o nichž doktor mluví, se pomalu, ale jistě horší. Někdy nárazově - při větší námaze, při nachlazení, často v těhotenství.

„Vzpomněl jsem si na Bereniku, nemoc u ní propukla při narození prvního dítěte. Vyprávěl jsem o té mladé ženě z Benátek oběma doktorům, i to, že její manžel byl český lékař, který studoval s Purkyněm. Radil se s ním o své paní a právě Purkyně je varoval před dalším porodem, znal podobné případy, které se těhotenstvím prudce zhoršily.

Kdy to bylo? ptali se mě. Velmi je zajímalo, že si Purkyně už tenkrát všiml souvislosti nemoci s porodem, tím vlastně předešel i Charcotovy výzkumy a shodoval se s ním. Doktor měl v knihovně některé Purkyňovy spisy, zejména ty, které pojednávaly o šíření nervového vzruchu a o řídicí funkci mozku, velmi si našeho velkého vědce vážil.

Na chvíli na mne zapomněli. Začali si povídat o poměrech na francouzské Salpêtriere, kde Charcot přednášel patologickou anatomii a patologii nervového systému. Dozvěděl jsem se, že jeho přednášky se staly vědeckou a společenskou

událostí a právě letos byl zvolen za člena medicínské Akademie. Zabývá se filozofií a psychologií, snaží se rozšířit ji o psychologii patologických stavů. Z jeho iniciativy se začaly systematicky analyzovat i duševní nemoci - nedávno napsal studii, která rozlišuje hysterii od ostatních duševních chorob. A co je nejzajímavější - jako první zkusil použít hypnózu k léčbě hysterie.

Bennett vykládal dlouze i o „malých hysterických stavech“, které se projevují necitlivostí určitých partií těla, chvilkovou ztrátou řeči, různými křečemi svalů nebo přechodným ochrnutím končetin. Několik takových případů viděl. Pokud byly hysterické, zabírala sugesce a hypnóza přímo zázračně. Nasadil mi brouka do hlavy. Vybavil jsem si, jak ke mně dnes doktor napřáhl ruku a já jsem poslušně udělal pár kroků bez berlí. Měla to být sugesce?

Řadí mě snad mezi Charcotovy hysterické paničky?

Nebylo to tak. „Galénos“ prohlásil, že hypnóza a sugesce mu připadají jako divadlo, ne-li poutová atrakce. Však mají někteří lékaři Charcotovi za zlé, že ty úkony předvádí i před laiky - před politiky, herci, spisovatelé. Doktor dřív mluvil málo, věcně, bez emoce. Teď zvýšil hlas, přecházel po pracovně, rozmáchle gestikuloval.

„Uvědomte si, co se při hypnóze děje!“ zaútočil na Bennetta. „Ten, kdo ji provádí, vnucuje pacientovi svou vůli, chce ho ovládnout. Jenomže nemocný potřebuje je vlastní vůli, ne cizí. Proč má žít pod taktovkou něčí síly? Je to potupné, on sám si musí obnovit rovnováhu těla a ducha!“

Cítil jsem, že má pravdu. To, co říkal, mi připomínalo Purkyňovo: nevzdávat se.

Původně jsem čekal, že se mnou doktor víc promluví, že mi dá nějakou radu nebo vysloví diagnózu. Neměl se k tomu, a proč by to taky dělal, když je k možnosti rozpoznání nemoci tak skeptický? Upřímně řečeno, byly mi někdy všelijaké vágní dohady různých odborníků něco platné? Ten jejich unisono závěr „přepřacoval jste se“ mi byl teď k smíchu. Galénos má pravdu, nikdy mi nebylo tak dobře jako v době, kdy jsem se zabral do práce na projektu. Prožíval jsem radost, cítil jsem se silný. Myslím, že pro mne doktor nemohl udělat víc. Nějaké „přepřacování“ u mne neuznával.

Zvláštní člověk. Než jsem se odporoučel, chtěl jsem se mu nějak odměnit. Zeptal jsem se ho, jak bych se s ním mohl vyrovnat. Hrdě se pousmál, odmítl.

„Jsem vám velmi vděčný. Ani nevíte, jak jste mi pomohl,“ děkoval jsem mu zaraženě. „Řekl jste, že moje nervy nejsou mrtvé. Už to pro mne znamená, že mám stále ještě naději na uzdravení.“

„Řekl jsem něco jiného,“ přerušil mě stroze. „Existuje fyziologický zákon: jen ten nerv, v němž se dá vyvolat vzruch, je schopen funkce. Jinými slovy - podmínkou funkce je nervový vzruch. Bez něj není pohyb svalů nebo cit pro bolest, pro dotyk. Nic víc, nic míň. Ten zákon platí pro danou chvíli, nevyplývá z něj, co bude dál.“

Lekl jsem se - co tím myslí? Znamená to, že ten jeho „vzruch“ tu dneska je, ale může kdykoliv zhasnout jako zbytek svíčky, která už nemá z čeho hořet? Teď je nerv schopen funkce, ale na jak dlouho?

Bennett poznal hned, co se mi honí hlavou – to, co doktor řekl, mi možná znělo jako skrytý ortel. Snažil se povzbudit mě.

„Pan architekt se výrazně zlepšil. To přece dává velkou naději,“ zastal se mě opatrně. Doktor stál u okna v proskleném arkýři, před ním přírodní kulisa zalesněných hor. Měl tvrdý, neústupný výraz. Dlouhou chvíli mlčel. Pak se k nám obrátil:

„Naděje v medicíně, co to je?“ ozval se s despektem. „Každá prognóza je věštba ze skleněné koule. Úlitba strachu, milodar.“

Najednou jsem pochopil - nemoc, kterou neznáme, je jen těžký úděl stejně jako smrt, nedá se přelstít útechou, vlídným slovem. Chci snad, aby mě utěšoval? Ne, nepřistoupil na to, věří mi, že nic takového nečekám. Dal mi to najevo, ctí mou hrdost.

Slíbil jsem mu, že se nebudu šetřit. „Cvičitelé mě drží zkrátka,“ přiznal jsem rozpačitě. „Sám nesmím nic, stále mi opakují, že bych mohl upadnout, potlouct se, kdybych zkoušel chodit bez jejich instrukcí.“

Galénos se jen krátce zasmál. Pohrdavě, znechuceně. „Chápu. Personál si jistě pacienty šetří. Co kdybyste se rozchodil moc rychle!“

Než jsme se rozloučili, vytáhl odněkud z kouta masivní sukovitou hůl: „Vemte si ji! Bude to lepší než těžkopádná manipulace s berlemi.“

Po návratu domů se Hlávkoví rozhodli přesídlit na delší čas do Lužan, Josef věřil, že jen tam se úplně rozchodí. Na zámku zbyly různé pomůcky, které si vymyslel a nechal udělat ještě v době, kdy se neobešel bez křesla na kolečkách - rampa, po níž sjížděl z balkonu přímo do zahrady, zvláště upravený žlab, po kterém nechal sklouznout milodar, když se zastavil nějaký prosebník u vchodu domu, a další podobné vynálezy. Teď se mu zdály k smíchu. Galénos by se podivil. Možná by řekl: proč se zabydlujete v nemoci? Opřete se o hůl, pomůže vám jen vlastní síla.

Hlávka mu věřil. Nemohl už čekat v nečinnosti, musel něco dělat. Když matce koupil před lety Lužany, slíbil jí, že zámek přestaví.

Pouští se netrpělivě do práce. Je sice pohyblivější, chůze se stále zlepšuje, ale na něj je to příliš pomalu. Nemůže všechny akce sledovat, zlobí ho to, byl zvyklý řídit několik staveb současně. Vymýšlí pracovní postupy od psacího stolu, radí se s přáteli, dá si posílat odbornou literaturu o vysazování okrasných stromů a cizokrajných rostlin, zajímá ho živočišná výroba. Je odhodlaný být třeba zemědělec, dokud se nepostaví na nohy. Jen ne pasivně čekat! Až se rozchodí, začne realizace projektu zámku, výstavba kostela, pak si vynahradí léta živoření bez umělecké tvorby.

V únoru jsem měl padesáté narozeniny, slavili jsme je v Lužanech. Přijela tchyně, Tonek s Matyldou. Maminka připravila velkou hostinu, pili jsme víno, zpívali. Marinka byla veselá, smála se, že jsem si znovu nechal narůst plnovous.

Když jsme přišli po večeři nahoru do pokoje, zesmutněla. Myslel jsem, že si hned lehne, ale nechtělo se jí spát. Sedla si vedle mne do lenošky a přimkla se ke mně jako

dítě. Položila mi hlavu na rameno a dlouho mlčela. Pak začala monotónně povídat. Byly to útržkovité meditace, kterými se asi obírala, když musela trávit celé hodiny v chaise longue v sanatoriu:

„Člověk se kdoví proč narodí, začne věřit, že jeho život má nějaký smysl, a pak pozná, že je to jen let do tmy... Lidi se lopotí, jako by měli žít věčně, a zatím jejich čas plyne někam do ztracena. Nechtějí vědět, že jednou zmizí ze světa. Když to konečně pochopí, přejí si mít na hrobu aspoň jméno, pokud možno vytesané do kamene, jen aby po nich něco zbylo. Nezbuďte nic, stačí pár let a zapomene se na ně. Na každého se zapomene.“

„A to tě mrzí?“ Hladil jsem ji, uklidňoval. „Nikdo není nesmrtelný, ale to přece neznamená, že život nemá smysl!“

„Co všechno už bys vystavěl, kdyby ti neochrnuły nohy,“ pokračovala jako by mě neslyšela. „Jsi umělec, každý tě uznává, dali ti druhou cenu na Světové výstavě. Myslela jsem, že začneš pracovat, když ses uzdravil, a místo toho přijde moje nemoc. Jsem ti na obtíž, odvádím tě od projektů, od toho jediného, co bys měl dělat.“

Rozplakala se. „Ty jsi nežil pro nic za nic, tvůj život má smysl,“ dokazovala mi v pláči. „Víš, co říkal Jobst o rezidenci v Černovicích? Že byl ohromený, že je to mistrovská stavba. On by ti nepochleboval, jemu můžeš věřit. Nesmíš se mnou ztrácet tolik času, nemusíš za mnou tak často jezdit, plánoval jsi další projekty...“

Byl jsem nešťastný z jejího smutku. „Marinko, netrap se, musíš se především uzdravit, to je mi nad všechnu slávu a nad všechny projekty. Víš, skutečně velkých umělců je málo a nesmrtelných ještě méně. Černovce, to je moje životní dílo, sotva už dokážu něco většího, vždyť je mi padesát! Takový už je osud, na ten si nemůžeme naříkat. Nebo můžeme, ale stejně nám to není nic platné.“

Nelíbilo se jí to. „Jak to, že už nedokážeš nic většího?“ vyčetla mi. „Dřív sis věřil, neexistovalo pro tebe nic jiného a teď to vzdáváš! Možná by všechno dopadlo jinak, kdybychom jeli s Jobstem do Černovců, viděl bys to co on, hotovou stavbu. A já bych ji konečně viděla taky. Bojím se, že se tam už nikdy nedostanu.“

„Co to říkáš? Samozřejmě že se tam dostaneš. Těšil jsem se, až tě tam přivedu, jenomže to stále byly jen rozestavěné budovy, až teď během mé nemoci práce pokročily. Ale víš, právě když jsem byl tak nemocný, uvědomil jsem si, že bych neměl vidět jen sebe, svou práci na projektech, jsou důležitější věci, kde bych mohl prospět. A možná bych po sobě zanechal ještě hlubší stopu, než když navrhnu pár dalších uměleckých staveb.“

Nevěděla, kam mířím. Dívala se na mě usazenými očima a koutky úst jí ještě stahovala lítost. Nezbylo mi než jí vyložit plán, kterým jsem se poslední léta nemoci zabýval.

„Pamatuješ, jak jsi mi vyčítala, že jsem se nezeptal na tu slabost nohou, když jsem byl naposledy za Purkyněm?“ začal jsem. „Nevěřila jsi, že jsem prostě zapomněl. Ale mne mrzelo mnohem víc, že jsem s ním nestačil pohovořit, jaká je jeho předsta-

va Akademie. Dnes už vím, že byl první, kdo si nepřál, aby Akademie vznikla přeměnou z Královské české společnosti nauk. Bylo mu jasné, že by zůstala dál česko-německá. On nechtěl „povšechnou“ vědeckou instituci, ale národní. Vlastně to napsal už v Živě: Akademie, zřízená od národa českého, aby se věda stala bytostí národa co vědecky činného...“

Marinka se na mě dívala nejdřív užasle, pak už s trochou ironie a nakonec se rozesmála. „Tak ty chceš založit Akademii, když se to Purkyňovi nepodařilo!“

Vysvětlil jsem ženě, co Purkyňovi bránilo: věděl, že při založení Akademie nemůže počítat se státním příspěvkem - Vídeň o to nestála, aby měli Češi vlastní vědeckou základnu. Nedaly se čekat ani větší subvence od šlechtických dárců. Purkyňe si bláhově sliboval, že peníze přinese národní sbírka, jenomže Akademie není pro Čecha totéž co Národní divadlo.

Asi jsem ji přesvědčil. Zvažněla. Chvilí o tom přemýšlela a pak se zeptala: „Takže ty o tom opravdu uvažuješ?“

„A proč ne?“ přiznal jsem. „Máme velké jmění, děti nám Pánbůh nedal, sami potřebujeme málo. Co by se stalo, kdybychom dali na dobrou věc třeba všechno, co máme? Aspoň bychom po sobě něco nechali, nežili bychom marně, jak ty říkáš.“

Marinku to vzrušilo, oči jí hořely, na tváře jí vyskočila červeň, skoro jsem se bál toho až chorobného zájmu. „Udělejme to hned,“ prosila mě. „Když máme tolik peněz, dejme je na to. Když jsi rozhodnutý, nač ještě čekat?“

„Já vím,“ zasmál jsem se. „Bis dat qui cito dat - kdo rychle dává, dvakrát dává. Jenomže platí i druhá pravda: člověk se mnoho nachodí a naprosí, když chce peníze dostat, ale někdy taky když je chce darovat.“

„To snad ne! Kdo ti může bránit někomu něco dát?“

„Víš, není možné rozdávat peníze bez rozmyslu, dar musí splnit účel, který do něho vkládáš. K velkému fondu, který by tvořil základ pro budoucí Akademii, je potřeba předložit podrobný projekt s patřičnou legislativou, se zajištěním kontroly hospodaření, s přesným plánem výdajů.“

Řekl jsem, že jsem požádal o pomoc doktora Jirečka a on mě spojil se svým přítelem profesorem práv Habietinkem. Ten vypracoval podle mého, vlastně jen ústního návrhu nástin projektu.

Navrhl, aby nadační jmění tvořil lužanský velkostatek. Z jeho výnosu by se poskytovaly příspěvky nebo udílely ceny umělcům a vědcům. Bylo by nutné zajistit správu jmění pomocí kuratoria, kde by byl místopředseda Království českého, purkmistr měst pražských, starosta klatovský, protože Lužany jsou v jeho okresu, a další a další.

„Navrhl jsem tam, aby kromě Lužan připadly nadaci i vídeňské domy a taky cenné papíry. Na tom všem máš podíl, záleží na tobě, jestli se připojíš k věnování.“

„Jistě se připojím! Jak bych se nepřipojila?“

Marinka byla nadšená. Nabízela mi pomoc - mohla by třeba v tom mém dokumentu upravit text, už kvůli mé špatné češtině, vždycky to přece dělala. Musel jsem

ji brzdit - ať nečeká, že se založení Akademie hned tak prosadí, ale je tu jiná možnost, která by se dala provést navíc, nezávisle na „velké“ nadaci.

„Co nevidět se rozdělí Karlo-Ferdinandova univerzita na českou a německou, to je příležitost na tu českou přispět,“ řekl jsem. „Mohli bychom založit fond – dáme na něj 22 tisíc zlatých a z úroků by se pak vydržovali tři studenti pražské univerzity, každý by dostával 300 zlatých ročně.“

„A to se dá udělat hned?“

„Jistě. Zřídí se České univerzitní nadání Josefa a Marie Hlávkových, upřesní se, že je to za tím a tím účelem...“ Líbilo se jí to. Viděl jsem, jak je netrpělivá, jak touží, aby tu bylo něco skutečného, aby se toho ještě dočkala. „Ale proč Marie?“ zeptala se nejistě. „Všechny peníze jsi vydělal sám.“ „Všechny peníze jsem vydělal s tebou, celý život mi pomáháš. Víš, kolik je to let?“

„Vím, přesně dvacet!“

„Probůh! Opravdu už je to dvacet let, co jsme spolu?“

„Je. A víš aspoň, kdy jsme měli svatbu?“

„Někdy v zimě... počkej, vzpomenu si, určitě to vím.“

„Nevíš! Nikdy jsi to nevěděl. Bylo to 12. ledna, hned po mých dvacátých narozeninách, ty jsem měla v listopadu.“

„No ne! Takže letos ti bude čtyřicet!“ provokoval jsem.

„Hrůza,“ zanaříkala. „Jsem nemocná a ještě k tomu stará.“

„Ty a stará? Co mám říkat já, když je mi padesát?“

„Ty nebudeš starý nikdy, ty máš svou práci!“

Teď jsem ji pochopil: trápila se, připadala si zbytečná, potřebovala najít smysl své existence, protože tušila, že její život se vytrácí. Možná jsem jí pomohl – už měla taky práci, naši nadaci. Zachytila se té možnosti jako tonoucí, pročítala mé poznámky, vyptávala se, se vším se chtěla seznámit. Zdálo se mi, že je svým způsobem šťastná, ale co to bylo platné, když očividně chřadla. Někdy jsem měl pocit, že ji stravuje právě to hektické úsilí, s nímž se mi snažila pomáhat. Rychle mluvila, měla nervózní záškuby kolem úst, zadýchávala se.

Smutné narození a stejně smutné Vánoce. Pak přišly těžké měsíce, kdy se její stav prudce a nenávratně horšil.

Koncem léta jsem dostal listinu, která stvrzovala založení univerzitní nadace. Přijel jsem do sanatoria s Tonkem. Ten den byla Marinka v dobré kondici. Nadšeně si pročítala list s označením „České univerzitní nadání Josefa a Marie Hlávkových“, radostně nám tiskla ruce. Tonek jí líčil, jakou odezvu vzbudila nadace na veřejnosti. Jsou o ní zmínky v tisku, i na univerzitě se mluví o štědrém daru Hlávkových českým studentům, přicházejí dopisy. „Ty dopisy tu necháme, ale aspoň jeden ti přečtu, ten od Sládka,“ nabídl ženě. „Vzal svazek dopisů a našel ten Sládkův. Začal ho s citem deklamovat:

„Promiňte, že neznámý dovoluje si psáti Vám několik řádek, v nichž chce toliko vy-

sloviti vroucně a hluboce citěný dík za Váš šlechetný dar studujícím české univerzity... U nás se zdá, že bohatství pokrývá srdce kůrou. Jsou-li naši lidé tak necitelní - šlechty nemáme - nuž lidé jako Vy budtež naši šlechtici. Ještě jednou díky Vám za dar a za poklad, jež jste dal jiným... Dne 14. 7. 1882.“

Marinka napjatě poslouchala, visela na každém Tonkově slově. Když skončil, zakryla si rukama tvář a rozplakala se.

„Co ti je? Proč pláčeš?“ lekl jsem se.

Odkryla si oči, v slzách se usmála. „Jsem šťastná,“ řekla.

Nemoc rychle pokračovala. Světlé chvíle se objevovaly málokdy a trvaly krátce. Žena nevstávala, jen její velké oči mě pokaždé vyhlížely, ale přišel čas, kdy se jí všechno mátló a někdy mě vůbec nepoznávala.

Přišel sedmý listopad. Zase měla narozeniny – jednačtyřicáté. Marinka už nemluvila, jen mi tiskla ruku.

Ráno po rozednění se na mne dívala, maličko se usmívala, ale život se jí začal z očí vytrácet. Pak zorničky zastřela nevidoucí mlha – Marinka umřela.

Z jara jsem přesídlil do Lužan. Umínil jsem si, že se odtud nehnu, dokud přestavbu nedokončím. Práce teď pokračovaly rychle, zejména nová věž rostla přímo před očima. Nejvíc jsem se věnoval kapli. Zděnka Havelková mi pomohla s výběrem křídla, přesněji řečeno sama je obstarala. Klavír dovezli hned, jak se první podlaží zámku stalo aspoň trochu obyvatelné. Nabídl jsem jí, aby si přišla zahrát, kdykoliv se jí bude chtít.

Zvykl jsem si na ni. Byla skromná, ochotná. Zajímala se o zahradu. Dlouho jsem bral její snahy jenom jako přátelský zájem, nikdy mi nějakou jinou náklonnost ani nenaznačila, nesnažila se mi nijak zalíbit, to jsem u každé ženy ještě rozlišit uměl.

Někdy koncem léta jsme se šli navečer projít parkem na Loužek, k soutoku obou ramen Úhlavy. Stáli jsme na polovisutém altánu nad jezem. Zděnka mi se zaujetím vykládala o prvních strastiplných zájezdech Dvořáka do Anglie, kdy ještě neuměl slovo anglicky, o tom, jak mu tam na jedné návštěvě jen ze stesku po domově vytanula krásná melodie na slova Dobrú noc, má milá... Zděnka to vyprávění prožívala, odmlčela se. Přidržovala se zábradlí, zasněně se dívala na řeku. Položil jsem jí ruku na její a bez uvažování jsem řekl:

„Kdybch se vás zeptal, jestli chcete být mou ženou, co byste odpověděla?“

Bezděčně ruku odtáhla. Nečekala nic takového, aspoň ne hned. Pak se nejistě ozvala – ví, jak jsem svou ženu miloval, stěží by mi mohla Marinku nahradit. Ne, to opravdu nemohla, pomyslel jsem si příkře, ale říct jsem jí to nemohl.

„Ano, měl jsem ji velmi rád,“ přiznal jsem po pravdě. „Nikdy bych na ni neuměl zapomenout, Je to pro vás tak velká překážka?“

„Ne, to ne,“ řekla s uzarděním. „Takový hluboký cit je vzácný, každý ho ani není schopen. Znamená to, že jste dobrý člověk.“

Nakonec souhlasila.

Když jsme se vraceli k zámku, ujistil jsem ji, že budu její dosavadní způsob života respektovat - koncertování, sborový zpěv, přátelství s Dvořákovými - v Lužanech je vždycky rádi uvítáme.

Prekvapila mě. Prohlásila, že se ráda všeho vzdá. Hudbu si nechá jen pro své potěšení, není zase tak velká umělkyně, aby pro koncertování zanedbávala povinnosti vdané ženy. Jsem větší umělec než ona, jako architekt mám náročné cíle, ale zejména by mi chtěla pomáhat v mých mecenášských plánech, to ji na mně nejvíc zaujalo. Vzrušeně mě přesvědčovala, že nestojí o žádný můj majetek, na dobré skutky ráda přidá i ze svého. Přiznám se, že mě až zamrazilo z těch slibů.

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Kostlivec v knihovně

Z mnoha různých důvodů (řekl by pan prezident Havel), které však nejsou teď důležité (dodávám já), omezujeme doma obsah rodinné knihovny. Znamená to nejen najít místa, kde by o to, co si nehodláme ponechat, byl zájem, ale hlavně předtím se probrat všemi řadami všech polic, skříněk, přihrádek. Nacházíme při tom knihy, které jsme nestihli a leckdy ani nechtěli přečíst, neboť těžko budeme například luštit dánskou publikaci o lodích či stoleté německé bible a domácí rádce psané švabachem; skladovat ale se nám už nechtějí ani štosy katalogů nejrůznějších výstav a divadelních programů.

S rozpaky přiznávám, že jsme narazili i na svazky s razítky veřejných knihoven. Kdoví jak k nim kdo přišel – byl jen lajdač nebo kleptomán? Možná ale pracoval v nějakých „sběrných surovostech“ a literaturu pouze zachraňoval před zkázou – já sama jsem po Srpnu, když mě vyhodili z rozhlasu, ztopila v redakci oficiálně vydané a svázané protokoly z procesu se Slánským – učinila jsem tak s nadějí (tehdy pošetilou), že jednou potěším historiky (a už se stalo).

Kromě památek na doby zlé nacházíme ovšem i předměty příjemné. Je to třeba modlitební knížka, kam si moje babička zapisovala první slova vnuček a kde s pramínky jejich vlasů a svatými obrázky uschovala také milostný dopis svého otce. Můj pradědeček někdy v osmdesátých letech 19. století psal:

„Ctěná slečno!

Již při prvním Vás spatření pocítil jsem, jak srdce mé nevýslovnou láskou a neupřímnější oddaností k Vám se naplnilo a od té doby prahnul jsem po příležitosti, bych Vám vroucí tyto své city vyjevil... Dovolte bych vroucí svoje přání, kteréž ze srdce neupřímnějšími a nejvřelejšími city k Vám naplněného k nohoum Vaším klásti směl... Vždy ozařuj slunce jasný svit veškeré cesty Vaše a zapudiž i každý odstín nespokojenosti z blankytu žití Vašeho a život dýchající paprsek jeho roznitíž v srdci Vašem lásku upřímnou nikdy nehynoucí ke mně...! Vyslyšte též, ctěná slečno, snažnou prosbu moji a malý dárek, kterýž jsem přiložil, laskavě přijměte od

Vašeho

Wojtěcha Kondra

c. k. dozorce“

Řeklo by se, jak krásné to bylo, když nápadníci používali takových vznešených slov; jenže v rodině se tradovalo, že tento pradědeček pak tu svou „ctěnou slečnu“, Apolenku, v manželství trápil, až ji utrápil. Takže nejspíš ten milostný dopis byl jen pěknou léčkou na nevěstu. Nedivme se ale, že holka nebohá takovým slibům uvěřila, ani dnes nedokáže každý odolat hezkým slovům, ať už je slyší v soukromí nebo z tribun.

Ale zpět ke knihám: některé si schováváme, některé prodáváme, jiné rozdáváme,

ba k údivu knihovníků i vracíme do čítáren. S jednou věcí si ale nevím rady. Vza-
du dole v jedné polici mám polozapomenutou tmavou igelitku a v ní – lidskou leb-
ku. Přinesla jsem ji, když jsem vyklízela ateliér po svém muži – a ten ji zase zdědil
po svém otci, malíři, který ji vystavoval jako jeden z atributů svého povolání. Teď se
k té lebce, zažloutlé věkem, už nikdo nechce znát, celá rodina se jí štítí. Dál ji opa-
trovat nehodlám; obchodovat s lidskými ostatky se ale tresce a když ji vyhodím do
popelnice, bude nějaký detektiv pátrat, kdo koho zavraždil. Snad bych jen mohla
nad ní meditovat jako Hamlet – ale vůbec netuším, jestli ten Yorick, co mu patřila,
byl vlastně zlý nebo hodný. Jako ten můj pradědeček.

Takové krásné milostné psaní psal – a že pak trápil Apolenku? Možná to
bylo všechno jinak, třeba jen vyžadoval kázeň. Byl přece vězeňským dozorcem –
nebyl to však žádný „grebeníček“, působil na malém městě za Rakousko-
Uherska, vězňové mu prý pomáhali v domácnosti, dokonce kolíbali děti
a pro jeho dcery z vyčesaných vlasů splétali přičesky do žijónů. Pradědeček ostat-
ně dcerám dopřál na tu dobu dobré vzdělání, moje babička měla obchodní školu;
a jejímu ženichovi dohodil místo vězeňského dozorce („pod penzí“!), když se po
revoluci v roce 1905 musel rychle vrátit z Ruska. Takže o dcery, když o tom uvažuj-
jí, se pradědeček asi staral, a „ctěná“ Apolenka, zemřela v těch čtyřiceti bůhví na co.

Škoda, už se to nedozvím, pamětníci vymřeli, a tak jen můžu litovat, že jsem je
pořádně neposlouchala, dokud byl čas. Možná ale příběh Wojtěcha a Apolenky sami
uzavřeli mlčením do nepaměti jako příslovečného kostlivce do skříně. Nenajít ten
dopis, měla bych krásně jasno – Wojtěch byl zlý a Apolenka svěťice. Teď vím jen to, že
kdekoli mohou číhat jacíkoli kostlivci – a že zbavit se jich nebývá nikterak snadné.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 420 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnr@lf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra *revue 3*

2010

Absolventi

Anatomie

Databáze

Exodus

Jubilanti

Laudatio

Normalizace

Popáleniny

Reformy

Školné

Multiplikátor proudu, 70. léta 19. stol.

M. Anděl

K. Kosík

R. Königová

P. Pařko

J. Ramba

J. Stingl

S. Štech

J. Veis

I. Wilhelm

VITA NOSTRA REVUE

19. ročník, číslo 3

Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 6. 9. 2010

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

K. Kosík: Vzestup arogance	4
P. Schnur: Když stát jde na dračku	5
O. Vaculík: O normalizaci	7
J. Hnízdil: Lék na nemoci a krize	9

ALMA MATER

Rektoři se obávají škrtů – už není kde šetřit	12
I. Wilhelm: Je nehorázné říkat, že vysoké školy jsou špatně řízeny	13
Demonstrace proti školnému na veřejných vysokých školách	19
S. Štech: Školné a tzv. reforma institucí terciárního vzdělávání	19
Z. Strakoš: Obecná učení, akademická obec a společnost: Otázky bez odpovědí?	22

QUOD BONUM

Absolventi magisterského studia 3. LF UK	26
M. Anděl: Projevy děkana 3. LF UK na červencových promócích	27
Jubileum profesora Blahoše	31
T. Maulenová: Co by se dalo zlepšit	32

LAUDATIO

J. Bláha: Laudatio k poctě profesorky Radany Königové	36
B. Svoboda: Recenze	39
Gratianti vzpomínají (P. Klener, M. Anděl, I. Wilhelm, J. Šiklová, J. Pokorný, L. Klein, B. Kůželová, M. Tokarik, Clara, Julinka, Pino)	39
R. Königová: Credo	49

VĚDA

J. Stingl: Významná letní akce Ústavu anatomie	54
P. Kucera: Dear Professor Stingl	56
L. Klein, M. Tokarik: Patnáctý světový kongres o popáleninách v Istanbulu	58
M. Krbec: Vědecké a citační databáze a IF jako nástroj k posouzení úrovně publikace	62
J. Ramba: Následky úrazu obličje u Jiřího z Poděbrad, šestnáctého českého krále	69

ZDRAVOTNICTVÍ

Záměry ve zdravotnictví	76
Lékaři děkují – a odcházejí	76
Třináct důvodů exodu	77
P. Paško: Co je na člověku cenné, to jsou zkušenosti	78
Dvě otázky pro tři osobnosti	83

TEXT

J. Veis: Smrtiny Karla Hlávky	86
-------------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Jabkobraní	102
----------------------------------	-----

Obrázek na obálce z katalogu výstavy Historické lékařské nástroje a pomůcky (Praha, 1. LF UK a Zdravotnické muzeum, 2008)

RES PUBLICA

PŘED VOLBAMI

ZA VOLBAMI

Karel Kosík

Vzestup arogance

Nejen na Karlově mostě, ale po celé zemi se rozlézá bezduchost a její jméno je arogance. Arogance má mnoho podob. Je arogance vítězů, kterým zachutnala moc a hlava se jim zatočila tak, že nevědí, co dělají a mluví. Je arogance podlézavých ustrašenců a kariéristických dravců. Je arogance těch, kteří neuměli poděkovat za pomoc a podporu. Ale nejstrašnější je arogance těch, která nemá úctu před ničím a její nenávist sahá za hrob.

O vztahu většiny a menšiny vedou odedávna spor praktici i teoretici. Kdo určuje chod dějin a kdo vládne ve společnosti – většina nebo organizované menšiny? Je hlavním aktérem většina, zvaná masy, veřejnost, průměrnost, anonymita, či menšina nejlepších, kteří si říkají aristokrati, strana, vzdělanci, politici z povolání, „výkvět“ národa? Řeknu-li většina mlčí, většina se odmlčela, většina byla umlčena, je významový rozdíl všech tří výroků zřejmý. Ale za sémantickou diferencí vět se skrývá rozličnost dějinných situací a dokonce sám průběh dějin. Dějiny jsou sled událostí, kdy většina dlouho mlčí, náhle promluví a stejně rychle a nečekaně se zahalí do mlčení, nebo je na kratší dobu umlčena. Většina promlouvá dvojím způsobem: buď vyjde do ulic, nebo je čas od času pozvána k volebním urnám. Co však může a má dělat v mezidobích, která oddělují jedny volby od druhých? Má trpělivě vyčkávat, aby svoji dnešní nespokojenost vyjádřila až zítra, kdy již bude pozdě, protože věci budou rozhodnuty bez ní?

Na sklonku roku 1989 „mlčící“ většina promluvila a svou pouhou fyzickou přítomností v ulicích a na náměstích povalila ztrouchnivělý režim. Dnes se s touto většinou děje proměna, která nemůže zůstat bez následků. Ještě včera mluvila „většina“ do politiky, dnes se odmlčuje, vzdává se nebo je zbavována slova, nemá již co říci, protože je zmatena a nevyzná se ve spleti protichůdných stanovisek, stahuje se do svého obvyklého diváctví, napůl ironicky, napůl trpce komentuje děj, který se odehrává jinde, nezávisle na ní. Scénu ovládly organizované menšiny, které sebevedomě a s dávkou arogance o sobě prohlašují, že mluví jménem většiny a jednájí v jejím zájmu. **Politické strany vznikají a zanikají, národ zůstává. Politici postupují do vlivných funkcí a zase je opouštějí, ale následky jejich dnešního rozhodování ponese zítra „mlčící“ většina.**

Většina není početnost. V dějinně politickém smyslu je většina způsob života. Většina zajišťuje chod a provoz společnosti. Může sice na krátkou dobu vyjít do ulic, ale nemůže demonstrovat věčně. Dříve či později se vrátí ke svým povinnostem, protože žije pod nátlakem nutnosti: musí vydělávat na živobytí a starat se o rodinu, pouze zřídka si dovoluje luxus a v protestujících zástupech naplňuje náměstí. Ani

v obdobích normálnosti nemlčí, pouze mluví svou řečí, která je často nesrozumitelná oné skupině, která se živí psaným či mluveným slovem.

Většina zpravidla nepíše traktáty ani neřeční na tribunách, a přesto je mocna své řeči: že jsou pole obdělána, že funguje doprava, že továrny vyrábějí a za pulty se prodává zboží – to je projev její výmluvnosti. Literáti rádi hovoří nahlas, a proto často přeslechnou, že mlčící většina mluví také tehdy, jestliže mlčí. Její mlčení může být výmluvné: často ohlašuje, že kdesi v skrytu klíčí nepředvídaný obrat.

O takových i jiných záležitostech se vedl rozhovor 4. května 1990 v hostinci U kocoura. Bránil jsem tehdy mlčící většinu, nebo přesněji dokazoval jsem falešnost takového označení. Vypravoval jsem o lidech, kteří v temných letech pomáhali pronásledovaným a exkomunikovaným...

Každý z těchto lidí má své jméno, a přesto zůstávají bezejmenní, neudělali kariéru, zůstávají dodnes v skrytosti, která budí zdání, jako by ani nebyli. A oni byli a jsou! Optal jsem se sám sebe, zda jsem všem těmto slušným lidem poděkoval, a ptám se, zda odpovědní činitelé vzdali hold této spásné slušnosti, bez níž národy nemohou existovat. A ptám se, koho si má mládež vážit: jich, slušných, kteří o svých zásluhách mlčí, nebo oněch, kteří umějí za všech režimů šikovně proplouvat a dnes si vzájemně nahlas dosvědčují, jak hrdinně bojovali proti minulé „říši tmy“?

Běda národu, který nemá a neuznává hrdiny? Běda národu, jehož „elity“ ztrácejí smysl pro slušnost a propadají pokušením arogance!

Prosinec 1992

Kosík, Karel: Předpotopní úvahy, Praha, Torst, 1997

Petr Schnur

Když stát jde na dračku

Naše země je republikou a zdá se, že nastal čas zamyslet se nad významem tohoto slova.

Republika je odvozená od res publica, což znamená volně přeloženo – „věc/záležitost veřejná“. Má v ní vládnout lid (občan), nikoliv oligarchie, a co je nejdůležitější – republika se orientuje na budování, zachování a rozmnožování obecného blaha národního společenství.

Její moderní podoba, evropský model vycházející z Francouzské revoluce, nám dal novou, spravedlivější metodu správy společnosti/státu. Historicky znamena-

la civilizační posun od sociálního darwinismu k solidární společnosti, od charity k participaci a sociální rovnováze. Tzv. evropské smlouvy sice tyto zásady odsouvají na „smetiště dějin“ všude tam, kde brání „volnému pohybu kapitálu“, nicméně tempo, jakým se nynější česká vláda vrhla na její demontáž, musí okouzlit nejen bossy MMF, ale i samotnou Evropskou komisí.

Příklady za mnohé. Škrty u policie a hasičů, důchodové pojištění a vzdělání představují útok na tři základní pilíře republiky: zásadu stejné bezpečnosti pro všechny občany, všeobecné důchodové pojištění na principu solidarity mezi generacemi a rovnost v přístupu ke vzdělání. Podívejme se blíže na dva z nich.

Policie a hasiči. Jedině demokratický stát je schopen garantovat, že jeho teritorium nebude rozděleno do prostorů různých stupňů bezpečnosti podle toho, jak si kdo bude schopen zaplatit soukromou ochranu. Snižování stavu policie a hasičů jde na úkor občanů, daňových poplatníků, ze kterých jsou placeni bezpečnostní a ochranné složky republiky.

Z hlediska ideologů „trhu“ nejde o nic jiného než o tvorbu „pracovních příležitostí“ pro bezpečnostní agentury. Jen pro srovnání: Společná studie soukromé banky Berenberg a Institutu pro světové hospodářství (WeltWirtschaft-Institut) v Hamburku odhadla celosvětový obrat soukromých bezpečnostních služeb na 77 miliard eur.

Podle jeho prognózy by měl do roku 2015 narůst na 157 miliard eur. Že se někdy i renomované studie mohou mýlit, ukazuje realita anno domini 2010. Světový obrat v roce 2009 se odhaduje již na 250 miliard eur, z čehož na Německo připadá 4,5 miliardy, rozdělené mezi 3340 soukromých firem.

Důchodové pojištění. Pod vlajkou šetření probíhá hrubá instrumentalizace pudového egoismu ve prospěch spekulativního kapitálu. Toho egoismu, který se evropská civilizace republikánskými principy snažila systémově překonat. Přes různé varianty tzv. soukromého připojištění je jeho princip ve všech evropských zemích stejný: odsolidarizování společnosti a „státní pomoc“ soukromému finančnímu sektoru.

Zatížení veřejných prostředků odsunem části kapitálu všeobecného pojištění do prostoru kapitálové spekulace je dvojnásobné. Stát doplácí jednak na vyrovnání deficitu (půjčkou?) ve státních důchodech a jednak na vyrovnání výpadku soukromého pojištění v případě bankrotu pojišťoven – pokud by za ně převzal ručení, jak je tomu např. v Německu. A i kdyby tak neučinil: budou to zase státní peníze, které odčerpají důchodci propadlí pod životní minimum. Anebo připravuje vláda zákon, podle kterého si důchodci budou muset ještě sami pojistit připojištění?

Přitom je jeho rentabilita pro pojištěnce víc než pochybná. Klaus Jaeger, expert ve věci německé varianty soukromého důchodového připojištění (tzv. Riesterův důchod) a profesor na svobodné univerzitě v Berlíně, spočítal, že třicetiletý pojištěnec s hrubým ročním příjmem 52.500 eur by se musel dožít 92 let, aby dostal vyplacený příspěvek včetně úroků.

Výše životního očekávání se dnes pohybuje kolem 78 roků. A to se neberou

v úvahu návrhy Evropské komise na prodloužení důchodového věku v členských státech, což mnohé z nich již začaly realizovat.

Z tohoto podvodu století porostou nejen bonity manažerů investičních fondů, ale těžít z něj budou i postministerské kariéry tržně orientovaných politiků. Tak např. již zmiňovaný bývalý ministr financí Walter Riester (SPD), otec německé důchodové loupeže, je od října 2009 v dozorčí radě Union Investment, největšího finančního institutu specializovaného na soukromé důchodové fondy. Jen v roce 2008 měl podle magazínu Wirtschaftswoche za přednášky finančním společnostem inkasovat 100.000 eur.

Byly časy, kdy jsme spojovali pojem „reforma“ se společenským a civilizačním pokrokem. Nyní se stal verbálním nástrojem na rozkradení národního majetku a vytunelování republikánských institucí. Jeden z paradoxů postsametové reality nejen v Česku a na Slovensku, ale i v celé Evropě.

*Autor je historik, působí v Hannoveru
Právo, 23. 8. 2010*

Ondřej Vaculík

O normalizaci

Stav jakéhosi zhroucení společnosti během normalizace vyvolaly srpnové tanky a následující politické dusno. V čem tedy dnes tkví příčina dnešního stavu, když nejen že nepřijely okupační tanky, ale ani nevzniklo žádné „poučení z krizového vývoje“?

Napsal jsem už, že současnost nese jisté neblahé znaky, jež člověk přisuzoval normalizaci po roce 1969: **sotvaže do křesel usedne nová vrchnost, začne svou moc prozrazovat zastavením projektů moci předchozí, zmařením plánů bez ohledu na jejich užitečnost, vytyčením nových plánů a úkolů bez ohledu na jejich nesmyslnost.** Jako by vrchnosti vskutku nešlo o podstatu, ale o to, jak nahnat strach, vypudit polemizující odborníky coby odpůrce, ostatní ponížít do role apatické „mlčící většiny“, z jiných učinit všeho schopné přísluhovače.

To je normalizační charakteristika proměny společnosti, včetně dobového slovníku. Dnes – v období plouživé hospodářské krize – situaci navíc zhoršuje strach ze ztráty možnosti obživy. Tuhletu podobnost podle mého velice dobře vystihl Libor Vodička z Brna, jenž psal: „Normalizační společnost charakterizovaly: rezig-

nace a únik do soukromí, nevíra v pozitivní hodnoty obecně sdílené kolektivem, egoismus a malé české kořistnictví a cynismus. Pozitivem pak bylo vytváření paralelní polis jako ostrůvků pozitivní deviace...“

A tady je ta otázka: Tenkrát stav jakéhosi zhroucení společnosti vyvolaly srpnové tanky a následující politické dusno... Byly-li to skutečně důvody ku „zhroucení společnosti“, o tom poněkud pochybuji, či nad tím zpětně žasnu, nicméně záminka to rozhodně byla. Pokud tyto příznaky jsou vskutku podobné, v čem tedy dnes tkví příčina, když nejen že nepřijely okupační tanky, ale ani nevzniklo žádné „poučení z krizového vývoje“? Cožpak se někde v nějakém byru tisknou a distribují příručky, podle nichž se člověk musí chovat podle? Jsou-li důsledky podobné, jak je to s příčinami? Kdo je nyní tady tak strašný, že způsobuje podobně hrůzné obavy, jaké po roce 1968 představovalo NKVD, StB a nemilosrdné výbory partajních tupanů? Která dnešní vláda a strana nebo který dnešní politik má tu moc nahánět takový strach?

Pochopitelně, že žádný. Takový vliv současná politika (naštěstí) ani nemá, byť by byla ve škrtech rozpočtu ještě nelítostnější. Vždyť stále přibývá lidí, jejichž společensky prospěšná, nezisková činnost se musí obejít bez státní podpory, ačkoli by si ji zasloužila. Tito lidé se už naučili bez povšimnutí mít nejen státní a veřejné správní instituce, ale na kahaníku dávno mají i celého Kalouska. Tak jaký vliv na ně může mít politika? – V podstatě žádný. Také já někdy až žasnu, kolik duševních sil se vymrhává na komentování naší politické scény, jež – jak ubývá jejich zdařilých skutků a schopností řešit společenské problémy – má s námi také stále méně společného.

Vydáme-li se cestou nemilosrdné logiky: Za předpokladu, že „normalizační“ příznaky přec jen vyvolává reálná politika, jež nás zbavuje iluze o „budování lepší společnosti“ (Libor Vodička), mohl by se stav společnosti vlivem škrťů (až nás politické prostě dostatečně vyškrtají ze všech rozpočtů, plánů a projektů) začít zase lepší. Cestou nemilosrdné logiky dále: Pak ovšem ozdravný vliv na společnost nemá politika, ale... antipolitika? Nevím.

Mně se tím ale vysvětluje rozpor například mezi sociálně-demokratickou učností, která se vede třeba na půdě Masarykovy akademie nebo v Listech (kterou mám rád), a sociálně-demokratickou politickou rétorikou, jež čiší z pozic mocenských, v současnosti našťestí nemocenských, ale která je odpudivá. Hloupě řečeno, s nadsázkou, **lepší je, když antipolitiku hraje černokněžník Kalousek než nějaký budoucí sociálně-demokratický dělnický Masaryk. Skrze politiku k obrodě společnosti nedojde; omyl 68 i 89.**

Je nějaký jiný koncept, jiná alternativa? Nevím, ale stále více ji tuším v Novém zákoně, nad jehož epištolami (postupně všech evangelistů) týden co týden přemýšlím, jak je v kostele slyším. Ponechám stranou sám problém víry v Boha či výkladu Nového zákona, ale způsob chápání a ovlivňování společnosti v podání Ježíše a jeho učedníků je přenosný i do našich časů: Pomyslně řečeno oni kráčeli (a jednali) napříč etnickým, sociálním, kulturním, politickým, demografickým i geogra-

fickým spektrem, aniž by se nadřazovali, negativně vymezovali nebo někomu vyhýbali. Obešli se bez politiky, bez populismu, bez majestátu funkcí. Jistou možnou nápodobu vidím v kultuře (a snad i vzdělání), která si nečiní nároků kohokoliv ovládat, něco mu škrtat, slibovat, ani nevyhrožuje, nemstí se. Nemá nemístných hmotných nároků a neexplotuje přírodní bohatství. To jsem však jen tak hrubě nahodil do stroje, až se stydím; příště to třeba vylepším.

Deník Referendum 24. 8. 2010. Kráceno

Jan Hnízdl

Lék na nemoci a krize

Ekonomická krize nemá ekonomické řešení. Je to krize chování. Globální pacient má šanci se uzdravit jedině tehdy, pokud její informační hodnotu pochopí a svoje myšlení i chování většinově změní.

„Pane doktore, bolí mne hlava, záda, u srdce a jsem strašně vyčerpaná. Může za to borrelióza. Doktoři mi předepsali spoustu léků a mně je pořád zle. Vůbec nevím, čím to je,“ spustila paní Hana, hned jak vešla do ordinace. Když jsem se pak zajímal o to, jak žije, ukázalo se, že je tomu právě naopak. Borrelióza není příčinou problémů, ale důsledkem toho, kolik má starostí. Ty ji vyčerpávají, ty podlamují její imunitu. Nemoc je informací o tom, že životní problémy nezvládá. Tělo to dělá za ni. Bolestí hlavy hlásí, že jí má plnou starostí, bolestí zad, že si naložila víc, než unese, bolestí srdce, že jí na něm něco leží. Nemoc tedy není voláním po léku, jak se nás snaží přesvědčit farmaceutické firmy. Jejich užíváním, aniž bychom odhalili příčinu obtíží, jen zastíráme příznaky. Léky pacientovi dovolí ještě nějaký čas pokračovat ve stresujícím způsobu života, než se úplně zhroutí. Jak člověk žije, tak také stůně. Pokud svoje chování nezmění, nemá šanci se uzdravit. Naprostá většina pacientů o to nestojí. Raději natáhnou ruku po dalších lécích.

Naše zdravotnictví má už řadu let obrovské problémy, postihla ho krize. Co jí způsobilo? Ministři tvrdí, že je moderní medicína dokonalá, všechny léky jsou účinné, účelné a přesně indikované. Krize je podle nich způsobená tím, že je medicína moc drahá a chybějí na ni peníze. Jakmile se přidají, bude zase dobře.

Nebude. Nedostatek peněz totiž není příčinou zdravotnické krize, nýbrž důsledkem toho, jak se medicína v praxi provádí. V honbě za objektivními nálezy a za zběsilého předepisování léků proti čemukoliv se úplně vytratil informační význam ne-

moci. Celý systém je postavený na léčení chorob, nikoliv na uzdravování lidí. Výsledkem je obrovská spousta zbytečných vyšetření, léků a pacientů. Naprostá většina z nich by se přitom mohla uzdravit sama. Stačí „jen“ porozumět varovným signálům, najít chybu v chování a pracovat na jejím odstranění. Žádné finanční injekce nepomohou. Pokud se nezmění způsob medicíny, nemá krize zdravotnictví řešení. Naprostá většina institucí medicínsko-farmaceutického komplexu o to nestojí. Raději natáhnou ruce po dalších penězích.

Teď na nás dolehla ekonomická krize. Co ji způsobilo? Politici tvrdí, že je tržní ekonomika dokonalá a další investice do ní jsou nezbytně nutné. Krize je podle nich způsobená nedostatkem peněz. Jakmile se do systému přidají, trh se oživí a bude prý zase dobře. Nebude. Jestliže je nemoc informací o pacientově chybném způsobu života, jeho ztělesněním - somatizací, je ekonomická krize informací o chybném chování většinové společnosti, jeho zhmotněním - globalizací. Šrotovné nebo finanční injekce nemocným automobilkám a bankám, vedené snahou udržet iluzi neomezeného růstu na omezeném prostoru, jsou jen prodlužováním utrpení.

Ekonomická krize nemá ekonomické řešení. Je to krize chování. Globální pacient má šanci se uzdravit jedině tehdy, pokud její informační hodnotu pochopí a svoje myšlení i chování většinově změní. V opačném případě bude finančními injekcemi jen zastírat varovné příznaky. Až do úplného zhroutilí.

Před týdnem jsem v Šáreckém údolí venčil psa. Seděl jsem na lavičce a četl si noviny. Najednou ke mně přistoupila neznámá, asi padesátiletá žena. Čekal jsem, že bude chtít peníze. Sklonila se ke mně a sevřeným hlasem pověděla: „Promiňte, prožívám strašnou krizi, nemohl byste mne na chvíli obejmout?“ Asi tři minuty jsem ji k sobě mlčky tiskl. „Děkuji. Moc mi to pomohlo,“ zašeptala potom a odešla. Napadlo mne, jestli to všechno spolu nějak nesouvisí, jestli to není návod k léčení nemocí a krizí, jestli to není jediná šance, jak přežít.

Aktualne.cz, 1. 6. 2010

ALMA MATER

AKADEMICKÉ UČENÍ,
NEBO MacUNIVERSITY?

Rektoři se obávají škrtů – už není kde šetřit

Rektoři českých vysokých škol se 19. srpna v Praze oficiálně představili novému ministru školství **Josefu Dobešovi**. Pan ministr je seznámil se svými plány např. na diferenciaci a financování vysokých škol, finanční spoluúčast studentů, budoucnost vyšších odborných škol a změny v čerpání evropských strukturálních fondů. Hovořilo se také o úsporných opatřeních – ministr však tehdy ještě neoznámil přesnou částku, o jakou zkrátí výdaje na univerzity, uvedl jen, že škrtky budou výrazné.

Rektor UK **Václav Hampl** s politováním konstatoval, že se ani přes opakované dotazy se představitelé našich vysokých škol nedozvěděli přesnou částku; oficiálně je známo jen tolik, že celkový rozpočet MŠMT by měl klesnout o čtyři procenta, tj. ze 125 na 120 miliard Kč a že významná část redukce rozpočtu MŠMT by měla padnout na vysoké školy. To nepřímo potvrzují mediální informace hovořící o katastrofálním poklesu až o tři miliardy, o desetiprocentním poklesu platů vysokoškolských učitelů (jakkoliv o platech VŠ učitelů stát samozřejmě nerozhoduje).

Po jednání zástupci vysokých škol uvedli, že už nemají kde šetřit a že další úspory by mohly vážně ohrozit kvalitu výuky. Rektor CVUT **Václav Havlíček** se obává, že krácení bude přesahovat jednu miliardu Kč a že v takovém případě se některé školy, které nemají vytvořené rezervní fondy, mohou dostat do finančních potíží. Školy by například musely přijmout výrazně méně studentů nebo dokonce snížit počet pedagogů, což by určitě ovlivnilo kvalitu výuky.

Vzhledem k tomu, že už letos vysoké školy přišly o jednu miliardu a od roku 2007 poklesly výdaje na studenta o 20 procent, varoval také rektor brněnské Masarykovy univerzity **Petr Fiala**, že další krácení nemohou školy unést.

V rozhovoru pro iForum se pan rektor **Hampl** přiznal, že ho nepříjemně překvapil i samotný přístup ministerstva školství: „Bylo sice přislíbeno další jednání o rozpočtu v brzké době, nicméně harmonogram projednávání návrhu rozpočtu na Ministerstvu financí dává v této fázi – kdy jednotlivé resorty předkládají své návrhy - mizivý, pokud vůbec nějaký, manévrovací prostor. O tomto harmonogramu ostatně vedení MŠMT rektory rovněž neinformovalo.“

Snižovat výdaje na vysoké školství je krátkozraké a riskantní rovněž podle **Studentské komory Rady vysokých škol**. Její předseda Miroslav Jašurek prohlásil: „Mezi naléhavé potřeby terciárního vzdělávání patří především stabilizace ekonomických podmínek, diverzifikace institucí a důraz kladený na kvalitu místo na kvantitu. Je to cesta k udržení a zvýšení kvality vysokého školství a tedy způsob, jak dosáhnout daleko efektivnějšího ekonomického a kulturního přínosu, než jaký mohou zajistit krátkozraké škrtky.“

Zdroj: ČTK a iForum

Ivan Wilhelm

Je nehorázné říkat, že vysoké školy jsou špatně řízeny

Včera (10. srpna) byla nové české vládě v parlament vy-slovena důvěra - znamená to, že bylo potvrzeno i její pro-gramové prohlášení, které za jeden z nejdůležitějších úko-lů stanoví reformu terciárního vzdělávání. Premiér Petr Nečas k tomu řekl: „Nejvýznamnější reformou z hlediska konkurenceschopnosti je reforma vzdělávacího systému.“ Domníváte se, pane emeritní rektore Karlovy univerzity, že vysoké školy skutečně potřebují nějakou další reformu, když se v posledních dvaceti letech pořád něco reformuje?

Když jste mi kladla tuto otázku, tak jsem si říkal, že re-forma je takové módní slovo, hezky se poslouchá, ale že školství prochází perma-nentně reformami už od dob Marie Terezie. To, co je ovšem potřeba poněkud změ-nit, je terciární vzdělávání. Mluví se o rozrůznění a rozkvalifikování škol terciár-ního vzdělávání na „research“, výzkumné univerzity, pak na profesní vysoké školy, které by vedly k profesní kvalifikaci absolventů a pak by to byly „teaching“ - univer-zity vzdělávací, které by poskytovaly všeobecné vzdělání, ovšem na vysokoškolské úrovni. Jestli je potřeba k tomu dělat reformu, prosím, nebyl bych proti. Ale to co já pokládám za problém je, že současná situace – nejenom v České republice - ne-vytváří pro takovouto klasifikaci potřebné podmínky.

Jaké podmínky myslíte? Finanční nebo personální či ještě jiné?

To, o čem se ještě dobře mluví s politickou reprezentací státu, jsou peníze. Vy-soké školství je ve vzdělávání chronicky podfinancovaným sektorem - ne rok, dva nebo pět, ale padesát let. Čili tam by bylo potřeba přivést další peníze a současně s tím zajistit jejich efektivnější využívání. Nelze si přeci myslet, že vysoké školy těch zemí, které dávají významně víc na vysoké školství, hospodaří ještě méně efektivně než vysoké školy naše. Ve srovnání s nimi nám peníze chybí a jestliže mají být as-poň některé naše vysoké školy univerzitami výzkumnými, tak se jim musí umož-nit, aby zvedly investiční, provozní a všechny ostatní náklady. Když ale nepřidáte prostředky do celého systému, budete muset někomu vzít. Pak okamžitě vzniknou protesty a lidé začnou vymýšlet protiargumenty, proč to nejde a proč je to špatně. A celý akt reformy se začne komplikovat. A kde vzít nové peníze, odkud je do škol-ství přidat? Zdá se mi evidentní, že různě orientované vysoké školy budou pěsto-

vat různé typy tvůrčích činností a budou různě spolupracovat se subjekty mimo vzdělávací sektor. To bude zajisté přinášet profit těmto partnerům a to bude pro ně důvod, aby přímo takovou spolupráci finančně i jinak podporovali. O tom je potřeba mluvit a vytvářet vhodné prostředí. To mám na mysli, když říkám, že k tomu v současné době ČR nemá podmínky.

Se stejnými problémy se však potýká celá řada zemí Evropská unie. S výjimkou asi pěti zemí všude chybějí špičkové research university. A kdybychom přišli s návrhem takovéto „reformy“ vysokého školství v rámci Evropské unie, aby z jejího rozpočtu byly podporovány projekty dvaceti nebo třiceti špičkových univerzit v rámci celé EU, pak by to mohlo přinést nejen úspěch v realizaci, ale i příležitost k porovnání kvality v rámci vysokých škol všech členských zemí. Byla by to příležitost i pro Českou republiku.

Našel by tento nápad odezvu v Evropské unii? Nebo se snad o tom v EU jedná?

Jednal jsem o tom s představiteli vysokých škol jiných zemí, měli pro to pochopení a hledali pro to podporu. Konec konců dva měsíce před naším předsednictvím Unie byla přijata takzvaná Lublaňská deklarace, ve které se mimo jiné praví, že je v zájmu EU budovat špičkové excelentní univerzity a jiné výzkumné instituce. Bohužel pak nastoupila finanční krize, hospodářská recese, a už se nijak nepokročilo. Domnívám se, že to není otázka dneška, je to otázka dlouhé perspektivy, delší než jedno funkční období parlamentu nebo vlády.

Znamenalo by to nějaký zvrat, nebo je to vlastně logické pokračování vývoje, který probíhá od Boloňské deklarace?

Myslím, že by to bylo logické pokračování té boloňské struktury, která dobře vyhovuje podmínkám nesrovnatelně vyšších počtů vysokoškolsky vzdělaných lidí. Dnes už je ale zaplatpánbu vidět, že těm padesáti nebo více procentům obyvatelstva nelze poskytnout úplně stejnou úroveň vzdělání. A proto je potřeba dohodnout, komu a jakou úroveň vzdělání poskytovat. Bude to efektivnější cesta, bude mít větší smysl i pro konečné uživatele a bude to mít hlavně prospěch pro celkový život lidí v Unii. Já se nedomnívám, že to, čemu se říká reforma, je jenom otázkou toho, aby inovace přinesly více peněz průmyslu. Na prvním místě je vzdělání lidí; díky informačním technologiím jsou sice lidé dost široce informováni, v něčem i znalí, ale to ještě neznamená, že jsou vzdělaní.

Právě to vzdělání se dost zanedbává nebo zaměňuje, a tak se omezuje role univerzit humboldtovského modelu, který tady známe po dvě staletí. Jenže dříve studoval na nich pouhý zlomek obyvatelstva, a tak z nich vycházely skutečné elity.

Každý nemůže být vzdělán na nejvyšší úrovni, ani tato země nemůže mít 10 milionů vědeckých pracovníků. Velká část lidí bude vzdělána v určité profesi, ale pro-

tože naše země potřebuje být konkurenceschopná, tak ta profese potřebuje mít významný počet vysokoškolsky vzdělaných lidí. A celá ekonomika by se měla přestrojít tak, aby absolventi vysokých škol všech stupňů v ní našli smysluplné uplatnění. Dnes už je opravdu třeba mluvit s kapitány průmyslu o tom, jak to udělat, aby se absolventi vysokých škol mohli smysluplně v ekonomice realizovat – nejen v tom spekulativním sektoru bankovníctví, finančnictví anebo ve službách, ale v tom, co vytváří nové hodnoty a z čeho profituje celá země. To je z výroby, z produkce, a ta měla být založena na moderní technice a technologii, které budou high tech, aby byly v současných podmínkách konkurenceschopné.

Ve vládních plánech se právě hodně počítá se spoluprací komerční sféry s vysokými školami, výchova nebo vzdělávání a výzkum by se měly přizpůsobit potřebám průmyslu a dokonce průmyslníci by také ovlivňovali řízení vysokých škol.

Nikoho nenapadne taková bezvadná myšlenka, že by členem představenstva podniku měl být aspoň jeden rektor vysoké školy. To kupodivu nenapadne nikoho, ale že by členem správní rady vysoké školy měl být nějaký průmyslník, to je tisíckrát opakovaná věc, která už se bere jako normální. Ale vysoká škola přece není žádný průmyslový podnik, je to navýsost speciální instituce, kterou je třeba řídit jinak než komerční nebo průmyslový podnik. A kde je psáno, že někdo, kdo má zkušenosti s řízením průmyslového podniku, prospěje v řízení vysoké školy? Kdo odkud bere, že všichni rektori a celé vedení vysokých škol jsou partou slaboduchů? Domnívám se, že je potřeba sednout ke stolu, říct si, co je potřeba pro prospěch země udělat, kdo to bude dělat a dokdy. To je přece jednoduchá věc.

Existuje vůbec nějaká analýza nebo rozbor toho, co je špatné a co by se mělo změnit? Vede se o tom nějaká debata odborníků?

Bohužel o ní nevím. Ano, lidé se o tom patrně baví, ale že by probíhala bouřlivá diskuze, výměna názorů, celospolečenská aktivita tak, jako se stalo v roce 1990 nejenom ohledně vysokých škol a výzkumu, ale i jiných témat, tak nevím o žádném místě, kde by taková debata probíhala a kde by se takové myšlenky vyměňovaly. Je to na škodu celé věci. Já jenom upozorňuji, že to není tak, že za ekonomické problémy mohou vysoké školy nebo naopak že by vysoké školy měly udělat radikální kroky k nápravě, aby se ekonomická situace státu začala měnit. Tak to prostě není. Je ale potřeba vyjasnit si, kdo má jaké kompetence. Ale vzdělávat bakaláře i magistry tak, aby mohli úspěšně pracovat s technologiemi první poloviny 20. století, to je přece nonsens. Školy umějí vychovat moderní absolventy, ale je třeba, aby odběratelská sféra - průmysl, produktivní část ekonomiky – řekla, kde mají uplatnění a aby na ně čekala. Samozřejmě každý, kdo je takto vzdělán, s povděkem takové místo přijme, protože to znamená také jeho seberealizaci. To je profitující pro jednotlivce i pro podniky. To nejsou věci, které jsou zanedbatelné, a nejsou to věci,

kteře se stávají samy od sebe. Je potřeba takto řídit podniky, protože takto jsou řízeny vysoké školy.

Je nehorázné říkat, že vysoké školy jsou špatně řízeny.

Dost se v poslední době mluví o školném. Zlepšilo by finanční situaci škol?

Trošku ano. Za současných poměrů by školné mohlo znamenat desetiprocentní navýšení prostředků pro vysoké školy. A deset procent není něco, co by škola necítila, ale vysokým školám chybí významně víc než deset procent. To, co by se školným vyřešit mohlo, by bylo, že by si každý lépe rozmýšlel, na jaké studium dá své prostředky a víc by se díval, jestli se mu jeho kapitál vrátí v tom, jaké vzdělání od školy obdrží. Nemyslím tím, že ho jenom naučí integrovat, derivovat nebo významná data českých dějin. Ale že bude znalec, že bude pak mít takové vzdělání, které se mu v životě vyplatí.

Zůstalo by to školné školám? Nedostaly by potom školy o to méně ze státního rozpočtu?

To se nikdo nemůže zavázat. Zatím se říká, že to je nepřijatelné, ale skončí jedná vláda, přijde další a ta třeba řekne vysokým školám, že pro ně nemá peníze a ať si je vyberou na školném. Neumím si představit, jakou garanci je možné poskytnout a jak je to možné technicky udělat, aby se s poukazem na výběr školného nesnížila státní subvence.

Kdyby si školy to školné ponechávaly, pak by mohly – myslím – tyto prostředky použít i na stipendia pro chudé nadané studenty.

Pokud by škole neměly ty peníze zůstat, bylo by to nemravné, to je věc, která nepatří vůbec do debaty. Pokud by peníze zůstaly škole, pak by samozřejmě ta škola s nimi sama nakládala. Už dnes každá škola musí zveřejnit výsledek hospodaření za každý rok a každý si tam může přečíst, kolik ta škola vybrala na školném, kolik dala do stipendií, na krytí jiných potřeb. O to se může veřejnost zajímat již nyní.

Co by podle vás mohla například financovat Univerzita Karlova?

Když jsem nastupoval v roce 2000 jako rektor UK, byl rozpočet univerzity 3,5 miliardy Kč. Dnes je to 7,5 mld, samozřejmě univerzita má jiné povinnosti než tehdy, ale mohly by se v těch 7,5 miliardách najít prostředky třeba na vytvoření Centra excelence, možná i napůl s Akademií věd – nemusíme přece čekat na orgány státu s jejich návrhy. Naše autonomní rozhodování se může ubírat i tímto směrem a řadu věcí tak můžeme energicky posunout kupředu. Výzkum je dnes opravdu fenomén internacionální a kdo ho nerealizuje v mezinárodním kontextu, je poněkud podezřelý. Domnívám se, že to platí úplně pro všechny obory, a tak lze snadno nahlédnout, kde je mezinárodní spolupráce poněkud slabší a hledat možnosti

jejího posílení. Obecně však lze říci, že bychom se mohli mnohem více otevřít světu ve všech oborech.

Začal jsem mluvit o tom, že by se třeba mohlo zřídit takové společné pracoviště Karlovy univerzity a Akademie věd. To by mohlo mít jedno nebo dvě místa pro excelentního profesora, laureáta Nobelovy ceny v posledních letech – prostě mladého, moderního člověka, který má hodně energie. Na něj bychom se mohli obrátit s nabídkou kontraktu, ať specifikuje svoje požadavky, které by očekával od nás, a současně by dostal vizi našich očekávání, které by nám kontraktem předal. Naši vědci se pohybují po světě a jistě se dostávají do osobních kontaktů s významnými osobnostmi výzkumu a vědy. Praha je přece atraktivní destinace, a tak můžeme najít někoho, kdo bude zrovna volný a přijme takovou nabídku. Přivede s sebou ještě dva tři schopné mladé profesory a chtěl by mít k ruce dvacet nebo kolik našich doktorandů. Zařídit by to přece nebyl neřešitelný problém – a měli bychom v Praze laureáta Nobelovy ceny, který sice po uplynutí kontraktu odejde, ale nechá tady dílo, špičkové pracoviště, které nám prozatím chybí, nové technologie a také vyškolené odborníky.

Nabídl jste tento nápad někde?

Nabídl.

A kdy?

Už je to nějaký pátek.

To je váš sen?

Domnívám se, že to by mohl být jeden z těch krůčků. Musíme přece dbát na piár, a na fakultách je řada atraktivních důležitých výzkumných projektů, je potřeba je lépe „prodávat“.

Měli bychom také iniciovat program podpory excelentních univerzit, říci, čím se vlastně charakterizují a jestli pro to mají některé školy ambice a možnost k tomu inklinovat v průběhu třípěti let; promyslet, co Univerzita Karlova potřebuje k tomu, aby se řekněme do pěti nebo sedmi let stala excelentní univerzitou. A ať k tomu řeknou medikusové co potřebují a co potřebují historikové, teologové – a jak to zařídit.

Máte ještě nějaký další nápad?

Když jsem byl nedávno v Atlantě na konferenci, měl jsem možnost zajít na exkurzi do nedaleké univerzity. Ukázali nám tam laboratoře materiálového výzkumu. Jejich šéf s dávkou hrdosti předváděl takové vybavení, jako je litograf za 5 milionů dolarů nebo elektronový mikroskop za 3 miliony dolarů apod. Divil jsem se, že na to univerzita má a on mi řekl, že jeden přístroj koupila jedna firma a druhý jiná. Ptal jsem se, jak k tomu přijdou, že u nás není taková zvyklost, aby firmy nabízely mili-

onové částky na vybavení univerzitních laboratoří. Podle jeho vysvětlení je nejčastější způsob takový, že přijde třeba doktorand za svým školitelem s nějakým nápadem, profesor s ním zcela vážně o tom diskutuje, a když ta myšlenka opravdu dává smysl, profesor studentovi navrhne, aby si to připravil na seminář. Tam se k doktorandovi přidávají další studenti, pak to jako tým dále rozpracují a přednesou na celouniverzitním semináři. Mezi hosty semináře jsou zváni i lidé z podniků a pokud je výklad mladého doktoranda zaujme, začnou se o věc zajímat, případně navrhnou, jak by se dal jeho nápad ještě rozšířit a využít pro potřeby firmy. Je-li idea zajímavá, pak není problém se vzájemně dohodnout. Drahý přístroj zakoupí participující firma, ale umístěn bude v univerzitních laboratořích. Firma pak dostane pro svoje potřeby dohodnutou část kapacity přístroje, ale zbývající kapacitu má k dispozici ta univerzita! Pro firmu je participace v univerzitních laboratořích otázkou nejen prestiže, ale i příležitostí být u zdroje nových myšlenek a výsledků výzkumu. A u toho přístroje se pak scházejí lidé z podniku i se studenty, kteří získávají informace o potenciálním zaměstnání. Že tam pracují již studenti bakalářského studia, jsem byl sám svědkem. Je to všechno pro obecné blaho, můžete si přát něco lepšího?

Třeba se to také někdy naučíme.

Zcela určitě. Otázkou je - kdy?

Marie Fleissigová

Palachovo náměstí 27. 6. 2010

Demonstrace proti školnému na veřejných vysokých školách

V neděli 27. června 2010 se v Praze konala demonstrace proti zavedení školného na veřejných vysokých školách, jak je naplánovala tehdy teprve se rodící vládní koalice ODS, TOP 09 a VV. Přestože v té době panovala horka a studenti se již rozjížděli na prázdniny, sešlo se v 17 hodin na Palachově náměstí na dvě stovky demonstrantů. Seznámili se s prohlášením studentské iniciativy Vzdělání není zboží, která školné nechápe jako jednotlivost, ale jako součást neoliberálních opatření, údajně nezbytných pro lepší budoucnost. Na tyto širší souvislosti poukázal ve svém projevu pod schodištěm Rudolfiny také **prorektor Univerzity Karlovy prof. Stanislav Štech**. Z Palachova náměstí demonstranti v průvodu, sledovaném policií, přešli k ministerstvu školství, kde promluvil **Matěj Stropnický**.

Stanislav Štech

Školné a tzv. reforma institucí terciárního vzdělávání

Na ohlášeném zavedení školného nezaráží ani tak skutečnost, že se zase něco má platit z vlastní kapsy, ani jeho ohlašovaná počáteční výše. Zarážející jsou především dvě věci: totiž 1. absence jakékoli seriózní veřejné debaty o školném signalizující vyprázdněnost naší demokracie a její omezení na formální znaky (proběhly volby a vítěz má právo bez diskuze prosadit, co se mu zamane, aniž by to musel obhájit ve veřejné diskuzi) a 2. neschopnost mnohých propojit školné s dalšími prvky připravované tzv. reformy terciárního vzdělávání podle stříhu kritizované Bílé knihy. Chci se zamyslet nad druhým bodem – nad tím, že školné je ve skutečnosti naprosto logickým pilířem té verze reformy, která byla silně kritizovaná akademickou obcí.

Školné nelze vytrhnout z celku reformy a posuzovat ho podle jeho startovní chlácholivé výše (s cílem učinit kredibilním výrok, že „obnos lze vydělat sběrem jahod v zahraničí“). O takto stanovené hranici stejně nemá smysl diskutovat, protože po zavedení školného je jeho průběžné navyšování téměř jisté, jak ukazuje desetiletá britská zkušenost. Nemá ani moc smyslu diskutovat o procedurálních otázkách: přímé školné poškozují ty, kteří nemají našetřeno nebo si nemohou dovolit zadlužování půjčkami; odložené školné je projevem rozpočtové neodpovědnosti. Zkušenosti ze zahraničí totiž ukazují, že odložené školné zatěžuje státní poklad-

nu, jednak tzv. transakčními náklady a zejména pak splácením dluhu za ty absolventy, kteří se nedostanou ani po 10–15 letech na průměrný výdělek v dané zemi. Jejich počet nebývá právě nízký.

Školné je především symbolem. Představuje průlom do chápání vzdělání jako hodnoty, která je ve veřejném zájmu obecně prospěšná. Je prospěšná do té míry, že prostě ani nemá smysl pokoušet se odlišit, kdy je vzdělání jedincem využíváno čistě pro osobní prospěch a kdy a kde působí jako přínos společnosti. O tohle se průměrně vzdělaný člověk ani nepokouší. Bude-li schváleno školné, znamená to, že se ČR připojí k zemím, které vysokoškolské vzdělání deklarují jako privátní investici. Mimochodem, těch zemí je v EU asi 40 %, v další zhruba jedné třetině zemí se platí různé poplatky a zápisné v mnohem nižší výši než školné a v sedmi zemích se neplatí vůbec nic (tedy kromě poměrně vysokých dodatečných nákladů spojených se studiem a kromě jakéhosi zálohovaného úvěrování vlastní budoucnosti, kdy český student oproti svým již vydělávajícím vrstevníkům „přijde“ podle letošního průzkumu platů Mercedes společnosti Profesia za pět let cca o 1 mil. Kč).

Školné znamená přinejmenším tři věci. Za prvé, **vzdělání** je do značné míry definováno **jako zboží**. Tedy jako nějaká věc či entita stojící vně jedince; jako něco, co si lze koupit, co lze zdražit, zlevnit nebo taky ukrást („zastaralou“ koncepci vzdělání asi nejlépe vystihuje lidová moudrost: co máš v hlavě, to ti nikdo nikdy neukradne). Jako takové se řídí tržními zákony, poptávkou a nabídkou (a ne třeba zájmem společnosti o podporu oborů, které bezprostředně využije a použije ve svém životě malá skupina intelektuálů, ale které v dlouhodobé perspektivě slouží třeba k rozvíjení tradic nebo kulturní citlivosti veřejnosti). Navíc komodifikace vzdělání představuje mentální proměnu, která motivačně navozuje především vztah k výsledku, k symbolické materializaci vzdělání v podobě diplomu. Jinými slovy: platím, tak mám tak nějak právo na zkoušku, resp. diplom. Zkušenosti poměrně značného počtu zahraničních univerzit (nejen soukromých), kde se platí, jsou spíše alarmující.

Za druhé, vzdělání je platbou školného definováno **jako osobní, soukromá investice**. Je pravda, že školné obvykle až na výjimky nepokrývá celé náklady na studium a část (stále se zmenšující) stále hradí stát. Protože však hovoříme o symbolických nebo psychologických efektech, je i tento průlom závažný. Především se tím rozbíjí vědomí sounáležitosti a solidarity – svým studiem dělám něco nejen pro sebe, ale možná hlavně pro ty, kteří si to třeba ani neuvědomují. Nejen učitelé nebo lékaři, ale třeba i překladatelé nebo jaderní fyzici ve společnosti udržují cosi jako kulturní diverzitu, upozorňují na kontinuitu nebo naopak na to radikálně nové v našem životě (nové obory či problémové oblasti). A slouží tak všem. V sociologii se o tak radikálních aktech, jako je zavedení školného, hovoří jako o sociální konstrukci reality: naše realita by po zavedení školného byla jiná. „Společnost individui“ (termín sociologa Eliase) - na sobě navzájem zase o něco méně závislých - by tak „pokročila“ o notný kus dopředu. Jen se neklade otázka, zda je takový pokrok žádoucí.

Profesor Štech na Palachově náměstí 27. 6. 2010

A jaké možná i nečekané důsledky může mít v budoucnu.

Za třetí, **univerzity** zavedením školného překročí symbolický rubikon a změni se na **tržní instituce**. Manažerské řízení, monitoring trhu, propagace nabídky vlastního zboží, kontroly kvality, business plány pod aprobační správní rady atd. by časem nemohly být vnímány jako prvky cizí akademické mentalitě.

Tím se dostávám k tomu, že školné není téma sui generis a samostatný, jen ekonomický problém. Se školným logicky přichází i **změna řízení univerzit a nová dělba moci** v systému. Proměna tzv. gournmentality, jak se celkové „filozofie“ řízení říká, vyžaduje silnější postavení správních rad s manažery, kteří se vyznají ve stavění business plánů a v marketingu. A pochopitelně oslabení pravomocí „dnes mocných, ale neodpovědných“ akademických senátů (Bílá kniha), a v nich zejména studentů.

Může školné ovlivnit i **svobodu bádání a vyučování**? Přímo a okamžitě jistě ne. Nicméně, kdo platí, ten poroučí. Hodnocení studenty (výuka) nebo dalšími tzv. stakeholdery, jako jsou ve správní radě zasedající zaměstnavatelé, politici, podnikatelé (výzkum a profil absolventa), postupně určitě zajistí neustálé vykazování akontability (skládání účtů ve smyslu „má dáti – dal“) a efektivity. Jak dlouho bude udržitelná situace, kdy o tom, co se vyučuje třeba v environmentalistice nebo v teoretické biologii a nad čím se bádá (nejen za peníze daňových poplatníků, ale už

i konkrétních klientů, jak nám bude připomenuto), bude dominantně rozhodovat akademická expertní komunita?

A nebude změna klimatu odstartovaná symbolicky zavedením školného v konečném důsledku znamenat i změnu univerzitního etosu? Obávám se, že tato otázka je ryze řečnická. Orientace na bezprostřední, krátkodobé výnosy, na užitečnost a na rozmnožování zdrojů místo na kvalitu poznávací práce (ta vyžaduje úplně jiné časové horizonty a jiný typ „kontroly“) znamená odsunutí tradiční univerzitní mentality s jejím pomalým, kontemplujícím postojem a s pochybovačným habitusem „dávlova advokáta“ do historického archivu. **Se školným téměř jistě přichází podnikatelská univerzita či spíše MacUniversity** (termín M. Parkera a D. Jarryho) kritizovaná v posledním desetiletí stále větším počtem zahraničních autorů.

Vítejte v akademickém McDonaldu!

Palachovo náměstí 27. 6. 2010

Zdeněk Strakoš

Obecná učení, akademická obec a společnost: Otázky bez odpovědí?

Římský a český král Karel IV., když 7. 4. 1348 zakládal obecné učení v městě Praze, učinil tak dle svých slov ve snaze o povznesení království, aby bylo „... *náležitě ozdobeno řadou moudrých mužů ... aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku ... aby dokonce mohli býti hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku*“. Zakladatel-

ské úsilí Karlovo můžeme vzhledem k tehdejšímu pojetí obecného učení považovat také za položení základu obecného pěstování vědy jak v zemích Koruny české, tak v celé tehdejší Říši. Věda, neoddělitelně spojená s hledáním pravdy, stejně jako i akademická obec, utvářená univerzitou jako nedělitelné společenství, měly vedle své svobody a autonomie vymezenou úlohu služby společnosti.

Zamysleme se nad výše uvedenými citáty a nad trváním jejich poselství v čase.

1. Cílem je obecné povznesení. Pokud v naší zemi stále ještě nějaké obecné pojetí vědy existuje (už nějakou dobu je zvykem na oficiální úrovni hovořit a psát jen o výzkumu, vývoji a inovacích), kolik obecného povznesení v sobě obsahují jeho cíle? Obecné povznesení není totéž co zvýšení ekonomické efektivity či růst HDP. Obecné povznesení není možné bez svobodně přijaté, zodpovědné, tvůrčí a iniciativní služby. Služba není posluhování vynucované tlakem či okolnostmi. Kdo vyžaduje posluhování, neumožňuje rozvinutí služby.

Podívejme se především každý sám na sebe. Nakolik máme uvnitř naší akademické obce na mysli obecné povznesení a službu ideálu vzdělanosti včetně jeho mravního rozměru, tak jak byl chápán největšími intelektuálními postavami od antických dob? Co považujeme za úspěch? Co má v našich očích cenu?

2. Prostředkem je moudrost. Ptáme se ještě vůbec, co je to moudrost? Určitě to není učenost měřená sumou získaných poznatků zvyšujících kvalifikaci pracovní síly či umožňujících lepší společenské uplatnění. Ani nejvyšší možný počet citací či patentů nevypovídá o moudrosti. Chytrost v provádění toho či onoho za účelem uznání, úspěchu, zajištění postavení či výhod také není moudrost. V jakém vztahu je učenost k moudrosti? Chce vůbec ještě někdo po vědcích, aby pěstovali moudrost? A je ve vědeckém prostředí samotném patrná snaha moudrost pěstovat?

Moudrost přesahuje veškerou vědu a není možná bez pokory. O pokoru nestojíme. Sami sebe bereme příliš vážně. Stěží tak můžeme pěstovat moudrost, i kdybychom chtěli.

Nejsou naše diskuze namísto pokusů o hledání moudrosti příliš často jen mimoběžnými řečmi s cílem vyhrát, prosadit se a prezentovat sebe sama? Vrátime-li se k počátkům univerzitního systému, byli bychom schopni postavit se s logikou našich argumentů a s naší úrovní formulování myšlenek logické argumentaci středověkého bakaláře, mistra či doktora? Na skutečnou učenou disputaci už nemáme při všech našich jednáních a projednáváních čas. Máme na ni vůbec ještě intelektuální schopnosti?

3. Měřítka není geograficky omezené. Jiné z ciziny zvátí k účasti na tom nejlepším, co je. Jaká jsou naše měřítka? Nehovoříme o světovém uznání, zatímco jde o uznání lokální svým významem, trváním i geograficky? Nestává se, že jde o světové a časem prověřené uznání, a nehovoříme o něm s vážností téměř vůbec? Hovoříme-li o uznání, o uznání čeho vlastně jde?

4. Podmínkou je bystré nadání. Nadání není oprávněním k povyšování se nad

jiné v žádném smyslu. Jeho rozvinutí a vzdělání ve znalosti věd může umožnit jeden potřebný druh služby obecnému povznesení. Čím bystřejší nadání, tím větší je odpovědnost a závazek vůči celku. Nebo má být nadání bráno pouze jako prostředek k osobnímu prosazení se a k osobnímu prospěchu? V obecném zmatení pojmů zaměňujícím úspěch, postavení a hodnotu člověka lze nadání v tom či onom rovněž považovat za věc nároku. Není to jen logickým vyústěním omezeného nazírání na člověka a na jeho hodnotu odvozovanou od uplatnění na společenském trhu?

5. Jež nadání činí zralými ke zdravému úsudku. Jak často hluk hlasitě či často vyslovovaného převládá nad zdravým rozumem a úsudkem? Jsme ochotni jít proti proudu? Jsme schopni snést přehlížení nebo i posměch s tím spojený? Ukazujeme svoji zralost tím, že mluvíme jen tehdy, máme-li čím přispět, nebo mluvíme i tehdy, když se hlavně sami chceme slyšet? Snažíme se při vytváření vlastního úsudku pochopit, v čem spočívá různost stanovisek a jaká je váha argumentů našeho oponenta?

Současná situace naší vědy (ale nejen vědy a nejen naší) není dílem náhody ani vnějšího škůdce bez naší viny. Podíli jsme se na ní naší činností a také nečinností. Některé instituce zůstávají hodně dlužny. Jsme příliš často a příliš hluboce rozdělení; ve svých postojích a stanoviscích se mnohdy vymezujeme uvnitř akademické obce vůči sobě navzájem. Téměř zcela zmizela vzájemná důvěra a sounáležitost. Zdá se, že i v akademické obci bylo obecné povznesení z velké části nahrazeno partikulárním zájmem a prospěchem. Ojedinelé velké skutky nemohou zakrýt celkový stav. Řád věcí, ve kterém slova nejsou vyprazdňována, dané slovo platí a dohody jsou dodržovány, není samozřejmostí, ale věcí snůlků. Neměl by být věcí každého z nás?

Akademická obec má vůči sobě samé, vůči své zemi a vůči světu mravní a intelektuální povinnost, která je ve svých souvislostech a důsledcích mnohem důležitější než shromažďování a vyučování jakkoli objevných nových poznatků. Snažme se ji naplňovat ve svém okolí a v celé akademické obci tak, jak nás zavazuje zakladatel Univerzity Karlovy (jakož i Zákon o vysokých školách). Snažme se o kultivaci naší akademické obce proječováním vzájemné úcty a respektu. Současně s tím žádejme po společnosti vytváření podmínek pro naši službu, včetně spravedlivé odměny.

Společnost, která si neváží životně důležité služby založené na vzdělání, poctivosti a mravních hodnotách (což se projevuje kupříkladu ve finančně katastrofálním postavení mladých lékařů a dlouhodobém nedocenení práce učitelů), nečeká žádná světlá budoucnost. Nezávisle na tom, jaký je odhad růstu HDP v příštích letech.

Jen k vyučování v účelově zaměřených dovednostech není univerzit potřeba. Chce-li však společnost žít, nejen (byť v blahobytu) živořit k úpadku, neobejde se bez univerzit spojujících hloubku vzdělání a pěstování svobodného kritického ducha s mravním zakotvením a úctou k druhému i při nesouhlasu. Je si toho vědoma? Jsme si toho vědomi my, členové akademické obce?

iForum 10. 8. 2010

QUOD BONUM

ČERVENCOVÉ PROMOCE

POHLED Z PLZNĚ

Absolventi magisterského studia 3. LF UK

Studijní obor Všeobecné lékařství v anglickém jazyce, 2. 7. 2010

Al-Talib Tamara Nadhim
Asimiadou Theodora Eleni
Berland Ingvild
Bogseth Arnhild Osteraas
Brinch Tonje Elisabeth
Figenschou Kristian
Frank Adrianna Natalie
Froind Shay
Galas Ron Eric
Hillenbrand Nicola Birgit

Liavaag Katharina
Marcussen Bjarne Nicolay
Moan Jon Magne
Mourud Heidi Riddervold
Nielsen Silje Kaarstein
Oppoyen Fredrik
Raestad Ellen Wang
Rutkowski Radoslaw
Teigland Astrid

Studijní obor Všeobecné lékařství v českém jazyce, 2. 7. 2010

Balunová Michala
Bambulová Dana
Bárta Daniel
Bárta Tomáš
Bieberová Lucie
Boháč Petr
Brabcová Nela
Čech Ondřej
Dobrá Olga
Drahoš Jan
Dvořák Tomáš
Finkeová Kristýna
Guothová Júlia
Havrlíková Eva
Henzl Marek
Hubínková Jana
Kadlecová Markéta
Karásková Veronika
Kleinbauerová Zuzana
Křížová Michaela
Kubíková Martina
Liberko Marián
Lišková Michala

Lukešová Eva
Maršálková Eva
Mašek Jiří
Mrázková Petra
Mužík Martin
Němčíková Petra
Nyklová Kateřina
Olexová Martina
Pelnař Jiří
Petříková Zuzana
Pintar David
Pobijak Michal
Poláčková Eva, roz. Mašková
Priesolová Denisa
Rejdovjan Simon Bc.
Slaninová Jarmila
Špaček Michal
Štuksová Dita
Tomková Eva
Verner Miroslav
Votavová Dominika
Weissová Iveta

Michal Anděl

Projevy děkana 3. LF UK na červencových promociích

Stáváte se příslušníky střední třídy znalé svých práv

Vaše magnificence, pane prorektore, spectabiles proděkani, honorabilis promotore, dámy a pánové, milí naši absolventi!

Dnešek je dnem, na který se nezapomíná. Zatímco minulé pátek nebo třeba desátého července budou dny běžné, dnešek je dnem výjimečným a ještě po letech si mnohý z vás vzpomene na jeho podrobnosti. Jak vím sám ze své zkušenosti, nebude to nic z děkanova projevu, nebude to asi ani chvíle, kdy převezmete diplom. Bude to spíš nějaká příhoda z dnešního rána – dlouhé čekání na tramvaj, neschopnost dobře zaparkovat, skvrna na včera vyčištěných kalhotách nebo teta, která nestihla přijet, někdo možná upadne na karolinských schodech, jako to bylo při mé promoci. Anebo příšerné horko či naopak strašný slejvák – to jsou často věci, na které člověk po letech vzpomíná. Je to snad obrana před patosem, před tlakem té chvíle, která je nadmíru vážná, a před okamžikem, který naznačuje, že už definitivně končí „doba her a malin nezralých“.

Dnešek je také chvílí, ve které se na vás dívají vaše mámy i tátové, sourozenci či partneři s pýchou a s radostí. S pýchou, že jste vydrželi drezuru i knutu tvrdých studií, a s radostí, že je to už za vámi. A pokud cítíte aspoň trochu to, co jsem před téměř čtyřiceti roky cítil já, tak ta pýcha a radost vašich blízkých se v tuto chvíli mísí nejen s radostí vaší, ale taky trochu se smutkem, že už je to za vámi, se smutkem z rozchodů a odloučení od těch, se kterými jste strávili důležitá léta svých životů. Je to chvíle, kdy ještě něco musíme nutně říci kamarádce, je to chvíle, ve které si rozdáváte ještě jednou své emailové adresy, chvíle, kdy se ujišťujete, že spolu přeci zůstáváte, vždyť svět je nyní tak malý, přesto však tušíte, že od příštího či přes příštího prvního se vydáváte na velmi samostatnou cestu.

Přes nejrůznější problémy, které jako mladí lékaři budete mít, se stáváte příslušníky střední vrstvy. Té vrstvy, která je u nás na jedné straně opomíjena, na druhé straně tvoří skutečný základ moderní společnosti. Vrstvy, která sahá od kvalifikovaných dělníků přes učitele na základních školách, zdravotní sestry, mistry v továrnách, inženýry a bankovní úředníky až po soudce či univerzitní profesory. Vrstvy, která byla u nás za komunismu dlouhodobě zcela cíleně likvidována, normalizována, zglajchšaltována a jejíž vliv byl potlačen. Nyní se však postupně hlásí o svá

práva; tuším, že v tomto kontextu je možné také interpretovat výsledek posledních parlamentních voleb.

Z hlediska příjmů se jistě ještě nejedná o vrstvu tak majetnou, jakou je například v sousedním Německu. Z hlediska vlivu je to však jinak a věřím, že to již začínáte vědět. Věřím, že jste již z generace, která se bude umět hlásit o svá práva, z generace, ale která také bude jasně znát své povinnosti, dané vaší konkrétní rolí v nemocnici, ústavu či ordinaci, ale také povinnosti toho, kdo k této vrstvě patří. Nespojuje ji totiž především roční výdělek, ale něco jiného – vzdělání na univerzitě, z kterého vyplývá možnost detailního vhledu, širokého rozhledu i elegantního nadhledu. Vzdělání, které nám umožňuje pohybovat se v tomto složitém světě, jehož historie na rozdíl od názorů některých historiků devadesátých let minulého století nekončí a který je plný úžasných věcí, pokroku v technologii i vědě, ale který je plný také nemoci, chudoby či bídy.

A právě v tomto bodě se odlišujete od mnoha jiných příslušníků střední třídy. Vaše povolání vás totiž přivede nejen k nemoci, na to jsme vás ostatně šest let připravovali, ale i do konfrontace s bídou či chudobou. Uvědomte si prosím, že mnohdy budete jedinými advokáty těch, kteří se dostali na okraj společnosti. Tématem posledních týdnů se stalo také hledání nějakých ostřejších opatření proti bezdomovcům – ti jsou často vykazováni z některých městských částí, snad se pro ně chystá i nějaká zvláštní lokalita na okraji Prahy, z jiných oblastí města by měli být vytlačeni. Já sám jsem ve své praxi problému bezdomovectví exponován opakovaně řadu let.

Na klinice, kterou vedu, je díky sestřičkám i lékařům bezdomovec ošetřován jako každý jiný pacient. Leží v čisté posteli, a když je pak umytý či oholený, tak málokdo pozná, že ještě před týdnem bydlel v nějakém přístřeší či doslova v kanále (tam ostatně také mnohdy po propuštění z kliniky odejde). Ne zcela výjimečně se přitom jedná o lidi s vysokoškolským vzděláním, kterým však život nějak nevyšel, kteří často před několika lety bydleli s vlastní rodinou v běžném bytě, a teď žijí ve skupinách podobných tlupám. V těch tráví svůj čas, v těch také shánějí jídlo či přístřeší. Mají pro nás několik poselství:

Jedním z nich je, že člověk může přežít bez mnoha věcí, které se mu zdají nezbytné. Nejen televize či počítač nebo dokonce nějaká cesta do ciziny, ale často ani kartáček na zuby není pro ně nezbytností. Nemění si každý den košile a ty své perou často velmi improvizovaně. Prvním poselstvím tedy je, že naše civilizace v nás ještě nezničila schopnost přežít za složitých podmínek.

Tím druhým poselstvím, dle mého názoru mnohem důležitějším, je poselství zrcadla. Ano, bezdomovci nám říkají, jak je náš život šťastný, příjemný, bohatý i pestrý. Vzkazují nám také, abychom si toho dovedli vážít. Abychom si nevšímalí jen mercedesů svých německých kolegů, ale běžně si považovali toho všeho, co nám život dal.

Proto jsem přesvědčen, že do obrazu moderního města bezdomovci patří. Ostatně v něm byli vždycky. Před kostely od středověku stáli nejen kající, ale také tam

žebrali chudáci. Jistě proto, aby něco dostali, ale pro nás mají význam proto, že nám připomínají, jak se máme dobře.

Vy, kteří za chvíli obdržíte titul doktora medicíny, obdržíte s ním různá práva i povinnosti. Jednou věcí z těch, které vás budou odlišovat od techniků, advokátů či ekonomů, je schopnost soucitu. Věřím, že mnohým z vás může přinést víc, než se může na první pohled zdát.

Ale abych jen nemoralizoval – teď jsou před vámi ty úplně poslední prázdniny, prázdniny, na kterých si oddechnete před prvním krokem do nemocnice ústavu. Prázdniny spojené se začínající zralostí jak v létě, tak ve vašich životech. Přeji vám, aby byly hezké a plné pěkných a snad i veselých zážitků, které se budou ještě mísit se vzpomínkami na vaše léta univerzitní.

A vůbec vám všem přeji dle staré latinské univerzitní formule hodně dobra, šťastného osudu i pěkné budoucnosti.

Dívat se nahoru pokorně sehnutý

Promoce nás svedla ještě jednou dohromady. Vás, absolventy naší fakulty, nás učitele, proděkany, děkana i prorektora. Vy jste jistě šťastní, že studium je za vámi, že vás již nikdo nebude na naší fakultě trápit podrobnými otázkami, že se vydáváte na cestu, kterou jste si již před léty zvolili. Tuším, že pocit štěstí se mísí u mnoha z vás s rozpaky z nejistoty, co vás čeká a snad i se závanem smutku z toho, co všechno opouštíte. Tak je tomu vždycky, když dochází k přelomovým momentům. Právě složitost emocí je jednou z charakteristik člověka.

U děkana je poslední večer před promocí jiný. Přípravuje si dnešní projev. Již před dvaceti lety se stalo tradicí, že děkan na naší fakultě má ke každé skupině absolventů jiný projev. Začal s tím již děkan Cyril Höschl, dělával jsem to já, pak děkan Bohuslav Svoboda a nyní opět já se snažím přijít s nějakým dodatkem, říci vám ještě na poslední chvíli něco, co nebylo v učebnicích či přednáškách z vnitřního lékařství, gynekologie či psychiatrie. Jako bychom cítili, že jsme neřekli všechno, že i medicína je trochu víc než obsah učebnic, znalosti a dovednosti.

Předevčírem to na oslavě svých osmdesátin vystihl pan profesor Jaroslav Blahoš*. Poté, co mu mnozí vzdávali hold, děkoval skromně, a jak to u velkých mužů bývá, také s rozpaky. A skoro potichu řekl větu, kterou chci parafrázovat: Dívat se nahoru s hlavou až zakloněnou, a být přitom pokorně sehnutý. Chtěl bych ještě dodat: a stát pevně na zemi.

Stát pevně na zemi nás učí naše povolání. Právě jeho realita, jeho biologický základ, vše, čeho jsme při biologické interpretaci života, zdraví i nemoci dosáhli, je

---

*Viz strana 31 „Jubileum profesora Blahoše“.

důvodem k tomu, abychom byli pevně rozkročení. Jsme však také realisté; víme, že naše prostředky odvrátí někdy i fatální nemoc, prodlouží život, pomohou mnoha lidem, víme však realisticky stejně dobře, že naše fyzické životy jsou konečné a že se musíme umět vyrovnávat jak s radostmi života, tak s jeho konečností. Právě možnost pohledu na zázrak života, mizérii nemoci i smutek ze smrti z nás dělá na jedné straně životní realisty, na straně druhé vede často k činnostem, které běžné povolání přesahují. Právě proto je tolik lékařů také umělci, právě proto jiní z lékařů směřují k veřejnému či politickému životu.

Stát pevně na zemi však vůbec nesmí znamenat to, co se často míní, totiž být při zemi, držet se při zemi, být přízemním. Naopak pevná opora, kterou nám naše povolání může dát, znamená možnost podívat se nahoru nad sebe. To, co v tradičním evropském pojetí pro jednoho znamená náboženství, pro jiného kultura a pro dalšího třeba superego, je jistě něčím, co nás přesahuje, co na nás působí, co má vliv na naše rozhodování, co vede k tomu, že spíme klidně nebo neklidně a co se těžko dá popsat jen přírodovědnými nebo společenskovědními termíny. Imanuel Kant byl před více než dvěma sty fascinován hvězdnou oblohou nad námi a mravním zákonem v nás. Právě vědomí toho, co je nad námi i v nás, je něčím, co vytváří nejen postoje profesionální, ale také postoje lidské, včetně těch občanských. Nechci moc zdůrazňovat, že jsem přesvědčen, že pro povolání lékaře jsou tyto postoje kromě všech znalostí i praktických dovedností zásadně důležité.

Vědomí toho, co nás překračuje, modifikuje moderní věda poukazem na kontexty. Už se moc nedivíme, že základy naší dědičnosti či našeho metabolismu máme společné nejen se zajíci, delfíny a žížalami, ale dokonce i s pivoňkou, trávou nebo kapradím. Skutečné vědomí tohoto kontextu vede k velké pokoře. Ta je jeden z faktorů, kterým se dovedeme odlišit. Odlišit nejen od těch delfínů či žížal, ale zřejmě dokonce i od ostatních primátů. Právě pokora, jejímž zdrojem může být u jednoho náboženství, u jiného komplexita a mnohvrstevnost jevů okolo nás, včetně jevů biologických, je faktorem, kterému žádná univerzita neučí. Pokora není poznatkem či dovedností. Je postojem, který posléze může vyplývat z našeho povolání. Ať jsme již praktičtí lékaři, kliničtí výzkumníci či ti, kteří pracují se základními kameny biologie.

Zatím jistě budete hledat pevnou půdu pod nohama. Lékařem se člověk nestává převzetím diplomu. To jistě dobře víte – nebo to velmi brzy zjistíte. Na rozdíl od veřejného života a politiky, ve které je možné udělat významný kariérní postup již brzy po absolvování univerzity a stát se poslancem, ministrem či dokonce ministerským předsedou, do medicíny budete vrůstat pomaleji a vaše skutečně plná kvalifikace, tedy schopnost se za jakýchkoliv okolností jednoznačně samostatně rozhodnout, nastane tak asi po deseti letech vaší praxe. To naše povolání skutečně odlišuje od mnoha jiných, včetně od povolání vědce, pro kterého je mladý věk i neotřelost pohledu na zkoumanou problematiku často výhodou. V praktické klinické medicíně je naopak znalost, dovednost, kořeněna zkušeností a také odvahou. Zku-

šenost člověk získává s časem a s expozicí opakovaným jevům. Zkušenost pak vede ke schopnosti se kvalifikovaně rozhodnout ve spleťtých a nejednoznačných situacích. Snad ale také je to důvod, proč je povolání lékaře všeobecně na nejvyšších příčkách společenské vážnosti a v mnoha zemích také důvodem, proč platy lékařů patří mezi ty nejvyšší.

Když vám za chvíli budu přát štěstí, dobro i jasnou budoucnost, přeji vám také, abyste byli schopni vnímat širší kontexty našeho povolání tak, aby vám to přinášelo vyrovnaný životní postoj, vhléd i nadhled a životní klid v tom dobrém slova smyslu.

Teď vám však ještě, už vlastně nevážně, přeji také to, co vám vlastně trošičku smutně závidím. Radost z hledání, z nových věcí, z nových souvislostí, kontaktů, z možnosti dělat nová rozhodnutí, učit se z vlastních chyb a konečně i odvahu, která je někdy odvrácenou stranou zkušenosti.

Pro příští dny a týdny vám ale také přeji hezký čas popromoční, teplé a slunečné prázdniny a pár hezkých chvil na pomezí života studentského i života již jednoznačně vážného.

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

Jubileum profesora Blahoše

Dne 30. června oslavil osmdesáté narozeniny významný český endokrinolog a osteolog, předseda České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně prof. MUDr. Jaroslav Blahoš.

Vědecká a lékařská činnost: J. Blahoš ukončil studium na Lékařské fakultě UK v Plzni v roce 1955. Nejprve byl lékařem ve Františkových Lázních, poté pracoval v Endokrinologickém ústavu v Praze. V letech 1968 a 1969 působil na endokrinologické klinice nemocnice Beaujon v Paříži a dva roky (1961–1963) v Hararu v Etiopii, v letech 1977 až 1988 byl na kratších studijních pobytech na dalších místech. Od roku 1969 působil na interní klinice Fakulty dětského lékařství UK (nyní 2. LF) ve Fakultní nemocnici Pod Petřínem, a to postupně jako asistent, docent, profesor a nakonec od roku 1989 přednosta kliniky. Od roku 1993 do 1997 byl přednostou interní kliniky Vojenské lékařské akademie JEP v Ústřední vojenské nemocnici v Praze a založil tam první osteocentrum v České republice. Publikoval na 300 odborných prací a 10 monografií.

Funkce v profesních organizacích: Je zahraničním korespondujícím členem Académie Nationale de Médecine v Paříži, po J. E. Purkyňovi je druhým Čechem zvo-

leným do takové funkce. Založil též Asociaci českých a slovenských frankofonních lékařů při ČSL JEP. Od roku 1990 je předsedou. V říjnu 1998 byl v Ottawě zvolen prezidentem Světové lékařské asociace pro roky 1999–2001.

Mimoprofesionální život: Prof. Blahoš je ženatý a má dva syny. Ovládá zejména angličtinu, španělštinu, francouzštinu, němčinu, je aktivním hudebníkem. Zajímá se i o srovnávací lingvistiku a literární historii. V době pobytu v Etiopii se zabýval i někdejším tamním pobytům Arthura Rimbauda a publikoval o něm několik prací.

Vyznamenání: 28. října 2001 mu prezident Václav Havel udělil státní vyznamenání Za zásluhy 1. třídy. V červenci 2002 jej francouzský prezident Jacques Chirac jmenoval Rytířem Čestné legie. V roce 2007 byl pasován na Rytíře českého lékařského stavu. Byl jmenován také prezidentem Svépomocné společnosti členů Čestné legie v ČR. Prof. Jaroslav Blahoš je čestným občanem Miami, Manily a také rodiných Horažďovic.

Wikipedie

Tereza Maulenová

Co by se dalo zlepšit

Plzeňská medička o studiu lékařství – i na 3. LF UK

Předtím, než jsem začala studovat na naší fakultě (*LF UK Plzeň*), strávila jsem jeden rok na 3. lékařské fakultě v Praze. Už od střední školy jsem měla jasno v tom, že chci svoje studentská léta prožít v Plzni, ale po úspěšném přijetí do Prahy a v zájmu euforie jsem zkoušky do Plzně napoprvé poněkud podcenila. Nicméně ničeho nelituji. Na druhý pokus se mi mé přání splnilo a navíc mi onen rok dal mnoho zkušeností, ze kterých těžím doposud. Poskytl mi možnost srovnání, a právě tímto bych se chtěla zabývat ve své seminární práci. Dopředu bych ráda podotkla, že mým cílem není pouze bezpředmětná kritika, ale spíše zamýšlení nad tím, co by se na naší fakultě dalo vylepšit. Není toho málo.

Ale popořádku...

„Z čeho tě vyhodili, že jsi přišla k nám do Plzně?“ Tak to byla jedna z prvních otázek na začátku školního roku. Neumíte si představit, jakou práci mi dalo vysvětlovat, že jsem tady zcela dobrovolně! „To nám to pěkně začíná,“ zoufala jsem si v duchu, zatímco jsem bloudila po fakultě hledajíc tu správnou učebnu. A to je první bod, u kterého bych se ráda zastavila. Studenti, kteří k nám nastoupí do prvního

ročníku, jsou občas naprosto ztraceni, protože tu neexistuje žádný informační systém. Naproti tomu studenti v Praze mají poslední neděli před začátkem školního roku informační den. Spočívá to v tom, že se všichni sejdou v jedné posluchárně a profesori, docenti a asistenti z jednotlivých ústavů sem chodí postupně představit sebe i svůj předmět. Nakonec se studenti - dobrovolníci z vyšších ročníků - ujmou své přidělené skupiny a provedou ji po budově fakulty i po areálu nemocnice, což je značně zjednodušeno tím, že se fakulta nachází přímo vedle areálu nemocnice. Následující pondělí nikdo netápe a nebloumá, kam jít. Je to tak jednoduché.

Co mi na druhou stranu na pražské fakultě chybělo a poněkud mě překvapilo, byly, tedy vlastně nebyly, hodiny lékařské angličtiny. Za ně připisuji pomyslné body naší fakultě, přestože si myslím, že by se na studium cizích jazyků měl klást větší důraz obecně. V dnešní době a s možnostmi, které nabízí, by měli být studenti po jazykové stránce připraveni zvládnout studium medicíny a praxi v cizí zemi. Tím se dostávám k samotné možnosti studia v zahraničí. Naše fakulta nám nabízí strávit semestr v Řecku, Belgii, Litvě nebo Německu s programem Erasmus. V případě zájmu o studium v anglicky mluvící zemi připadají v úvahu pouze univerzity v Kanadě nebo Austrálii, se kterými má fakulta uzavřené dohody. Háček spočívá v tom, že student si musí všechno platit – od dopravy přes ubytování až po učebnice. Troufám si tvrdit, že pro většinu českých studentů je tato možnost nedostupná. A tak vyslovuji tisíceré díky „alespoň“ za letní stáž IFMSA. Letos v létě jsem měla možnost strávit měsíc na oddělení všeobecné chirurgie v Monterrey v Mexiku a co se zkušenosti týče, rozhodně tuto stáž považuji za to nejlepší, co mi dosa-
vadní studium nabídlo.

Tímto se nabízí zamyšlení nad úrovní praxe studentů. Na stáži jsem na oddělení poznala mexickou studentku na letní praxi po čtvrtém ročníku, která uměla šít jako zkušený chirurg. To by se u nás asi nestalo, zvláště když někteří studenti ve třetím ročníku nikdy nebyli na operačním sále a pár z nich ani pomalu neví, jak měřit tlak, není to tak dávno, co jsem toho byla svědkem. Kdyby bylo po mém, studenti by do nemocnice chodili od samého začátku. Třeba jen trénovat komunikaci, popovídat si s babičkami a dědečky na interním oddělení, jak jim v nemocnici vaří a jestli se k nim sestřičky chovají hezky. Praxe v tomto směru není nikdy dost. A studenti by alespoň měli pocit, že opravdu studují medicínu a ne „trochu těžší gympl s rozšířenou výukou biologie“.

Blíží se začátek nového školního roku a s tím spojené zapisování, zařizování a shánění nových učebnic. Stání ve frontě do knihovny, kde se dají půjčit většinou učebnice 20 let staré a tudíž ne zcela použitelné pro studium. Také urgování paní úřednic ze studijního oddělení, abychom si letos opět nezapomněli vyplnit anketu o studiu. Ale upřímně řečeno, k čemu nám je dobré vědět, jakou účast máme na přednáškách a praktikách? K čemu je to dobré vědět profesorům? Tento systém hodnocení studia se mi zdá být neefektivní. A pravděpodobně nejen mně, proto-

že tyto ankety vyplňuje jenom velmi malé procento studentů. Čte to vůbec někdo? A i kdyby ano, dojde na základě této ankety k nějaké změně? Dovoluji si navrhnout jiné řešení. Studenti by po skončení každého semestru, například na poslední přednášce nebo praktikách, vyplnili anonymní dotazník o každém předmětu. Otázky by mohly zůstat podobné, tj. zajímaví se o kvalitu a efektivitu výuky, dostupnost studijního materiálu, ale poskytovaly by také možnost vyjádřit svou nespokojenost, výhrady nebo naopak klady konkrétního vyučujícího nebo samotného předmětu. To vše zcela anonymně. Vedoucí jednotlivých ústavů by si poté mohli udělat obrázek o jejich předmětu a zaměřit se na konkrétní zlepšení jednotlivých bodů. Co se týče formy, tedy papírových dotazníků, dle mého názoru je jednodušší předložit studentům list otázek na poslední přednášce než ztrácet čas internetovým vyhledáváním ankety o studiu.

Studenti ale musí začít sami u sebe. Za tři roky pozorování mohu říci, že na naší fakultě je zavedený režim „nebudu nic dělat, dokud nemusím“. Tak se běžně stává, že studenti na praktikách ani netuší, co je náplní jejich práce. Naposledy si dovolím srovnání s Prahou. Pamatuji si, že před každou hodinou nás asistenti zkoušeli z látky týkající se daných praktik. Kdo zkoušením neprošel, byl bez milosti vyhozen s možností náhrady o zkouškovém období. To je dost striktní systém, uvážím-li, že nebylo výjimkou, že si studenti nahrazovali běžně dvoje, troje a více praktik, ale na druhou stranu efektivita práce byla nesrovnatelná. U nás na fakultě jsem zaznamenala pár aktivních asistentů, kteří se pokoušejí zavést tento systém i zde, většinou se ale místo uznání dočkají spíše nepochopených a nenávistných pohledů.

Navzdory všem větším i menším nedostatkům mohu se stoprocentní jistotou říci, že plzeňskou fakultu bych za žádnou jinou nevyměnila. Líbí se mi zdejší rodinná atmosféra. Také jsem si tu našla několik přátel, na které se můžu kdykoliv spolehnout. Myslím si, že nakonec i úroveň vyučujících je vysoká. Asi bychom se měli smířit s tím, že za našich studentských let se toho už moc nezmění. Na druhou stranu raději než tomu nečinně přihlížet, my sami se můžeme pokusit o změnu. Škola pro odpadlíky z jiných fakult přece jen není úplně dobrá vizitka.

O čem také přemýšlejí naši medic... Sborník studentských esejí, sestavil J. Beran, Psychiatrická klinika FN a LF UK v Plzni, 2009

LAUDATIO

JUBILEUM PROFESORKY
KÖNIGOVÉ

Předsedkyně redakční rady našeho časopisu paní profesorka Radana Königová měla před nedávnou dobou „významné životní jubileum“. Se skromností sobě vlastní říkala všem, že je o tom lépe pomlčet, protože se prý ženám v určitém věku narozeniny nesluší ani připomínat, natož je veřejně oslavovat.

Na rozdíl od ní se domníváme, že je to přesně naopak. Má-li někdo za sebou – tak jako paní profesorka - léta naplněná prací, úspěchy a zásluhami, může se na svůj dosavadní život s uspokojením ohlédnout - tím spíše, že ještě zdaleka nemá ruce v klíně a medicíně, vědě a lidem slouží i nadále.

Proto jsme se rozhodly přece jen paní profesorce jejímu přání navzdory věnovat jednu kapitolu ve VNR. Ačkoliv jindy obsah časopisu s ní konzultujeme, toto Laudatio vzniklo bez jejího vědomí. Doufáme, že se nám dárek k narozeninám skutečně podařil utajit. Ostatně nám to poněkud spiklenecky přislíbili i všichni, které jsme požádaly o tajnou spolupráci. Společně s nimi přejeme profesorce Radaně Königové, aby jí životní elán, erudice, síla vydržely ještě mnoho dalších let.

Je to poprvé, co byla předsedkyně redakční rady VNR paní profesorka Königová obelstěna – snad nám to odpustí.

*Martina Hábová
Marie Fleissigová*

Josef Bláha

Laudatio k poctě profesorky R. Königové

Prof. MUDr. Radana Königová, CSc., se narodila 31. července 1930 v Praze, ve znamení Lva.

Podle učebnice astrologie je znamení lva ovládáno Sluncem a Neptunem, což znamená, že „...božské a vůdčí světlo Slunce je provázeno milosrdenstvím a ohledy na lidskou přirozenost a lidské osudy; představuje i vykonanou a nikdy nekončící oběť...“

A tak se stalo, že slečna Radana Königová promovala na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze v roce 1955. Následujících šest let pracovala jako sekundární lékařka v nemocnicích v západních Čechách a zde získala své první medičínské zkušenosti.

ČT1, Na plovárně, 16. 4. 2003

Na klinice plastické chirurgie 3. lékařské fakulty UK, ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady, začala pracovat v roce 1962 a postupně se specializovala na léčbu popálenin. Na oddělení pro léčbu popálenin kliniky plastické chirurgie pracovala jako přednostka v letech 1978–1990.

Ovlivňována dominantním Sluncem, vedla oddělení, které příkladně vzkvétalo, roku 1990 se stalo nezávislou klinikou a MUDr. Königová byla v čele kliniky do roku 1996. Po celou dobu aktivní činnosti podávala vysoce profesionální výkon, mezi personálem a hlavně mezi pacienty byla oblíbena pro svůj hluboce lidský přístup a nezanedbatelný vliv již výše zmíněného Neptuna.

Celý život se systematicky vzdělávala a sama se podílela na pregraduální i postgraduální výuce lékařů. Také je známa svým vztahem ke všem spolupracovníkům, kterým nezištně pomáhala při jejich profesním růstu i v osobním životě. Hnána vůdčí podstatou znamená Lva, obdržela v roce 1990 titul docenta a po dvou letech byla jmenována řádným profesorem v oboru plastické chirurgie a popáleninové medicíny. Během práce na klinice a vzdělávání se aktivně podílela na výzkumných projektech, řešících psychologické a etické problémy u těžce popálených. Po celou

dobu své činnosti též kladla důraz na význam rekonstrukční chirurgie v prevenci tzv. sociální smrti u jizvami deformovaných pacientů. Je známa jako brilantní operatér.

Byla řešitelem řady grantů, publikovala především v zahraničí, a to více než 80 vědeckých prací. Je autorkou čtyř monografií a spoluautorkou desítek dalších publikací a přednášek.

Profesorka Konigová je známa svou fyzickou i psychickou odolností a obdivována pro svou celoživotní morální pevnost.

Její dílo bylo a je nadčasové a paní profesorka je neustále zvána na celosvětová shromáždění, kde její přednášky patří k vyvrcholením všech akcí. Je lékařkou uznávanou na všech kontinentech, prozatím mimo Antarktidu – ačkoliv – v současnosti je spoluautorkou právě vycházející publikace o komplexní léčbě popálenin, ve které mimo jiné napsala kapitolu o chladovém postižení a omrzlinách.

Je členkou mnoha národních a mezinárodních lékařských společností, v kterých zastává významné funkce.

Celý život profesorky Königové byl zasvěcen rodině, kolegům a zejména pacientům. Udržuje si vysoký profesionální a morální standard a není náhodou, že v roce 1994 byly navržena na titul „The Woman of Europe“.

Z mnoha mezinárodních ocenění vybíráme:

- 1994 Nominování na titul “Žena Evropy” za Českou republiku
- 2004 Rytířka českého lékařského stavu za rok 2003
- 2004 Udělení medaile Za zásluhy o stát v oblasti vědy
- 2005 Zvláštní uznání za mimořádný přínos pro české zdravotnictví, MZ ČR

Její současné pracovní zaměření:

Pregraduální výuka studentů III. lékařské fakulty UK; **postgraduální** výuková činnost: vedoucí subkatedry popáleninové medicíny IPVZ.

Členka katedry urgentní medicíny a medicíny katastrof IPVZ.

Příprava lékařů ke II. atestaci všeobecné chirurgie a k k nástavbové atestaci z plastické chirurgie.

Kromě vědecké a výukové činnosti se paní profesorka v současné době věnuje evropské výchově vnoučat indiánského učitele pana Humberta Mori a paní Carmen Mori-Barbaran z povodí peruánské Amazonie.

A tak se stalo, že se v obdivuhodné svěžesti 31. 7. 2010 dožila pozhnaného věku 80 let, k čemuž jí gratulujeme a přejeme hodně dalších úspěchů a ocenění celoživotní práce.

Jen tak dál, paní profesorko, Vaše planety Vás ještě do další inkarnace nepustí.

Pásáno pro Zdravotnické noviny

Bohuslav Svoboda

Recenze

Königová, R, Bláha, J, a kol.: Komplexní léčba popáleninového traumatu, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2010

O hlavní autorce knihy o popáleninové medicíně lze hovořit z mnoha aspektů. Tím prvním aspektem je didaktická schopnost problému jasně a stručně definovat, diskutovat o nich a dokládat své názory řadou příkladů. Ne nadarmo je prof. Königová oblíbeným pedagogem na 3. LF UK, její zásluhou jsou vědomosti našich studentů v oblasti popáleninové medicíny mimořádně rozsáhlé, protože dokáže při své výuce studenty zaujmout, vtáhnout do léčebného procesu a dosáhnout jejich aktivní spolupráce. Platí to nejen pro studenty českého curricula, ale zvláště i pro studenty anglického curricula, jejichž výuku téměř beze zbytku zajišťuje sama.

Tím druhým aspektem, o kterém bych se chtěl zmínit, je lidský přístup prof. Königové k pacientům, ze kterého vychází při všech svých úvahách o léčbě popáleninového traumatu.

Prof. Königová dlouhá léta pracuje v Etické komisi 3. LF UK a byla rovněž její předsedkyní. Tyto své zkušenosti promítá i do této publikace. Za mimořádně kvalitní považují pasáž zabývající se rozsahem a typem potřebné péče, od zdánlivě jednoduchého tišení bolesti přes prevenci popáleninového psychologického šoku, nutnou psychickou rehabilitaci pacientů až po úvahu, kde je hranice, za kterou již péče přestává mít lidský a etický smysl.

Gratulanti vzpomínají

Rytířské mravy

Životní jubilea bývají příležitostí ke vzpomínkám a hodnocení práce a zásluh jubilanta. Nejinak tomu je i v případě prof. Königové, jejíž zásluhy v oboru popáleninové medicíny připomenou nepochybně osoby povolanější. Jestliže byla před časem pasována na Rytíře lékařského stavu, pak toto ocenění bylo uděleno nepochybně i pro rytířské mravy paní profesorky, které bych rád dokumentoval na malé epizodě.

Osobně jsem se s paní profesorkou setkal teprve počátkem devadesátých let, když mě jako tehdejšího ministra zdravotnictví navštívila s prosbou o podporu pro zřízení samostatné kliniky popáleninové medicíny pod jejím vedením. Žádosti jsem vyhověl a v záplavě mnohých aktivit tehdejších bouřlivých měsíců jsem na

tuto epizodu zapomněl. Nezapomněla však paní profesorka a k mému překvapení se v pozdějších letech několikrát ve svých veřejných vystoupeních o této skutečnosti zmínila. Naplnila tak Senecův výrok - „*Qui dedit beneficium taceat, narret, qui accepit - Kdo udělal dobrý skutek, ať mlčí, ať vypráví ten, kdo dobrodíní přijal*“. Přiznám se, že mě to potěšilo, neboť jsem se opakovaně přesvědčil, že platí spíše česká přísloví, že „*Nevděk světem vládne*“ nebo že „*Každý dobrý skutek musí být po zásluze potrestán*“. To se ovšem v případě paní profesorky nenaplnilo.

Můj příspěvek je tedy jen malým střípkem do mozaiky skládající osobnost prof.Königové i mimo její profesní zásluhy. Rád bych se ještě připojil k řadě gratulantů a popřál paní profesorce, aby mimořádný elán, kterým oplývá, ji provázel i v následujících letech, aby její bohaté zkušenosti přinesly prospěch ještě mnoha dalším nemocným. *Ad multos anos.*

Pavel Klener

Děkanovo QBFFFS

Myslím, že to byl prezident Roosevelt, který když mu přivedli nového třicetiletého úředníka, řekl, že ho nechce, protože se mu nelíbí. Za to ale nikdo nemůže, jak vypadá, opáčili mu jeho spolupracovníci. Za to, jak vypadá v patnácti nebo osmnácti nemůže nikdo, ale jak vypadá ve třiceti už ano. Nevím, co všechno tím prezident myslel. Snad také to, že od určitého věku se člověku zračí v očích, co dělá, co chce dělat, co je za ním, či jaké jsou jeho úmysly.

To, co vyzařuje z každého gesta paní profesorky Königové, osloví skoro každého. Dobrota, nadšení, zanícenost i energie vyzařující z ní v té směsi důležité pro to, aby člověk něco posunul správným směrem, by se daly snad přímo fyzikálně měřit. Skvělého je na paní profesorce toho spousta. To základní však je, že Radana Königová přivedla humanistické poslání medicíny k dokonalosti. Ve směsi znalosti, zručnosti, důslednosti i aplikované humanity se jí podařilo obor popáleninové medicíny dostat v Praze na světovou úroveň. Proto je tak obdivována i vážena, a to do slova na celém světě.

To, že je obdivována i ctěna, však ještě není všechno. Máme ji také rádi pro spoustu různých detailů, i velkých věcí. Ostatně, ten kdo ji někdo viděl, jak něžně pomáhá svým malým vnučkám do zimní bundy nebo do bot, či zažil její vlídnost lékařky, nemůže jinak.

Je pro mne ctí paní profesorce poděkovat. Snad vyjadřuji pocity celé fakulty, když napíši, že přejeme paní profesorce Radaně Königové vše dobré. Přát ji hodně životní síly i energie je asi zbytečné. Těch má na rozdávání.

Michal Anděl

S profesorem Wilhelmem na slavnosti Carolina ve Valdštejnské zahradě 30. 6. 2010

Ocenění emeritního rektora

Osobnost pani profesorky Königové naštěstí není tvořena pouze její profesí. Šťastné řízení osudu zkrátilo mojí a její životní dráhu v posledních letech, takže jsem měl příležitost být blízko ní a poznat ji osobně. Měl jsem příležitost spolupracovat s paní profesorkou v řadě případů, ale také sledovat její setkávání se studenty, s mladými lékaři, s jejími kolegy na klinice. Být svědkem jejich vystoupení při debatách o možnostech a mezích univerzitního působení nejen v rámci vzdělávání a výzkumu. O perspektivách univerzitní spolupráce s mimouniverzitními partnery doma i v zahraničí, o celkové otevřenosti univerzity, o vzájemné symbióze vědy a umění, o významu vzdělání pro jednotlivce i společnost a mnoha dalších.

Sama pokládá za osobní štěstí být ve svazku Univerzity Karlovy, ovšem i Univerzita Karlova má štěstí z působení takových autorit jako je ona. Nehledě na formální postavení je připravena vyslovit svůj názor, mít odvahu jej zdůvodnit a za svým názorem neochvějně stát. Takoví akademičtí občané jsou nepostradatelní nejen pro univerzitu, ale i pro její orgány. Na úsudek těchto lidí se lze spolehnout nejen vzhledem k jejich zkušenostem a znalostem, ale především k možnosti otevřeného dialogu jako zdroj nenahraditelných argumentů pro celý proces rozhodování. Ve skutečnosti jsou to právě autority typu pani profesorky, na kterých univerzitní společenství stojí. Paní profesorka se však přece jen liší od standardního přístupu

k problému, jaký je v akademickém prostředí běžný. Jak jsem se mohl sám přesvědčit, tkví zvláštnost jejího přístupu v tom, že nejdříve si k problému vytvoří osobní vztah a teprve na tomto základě jej posuzuje a nabízí řešení. V tom spočívá, myslím, základ její oblíbenosti jak mezi studenty, tak mezi lékaři i ostatními akademickými kolegy. Nu a je zde ještě jedna, velmi osobní skutečnost. Těmito vlastnostmi a tímto vlivem vládne paní profesorka zcela nezištně. Avšak činí tak s neskutečnou noblesou a grácií pouze sobě vlastní. Zcela bezesbýtku naplňuje pravidlo, že dáma je taková osobnost, v jejíž přítomnosti se muž chová jako gentleman.

Vážená a milá paní profesorko, dovoluji Vám upřímně popřát mnoho dalších šťastných let na naší (vaší) univerzitě, uspokojení z celého vašeho konání, radost ze vzájemného vztahu Vás a okolí jednak v rámci fakulty a univerzity, ale i Vašich nejbližších, na kterých Vám tolik záleží a kterým tolik péče a lásky věnujete.

Ivan Wilhelm

Žena Evropy

Za „normalizace“ jsem pracovala ve zdravotnictví, dělala jsem různé statistické přehledy také o publikovaných vědeckých objevech, a tak jsem pochopitelně znala i jméno paní profesorky Königové. Avšak osobně jsem ji poznala teprve v roce 1994 v Bonnu, kam byly pozvány kandidátky na cenu Žena Evropy, tedy ty, které svou prací a svým angažmá ve společnosti či ve vědě přispěly k integraci kontinentu. Pak nás všechny převezly do Bruselu, kde se každá prezentovala krátkým příspěvkem.

Cenu Žena Evropy iniciovala belgická senátorka Angele Verdinová; v roce 1987 založila v Belgii celoevropskou dobrovolnou organizaci Výbor pro cenu Žena Evropy. Teprve po roce 1989 byly k této účasti pozvány i ženy z postkomunistických zemí. Z naší oblasti ji v roce 1992 jako první získala Zuzana Szatmáryová ze Slovenska, pak redaktorka Rádia Svobodná Evropa Lída Rakušanová, v roce 1994 já a v letech následujících další a další ženy, mezi nimiž byla – posmrtně – i Olga Havlová.

Ale dost o ceně, více o dnešní oslavenkyni, tedy prof. Königové, která na těchto setkáních upoutala nejen moji pozornost, ale i pozornost dalších účastnic. Zájem vzbudil jak životopis, ve kterém byly vyjmenovány její vědecké práce, tak mile suverénní vystupování. A já byla pyšná na to, že prof. Königová je z České republiky a že my, z postkomunistických zemí, vzbuzujeme – i díky jí – neočekávaně kladnou odezvu. Asi ty ženy ze Západu očekávaly, že tam přijedou od nás z Východu nějaké „ušlápnuté“ chudinky.

Jsem ráda, že jsem profesorku Königovou osobně poznala a k narozeninám jí přeji vše nejlepší nejen za sebe, ale i za naše Gender Studies, o. p. s.

Jiřina Šiklová

MUDr. Königová ve FNKV za přelomových listopadových dní roku 1989

Vzpomínky anesteziologa

Kulaté životní výročí paní profesorky Radany Königové, ve mně vyvolává vzpomínky na naše přátelství a na naši spolupráci při dalším vzdělávání lékařů.

Naše spolupráce se čítá na desítky let zpět. Moje pozvání k přednáškám přijímala ochotně. Vnímala je především jako příležitost seznamovat co nejlépe lékaře dalších oborů, mimo její plastickou a popáleninovou chirurgii, s odbornou péčí o těžce popálené. S tak těžce raněnými se brzo po úrazu setkávají lékaři výjezdových skupin zdravotnické záchranné služby a oddělení urgentního příjmu, urgentisté, a v nemocnici anesteziologové. Účastní se péče o těžce popálené při intenzivním léčení popálených a při chirurgických výkonech na operačním sále a převazovnách.

Paní profesorka vždy dodržela smluvený termín přednášky a vždy byla bezvadně připravena. Své přednášky doprovázela pečlivě vybranou, bohatou a působivou obrazovou dokumentací. O její přednášky měli účastníci našich kurzů mimořádný zájem. V dobách mé aktivity v IPVZ (1969-2004) spolupracovala paní profesorka Königová s katedrou anesteziologie a resuscitace a později i s katedrou urgentní medicíny a medicíny katastrof nejdůsledněji a nejochotněji ze všech tehdejších představitelů popáleninové medicíny.

Byl jsem nesmírně rád, že na svém pracovišti umožnila anesteziologickou spolupráci při výzkumu problematiky těžkých popálenin u dětí a dospělých. Má dlou-

holetá spolupracovnice ve výzkumu, M. Slánská, mohla ve FNKV několik let pracovat na dvou tématech. Anesteziologickým tématem o kontinuální neuroleptanalgezii přispěla k léčení popáleninového šoku při operacích a při intenzivním léčení. Na tématu z nutritivní problematiky u těžce popálených pracovala společně s R. Königovou a J. Petráskem. Výsledky umožnily zlepšit pracovní postupy při péči o těžce popálené.

S paní profesorkou Königovou jsem měl možnost účastnit se několika zahraničních akcí – kongresů urgentní medicíny a medicíny katastrof (Palermo, Hamburg, San Marino). Měla a stále má mnoho oborových přátel a díky bezvadné jazykové vybavenosti a příjemnému společenskému vystupování získala řadu vynikajících zahraničních odborníků nejen pro výměnu názorů, ale i pro spolupráci. Mezi nimi mohu jmenovat prof. S. W. Gunna z Ženevy, který v pozici vedoucího oddělení mimořádných událostí v SZO od začátku 80. let opakovaně přijížděl do Československa, spolupracoval s popáleninovými chirurgy a účinně pomáhal budovat zdravotnickou záchrannou službu. Profesorka Königová prosadila na půdě 3. LF návrh na jeho nominování čestným doktorem lékařství Karlovy univerzity v roce 2004 a byla jeho promotorkou.

Paní profesorka Königová je příkladná v obětavém přístupu k těžce popáleným. Jejich výskyt je nevypočitatelný a již primární péče o ně je mnohdy nesmírně náročná nejen odborně, ale i časově. V zájmu poskytnutí optimální péče o těžce popáleného často bez ohledu na své soukromí ošetřovala raněné i mimo pracovní dobu. Dávala a stále dává příklad eticky optimálního přístupu k posláni lékaře a etické zásady ve svém oboru veřejně prosazovala.

Jiří Pokorný

Svědectví mladšího kolegy

S paní profesorkou Königovou jsem se poprvé setkal jako začínající chirurg v říjnu roku 1981 na dvoutýdenním kurzu léčby popálenin. Za téměř třicet let jsem tedy měl možnost paní profesorku zblízka poznat jako špičkového lékaře – odborníka celosvětově uznávaného, i mimořádnou osobnost, člověka prožívajícího všechny radosti i strasti běžného života, který však vždy na prvním místě měl starost a péči o své pacienty.

Svíčka v Paříži

Paní profesorka vyžadovala, aby jí lékař mající službu na oddělení každý večer telefonicky informoval o stavu těch nejzávažnějších pacientů. Tak tomu bylo vždy, pokud byla paní profesorka v Praze. Jiná však byla situace při cestě do zahraničí. Před

rokem 1989 byla účast na odborných kongresech v „západních“ zemích pro naše lékaře většinou nedostupná. Paní profesorka ale patřila mezi několik výjimek, kterým vzhledem ke špičkové odbornosti a mezinárodnímu renomé tyto cesty povolány byly. Nicméně devizové „vybavení“ bylo více než symbolické. Jeden z kongresů se konal v Paříži právě v době, kdy na oddělení byla závažně popálená dívka. Paní profesorka z malého „devizového příslibu“ denně před 22. hodinou z Paříže telefonovala na své oddělení, aby znala její stav. Za poslední dva franky pak koupila svíčku a v jednom z pařížských kostelů ji zapálila právě za tuto popálenou dívku. Nutno poznamenat, že dívka termický úraz přežila a vše nakonec dopadlo dobře.

Empatie s pacientem a jeho rodinou

Popáleniny jsou zraněním somato-psychickým, mají hluboké dopady i na rodinu a blízké postiženého. Ještě závažnější jsou situace, kdy se jedná po popálené dítě. Paní profesorka vždy plně prožívala osudy raněného a nesčetněkrát musela rodičům popálených dětí vysvětlovat úskalí těchto úrazů. V roce 2006 mi paní profesorka vyprávěla příběh popáleného dítěte z počátku 60. let, kdy se po dlouhou dobu sváděl boj o jeho život. Při tehdejších možnostech a limitacích medicíny dítě nakonec zemřelo a paní profesorka musela mamince sdělit, že se dítě nepodařilo zachránit. Ještě i po čtyřiceti letech mi za letu nad oceánem se slzami v očích líčila, jak to byl pro ni jeden z nejtěžších okamžiků lékařské dráhy.

Fire disasters

V roce 1998 jsme byli spolu na světovém kongresu v Izraeli. I když byl listopad, bylo příjemné teplé počasí a společenský večer se konal v obrovském stanu, kde byly mimo jiné i na stolech s občerstvením dekorativní svíčky. Znali jsme případy hromadných popálenin např. v cirkusovém stanu (Indie) nebo jiných zařízeních s podobnými materiály (průmyslové a textilní sklady). V jednu chvíli, když společenský večer vrcholil přípitkem a slavnostním zapálením mnoha svíček na dortech, mi paní profesorka pošeptala: „Umíte si představit, kdyby to tady chytlo, jak by ten stan hořel a kolik by tu bylo popálených? To by bylo klasické fire disasters!“

Co všechno je možné

Paní profesorka nikdy ve výuce nebo na přednáškách a v publikacích neopomínala zdůraznit, že u „popálených je všechno jinak“ než u ostatních „běžných“, třeba chirurgických pacientů. Zejména mladší kolegové s ní rádi na toto téma diskutovali, přičemž paní profesorka našla vždy dostatek argumentů, aby své tvrzení dobře dokumentovala. Ale zpravidla na závěr diskuze neopomněla zopakovat své pravidlo: „Kolegové, vždy si, prosím, pamatujte, že v medicíně, lásce a politice je možné úplně všechno!“

Leo Klein

Šťěstí pacientky

Někdy k sobě smůla a štěstí mají blízko. Zažila jsem to před léty, kdy smůla nesla číslo fatální diagnózy a zároveň štěstí, že mne přivedla k setkání s lékařkou nevšedního formátu a člověkem mimořádné velikosti.

Tohle setkání pro mne znamenalo život.

Paní profesorku jako lékařku si pamatuji v bílém, svěží, skromnou a elegantně noblesní, vždy naslouchající a vstřícnou. Její tvář byla větou, její rty s charakteristickou růží, na kterou málokdy zapomněla, vykřičníkem na jejím konci.

Pamatuji si silný lidský kontakt, úlevné „zaplať Pánbůh“ při každém převazu, trpělivost, citlivost, bezmeznou starostlivost bez ohledu na čas – a také dotek jejích rukou.

Bylo to setkání s lékařkou, která se po právu stala rytířkou.

Mám to štěstí, že jsem stále její pacientkou – to štěstí, že se dodnes potkávám se ženou nevšedního formátu.

Neuvěřitelně silnou, oddanou nejen práci, ale i nejednoduchému osobnímu životu.

Ze srdce jí přeji, ať jí karmínová provází i dále životem.

Jako krev vrácená do žil jejím pacientům, růž, která jí sluší, víno, které má ráda a energie, kterou nešetří, vyznačuje a rozdává.

Bronislava Kůželová

Starosti „anděla strážného“

A jaká je paní profesorka pacientka? Jedním slovem – netrpělivá. Osobní nemoc je pro paní profesorku ztrátou času, takže na to, aby byla nemocná, jí v jejím životním tempu nikdy čas pořádně nezbyl. A pokud ji opravdu nějaká zdravotní „záležitost“ dostihne, tak je k sobě velmi tvrdá, má neuvěřitelně silnou vůli a sebedisciplínu. Nepřestává být lékařem – chirurgem a nejraději vše řeší racionálně a radikálně. A opravdu účinný lék, jak se rychle zrekonvalescentovat po operaci? Nejlépe si, co nejdříve po operaci, naplánovat třeba státnice. Jinými slovy, pořad plný diář je nejlepší lék na stroj času.

Je třeba říct, přestože paní profesorka letos oslavila opravdu kulaté výročí, „vertikální nekonečno“, tak je ve výborné kondici. Každý den dochází do práce, věnuje se výuce, publikacím a vyzvaným recenzím. Vždy přichází velmi pečlivě a vkusně oblečena, každý den v jiném, vyladěném modelu a při dotazu, kde to koupila, odpovídá: „To manžel, před padesáti lety...“ Takhle asi vypadá nadčasovost...

Na klinice popálenin pracuji patnáct let jako interní konziliář a průběhem času mě paní profesorka pasovala do role svého anděla strážného. Když mi tak řekla po-

prvé, pocítila jsem směs určité hrdosti, velké odpovědnosti, ale i jisté vřelosti. Ale úkoly jsou opravdu někdy nelehké. Pamatuji se, jak mi paní profesorka asi před čtyřmi lety zavolala v létě do služby někdy ve 22.00 hodin a řekla, že ji navečer při sekání trávy poštípalo asi šest divokých včel do obličeje a že otekla. Doslova hororová situace. Byla sama na svém letním sídle s tehdy šestiletou vnučkou Julinkou. Věrna pověsti chirurga měla lékarničku, kde kromě dezinfekce a instrumentária nebyly žádné léky. Takže jsem se zmožila jen na pár „babských rad“ (kdybych nesloužila, tak vyrazím za ní) a mohla jen doufat... Jak se mi ulevilo, když jsem ráno zavolala a na druhé straně se ozvalo paní profesorčino pověstné „halóóó“.

Co jiného, než pevné zdraví a plný diář, lze přát paní profesorce do dalších let.

Monika Tokarik

Napsala i vnučata

Tedkom jsem hrdá

Poslední dobou se trochu hádáme kvůli nepodstatným věcem a to mě mrzí. Babičku mám velice ráda a velmi ji obdivuji pro to, co dokázala, a pro věci, které udělala pro ostatní lidi. Vždy trávila většinu času v práci víc než se svými syny, nebo takhle mi to vždy vypráví. Tedkom se stará o nás, už od malička nám platí zájezdy, kroužky a jiné aktivity. Můj učitel na keramiku vždy vzpomíná, jak nás vždy vyzvedávala po práci, odcházela, pokud si vzpomínám, i v pět hodin, ale v tu dobu už pomalu končila družina a my jsme byli vždy poslední a já vždy byla podrážděná, protože jsem chtěla být už doma. Bohužel v té době jsem to nechápala a práci a školu jsem brala za zbytečnost. Tedkom jsem na babičku velice hrdá a jednou bych chtěla dokázat to samé, ale asi v jiném oboru.

Clara

Byla jsem s babičkou v Barceloně

Když jsme přiletěly do Barcelony, bylo slunce. Pak pro nás přijeli známí, hned jsme se ubytovaly v hotelu, měly jsme výhled na moře, bylo to tam krásný. Druhý den jsme se probudily, šly jsme hned na snídani a pak jsme si šly prohlédnout hotel, a tak jsme tam strávili týden. Chodily jsme se kouknout na památky, do restaurací, po městě, byly jsme taky večer na pláži, prostě všude. No a pak přišel den, kdy jsme odlítaly, samozřejmě že se nám nechtělo, ale musely jsme, tak jsme si sbalovaly a sbalily jsme si a najednou jsme už seděly v letadle. Bylo mi hrozně líto, že odlítáme, jely jsme ale jen hodinu a půl, pak už jsme byly doma, ale říká se všude dobře, doma nejlíp.

Julinka

Julinka, Clara, Pino

Vrátil jsem se z Peru

V Peru se mi líbil asi nejvíce jeden rok, ve kterém jsme hodně cestovali, jezdili po horách, byli v lesích, sjížděli řeky na raftu a tak. To jsme tenkrát byli ještě se dvěma tátovými kamarády. Ze všeho nejdřív jsme jeli navštívit machupichu, bylo to krásné, i když na mne asi moc vysoko. Já se výšek bojím, takže když jsme lezli po takových úzkých schodech na nejvyšší horu, já se držel vždy u skály. Po machupichu jsme vzali džíp a jeli jsme den lesem a po horách, cestou jsme si prohlíželi různé věci, nakonec jsme dojeli do malé vesničky, kde jsme si měli půjčit raft a sjet kus řeky na něm. Asi hodinu jsme nafukovali a pak jsme vyrazili, cestou nám jeden cestující spadl do vody, ten sebou stáhl druhého, tak jsme je museli tahat z vody. Nakonec jsme dorazili k malinké indiánské vesničce, kde na nás čekala už malá motorová loď, měli jsme nějakého brazilského průvodce, který chodil bos a neustále žvýkal koku, kterou nosil na pásku u kalhot. Tak jsme dorazili do takového odpočívadla, po tom jsme se vydali do lesa, brodili jsme se ve vodě, kterou jsme měli po pás, takže to bylo docela hnusný, protože jsme nemohli vědět, na co v příštím kroku šlápneme. V dalším odpočívadle si jeden z cestujících při přechodu po horkých kamenech spálil nohy, takže skoro nemohl chodit, takže jsme museli jet rovnou do města. Cestou jsme ale pořídili mnoho fotek, nejvíce se mi asi líbila ta, jak jsme jeli na loďce, po obou stranách kolem nás byly liánami porostlé skály, na kterých si hrály opice. Navštívili jsme pár dalších měst a pozůstatků jiných starých měst, jezdili vlakem po horách a procestovali jsme tak velkou část Peru.

Když jsem se narodil až do mého jednoho roku, babička mne jezdila navštěvovat do peruánské vesnice a pomáhala se o mne starat. Celkem byla v Peru čtyřikrát a strávila tam mnoho měsíců. V následujících letech jsem žil střídavě v Peru a v Čechách, v posledních pěti letech hlavně v Peru, kde jsem chodil do různých škol, ale rád jsem se vždy vracel na několik měsíců bydlet u babičky. Nyní jsem se vrátil na delší čas do Prahy studovat gymnázium.

Pino

Radana Königová

Credo

Narodila jsem se v lékařském prostředí a vůně ordinace byla pro mne vůní domova. O jiném povolání jsem nikdy neuvažovala. Promovala jsem 15. března 1955. Distribuční komisí jsem byla určena pro karlovarský kraj.

Po dvou letech práce v Podbořanech na všech základních oborech jsem nastoupila na krajskou chirurgii v Karlových Varech, kde v rámci traumatologie jsem se účastnila řešení řady nejrůznějších úrazů včetně popálenin, které byly vždy odsouvaný na poslední místo po operačním programu, čímž jejich prognóza se samozřejmě zhoršovala. Po I. atestaci jsem byla vyslána na tříměsíční stáž do Prahy na Klinikou plastické chirurgie prof. Buriana, abych studovala rekonstrukční výkony. Vzpomínám, že pan profesor často připomínal, že přístup k pacientovi i ke tkáním musí být „gentle“ a vyžaduje – jak říkal – „pokornou trpělivost“. Jeho koncepce komplexní interdisciplinární a kontinuální péče platila nejen pro pacienty s vrozenými malformacemi, ale též pro pacienty s popáleninovým traumatem. Uvědomila jsem si již tehdy, že přežití pacienta je podstatné, ale stejně významná je kvalita jeho dalšího života. V roce 1962 jsem byla přijata na Klinikou plastické chirurgie a měla jsem tu čest pod vedením p. prof. Buriana pracovat. Vyslal mne na dlouhodobé pracovní pobyty do Edinburghu, Uppsaly a jeho nástupkyně paní prof. Pešková mně povolila dlouhodobý pracovní pobyt ve Stockholmu v Karolinska Sjukhuset.

Po návratu v roce 1969 jsem byla pověřena založením a vedením jednotky intenzivní péče pro těžce popálené ještě na původním popáleninovém centru v Legerově ulici. Uvědomila jsem si tehdy další skutečnosti: hodnocení kvality života má celou škálu aspektů. Řada je jich spojena se *subjektivním vnímáním* pacienta – bolest, úzkost, nepohodlí, dosažitelnost normální aktivity, dosažitelnost mezilidských vztahů, schopnost započít a dokončit určité plány. Naproti tomu jsou *objektivní handicapy* – ztrátová poranění, amputace, ztráta pohyblivosti nejrůznějšího původu či příčiny. Avšak mnohem závažnější jsou jizevnaté deformace jako trvalý následek popáleninového traumatu. Somatická stránka „body image“ je těžce

narušena a současně stres vyvolaný úrazovým dějem a strach z budoucnosti trvale ovlivňují psychiku pacienta. Popáleninové trauma je považováno proto za postižení *somatopsychické*. Nejzávažnější je ovšem ztráta obličeje, „loss of face“, jež bývá spojena se ztrátou osobnosti – „loss of personality“. Tento stav nazval v osmdesátých letech prof. Pondělíček „disfigured face syndrome“. Spolupracovali jsme řadu let v této oblasti. Je celosvětovou zkušeností, že ztrátová či jiná poranění budí v veřejnosti soucit či soustrast, zatímco znetvoření po termických traumatech vzbuzuje odpor či znechucení veřejnosti.

Mnohočetné rekonstrukce jizevnatých deformací prováděné v etapách záleží samozřejmě na zkušenostech, dovednostech a umění popáleninového chirurga, ale prevence psychologických problémů spočívá v lidském přístupu lékaře, trpělivosti rodiny a zabezpečení kontinuální rehabilitační péče i po propuštění z popáleninového pracoviště. Míním rehabilitaci fyzickou i psychickou.

V září 1996 se konala v Praze mezinárodní konference „Quality of Life in severe Burns“ organizovaná naší klinikou. Byla zaměřena na dva úkoly:

Prvým úkolem bylo připomenout, že přežití není dostatečným indikátorem našeho úspěchu a že rozhodující je následná kvalita života, která je spjata jak s jizevnatým znetvořením, tak i s individuální stresovou odpovědí pacienta, přičemž mnohočetné subjektivní a objektivní faktory hrají významnou roli v pozitivním i negativním smyslu.

Druhým úkolem konference bylo připomenout etické problémy a možné právní konsekvence u těžkých traumat. S rozvojem všech vědních oborů se zvýšily i individuální nároky a požadavky v medicíně a často převyšují možnosti, jež společnost je schopna poskytnout. Předpokládá se však, že lékaři by neměli být ovlivněni ve svém rozhodování tlakem zákonů a omezeními vynucovanými nejrůznějšími institucemi, ale rozhodujícími by měly být jejich vlastní morální principy a hodnoty.

Ovšem u jednotlivých pacientů v kritickém stavu často vyvstává konflikt mezi „*kvantitou*“ života – snaha o prodloužení života – a *kvalitou* života.

Předpokládaná kvalita života může ovlivnit i rozhodování z hlediska nezáhájení anebo přerušení tzv. „agresivní“ léčby u kritických popálenin, u nichž je nutno zvážit prognózu časnou i prognózu pozdní, kdy život pacienta je ohrožen nejrozmanitějšími komplikacemi stresovými a infekčními. Avšak i když těžce popálení přežijí, hrozí tzv. „sociální smrt“, jež vyústí v suicidium, není-li zmíněná kontinuální péče poskytována.

Přerušení agresivní léčby je mnohem obtížnější, pokud byla tato léčba již zahájena, ledaže lékařská dokumentace obsahuje příkaz „DO-NOT-RESUSCITATE ORDER“ existující ve Spojených státech. V roce 1999 Ian Grant publikoval, že je eticky validní pro lékaře odstranit překážky smrti a umožnit „důstojnou smrt“, pokud je souhlas pacienta. Ovšem kriticky popálený na řízené ventilaci a podpoře vitálních funkcí se vyjádřit nemůže a rozhodování rodiny musí být velmi přísně zvažováno.

S rozhojnáním vědních poznatků se stupňuje superspecializace oborů a s bujením administrativy se často ztrácí pacient jako člověk, existuje jako kód, ne jako osobnost s individuálními vlastnostmi ať ve smyslu pozitivním či negativním, a právě z hlediska této odlišnosti je třeba k němu přistupovat. Medikům připomínám, že mají možnost jako lékaři svým vystupováním a jednáním vychovávat veřejnost – alespoň její část – pacienty. V polovině 19. století Sir William Gull učil budoucí lékaře, že medicína je Umění a věda – „Art and Science“. Závěrem si dovoluji doplnit toto tvrzení ještě slovy pana kardinála Špidlíka z jeho projevu „Duchovní jednota Evropy“: „K pravému poznání - a tedy i k lékařskému rozhodování - se nemůže dojít jenom rozumem a pravá mravnost není jenom v rozhodnutí vůle. Musí tu být harmonicky zapojen celý člověk se všemi svými schopnostmi“.

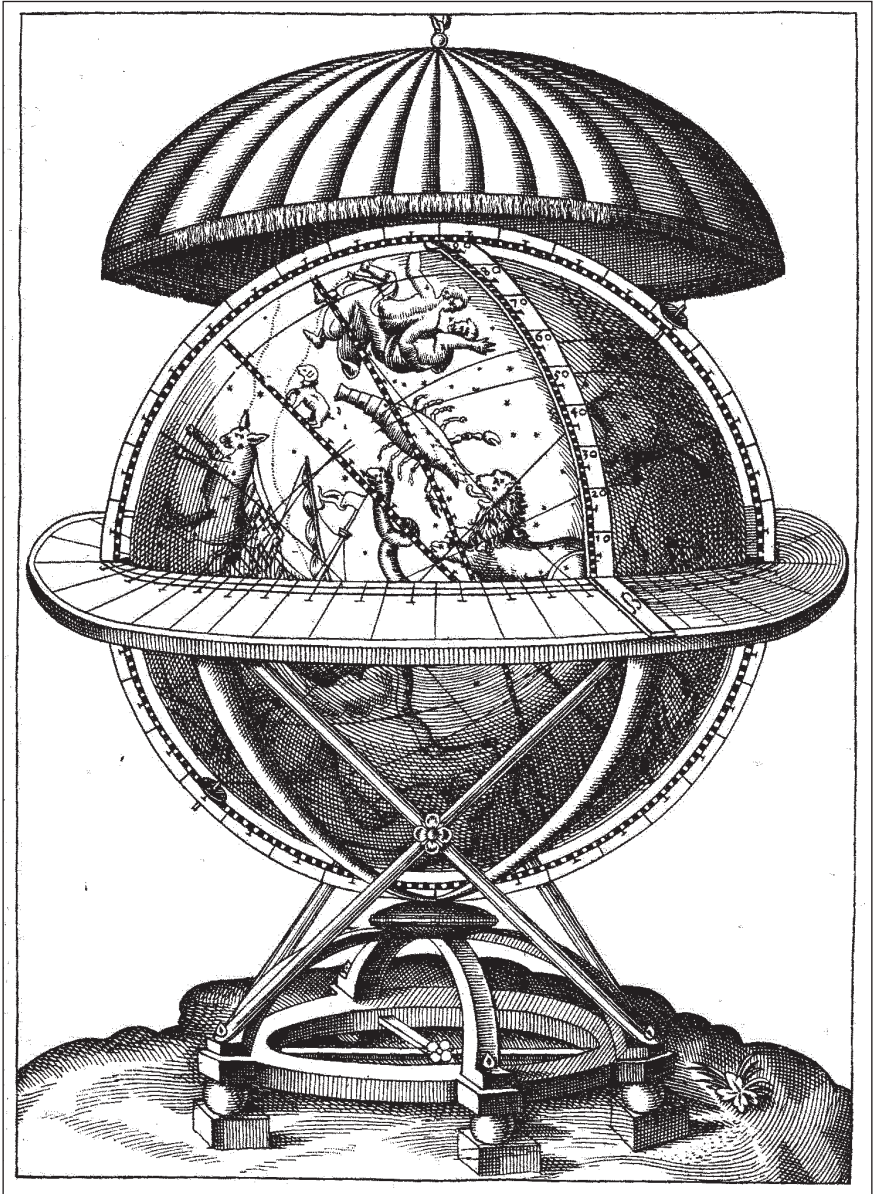
*Z přednášky při pasování na Rytířku českého lékařského stavu,
Arcibiskupský palác, Praha, 6. 3. 2004*

Celý text VNR 2004/1

Na benefičním koncertu ve prospěch popálených dětí 13. června 2006.

VEDA

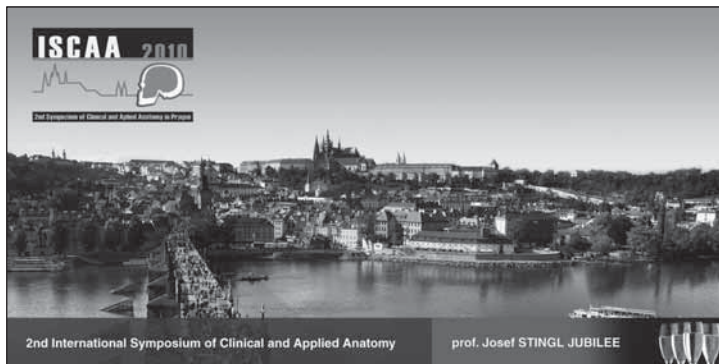

KONGRESY

DATABÁZE

JIŘÍ PODĚBRADSKÝ

Josef Stingl

Významná letní akce Ústavu anatomie

Záhy po začátku letních prázdnin, přesněji řečeno ve dnech 9.–11. července, proběhla na Ústavu anatomie velmi významná vědecká akce – *2nd International Symposium of Clinical and Applied Anatomy*. Po pečlivé organizační přípravě, o kterou se zasloužili kolegové V. Báča, T. Báčová a D. Kachlík, se tohoto sympozia nakonec zúčastnilo 125 zahraničních hostů z 28 zemí všech kontinentů. Bohatě byly zastoupeny zejména země jihovýchodní Evropy, Středního Východu, Indie, Jihovýchodní Asie, ale také Střední a Západní Evropy, Severní a Jižní Ameriky a Austrálie. Svou účastí nás potěšil i profesor Sato, který patří k nejvýznamnějším japonským anatomům a jehož zájem o evropské akce je trvale vysoký. Záštitu nad sympoziem převzalo MŠMT, MZd, rektor UK, děkan 3. LF UK a pražský magistrát.

Zahajovací ceremoniál sympozia proběhl v krásné atmosféře velké auly Karolina za účasti prorektora prof. Škrhy, děkana naší fakulty prof. Anděla a předchozího rektora prof. Wilhelma. Bylo velmi příjemné slyšet z úst představitelů univerzity i fakulty vřelá slova uznání směrem k oboru klinické anatomie, jíž se na našem ústavu tradičně daří velmi dobře. Autorovi tohoto článku se dostalo velké cti v tom, že mu před téměř plnou aulou společně popřáli k jeho nadcházejícím kulatým narozeninám jak představitelé našeho ústavu, tak prorektor Jan Škrha a exrektor Ivan Wilhelm. Celý podvečer byl zakončen koncertem Adamusova tria se skladbami J. Haydna, A. Pasculliho a E. Vyklického.

Vlastní vědecký program vyplnil celou sobotu 10. a neděli dopoledne 11. července. Během této doby bylo předneseno 96 ústních sdělení a prezentováno 98 posterů. Přednášky i postery obsáhly prakticky všechny oblasti aktuálního výzkumu

v klinické anatomii, od popisné a variační anatomie přes klinicky orientovaná témata až k aplikované embryologii, histologii a molekulární biologii. Pořadatelům se rovněž podařilo vydat ještě před zahájením symposia supplementum časopisu „*Anatomy*“ (*International Journal of Experimental and Clinical Anatomy*“), obsahující abstrakta všech prezentovaných ústních i posterových sdělení. Kompletní materiál symposia, včetně fotodokumentace, je dostupný na adrese www.ISCAA2010Prague.cz.

Sobotní **společenský večer** byl zorganizován jako neformální setkání na parníku na Vltavě. Loď byla plně obsazena a účastníkům symposia se v pěkném počasí všechny pražské dominanty představily, zejména po setmění, se svou nádhernou iluminací v té nejkrásnější podobě.

Po slavnostním ukončení tohoto mezinárodního setkání v neděli po poledni dávali při loučení jeho účastníci zcela upřímně najevo svoje díky za odborně i společensky výtečně provedenou akci, což bylo pro všechny její organizátory tou největší odměnou.

První symposium tohoto druhu proběhlo před rokem v srbském Novém Sadu a Praha představuje důstojné pokračování v tradici dobře uspořádaného mezinárodního setkání klinických anatomů. Další bude uspořádáno v příštím roce ve slovinském Mariboru a zdá se více než pravděpodobné, že tato symposia významným způsobem doplní dobrou tradici kongresů European Association on Clinical Anatomy (EACA), pořádaných každé dva roky v různých městech Evropy již téměř dvacet let. I tato skutečnost svědčí o tom, že tato část anatomie jako vědního i výukového oboru nachází stále větší uplatnění a má šanci na další rozvoj.

Dobrá a úspěšný průběh akce tohoto druhu by byl nemyslitelný a nepředstavitelný bez spolehlivě fungujícího **organizačního** výboru a bez širšího týmu mladších spolupracovníků, kteří vykonali největší díl drobné rutinní práce. Ta začala registrací a pokračovala navigováním účastníků k ubytování a ke společenským akcím (například „živý řetěz“ od metra na Můstku až do Karolina), promítací služba atd. atd. Pro jejich jednotné oblečení v oranžových tričkách se jim opět spontánně dostalo označení „**Orange Angels**“ a jejich činnost byla všemi vysoce oceněna. Byli nezastupitelní, včetně perfektní jazykové vybavenosti a patří jim náš veliký dík! Kromě jiného proto, že bez nároku na odměnu věnovali našemu ústavu tolik prázdninového času a úsilí a i oni se velice zasloužili o reprezentaci fakulty na světovém fóru. Byli to: P. Maďa, V. Štechová, D. Macák, A. Dragonová, M. Polášek, J. Soukup, M. Nuslauerová, P. Smetana – všichni z 1. ročníku, H. Menšíková - 2. ročník, A. Gregušová - 3. ročník, Š. Skalická, K. Kůlová, T. Barochová, A. Hrochová a J. Král – všichni 4. ročník, K. Tomešová, P. Těšínský a M. Koňářík – všichni 5. ročník. a Mudr. K. Brabec (PGS).

Je nakonec velice příjemné moci konstatovat, že se všichni jmenovaní zasloužili o zdárný průběh této významné mezinárodní akce a dokonale naplnili smysl a význam hesla „*NON MULTI SED MULTA!*“

Prof. MUDr. Josef Stingl, CSc., je český anatom, chirurg a vysokoškolský pedagog. Specializuje se na morfologii a klinickou anatomii pohybové soustavy a mikrocirkulaci.

Narodil se 7. srpna 1940 v obci Hradecko, okres Plzeň-sever. Základní školu a gymnázium navštěvoval v Kraslicích (1946-1957), poté pokračoval studiem všeobecného lékařství na LF UK v Plzni, promoval v roce 1963.

V období 1963–1978 pracoval jako odborný asistent na Anatomickém ústavu LF UK v Plzni. Roku 1973 obhájil kandidátskou vědeckou práci (CSc.). V roce 1978 získal atestaci I. stupně pro všeobecnou chirurgii. V letech 1978–1993 působil na Anatomickém ústavu 1. lékařské fakulty UK v Praze. V roce 1991 se habilitoval v oboru anatomie, v roce 1993 pak podstoupil jmenovací řízení v oboru anatomie na Univerzitě Karlově v Praze.

Od roku 1993 je přednostou Anatomického ústavu a od roku 2009 současně přednostou Ústavu histologie a embryologie 3. LF UK v Praze. V letech 1997–2002 zastával post proděkana pro vědu a výzkum 3. LF UK a v období 2003–2007 funkci prorektora UK pro zahraniční styky.

Uskutečnil několik zahraničních stáží včetně působení na univerzitě v Hamburku (1967–1968) a University of South Florida v Tampě (1991–1992).

Je členem České anatomické společnosti a viceprezidentem Evropské asociace klinické anatomie.

Wikipedie

Dear Professor Stingl,

These days, here in the middle of the Congress you have organised, you will celebrate your 70th birthday. Having the privilege to be your friend I take the honour to comment on this event and present your portrait to this scientific community.

You started your medical education at the Medical Faculty of the Charles University in Plzeň where you were soon recognised as one of the most talented students. All our young community admired your acute sense of duty, respect for a serious work, and warm idealism crystallising in a humble and deeply empathic attitude towards the human suffering. Your fun-loving and unselfish character made of you our beloved companion.

Immediately fascinated by morphological disciplines, you started your anatomical career right from the second semester of the first year, so that, when you bril-

liantly had obtained your medical degree, you were already a well formed, skilled and highly appreciated teacher. Over years, your rich pedagogical experience led to publication of several largely used anatomical guides and textbooks.

Furthermore and most remarkably, you took also a formation in surgery and have never lost contact with the patient. All along your academic career you thus followed a difficult but passionate “double existence”, spending innumerable nights and weekends on duty in your regional hospital and confronting anatomical knowledge with the problems of reality. Who if not you can better defend the motto “Anatomia clavis et clavus medicinae” crowning the entry of your institute at the 3d Medical Faculty in Prague?

As researcher, you have been mainly interested in problems concerning the ontogenesis of skeleto-motor system and your systematic studies of the vascular system of skeletal muscles have been condensed in several monographies. Your elegant ultramicroscopic studies of the muscular angiogenesis and microcirculation show how a morphological description can be efficiently combined with a dynamic and experimental approach and suggest attractive functional hypotheses. You were also much involved in multidisciplinary projects aimed on evaluation and prevention of traffic accidents. Your scientific contribution was recognised by attribution of many grants and awarded several times by the Ministry of Health of the Czechoslovak Republic and Czechoslovak Anatomical Society.

You officiated as Vice-President of the European Association for Clinical Anatomy and have been without interruption actively involved in the political and social life of the academic community of Prague: at the 3d Medical Faculty as the Vice-Dean for research and science and member of the Scientific Council; at the University level as a member of the Presidium of the Grant Agency and, *finis coronat opus*, as the Vice-Rector of the Charles University.

So, dear Professor Stingl, dear Friend, you are now approaching the seventies and you do it admirably! For all of us, you are the example of enthusiastic teacher, passionate scientist, selfless physician, man respecting the promises and truth. I can not think of a better conclusion than that written by a student of yours in an official evaluation document: “...when I will grow up I want to be like Josef Stingl...”!

With all your collaborators I thank you for your efforts, congratulate you for your achievements and wish you all the best for the forthcoming years. May they be many!

Yours truly

Pavel Kucera

Professor of Physiology, University of Lausanne, Switzerland

Leo Klein, Monika Tokarik

Patnáctý světový kongres o popáleninách v Istanbulu

*Odd. plastické chirurgie a léčby popálenin, chirurgická klinika LF UK
a FN Hradec Králové; Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV Praha*

Ve dnech 21.–25. června 2010 se v Istanbulu v Turecku konal v pořadí již 15. světový kongres Mezinárodní společnosti pro popáleninové úrazy (**International Society for Burn Injuries, ISBI**). ISBI, jakožto jediná celosvětová organizace sdružující odborníky zabývající se výzkumem, léčením, rehabilitací a prevencí popálenin v nejširším měřítku, byla formálně ustavena v roce 1965 ve skotském Edinburghu při druhém mezinárodním kongresu o popáleninách. Za počátek aktivit této společnosti je považován první kongres o výzkumu popálenin, který se konal v Bethesdě, ve státu Maryland v USA o pět let dříve (1960). Letošní kongres byl tedy ve znamení „Golden Anniversary“ – padesáti let činnosti. Za pozornost stojí skutečnost, že hned 3. kongres v roce 1970 se konal v Praze, přičemž jeho mnozí tehdejší účastníci na něj i v Istanbulu s pochvalnými slovy vzpomínali.

Mezinárodní vědecký a organizační výbor kongresu, jakož i turečtí kolegové v místním organizačním výboru, vyvinuli nemalé několikaleté úsilí pro zdárný průběh této vrcholové odborné akce na poli popáleninové medicíny. I přesto, že předcházející prezident ISBI a hlavní organizátor kongresu Dr. Mehmet Haberal se nemohl vzhledem k neočekávané domácí události zúčastnit, jeho přínos a práce přípravného výboru pod jeho vedením byla zřetelná a zdařilá. Přítomno bylo více než 700 účastníků ze všech kontinentů, díky organizátorům téměř stovka z rozvojových zemí získala podporu pro umožnění účasti (úhrada konferenčního poplatku apod). ISBI takto mimo jiné reflektuje fakt, že se více než tři čtvrtiny popáleninových úrazů na světě přihodí právě v rozvojových a chudých zemích, kde je rovněž nejvyšší letalita, případně invalidita po těchto poraněních. Personální, materiální a technické zdroje pro jakoukoliv léčbu jsou však (pro Evropana) právě zde až neuvěřitelně omezené.

Organizována byla plenární zasedání, paralelní jednání v sekcích, diskuzní panely, workshopy o poledních přestávkách. Autorům plakátových sdělení byl vyhrazen čas pro krátkou prezentaci a diskuzi přímo u posterů. Po celou dobu kongresu probíhala bohatě zastoupená výstava firem představující poslední novinky v oblasti zdravotnické techniky, farmaceutického průmyslu, rehabilitačních pomůcek apod.

Česká republika měla poměrně početnou aktivní účast. Zastoupena byla cen-

tra v Praze, Brně i Ostravě i pracoviště v Hradci Králové. Přednesli jsme pět přednášek, z toho dvě vyžádané, byly vystaveny čtyři postery, předsedali jsme několika sekcím, zúčastnili jsme se referátů národních a regionálních reprezentantů v ISBI, jednání ve výborech atd.

Není tímto stručné zprávy a ani není možné postihnout veškeré odborné závěry tak bohatého jednání se širokým záběrem i jiných oborů, majících vztah k problematice popálenin. Pro ilustraci je možno zmínit, že samotný program a abstrakta přednášek z kongresu jsou publikovány ve sborníku formátu A4 na 372 stranách (pro případné zájemce je k dispozici u autorů). Uvádíme proto jen některé postřehy, které by mohly čtenáře zajímat, především z oblasti resuscitační a intenzivní péče, kterou se pražské pracoviště hlouběji i v rámci řešení grantového výzkumného úkolu zabývá.

V sekci inhalační trauma a ventilační podpora zazněla zajímavá přednáška Ronalda Mlcaka ze Shriners Hospital v Galvestonu. Retrospektivně zpracoval data 769 dětských pacientů s bronchoskopicky verifikovaným inhalačním traumatem s umělou plicní ventilací, hospitalizovaných v letech 1986–2007. V dekadě 1986–1996 byly u pacientů aplikovány vyšší dechové objemy a nižší PEEP ($6,7 \pm 1$), v období 1997–2007 nižší fyziologické dechové objemy a vyšší PEEP ($9,1 \pm 2$). Výsledky byly překvapivé. Nebyl shledán rozdíl v letalitě v obou skupinách, ve skupině s nižšími dechovými objemy však byla signifikantně vyšší incidence pneumonií, atelektáz a delší doba nutné plicní ventilace. Časně provedení tracheostomie vede ke zlepšení oxygenačního indexu. Důvodem je lepší tolerance a snazší aplikace protektivních ventilačních režimů. Zavedení protokolu u pacientů s plicní ventilací zkracuje délku umělé plicní ventilace o pět dní. Součástí protokolu je využití fyziologických dechových objemů, redukce dávek analgosedace a každodenní test spontánní dechové aktivity. Prolongovaná ventilace je nezávislým rizikovým faktorem pro infekci *Acinetobacter species*. Velmi nadějně se jeví v léčbě inhalačního traumatu a v prevenci zvýšené depozice kolagenu v plicích inhibitory argináz a elastáz. Monitorace extravaskulární plicní vody prostřednictvím neinvazivní monitorace hemodynamiky přístrojem PICCO se jeví jako spolehlivá metoda kvantifikace plicního edému při objemové terapii v rámci popáleninového šoku. Analýza variací pulzové křivky je užitečným prediktorem reakce organismu na volumovou nálož. Četnost výskytu laryngotracheálních stenóz byla prezentována pracovníky z Williams Hughes Temple University School of Medicine z Filadelfie. Retrospektivně zpracovali 114 intubovaných pacientů za období 2003–2009. 70 pacientů přežilo, průměrná doba plicní ventilace byla devět dní. U 70 % pacientů byla provedena tracheostomie, 57 % z nich bylo úspěšně dekanylováno. 13 % pacientů se komplikovalo subglotickou stenózou, u 6,5 % byla úspěšná CO₂ laserová dilatace. U 6,5 % nikoliv, včetně neefektivní aplikace Mitomycinu C, finálním řešením byla permanentní tracheostomie.

V sekci intenzivní péče zazněla přednáška Tiny Palmieri ze Shriners Hospital v Sacramentu týkající se akutního renálního selhání a skórování prostřednictvím RIFLE skóre (Risk – Injury – Failure – Loss – End). Do kohortové retrospektivní studie bylo zařazeno 60 dospělých pacientů (průměrný věk 44,1 ± 2, TBSA 36,8 ± 2,3 %) a 123 dětí (věk 7,1 ± 0,5, TBSA 31,3 ± 1,6 %). Byla porovnáována četnost jednotlivých stadií alterace renálních funkcí podle RIFLE skóre, včetně indikace k eliminaci. 51 % dospělých (23 % časně, 28 % pozdně) a 46 % dětí (30 % časně, 16 % pozdně) dospělo do jednotlivých stadií renální dysfunkce až selhání. Kombinace rozsáhlé popáleniny a inhalačního traumatu zvyšuje riziko rozvoje renálního selhání. Dialyzováno bylo 23 % dospělých, 2,4 % dětských pacientů, což vyplývá z toho, že 53 % dospělých dospělo do stadia selhání (Failure), dětí 18 % (podle RIFLE skóre se děti převážně pohybovaly v rozmezí Risk – Injury). Citrátová dialýza se jeví jako spolehlivá a bezpečná metoda eliminace u popálených. Proteinurie a poměr albumin: kreatinin jsou klinickými koreláty renální dysfunkce, reflektují kapilární únik a jsou nezávislými prediktory prognózy. Rabdomyolýza se vyskytuje u 1 % popálených a zvyšuje letalitu. Mimo jiné se na ní spolupodílí termické trauma příčně pruhované svaloviny, kompartment syndrom a prolongovaná ventilace. Ve zvýšené míře se vyskytuje u obězních a u pacientů s inhalačním traumatem.

Až 85 % kanylací femorální žíly vede k tromboembolickým komplikacím. Kontroverzní sdělení bylo prezentováno z pracoviště Joseph M. Still Burn Centre at Doctors Hospital v Augustě. Bez znalosti hemokoagulačního profilu podávali univerzální hemostyptikum rekombinantní faktor VIIa. Tento postup je v našich podmínkách nemyslitelný, aplikace rVIIa má přísná indikační kritéria. U 23 ze 49 pacientů zaznamenali tromboembolické komplikace, přičemž všichni pacienti měli profylaxi tromboembolie nízkomolekulárními hepariny (18 flebotrombóz, 3 infarkty myokardu, 1 plicní embolie, 1 cévní mozková příhoda). Obecně akceptovaným a v praxi používaným je restriktivní přístup k substituci krevními deriváty. Jednoznačný konsenzus ovšem nepanuje, trigger se pohybuje v rozmezí 60–80 g/l s přihlédnutím k individuálním aktuálním aspektům (jako je orgánová hypoperfúze, rychlost krevních ztrát).

V sekci metabolismus, nutriční, imunologie, kontrola infekce zazněla v mírné obměně přednáška profesora Davida Herndona (Shriners Hospital Galveston) o aplikaci propranololu, jakožto mocného modulátoru metabolismu jak v akutním období, tak v období rekonvalescence. Propranolol se uplatňuje jako proteino-svalové anabolikum, akceleruje hojení, redukuje srdeční výdej, tlumí vyčerpávající hypermetabolismus. Hyperkatabolismus a hypermetabolismus přetrvává až dva roky po termickém úrazu. Projevuje se kostním katabolismem s osteopenií, inzulinovou rezistencí, hyperdynamickou cirkulací, zpomalením růstu, sklonem k infekcím. Anabolika Oxandrolon a nandrolon by neměla být vyhrazena jako rezervní, ale měla by být aplikována již od počátku akutního období. Standardně je dopo-

ručována substituce stopovými prvky – měď, zinek, selen. Pokojová teplota 30 °C a zahájení časně enterální výživy do 6 hodin od přijetí by mělo být běžným standardem. Zde platí výstižné heslo: „Cool the burn, warm the patient“. Koncentrace prokalcitoninu nad 3,66 µg/ml se jeví jako specifický prediktor horší prognózy u septických pacientů. Pracoviště Benaim Foundation z Buenos Aires prezentovalo své dobré zkušenosti s lokálně aplikovaným kolistinem (v dávce 3 amp. à 200 mg do 500 ml fyziologického roztoku) na transplantáty u infekcí *Pseudomonas aeruginosa* a *Acinetobacter species*.

Závěrem je možno konstatovat, že kongres poskytl účastníkům poměrně podrobný přehled o současném stavu problematiky spojené s prevencí a léčbou popáleninových úrazů, o řadě moderních přístupů, ale současně i o problémech, které řeší naprostá většina zemí sdružených v ISBI. Nově zvolený prezident společnosti Dr. David Mackie z Nizozemí spolu s obměněným výkonným výborem kladou velký důraz na dosažení přijatelných standardů léčby popálenin právě v těchto zemích. Pro příští 16. kongres ISBI, který se bude konat ve dnech 9.-13. září 2012 v Edinburhu bylo stanoveno motto “One World, One Standard of Burn Care”.

MUDr. Hana Klosová z ostravského popáleninového centra před svým posterem s prof. dr. Rajko Dolečkem (vpravo) a doc. dr. Leo Kleinem.

Martin Krbec

Vědecké a citační databáze a IF jako nástroj k posouzení úrovně publikace

Ortopedicko-traumatologická klinika 3. LF UK a FNKV

Vědecká úroveň odborného časopisu pro účely porovnání periodik mezi sebou a pro hodnocení publikací podporujících výsledky výzkumu se posuzuje nejčastěji podle toho, zda má časopis známý (registrovaný, stanovený...) impakt faktor a poté podle jeho hodnoty. Podmínkou pro výpočet IF je zařazení časopisu do databáze Web of Science agentury Thomson-Reuters. Ta je považována za nevýznamnější databázi vědecké literatury. Proniknout do této databáze se podaří pouze renomovaným časopisům po splnění národních kritérií.

V současnosti jsou medicínské vědecké časopisy obvykle zařazeny do těchto pěti vědeckých databází: Index Medicus a Medline, Excerpta Medica (EMBASE), Web of Science, Journal Citation Report a Scopus.

Protože význam zařazení do jednotlivých databází má vliv na hodnocení časopisu z hlediska jeho vědecké úrovně a hodnoty, je užitečné krátce charakterizovat jednotlivé databáze.

Nejstarší z nich, **INDEX MEDICUS**, je již v roce 2004 zaniknuvší tištěná databáze, která byla původně založena v roce 1879 a publikována nepřetržitě 125 let. V 80. letech převzal její funkce **MEDLINE**. V elektronické formě jsou ale stále některé vědecké časopisy, spíše z historických důvodů, v rámci americké National Library of Medicine (NLM) indexovány v této databázi. Význam spočívá v tom, že v této databázi jsou pouze historicky a dlouhodobě vycházející periodika.

Nejběžněji využívaná a v podstatě již historicky působící databáze je **MEDLINE**. Je jedním z nejdůležitějších zdrojů informací v lékařství a souvisejících přírodních vědách. Kompletní bibliografická databáze **MEDLINE** (Medical Literature Analysis and Retrieval System Online) Národní lékařské knihovny USA obsahuje přes 13 miliónů záznamů od roku 1966 do současnosti. Citace a abstrakty celosvětové lékařské literatury včetně výzkumu, klinické praxe, administrativy, politických aspektů a služeb pro ochranu zdraví. **MEDLINE** obsahuje záznamy s bibliografickým popisem i abstrakty článků z cca 4.800 odborných časopisů ze 70 zemí a 30 jazyků (cca 88 % v angličtině). **MEDLINE** také zahrnuje kapitoly a články z vy-

braných monografií, ke zhruba 76 % citací po roce 1975 je k dispozici abstrakt. Záznamy v MEDLINE jsou klasifikovány pomocí tezauru Medical Subject Headings (MESH®). Roční přírůstek MEDLINE je cca 570.000 záznamů. Aktualizace je každodenní. Jeho doplňující odnož Old Medline uvádí bibliografické záznamy renomovaných historických časopisů i před rokem 1966.

Další renomovaná databáze **EMBASE** (Excerpta Medica Database) vznikla v roce 1974, kdy byla založena společnost Elsevier. Přináší záznamy z časopisů, které se zabývají všemi obory medicíny (včetně příbuzných oborů - farmacie, základní biologický výzkum, management ve zdravotnictví, drogová závislost, biomedicínské inženýrství a zdravotnická technika) a patří mezi stěžejní medicínské informační zdroje. EMBASE bývá často označována za neaktuálnější biomedicínskou databázi. Bibliografický záznam je přístupný již dva týdny po opublikování originálu; aktualizace probíhá denně. Zdroj obsahuje více než 11 milionů záznamů o článcích v cca 5.000 mezinárodních lékařských časopisech z více než 70 zemí s retrospektivou od roku 1974. Roční přírůstek je přes 500.000 záznamů.

Více než 80 % záznamů obsahuje autorem psaný abstrakt. 53 % záznamů pokrývá Evropu, 33 % USA. Přes 45 % záznamů EMBASE je zcela unikátních (nejsou pokryty v MEDLINE - tyto databáze mohou být vhodně použity jako doplňující se). Tato souhrnná databáze je tvořena mnoha dílčími, samostatně poskytovanými zdroji: Drugs & Pharmacology CD, Evidence-Based Medicine, Nephrology, Neurosciences, Pollution & Toxicology, Psychiatri, Rehabilitation & Physical Medicine.

K vyhledávání slouží specializovaný EMTREE Thesaurus Terms s více než 36.000 deskriptorů a 150.000 synonym. Práce s touto souhrnnou databází je popsána na webu Guide Index. Na jejím on-line dostupu má podíl spolupráce s firmou OVID.

Rozdíly mezi MEDLINE a EMBASE

Obě databáze se do značné míry liší a každá z nich obsahuje unikátní záznamy. Z tohoto důvodu se vyplatí používat pro práci obě dvě databáze, což zajistí větší úplnost a provázanost nalezených informací. Hlavní rozdíly mezi databázemi jsou následující: *Geografické pokrytí pramenů:* MEDLINE se zaměřuje hlavně na dokumenty anglo-americké provenience. EMBASE se orientuje především na Evropu, ale i na Asii, Afriku a další oblasti.

Aktualita: Průměrná rychlost zpracování u EMBASE se pohybuje kolem deseti dnů. MEDLINE deklaruje podobnou rychlost - dokonce i denní aktualizaci. Problémem se u MEDLINE stává aktualizace na konci roku (listopad, prosinec), kdy se z důvodu převodu dat do nového roku aktualizace opoždjuje a stává se tak nepravidelnou.

Tematické zaměření: EMBASE se specializuje na farmacii a farmakologii, i když také zahrnuje jiná témata. Konkurenční databáze MEDLINE se profiluje spíše na obecnou medicínu, biologii, problematiku životního prostředí, ale i biologii a chemii.

Databáze **SCOPUS** – je největší citační a abstraktová multioborová databáze vědecké literatury a webových zdrojů od nizozemského producenta Elsevier. Poskytuje přístup k informacím o člancích z 16 tisíc vybraných recenzovaných časopisů od více než 4 tisíc vydavatelů celého světa se zaměřením na evropskou produkci, z oblasti lékařských, technických, přírodních a společenských věd (ze společenských věd indexuje přes 2.800 titulů). V současné době obsahuje 36 milionů záznamů. Databáze je denně aktualizována. Zahrnuje také sborníky z konferencí, knižní edice, obchodní publikace, miliony záznamů o patentech a další cenné informace.

V oblasti scientometrie (hodnocení vědeckých výstupů na základě citačních ohlasů) je databáze SCOPUS konkurentem citační databáze Web of Science (od Thomson-Reuters), avšak je svým charakterem podstatně volnější.

Díky službě „Article in Press“ zpřístupňuje SCOPUS také abstrakty recenzovaných vědeckých článků přijatých k publikování v cca 3 tis. odborných časopisech od předních vydavatelů (Elsevier, Springer, BioMed, IEEE, Nature Publishing Group aj.). Umožňuje tak rychlý přístup k nejnovějším vědeckým poznatkům ještě před jejich vydáním tiskem.

Web of Science (WoS) je výběrová databáze, která je produktem americké agentury Thomson-ISI Web of Knowledge (Reuters). Ten zahrnuje přístup do informačních zdrojů Web of Science, Journal Citation Reports a Current Contents Connect. Web of Science (WoS) je nejvýznamnějším světovým informačním zdrojem v oblasti výzkumu a vývoje. Jde o soubor vysoce kvalitních databází s informacemi o člancích, jejich autorech, obsahu a referencích, citovanosti a edičních údajích. Sleduje cca 7.500 významných periodik převážně angloamerické produkce, zaměření je multioborové. Ve WoS lze mj. vyhledat citovanost autorů. V JCR lze vyhledat indikátor Impact Factor. Obsahuje bibliografické záznamy včetně abstraktů, citace prací autorů z celého světa a i plné texty, pokud jsou zdrojová periodika předplacena u vydavatele. Retrospektiva databáze je od roku 1945, periodicita aktualizace je týdenní a dostupnost online. Databáze Web of Science obsahuje 5 citačních indexů - rejstříků (databází). Medicínských časopisů se týká Science Citation Index Expanded. SCIE sleduje citace ve vědeckých časopisech ze 150 oborů přírodních a technických věd od r. 1900, zdrojem je přes 7.100 periodik. Časopisy zařazené v SCIE jsou zpracovávány z hlediska citovanosti a je u nich stanoven Impakt faktor pro daný rok, který je pak na jaře roku následujícího uveřejněn v databázi JCR. Kromě dvouletého IF sleduje a uvádí i pětiletý IF a další scientometrické údaje, jako je Eigenfactor a další.

Podmínkou zařazení časopisu do Web of Science, SCIE, a tím stanovení výše IF, je splnění přísných formálních kritérií kladených na vědecký časopis (struktura, recenzování prací, přítomnost anglického abstraktu, spolehlivost, včasnost a periodicita vycházení, historie periodika) s doložením nejméně dvouleté stability a přihlášení časopisu do řízení. Pokud agentura (Thomson - Reuters) uzná časopis jako

vhodný, zařadí jej na tzv. Master Journal List a pravidelně ho dále sleduje. Pokud projde časopis výběrovým řízením, je zařazen do databáze SCIE. Tento proces trvá de facto 3 roky a teprve 4. rok na jaře je hodnota IF zveřejněna na stránkách JCR (Journal Citation Report). Pro příklad uvádím způsob výpočtu IF:

Impakt faktor se vypočítá velmi jednoduše na základě citovanosti v průběhu tří let. Například citační faktor časopisu pro rok 2009 se vypočítá následovně podle vzorce:

- A = kolikrát byly články z daného časopisu, publikované v letech 2007-2008, citovány jinými v databázi sledovanými časopisy, které vyšly v roce 2009;
- B = kolik v časopisu vyšlo v období 2007-2008 článků celkem;
- pro rok 2009 je impakt faktor daného časopisu = A/B;
- toto číslo (hodnota IF) pro rok 2009 bude publikováno v JCR na jaře roku 2010.

Otázka, zda má nějaký vědecký časopis impakt faktor nebo nemá impakt faktor, není správně položena. Obecně lze říci, že každý časopis má určitou hodnotu impakt faktoru, která je vyšší než 0, byl-li časopis alespoň jedenkrát citován podle zmíněných zásad. Podstatné je, že časopis je zařazen do skupiny impaktovaných časopisů (databáze WoS). Hodnota impakt faktoru je známa díky technologii výpočtu až pro 3. ročník vycházející po datu zařazení do WoS, a je navíc zveřejněna až v červnu následujícího roku. Je proto nelogické pro každého, kdo je seznámen s procesem přijímání periodika do WoS a technologií výpočtu IF, ptát se na výši hodnoty IF v prvních 3 letech po zařazení, protože není stanovena, ale ani nelze říci, že je 0. Ročně přibývá do databáze WoS několik desítek vědeckých periodik, bohužel českých se to příliš netýká. Z českých klinických medicínských časopisů je ve WoS pouze Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie a Acta chir. Orthop. Traum., z ostatních pak Physiological research a Biomedical papers Olomouc.

Rada pro výzkum, vývoj a inovace vlády ČR pro účely hodnocení výsledků výzkumu definovala v roce 2009 skupinu časopisů druhu J-imp. Jde časopisy, které jsou zařazené do databáze Web of Science a kterým je dle Journal Citation Report (Thomson Reuters) stanoven parametr IF za rok 2009. Kromě toho byl vydán seznam vědeckých neimpaktovaných recenzovaných časopisů (J-neimp), který byl aktualizován v roce 2010 a časopisy z této skupiny, resp. články v nich uveřejněné, je možné využít v hodnocení výsledků výzkumu.

Bodové hodnocení impaktovaných prací se provádí podle metodiky RVVI použitím složitějšího vzorce, vycházejícího z pořadí časopisu v seznamu JCR podle klesajícího IF. Může se tak stát, že v případě práce uveřejněné v časopisu s nízkým IF bude toto bodové hodnocení nižší než u práce uveřejněné v neimpaktovaném časopisu (boduje se rovněž podle složitějšího vzorce). V případě, že je článek v časopise impaktovaném (J-imp) a současně je tento časopis obsažen ve světově uznávané databázi nebo Seznamu (J-neimp), přičemž jeho bodová hodnota v případě J-imp

by byla nižší než v případě výpočtu jako J-neimp, bude do hodnocení použita hodnota vyšší, tedy jako J-neimp.

Pro rok 2009 došlo ke změně a RVVI podpoří citační informační zdroj SCOPUS, který má být v souvislosti s reformou výzkumu a vývoje počínaje r. 2009 nově využíván pro hodnocení výsledků výzkumu a vývoje výzkumných organizací.

Na základě výsledků 234. zasedání Rady pro výzkum, vývoj a inovace dne 20. června 2008 bylo rozhodnuto, že pro Hodnocení výsledků výzkumu a vývoje 2008 (dále jen „Hodnocení 2008“) budou použity databáze SCOPUS a ERIH. Při výběru databází byla stanovena tři kritéria: (1) databáze obsahuje dostatečně velký počet časopisů, (2) databáze musí mít jasně definovány selektivní znaky pro zařazení časopisu do databáze, a (3) databáze musí být veřejně přístupná.

Z těchto důvodů byly pro hodnocení výsledků zvoleny dvě databáze:

SCOPUS (<http://www.scopus.com/scopus/home.url>) – mezioborová databáze, jsou stanovena kritéria pro zařazení časopisů do databáze,

ERIH (<http://www.esf.org/research-areas/humanities/research-infrastructure-including-erih.html>) – mezioborová databáze s větším zaměřením na společenské a humanitní vědy, jsou stanovena kritéria pro zařazení časopisů do databáze.

Pokud jde o hodnocení prací uveřejněných v neimpaktovaných časopisech v rámci Hodnocení výzkumu a vývoje ze strany RVVI, jsou časopisy zařazené ve skupině J-neimp, díky zařazení v databázi SCOPUS, hodnoceny podstatně výše než jiné časopisy, které ve Scopusu nejsou. Paradoxně bodová hodnota článků z těchto časopisů pro účely hodnocení může být vyšší než u časopisů s nízkou hodnotou IF.

IF charakterizuje do jisté míry vědeckou hodnotu časopisu. V podstatě vyjadřuje, kolikrát byla průměrně 1 práce z tohoto časopisu citována v daném roce. IF tak ale nevyjadřuje přímo vědeckou hodnotu konkrétní práce uveřejněné v časopisu. Tu lépe vyjádří absolutní počet citací této práce (citovanost). Pochopitelně, práce uveřejněná v renomovaném časopisu s vyšším nákladem má šanci být citována častěji než práce uveřejněná v méně významném časopisu. Další nevýhodou IF jako takového pro hodnocení úrovně prací je to, že mezi citacemi nerozlišuje citace pozitivní a na druhé straně negativní nebo ironické, které de facto vědeckou hodnotu citované práce snižují. Z mechanismu výpočtu IF je jasné, jaké faktory jeho výpočet ovlivňují oběma směry. Zcela obecně je to náklad časopisu a jeho dostupnost. To je v současnosti kompenzováno do jisté míry zařazením časopisu do databází, jako je PubMed*Medline, když známe praxi, že pro citaci mnohdy stačí autorovi číst abstrakt práce. Podobně je to s jazykem časopisu – jiný jazyk než angličtina je do jisté míry handicapem. Frekvence vydávání a počty zveřejněných prací jsou rovněž důležité. Na jedné straně čím více prací, tím více lze očekávat citací, na druhé straně vyšší počet prací zvyšuje hodnotu jmenovatele ve vzorci výpočtu IF a tím snižuje jeho hodnotu. Obecně ale platí, že čím rozsáhlejší a frekventnější časopis, tím vyšší šance na větší hodnotu IF. Pro posouzení vědecké úrovně autora je spíše signifi-

kantnější údaj o počtu citací jeho prací, která je dobře zhodnocena tzv H-indexem. Tento index lze nalézt jak v databázi WoS, tak Scopus, a jeho výše vyjadřuje počet prací, které byly citovány nejméně tolikrát, jako je výše indexu, tedy např. hodnota H-indexu 3 znamená, že 3 autorovy práce byly nejméně 3x citovány, index 8 že 8 prací autora bylo nejméně 8x citováno. Je pochopitelné, že hodnota H-indexu ve WoS a ve Scopusu se bude lišit (ve Scopusu je vždy vyšší), protože SCOPUS je databází daleko volnější a jsou v ní zařazeny časopisy jiným způsobem než ve velmi přísně selektované „elitní“ databázi SCIE.

Pro objektivnější posouzení hodnoty konkrétní práce byl v roce 2007 zaveden tzv. Eigenfactor, který kromě počtu citací zohledňuje i celkovou strukturu citační sítě, jejímž prostřednictvím je měřen vliv citace ve vědecké literatuře. Na rozdíl od impakt faktoru, který klade všem citacím časopisu stejnou váhu, považuje bodováním Eigenfactor Score citace z významnějších časopisů za hodnotnější.

Výše impakt faktoru časopisů různých odborností se významně liší. Vůbec nejvyšší IF má časopis CA-A Cancer Journal for Clinicians (a to 87,9) a New England Journal of Medicine (IF 47). Vysoký IF mají tradiční velkonákladové prestižní časopisy jako je Nature (IF 31), Science (IF 29) apod., které uveřejňují výsledky výzkumu z velmi různých odvětví medicíny, resp. přírodních věd s ohromně širokým záběrem. Je to proto, že mají velmi široký okruh čtenářů z vědecké obce z různých oborů, kteří se pak na práce odvolávají ve svých publikacích v odborných, již úžeji zaměřených časopisech. Podstatně nižší impakt mají potom časopisy oborově zaměřené, ale věnující se např. zejména zveřejňování přehledových a výukových článků, ale i výsledkům výzkumu jak aplikovaného, tak základního, v kontextu teoretického oboru, např. biochemie, fyziologie apod. Časopisy zabývající se obory specializovanými, resp. užšími, a to jak teoretickými, tak klinickými, a zde se to týká zejména chirurgických oborů, mají IF výrazně nižší. Tak například tradiční prestižní anatomický časopis Annals of Anatomy má IF 0,87, Journal of Anatomy má IF 2,13, nejprestižnější chirurgický časopis Annals of Surgery má IF 7,9, nejprestižnější ortopedický časopis má Journal of Bone and Joint Surgery – American Volume má IF 3,42. Jen v oboru ortopedie je v JCR uvedeno 56 časopisů, kde IF osciluje mezi 4,57 a 0,04, přičemž pouze prvních 13 časopisů má IF větší než 2.0. Mezi 132 časopisy v interních oborech osciluje IF mezi 47 (NEJM) a 0,054, přičemž IF vyšší než 2 má 39 časopisů.

Pro zajímavost: v České republice vychází 31 vědeckých časopisů s IF. Nejvyšší IF – 2,638 má časopis Preslia České botanické společnosti. Z časopisů zabývajících se klinickou medicínou má IF pouze Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie, a to 0,246 a nově od roku 2009 i Acta Chirurgiae orthopaedicae et Traumatologiae Cechoslovaca s IF 1,628. Výše IF ale není na věci to podstatné, protože se mění zákonitě podle citovanosti, která je ovlivněna výše popsanými faktory. Zásadní je vůbec zařazení do databáze SCIE WoS agentury Thomson-Reu-

Obor	Počet titulů ve WoS	Titul s max. IF v oboru	Hodnota max. IF	IF 10. titulu v pořadí	Pořadí titulu s IF alespoň 0,5/celk. počet titulů
ONCOLOGY	143	CA-CANCER J CLIN	74	8,2	142/143
MEDICINE, GENERAL & INTERNAL	107	NEW ENGL J MED	50	5,4	92/107
CELL BIOLOGY	157	NAT REV MOL CELL BIO	35,4	12,9	153/157
PHYSIOLOGY	74	PHYSIOL REV	35	4,2	69/74
BIOCHEMISTRY & MOLECULAR BIOLOGY	275	CELL	31,2	12,2	263/275
NEUROSCIENCES	221	ANNU REV NEUROSCI	26,4	9,6	203/221
BIOPHYSICS	71	ANNU REV BIOPH BIOM	17,4	4,5	66/71
CARDIAC & CARDIOVASCULAR SYSTEMS	79	CIRCULATION	14,5	4,7	74/79
PSYCHIATRY	101	ARCH GEN PSYCHIAT	14,2	4,8	93/101
SURGERY	148	ANN SURG	8,4	3,8	135/148
PATHOLOGY	69	ANNU REV PATHOL-MECH	7,5	4,1	64/69
RADIOLOGY, NUCLEAR MEDICINE & MEDICAL IMAGING	92	J NUCL MED	6,6	4,3	90/92
ORTHOPEDICS	49	OSTEOARTH R CARTILAGE	4	2,1	41/49
REHABILITATION	28	NEUROREHAB NEURAL RE	3,6	1,8	24/28
DENTISTRY, ORAL SURGERY & MEDICINE	55	PERIODONTOL 2000	3,4	2	55/55
ANATOMY & MORPHOLOGY	17	DEV DYNAM	3	1,3	17/17
OTORHINOLARYNGOLOGY	31	HEAD NECK-J SCI SPEC	2,6	1,6	29/31

ters, protože to podléhá přísným evaluačním kritériím a celý proces v optimálním případě trvá 4–5 let.

Pro ilustraci uvádím v tabulce porovnání periodik několika medicínských oborů, jak teoretických tak klinických, interních i chirurgických, které jsou zařazeny do WoS.

Z tabulky jednoznačně vyplývá, že některé teoretické obory mají obecně podstatně vyšší možnost publikovat ve velkém počtu časopisů s vysokým IF, o něco hůře jsou na tom interní obory. Chirurgické obory mají menší počet zařazených periodik a jejich IF je podstatně nižší, a to tak, že např. v ortopedii je max. IF 4 (Osteoarthritis and Cartilage), nejprestižnější ortopedický časopis J Bone Joint Surg Am Volume má IF 3,42. Takové hodnoty IF mají v oboru teoretickém a interním časopisy na 10.-20. místě v pořadí. Velmi podobně je na tom anatomie, byť teoretický obor, ale alespoň s chirurgickými rysy. Z tohoto hlediska je požadavek, aby absolutní hodnota IF 0,5 byla kritériem pro uznání časopisu za dostatečně vědecký a způsobilý pro uplatnění v doktorandských, habilitačních a profesorských řízeních, z hlediska klinických a zejména chirurgických oborů diskriminující. Daleko více je pro konkrétní osobnost určující vlastní citovanost autora, eventuálně H-index, pro konkrétní práci pak její citační ohlas a nikoli výše IF časopisu, ve kterém je uveřejněna.

Jiří Ramba

Následky úrazu obličeje u Jiřího z Poděbrad, šestnáctého českého krále

Jiří z Poděbrad je jednou z nejvýznamnějších osobností českých dějin. Pocházel z moravského rodu pánů z Kunštátu. Jeho děd Boček se účastnil povstání panské jednoty proti králi Václavovi a dokázal si získat mimořádnou autoritu v řadách české šlechty.

Jiří se narodil v dubnu roku 1420, čtyři roky po smrti Bočka. Otcem byl patrně nejmladší Bočkův syn Viktorin, jeden z mála přátel trocnovského hejtmana Jana Žižky. Po smrti otce se o sedmiletého chlapce starali vzdálení moravští příbuzní,

Vychováván byl v utrakvistickém a jazykově českém prostředí. Nepochybně tak, jako jiní chlapci v jeho věku a postavení, byl cvičen na vojáka a rytíře. Vždyť jeho poručník byl významný husitský válečník Hynek Ptáček z Pirkštejna. Takže nebude daleko od pravdy, že se po jeho boku čtrnáctiletý Jiřík účastnil bitvy u Lipan v roce 1434. O tři roky později pak s vojskem vytáhl na Náchod, ztrestat loupeživého Jana Koldu ze Žampachu. Získané vojenské zkušenosti využil v září 1448, kdy v čele svých spojenců a devíti tisíci muži ve zbrani táhl na Prahu, aby ji dobyl.

V menší šarvátkě s vyšehradskou posádkou padl na straně útočníků jeden muž a nakonec se vzdal bez boje i Pražský hrad. V roce 1452 se vypořádal i s radikálními tábořskými kališníky.

Země potřebovala vládu, která by ukončila devět let anarchie, bojů o moc, tajných jednání. Potřebovala muže, který by nejen smířoval, ale i zastavil intriky jednotlivých pánů, které byly na újmu země. Byl povolán uklidnit zemi po letech husitských bouří. Celozemské uznání Jiříkova správcovství Čech pak již bylo jen otázkou času. Znovu uvedl do úřadu vypuzeného arcibiskupa Jana Rokycanu. Docílil plného uznání Ladislava Pohrobka za českého krále, tím zajistil legitimitu své vlády.

Neměl rád půtky a souboje, diplomacie mu byla bližší. Ale k válečnému měření sil byl vždy připraven.

Jak Jiřík přesně vypadal, nevíme. Významný humanista, brilantní řečník, učenec a spisovatel kardinál Enea Silvio (Aeneas Silvius) Piccolomini, pozdější papež Pius II. (1458-1464), který poznal dobře krále za svého působení v Čechách v roce 1451, jej popsal takto: „*Byl postavy krátké, těla čtverhranného, pleti bílé, očí jiskrných, mravů líbezných, nakažený husitstvím, ale jinak spravedlivý a šlechtný.*“ Dochovaná vyobrazení od soudobých malířů jsou vesměs shodná. Základem podoby krále byla masivní hlava, později buclaté tváře, výrazný nos a pod ním bohatý knír. Nejvýstižněji je představen v Kuthenově kronice z roku 1539 nebo na arše gotického křídlového oltáře z kostelíka svatého Jana Křtitele v Zátoni u Českého Krumlova. Zde v alegorickém výjevu přináší Salome králi Herodotovi utatou hlavu Jana Křtitele. Tvář postavy se skloněným levým ramenem za skupinou je připisována Jiřímu z Poděbrad (nyní je archa v Národní galerii v Praze). Obličej je zachycen z levého poloprofilu, a tak se k němu nelze vyjádřit jako celku.

Exhumace králových pozůstatků

Dne 13. června 1988 byl otevřen sarkofág Jiřího z Poděbrad a vyjmuta rakev s jeho ostatky, zahalenými do ozdobného brokátu a bílého hedvábí. Žádné písemnosti nebyly v rakvi nalezeny. Kosterní pozůstatky krále byly vyzvednuty a předány Národnímu muzeu k ošetření a antropologicko-lékařskému průzkumu.

V průběhu roku 1990 jsem od prof. Vlčka obdržel královu lebku ke klinickému vyšetření. Předem jsem již byl informován o asymetrii levé poloviny obličeje.

Na čelní kosti levé strany je oploštění o rozsahu 25x20 mm, s patrnou již vyhojenou svisle probíhající trhlinou. Jde o obraz typický pro zhojenou vpáčenou zlomeninu. Na spodním okraji defektu je oblý nevysoký val, vzniklý nejspíše osifikací rezidua seběhlého hematomu (obr. 1, 2).

Celistvost levé očnice je porušena ztrátou části lícni kosti a přilehlé přední stěny horní čelisti s částí dolního okraje očnice. I přes tento defekt je patrné, že levá polovina obličejové kostry je výrazně zmenšená. Metrické rozdíly mezi výškami obou polovin obličeje jsou značné a dosahují až 17 mm.

Obr. 1. Jiří z Poděbrad. Oploštění čelní kosti (šipky).

Ukázalo se, že i rentgenogram čelistí ukazuje nestejně vysoká vzestupná ramena (výška vpravo 75, resp. 67 mm). Z chrupu se post mortem ztratilo sedm zubů – zřejmě při manipulaci s lebkou při překládání pozůstatků do nové rakve. Dvě zahojená zubní lůžka ukazují na ztrátu zubů +6 a -7 během života.

Oploštění a zmenšení levé poloviny obličeje jde na vrub růstovému zpomalení v dětství, nejspíše po tupém plošném nárazu-úderu. Lze soudit, že se vytvořil mohutný otok s rozsáhlým výronem krve pod okostici a do měkkých tkání tváře.

Při hojení a nejspíše dlouhém vstřebávání hematomu došlo ke ztuhnutí (jizvě) původně zhmožděné okostice s redukcí počtu drobných cév vyživujících kost. V dalším průběhu vývoje se pak zpomalilo průběžné přirůstání kostí co do objemu. Oploštění levé tváře muselo být patrné, alespoň v mladším věku. Později, kolem 30. roku života se u krále rozvinula výrazná obezita.

Anomální vývoj obličeje podpořil sám mladistvý pacient, když po úrazu začal převážně žvýkat na pravé polovině čelistí, což se projevilo řádově o dva stupně vyšší abrazií chrupu než vlevo (obr. 3). Tento jev je pro podobná zranění zcela typický. U málo, či vůbec nezatěžované strany to po létech vedlo i k parodontálním zánětlivým změnám v oblasti molárů levé strany.

Důsledek traumatu levé poloviny obličeje se projevil i na kostře nosu, která je vyhnuta do pravé strany. Zvláště patrné to je na asymetricky tvarovaném nosním vchodu, do pravé strany je posunuta spina nasalis anterior.

Jak již bylo řečeno, na lebce chybí přední stěna horní čelisti a současně i dásňový hřeben se zuby. Dochované části horní čelisti jsou strmější než na pravé straně. Měřidlo zavedené z nosního vchodu směrem k defektu ukázalo i výrazné ztenčení na 1 mm, zatímco kost opačné strany je 3 mm silná. S tím korespondují zúžené oba zubní oblouky levé strany. Jde o nám známý fakt, kde progresivně se deformující čelisti se funkčně přizpůsobuje i druhá.

Obr. 2. Jiří z Poděbrad. Vylomená část dolního okraje očnice, lící kosti a části přední stěny maxily. Oploštění části levé čelní kosti (šipka).

Obr. 3. Jiří z Poděbrad. Ohraničené kostní zesílení těla levé poloviny dolní čelisti (šípky). Výrazná abraze korunek zubů vpravo.

Znamená to, že Jiří z Poděbrad měl po celý svůj život výrazně oploštěnou a zeslabenou přední plochu horní čelisti, která se po létech snadno rozpadla, či vylomila nešetrným zacházením s ostatky.

Zajímavý nález nacházíme i na levé polovině dolní čelisti. Na přední ploše brady a těla je kostní zesílení tvaru cibulové slupky, oproti okolí ostře ohraničené, s nepravidelnými okraji.

Na panoramatickém snímku tomu odpovídá výrazně ztluštělá kortikalis dolního okraje.

Tím je brada asymetrická, symfýza posunuta do pravé strany. I tento nález svědčí pro osifikaci subperiostálního hematomu (obr. 3).

K vyšetření lebky patří i dálkový snímek lebky (tzv. telarentgenogram), kde hlava je ve fixačním držáku (kefalostatu). Výsledkem tohoto vyšetření je snímek, který téměř koresponduje se skutečnou velikostí a tvarem vyšetřovaného objektu. Kontu-

ry zachycených polovin se při symetrii obličejové kostry obvykle překrývají. V případě Jiřího z Poděbrad tomu tak nebylo.

Závěrem lze říci, že Jiří z Poděbrad utrpěl v mladém věku tupé zranění levé poloviny obličejové kostry, které vedlo k růstovému zpomalení se všemi zjištěnými následky. K úrazu v oblasti čela a levé tváře zřejmě došlo ještě před posledním růstovým (pubertálním) zrychlením, tj. kolem 12. roku života. Nález na dolní čelisti pak svědčí pro osifikovaný hematom. Nelze vyloučit, že šlo o souvislost s uvedeným úrazem v mládí.

Za přítomnosti pana prezidenta Václava Havla se 3. prosince 1991 symbolicky uzavřel antropologicko-lékařský rozbor kosterních pozůstatků Jiřího z Poděbrad. Po obvyklém podepsání protokolů a zapečetění kosterních pozůstatků, byla rakev z Mladotova domu odnesena příslušníky hradní stráže do Královské hrobky v chrámu svatého Víta.

Nač zemřel Ladislav Pohrobek

Po celá staletí ulpívало na osobě Jiřího z Poděbrad podezření, že si cestu na trůn uvolnil otrávením svého předchůdce, mladičkého krále Ladislava Pohrobka. Zpočátku to byla informace o morové nákaze, kterou šířili služebníci na pražském dvoře. O otravě píše kardinál Piccolomini: *„Jeho smrt přičítali jedni nemoci, druhí jedu. Němečtí lékaři, kteří nejvíce pečovali o jeho zdraví, po návratu do Rakous veřejně prohlásili, že jakmile král onemocněl a oni přivoláni byli, rozpoznali zjevné známky smrti jedem...“* Údajně měl být v ředkvičkách, které byly podávány k večeři 21. listopadu.

Tělesné pozůstatky Ladislava Pohrobka pak podaly nezvratné svědectví o historické pravdě. Koncem roku 1985 oznámil profesor Emanuel Vlček, že skutečnou příčinou onemocnění byla akutní hemoblastóza lymfatického typu - leukémie.

Zajímavé je, že s diagnózou akutní leukémie přišel již v roce 1979 MUDr. Vojtěch Strnad, praktický lékař z Chýnova, a to na základě symptomů, které popsal královi lékaři. Předpokládal, že *„dávní svědkové mluví pravdu o svém pozorování či konání, že popisují to, co skutečně viděli, a ovšem, že si to neobvyklé vysvětlují působením předpokládaného jedu. Černé plochy v ústech, na jazyku, nose a na bocích nemohly být mrtvolnými skvrnami, ale krevní výrony pro tuto zmíněnou chorobu velice typickými. Hlíza v tříse zase projevem klasického postižení mízních uzlin, útvar nahmataný lékařem v břiše zvětšená slezina. Zvětšené břicho výrazem krvácení do dutých orgánů břišních i do břišní dutiny. Potvrzuje to i dramatický konec Pohrobkův při nedokončené modlitbě, protože mu ošetřující lékaři – v úmyslu snížit zhoubný účinek předpokládaného jedu – odebrali krev. Tím odňali nemocnému i to málo z červených krvinek, které v sobě ještě měl.“*

Sluší se dnes již zemřelému lékaři dodatečně poděkovat. Opět se potvrdilo, jak i v medicíně je důležité „dávat věci do souvislosti“.

ZDRAVOTNICTVÍ

EXODUS LÉKAŘŮ –
– DŮVODY A DŮSLEDKY

Záměry ve zdravotnictví

Vláda považuje zdravotnictví za jednu ze svých hlavních programových priorit, proto nedopustí zhoršení kvality a dostupnosti zdravotní péče a efektivní prevence pro občany České republiky. Změny, které povedou k modernizaci a dalšímu rozvoji systému zdravotnictví budou prosazovány na základě jejich dlouhodobé finanční udržitelnosti. Cílem vlády je zajistit občanům zdravotní péči na principu skutečné solidarity prostřednictvím moderního a udržitelného zdravotnictví.

Nezbytné změny v systému zdravotnictví budou mít dlouhodobý charakter, proto vláda povede celospolečenskou diskuzi o jeho reformě za účasti všech parlamentních politických stran.

Vláda prosadí takové změny v systému odměňování ve zdravotnictví, aby bylo mj. možno lépe motivovat pracovníky po dokončení postgraduálního vzdělávání. Dojde k úpravě nebo zrušení platových tarifů. Vláda posílí kompetence nelékařských pracovníků.

Z programového prohlášení české vlády

Lékaři děkují – a odcházejí

K akci Děkujeme, odcházíme, v níž Lékařský odborový klub – Svaz českých lékařů vyzývá lékaře k podání hromadných výpovědí, se připojilo k 15. září 2.937 lékařů.

Jak známo lékaři chtějí tak řešit svou neuspokojivou platovou situaci – požadují, aby jejich základní plat bez přesčasů odpovídal 1,5 až trojnásobku průměrné mzdy v ČR.

Druhou podmínkou je zrušení současného systému postgraduálního vzdělávání a převedení organizačních i realizačních kompetencí pod Českou lékařskou komoru.

Předseda LOK Martin Engel k tomu řekl: „Podle posledního návrhu ministra práce a sociálních věcí Jaromíra Drábka se navíc mohou tarifní platy snížit až o 13.000 korun i u nejdéle sloužících lékařů. I kvůli tomuto návrhu jsem přesvědčen, že na konci prosince může být české zdravotnictví kvůli hromadnému odchodu lékařů ve velkých potížích.“

Třináct důvodů exodu

1. **České zdravotnictví je dlouhodobě podfinancované** - podíl HDP osciluje kolem 7 %, zatímco obvyklý průměr v EU je 10 %. Ze sledovaných zemí OECD jsou za námi pouze Polsko, Mexiko a Korea.
2. **Nízká platba státu za státního pojištěnce**, která neodpovídá objemu financí za péči, které tito „státní“ pacienti zkonsumují. **Neexistence systému komerčního připojištění.**
3. **Velké rezervy ve vnitřním chodu zdravotnictví** - největší položkou je chaos v lékové politice, kudy utíkají miliardy.
4. **Podivné hospodaření v nemocnicích - předražené zakázky** (stavební, nákup přístrojů a léků a pod.). Platy zdravotníků jsou jedinou položkou, za níž nelze získat provizi.
5. **Nízké platy lékařů**, které neodpovídají náročnosti povolání, potřebnému vzdělání a prestiži.
6. **Zcela destruovaný systém vzdělávání**, který vede k odchodu mladých lékařů do ciziny.
7. **Odchody lékařů do ciziny kvůli lepším pracovním podmínkám.** Zůstávající lékaři jsou zatěžováni vyšší odpovědností než odpovídá jejich kvalifikaci a vyšším počtem přesčasové práce.
8. **Nedodržování zákoníku práce** vede k přetěžování lékařů a následně i k možným chybám lékařů, které je vystavují postihu.
9. V roce 2013 přestane platit výjimka u **evropské směrnice o přesčasové práci**, která bude klást ještě větší nároky na personální vybavení nemocnic.
10. Kvůli personálnímu nedostatku, špatné organizaci a neracionálnímu nakládání s finančními prostředky dochází ke **zhoršování péče o pacienty**, za něž nechtějí lékaři přebírat odpovědnost.
11. **Nesplněné sliby politiků** - od roku 1989 jsou lékaři přesvědčováni, že nejprve se musí změnit systém a pak dojde k napravení jejich platů. Doposud se tak nestalo.
12. Politické strany vedou o zdravotnictví **ideologickou válku**, přičemž ke změně je třeba dohoda politiků napříč spektrem, jak je patrné v cizině.
13. Zdravotnictví je rezortem, kde se vystřídalo **nejvíce ministrů zdravotnictví, koncepcí a rozdílných pohledů**. Stále jsou nějaké volby, ať již řádné či předčasné, takže lékaři nemají záruku, že se potřebné změny uskuteční.

Lékařský odborový klub

Pavel Pafko

Co je na člověku cenné, to jsou zkušenosti

Před 14 lety jste se, pane profesore, dostal do povědomí širší než odborné veřejnosti nejen tím, že jste byl operátorem pana prezidenta Havla, ale také tím, že jste porovnával plat chirurga se mzdou automechanika. Jsou už od té doby platy lékařů lepší?

Nepochybně lepší jsou, ale jestli je něco dobré nebo špatné, to je relativní. Myslím, že platy lékařů stále neodpovídají platům jiných profesí u nás doma – to za a) a za b) myslím, že neodpovídají tomu, co dostávají lékaři na západ od našich hranic. A to v porovnání k průměrnému platu ve společnosti.

Z toho, co říkáte, soudím, že chápete důvody akce zvláště mladých lékařů Děkuje-me, odcházíme. Souhlasíte ale s jejich hrozbami hromadných odchodů?

Samozřejmě ano, protože každý člověk je svobodný a od roku 1989 jsme naštěstí svobodní už i v rámci Evropské unie. Nevidím důvod, proč by se člověk nemohl rozhodnout žít a pracovat tam, kde jsou pro něj a pro jeho rodinu lepší podmínky. Navíc to má výhodu, že se ti lidé venku dovzdělávají a až se část z nich, jak pevně věřím, vrátí domů, zlepší i zdejší zdravotní mileu. Kdo by byl proti tomu, mohl by argumentovat jedině tím, že těmto lidem studium zde zaplatila česká společnost. Stejně tak by mohly ale argumentovat státy na východ od nás, odkud zase tady u nás pracuje mnoho kolegů. Přicházejí hlavně ze Slovenska, z Balkánu nebo ze států, kde se mluví rusky. To je prostě svobodný pohyb pracovní síly a myslím, že to je naprosto správné.

Neobáváte se, že se může zhoršit péče o pacienta?

To bude záležet na tom, kolik lidí odejde a kolik jich přijde, a takovou predikci těžko můžete dát. Pokud vím, tak loni odešlo přes 300 lékařů; výuka jednoho studenta medicíny stojí –

Cizinci na naší fakultě platí za rok studia 300 tisíc.

Dá se předpokládat, že to je reálná cena studia. Za šest let to máme jeden milion osm set tisíc a když loni odešlo 300 lékařů, no tak odešlo přes půl miliardy korun.

Čili z tohoto hlediska je krátkozraké, nechat lékaře odejít.

Omezit svobodu člověka by ale bylo špatné. To je jejich rozhodnutí. Spíš musíme vytvořit podmínky, aby lékaři neodcházeli. A ty tady zřejmě vytvořeny nejsou, a proto chápou neklid zejména těch mladých kolegů, kteří připravují akci Děkujeme, odcházíme. Samozřejmě, že se k této akci nepřidávají lékaři pracující ve fakultních nemocnicích, protože ti jsou rádi, že jsou na pracovišti, kde se koncentruje mnohé, například vysoce kvalifikované kádry a technické zázemí, které menší nemocnice často nemají.

Je mi trochu líto, že neexistuje jednota lékařského stavu, ať už taková nebo onaká, ale bohužel je to tak.

V čem pozorujete tu nejednotu?

Nejednotu pozoruji mezi lékaři fakultních nemocnic a velkých center na straně jedné a lékaři malých nemocnic na straně druhé.

A Česká lékařská komora táhne za jeden provaz?

Ta za jeden provaz táhne, ale bohužel ten provaz, o který se dřív přetahovala, měl na druhém konci ministerstvo zdravotnictví. To se teď změnilo s nástupem kolegy Hegera na ministerstvo. Je to přece jen člověk, který byl dlouho v provozu, byl ředitelem Fakultní nemocnice v Hradci Králové, a proto myslím, že vnímá problémy zdravotníků a že by proti komoře netáhl. Je mi ale pana ministra trochu líto, protože bude nepochybně pod tlakem politickým a těžko bude moci realizovat to, o čem si myslí, že by to bylo správné.

Co byste panu ministrovi radil?

Radit ministrovi bych se vůbec neodvážil, a jak ho znám, tak sám dobře ví, kde je pravda. Samozřejmě existuje mnoho černých děr ve financování českého zdravotnictví, o tom vůbec nepochybuji, ale nakonec takové černé díry jsou – jak vidíme – i v obraně, v policii, ve státní správě. V tomto směru zdravotnictví není nijak mimořádné. Všude, kde se dělí peníze celé společnosti, vzniká korupce, protože se jedná o cizí peníze, ne o peníze vlastní, tam černé díry nepochybně jsou. A i když

je všechny ve zdravotnictví zalepíme, stejně bude stále málo peněz na to, aby české zdravotnictví mohlo poskytnout českým občanům západoevropský zdravotní standard. Když si někdo myslí, že je tady dost peněz, měl by jít radit do Rakouska, Německa, Anglie, kde se vydá asi tak v absolutní hodnotě dvakrát tolik prostředků na zdravotnictví než u nás.

Přesto – kdybyste byl ministrem, co byste udělal v první řadě?

Řekl bych premiérovi, že platby státu za padesát procent obyvatel nestačí na udržení evropského zdravotního standardu pro naše občany.

Kdo by na to měl na zdravotnictví přispívat víc? Stát, nebo soukromý sektor? Pacienti?

Není třeba vymýšlet nic mimořádného, je třeba otevřít soukromý sektor, o kterém se pořád mluví jaksi stydlivě, i když všichni říkají, že už bude třeba zavést komerční připojištění. To je jedna věc a věc druhá: je třeba zvýšit příspěvek státu na pojištění důchodců, dětí, invalidů, vysokoškolské mládeže. Tato skupina tvoří polovinu obyvatel, platba státu za ni je nepochybně malá. Naposled ji zvýšil pan kolega Rath, když byl ministrem zdravotnictví, a pokoušela se o to pak paní ministryně Jurásková, takže je vidět, že jak levice, tak pravice si uvědomuje, že tento příspěvek je malý. Paní ministryně Jurásková nemohla ale tuto věc dotáhnout do konce, protože vláda pana premiéra Fišera zvýšení státního příspěvku odložila.

Může situaci zlepšit komerční pojištění nebo připojištění?

Samozřejmě komerční připojištění pomoci může, ale jenom určitému segmentu lidí, a to těm, kteří ho budou platit. To je problém, který se před námi pořád valí. Chceme-li něco připojistit, musíme vědět, co je náplní všeobecného pojištění, musíte vědět, na co už pojištěná jste. To ale zatím nikdo nedefinoval a všichni z medicíny se bojí říct, že určité věci, které jsou dnes kryté všeobecným pojištěním, už by v budoucnu kryté být neměly. A to politicky nikdo nemá odvahu udělat z jednoduchého důvodu: tady žijí zhruba dva miliony důchodců a ti – pokud nezdědili dům – nemají na to, aby se připojistili. A zároveň lidé ve vysokém věku spotřebují na 70 procent veškeré zdravotní péče – pětadvacetiletý kluk, pokud třeba nehavaruje, péči málokdy potřebuje.

To vaše „pojistit, co je nepojištěné“, zní hezky, ale jak určit, co se pojistí? A podle jakých kritérií?

Spíš si myslím, že těžko určíme, co by se ze všeobecného zdravotního pojištění platit nemělo. Všeobecné pojištění bude muset omezit kvantitu poskytované zdravotní péče, vzniknou pořadníky, které nebudou ale platit pro komerčně připojištěné pacienty.

Uřčitou záplatou na financování zdravotnictví jsou tzv. regulační poplatky.

To je taková regulační poplatková mánie. Určitě to přinese nějaké dvě tři miliardy do rozpočtu, ale to je jen jedno nebo jedno a půl procenta. Tudy cesta nevede, jen to rozčiluje lidi, a financování to neřeší. Spíš si myslím, že je velký zmatek v lékové politice a že tam uniká ze systému strašně moc peněz.

Komerční pojištění nebo připojištění - to má ale v sobě také určitý etický problém.

Ale nemá, komerční připojištění je běžné ve všech státech, ke kterým se chceme přiblížit. Nelze odoperovat žlučník komerčně pojištěnému člověku jinak než člověku, který má všeobecné pojištění. Operace slepého střeva nebo plic je vždycky stejný výkon. Privátní pacient chce odpovědět na tři základní otázky: kdy to bude – potřeboval bych to pozítří, kde to bude – chci mít jednolůžkový pokoj, kdo mě bude ošetřovat – vy, pane primáři – a za to je ochoten zaplatit. Poslední věci jsou materiálové vstupy – já chci tuto náhradu kyčelního kloubu, slyšel jsem, že je sice dražší, ale lepší, a všeobecná pojišťovna ji neplatí. Jestli je to pravda, nebo ne, o tom nediskutují, jen vysvětlují. Ale představa, že vám někdo bude léčit zlomenou ruku jinak, to si neumím představit.

Pacient ale může dostat těžkou sádru, nebo pohodlnou ortézu.

To není podstatný rozdíl, stále to bude to léčba zlomeniny a vždycky bude indikace buď k léčbě fixací anebo operací, ale to se nebude rozhodovat podle toho, jak je kdo pojištěn. Abychom se ve snaze ušetřit vrátili medicínsky zpět třeba do osmdesátých let, to by těžko některý z lékařů přijal. Dnes poskytujeme moderní medicínu a těžko by se s naším názorem srovnávalo, abychom něco dělali tak, jak jsme to dělali před dvaceti lety. Kvalitu léčby omezit žádný lékař nebude chtít, protože by byl proti své zásadě poskytnout pacientovi to nejlepší, co lze. To, co můžeme omezit, je kvantita – to znamená, že vzniknou pořadníky a že lidé budou dlouho čekat. Když dnes odoperujeme pět pacientů, tak budeme operovat tři na operačním stole a ti dva budou čekat. A kdo si zaplatí, tak ten samozřejmě půjde dřív, tak to bohužel je. Kapacity ale českého zdravotnictví jsou takové, že se není třeba obávat, že by bohatí předběhli chudé. Nepředběhnou. Jsme schopni léčit více nemocných, pokud na to budou finanční prostředky, např. z komerčního připojištění.

Kdyby bylo dost prostředků i pro ty chudé, tak jsme kapacitně tak připraveni, že ošetříme každého. Svou práci limitujeme ekonomikou nebo penězi podle toho, kolik z ředitelství dostaneme; kdybychom dostali podle toho, co uděláme, budeme dělat daleko víc. Protože máme omezený rozpočet, víc dělat nemůžeme, protože čím víc budeme dělat, tím víc se dostaneme do problémů – a vezmou nám třeba osobní ohodnocení. To je celé postavené na hlavu, protože v nemocnici čím víc děláte, tím větší problémy máte, ale když zdravotníci opustí bránu nemocnice, tak tam všude, čím víc se dělá, tím více se vydělá.

Hradí vám pojišťovny všechnu péči bez problémů?

To já vůbec nevím, my jsme součástí fakultní nemocnice a my dostaneme svůj plán kolik klinika může dát na mzdy, na léky, na platy atd., a podle toho musíme vyprodukovat pro pojišťovnu určitý počet bodů.

Je dobře, že máme tolik pojišťoven?

Nerad bych dělal moudrého, ale pojišťovny v zásadě nenabízejí žádné diametrálně jiné programy a pak se ptám po významu toho, když dělají to samé; pokud mezi nimi budou velké diference, pak to je opodstatněné, aby měly svůj úřad.

Ještě se vrátím k tomu odměňování. Lékařům, ale vůbec zdravotníkům stejně jako ostatním lidem ze státního sektoru také hlavně vadí, že by se měly měnit mzdové tarify.

Pak byl také návrh, že by měl být jednotný plat, který by nezohlednil vůbec vývoj toho člověka. Nerozumím tomu, že to vůbec někoho může napadnout, protože je samozřejmé, že to, co je na člověku cenné, a s čím jeho cena stoupá, je mimo jiné jeho erudice a zkušenost. Kdybych znal autora představy, aby nezkušený bral tolik jako člověk s dlouhou praxí, chtěl bych se ho zeptat, jak to vlastně myslel. Všude na světě se cení zkušenost člověka, která se nedá nabýt jinak než lety. Člověk nemůže být za rok tak zkušený jako chirurg, který to dělá patnáct let.

Vážně se také uvažuje o tom, že bude menší pevná platová složka a větší ta nenáročná, pohyblivá.

Honorování ve státním sektoru a v sektoru soukromém je něco jiného. Ve státním sektoru si člověk nikde na světě nevydělá tolik, jako v sektoru soukromém, ale zato má určitou jistotu. Takto by mi to přišlo, že se prohloubí nejistota člověka, protože nenáročná část mzdy se bude odvíjet od ekonomiky státu či příslušné nemocnice, která financuje jak zaměstnance, tak péči o nemocné. Již fakt, že se nemocní a zaměstnanci dělí o jeden balík peněz, je neetické. Zaměstnanci jsou schopni ušetřit na pacientech....

Nedávno jste oslavil sedmdesátiny, oznámil jste odchod z vedení chirurgické kliniky ve FN Motol, ovšem pracovat zde budete i nadále. Máte dost nástupců?

Nástupce mám, kliniku vede od 1. října docent Robert Lischke, Ph.D., který přišel na kliniku po promoci, je to můj žák. Šéf, který nemá nástupce, je podle mne špatný šéf, protože nemyslel na budoucnost, člověk má myslet i na dobu, kdy už sám nebude. Když někdo myslí jenom na sebe, tak je to málo.

Marie Fleissigová

Dvě otázky pro tři osobnosti

1. Chápete důvody, pro které chtějí lékaři hromadně odcházet do zahraničí?
2. Souhlasíte s jejich akcí Děkujeme, odcházíme?

ZDENĚK BÁRTA, DUCHOVNÍ

1. Chápu, když se někdo rozhodne jít pracovat jinam, než pracoval dosud, pokud bude jeho práce ohodnocena na novém místě několikanásobně výše než na místě stávajícím, a když je natolik jazykově a odborně erudován, že je mu toto nové místo nabízeno. Úvahy o riziku jak bude v zahraničí přijat, jak se mu změní sociální status, co to znamená pro jeho blízké – at již při dojíždění, či přestěhování, pocit sounáležitosti k vlastnímu etniku, to všechno jsou jen jeho osobní úvahy, které nemá právo nikdo kritizovat – zvláště ne v zemi, kde se po desetiletí beztržně a bez větších protestů veřejnosti plýtvalo korupčními částkami vysoko převyšujícími platové nároky zdravotníků i jiných odborných profesí.
2. Souhlasím, je to typická odborářská nátlaková akce. Právo zaměstnanců domáhat se vyšších platů vymohla ostatně sociální demokracie již v předminulém století, takže je mimo diskuzi, zda s tím souhlasit, či nikoliv, je to prostě jejich právo. V té souvislosti bude zajímavé, jak bude reagovat současná exekutiva, která bude muset tlak lékařů ustát kvůli zachování sociálního smíru. Samozřejmě, že nebude moci vyhovět v plné míře jejich nárokům, a tak půjde o to, na jak vysoký kompromis bude ochotna přistoupit.

ERAZIM KOHÁK, FILOZOF

1. Mám s tím potíže. Plně chápu, jestliže profesionál odchází, protože nemůže s čistým svědomím dělat práci, které zasvětil svůj život. Ale kvůli penězům? Copak ty jsou tak důležité? To jsem si musel promyslet, když jsem se rozhodl pro návrat a pro přechod z amerického platu na český. Jistě, vzhledem k veliké odpovědnosti a odbornosti lékařů by jejich platy měly být vyšší než třeba učitelské, ale to přece jsou. Pokud nejsou vyšší o tolik, o kolik jsou vyšší platy manažerů nebo bankéřů, považuji to za výborný důvod, aby se občan a volič zasazoval o podstatně vyšší zdanění nadměrných příjmů, ne ale pro to, aby odcházel ze země.
2. Není na mně, abych soudil rozhodnutí svých spoluobčanů. Tady je na místě úcta k bližnímu: uznávám jejich právo rozhodnutí. Rozhodovat mohu jen sám za sebe. Když přišel rok 1948, rozhodl jsem se odejít, abych mohl konat svou práci. Když přišel rok 1989, rozhodl jsem se pro návrat. Jenže rozhodl jsem se za sebe a pro sebe, a stejné právo uznávám svým kolegům.

1. Důvody jsou nasnadě. Protestující lékaři nejsou spokojeni s výší svých platů. Zdravotníci jsou dotčeni, že vláda navrhla snížení o 10 % a úpravu tarifů. K tomu určitě přistupují další momenty. Otřesná je zvláště situace mladých lékařů. Podmínky, za nichž se musí dopracovat náležité kvalifikace, nemají daleko k vykořisťování – zvláště doktorandů, kteří dostanou malý úvazek, ale pak pracují jako mourovatí, jen aby se udrželi v místě. Nicméně návrhy na úpravu tarifů a na snížení platů o 10 % mohly překvapit jen toho, kdo netušil, co bude vláda rozpočtové odpovědnosti dělat. Avšak s tím se příslušné strany nijak netajily a zdravotníci je hojně volili.
2. Přijde mi to jako vyhrožování sebevraždou, což může být účinné, ale také se to může vymstít. Spíše to považuji za poněkud nedomyšlený pokus rázně prosadit své požadavky. Lékaři mají v takových situacích trumfy v rukou a několik ještě v rukávu, protože nemoci lidí napadají bez ohledu na politické poměry a nemocní vyžadují zdravotní péči ve dne v noci bez ohledu na stávky nebo vládní nápady. Odchod z práce je ale masochistickou hrozbou, nikoli trumfem. Historie protestního hnutí a stávek všeho druhu učí, že účinnější je okupovat pracovní místo, a ne hrozit odchodem. Neboť když nastane ta horší varianta, a to nelze vyloučit, tak zůstane doma protestující lékař sám a bez smlouvy. Odchod do ciziny je dobrý pro mladé, dobrodružné a bez závazků, pro ostatní odchod představuje náklady, jež jsou neúnosné.

TEXT

STRAŠIDLO BUDOUCNOSTI

Jaroslav Veis

Smrtiny Karla Hlávky

Veis, Jaroslav, Evropou obchází strašidlo, Praha, Akropolis, 2009

Ukázka z knihy

Probudila ho kočka, která se zavrtěla v nohou postele. Tlak v měchýři, ne sice naléhavý, ale chtělo se mu. A taky tu byl pocit, že mu stojí. Karlovi Hlávkovy je sedmdesát a dosud se dokáže probudit s erekcí.

Vzápětí se ozývají tři tichá pípnutí budíku a do basů naladěné rádio. Líp je slyší, vysoké tóny mu už dělají potíže. Šest hodin ráno, chvíle, kdy vstává, ať se děje, co se děje. I když do práce už dávno nechodí.

Chvíle lenošení pod lehkou dekou. Teď v penzi už všechno v životě má svůj řád. Každá vteřina: odhodit deku, jít na záchod, do koupelny, cestou v kuchyni zmáčknout knoflík kávovaru, topinkáče, z dávkovače dostat vitamíny a denní příděl pilulek, vdechnout třikrát antioxidantní sprej, rituálně otevřít skleničku s povzbudivou pomerančovou marmeládou podle starého louisianského receptu, druhou s biojogurtem od firmy, doporučené dr. Neurathem, navrch tři kapky elixíru od jezera Qinghai Hu.

Když vystoupí na stepper a začíná opatrně rozhýbávat klouby, dochází mu, co celkem bez problémů zaspal: tenhle den bude úplně jiný, než si včera před večerí myslel.

I ta večere vlastně byla docela jiná, než si představoval. Syn Prokop s Terezou ho pozvali, aby se prý taky pořádně najedl, když Klára je už druhý týden na Kypru. Jezdívá tam s dětmi mladšího syna Tomáše vždycky v půli října, kdy vedro už nebývá tak palčivé a ceny jsou poloviční.

Prokop objednal stůl v nové vinárně U Kolowrata. Přišli s malou Sylvou, která od chvíle, kdy jí posadili vedle něj, dávala najevo, že chce pryč. Poprvé to řekla, ještě než stačila dojíst kukuřičnou polévku, o níž si myslela, že bude sladká, když už ji nabízejí v sekci pro děti. Když mu pak zvrhla misku s čokoládovou zmrzlinou na rukáv oblíbeného saka z Harris tweedu, zašklebil se, co nejroztomileji uměl.

„Půjdem, holčičko,“ vstala Tereza od stolu. Sylva hodila hlavou, ale neprotestovala. „Karle,“ Tereza mu říkala od počátku křestním jménem a vlastně mu to dělalo dobře, nepřipadal si o tolik starší, „Sylva musí vstávat do školy. A my máme zítra taky hrozný den.“

Prokop s Terezou měli licenci Globaformu, komunikační firmy s centrálou v Bengálúru a převážně indickým a americkým kapitálem. Když byl před pěti lety přijat v rámci přechodu k postdemokratickému uspořádání zákon o volební loterii, díky němuž každý, kdo se dostavil k volbám, byl zařazen do slosování o milion

euro, podařilo se jim vpasovat se do tendru na její zajišťování. Globaform Czech od té doby pomalu, ale pravidelně narůstal.

Restaurace se skoro vyprázdnila. Prokop pomalu v prstech otáčel skleničkou s Modrým Portugalem z Kobylí.

„Zítřka máš smrtiny, tati,“ řekl a díval se do stolu.

Karel Hlávka se zatvářil co možná nejvíc nezúčastněně. „No jo. Vím, už jsem dostal pozvánku. Teda, je na tom napsáno pozvánka, ale je to vlastně předvolání. Ale ještě jsem jim nevolal, stačí to udělat až ráno.“ Chtěl říct, že nemohl volat, protože ještě nemá registrační číslo kreditu, ale pak mu přišlo hloupé vyčítat Prokopovi, že mu to nedal už dřív.

Prokop zase zatočil skleničkou, zvedl ji a najednou vypil. Když ji postavil na stůl, chvíli mu trvalo, než se na něj konečně dokázal podívat. Pak řekl: „Letos jsem to nezvládnul, tati. Nestihnul jsem ti dobít kredit. Měli jsme hrozně blbej rok, nikdo neplatil a já se pořád hádal o peníze. Prostě mi to uklouzlo, tati. Takže...“

„Takže co?“

„Nejseš chráněnej, tati,“ řekl Prokop a díval se do stolu. „Promiň. To jsem ti potřeboval hlavně říct.“

No jo, od zítřka nebude chráněný. Nějak ho to ani nenapadlo. Vlastně si zatím nikdy nemusel s tím, co bude dělat v den smrtin a i dny další, lámat hlavu. Poprvé byl chráněný ze zákona a hned podruhé mu Prokop opatřil kredit.

Ještě před dvaceti lety slovo smrtiny nikdo neznal. Nikdo tenkrát netušil, že stejně, jako má v ajdí zaneseno datum narození, bude tam mít od okamžiku, kdy se na dva roky přiblíží věku odchodu do důchodu, zapsáno taky statisticky podložené Datum Předpokládané Smrti. Snad aby to neznělo tak strašidelně, od samého počátku se pro ten den oficiálně používala zkratka DPS. Lidé však tomu dni začali říkat podle narozenin - smrtiny.

Parlament zavedení DPS schválil ve chvíli, kdy bylo jasné, že se průběžně financovaný penzijní systém začíná skutečně hroutit a levice s pravicí nadále nejsou schopné se na žádném řešení dohodnout. Za zavřenými dveřmi se expertní týmy vzácně shodovaly: dědků a bab stále přibývá a nikdo netuší, z čeho a jak je žít, natož jim udržovat životní standard, na který si zvykli. Bylo také nutné léčit jejich choroby, vyvolané jednak tím, že se jim sami nesnažili předcházet, jednak zcela přirozeně související se stárnutím organismu. Navíc si v převážné většině za svou situaci mohli sami, protože byli příliš pohodlní a nestálo jim zato zplodit a vychovat víc dětí, aby je v stáří měl kdo žít.

Nahlas tuhle pravdu žádná ze stran ovšem moc neroztrubovala. Senioři totiž byli jediní, kdo je jakž takž chodil volit a koho politický marketing dokázal celkem spolehlivě zpracovávat.

Čí přesně byly doopravdy smrtiny nápad, už nikdo nevěděl. Soudilo se, že by to mohl být někdo podobný legendárnímu duběckému starostovi Bublerovi, který

na počátku století v parlamentu proslul účinnou směsí furiantských kousků a nehorázností. Byl jedním z mistrů v té době nesmírně oblíbeného figlu, jak propašovat v nepřehledné směsce doplňujících návrhů do zákona další odstavec, který se samotným zákonem vůbec nespojíval, a tak z leckdy obskurního nápadu učinit závaznou normu. Přílepek se tomu říkalo. Když mu pak jednou cestou domů při zapalování cigarety vyšlehl ze zapalovače čtvrtmetrový plamen, on v úleku trhl volantem a ve stotřicítce se strefil mercedesem do mostního pilíře těsně před Dubčím, nepomohlo mu ani, že auto mělo náhon na všechna kola a dvanáct airbagů. Vyšetřování nezjistilo, že by si se zapalovačem někdo hrál, natož se zlým úmyslem. Zato v náprsní kapse mu našli ještě neotevřenou obálku s DPS.

Pamětníci tvrdili, že to byl on, kdo zahájil institucionalizaci smrtin tím, že je v podobě banální a rozumně se tvářící věty umístil do zákona o pozemních komunikacích. Věta nařizovala, aby se každý, kdo se na dva roky přiblíží důchodovému věku, povinně jednou ročně podrobil vyšetření zdravotního stavu a poté se řídil rozhodnutím odborné komise. Důchodová hranice byla tehdy zrovna posunuta na šedesát osm let. V šestašedesáti tedy stanovil počítačový generátor náhodných čísel každému datum každoroční návštěvy předepsané lékařské procedury. Smrtiny se proceduře začalo říkat od té doby, kdy další věta v úplně jiném zákonu umožnila lékařské komisi, aby pokud dojde k závěru, že ze závažných a nezvratných důvodů se kvalita života vyšetřovaného sníží pod určitou, zvláštní vyhláškou stanovenou hranici, má dotyčný právo požádat o asistovanou sebevraždu.

Sociální inženýři právě vyhráli svou poslední bitvu, napsal v den, kdy se dozvěděl datum svých vlastních smrtin, komentátor týdeníku Rostex Bedřich Pečenec.

Jedinou debatu, která se tehdy odehrála, iniciovali tradičně na podobná témata reagující lidovci. Prosadili návrh poslance Kapra, aby se datum smrtin v případě, že se kryje s Vánoce nebo Velikonocemi, mohlo o čtyři týdny posunout. Schválen byl rovněž i další Kaprův návrh nahrazující v zákoně slovo sebevražda pojmem dobrovolné ukončení pozemské pouti.

Brusel setrval po přijetí přílepků a prezidentově souhlasu ve velebném mlčení. Zato týdeník European Voice ironicky označil českou cestu řešení důchodové reformy za úspěch lobby, zastupující zájmy majitelů pohřebních ústavů, odborového svazu vazačů věnců a výrobců umělých květin ze států jihovýchodní Asie.

Smrtiny ovšem brzy díky soustředěné mediální masáži přestaly být pouhým právem a stala se z nich nepsaná mravní povinnost. A taky docela dobrý byznys.

Se vším všudy, včetně stírací loterie dovolující šťastlivci, který si koupil jeden ze dvanácti správných losů, na jeden rok smrtiny a vše, co s nimi souviselo, vynechat. Mnohem účinnější způsob, jak se jim vyhnout, však bylo dobít si kredit. Říkalo se tak komerční výjimce. Na běžném trhu stála půl milionu euro na rok, na internetu se dala někdy sehnat v rámci kampaní o deset procent levněji, a když se člověk znal se správnými lidmi, byla i za režijní cenu dvě stě tisíc.

Jenže právě tohle Prokop, i když se s těmi správnými lidmi znal, letos neudělal. „Opravdu těžký je to jen první den, tati,“ řekl Prokop. „To je fakt nápor. Pak už si sám vytvoříš obranný systém a už to nějak půjde. A za rok to zas zvládnou.“

„Jasně, hochu.“ Zasmál se. „Jednou se to dá přežít. Jen jsem s tím prostě nepočítal. Dvě kola má za sebou už spousta kámošů.“

Systém fungoval stejně jako valná většina věcí v této zemi. První den vás vyčernal, sevřel do čelistí a chvíli držel. Ke stisku však mu buď chyběly patřičné svaly, nebo mozkové impulzy. Nakonec z toho většinou byl jen pocit uslintanosti a slizu: po týdnů úřady ve svém usilování ochably a jen otravovaly, nic víc.

Syn sklopil oči do stolu. „Já fakt... prostě se mi to vymklo z rukou. Myslel jsem pořád, že to stihnu, ale pak se všechno zvrtilo... Ale počkej,“ sáhl do kapsy a podíval se na otce se stejně hranou upřímností, jako když mu bylo dvanáct a chtěl ho přesvědčit, že má zrušit včera vyslovený zákaz víkendů na horách. „Holky, teda Sylva s Terezou, ti stihly koupit los.“ Položil před otce na stůl zelenou kartičku. „Se-třeš si ho hned?“

„Teď ne, hochu,“ řekl Karel Hlávka. „Až doma.“ Sáhl po skleničce a dopil zbytek na dně sklenice. „Půjdem, ne?“

„Odvezu tě...“

Zavrtěl hlavou. „Díky, dneska ne. Zvládnou to sám.“

***

Zavřel za ní dveře a upřel oči na displej telefonu, na kterém byl záběr kamery venku před bytem. Stála už zády k němu před výtahem. Displej ji dělal vyšší a štíhlejší, než byla. I v reálu byla hezká a dobře narostlá, všiml si předtím. Nechápal, jak vůbec se na něco takového mohla dát. Koukl se na vizitku, kterou mu vtiskla do ruky, než za ní zavřel: Mgr. Dana Burešová, kurátorka, Všeobecná zdravotní, důchodová a asistenční služba.

Možná ji za to skvěle platí. Možná nemohla nic jiného sehnat. Předpokládal, že platí to druhé.

Zazvonila právě ve chvíli, když ukládal nádobí od snídaně do myčky.

„Dobrý den. Pan Karel Hlávka?“ usmála se, když otevřel.

Kývl.

„Dostala jsem na vás spojení ze Všeobecné zdravotní. Jsem vaše kurátorka. Tedy v praxi... spíše jakási poradkyně. A protože dnes máte poprvé oficiální smrtinu, přišla jsem vás osobně informovat o možnostech a ... určitě víte co tím myslím.“

„Nevím, slečno.“

„Paní. Ale můžete mi klidně říkat Dano, je to takové – osobnější? Můžu vám také říkat jménem? Karle? Pane Karle?“

Dokázal se nezašklebit. „Tak copak jste mi přinesla, paní... Dano.“ Lezlo to z něj jak slimák zpod zelné hlávky.

Stála na prahu, hluboko v zóně jeho soukromí. Bylo mu to nepříjemné a ustoupil o krok zpět do bytu.

„Dobře. Pro jistotu si to zopakujeme, pane Karle. Posláním všeobecné zdravotní, důchodové a asistenční služby je poskytovat seniorům veškeré služby spojené s odpovědným přístupem k poslední fázi jejich pozemské pouti. V praxi to znamená, že každý senior dostane svého kurátora posledních dnů. Ten se dostaví v den ukončení pozemské pouti – v praxi se říká v den smrtin - a svému seniorovi je nápomocen zejména v rozhodování o jednotlivých úkonech, které ho, rozhodne-li se svou pout' ukončit, čekají.“ Mluvila monotónně, hlasem bez jakékoli barvy.

„Kurátor nesmí svého klienta v žádném případě k jeho rozhodnutí nutit. Je však jeho povinností klienta seznámit se všemi okolnostmi rozhodnutí o ukončení životní pouti, a zejména ho upozornit na výhody, které to v kladném případě přinese jeho potomkům i společnosti. V praxi to znamená, že se stává jeho nejbližším spolupracovníkem, často i přítelem.“ Hlas opět nabyl výšek a barev. „Můžu dál, pane Karle? Tady na chodbě je trochu zima. A taky – abych vám nevynesla spaní... Nebojte se, nejsem podvodnice, která se vám chce vetřít do bytu. Tady je můj služební odznak.“ Vylovila z kabelky nejdřív vizitku, potom jakousi placku na řetízku a strčila mu ji pod nos. „Můžete si klidně zavolat na centrálu, pošlou vám ememesku s mou fotografií.“

Než stačil jakkoli zareagovat, stála v předsíni.

Koukala mu přes rameno do jídelny. „A vůbec, nesedneme si na chvíli? Máte dnes před sebou náročný den a čas tolik letí... Kdyby něco, mám dole auto a ráda vás do kontrolního střediska zavezu.“ Evidentně se snažila odlifrovat ho co nejdříve na vyšetření.

Postavil se jí do cesty. „Heleďte, slečno, pardon, paní. Dano. Nesedneme si a já si tam dojdu sám. V praxi to znamená, že bych rád, abyste mi dala všechno, co musíte, a vypadla.“

„Jak myslíte, rozhodně vás k ničemu nenutím. Jen jsem vám chtěla pomoci. Do střediska je to docela daleko a vy tam máte být v 10.30. V pra-“, zarazila se, ale pak pokračovala, jak byla naučená, „v praxi to znamená, že to nestihnete, abyste tam byl včas. A taky nebudete mít nikoho, kdo vám pomůže nezapomenout některý z dokladů nutných pro identifikaci. Ráda vám je pomohu zkontrolovat. Představte si, že se občas stává, že některý neschengenec – tedy někdo ze země mimo vnější unii, kde nemají naše možnosti – zkouší služeb předcházejících ukončení životní pouti využít. V praxi ovšem –“

Její spisovná vlezlost ho začínala rozčilovat. Zarazil ji: „Jste si fakt jistá, že mě do ničeho nenutíte?“

„Pane Karle, já vám opravdu chci jenom pomoci. Podle naší evidence kontrolní prohlídku dnes absolvujete poprvé a určitě nemůžete znát všechny její podrobnosti. A stejně tak i možnosti, které vám potom můžeme nabídnout.“

„Jo, v té vaší praxi něco jako zlatou dávku, že jo? Gram do žíly nebo raději pár kubíků plynu?“

Našpulila rty a pokusila se zahrát, že jen zodpovědnost jí brání, aby se neurazila. „Všechno přece záleží jen na vašem rozhodnutí. My vás můžeme jen seznámit s možnostmi.“

„Vypadněte!“

„Ale já -“

Prudce otevřel dveře a vystrčil ji ven. Nečekala to. Na chvíli se zdálo, že ztratí rovnováhu, ale okamžitě to vyrovnala. Určitě chodí na nějaký moderní tělocvik, kráva. Kráva jedna mladá vychrtlá. Kráva jedna mladá. Zasraná.

***

Kontrolní středisko bylo ve Vojenské nemocnici – pořád se jí tak říkalo, i když s armádou už neměla vůbec nic společného – v suterénu Klausova pavilónu.

Samotné vyšetření bylo ze všeho, co ve středisku zažil, to nejsnesitelnější. Svlékl se do naha, lehl si na měkké a teplé lůžko z rosolovité hmoty a nechal se přemístit na jakýsi dopravník, který ho zanesl do nízkého dlouhého tunelu. Opticky chladná vnitřní záře kontrastovala s vlhkým vzduchem prosyceným jakýmsi příjemným aromatem. Zař chvíli sílila, pak se přelila v temně rudou a potom zlatou, aby skončila optimistickou jarní zelení.

Hned na začátku se mu někdo v sterilním skafandru pokusil nacpat do ruky plyšového opičáka. Když se člověk cítí stísněně, pomáhá to, řekla ta osoba. Ani podle hlasu nepoznal, zda je to mladý muž nebo stará žena. Necítil se ale nijak. Zdálo se mu dokonce, že to celé netrvalo ani deset minut. Když si při oblékání zapínal hodinky, s překvapením zjistil, že v tunelu strávil víc než půlhodinu.

Další půlhodinu proseděl v křesle před monitorem přes celou stěnu, na kterou promítali relaxační fraktály. Pak se zelený signál rozsvítil nad dveřmi s vizitkou MUDr. Mguli Sawalage, samostatný specialista. Ebenově černý, s češtinou naprosto bez přízvuku, se doktor Sawalage díval na displej a prsty zručně skákal po klávesnici.

„Ať hledám, jak hledám, máte všechny výsledky v normě, pane Hlávko,“ obrátil se nakonec k němu. „Až na ty artrotické změny prakticky na všech kloubech. Ale s tím se dá docela dobře žít,“ usmál se. „Tedy, pokud... Musím teď s vámi vyplnit každoroční formulář. „Jak vidím, jste na DPS vyšetření poprvé, že?“

Kývl.

„A – promiňte, raději se zeptám přímo - uvažoval jste už někdy o... o asistenci?“ Prudce zavrtěl hlavou. „Ani náhodou.“

„Taky to nevypadá, že byste měl nějaký zvláštní důvod. Já myslel čistě výhledově.“

„Ani výhledově,“ odsekl popuzeně.

„Chápejte, musím se zeptat,“ řekl doktor. „Je to prostě ve formuláři, a když se nezeptáme, tak nás to nepustí dál.“

„Jasně, lítáme v tom spolu, pane doktore. Jsme jedné krve. Ty i já.“

Doktor udiveně zvedl hlavu.

„Mauglí. Kipling. Měl jsem to rád jako malej kluk.“

Napadlo ho, jestli trochu nepřestřelil. Porušit politickou korektnost se větší nou nevyplácí.

Pro jistotu se raději rozhodl případným následkům rovnou předejít. „Promiňte, jestli jsem vás urazil...“ Pak to v něm ale znovu zadoutnalo. „Ale vy se se mnou vlastně taky nijak moc nepatláte,“ vyštěkl.

Doktor Sawalage se zadíval do stropu. Bylo vidět, že i on začíná mít Karla Hlávky dost. „Myslíte, že mě baví to tu s váma probírat? Je to prostě předpis. Déespěčko je ze zákona povinné, tak to musíme udělat. Včetně dotazníku. Dobře víte, že kdybyste nepřišel, obstaví vám důchod. A já kdybych s váma neprošel všechny body dotazníku, taky bych měl malér.“

Najednou mu došlo, že od chvíle, kdy se od Prokopa dozvěděl, že letos musí smrtinami projít bez dobitého kreditu, je jen napružený a vlastně ani nemá v úmyslu se s nikým domluvit. Hádá se, pořád se jen hádá. Ty lidi mu možná doopravdy chtějí pomoci. Když nic jiného, tak protlouct se tou procedurou až do konce. A on jim to ale v žádném případě neusnadňuje.

„Jasně, pane doktore. Projdeme to. Jen mě pochopte, je to poprvé a já prostě nemám chuť... Neumím se ještě bez emocí bavit o tom, že nejlepší by bylo, kdybych se rozhodl co nejdřív zhebnout. Pardon, ukončit životní pouť.“

Podívali se na sebe a oba se trochu zasmáli.

Za další půlhodinu odcházel z ordinace. Předtím musel odpovědět na nejmín stotázek kroužících kolem jeho statisticky předpokládané smrti. Párkrát přitom málem vklouzl do pasti souhlasu s návštěvou specialisty, který by s ním probral detaily co nejelegantějšího umírání. Odpovídal bez zájmu i bez citu a ani doktor Sawalage to nijak nepřeháněl. Jako kdyby mluvili o někom jiném, koho vlastně neznají.

Přesto však měl pocit, že má s tím doktorem víc společného než vyplněný formulář.

***

Autem vlastně dnes jel především ze vzdoru. Sotva ho systém Toyoty rozeznal, ještě dřív než se stačil dotknout tlačítka start, mu auto sdělilo, že jeho energetický limit je ode dneška snížen na pětatřicet procent průměrného limitu v Praze, tedy ve stejném poměru, jaký má důchod k průměrnému platu. Hlas mu připadal protivně povědomý; vzápětí mu došlo že patří kurátorce Burešové. Vypnul ji.

Zrovna vyjížděl z nejspodnějšího patra nemocničního parkoviště, vyhrazeného seniorům, když si uvědomil, že je středa a že má odvézt Sylvu na hodinu klavíru. Vyjel z nemocnice, zastavil u chodníku a zkusil zavolat nejdřív Terezu a pak Prokopa. Oba měli zapnutý záznamník. Sylva se ozvala hned.

„Ahoj, dědo.“

„Honem se oblíkej. A nezapomeň noty jako minule.“

„Ale dneska nemusíš. Táta mi povídal, že pro mě přijde Vika. Ty přece máš dneska smrtáka.“

„Vika tě odveze? Ona jezdí autem?“

„Pojedeme gerontobusem a pak metrem. Náhodou se na to těším.“

„Čím že pojedete?“

„Gerontobusem přece!“

„Co je to?“

„Přece ten autobus, co s ním jezděj dědci a báby z kolonky v Jinonicích na metro.“

„Tos vymyslela ty?“

„Máma s tátou mu tak říkáj.“

Vypnul telefon, prudce sešlápl plyn a vyrazil směrem k Norbertovu. Jen o fous minul vyděšenou vrstevnici, která se po zebře vydala přes ulici. Kdybych ji sundal, třeba mi pojišťovna nabídne kladné body, napadlo ho. Došlo mu, že temný vztek, který z něho při vyplňování formuláře spadl, je zase zpátky.

Na displeji telefonu zablikal Prokop. Nechal ho blikat a vřít se sedmdesátkou na Sibeliovu. Autohlas měl vypnutý, a tak se mu jen na displeji rozblikalo upozornění, že mu právě byla z účtu stržena pokuta pět tisíc korun a energetický limit mu byl snížen na příští tři měsíce o pět kW.

***

Ze všeho nejlepší by bylo otevřít si, když už má ty smrtiny, láhev Lagavulin, šestnáctileté single malt whisky, kterou dostal k narozeninám od Tomáše.

Láhev otevřel a sedl si k počítači.

„Pošta,“ řekl.

Naskočila okamžitě.

Kromě pravidelného výpisu bankovních operací na penzijním účtu a videa od Kláry se žvatláním vnuků na pláži nalezl složku ze střediska. Byly v ní výsledky testů se závěry doktora Sawalageho – klient je v průměrně dobré kondici. Doporučený postup: pravidelné konzultace s nabídkou služeb Centra pro dobrovolné ukončení životní pouti.

Ozval se mu taky Milan Kurka, aby se za ním stavil na Jižáku, že ho vítá v klubu a že mu s těma smrtinama poradí.

Byl tam i dopis kurátorky Burešové. „Vážený pane Karle,“ psala mu, „jak mě informoval MUDr. Sawalage, máte na svůj věk skvělé výsledky testů kondice. Gratuluji! Jsem připravena být Vám každodenně k dispozici. Dr. Sawalage mi rovněž poskytl harmonogram Vašich zdravotních kontrol v průběhu následujícího roku. Chci Vás ubezpečit, že se nemusíte obávat mě kdykoli kontaktovat – společnost Eurofon již aktivovala ve Vašem telefonu i v počítači službu, jež Vám umožňuje spojit se se

mnou zdarma. Stačí, abyste do mikrofonu vyslovil mé jméno Dana, a buď okamžitě, nebo v nejkratším možném termínu jsem připravena Vám –“

„Běž do prdele!“ zařval na monitor.

Lokl si, whisky v hrdle příjemně zahrála.

Monitor začal oranžově blikat. Signalizoval nějakou informaci s prioritním přístupovým právem.

„Dobrý den,“ řekl neutrální kovový hlas, „jsem mluvčí Institutu experimentálních lékařských technik.“

Tak tohle za prioritu neoznačil ani náhodou. Znovu si lokl.

Hlas vystřídala naprogramovaná relax hudba žánru tiché rozjímání. Přes monitor se rozběhl pásek s textem: „V případě, že se rozhodnete umožnit vašim orgánům dál žít v tělech těch, kdo je potřebují, nebo je určíte k experimentům, které posunou vývoj medicíny, kontaktuje prosím náborové oddělení, sestru Borovičkovou, linka 2615. Podle našich informací máte na svůj věk vynikající stav těchto orgánů...“

Na monitoru se objevilo jeho nahé tělo ležící na rosolu uprostřed vyšetřovacího tunelu. Mozek, levé oko, plíce a srdce, a také játra a všechny čtyři končetiny byly zvýrazněné.

„Kšá,“ zasyčel na monitor a chrstl po něm zbytek whisky. Monitor ztmavnul, jako kdyby se polekal. Jediný, kdo ho dneska poslouchá.

Takže játra těch půl miliónu dvoudecek červeného přežila dobře, pomyslel si s uspokojením.

Ozval se mobil, Prokop. Vymáčkl ho.

Hodnou chvíli jen seděl, civěl před sebe a otáčel prázdnou sklenicí. Neměl už na pití chuť. Neměl chuť si sednout na kolo a ujet pětadvacet kiláků lesoparkem na Bílé hoře, ani jít plavat. Neměl chuť na nic z toho, co měl mít dnes na programu. A to si léta vtloukal do hlavy, že tohle jsou věci, které dělat musí, aby ho ještě bavil život.

***

Za Milanem se nakonec vydal sockou. Dvě stanice busem, přestup na metro, dalším busem až na konečnou. Ne že by se rozhodl dobrovolně, ale když položil palec na štítek zámku, který otevíral vrata garáže, rozsvítilo se varování, že jeho denní limit energie je na nule. Kombinace pokuty a sníženého přídělů udělala svoje.

Magistrát hlavního města Prahy mu proto doporučuje použít hromadnou dopravu a ujistuje ho, že v jeho případě zdarma. Pokud se rozhodne pro taxi, magistrát připomíná, že součástí dnes udělené pokuty je zdvojnásobená sazba za kilometr.

Když čekal na autobus, vzpomněl si na Sylvu. Na stanici stálo devět mužů a žen, lidé zhruba mezi pětadesátkou a smrtí a tři děti. Z mladých, kreativních a dynamických ani noha. Gerontobus, krapítko stríknutý kindrbusem.

„Tak ty si poprvý užíváš smrtiny,“ chechtal se Milan nad dvojdeckou frankovky.

Chvíli mlčeli. Pak se Karel zeptal: „Odkud o těch mých smrtinách víš? Za prvý

nemyslím, že bych se s tím někdy chlubil. Za druhý, měl jsem vždycky kredit. To, že ho právě nemám, jsem se dozvěděl až včera večer.“

„Já až dneska,“ zasmál se Milan.

„Že já ho nemám? Od koho? Proč by ti to Prokop říkal?“

Milan chvíli mlčel, pak se zasmál. „Neřekl mi to Prokop. Objevil ses v databázi.“

„V jaký databázi?“

„V databázi těch, který se patrně nebudou chtít nechat dotlačit do penálu jen proto, že to zapadá do byznys plánu sociální pojišťovny. Sociálně nepřizpůsobiví jedinci, se jim říká. Esendžejové, hláskováno anglicky.“

„Co je to za databázi? Kdo ji dělá?“

„Ten kdo ji asi potřebuje, ne? Tvoje pojišťovna, vole.“

„Ty pro ní něco děláš?“

„Já ne. Ale doneslo se to i jednomu neformálnímu občanskému sdružení. Jak se to stalo, není fakt důležitý, Karle. To důležitý je, že se nechceš smířit s tím, jak ti nastavili mantinely.“

Jestli o něco vůbec nestál, pak o to, aby tohle o něm někdo říkal. „Milane, nech si ty kecy od cesty. To přece není jen tak, octnout se během necelých čtyřiaadvaceti hodin v nějaký databázi, do který máš přístup třeba ty. Sorry, vole, ale proč zrovna ty? Víš, co je to právo na soukromí? A právo na ochranu osobních údajů? Co je to zač, to tvý sdružení?“

„Dej si raději ještě dvojku a uklidni se,“ napráhl k němu Milan otevřenou dlaň. „Mír. Musíš mi věřit, že to není žádná levárna. Jen si tě někdo z lidí, co ses jim dostal v rámci smrtinového programu do počítače, všimnul a zjistil, že máte podobnou chemii. Tedy, rozumíš co myslím?“

Že by MUDr. Sawaladge? Vypadal docela sympaticky. Ale taky to mohl být někdo jiný, komu smluvní lékař pojišťovny výsledky vyšetření postoupil a kdo je vyhodnocoval. Nebo někdo, kdo hodnotí záznamy vyšetření a odhaduje rizika... nějaký pojišťovací analytik. Vlastně je to jedno. Zato však není jedno, že pouští informace, takže se dostanou třeba k Milanovi. I když, zaplat' pámbu, že k Milanovi. Je to kámoš.

„Hele, víš co?“ obrátil se k němu. „Vynech mě. Jasně, smrtiny se mi nelíběj, ale bejt v parátech nějakýho endžiou se mi taky nechce. Zapomeňte na mně.“

„My jsme z tebe esendžeje neudělali. Pojišťovně si stěžuj.“

„Jenže jak přišli na to, že chci bejt nějakej váš esendžej. Já, na rozdíl od tebe, jsem zákony vždycky dodržoval, alespoň pokud to šlo. A nějaká hra na tajný bratrstvo mě nezajímá.“

Milan se nadechl a spustil jak předvolební řečník. „Zákony? Pro koho jsou ty tvý zákony? Leda tak pro odrostlý raftáky a inlajnbruslaře. Nebo pro ty, co ještě nevědí, co to jsou to brejle na čtení? Já nevím, jak ty, ale jejich zákonama se já řídit nehodlám.“

Frankovka z Moravy, přestože z ní globální oteplování údajně má dělat něco o třídu lepšího než bývala za Klause, nebyla nic moc. Přesto jí do sebe nalili každý

láhev a nějakou jablečnou pálenku – skoro jako calvados, vole, tvrdil Milan – navrch.

Jediné, co z Milana vylezlo, bylo další pozvání. Scházeli se s partičkou vzpurných a vedle stesků na ústrky, které jim zdravím oblouzený svět den co den připravoval, hledali i cesty, jak se vzepřít osudu a zákonu. Připomínalo mu to partu absolventů odtučňovacího kursu, kteří se sdělováním vlastních historek posilují, aby se hned zítra nepřejedli. I když jeden rozdíl byl zřejmý: esendžejům nikdo nic ne nabízel. Teda kromě jediné věci.

Řekl to Milanovi a ten nic nenamítal.

Když Milan zmizel za dveřmi s malůvkou, v níž panáčka mohl poznat jen ten, kdo měl alespoň půl promile alkoholu v krvi, něco ho napadlo. Zeptal se barmanky, kde má terminál veřejné informační sítě. Zadal si sbírku zákonů a klíčové slovo DPS.

„Dokonalý zákon je protimluv. Každý má svou díru,“ oznámil pak Milanovi, když se pak vrátil ke stolu. „Jako všechno na světě. Já tu díru najdu. To si piš, že ji najdu, vole.“

***

Když se s Milanem zvedli, chtěl si nejdřív zavolat taxíka, ať to stojí, co to stojí. Pak se v něm něco vzepřelo: pojede sockou. Stejně tam dneska patří. A kromě toho, vůbec neměl chuť na kyselý ksicht nějakého taxikáře, který bude ohrnovat nos nad ožralým dědkem.

Pokaždé, když se mu v kapse ozval Prokop, stiskl červenou. Kolikrát volal, už nevěděl. Přestal si toho všímat, když na Skalce přestupoval na metro.

Rozhlédl se po poloprázdném vagónu. Lidé seděli po jednom, jen v přední části stáli zády k němu dva muži. Stejně jako v autobusu i tady převažovali ti, kdo stihli odmaturovat ještě za komunistů, mezi nimi sem tam nějaké dítě nebo přistěhovalec. Zdraví, silní a úspěšní pětatřicátníci se zdravými, štíhlými a krásnými partnerkami se tu promítali jen v reklamách, které svítily v oknech.

Prošel na druhý konec vagonu, rozvalil se v prázdné sedačce a zavřel oči. Když je znovu otevřel, stála nad ním dvojice mužů.

„Revize jízdenek,“ řekl jeden a nastrčil mu před nos placku.

„Já – nemám žádnou,“ řekl Karel Hlávka.

„Táhne to z něj jak ze Švejka kontušovka,“ zasmál se druhý chlap.

„Já už jezdím zadarmo. Mám na to nárok.“

„To by moh’ říct každěj. Sešlej jste dost, ale na tolik zase nevypadáte. Máte ajdý?“

Hlávka sáhl do náprsní kapsy saka. Ještě než ji prošmátral, vybavil si, že osobní průkaz leží na zadním sedadle jeho Toyoty. Zkusil se zatvářit překvapeně. „Asi jsem ho zapomněl... nejspíš.“

„Tondo, máš identikit?“ řekl ten menší a oprsklejší.

Říkalo se tak malému přístroji, který nosil každý policajt. Vypadal jako baterka a dala se s ním z oční rohovky okamžitě ověřit identita každého.

Druhý revizor vydoloval přístroj z kapsy, zasvítíl mu do pravého oka a pak si přečetl výsledek. Metro přitom přešlo stanicí Jinonice, kde měl vystupovat.

Ten oprsklejší ho stačil poučit. „Víte přece, že sebou máte mít osobní průkaz, když chcete jezdit veřejnou dopravou zdarma, ne? To vám nikdo neřekl? To se dívím, ve vašem věku a taková nerozumnost. Mohlo by vás to stát dvě stě euro pokuty.“ Pak se rozesmál. „Hele, pán má dneska smrtiny! Pěkněj dárek, taková pokuta.“

„Nech ho, když už ty smrtiny tak hezky oslavil,“ řekl druhý s identikitem, který hrál ve dvojici zřejmě roli dobráka. „Dáme mu jako dárek, že mu nedáme pokutu. On už si teď bude pamatovat, že má papíry nosit sebou, co?“

„Co je vám do mejh smrtin? To už je taky v identikitu?“ podivil se Hlávka.

„Samozřejmě. Víme o vás všechno. Všecko, co potřebujeme, pane Hlávka.“

***

Než se dostal domů, byla už téměř tma a podařilo se mu skoro vystřízlivět. Klára pořád nevolala. Prokop už toho taky nechal. Došlo mu, že je na to všechno sám. Nádherně sám.

Sáhl po láhvi s Lagavulin a sedl si k počítači. Musel si přece po těch patocích spravít chuť.

Za půl hodiny věděl, co udělá. Tenhle zákon nepočítá s lidmi, kteří jsou odsouzeni za nějaký trestný čin. Jakmile člověka jednou zavrou, nikdo ho v kriminále se smrtinami neotravuje. Trik spočívá v tom, že se zákon tváří jako institut, který zvyšuje kvalitu života a poskytuje ne pouhé právo, nýbrž přímo výsadu dobrovolně to zabalit. Kdo se však dopustí zločinu, musí být logicky výsad zbaven. Včetně výsady dobrovolně a se státní podporou umřít. Za trest musí hnít v kriminále tak dlouho, dokud si trest neodpyká, případně dokud nebude propuštěn za dobré chování dřív. Rozum to nebere, ale hadí mysl právníkova to vezme.

Když člověk nemá peníze, dobré kontakty nebo štěstí v loterii, může dobrodini dobrovolného ukončení pozemské pouti uniknout do kriminálu. Samozřejmě že zločin, který ho tam přivede, nemůže být ledajaký a musí mít takovou váhu, aby byl zbaven občanských výsad.. Nějaké znásilnění v parku nebo defraudace by asi nestačily. Chce to něco, co zazní. Co by si zasloužilo alespoň dvacet vteřin ve zprávách z metropole hodně blízko prajmtajmového reklamního bloku. Nějakou vymakanou vraždu třeba. Smyslem cvičení musí být doživotí v nápravném zařízení pro seniory.

Mladší syn Tomáš mu o seniorkrimu, jak tomu říkají, jednou vyprávěl. Musí odpovídat směrnícím Evropské unie a dohlíží na ni Human Rights Watch. „Když to hodně zjednoduším,“ smál se tenkrát Tomáš, „tak se seniorkrim od Domova šťastného stáří pro bonitní klienty privátní pojišťovny liší jen v tom, že návštěvy tam nesmějí každý den, ale jen jednou za měsíc. Jenže copak do nějakého Domova šťastného stáří jezdí návštěvy častěji?“

Ještě chvíli se díval před sebe, aniž vnímal monitor měkce zářící do šera pracov-

ny. Pak si všiml skleničky, která netknutá stála na stole.

Než stačil donést panáka k ústům, zabzučel mobil. Rychle upil, skleničku schoval za vázu a stiskl zelené tlačítko videospojení.

„Tady je Dana. Dana Burešová, kurátorka. Hrozně se omlouvám, že volám takhle večer, pane Karle, ale podle pravidel –“

Rázem věděl, co udělá.

„To je skvělé, že voláte, Dano. Měl jsem spoustu času přemýšlet o všem, co jste mi ráno říkala. Hele, kde teď zrovna jste?“

„Pořád ještě v kanceláři. Ani nevíte, jak jste mě potěšil, pane Karle. Myslela jsem si hned, že si to rozmyslíte. Ale chtěla jsem vám taky říct, že se mi nepodařilo vám během dne sdělit všechna vaše práva a související s aktivací režimu DPS, jak to vyžaduje zákonná úprava, a proto bych –“

„To se snad smí říkat po telefonu?“

„Nemělo by se to tak dělat, ale –“

„Co se na to takhle sejít, Dano? Už jste večerela?“

„Ne. Ale... Už mám něco domluveného.“

„Tak to zrušte. Hele, Dano, za půl hodiny tady zazvoňte a rozhodneme se, co dál.“

***

Kurátorka zazvonila jen šest minut poté, co uplynula půlhodina, kterou jí nadiktoval. Od rána, kdy se viděli poprvé, uplynulo třináct hodin.

„Nemyslete si, že jsem přišla večeret, pane Hlávko,“ spustila, jen co otevřel. „A vůbec, nepůjdu ani dovnitř, můžeme to vyřídit tady na chodbě.“

„Ani náhodou,“ usmál se co nejdědečkovštěji. „Snad si můžeme na chvíli sednout, abyste mi to vysvětlila. A říkejte mi, prosím, zase Karle... moc se mi to líbí.“

„Ne,“ vyrazila a bez nadechnutí pokračovala. „Chci vám říct, že podle ustanovení Zákona Sto devadesát dva lomeno dva tisíce devatenáct sbírky o datu ukončení pozemské pouti a s ním souvisejících podzákonných norem, zejména pak vyhlášky Ministerstva sociální péče máte následující práva a z nich vyplývající povinnosti.“ Nadechla se a sklonila oči k listu papíru, který držela v ruce.

„Dejte to sem a pojdte dál,“ vytrhl jí papír z prstů. „Ráno jste se vnucovala, že si na to sedneme.“

„A vy jste mě ráno zase vyhodil.“

„Vždyť jsem vám už říkal, že jsem za ten den na spoustu věcí změnil názor. Prosím,“ ukázal jí dovnitř. „Nebo vám ty papíry nevrátím. Určitě potřebujete, abych je podepsal.“

Vystrčila bradu, aby dobře viděl, jak pevnou má vůli a propochodovala kolem něj do bytu.

Vzal jí za ruku. „Budete jíst? Mám tu moc dobrou musaku.“

„Takhle intimní vztahy s klienty zásadně nenavazují.“

„Ale já nechci, abyste se mnou šla do postele.. Chci vám jen dát najíst a napít, děvenko.“ Hannibal Lecter by se nedokázal usmívat důvěryhodněji než on.

Neochotně si sedla do repliky židle od Görstela, kterou jí galantně odtáhl od stolu. „Vraťte mi ten formulář, ať vám to můžu dočíst.“

„Při jídle se nečte. Je to jednak nezdvěřilé, jednak nezdravé. Ale když musíte...“ Položil papír na tmavomodrý ubrus s motivy slonů doprostřed stolu.

Vzala ho do ruky a sklopila oči. Nezaváhal ani vteřinu.

Jako prst tlusté gumové švihadlo, které si kdysi Klára pořídila s naivní představou, že bude každé ráno cvičit, jí hodil přes ramena a prudce zatáhl..

Kurátorka vyjekla; nejdřív úlekem, potom bolestí. Křečovitě sevřela ruce, ale papír nepustila.

Vší silou švihadlo stáhnul, zauzloval kolem opěradla a židli pak přirazil ke stolu. Z kapsy saka vytrhl černou pletenou lyžařskou čepici a natáhl ji kurátorce přes hlavu jako kuklu. Potom ještě jednou uzel na švihadle přitáhl.

Pokusila se vstát i se židlí. Ale ještě dřív, než se jí to podařilo, přirazil židli ke stolní desce a volné konce švihadla uvázal kolem noh stolu. Pak všechno ještě pojistil silným popruhem, kterým vázal na střechu auta člun.

Ječela dál, ale ne všiml si toho. Klidně přešel ke komodě, na které stál přehrávač, navolil Orffovu Carminu Buranu a zesílil zvuk.

Nechal Orffa dohrát až do konce.

„Promiňte, ale nešlo to jinak,“ řekl potom. „Neposlouchala byste mě. Vždycky vás zajímalo jen to, co jste mi chtěla říct vy, a bylo vám úplně jedno, co vám chci povědět já.“

Vzlyky zpod kukly přerušilo dlouhé zakňučení.

Vstal z křesla a strhnul jí kuklu z hlavy. I když vlasy měla zplihlé a po tvářích jí jak struska stékaly tmavošedé potůčky slz smíšených s líčidlem, byla pořád hezká. A mladá, odporně a zároveň krásně mladá.

Musíš se ovládat, kousl se do rtu. Nesmíš působit jako žádný nadržžený násilník, ale jako opravdový vrah.

„Co jsem ... co jsem vám... já ne...“ zadržavě vzlykla.

„Otravujete mě. Vůbec jsem nestál o to, abyste se mi tu někdy objevila. Nacpala jste se mi do života. Můžete si za to sama,“ víc štěkal, než křičel.

Obešel stůl, posadil se přímo před ní a chvíli se na ni jen tak díval, jak se chvěje a vzlyká. Najednou mu došlo, že neví, co si teď počít. Jeho plán tady končil a situace se nevyvíjela tak, aby inspirovala k rozumné improvizaci. Jenže nějak to přece skončit musí!

„Určitě jste si tenhle večer takhle nepředstavovala. Ale já taky ne, to mi věřte. Myslíte si snad, že jsem si plánoval, že si vás tu takhle přikurtuju? Ráno jsem dokonce doufal, že už vás nikdy nespatřím, že se mi podaří nějak se tomu vašemu úřadu vykrotit, a to jsem vás viděl poprvé v životě. Jenže jak vás jinak donutit, abyste

mě vzala vážně? A nejen vy sama, ale všichni, kdo mě chcete postrkovat a odstrkovat, protože už jen překážím. Jasně, z vašeho hlediska vlastně dělám jediné, zatěžuju systém. A vy mi proto dáváte velkomyslnou šanci to nedělat a dobrovolně se rozhodnout nepřekážet. Tak proč se, hergot, divíte, že se člověk vzepře?“

Prudce zavrtěla hlavou. „Nedivím se! Já se nedivím, opravdu,“ hlasitě zašeptala. Hlasivky jí evidentně vypořádaly službu. „Neubližujte mi.“

„Musím, milá dámo, bohužel musím. Když se tomu vašemu systému chci vymknout, musím vám prostě ublížit. Dost, abyste mě za to zavřeli. Jen když vám dost citelně ublížím, přestanete mě obtěžovat otázkama, kdy už konečně přestanu překážet, a přestanete mi dávat rady, jak sám sebe zlikvidovat. Jen tak přijdu o právo dobrovolně umřít. A přitom by stačilo tak málo. Myslet taky na lidi, a ne jen na ten váš idiotskej systém. Tohle je jediná cesta, jak vám uniknout. Musím vás...“ Přejel si prstem po krku, jak to znal z filmů.

Napřáhl ruce, aby jí stiskl krk. Prsty se setkaly na drobounkém ohryzku, avšak nic víc. Nedokázal je sevřít. Změklost a zplihlost z prstů stoupala do předloktí a paží, až mu ruce bezvládně klesly dolů. Jako vrah byl naprosto impotentní.

Sebral veškeré zbývající síly a uvolnil přezky na popruhu. Když nešikovně rozvazoval uzel na gumovém švihadlu, zlomil si nehet na palci pravačky.

Odtáhl židli od stolu.

Civěla na něj, neschopná pohybu.

„Co čumíte? Rozmyslel jsem si to.“

Pořád se nehýbala. „Já... já... já...“ snažila se najít ztracený hlas a pak se znovu rozkvílela. „Já jsem se asi počůrala.“

„Promiňte,“ řekl bezbarvě, „ale tohle jsem teda opravdu neměl v úmyslu.“

Pořád se nehýbala.

„Kde máte ten svůj idiotskej papír?“

Pořád ještě svírala zmuchlaný formulář v křečovitě sevřené pěsti. Natáhl se po něm, uhladil ho, z police na knihovně vzal černý fix a podepsal ho. „Tu máte to své poučení. A byl bych rád, kdybyste šla.“

U rohové skříňky sáhl po láhvi a nalil si plnou sklenici. „Než si to rozmyslím,“ řekl nepřesvědčivě do zdi.

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Jabkobraní

Na Mělnicku, Litoměřicku, na jihu Moravy a snad i v Praze se slaví vinobraní, jinde při sklizni švestek trnkobraní, já si ale v této době slavím malé soukromé jabkobraní. Oprávněně – přes podivný ráz jara a léta bude u nás letos úroda jablek pěkná; ta časnější už jsme otrhali, teď kolem svatého Václava přicházejí na řadu stromy další. Mnoho práce nebude s dvěma mladšími, protože to jsou nižší polokmeny – říkám jim stále „nové“, i když jsem je sázela už před dvaceti třiceti lety. Teprve nedávno se však pořádně rozplodily, ale pořád ještě nedávají ovoce tolik jako jabloň nejstarší. Stará a schýlená byla, už když jsme si domek na venku pořizovali, tehdy počátkem sedmdesátých let měla rozrostlou korunu vysokou do prvního patra s dlouhými dolními větvemi, sahajícími málem k zemi. Rodila však jen pár malých kyselých jablíček, a tak není divu, že mě radilové ze sousedství i z rodiny nabádali, abych ji porazila a raději vysadila stromek nový. Nedala jsem na ně, a nelituji toho. Stačilo občas strom obrýt, prořezat suché větve a vlky, za sucha zalít a jabloň nabrala nové síly a odměňuje se požehnanou úrodou jablíček sice ne velkých a nablýskaných, jaká se prodávají v supermarketech, zato na rozdíl od nich šťavnatých, křehkých a sladkých (což bohužel láká houfně vosy a ptáky). Ovšem nejen vitaminy nám tento strom poskytuje, máme z něj i nehmotný užitek: v máji se obalí spoustou květů, za letních veder poskytne stín, na podzim pak potěší i barevným listím – které pokorně shodí, aby se v zimě a hlavně v předjaří uvolnila slunci cesta k prochládlému domu. Nebyli ti naši předci hloupí, když u chalup pěstovali právě ovocné stromy, myslím, že to bylo chytřejší než nasázet na okraje trávníků módní tuje a zeravy, sice elegantní, ale po celý rok stejně nudné.

Nejen z jabloně mám na podzim radost, ale také z ořechu, pravděpodobně stejně starého jako ona jabloň; oba jsme zdělili po předchozích majitelích (a ti zřejmě ještě po Němcích, jichž tady na severu Čech bývala většina). Také tomuto stromu mí rádcí už věstili brzký konec. Minimálně dvakrát, když v zimě omrzl, mu málem určovali datum „smrtin“ (co to znamená, vědí čtenáři Veisovy sci-fi povídky). Ani já jsem se však k němu zpočátku nezachovala dobře, to když jsem dopustila zvednout kolem něj terén a pohroužit ho do země víc, než mu bylo zdrávo. Teprve když se kořeny prodraly k povrchu, což dosvědčuje zvednutá kamenná dlažba na dvorku, začalo se mu dařit; asi opravdu platí to, co se na venkově říká - že se totiž ořechu, aby rodil, má dupat po kořenech. Teď tedy už oříšků na podzim shazuje tolik, že každý, kdo vyjde na dvůr, musí obzvláště opatrně našlapovat, aby je nezničil. V létě se navíc i ve stínu tohoto stromu hezky odpočívá, a to tím spíše, že snad prý také odhání mouchy. Nevím, možná je to pravda, možná jenom vůbec much v po-

slední době ubylo. Vesničané po pádu železné opony maso kupují v Lidlu nebo v Albertu, zbourali chlívký, kurníky a králíkárný. Vůbec se veskrze modernizují – nechodí už v montérkách a šatových zástěrách a domky a zahrady si upravili podle televizních reklam a seriálů. Ubylo jak zeleninových záhonů a bramborových políček, tak ovocných stromů – když už některý zasadí, tak nízký, aby se dal pohodlně česat – a stín pak v létě hledají pod slunečníkem s reklamou na kolu.

To já mám s tím česáním ovoce dost potíží. Kdysi jsem mívala – možná také ještě po Němcích – vysoký dřevěný žebřík, ale sama jsem ho nezvládla nikdy postavit, umím ho jenom dole „zašlápnout“. Když už začal trouchnivět, pořídila jsem si žebřík moderní, trojdílný, lehký z hliníku. Jenže ani ten – je-li rozložen do maximální délky – sama nepostavím. To pak čekám, až se u nás zastaví náš dobrý soused pan Veselý; u kafe ho požádám o pomoc, on žebřík postaví (já zašlapuji), ale než aby čekal, kdy bude třeba jej přesunout na druhou stranu, raději se chopí košíku sám a vystoupá k vrcholu stromu. Ostatně i ten nový žebřík se nedávno porouchal, to když mi pan Veselý chtěl sám od sebe spravit okap, a žebřík – snad že jsem ho dole nezašlápla – se skácel. Soused – narozený před druhou světovou válkou – naštěstí ten pád přežil, žebřík (podstatně mladší) ale ne; nu, tak budeme mít jen žebřík dvoudílný, jablka nahoře necháme ptákům – stejně si s panem Veselým říkáme, že už se nám do takových výšek lézt nechce. A mladších lezců, ochotných, mrštných, bez závratí, se v poslední době jaksi nedostává. Mají jiné starosti, zájmy a radosti – buď jim to přáno, kdoví, co na ně ještě v životě čeká.

Ani když sázíme nové stromky nevíme, zda a jak vyrostou. Kořeny několika jabloněk, které jsem kdysi koupila, zlikvidovali hraboši, hrušky mi zplaněly, meruňky zabila mrtvice, ryngle a švestky se potýkají se šarkou a mšicemi a těm stromkům, co vydržely, trvalo celou jednu generaci, než se dostaly do plné síly – teď rodit mají vlastně v popisu práce. Mám z nich samozřejmě radost, ale přece jen větší mám z těch dvou letitých, předválečných stromů, kterým se podařilo překonat jak špatné zacházení, tak mnohá protivenství mrazů, mokra, suchopárů i krupobití, a které nám skýtají hojnost plodů. Proto budiž pochváleny.

A pochválení budiž i jubilující profesori, o nichž jsme ve VNR tentokrát psali.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 440 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnr@lf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

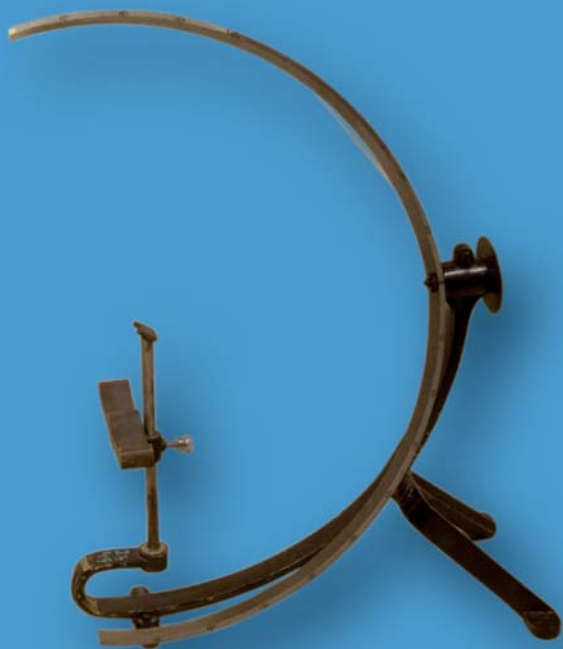
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2010 *revue* 4

Československo
Demokracie
Karel IV.
Luther
Maorové
Morálka
Nobelova cena
Pacienti
Promoce
Vize UK

Perimetr, počátek 20. stol.

M. Anděl
Z. Bárta
V. Hampl
J. Hermach
J. Pehe
P. Pithart
I. Pondělíček
J. Ramba
V. Špidla
J. Topol

VITA NOSTRA REVUE

19. ročník, číslo 4

Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 17. 11. 2010

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

V. Špidla: Smrt Československa	4
J. Pehe: Jaká je budoucnost demokracie?	6
J. Boudal: Když volby nestačí aneb jak se zbavit kmotrů	8
H. Holcnerová: Lidská práva	9

QUOD BONUM

M. Anděl: Projevy děkana k nováčkům a absolventům	12
Absolventi	20
R. Rokyta: Historie Fyziologického ústavu 3. LF UK	22
Nejlepší publikace	26
Nová učebnice	26

ALMA MATER

Pražský 17. listopad 2010	28
V. Hampl: Získejme pro své sny podporu společnosti	28
S. Elčič: Hájit svobodu je soustavná činnost	32
Kritika a apel	34
Zpráva České konference rektorů	34
Den vědy	35
Na otázky VNR odpovídají dva rektori	35
M. Fleissigová: Lituji	37

VĚDA

Nobelova cena za lékařství	40
L. Fialová: Děkuji, že jste mi daroval život	40
M. Černá: Humánní biomonitoring (HBM) jako nástroj k odhadu expozice chemickým látkám z prostředí, zátěže populace a nežádoucích zdravotních účinků	46
J. Ramba: Dobře utajený úraz Karla IV.	50

OŠETŘOVATELSTVÍ

Konference o etice	60
J. Heřmanová: Sestra a odpovědnost	60
H. Svobodová: Jak učit respektu k důstojnosti člověka?	65
R. Rozbroj: Utrpení a bolest z pohledu filozofie	69
R. Honzák: Mým sestřím	75
J. Neumannová ml.: Sociální práce u protinožců	76

O TEMPORA O MORES

Z. Bárta: Bylo i hůř	80
J. Topol: Lepší svět nikdy neexistoval	82
I. Pondělíček: Morálka nejde ruku v ruce s pokrokem	85

TEXT

J. Hermach: Sváteční přemítání	92
--------------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

P. Pithart: Betlémy	106
---------------------------	-----

Obrázek na obálce z katalogu výstavy Historické lékařské nástroje a pomůcky (Praha, 1. LF UK a Zdravotnické muzeum, 2008)

Kresby v textu: Martina Špinková

RES PUBLICA

PROBLÉMY DEMOKRACIE

MOŽNOSTI OBČANŮ

Vladimír Špidla

Smrt Československa

Státní svátek 28. října je dobrou příležitostí se zamyslet nad osudem Československa.

Narodil jsem se jako občan Československé republiky. Československo zůstává součástí mé identity. Svým způsobem se stále ještě cítím Čechoslovákem a rozpad společného státu chápu jako selhání tehdejších elit.

Československo, vzniklé na troskách z první světové války, se zrodilo jako komplikovaný průsečík vůle vítězných mocností a vůle tehdejších národních elit. Vznikl tak stát s mnoha vnitřními problémy, se kterými neměla tehdejší politická elita mnoho zkušeností. Okamžik zrodu otevíral i řadu témat, která se nám nyní ve světle historie zdají zcela absurdní. Jen namátkou: otázka kolonií v Africe, propojení koridorem s Jugoslávií (podle vzoru Gdaňského koridoru), úvahy o připojení území mezi hranicemi a Drážďany.

Nový stát měl ze všech hledisek komplikovanou vnitřní strukturu a nebyl si jist odpověďmi na většinu otázek. Nebyli jsme si jisti, zda existuje československý národ, nebo samostatně Češi a Slováci. Nebylo nám jasné, jaký vztah se slovenskou částí republiky máme vytvořit, otázkou samou o sobě byla Podkarpatská Rus, bolestně otevřená zůstávala otázka postavení německé menšiny.

S odstupem času je zřejmé, že Československo bylo nejen nástupnickým státem po zaniklé říši, nýbrž že bylo daleko více jejím dědicem, než jsme často ochotni připustit.

Prvním dědictvím byla složitá národnostní struktura. Na československém území žili Češi, Slováci, Němci, Maďari, Poláci, Rusíni. Každá z těchto skupin měla své samostatné ambice.

Veškerá politická elita se kulturně a politicky zformovala v době Rakouska-Uherska. Všechny naše největší politické osobnosti byly v roce 1918 již dospělými lidmi a mnohdy v pokročilém věku.

Totéž platí o naší kulturní elitě. Většina našich nejsilnějších osobností se zformovala v době před první světovou válkou a značná část z nich alespoň díl kariéry prožila ve Vídni.

V politickém důsledku to znamenalo, že konfliktní linie rakouské politiky byly přítomné i v politickém životě meziválečných republik.

Kromě zcela nepochybných konfliktů dílčích nacionalismů to byl i svár mezi liberalismem a konzervativizmem či sváry sociální.

První republika byla svým způsobem prosazením liberálně pokrokových idejí zrozených v těle Rakouska-Uherska. Druhá republika pak byla výronem idejí konzervativních opět zrozených již dávno před rokem 1918.

Svým způsobem se Československo podobalo Kakánii Roberta Musila. Bylo státem, o jehož hodnotě nikdo nepochyboval, ale s jehož identitou si nikdo nebyl až tak jistý.

Zlomovým okamžikem byl rok 1938. Bez ohledu na to, zda mělo, či nemělo cenu klást vojenský odpor, sám fakt kapitulace bez boje ideu Československa ještě oslabil.

Vývoj po roce 1989 byl příležitostí k novému zrodu Československa. Mezinárodní tlak neexistoval a vnitřní demokracie otevírala nové možnosti pro formulování autentického konceptu státu.

Nálada občanů jak na Slovensku, tak i v Česku byla pročeskoslovenská. Strany, které měly ve svém programu rozdělení státu, ODA na české straně a SNS na slovenské, obdržely jen velmi slabé procento hlasů.

V okamžiku, kdy se již projevil tendence k rozdělení státu, vzniklo spontánní hnutí pro referendum o této otázce. Získalo tehdy na české straně během několika týdnů na milion podpisů a na slovenské kolem tří set tisíc.

Pokud by se tehdy referendum uskutečnilo, byl by to nový a definitivní vznik Československa jako projev svobodné vůle jeho občanů. To by byl základ daleko pevnější identity než základy předchozí.

Je temným okamžikem tehdejších dějin, že politické elity se z různých důvodů vydaly jinou cestou, již charakterizuje mj. pasivita Václava Havla. Chování tehdejších protagonistů, Václava Klause a Vladimíra Mečiara, se pohybovalo na hranici ústavnosti. Přísaha ústavních činitelů nedávala možnost k tak přímočaré akci, jakou bylo rozbití společného státu. Po mém soudu jediný ústavně zcela konformní postup bylo vyhlásit referendum a jednat na základě jeho výsledku.

A tak jsme v roce 1992 zažili to, co se až příliš často opakuje v našich dějinách. Hodnota společného států, ač tušená, nebyla dostatečně hájená. A to je osud všech hodnot. Pokud se nehájí, umírají.

Právě tak zemřelo i Československo.

Aktualne.cz 26. 10. 2010

Jiří Pehe

Jaká je budoucnost demokracie?

Demokracie, onen nejlepší ze všech špatných politických systémů, jak by řekl Winston Churchill, čelí vážným problémům. Upadá role politických stran, klesá volební účast, nastupují nové komunikační technologie, které mění způsob účasti občanů na veřejném životě.

Rada Evropy, coby klub evropských demokracií, proto uspořádala v arménském Jerevanu ve dnech **19.-21. října mezinárodní konferenci na téma budoucnosti demokracie**, na níž pozvala současné i bývalé politiky, zástupce think-tanků, občanského sektoru a akademického světa. Hlavní projev pronesl bývalý polský disident a nyní šéfredaktor deníku Gazeta Wyborcza Adam Michnik.

Z diskuze vyplynula řada zajímavých závěrů a doporučení, které RE po další diskusi zveřejní v oficiální podobě. Zde jsou nejdůležitější zjištění a doporučení v neoficiální podobě:

Stále větší počet lidí dnes žije ve vzájemně propojeném světě, který přesahuje hranice i měřítko tradičních demokratických systémů, jež vznikly v rámci národních států. Výsledkem je **rostoucí propast mezi touto globální realitou a existujícími strukturami národního vládnutí**.

Tato situace volá po novém vztahu mezi různými (na jedné straně tradičními, národními, na druhé novými, nadnárodními) aktéry demokratického procesu a po rozšíření nových forem účasti v demokratickém procesu (přímá demokracie, občanská společnost organizující se na internetových sociálních sítích atd.). Je přitom důležité, aby neoslabovaly zastupitelskou demokracii tam, kde může jen ona nadále hrát hlavní roli.

V důsledku globalizace se stalo tradiční spojení mezi občanem a jeho národním státem problematické, navíc se národní státy musejí potýkat se začleněním lidí, kteří nejsou jejich občany, do demokratického procesu. Tato situace si žádá, aby evropské demokracie hledaly nové formy začlenění „ne-občanů“ do demokratického procesu.

V důsledku globalizace je **stále více rozhodnutí, jež se týkají budoucnosti celých národů, přijímáno nestátními aktéry**, s malou nebo žádnou účastí těch, kterých se to týká, nebo jejich zvolených zástupců. Je třeba urychleně najít způsoby, jako tyto nestátní aktéry učinit politicky odpovědnými vůči národním státům i nadnárodním institucím vytvořenými národními státy.

Zároveň je ale zřejmé, že **stále větší počet problémů lze dnes řešit jen na nadnárodní úrovni**. Tento vývoj oslabuje národní instituce politické reprezentace, ale zároveň nabízí možnost posilování občanské společnosti na nadnárodní úrovni.

Demokratický systém na národní úrovni se také ocitá pod rostoucím tlakem proto, že **veřejný prostor je stále více kolonizován soukromými zájmy**, což zužuje prostor pro demokratickou interakci. Rada Evropy a další organizace pracující pro demokracii musí najít nové způsoby, jak chránit veřejný prostor, například v podobě nových forem veřejnoprávních médií.

Média mají sociální a politickou odpovědnost a nemohou být ovládána jen tržními silami.

Je třeba najít způsoby, jak **chránit demokratický systém před jeho zneužíváním silami, které využívají jeho otevřenosti a mechanismů k destrukci lidských práv a vlády zákona**. Současný růst extremismu a radikalismu, založených na rasismu a xenofobii, jsou projevy těchto trendů, kterým se demokraté musejí účinně postavit.

Je přitom nutné se **více otevřít novým formám demokratické participace, které souvisejí s novými komunikačními technologiemi**. Důležité je zejména hledat urychleně způsoby, jak přibývající občanské aktivity, odehrávajících se v kyberprostoru, zejména na různých sociálních sítích, učinit produktivními pro demokratický proces. Mnohé aktivity jsou jen jednorázové, poháněné spíše zábavou než občanským uvědoměním, což může mít pro demokracii závažné důsledky, neboť ta nemůže přežít bez strukturované občanské společnosti a seriózního veřejného diskurzu.

Demokracie není udržitelná bez demokratické kultury. Proto je důležité najít nové formy vzdělávání k demokratickému občanství a respektu pro lidská práva.

V tomto procese mají v demokratických zemích zásadní úlohu školy na všech úrovních.

Demokracie je proces, nikoliv konečný stav. I proto je třeba prosadit, **aby byly všechny členské země Rady Evropy otevřeny monitorování kvality svých demokracií a aby se řídily doporučeními institucí RE a dalších organizací.**

Všechny členské země se přitom musejí řídit stejnými závazky a kritérii.

Deník Referendum 26. 10. 2010

Když volby nestačí aneb jak se zbavit kmotrů

Není divu, že řada lidí v mém okolí propadá skepsi. Je vůbec možné zbavit se standardními demokratickými prostředky partiček kmotrů, podnikatelů a politiků, kteří slušně bohatnou z veřejných zakázek, zisků městských firem, rozprodeje obecního majetku a odměn od developerů, dokážou-li obsadit obě velké strany?

Samozřejmě, že je to možné. Respektive: nemáme nárok propadat skepsi a apatii, dokud jsme všechny ty standardní demokratické prostředky opravdu nevyzkoušeli. A volby opravdu zdaleka nejsou všechno, čím jest občan ozbrojen.

Bylo by nesmírně užitečné, kdyby voličská nespokojenost vyústila – alespoň ve větších městech – ve vznik takzvaných watchdogových iniciativ či organizací. V mnoha zemích je to „standardní demokratický prostředek“ kontroly moci, a poměrně silný, v Česku zatím nepřiliš doceněný. Klientelismu se totiž dobře daří tam, kde na něj nikdo nevidí, a to je bohužel častý případ. Namátkou několik technik, které mě napadají:

Například postup, který se osvědčil Inventuře demokracie: vytipovat si několik pravidel, které mají platit na každé radnici otevřené víc občanům než kmotrům, vzít kameru, začít obcházet jednotlivé zastupitele a chtít po nich, aby je zavedli. Už jen reakce na to mohou dobře ukázat, kdo chce na radnici skutečně hájit veřejný zájem a kdo se transparentních pravidel děsí jak čert kříže.

Velmi efektivní a na Západě hodně využívanou technikou jsou mapy obchodních, rodinných a přátelských vztahů konkrétních politiků a podnikatelů; často nepotřebují velký komentář.

Zajímavý nápad je také mapa městských kauz, před nedávnem s takovou věcí přišli na www.praguewatch.cz. Můžete se tak podívat, kde všude ve městě něco nevhodně prodali, zničili a tak podobně, kdo z toho asi něco měl a který úředník či politik to odklepl.

Anebo prostě vzít kameru a natočit, kdo s kým hraje golf na hlubockém hřišti, které nechal pan Dlouhý postavit z evropských peněz na drogovou prevenci. Nápadům se prostě meze nekladou.

Další velká porce práce je, řekněme, intelektuálně-právní. Měli bychom zahájit podrobnou veřejnou diskuzi o tom, nakolik jde kmotrům na ruku současné právní nastavení dozorčích rad (odměny, mnohoobročnictví atp.), pravidla komunálních voleb, která víceméně neumožňují „vykroužkování“ a další věci, které je nutno řešit na celostátní úrovni. Bude dobré podívat se do zahraničí, zda tam něco nemají vymyšleno lépe, případně to vymyslet sami, a nakonec navrhnout a prosadit potřebné změny, které by komunálnímu klientelismu zkomplikovaly živobytí.

A konečně jeden speciální úkol pro všechny ty, kdo uvěřili příslibům obrody a novým tvářím na billboardech. Jako pokání za svou voličskou naivitu by myslím měli do stran, které volili, okamžitě vstoupit a ve vnitrostranických volbách důsledně volit proti kmotrům. Několik set nových členů by mohlo s poměry ve straně pěkně zamávat. A několik hodin měsíčně strávených schůzováním a dohledáváním informací o lídrech buňky není zas tak těžkým pokáním, nebo se mýlím?

Uznávám, je to mnohem víc práce, než jít k volbám a kmotry odstřelit hlasováním. Jenže kmotři se také nebáli věnovat spoustu úsilí na vytvoření svých sítí, a tak teď mají navrch. A pokud někoho dostatečně nemotivuje „veřejný zájem“ a potřeba mít fér radnici, nechť zváží, jestli by boj proti klientelismu neměl být také jeho zájmem docela sobeckým: už řada lidí na jihu Čech byla náhle odejita z práce proto, že odmítla přihrát zakázku konkrétní firmě – třeba ředitel nemocnice od Hluboké na Vltavou velmi, velmi vzdálené. Kmotři mají dlouhé prsty, a kdo si může být jistý, že na něj jednou nedosáhnou?

Aktualne.cz 8. 11. 2010. Kráceno

Hana Holcnerová

Lidská práva

Anna Šabatová opustila po sedmi letech Radu vlády pro lidská práva. „Prostě si myslím, že nemá cenu být členkou orgánu, který nefunguje, a radit vládě, u níž mám pochybnosti, zda to myslí s lidskými právy vážně,“ řekla ke své rezignaci.

Poopravila bych výrok Anny Šabatové. Současná vláda to s lidskými právy míní vážně, ale tak nějak po svém. Nejenže pro ni nejsou důležitá, ale minimálně slovy Romana Jocha je považuje za dostačující, ba nadbytečná. Podle Jocha je lidským právem svoboda a ochrana majetku. Rovněž tak právo majetek vlastnit. Michael Hauser napsal, že v liberální demokracii neběží ani o liberalismus (jako svobody pro všechny), ani o demokracii, ale jen o soukromé vlastnictví. Jak výrazně to koresponduje se zásadními změnami, které vláda prosazuje v sociální oblasti! Vzpomeňme slov o příživnících, které nebudeme podporovat my ostatní, co poctivě pracujeme a odvádíme daně. Příznačný je i nápad, že pokud někdo o své vůli opustí zaměstnání, podporu dostane jen v případě, stane-li se z něj okamžitě živnostník a rozhodne se takzvaně o sebe a rodinu postarat sám. Podpora, samozřejmě mizivá, má být státním dárkem do začátku.

Nemusíme příliš přemýšlet, je to zcela evidentní. Představme si živitele rodiny například na Jesenicku, kde nezaměstnanost přesahuje padesát procent. Bude-li mít

práci, jistě ji neopustí dobrovolně, ale stát se to může. Šikana zaměstnanců, neplacené vynucené přesčasy, tlak na výkon, ignorace odborů, ne každý to vydrží. Začít podnikat tam, kde jsou lidé vděční za 40 korun za hodinu práce, je absurdní. Tam už nikdo nic nepotřebuje, jen přežít. Rozvineme-li úvahu nad člověkem ve zmíněné situaci dál, dojde nám, že se vlastně ani nemůže přestěhovat za práci jinam. Kdo by chtěl bydlet v Jeseníku, kde je sice krásně, ale o práci by nezavadil. Téměř k ničemu je i situace rodiny, která vlastní domek na krásném místě Jesenicka, kde by se nějakému majetnému podnikateli líbilo trávit víkendy. Pokud by totiž domek prodala, nebude jí výnos stačit na to, aby se přestěhovala do Prahy, kde je pravděpodobnost zisku práce nejvyšší. Bydlení tam nezaplátí.

Mohl by živitel rodiny jistě za práci dojíždět. Při mizerné dopravní obslužnosti a rostoucím rušení železničních spojů byl by nucen dojíždět autem a je dosti pravděpodobné, že by za pohonné hmoty vydal tolik, že by se jeho zisk z pracovní činnosti blížil nule. Totéž nastane, i pokud by za práci odešel bez rodiny a žil na ubytovně někde, kde by mu aspoň těch padesát na hodinu dali. Můžeme říct, že takový člověk pracovat nechce a rozhodl se parazitovat na práci poctivců, odvádějících daně?

I předložené sociální škrty jsou výrazem neochoty zabývat se lidskými právy. Práva mají jen majetní. Nezavidím jim jejich majetek, je-li nabyt onou poctivou prací, o které neustále hovoří vláda. Dobré ale není, pokud se právo na majetek ústy zástupce vlády Jocha stává lidským právem jediným. V sociálním státu, kterému hrozí demontáž, je základním principem prostá solidarita. I bohatý může být například špatnou investicí na burze najednou chudý. Neberme se proto jen za citlivé sociální reformy, soustřeďme se i na to, co vláda zcela opomíjí, na příjmovou stránku státního rozpočtu.

Základní tezí obdivovatelů reforem a faktu, že se o sebe každý musí postarat sám, protože oni to také dělají, je tvrzení, že pokud se jim zvednou daně, budou své zisky ulévat do daňových rájů. No je toto možné? Proč ti, kteří dokážou samoživitelku s malými dětmi připravit i o sociální příplatek, nepřijmou opatření, která by přinutila k sociální solidaritě všechny? Je to banální a není nutné v těchto úvahách pokračovat, byť je mnoho dalšího, co k nim dodat.

Výrokem senátu Krajského soudu v Ostravě ve věci žhářů z Vítkova se stát poprvé jednoznačně vymezil vůči projevu rasismu. Díky za to! Tentýž stát ignoruje, ba schvaluje ústy premiéra, že senátní kandidátka v tentýž čas rozesílá voličům zápalky a souvislost s Vítkovem popírá. Tentýž stát ignoruje právo všech svých občanů na důstojný život.

Nabízí se tak otázka, zda za této situace vyklízet pozice, tak jako to učinila Anna Šabatová. Zřejmě bych to udělala také. Na druhé straně mně život už mnohokrát ukázal, že takový morální krok vede jen k horšímu.

Deník Referendum 8. 11. 2010. Kráceno

QUOD BONUM

PROJEVY DĚKANA

ABSOLVENTI

FYZIOLOGIE

Projevy děkana k nováčkům a absolventům

Akademická obec a význam veřejného prostoru

Imatrikulace patří mezi nejdůležitější univerzitní slavnosti. Právě díky ní a skrze ní se ti, kteří byli ke studiu přijati, stávají nejen studenty fakulty, ale členy akademické obce, civitas academica. To může znít nejen docela jako fráze, nejen jako prázdná fráze, ale jako stokrát opakovaná prázdná fráze. Přesto jsem přesvědčen, že tomu tak není a snad je tedy na místě vás seznámit s tím, co vše vaše členství v akademické obci obnáší.

Akademická obec, tedy komunita studentů a učitelů, má jeden společný cíl. Rozvíjet vzdělanost, ať již tu, která je petrifikovaná a při výuce předávána, nebo tu, během níž vznikají nové poznatky. Tu první označujeme jako studium a výuka, tu druhou jako věda. Na dobře vedené univerzitě nelze tyto dvě strany jedné mince oddělit. Jen na okraj poznámka pro vás už trochu z doby diluviální: za komunismu bylo státní politikou vědu a výuku oddělit. Na vědu byla Akademie věd, na výuku vysoká škola. Proto také věda tolik utrpěla, a proto se na vysokých školách rozrostla jinde nevídaná vrstva učitelů, kteří nebyli současně vědci. To vedlo k tomu, že úcta k vědecké práci na vysokých školách klesala a že vědecká práce na nich byla popelkou. Je nesporným úspěchem posledních dvaceti let, že se věda na univerzitu postupně vrací a že vy máte možnost se setkávat s těmi, kteří posunují hranice lidského poznání o kousíček dál.

To ale není nejdůležitější, k čemu na vysokých školách došlo. Právě **znovuoživení pojmu akademická obec je tím, co je snad ještě důležitější.** Každý z vás, kteří za chvíli složíte akademický slib, jste stejnými členy akademické obce stejně jako ostatní studenti, jako vaši asistenti, docenti a profesori, stejně jako děkan i rektor. Nejen symbolicky je to ilustrováno v akademickém senátu jak naší fakulty, tak naší univerzity. V obou těchto senátech mají studenti polovinu všech senátorských míst a polovinou všech hlasů se podílejí nejen na schvalování předpisů univerzity či jejího rozpočtu, ale i na volbě děkana fakulty a rektora univerzity. Nejen v rovině hluboce symbolické, ale také pro současnou dobu i zřetelně praktické, vám toto zřízení posílá několik poselství.

Tím prvním je, že prostředí fakulty i univerzity je otevřeným a pro akademické občany veřejným prostorem. S výjimkou osobních údajů je všechno předmětem veřejné diskuze. Ta může probíhat na zasedáních akademické obce či akademického senátu. Může se týkat uspořádání výuky, rozpočtu fakulty, studentských stipen-

dií či dotazů na to, jak jsou naplňovány děkanovy volební sliby či dlouhodobý zá-
měr fakulty. Prosím, snažte se využívat prostor, který je vám k dispozici. Nevyklí-
zejte ho s prvním pocitem, že jste nebyli vyslyšeni. Právě **vědomí existence veřej-
ného prostoru je to, co může zachránit naši společnost na nejrůznějších úrov-
ních: na úrovni malé komunity, jakou je naše škola, na úrovni komunity větší,
jakou je například univerzita, ale i na úrovni vesnice, malého města či velkoměs-
ta.** Jedním z nejstrašidelnějších aspektů komunistického režimu bylo zrušení veřej-
ného prostoru, vytlačení občanů z něj do nadiktovaných organizací či ještě lépe do
soukromí chalup či chat. To vedlo k tomu, že veřejná diskuze přestala existovat, že
byli nositelé věčných pravd i předem daných řešení, že řešení nevznikala jako hle-
dání složitých rovnováh vyvažujících často protichůdné zájmy. Chci vás ujistit, že
vedení naší školy se snaží, aby všechny věci na ní byly řešeny v prostoru veřejném
a jeho institucích. To, jak bude tento prostor vypadat, však jen na vedení školy ne-
záleží. Záleží i na ostatních členech akademické obce, tedy i na vás všech, nebo ješ-
tě lépe, na každém z vás. Občas si na to, prosím, vzpomeňte.

Teď na vás čeká šest let studentského života. V příštích dnech dozajista budete in-
struováni o tom, co všechno se musíte učit a jak se musíte učit pravidelně a každý
den. Nechci to zlehčovat, studium medicíny je složitější a především časově nároč-
nější než studium zahradnictví či práva. Nad učebnicemi budete jistě trávit hodiny.
Není však cílem vás vyučit kdejakým podrobnostem. Cílem je naučit vás principy
a z detailů pak ty, které jsou nezbytné buď pro kliniku nebo pro uchopení principu.
Vedení školy činí vše možné pro to, aby zbytečné detaily z výuky zmizely. To nezna-
mená, že byste se neměli učit systematicky. Přes všechnu potřebu pilné a systema-
tické práce ještě jednou vám chci zdůraznit: nenechte se zatlačit množstvím stran,
otázek či schémat do situace, kdy se budete věnovat jen a jen jim. Studium ve vašem
věku znamená však něco víc, než jen získávání poznatků lékařské vědy. Neopouštěj-
te své koníčky, své zájmy, své sporty. Chodte na koncerty, do divadel, snažte se vy-
užít všech dobrých věcí, které vám toto město může poskytnout. Fakt, že se velmi
rychle budete muset umět vyrovnat s takovými jevy, jakými jsou umírání, smrt či
mrtvé tělo, pacientova nemoc, deprese či beznaděj, činí apel na to, abyste nezůstali
zapouzdření jen ve vlastní studijní materii, ještě větší. Věřím, že pro naprostou vět-
šinu z vás je to však apel zbytečný a že si svůj soukromý život vzít úplně nenecháte.

Pro nastávající studium vám nakonec popřeji hodně pokory před ním, hodně
respektu k němu i vědomí toho, že moderní medicína těží z poznatků starých čas-
to tisíciletí, také hodně radosti z něj, radosti z objevování nových souvislostí a sou-
vislostí těchto souvislostí.

Imatrikulace 19. 10. 2010

Široké kontexty vzdělanosti a úcta k nim

Od přijímacích zkoušek po promoci byly pro někoho cesta přímá, pro jiného plná zataček a zúžení. Přesto většina z těch, kteří byli na naši fakultu přijati, se dočká promoce. Pro někoho to byla spousta práce, jiný, díky svým zkušenostem, nadání či talentu měl studia velmi snadná. Brzy převezmete do svých rukou diplom stvrzující, že jste se stali bakaláři. To vám pomůže v pracovním postupu i platově. Zůstává však otázka, zda vám ten diplom, ten postup či ty peníze za to stojí. Je titul bakalář, který si někdo dává na vizitku či na dopisní papír něco, kvůli čemu jsem se musel vrátit se vším tím dobrým i zlým do školních lavic? Stojí za to, být ještě ve středním věku exponovaný zkouškám, někdy probíhajících u examinátorů mladších, než jsou sami studenti? Z osobních rozhovorů vím, že vás někdy takové myšlenky musely napadnout, zejména ve chvílích přípravy na ty nejtěžší zkoušky či tehdy, když se zkouška na první termín nezdařila.

Dovoľte mi, abych se nad podobnými tématy na chvíli zamyslel.

Předně člověk by neměl studovat pro dosažení titulu. Výroky typu naše Alenka dělá bakaláře či Josef dělá doktorát, či dokonce takové, že někdo si „dělá“ docenturu či profesuru jsou hlubokým neporozuměním, co vysoká univerzita je či vlastně čím má být. Titul jen trochu stvrzuje fakt, že někdo studoval a uspěl v bakalářských či dalších zkouškách a že naplnil podmínky pro to, aby mu byl titul udělen. Pro někoho snad může být cíl. Přesto však i zde téměř úplně platí, že cesta je často stejně důležitá jako cíl. Na cestě jste se měli změnit. Měli jste se nejen naučit fakta, ale také způsoby, jak s fakty pracovat, jak je řadit, jak je interpretovat a jak je obnovovat. Schopnost něco vědět či schopnost něco znát, či dovednost, kterou jsem získal, představuje často cosi, co se nedá vyvážit penězi. Také se říká, že je to něco, co vám nikdo nemůže vzít.

Jak je to ale opravdu? Změnili jste se proti tomu, co jste byli na začátku své cesty? Jste osoby, pro které je vzdělání tím, co bude do budoucna určovat jejich rozhodování odborné, ale také občanské? Naplňuje se sen těch, kteří snili o tom, že mnohá zdravotnická povolání nelékařská se mají studovat na vysoké škole?

To, že jste všichni naplnili požadavky na ukončení studia a udělení titulu bakalář, je jednoznačné. Vaše radost, štěstí i hrdost jsou tedy oprávněné. Intimní zážitky ze studia si ale každý z vás uvědomuje sám. Zda někdo myslí trochu jinak, zda získal úctu k vzdělanosti a vědě a taky k vzdělavcům a vědcům, je jistě otázka nejen intimní, ale velmi individuální. **Je to při tom vzdělanost v tom nejširším slova smyslu, co pohání v dobrém a někdy i méně dobrém naši civilizaci.** Její základy sahají hluboko do období, kdy naši předkové vyšli z lesů a savan a začali pěstovat obilí a chovat dobytek. Toto období nazýváme neolitická zemědělská revoluce. Ta způsobila nejen revoluci v zemědělství a výživě, ale také v dělbě práce. Z většiny našich předků se stali pastevcí či pěstitelé obilí, jiní se stali vojáky a jiní kněžími. Ti dali základ vzdělavcům. Asi osm set let před Kristem se na ostrovech dneš-

ního Řecka objevilo souhláskové fénické písmo. Řekové k souhláskám přidali samohlásky a vytvořili základ evropského písma. Již po dvou stech letech byly do něj zapsány Illias a Odyssea. Objevilo se umění přednášet či hrát. Okolo roku 400 před naším letopočtem začalo období rozkvětu antické medicíny. Na ostrově Kos založil první velkou známou antickou školu medicíny Hippokrates. Jeho přísaha, jakkoliv modifikovaná, rámuje etické hranice medicíny dodnes. Již tehdy se vedle spekulativních teorií o vzniku a léčení nemocí objevily v lékařství empirické prvky. Univerzitním oborem se stala medicína již ve středověku, ostatní obory zdravotnické většinou až v průběhu dvacátého století. S tím, jak se obory pěstované dříve mimo univerzitu postupně stávají obory univerzitními, se rozvíjí jejich vlastní vzdělanost. Tyto obory postupně získávají nejen svá odborná a etická paradigmaty, ale postupně začínají rozvíjet i to, co je na vzdělanosti nejdůležitější, totiž vědu. K vědě pak patří hledání, někdy i tápaní, rozmyšlení či přemítání. Bez vědy bychom však neměli ani inzulin, ani penicilin, ani léčení hypertenze či infarktu myokardu. Věda je to, co činí náš život klidnějším i naplněným méně starostmi. Typická témata pro vědu v ošetřovatelských či dalších zdravotnických oborech pak jsou například nemocniční hygiena, psychologie pacienta či prevence dekubitů.

Právě vědomí širokých kontextů vzdělanosti a úcta k nim je jednou z nejdůležitějších věcí, které si máte z univerzity odnést. A také víru v to, že pokrok daný rozvojem vědy dovede řešit mnoho problémů, které ve světě okolo nás ještě jsou.

Je jisté, že dnes ani v příštích dnech nebude na tak závažná témata myslet. Teď jste plni radosti i úlevy a mnoha dalších životních plánů. Přesto, až někdy vzpomenete na svoji alma mater, vzpomeňte prosím také obecněji na to, co uznamená, co by znamenat měla a v jakém kontextu jste vlastně studovali a dostudovali.

Teď je však již chvíle na staré univerzitní přání štěstí, dobra i šťastného osudu. Necht' platí plnou měrou pro každého z vás!

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

Bakalářská promoce 19. 10. 2010

Nemocnice je veřejný statek

Pro vás, studenty promočního ročníku 2010, je tento rok v mnoha smyslech pozoruhodný. Především končíte svá univerzitní studia, přinejmenším jejich první základní stupeň.

To s sebou nese celou řadu práv, ale také závazků. Jste také součástí společnosti, která právě letos ukázala, že je schopna reflektovat problémy ve svém okolí a přirozenými instrumenty svobodné společnosti je řešit. Dovolte mi, abych se na chvíli nad těmito věcmi zastavil.

Letošní dvoje volby ukázaly něco, v co mnozí z nás už ani nedoufali. Totiž to, že ve společnosti se naleznou přirozené síly, které mohou skoncovat s neprůhledností, s nadutostí a arogancí, s mlžením, zatemňováním či ohlupováním. Majitelé samozřejmých pravd, nových pouček a prázdných floskulí, kterými často zastírali dosti přízemní pohnutky, se najednou musí vypořádat se situací, kdy v obcích, městech a často i na krajské či národní úrovni se objevují lidé schopni dávat jednoduché a zřetelné otázky. Kolik co stojí, jak se co rozděluje, jak jsou obecné ústavní principy aplikovány v daném případě či jak se rozhoduje ve veřejné zakázce. Co se děje s veřejnými stavbami či pozemky. Občanům náhle přestaly vyhovovat blazeované odpovědi na otázky, proč u nás stojí dálnice dvakrát tolik, jako v Německu či pancéřovaný transportér třikrát tolik jako v Portugalsku. Nejde zdaleka jen o to, že někdo získal nějakým, nejasným způsobem miliony či ještě více. Jde o to, že peníze z veřejných rozpočtů neodtekly na platy lékařů, sester či učitelů, či že se nedostává na léky nebo speciální zdravotnický materiál.

Ani v českých nemocnicích není zdaleka vše ideální. Z mnoha nemocnic byly nevýhodnými smlouvami převedeny finančně nejvýhodnější metody péče do soukromých zařízení. Většinou jde o hemodialýzu, někdy i o invazivní kardiologii a různé další provozy, které jsou z hlediska momentálního sazebníku výhodné. V nemocnicích tak často zůstávají ty provozy, které jsou v sazebnících pojištěveny hodnoceny ne zvláště výhodně, nebo dokonce nevýhodně. Personál nemocnic do těchto rozhodnutí nemá žádnou možnost zasahovat. Posléze je konfrontován s faktem, že nemocnice nevydělává. Jak by mohla vydělávat, když byla řada výhodných provozů z nemocnic vyvedena! Někdo to módně nazývá outsourcing, běžná hovorová řeč to již dávno pojmenovala příhodněji.

Sám mám velmi nejasný vztah k tomu, zda může být krajská či okresní nemocnice soukromá. I v soukromých zařízeních, jak jsme se opakovaně dozvěděli, dochází k tomu, že jsou předražené nákupy a neprůhledná personální politika. Ve veřejných nemocnicích, tedy těch, které spravuje stát, je mnohem méně zřetelných pravidel pro personální politiku či pro konsenzus o rozvoji nemocnice, než je tomu například v sousedním Rakousku či Německu. **Nemocnice nejsou obchodní společnosti, jak se mnozí nás snaží přesvědčit. Stejně není obchodní společností základní či střední škola či univerzita, soud či policie. Z tohoto hlediska je nemocnice veřejný statek, který je potřeba spravovat průhledně.** K tomu je potřeba celá řada pravidel. A ta je potřeba nějakým způsobem zavést.

Mluvím o tom zejména proto, že z rozhovorů s těmi, kteří byli na praxi či pracují v německých, anglických či švédských nemocnicích, se dozvídám nejen o tom, jak jsou honorováni lékaři a sestry, ale také o tom, jaká pracovní a lidská atmosféra v nemocnicích v těch zemích panuje. Jen malý příklad: v Německu nového přednostu kliniky volí sbor profesorů, které pro to jmenuje děkan fakulty. Bývá jich až 30 a volí si vlastně svého kolegu. Před tím ho podrobně poznávají: z doporučení,

z jeho publikací, ale také z přednášek či ze společenského setkání. U nás jmenuje poměrně úzkou komisi děkan po projednání s ředitelem nemocnice. Ředitelé a děkani se střídají, přednostové zůstávají. Na první pohled je zřetelné, který postup je nejen průhlednější, ale vyváženější a neváhám použít slova civilizovanější. Nemocnice jako věci otevřené, jako věci veřejné, jako místa, kde se dobře a v klidu pracuje, kde je pocit elementární spravedlnosti.

Všude okolo nás se nashromáždila spousta různých problémů, o kterých je třeba mluvit. Mnohé z těchto problémů nemají jednoduchá řešení. Myslím ale, že už přestává být ta tam doba, kdy se řešení někde hledala a jinde realizovala. Že začíná být slyšet hlas těch, kteří mají elementární právo se ptát a také právo dostávat odpovědi na otázky.

Tím se dostáváme k tomu, že společnost zraje. Pevně věřím, že kromě mnoha faktorů spojených s otevřeností a svobodou ve společnosti k tomu také přispívá vzdělání. Vzdělání totiž neznamená ani na úrovni bakalářského odborného studia se jen něco naučit, vzdělání také znamená umět posuzovat věci z různých úhlů pohledu, znát jejich přímé i širší souvislosti a vědět, jaké silné a jaké slabé stránky přináší to či ono řešení konkrétních problémů.

Jeden z posledních apelů děkana fakulty, na které jste vystudovali, je spojen s tím, že vás prosím, abyste své působení v nemocnicích a dalších zdravotnických pracovištích nevnímali jen jako úzce zaměřený profesní úkol. Vaše povolání sebou nese také stránky veřejného působení. Pevně věřím, že i v tom vám studia na naší fakultě mohla pomoci.

Teď vám však přeji hodně štěstí, zdraví i dobrého osudu, tak jak tomu děkan na univerzitní půdě přeje staletí starou formulí

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat

Promoce bakalářů 19. 10. 2010

Důležitým předpokladem vědecké činnosti je autonomie

Doktorská promoce je pro studenty promoci nejvyšší. Vyššího akademického titulu, než doktor filozofie, mezinárodně zkracovaného jako Ph.D., nemůžete na žádné univerzitě na světě dosáhnout. Těto slavnostní chvíli mnohde odpovídá mnohem slavnostnější ráz promoce. I ve velmi liberální Uppsale se například jak studenti, tak členové akademické obce oblékají do večerních šatů či do fraku. U nás zatím jakoby svou slavnostní atmosférou mnohdy a mnohde převažovala promoce magisterská. Situace se však pomalu mění a doktorská promoce získává své místo. Spolu s tím získává své významné místo i doktorský titul, tedy Ph.D. Na naší univerzitě je podmínkou habilitace a dokonce výchova studenta je podmínkou jak habilitačního, tak profesorského jmenovacího řízení.

Promoční slavnost je však událost veskrze formální. K tomu patří i převzetí diplomu. Jistě všichni dobře víte, že za těmito formálními atributy je ale skryta práce. Práce vás, čerstvých doktorů a bývalých studentů a práce vašich školitelů. Práce, která je spojena jak s intelektuálními výkony, tak s mnoha laboratorními, fyziologickými, epidemiologickými, či statistickými metodami. Intelektuální pozadí těchto postupů v sobě zahrnuje formulaci hypotézy, metody k jejímu ověření, statistické zpracování výsledků a schopnost dobré diskuze jak literární, tak také při obhajobě vaší práce. Vy všichni, kteří tu dnes stojíte, jste museli postupně projít těmito vývojovými stupni zrajícího vědeckého pracovníka či pracovnice.

To základní, co člověka, který se zabývá nějakou formou vědecké práce, napadá, je otázka, zda to vlastně k něčemu přispívá. Dělam to proto, abych si udělal doktorát, či abych získal nezbytnou podmínku pro nějaké místo, pro budoucí habilitaci, abych měl lepší ceduli na dveřích, či delší nápis na vizitce? Má však v dnešní absolutní inflaci titulů, včetně titulů doktorských, však tento ještě nějaký význam? Myslím, že se snadno shodneme na tom, že velký obecný význam nemá. Můžete-li na jiné univerzitě získat Ph.D. dosti snadno, pak zdobení se takovým titulem bez uvedení místa udělení je dle mého názoru celkem jedno. Doktorský diplom z Univerzity Karlovy má však přísná kritéria, obdobná kritériím na kvalitních univerzitách západoevropských či severoamerických. Je svědectvím o tvrdé práci, o systematickosti a o dobrém vedení.

Ti z vás, kteří odcházíte do praktického života, i ti, kteří zůstáváte akademickými pracovníky, jste si jistě opakovaně dávali otázky, co to proboha děláte, co to vlastně ta věda je, zda jste ti praví pro ni.

Věda se v tom skutečném slova smyslu vrátila na české univerzity až před dvaceti roky. Do té doby na univerzitách spíše živořila a programově z nich byla vytěšňována. Věda měla být pěstována v ústavech akademie či v rezortních výzkumných ústavech a vysoké školy respektive univerzity měly být především místem výuky. Došlo tak ke zmrzačení vzdělanosti, která vždy má svou složku vědeckou, tedy badatelskou, a svou složku výukovou, respektive studijní. Teprve propojení výuky, studia a vědy dává vznik těm pravým chrámům vzdělanosti, které jsou proslaveny po celém světě. Každý totiž zná univerzitu Harvardovu, či univerzity v Oxfordu, Cambridge nebo Heidelbergu.

Tyto a podobné nejlepší univerzity nezaměstnávají ve svém středu primárně učitele teoretických či klinických oborů, ale akademické pracovníky. Ti jsou téměř vždy pracovníky výzkumné skupiny či laboratoře, vedené docentem či profesorem. Výzkumná skupina tak tvoří primární, základní jednotku na univerzitě. Má svůj vědecký program a krátkodobé a dlouhodobé vědecké cíle. Pracovníci této skupiny jsou pak podle pravidel dané univerzity a fakulty zapojeni do výuky podle své kvalifikace. Cílem profesora či docenta je vést takovou skupinu a struktury mezi profesorem či docentem a rektorem, tedy například ústav a jeho přednostu, fakulta a dě-

kan či vedoucí katedry jsou struktury druhotné, nutné k organizaci výuky či vědy, nikoliv pro to, aby nad profesorem a jeho výzkumnou skupinou dominovaly. U nás oproti tomu klademe velký důraz na ty struktury prostřední, na vedení ústavu, fakulty a podobně. Jsem přesvědčen, že takový posun k nezávislosti, ale také k zásadní odpovědnosti výzkumných skupin, bude také zásadním předpokladem k pozitivnímu posunu nejen v české vědě, ale také v celé sféře české vzdělanosti. **Pouze ti, kteří jsou schopni do výuky zapojit všechny atributy spojené s vědou, jsou totiž plně kvalifikovanými učiteli.** Na nás, kteří jsme starší a zkušenější, pak spočívá důležitá role těch, kteří by postupně měli na fakultách zavést takové změny, které by ke vzniku takových skupin s významnou vědeckou autonomií vedly.

Autonomie je pro vědu a vědce důležitý předpoklad jejich činnosti. Nutno však zdůraznit, že ty nejlepší univerzity nezřizují výzkumné skupiny bezhlavě, ale naopak po zásadní diskusi nutně k tomu, aby bylo zřetelné, jaká skupina je pro fakultu potřeba, jak zapadá do její celkové vědecké a odborné koncepce, jaké bude mít krátkodobé a dlouhodobé cíle, jak bude harmonizovat svou činnost s dalšími vědeckými skupinami na fakultě či univerzitě. A nemusím ani dodávat, že činnost každé takové výzkumné skupiny je podrobně sledována a pravidelně kontrolována.

Systematická vědecká práce má jako jeden z předpokladů víru v možnosti rozšiřovat hranice poznání a obecně také víru v lepší budoucnost. V oblasti základních věd lékařských je ověřování hypotézy často spojeno s očekáváním objevení nějakého principu či alespoň posunu principu stávajícího tak, aby výsledek mohl nějak ovlivnit prevenci, diagnostiku či léčbu onemocnění. Tato víra může učinit z vědce člověka veskrze pozitivního, člověka, který nejen že odhrnuje vrstvy cibule problému a získává tak nové poznatky, ale také člověka, který mění, tu nepatrně, jindy zásadně, dosavadní doktríny. Právě ta angažovanost na straně změny přibližuje k sobě lékařský výzkum s výkonem lékařského povolání. Emoční angažovanost ve vědě pak činí z povolání často suchého a úmorného dobrodružství, které má na konci své odměny. Tím nemyslím zlatý poklad, ale citační či H index.

Vědu kdysi nazval jeden ze zakladatelů moderní fyziologie Claude Bernard rozkvetlou zahradou, do které se musí člověk ale dostat přes nevábnou kuchyni. To je jistě trochu nadneseno, vždyť i cesta kuchyní může být zajímavým dobrodružstvím a nakonec i cesta je pro některé tak trochu cílem. Přesto **radost z komplexity moderní vědy stejně jako z rozkvetlé zahrady je podmíněna tím, že si ji odpracujeme v procesech někdy namáhavých, jindy nudných.**

Když se dostávám na konec svého projevu, dostávám se také k přání, aby ti z vás, kteří se budou vědecké práci věnovat, té rozkvetlé zahrady dosáhli. U těch, kteří ve vědecké kariéře pokračovat nebudou, předpokládám, že si ponechají víru v její možnosti a konečně i víru v to, že věda vydává na zahradách nejen květy, ale i plody.

Doktorská promoce 8. 11. 2010

Absolventi doktorandského studia

MUDr. Bashar Aldhoon	Fyziologie a patofyziologie člověka
MUDr. Lucie Baláková	Neurovědy
MUDr. Spyridon Gkalpakiotis	Fyziologie a patofyziologie člověka
Mgr. Dana Hrnčířová	Preventivní medicína
Mgr. Lenka Hrubá	Fyziologie a patofyziologie člověka
MUDr. Milka Klinčeva	Fyziologie a patofyziologie člověka
MUDr. Karolína Krátká	Molekulární a buněčná biologie, genetika a virologie
Mgr. Lucie Moravcová	Preventivní medicína
Mgr. Michaela Procházková	Farmakologie a toxikologie
MUDr. Michal Raszka	Neurovědy
MUDr. Robert Rusina	Neurovědy
MUDr. Petr Schalek	Preventivní medicína
MUDr. Barbora Schutová	Fyziologie a patofyziologie člověka
MUDr. Jiří Skála-Rosenbaum	Experimentální chirurgie
PharmDr. Marie Soukupová	Farmakologie a toxikologie
Mgr. Michaela Tencerová	Molekulární a buněčná biologie, genetika a virologie

Absolventi magisterského programu všeobecné lékařství

Studium v anglickém jazyce

Bratland Benedicte	Slaatta Mari
Conde Catarina Saavedra	Ramstad Gunnar Alexander Wilso
Paltiel Monica	Slyngstad Maria Strom

Studium v českém jazyce

Opatrná Sylvie	Hlavatá Kateřina	Kouba Daniel
Bouchner Karel	Hruda Martin	Kozák Šimon
Čurdová Anna	Hzán Lukáš	Kroupová Monika
Eichlová Lenka	Jančušková Eva	Krpešová Jana
Farková Blanka	Kafková Simona MUDr.	Kubešová Anna
Hábová Kateřina	Kohutiar Matej	Kultanová Mária MUDr.
Hájek Přemysl	Korček Jozef	Martincová Petra

Meleg Roland MUDr.	Němečková Věra Bezděková	Ratzová Hana
Michalcová Jana	Neužilová Anna	Riško Peter
Mikoláš Pavol MUDr.	Okparaigwe Dana Kopecká	Rosolová Alena
Mírová Anna	Pleštilová Lenka	Svobodová Alžběta
Müller Radek	Pokorná Kateřina	Svrčinová Lenka
Nekovářová Šárka	Procházková Linda	Tichá Zuzana

Absolventi bakalářských studijních programů

Fyzioterapie

Augustinová Kamila	Chorvátová Magdaléna	Nováková Markéta
Čísařová Romana	Janotová Lenka	Rojíková Markéta
Čížková Hana	Kazda Vojtěch	Stránská Lenka
Dihlová Petra	Kozlová Eliška	Svobodová Eliška
Doležalová Vendula	Kubias Vít	Vacková Hana
Doubrava Ondřej	Kupec Karel	Vernerová Lenka
Dušková Tereza	Líbalová Kateřina Bc.	Veverková Helena
Dvořáková Tereza	Měšťanová Petra	Votočková Urbanová Monika
Hejhalová Kateřina	Mířská Eliška	Vrbová Zuzana
Hlaváčková Tereza	Miškovská Anna	
Hubáčková Petra	Morávek Martin	

Všeobecná sestra

Hrdinová Michaela	Kašparová Simona	Pokorná Petra
Oslancová Ivana	Klepáčková Andrea	Sajdllová Magdalena
Benešová Helena	Knížková Lucie	Syrová Zuzana
Boukalová Naděžda	Kohuťárová Marie	Šubrová Marie
Claessen Gabriela Peková	Kucharíková Anna	Taitlová Eliška
Fetter Lukáš	Lešňovská Lucie	Tkačiková Ivana
Jamrich Lukáš	Nováková Jana	Tošovská Marie
Kadavá Lucie	Nováková Lucie	Vašáková Alena

Zdravotní vědy

Badurová Lenka Bc.	Šimonová Řeháková Simona Bc.
Krejčí Renata Bc.	

Veřejné zdravotnictví

Barvířová Šárka	Nyambe Anayawa
Brettschneiderová Klára	Ottová Bílá Pavlína
Brožová Hana	Packová Kopková Anna
Břízová Miroslava	Pavelková Krůpová Zdeňka
Dolejší Anna	Prokopová Veseleňáková Martina
Dvořáčková Petra	Rychtaříková Třeštková Petra
Halešová Ilona Benišová	Říha Jan
Ištvánková Netolická Marcela	Sabolová Monika
Jíchová Martinů Andrea	Skořepová Stárková Daniela
Juráňová Petra	Štěpánková Michaela
Komárová Tamara	Tintěrová Daniela
Koudelková Zdeňka	Továrková Jana
Kuprová Michaela	Trefancová Petra
Kyprá Nouzecká Veronika	Turková Antošová Michaela
Lipjaková Čermáková Andrea	Valentová Lenka
Marková Eva	Vojáčková Lukavcová Štěpánka
Maxová Petra	Voleníková Marie
Motejlková Kateřina	Volfová Rubešová Eva
Müllerová Cigániková Vlasta	Zajíčková Michaela
Němcová Monika	Žáková Lucie

Richard Rokyta

Historie Fyziologického ústavu 3. LF UK

Roku 1970 byl založen Fyziologický ústav tehdejší Lékařské fakulty hygienické, dnešní Ústav normální, patologické a klinické fyziologie 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Založením ústavu vyvrcholila snaha, aby po rozdělení jedné pražské lékařské fakulty v roce 1953 byly založeny a dokončovány všechny ústavy a kliniky jak na Lékařské fakultě hygienické, tak i na Fakultě dětského lékařství (pediatrické). Připomeňme, že Fyziologický ústav 2. lékařské fakulty, čili tehdejší fakulty pediatrické, byl založen až v roce 1990.

Již hned po rozdělení (1953) pražské lékařské fakulty na fakulty tři, vznikl na LF hygienické Ústav patologické fyziologie a později Ústav farmakologie. V roce 1955 byl přednostou Farmakologického ústavu jmenován doc. MUDr. PhMr. Z. Votava,

CSc. Ústav patologické fyziologie založil již v roce 1952 prof. MUDr. Josef Skládal, přednosta Ústavu klinické fyziologie.

Fyziologický ústav Lékařské fakulty hygienické byl založen 1. 10. 1970, jeho přednostou se stal doc. MUDr. Stoilov, CSc., který přešel z Fyziologického ústavu Fakulty všeobecného lékařství (FVL UK), odkud také pocházela většina pracovníků. Z nich už v ústavu pracuje pouze paní Hana Šťastná jako laborantka. Doc. Stoilov byl přednostou ústavu až do své smrti v roce 1982. Po něm nastoupil 15. 9. 1982 doc. MUDr. Richard Rokyta, CSc., který se stal zároveň vedoucím Ústavu fyziologie a klinické fyziologie. V roce 1986 byla vytvořena Katedra fyziologie a patologické fyziologie skládající se z ústavů fyziologie a klinické fyziologie a z Ústavu patologické fyziologie. Přednostou tohoto ústavu byl opět doc. Rokyta.

V roce 1990 se Lékařská fakulta hygienická transformovala v 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy a vznikly dva nové ústavy, Ústav fyziologie a klinické fyziologie a Ústav patologické fyziologie. Tento stav trval až do roku 1997, kdy vznikl opět společný ústav, Ústav normální, patologické a klinické fyziologie. Jeho přednostou se stal prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc., a zůstal jím až do 1. ledna roku 2009. Poté nastoupil jako nový přednosta ústavu doc. MUDr. Jan Mareš, CSc., který předtím měl jako zástupce přednosta převážnou zodpovědnost za oddělení patologické fyziologie. Stejně tak se zástupcem doc. Mareše od roku 2009 stala doc. MUDr. Romana Šlamberová, CSc., rovněž s převážnou působností a zodpovědností za část fyziologického ústavu.

Musíme konstatovat, že vznik nového ústavu zahájil revoluční sjednocení fyziologických oborů. Nové výukové curriculum vzniklo za působnosti kolegia děkana prof. Höschla, kdy prof. Rokyta působil jako statutární zástupce děkana a proděkan pro vědu a zahraniční styky. Vzniklo několik modulů výuky, prof. Rokyta byl jedním z tvůrců tohoto nového systému - nejprve jako vedoucí Modulu IC a později Modulu IA „Struktura a funkce lidského těla“, tedy klíčového modulu prvních dvou ročníků studia na lékařské fakultě.

Předělávat se muselo celé curriculum. V prvních dvou ročnících se učí fyziologie v Modulu IA a prof. Rokyta byl jeho vedoucím, po něm nastoupila v roce 2009 jako vedoucí doc. MUDr. Romana Šlamberová, CSc. Modul IIC „Klinicko-patologické základy medicíny“, vyučuje oddělení patologické fyziologie, které zároveň vyučuje v Modulu IIA „Obecné základy klinické medicíny“. To znamená, že je kontinuální přemostění mezi fyziologickými obory, které se na 3. LF vyučují celé čtyři roky. Proto je výuková zátěž poměrně velmi rozsáhlá, musela se předělávat curricula všech modulů, což bylo velmi pracné a domnívám se, že zejména Modul IA se velice stabilizoval. Modul IIC prochází stále ještě dalšími změnami, nicméně patologická fyziologie v ní hraje velmi významnou úlohu.

Nový ústav se také zabezpečil vědecky, především se koncentroval na účast ve Výzkumných záměrech a v Centrech. V prvním Výzkumném záměru, který probí-

hal v letech 1999-2004 pod názvem „Vznik, prevence a terapie poruch funkcí nervového systému“ (hlavní řešitel prof. Rokyta) byla zapojena většina členů ústavu. Záměr zajišťoval trvalý přísun prostředků, zejména také prostředků investičních, a tak se ústav mohl velice dobře vybavit.

Od roku 2005 až do roku 2011 probíhá druhý Výzkumný záměr „Patofyziologie neuropsychiatrických onemocnění a její klinické aplikace“ – opět se na něm s hlavním řešitelem R. Rokyta podílejí prakticky všichni členové ústavu. Fyziologický ústav je v tomto směru jednou z hybných sil tohoto záměru, zejména z hlediska publikační aktivity v impaktovaných publikacích. Kromě toho od roku 2000 se členové fyziologické části ústavu účastní v centru aplikovaného výzkumu - Centru neuropsychiatrických studií; jeho první část končila v roce 2004. Od roku 2005 jsou nadále členy CNS 1M0517, vedeného prof. MUDr. Cyrilem Höschlem, DrSc., a prof. MUDr. Jiřím Horáčkem, Ph.D. Centrum pokračuje do roku 2011. Někteří pracovníci fyziologické části ústavu jsou kromě toho členy Centra neurověd CN vedeného prof. MUDr. Josefem Sykou, DrSc.

Z hlediska materiálního zabezpečení je na tom tedy ústav velmi dobře, potřebuje ovšem více vědeckých pracovníků a pracovníků vůbec, kteří by všechny úkoly vyplývající ze záměrů a center stačili řešit. Určitý počet lidí je ve všech třech institucích, to znamená ve výzkumném záměru, v centrech je celkem sedm pracovníků z fyziologické části ústavu a jeden z patologické fyziologie. Tato účast umožnila nákup kvalitních investic s následným zlepšením publikační aktivity, zejména u těch pracovníků, kteří jsou ve více centrech. Kromě toho ústav úspěšně řešil několik grantů GA ČR, IGA a grantů Univerzity Karlovy, eventuálně dalších grantů.

Ústav se také významně podílel na habilitačních a profesorských řízeních. Jako předseda profesorského řízení habilitační komise pro obor Lékařská fyziologie a patologická fyziologie na 3. LF vedl R. Rokyta profesorská řízení a docentské habilitace i z jiných fakult; co se týče vlastního ústavu, habilitoval jednoho profesora, pět docentů a jako hlavní školitel vyškolicil šest Ph.D. studentů, teď se připravuje dokončení Ph.D. sedmé studentky. Doc. Mareš vyškolicil jednoho studenta Ph.D. a doc. Šlamberová dva studenty Ph.D. Čtyři další doktorandi se připravují na obhajobu u Ing. Jurčovičové, prof. Rokyty a doc. Mareše. Podle údajů zveřejněných v časopise VNS je náš Fyziologický ústav nejúspěšnějším školicím pracovištěm na 3. LF UK a prof. Rokyta třetím nejúspěšnějším školitelem.

V přehledu jsou uvedeny počty publikovaných prací v imputovaných časopisech v letech 2005 – 2010:

2005 – 12
2006 – 7
2007 – 6
2008 – 8
2009 – 18
2010 – 16

Celkem 67 impaktovaných publikací

Ústav se zabývá hlavně studiem bolesti, dále adiktologií, a to ve fyziologické části, Ústav patologické fyziologie pak epilepsií a hypoxií.

Doufáme tedy, že Ústav normální, patologické a klinické fyziologie bude dál přispívat jednak k rozvoji vědy na fakultě a samozřejmě také k rozvoji výuky a že bude participovat na všech zásadních reformních změnách, které na fakultě probíhají v rámci výuky. Samozřejmě je potřeba zajistit kontinuální přísun postgraduálních studentů a jejich dalšího zapojení do různých fakultních aktivit, aby mohli úspěšně pokračovat jak v náročné výuce, tak v ještě možná náročnějším vědeckém výzkumu. Doufejme, že dalších 40 let ukáže oprávněnost vzniku samostatného fyziologického ústavu na 3. LF, který patří v České republice určitě mezi nejlepší zejména z hlediska kvalitních publikací a předčí i mnohem dříve založené ústavy.

Přednostové

Ústav klinické fyziologie

1951–1969 prof. MUDr. Josef **Skládal**

1970–1986 doc. MUDr. Václav **Dejmal**, CSc.

1986–1987 doc. MUDr. Lubomír **Kužela**, CSc.

1990–1997 doc. MUDr. Ladislava **Horanská**, CSc.

Ústav a oddělení patologické fyziologie

1958–1971 prof. MUDr. Josef **Skládal** – Katedra patologické fyziologie a farmakologie

1971–1975 doc. MUDr. Růžena **Šmahelová**, CSc. – Oddělení patologické fyziologie

1975–1986 doc. MUDr. Josef **Čícha**, CSc. – Oddělení patologické fyziologie

1980–1986 doc. MUDr. Josef **Čícha**, CSc. – Katedra patologické fyziologie

1986–1990 prof. MUDr. Richard **Rokyta**, DrSc. – Katedra fyziologie patologické fyziologie

MUDr. Pavel **Mareš**, CSc., vedoucí Ústavu patologické fyziologie

1990–1995 doc. MUDr. Pavel **Mareš**, CSc. – Ústav patologické fyziologie

1995–1998 doc. MUDr. Libor **Velíšek**, CSc. – Ústav patologické fyziologie

1998 – 2009 prof. MUDr. Richard **Rokyta**, DrSc. – Ústav normální, patologické a klinické fyziologie

doc. MUDr. Jan **Mareš**, CSc., zástupce přednosty a vedoucí Oddělení patologické fyziologie

Ústav fyziologie

1970 – 1982 doc. MUDr. Stoil **Stoilov**, CSc. – Ústav fyziologie

1982 – 1986 doc. MUDr. Richard **Rokyta**, CSc. – Katedra fyziologie

1990 – 1998 prof. MUDr. Richard **Rokyta**, DrSc. – Ústav fyziologie a klinické fyziologie

1998 – 2009 prof. MUDr. Richard **Rokyta**, DrSc. – Ústav normální, patologické a klinické fyziologie

Nejlepší publikace

V Senátu Parlamentu ČR byly 3. listopadu předány ceny České lékařské společnosti JEP za knižní a časopisecké práce loňského roku. Nejlepší knižní publikací roku 2009 byla vyhlášena učebnice **Infekční lékařství** (Galén), jejímž hlavním autorem a pořadatelem je přednosta 2. infekční kliniky 3. LF UK a FN Na Bulovce doc. MUDr. Jiří Beneš, CSc. Podle prof. Paličky, který cenu předával, kromě kvality odborného zpracování sehrál svou úlohu i fakt, že s infekcemi jsme se ještě zdaleka nevypořádali. Svědčí o tom například expanze HIV, průběžně se modifikující spektrum infekčních chorob, nárůst migračních infekcí a diskuse o různých očkovacích problémech.

Nová učebnice

V recepčních prostorách Karolina byla v podvečer 18. listopadu představena veřejnosti kniha **Komplexní léčba popáleninového traumatu**. Učebnice vznikla pod vedením **prof. MUDr. Radany Königové** z vinohradské kliniky popálenin, která v publikaci shrnula své celoživotní poznatky. Na monografii spolupracoval MUDr. Josef Bláha a kolektiv. Knihu uvedli „prorektor editor“ prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc., a Mgr. Petr Valo, ředitel nakladatelství Karolinum, které knihu vydává. Hlavní autorka R. Königová pak krátce shrnula historii léčby popáleninového traumatu, od druhé světové války až do současnosti a ocenila při této příležitosti práci nejenom lékařů a vědců, ale také zdravotního personálu, sester a psychologů. Poděkovala rovněž svým spoluautorům a zvláště vyzdvihla pomoc MUDr. Bláhy, bez jehož technických znalostí by podle ní dílo vůbec nemohlo vzniknout.

Učebnice je určena všem specialistům, studentům medicíny a lékařům v postgraduálním vzdělávání i v praxi. Vyznačuje se přehledným shrnutím všech aspektů popáleninové medicíny a jasným a precizním definováním složité problematiky. Kniha je doplněna o DVD, na kterém základní chirurgické úkony při léčbě popálených pacientů demonstruje několik videosekvencí a více než 600 obrázků.

ALMA MATER

OSLAVY A OBAVY

Pražský 17. listopad 2010

Ve výroční den 17. listopadu uctili památku odboje proti nacistům v roce 1939 před Hlávkovou kolejí v Praze představitelé akademických institucí, politici a studenti. Pozvání Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových přijal i prezident Václav Klaus.

Studentská komora Rady vysokých škol uspořádala průvod od Hlávkovy koleje k pamětní desce Jana Opletala a Václava Sedláčka, dvou obětí z roku 1939.

Večer pak oslavy vrcholily shromážděním v Betlémské kapli (ČVUT) a pobožností ve Svatovítské katedrále; novináři tam mezi špičkami politického života postrádali přítomnost Václava Havla - nebyl pozván.

Univerzita Karlova v Praze si připomněla Mezinárodní den studentstva a Dne boje za svobodu a demokracii slavnostním koncertem pořádaným ve Velké aule Karolina. Promluvili na něm rektor UK prof. Václav Hampl a zástupce studentů Slaven Elčić.

Václav Hampl

Získejme pro své sny podporu společnosti

Projev rektora UK

Dobrý večer, vážené dámy a pánové,
srdečně vás všechny vítám na tomto našem tradičním univerzitním slavnostním setkání při příležitosti jednašedesátého výročí studentské revolty proti nastupující totalitě a následného nacistického zásahu proti českému studentstvu a českým vysokým školám. Postoje našich studentů oslovily světovou veřejnost do té míry, že ještě v první polovině druhé světové války byl 17. listopad prohlášen Mezinárodním dnem studentstva. A studenti tomuto svému svátku nemohli udělat větší čest, než když téhož dne o půlstoletí později zažehli řetězovou reakci, která další totalitu – tentokrát komunistickou – svrhla. Ty dva dějinné mezníky vyznačují symbolický počátek a symbolický konec „temných let“ našeho národa, vyznačují velmi těžké a namnoze traumatické období dějin naší alma mater. Obrácíme-li se k nim, musíme vzpomenout na stovky obětí z řad našich učitelů i studentů, kteří zahynuli v lágrech a na popravištích především nacistického, ale také komunistického režimu nebo kteří padli na frontách II. světové války v řadách exilových armád, do kterých statečně odešli dobrovolně a často navzdory velkým obtížím a nebezpečí. Musíme

vzpomenout na ty studenty, učitele i absolventy naší univerzity, kteří museli z rasových i politických důvodů emigrovat a jejichž intelektuální potenciál nemohl pomocí rozvoji a zrání české společnosti a naší univerzity – nebo tak mohl učinit jen nepřímou nebo se zpožděním, nejednou desítek let. Měli bychom si připomenout i ty mladé a nadané lidi, kteří v těžkých desetiletích nacismu a komunismu nesměli studovat nebo přinejmenším jim nebylo umožněno studovat ty prestižní obory, které jim byly blízké, pro něž měli největší nadání a motivaci. I o ty nás všechny, naši společnost a zejména naši univerzitu, okradla ona temná desetiletí.

Měli bychom ale vzpomenout i všech těch, kdo přes tyto těžkosti nevzdali své úsilí a za nejednou velmi svízelných podmínek dokázali udržovat kontinuitu studia, výuky a vědecké práce: hovořím o tajných přednáškách v lágrech, věznicích a později v tajných kroužcích a podzemní univerzitě předlistopadového období, o českých studentech, kteří za války i v poválečných desetiletích dostudovali na zahraničních svobodných univerzitách, o vědcích, kteří se dokázali akademicky uplatnit v emigraci – a kteří nezanevřeli na svoji vlast a vykonali mnohé pro to, aby se nám po revoluci roku 1989 velmi rychle podařil nový start a plynulé začlenění do mezinárodní komunity vědců.

17. listopad roku 1989 nám dal svobodu a umožnil, abychom tuto svobodu kultivovali ve formě racionálně institučně zbudované a právně zakotvené akademické samosprávy a autonomie. Po letech nesvobody jsme se po 17. listopadu 1989 opět stali obcí těch, kdo studují a kdo vyučují, těch, kdo se na svobodně akademické půdě scházejí k řešení vědeckých problémů a k diskutování závažných společenských otázek.

Otevřela se nám vynikající příležitost oživit univerzitu jako dělné, mezinárodní a svobodné společenství lidí zaujatých vědou a její rolí ve společnosti. Univerzita Karlova těchto příležitostí za uplynulé dvě dekády hodně využila. Vytvořili jsme kvalitní a produktivní síť partnerství, která obepíná celou zeměkouli. Z instituce nahlížené významnými světovými univerzitami zpočátku s opatrností, až nedůvěrou jsme se již v průběhu 90. let a o to více dnes stali tak vyhledávaným partnerem, že si své protějšky pečlivě vybíráme s ohledem na jejich prestiž a vědecký a studijní přínos spolupráce. UK je dnes univerzitou s jednou z největších akademických mobilit mezi evropskými i světovými univerzitami.

Vzhledem k tomu, že dnes má plný smysl pracovat, podáváme také nesrovnatelně větší a lepší výkony než dříve: za oněch jednadvacet porevolučních let se zhruba zesedminásobila vědecká publikační aktivita pracovníků UK. Z akademické instituce s tak malou vědeckou publikační produkcí, že by se bývala ani neobjevila v hledáčku světových rankingů (kdyby tehdy existovaly), jsme se dnes v rodině světových vysokých škol propracovali mezi 1,5 % výkonnostně nejlepších. Nejde jen o znásobení a zefektivnění našeho výzkumného úsilí a o schopnost uplatnit naše výsledky na světovém fóru. Prosadili jsme se i jako relevantní partner institucí, kte-

ré mají vědeckou práci za svůj jediný a dostačující úkol. V 50. letech panovala sovětským modelem zaštitěná představa, že výzkum patří akademii věd a univerzita pouze pedagogicky zprostředkovává jeho výsledky. Toto bolševické vyhnání vědy z univerzity je dávnou minulostí. Dnes máme prakticky stejně rozsáhlou a mezinárodně úspěšnou vědeckou publikační produkci jako souhrn ústavů AV, a to – mimochodem - při stejném počtu akademických pracovníků.

Nezapomínáme přitom, že spolu s výzkumem je naším zásadním a nenahraditelným posláním příprava mladé vědecké nebo širší akademické generace, výchova špičkových expertů, které potřebuje společnost, reagující na ne právě malé výzvy globalizace. UK se otevřela studentům a celé české společnosti: Ve srovnání s rokem 1989 máme dvojnásobek studentů. V nabídce výuky máme širokou paletu oborů, učíme skoro všechno kromě striktně technických oborů. S předstihem a s daleko menšími problémy než jaké jsou diagnostikovány ve většině západoevropských zemí, jsme se zapojili do boloňského procesu. Opět na rozdíl od řady univerzit zemí se snadnější nedávnou minulostí se můžeme pochlubit minimální nezaměstnaností našich absolventů, a to i v evropském a světovém měřítku.

Ohlížíme-li se na těch 21 porevolučních let, můžeme s hrdostí říci, že závazek a odpovědnost vůči české i evropské společnosti, kterou UK přijala spolu s porevolučním ohromným rozšíření horizontu své akademické svobody a autonomie, byla vrchovatě naplňována, že tato důvěra českého státu a veřejnosti ve vitalitu a kreativitu nejstarší středoevropské univerzity nebyla zklamána.

Zkusme se proto dnes na chvíli společně zasnít a představit si, kde můžeme stát za další dvě dekády, jestliže nepolevíme z nároků na naši výkonnost, kompetenci a kritičnost.

Pokud budeme své schopnosti, talent a nadšení svobodně a autonomně rozvíjet nejméně stejně energicky, jako tomu bylo dosud, pokud udržíme atraktivnost UK pro mladou generaci a dokážeme průběžně omlazovat náš vědecký i učitelský potenciál, aniž bychom ztráceli moudrost a nadhled generace našich doyenů, bude vysoce pravděpodobně pokračovat i dosavadní nárůst vědecké produkce UK. Myslím, že máme reálnou šanci se v řadě oborů hodně přiblížit i tak prestižním institucím, jako jsou kupříkladu univerzity v Oxfordu či Cambridge.

Dnes vytváříme – s vědomím, že to není jednoduché přesně změřit - ročně přibližně 40 % toho, co vykazuje Oxford. Před 20 lety, na začátku našeho svobodného nadechnutí, to bylo méně než 10 %. Průměrná publikační aktivita akademického pracovníka u nás ovšem zatím ještě pokulhává za těmito evropsky čelnými univerzitami, nejsme tedy na žádném nepřekročitelném maximu. O stabilizaci a další rozvoj směrem k akcentování kvality naší práce tak, aby docházela uznání světové komunity vědců, je třeba aktivně pečovat. To platí o to víc, že stávající hodnotící a motivační mechanismy státního hodnocení a financování vědy mohou v některých oborech, a to zvláště v humanitních a společenských vědách, motivovat spíše

k preferenci množství produkce nad její kvalitou. Tomu je nutné čelit etablováním mezinárodních standardů úplně všude na naší univerzitě.

V budoucnosti, o které uvažuji, bude na Univerzitě Karlově přibývat pracovišť, která nejen že budou vysílat své studenty, zvláště doktorské, a akademické pracovníky na partnerské zahraniční univerzity, ale která se stanou magnetem pro stáze nadaných mladých akademiků z ciziny. Tvrdé úsporné programy řady západních zemí k nám možná přivánou vlnu zájemců o finančně dostupné, a přece kvalitní studium. Snažme se, abychom si z nich mohli vybírat a vychovávat partnery s velkou budoucností. Využijme problémů dnešní doby pro posílení pozic naší univerzity.

Vědeckou kapacitu UK dále posílí vyřešení problematiky univerzitních nemocnic a prohloubení již dnes těsných vztahů s kvalitními pracovišti ústavů Akademie věd. Kombinací těchto faktorů a proaktivních cílených kroků se naše univerzita v budoucnu stane domovem i několika světově nejprestižnějších vědců - od takových, kteří figurují v databázi nejvíce citovaných vědců, až po držitele Fieldsovy medaile či Nobelovy ceny. Nejprve budeme tyto vědecké a učitelské osobnosti získávat odjinud, posléze si k těmto nejvyšším metám své osobnosti sami dovedeme.

UK bude v budoucnu jednou z nejvýznamnějších doktorských škol střední Evropy - vědecký výkon sem bude přitahovat nejlepší doktorandy nejen z ČR, ale mezinárodně. A naši nadaní a schopní doktorandi zase budou magnetem pro zajímavé akademické pracovníky - opět mezinárodně. Vnitřní prostředí UK tak získá v příštích letech ještě více mezinárodní charakter. Řada doktorských programů se čím dál více bude etablovat jako společné školy s prestižními evropskými a snad i mimoevropskými univerzitami.

Jako škola bude UK blízké budoucnosti velmi výběrová, zaměřená dominantně na pokročilé stupně studia pevně ukotvené v kreativní a vysoce expertní vědecké a odborné činnosti společných učitelско-studentských týmů. UK pak bude ještě více než dnes známa jako místo přípravy vyspělých, samostatných, odpovědných a flexibilních osobností. Učitelé mohou doktorandskou generaci motivovat k maximalizaci jejího potenciálu především, ne-li výhradně, svým vlastním příkladem, inspirativností a vysokými odbornými nároky, kladenými na studenty i sebe sama. To nelze uskutečnit v masové podobě výuky. Poměr počtu studentů k AP bude tedy v budoucnu takový, aby individuální a partnerský přístup učitelů k pokročilým studentům byl nejen možný, ale i běžný. **Když už tu sním s otevřenými očima, mohu snad vyslovit i přesvědčení, že v této Univerzitě budoucnosti se dnešní tíživé prostorové problémy stanou definitivně minulostí.**

Jaké jsou podmínky pro to, aby se toto všechno stalo realitou? Nutným základem je podpora společnosti. Pojďme ji pro to zkusit nadchnout. S tím souvisí - a je nepostradatelná - i vyšší finanční dotace pro akademickou vědu. Ta musí odpovídat výkonu a standardně vysoké kvalitě ve všech oborech. Bezprecedentní snížení už tak v mezinárodním srovnání velmi nízkých veřejných výdajů na vy-

soké školy, obsažené v nyní projednávaném návrhu státního rozpočtu na příští rok, rozhodně není cestou k naznačeným ambiciózním cílům.

Obdobně nepostradatelná bude pro UK i průběžně modernizovaná infrastruktura našich pracovišť. A nakonec, ovšem vlastně jako obecnou podmínku a předpoklad pro budoucí úspěch UK, musím jmenovat udržení a kultivaci naší akademické autonomie - a naše moudré a odpovědné zacházení s ní.

Možná některé z těchto mých představ znějí někomu z vás příliš optimisticky a snad až nereálně. Ale jsem přesvědčen, že naše země a naše budoucnost v globálně extrémně kompetitivním světě něco takového potřebuje. A také si moc dobře pamatuji svůj depresivní pocit z let předcházejících 17. listopadu 1989, kdy se mi zdálo, že svobodná, mezinárodně bohatě kooperující a vědecky i studijně věhlasná univerzita, tak jak ji máme dnes, je nerealistickou utopií. Neuměl jsem si představit, že by mohla nastat tak nádherná doba, jakou v tomto smyslu dnes žijeme. Ale – stalo se, dokázali jsme to. A tak i do nadcházejících let a dekad nám může být inspirací a motivací ona památná a moudrá výzva, která před 21 lety pohnula dějiny: kdy, když ne teď, kdo, když ne my!

Karolinum 17. 11. 2010

Slaven Elčič

Hájit svobodu je soustavná činnost

Dne 17. listopadu si připomínáme odvahu studentů, kteří vystoupili proti zločinným režimům v letech 1939 a 1989. Je to také den, kdy si připomínáme sílu studentstva změnit běh celé společnosti a určit její další vývoj na mnohá desetiletí. Tato síla je vlastní především studentům, kteří jsou velmi vnímaví vůči situaci ve společnosti a zároveň dostatečně energičtí na to, aby vyrazili něco změnit.

My, studenti a studentky dneška jsme vyrůstali ve svobodné společnosti. Nepocítili jsme politický útlak nebo ozbrojené represe, pokud jsme chtěli nahlas projevit svůj názor. 17. listopad je a měl by pro nás být především připomínkou, že svoboda není nic samozřejmého ani jistého.

Víme, že o svobodu musíme pečovat, jinak nám proteče mezi prsty. Uvědomujeme si, že svoboda na nás klade zodpovědnost. Jsme součástí akademické obce a chceme, pokud naším cílem není pouze získat titul a opustit navždy brány vzdělávacích ústavů, za sebou nechat otisk. Znamení, že jsme zde byli, odkaz pro budoucí studenty.

Ti z nás, kteří se aktivně zapojují do dění na univerzitě, ať už na úrovni rozho-

dovacích procesů či společenských, kulturních nebo jiných oblastí studentského života, jsou nezastupitelným zdrojem pohybu věcí na univerzitě.

Zapojení do orgánů akademické samosprávy nebo do jiných studentských spolků a organizací je pro nás příležitostí jak již dnes uchopit základní procesy a mechanismy, podle kterých naše alma mater funguje. Učíme se tak, abychom ji v budoucnu mohli být prospěšní.

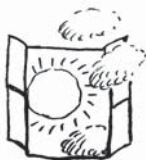
Svoboda dnešní doby nám dává možnost usilovat o dosažení našich cílů cestou odlišnou než v minulosti. Dnes hájíme svobodu stejně intenzivně, méně nutkavě, ale zároveň na více frontách najednou. Je to soustavná činnost a jako takovou je nutné ji vnímat.

Používáme moderních metod pro vyjádření svých názorů a postojů. Komunikujeme na facebooku, icq a twitteru, pořádáme demonstrace ve virtuálním světě. Studium v éře mobilních technologií nám otevírá svět bez komunikačních bariér. Svět, kde vzdálenost nehraje žádnou roli a každý může vyjádřit své postoje a názory. S tím, jak snadné je oslovit stovky či tisíce lidí, je o to větší důraz na kvalitu předávaných myšlenek. V záplavě zpráv a informací není těžké něco důležitého přehlédnout. Orientovat se v informacích a formovat si postoje ke všemu, co je před nás stavěno, nikdy dříve nebylo tak náročné. Důležité je umět rozeznat podstatné informace od těch nepodstatných. Nebezpečné pak nerozeznat nepravdivé od pravdivých. Máme možnost vyjádřit se ke všemu, co se na světě děje. Často se nám ale právě díky tomu stane, že se postavíme do role pasivního příjemce dění. Nesmíme se nechat strhnout do této pozice. Je nutné každou informaci podrobit kritické analýze a zaujmout k ní vlastní stanovisko.

Různíme se v pohledech na věci a nespojujeme se k dosažení jednoho společného ideálu. V tom je zároveň naše síla, protože mnohost dává prostor pro diskusi. Pluralita názorů, kterou podněcuje akademické prostředí, nám otevírá netušené obzory. A my máme možnost diskutovat. Můžeme se postavit v pomyslném akademickém ringu našim názorovým protivníkům a poměřit s nimi síly. Můžeme předstoupit bez obav projevit své názory a budeme vyslyšeni. Důkazem toho je nakonec i to, že zde dnes při této příležitosti mluvím. Za tuto možnost jsem vděčný.

Pevně věřím, že většina mých kolegů a kolegyně sdílí tyto myšlenky a chce vytvářet budoucnost, ve které se nebudeme muset bát vystoupit a promluvit, nejenom na akademické půdě, ale i ve společnosti.

Karolinum 17. 11. 2010

Kritika a apel

V předvečer studentského svátku se na zámku v Lužanech předávaly předním akademickým pracovníkům a mladým vědcům ceny Hlávkovy nadace. Čestný předseda Akademie věd **prof. Rudolf Zahradník** na slavnosti poukázal na propastný rozdíl úrovně získaného vzdělání českých ministrů a ministryň školství se světem, na neprofesionální složení některých státních institucí, zabývajících se vědou a především na novodobý nešvar politických představitelů a pracovníků ministerstev neodpovídat na přednesenou otevřenou kritiku. Vědce pak vyzval: „Ať jste sebevíc rozladěni z toho, co slyšíte, nezatrpkněte, buďte alespoň trochu bojovní.“

S hesly „Bohaté rodiče pro všechny“, „Nejsme automaty na zisk“ či „Dluhy základ života“ pochodovali Prahou 17. listopadu **studenti**. Na výzvu iniciativy Vzdělání není zboží protestovali proti vládním škrtům v oblasti vzdělávání, zavádění školného a zápisného a ovlivňování univerzit ze strany soukromého sektoru. Socioložka Tereza Stöckelová z iniciativy ProAlt upozornila na širší kontext změn: tzv. Bílá kniha vznikla ještě před současnou krizí a je součástí procesu, který probíhá i jinde v Evropě. Změny mají systémový ráz, který má vést k individualizaci a omezení akademických svobod. Po demonstraci se někteří její účastníci setkali se svými kolegy z Vídně, kteří se loni podíleli na obsazování rakouských škol.

Zpráva České konference rektorů

Na základě připomínek členů České konference rektorů přijala 19. 11. 2010 ČKR stanovisko k návrhu novely zákona o vysokých školách (návrh MŠMT, korigovaná verze z 10. 11. 2010):

- ČKR upozorňuje, že s ohledem na proklamovanou přípravu nového zákona o terciárním vzdělávání je řešení úprav zákona o vysokých školách pomocí novelizací nekoncepční a mělo by se týkat výhradně „technických“ otázek. Vyjádření k záměru přípravy nového zákona o terciárním vzdělávání není součástí tohoto stanoviska.
- ČKR nesouhlasí s návrhem na zavedení zápisného v podobě, v jaké je prezentováno v předkládaném návrhu novely (část první, článek I, bod 5). ČKR doporučuje zavedení zápisného až v návaznosti na realizaci systému státní finanční pomoci studentům vysokých škol a zejména po vyjasnění, že půjde o trvalé, nikoli krátkodobé řešení.
- ČKR nesouhlasí s návrhem na změnu § 79 – rozšíření o garanta studijního oboru (část první, článek I, body 17 a 20).

Den vědy

Letošní ročník Scientia Pragensia seznámil 26. listopadu zájemce s nejnovějšími poznatky z oblasti vědy a výzkumu předních pražských vědeckých center. Tento ročník Dne vědy představili o dva dny dříve rektori všech pěti pražských vysokoškolských učilišť – Univerzity Karlovy, České zemědělské univerzity, Českého vysokého učení technického, Vysoké školy ekonomické a Vysoké školy chemicko-technologické.

Na tiskové konferenci jednomyslně vyjádřili své obavy nejen z důsledků očekávaných změn financování vysokého školství, ale i z dopadů nevyvážené alokace peněz VaVPl. „V hlavním městě vzniká více než polovina vědeckých výsledků v republice, přesto je v posledních letech, zejména díky strukturálním fondům, péče o rozvoj infrastruktury dominantně směřována jinam než do Prahy,“ uvedl rektor UK prof. Václav Hampl.

Ze slov rektorů dále vyplývá, že pouze třetina mladých badatelů pokračuje ve vědecké kariéře, doktorandy odrazuje malý plat. Rektori z Prahy se navíc bojí, že jim jejich absolventy odlákají nová vědeckovýzkumná centra, která vznikají po celé republice za peníze z EU. Na konferenci se proto shodli, že mladé badatele by na mateřských univerzitách a vůbec v ČR udržely takzvané návratové granty. Ty do budoucna sice plánuje ministerstvo školství, ale rektori by chtěli podporu také od Grantové agentury - nebo od soukromých firem.

Studenti mohou v zahraničí využívat dobré materiální a finanční podmínky, ale po návratu jim naše univerzity jen obtížně mohou motivovat k udržení na mateřské škole. Na Vysoké škole ekonomické navíc odvedou podle rektora prof. R. Hindlse vědce i „lákadla byznysu“. Průměrný plat asistentů na fakultách se podle posledních statistik Ústavu pro informace ve vzdělávání pohybuje kolem 22.000 korun.

**Na otázky VNR odpovídají dva rektori:
prof. Ing. Václav Havlíček, CSc., rektor ČVUT
doc. Ing. Josef Koubek, CSc., rektor VŠCHT**

Několikrát jste se zmínili, že vědci jsou málo placeni a že proto mají-li na vybranou mezi kariérou doma nebo v zahraničí, dávají přednost těm lepším podmínkám. Vracejí se ale někteří vědci?

HAVLÍČEK: Na tom, že vědci odcházejí za kariérou do zahraničí, není nic špatného. Ideální situace je, když odejdou a zase se vrátí, protože ten, který je celý život

doma, je samozřejmě vždycky trochu omezený v rozhledu. Kdybych neměl možnost působit jeden semestr v USA jako učitel, nedovedu si představit, že bych mohl být rektorem ČVUT.

KOUBEK: Ve světě se tomu říká mobilita - lidé se stěhují z jedné země do druhé. U nás to bereme trochu skepticky, protože ti nejlepší se obvykle výrazně prosadí i v zahraničí, a pak už se jim nechce zpátky. Hlavní důvody jsou finanční. V řadě případů už to není tak špatné s vybavením laboratoří, za posledních 20 let se přece jenom hodně zlepšilo, ale hlavní jsou teď pro vědu mzdové prostředky - a možná i životní podmínky. Kdybychom chtěli mít na univerzitách například amerického profesora nebo někoho z amerického průmyslu, tak mu ani nemůžeme nabídnout byt.

Masivního odchodu vědců se nebojíte?

KOUBEK: Ten odchod není zase tolik masový. Konkurence je ve světě velká a prosadit se v západních zemích není tak úplně jednoduché - jdou tam právě jenom ti nejlepší a nejrazantnější, aby prosadili své znalosti.

Ve kterých oborech by se nedostatek vědců a vůbec významné podfinancování projevilo nejvíc?

HAVLÍČEK: Jsem rektorem technické univerzity, tedy školy, která vychovává značnou část odborníků pro průmyslovou praxi a tady se nejrizikovější situace jeví podle kvalifikovaných odhadů v oblasti energetiky, kde v horizontu pěti až deseti let bude v ČR chybět 18 tisíc odborníků, a nejméně třetina z nich by měli být vysokoškoláci.

Získat vysokoškoláky - to znamená mít pro ně i učitele. A ty dobře zaplatit - nebo bychom je snad měli odněkud ukrást?

HAVLÍČEK: Ukrást těžko, to bychom je museli přeplatit; ideální je si je vychovat, ale ne tak, abychom je vychovávali jenom my. Je nutné, aby měli zahraniční zkušenosti.

Takže jde o to, aby se vědci zase vrátili. Vracejí se sem?

HAVLÍČEK: Ti, kteří u nás začali pracovat na špičkových pracovištích, tak ti se vracejí. Ti, kteří odešli hned po absolutoriu vysoké školy, tak se obvykle nevracejí.

Není to přece jenom škoda?

HAVLÍČEK: Škoda to určitě je, protože náš stát do nich investoval nemalé finanční prostředky, a ty se nám vrátí jenom zčásti. Ovšem ani když odejdou kvalitní odborníci, které jsme vychovali, není to ztráta úplná. Dělají nám aspoň dobré jméno ve světě, mohou napomoci k obchodním i dalším kontaktům, takže to rozhodně není ztracená investice. Ale přece jenom kdyby se část z nich vrátila, bylo by to pro nás lepší.

Právě v těchto týdnech organizují hromadné odchody nespokojení lékaři. Co tomu říkáte?

HAVLÍČEK: Vzhledem k tomu, že zdraví je pro člověka to nejcennější, bude opravdu škoda, pokud by odešli odcházejí kvalitní lékaři. Domnívám se ovšem, že situaci sdělovací prostředky trochu dramatizují a že tak velké množství, jaké je signalizováno, neodejde. Takže kolaps zdravotnictví to pravděpodobně nezpůsobí, ale škoda to je.

KOUBEK: Je mi to samozřejmě líto, že chtějí odejít, lékaře potřebuje každý národ, každý stát. Je jasné, že dnes výchova lékařů stojí hodně peněz, ale já se na ty lidi nezlobím. Musíme najít cestu, kdy si řekneme: Tak potřebujeme ty lékaře, nebo je nepotřebujeme? Odpověď je myslím jednoznačná: Potřebujeme je, a tak je musíme zaplatit.

Totěz by asi mělo platit o těch vědcích – potřebujeme je, nepotřebujeme je?

KOUBEK: Ano. Musím říci, že potřeba vědců závisí i na a vztahu průmyslu k nim a na ztah celé společnosti, ale u těch lékařů je to jednoznačné. Ti jsou zapotřebí všude.

Marie Fleissigová

Marie Fleissigová

Lituji

Lékařům, kteří hrozí odchodem, věnuje veřejnost, zastupovaná v tomto případě médií, značnou pozornost. Tu by si však měli zasloužit i vědci, z nichž ti nejnadějnější odchází za štěstím do světa.

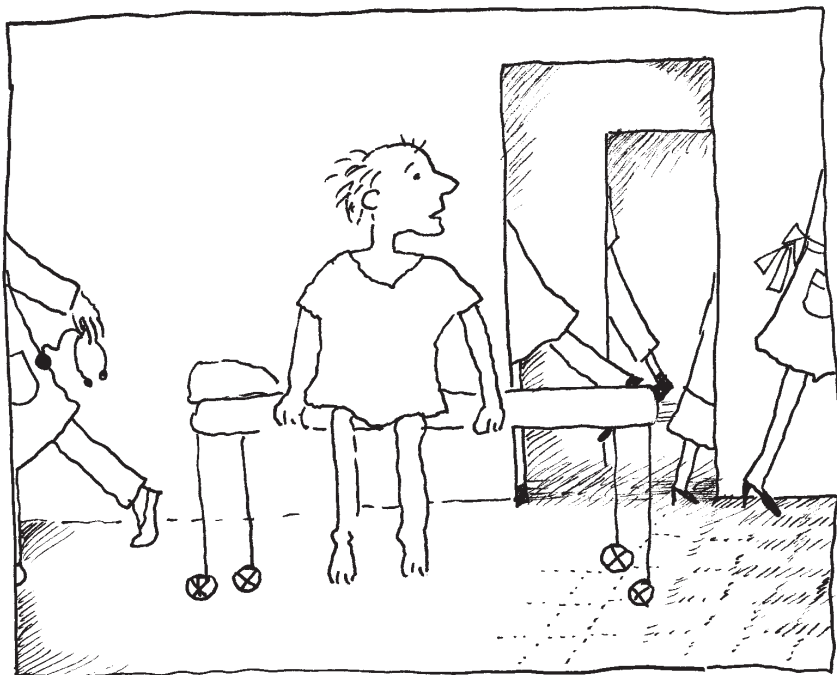
Převažujícím důvodem jsou peníze. Finanční požadavky jak lékařů, tak vědců jsou však odmítány s tím, že je krize a že šetřit musíme všichni. V situaci, kdy se státním zaměstnancům snižují platy a dokonce se retroaktivně omezují slibované státní příspěvky, má tato oficiální argumentace něco do sebe: Česká republika na tom skutečně není nejlépe. Avšak zůstává otázkou, proč tomu tak je - kvůli ekonomické krizi? Kvůli všeobecné rozhazovačnosti, nebo neschopnosti spravovat státní kasu? Kvůli těm, co tyjí ze společného - ať už neoprávněným pobíráním sociálních dávek nebo snad tunelováním? Kdyby toto bylo známo, mohla by se očekávat změna - a naděje, že se poměry skutečnělepší.

Nechci a ani to nemohu posuzovat, i kdybych měla k ruce experty a superpočítačové programy. Jisto zůstává pouze to, že se mnoha lékařům a vědcům (a nejenom jim) po hmotné stránce nežije tak dobře, jak si to před 21 lety představovali. A že nejspíš

oprávněně věří, že v otevřeném evropském prostoru a třeba i dál skutečně uplatní své vědomosti, píli, talent a zkušenosti - a to za důstojných podmínek. Konečně mají na to právo, žijeme v demokratickém světě a svobodu pohybu zaručují zákony.

Pokud skutečně dojde k takovým masivním odchodům, bude to další vlna exodu české elity. Jen v uplynulém století české země to zažily několikrát, vzpomeňme jen let 1938, 1948 a 1968; protože před nacisty a bolševiky odcházeli ti nejchytřejší, nejsamostatnější, nejprůbojnější, poznamenalo to vždy na generaci duchovní život českého národa a pokles jeho vzdělanosti. V roce 1938, 1968 nebo 1948 to však způsobla hrozba nebo přímo zásah cizí moci.

Tentokrát však je tomu jinak, máme demokracii, vládeme si sami - a možnému odchodu elit, jaké vědci a lékaři rozhodně představují, stát - zdá se - pouze nečině přihlíží. Neměli by se ozvat aspoň ti, kteří tak halasně proklamují národní zájmy? A tak převládající pocit, který mne sužuje, je smutek, že žiju v zemi a mezi lidmi, které si svých elit neváží. Je mi to skutečně líto.

VĚDA

NOBELOVA CENA

BIOMONITORING

KAREL IV.

Nobelova cena za lékařství

Letošní Nobelovu cenu za lékařství a fyziologii získal v v říjnu britský pětáosmdesátiletý fyziolog **Robert Edwards**, bývalý profesor na univerzitě v Cambridge, průkopník umělého oplodňování a tedy léčby neplodnosti u lidí. Jeho výzkum prováděný v 60. letech 20. století spolu s jeho již zesnulým kolegou gynekologem **Patrickem Steptoem** umožnil řešit problém, který trápí více než deset procent všech párů na světě. Díky jim se v roce 1978 narodilo první dítě „ze zkumavky“ a následně se mohly miliony neplodných párů těšit z potomků.

Na metodě mimotělního oplodnění (resp. „asistované reprodukce, in vitro fertilizace“) začal Edwards pracovat počátkem 50. let minulého století. Během svého výzkumu popsal princip dozrávání vajíček, objasnil význam hormonů pro tento proces a objevil podmínky, za kterých jsou vajíčko a spermie schopny oplodnění.

Jak tato metoda funguje? Ženský organismus je hormonálně stimulován tak, aby vytvořil několik vajíček místo obvyklého jednoho. Vajíčka jsou laparoskopicky odebrána a v Petriho misce smíchána se spermii. Embrya jsou v první fázi kultivována in vitro – to znamená ve zkumavce. Jakmile se dostanou do vývojového stadia blastocysty, je jich několik přeneseno do dělohy. Protože je tato metoda ne zcela spolehlivá, embrya, která se neuplatní v první fázi, jsou zmrazená a mohou být přenesena do dělohy v dalších pokusech o IVF.

Lydie Fialová

Děkuji, že jste mi daroval život

Ústav lékařské etiky 3. LF UK

Nebylo těžké odhadnout, ve kterém domě bydlí: jako jediný v ulici měl nájezdovou rampu pro invalidní vozík. Pavla mi přišla – tedy přijela – otevřít dveře a pozvala mě dál. Na klíně držela svého patnáctiměsíčního syna Davida, kterého mi s velkou radostí představila. Zнала jsem ji od třetí třídy, před dvanácti lety jsem byla pozvaná na její svatbu a nedlouho poté jsem ji začala navštěvovat v nemocnici: pomalu začala ochrnovat, nejprve nohy a později i ruce se svíraly neuvolnitelnou a bolestivou křečí. Byla jí diagnostikována Wilsonova nemoc, dědičná porucha metabolismu mědi, která nevratně postihuje pohybový aparát.

„Představa, že bychom nikdy nemohli mít děti, byla opravdu velmi tíživá. Trápí-

lo nás to hodně let,“ vypráví Pavla. „Většina lékařů mé dotazy o možnosti těhotenství buď ignorovala, nebo považovala za nehoráznost. Jak si v takovém stavu můžu vůbec dovolit uvažovat o dětech?“

Pavla s manželem nakonec vyhledali pomoc v centru reprodukční medicíny. Vlídne je tu přijali, provedli vyšetření a doporučili metodu umělého oplodnění.

Nechte to na nás

V létě roku 1978 se v Británii narodilo první „dítě ze zkumavky“. Titulní stránky časopisů tehdy zaplavily obrázky embryí, oblíbeným symbolem nového průlomu v medicíně se stal známý obraz Stvoření ze Sixtinské kaple.

Od té doby přišly na svět díky oplodnění in vitro (IVF) téměř čtyři miliony dětí a první generace se již postupně stává rodiči. Metoda však s sebou přinesla mnohem více než jen léčbu neplodnosti. Objevují se nové podoby rodiny, kdy se rodiči mohou například stát i lidé stejného pohlaví. Rozšířilo se cestování za umělým oplodněním do jiných zemí. Rodiči se stávají také lidé výrazně starší než v reprodukčním věku. V souvislosti s tím vším se vynořila řada etických otázek, na které neexistuje snadná odpověď. Svědčí o tom i Pavlin příběh.

„Překvapilo mě, jak obtížné je získat informace o celém procesu,“ vzpomíná Pavla. „Lékaři nám dali list A4, z jedné strany byl postup léčby se spoustou odborných termínů, kterým jsem nerozuměla, a z druhé strany ceník, kde zaškrtili několik kolonek: ICSI sedm tisíc korun, prodloužená kultivace dva a půl tisíce, kryoprezervace pět tisíc... Pojišťovna sice hradí první tři cykly léčby, ale tohle jsou výdaje navíc. Nikdo nám ty výrazy nevysvětlil, řekli, ať si projdeme jejich internetové stránky.“

Po hormonální stimulaci se Pavla dostavila na odběr vajíček. Z tištěných informací, které dostala, věděla, že lékaři jich odeberou „několik“. Nenapadlo ji zeptat se, co to přesně znamená. „Myslela jsem, že to budou tak tři čtyři. Když mi dali zprávu o výkonu, kde byl počet 27 odebraných folikulů, nemohla jsem uvěřit svým očím. Požádala jsem, aby neoploďňovali všechna, protože představa tolika embryí mě trochu děsila. Ukázalo se však, že v této fázi do toho nemáme co mluvit, oplodňují se standardně všechna vajíčka, aby se zvýšila šance úspěchu léčby.“ Lékaři Pavle sdělili, že je to čistě záležitostí embryologa a že je třeba mu nechat volnou ruku.

Krátce poté si Pavla měla na kliniku zatelefonovat, zda byl materiál oplodněn a jestli všechna embrya žijí. „Bylo to asi poprvé, kdy mě zaplavila opravdová úzkost. Co když žádné z nich nepřežilo? Když jsem druhý den ráno vzala do ruky telefon, potřebovala jsem, aby manžel byl u toho. ‚Máte jich tady několik,‘ oznámili mi.“ Přesný počet jí nesdělili. „Nemohli prý po telefonu vědět, jestli jsme opravdu rodiče - již ne dárci materiálu, řekli rodiče -, a tak to šlo celkem třikrát, než nás zavolali k embryotransferu.“ Ukázalo se, že embryí vzniklo a přežilo celkem patnáct. Pavla s manželem se rozhodli požádat o přenos pouze jednoho z nich. Vzhledem ke

svému zdravotnímu stavu by se Pavla stěžít mohla starat o dvě děti. „Měla bych prý být ráda, lékaři považovali za úspěch, že jich je patnáct, ale po pravdě řečeno jsem se nad tím zhrzola. Došlo mi, že jsem to měla vyřešit předem.“

Pavla si mezitím dohledala řadu dalších informací, o kterých s ní nikdo z lékařů nemluvil. Narazila přitom na slovo, které ji zarazilo - „redukce“. „Uvědomila jsem si, že to není cesta, již bych mohla jít s čistým svědomím. Proto jsme se rozhodli požádat o transfer pouze jednoho embrya.“ Lékaři jí celkem bez námitek vyhověli, i když s upozorněním, že snižuje šanci úspěchu léčby.

Neuhýbej, nebo se netrefím

Při mímce o redukcích se mi nechtěně vybavila vzpomínka na stáž během studia medicíny. V rámci výuky gynekologie a porodnictví jsme navštívili jedno z reprodukčních center, kde nás provedli a s velkou ochotou ukázali celý proces, od spermií pod mikroskopem, kultivačních vzorků embryí až po odběr vajíček pod ultrazvukovou kontrolou. Procházeli jsme také malou místností, kde se skladoval „biologický materiál“ nepoužitých embryí. Ve skupince několika dalších studentů jsem byla přidělena na sál k výkonu redukce 3/1. Neznalá terminologie jsem se obrátila na spolužáka s dotazem, o co se jedná - nevěděl. Nikdo z nás na tento termín nenaznal, přestože jsme probírali teorii IVF celkem důkladně.

Na operačním stole ležela žena pod mírnou dávkou sedativ a na obrazovce ultrazvuku jsme sledovali tři plody v jejím těle. Čtrnáctý týden: výkon se předtím oddaloval, aby bylo možné sledovat vývoj jednotlivých plodů a rozhodnout, který z nich je nejživotaschopnější a nachází se v děloze v nejvýhodnější poloze. Lékař zkontroloval polohu, srdeční činnost a další důležité faktory, vzal do ruky injekci s dlouhou jehlou a rozhodl se pro dvě z embryí. Bylo potřeba velké přesnosti a důkladného soustředění, s blížící se jehlou totiž nebylo úplně snadné odhadnout pohyb plodů, a tak je lékař napomínal slovy: „Neuhýbej, neuhýbej, nebo se netrefím!“

Zamrazilo mě. Jen s velkým přemáháním jsem sledovala, jak se srdeční činnost po chvíli zastavila, a poté znovu stejný proces ještě jednou. Podobnou reakci jsem zaznamenala ve tvářích svých spolužáků. Po šesti letech na medicíně jsme nečekali, že nás něco ještě může zarazit. Požádali jsme lékaře o vysvětlení zákroku. „Standardní postup,“ řekl. „Vícečetné těhotenství představuje riziko jak pro matku, tak pro zdárný vývoj plodů. Řešením je redukce, ukončení plodu. Používá se injekce draslíku do srdce plodu.“

„Ukončený“ plod se částečně vstřebá, zásah však zvyšuje riziko potratu těch ostatních. V současné době se proto doporučuje nevkládat do dělohy více než jedno embryo, u starších matek nebo u žen, kde metoda v minulosti selhávala, pak embrya dvě. V České republice se však stále více než polovina dětí počatých metodou IVF rodí jako dvojčata (evropský průměr je okolo dvaceti procent) a odehrává se zde téměř pětina všech hlášených redukcí v Evropě.

Embrya lze darovat

Po letech bolesti a trápení Pavle a jejímu manželovi svítla naděje. Po devíti měsících Pavla porodila zdravé dítě, Davida. „Bylo to pro nás opravdu neuvěřitelně krásné, že se něco takového podařilo, a David je pro nás obrovskou radostí. Uvědomuje si, jak vzácné to je.“ Podobnou radost pociťují asi všichni rodiče, zvláště v případech, kdy narození není úplně samozřejmé - ani použití IVF není zárukou otehotnění a úspěšného porodu.

Pro Pavlu však příběh ještě nekončil. Nedávno poprvé uhradila poplatek za skladování embryí. Platí se každé dva roky, jinak by - jak Pavle řekli na recepci kliniky - „materiál zlikvidovali“. Když jsem se Pavly zeptala, jaké mají se čtrnácti uloženými embryi plány, usmála se, ale zároveň se v jejích očích objevil zvláštní smutek. „Rádi bychom s manželem ještě jedno z nich použili v naší rodině, pokud všechno dobře půjde. Ale zároveň vím, že všem nikdy nebudu moct ten život skutečně dát.“

Nejpříjemnější by pro Pavlu a jejího manžela bylo embrya darovat, což ale není úplně snadné. „Začínám rozumět svým přátelům, kterým také doporučili IVF, ale představa, že nepoužitá embrya nakonec budou zlikvidována, pro ně byla natolik nepřijatelná, že léčbu nepodstoupili,“ říká Pavla. Pro ni samu je etickou hranicí, kterou by nepřekročila, redukce počtu plodů.

Život za život

„Lékaři předpokládají, že klienti všechno vědí, a oni že už jenom léčí,“ shrnuje svoji zkušenost Pavla a trefně tak připomíná, že v Česku se o etice s pacienty příliš nediskutuje. Etické problémy, které pro Pavlu vyvstaly, nemusejí být důležité pro každého klienta center asistované reprodukce. Otázkou však zůstává, nakolik klienti úskalí metody skutečně znají. Nejsou nejrůznější lékařské eufemismy jako „biologický materiál“ či „ukončení embryí“ poněkud zavádějící, nezastírají váhu, kterou pro pacienty může rozhodování v průběhu léčby nabýt? Nejsnazším řešením složitých otázek často bývá je ignorovat. Nezabývají se však lékaři příliš lehce své odpovědnosti?

Základním paradoxem, a tedy i eticky nejspornějším momentem metody IVF, je skutečnost, že v průběhu oplodnění in vitro dochází jak ke vzniku, tak i ke zničení života. Otázka, zda je vznik nového života ospravedlnitelný za cenu „redukovaných“ plodů a likvidace „nadbytečných“ embryí, proto zásadně dělí příznivce a odpůrce této metody.

Od počátku éry IVF již došlo ke zničení statisíců embryí. Spektrum názorů na etickou přijatelnost IVF se pohybuje od výrazné kritiky ze strany katolické církve (podle jejího názoru „účel světicí prostředky“ není v tomto případě ospravedlnitelný) přes méně vyhraněné postoje, které metodu schvalují v rámci přísně vymezených podmínek (židovská a islámská etika velmi důrazně trvají na uplatnění IVF pouze v rámci manželství), až po velmi liberální přístup absolutní reprodukční svobody, patrný velmi zřetelně v přístupu mnohých lékařů a vědců. Vliv jednot-

livých zájmových skupin se potom odráží v zákonodárství, které ani v rámci Evropy není zdaleka jednotné.

Jedním z problematických momentů je právě otázka zmražených embryí, jejichž počet se podle odhadů celosvětově pohybuje v řádu milionů. Podle práva „patří“ tato embrya svým původcům, kteří se po určité době musí rozhodnout, jak s nimi naloží. Jak se ukazuje, je to pro mnohé z nich velmi náročný problém. I v případě úspěšného rodičovství nejsou obvykle použita všechna embrya a zákon obvykle dovoluje jejich skladování po omezenou dobu. Obvyklou hranicí je deset let, někde je tato doba limitována věkem matky. V České republice se zákon k této otázce nevyjadřuje, a tak záleží na praxi jednotlivých center. Ze zdravotního pojištění lze léčbu hradit ženám do 39 let a centra embrya zpravidla déle neuchovávají. V případě samoplátců jsou však ochotna embrya skladovat o mnoho let déle.

V podstatě se naskytá několik možností, jak s embryi naložit: ukončení jejich existence, darování pro výzkumné účely a darování jinému neplodnému páru. Výzkum uskutečněný ve Velké Británii ukazuje, že ačkoli většina rodičů původně celkem ochotně přistoupí na to, že se jedná o pouhý shluk buněk, ve chvíli, kdy z tohoto shluku buněk vyroste dítě, si uvědomí, že i ostatní embrya mohou teoreticky mít podobný osud. Získávají tak ke svým embryím emocionální vazbu a otázka osudu zárodků se pro ně mění v zásadní etické dilema. Pro mnohé z nich je nepřijatelné použití embryí pro výzkum a mnozí se také zdráhají embrya darovat neznámým lidem. Oddalují proto své rozhodnutí, což v Británii nedávno vedlo ke změně zákona, který prodloužil maximální dobu skladování embryí z pěti na deset let.

Za zmínku v této souvislosti stojí i poněkud nečekaný přístup některých křesťanských organizací zejména v USA, které – přestože v principu nesouhlasí s metodami asistované reprodukce - se snaží zmírnit jejich dopad a v souladu se svým přesvědčením o jedinečnosti a posvátnosti života zprostředkovávají „adopce“ embryí.

Alternativní rodina

Další etické problémy přináší komercializace léčby neplodnosti a skutečnost, že se k umělému oplodnění zákony různých zemí stavějí odlišně. Vede to k cestování do států, které mají méně přísnou legislativu či nabízejí výhodnější ekonomické podmínky. Jen v rámci Evropy míří za umělým oplodněním přes hranice asi třicet tisíc párů ročně.

Evropa je přitom v oblasti IVF relativně konzervativní. Většina evropských zemí například vyžaduje, aby žadatelé o léčbu neplodnosti žili ve stálém partnerském či manželském stavu. Hlásí se také k principu, podle něhož se lidský život nemá stát předmětem finančního zisku. Ve většině evropských zemí je proto alespoň část nákladů hrazena z veřejného zdravotního pojištění.

Naproti tomu ve Spojených státech regulace „IVF průmyslu“ téměř neexistuje. Spermie, vajíčka, a dokonce i náhradní matky si tu lze objednat prostřednictvím

inzerátu na internetu, aniž při tom hraje roli věk, sexuální orientace či partnerský stav. Jediným limitem je finanční nákladnost. Umělé oplodnění stojí mnoho desítek tisíc dolarů a možnost pojištění téměř neexistuje. Přístup k léčbě je proto velmi selektivní. Výsledkem je, že Američané cestují kvůli léčbě neplodnosti do zahraničí skutečně ve velkém počtu. Kromě východoevropských zemí je pro ně nejfrekventovanější destinací Indie či Brazílie, kde lze celkem snadno zprostředkovat i náhradní mateřství, které je v řadě jiných států nelegální nebo velmi nákladné.

Významné rozdíly mezi různými oblastmi světa nacházíme také v otázce ochrany zájmů zúčastněných stran: právo na soukromí rodičů a dárců je třeba vážít oproti zájmům budoucího dítěte. Děti narozené v důsledku použití IVF mohou mít díky dárcovství několik „rodičů“ - „dárce“ spermatu a vajíčka, ženu, jež prožije těhotenství, a rodiče, kteří dítě vychovávají. Země, jež dávají větší váhu zájmům dítěte, stanovují právo znát své biologické rodiče. V Evropě je to například Švédsko a Velká Británie. Není příliš překvapivé, že po zavedení tohoto práva téměř úplně mizí zájem o darování spermií a vajíček. Na druhé straně neanonymní dárcovství otevírá možnost domluvy mezi přáteli a známými, a také propojení zájemců o alternativní druhy rodiny (svobodné matky a otcové, gay páry), kteří obvykle přes internet sjednávají a navzájem si poskytují dárcovství. V některých případech se potom jedná o tzv. spolurodičovství, kdy dítě zůstává v kontaktu se svými (biologickými) rodiči, aniž by tito rodiče spolu žili.

„Děkuji, že jste mi daroval život,“ zněla jedna z gratulací Robertu Edwardsovi, letošnímu laureátu Nobelovy ceny. Metoda, která již pomohla na svět milionům dětí, je nepochybně průlomem v léčbě neplodnosti. To ale neznamená, že by se nemělo diskutovat o etických otázkách, jež s sebou přináší.

Každý šestý pár

Neplodnost v současné době postihuje téměř každý šestý pár a může mít různé příčiny: genetické a anatomické abnormality, poruchy hormonální a imunologické, může být však i důsledkem zánětlivých onemocnění a předchozích potratů. Vliv má také způsob života (stres, kouření, alkohol, sexuální promiskuita, obezita...) a kvalita životního prostředí. Příčina neplodnosti se udává ve 20-30 % případů na straně muže, ve 20-35 % na straně ženy, 20-40 % se přičítá jejich kombinaci a přibližně v 10 % zůstává příčina neobjasněna. Riziko neplodnosti rovněž stoupá s věkem - současná tendence „odkládaného rodičovství“ je jednou z příčin nárůstu neplodnosti ve vyspělých společnostech. Kolik embryí vznikne, určuje lékař, ne pacient.

K otěhotnění v Česku dochází průměrně ve 32,4 % případů (při použití „čerstvých“ embryí) a ve 21,6 % (u „zmražených“ embryí), tedy každý třetí až pátý cyklus přenosu embrya vyústí v těhotenství. Údaje o úspěšnosti léčby, tedy o tom, v jakém procentu případů končí terapie narozením dítěte, nejsou známy.

Tři procenta dětí

V České republice působí 29 center asistované reprodukce. Některá jsou součástí univerzitních pracovišť, převážně se však jedná o soukromá (komerční) zařízení. Významnou část jejich klientely tvoří zahraniční klienti, zpravidla ze zemí EU. Pracoviště je lákají poukazem na vysoký standard péče, zkušené odborníky, nadprůměrnou úspěšnost léčby, finanční dostupnost a rovněž liberální legislativu. Podle zákonů ČR je darování pohlavních buněk anonymní, dobrovolné a bezplatné (dárci však mají nárok na „přiměřenou kompenzaci“). V ČR zákon stanovuje, že asistovanou reprodukci je možné provést na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto léčbu hodlají společně podstoupit. Ročně se v ČR pomocí IVF narodí asi tři tisíce dětí, což představuje asi 3 % ze všech živě narozených dětí. Děti narozené pomocí IVF mívají nižší porodní hmotnost, častěji se rodí předčasně a mají vyšší riziko komplikací a vrozených vývojových vad oproti dětem přirozeně počatým.

Respekt 18. 10. 2010. Kráceno

Milena Černá

Humánní biomonitoring (HBM) jako nástroj k odhadu expozice chemickým látkám z prostředí, zátěže populace a nežádoucích zdravotních účinků

Ústav obecné hygieny 3. LF UK

Biomonitoring lze definovat jako metodu detekce a monitorování koncentrací chemických látek, jejich metabolitů či patofyziologických změn souvisejících s expozicí, v tělních tekutinách a tkáních člověka. Sledované parametry jsou souhrnně označovány jako biomarkery a podle jejich interpretačního významu je lze dělit na biomarkery expozice, účinku a vnímavosti.

Základní principy biomonitoringu vycházejí z oboru pracovního lékařství, kde se tento přístup používá již od 50. let minulého století pod názvem biologické expoziční testy (BET) pro kontrolu úrovně expozice pracovníků škodlivinám v pracovním prostředí. V posledních dvou dekadách je biomonitoring stále častěji využíván i pro sledování expozice běžné populace. Ve Spolkové republice Německo je biomoni-

toring součástí sledování vztahu prostředí a zdraví již od konce 80. let. Podobně v USA je biomonitoring od r. 1976 zařazen do významných aktivit CDC v Atlantě; v současné době je v krvi a moči dětské i dospělé populace USA sledováno téměř 150 různých xenobiotik nebo jejich metabolitů. V České republice je biomonitoring od roku 1994 nedílnou součástí celostátního Systému monitorování zdravotního stavu populace ve vztahu k prostředí, který je garantován Státním zdravotním ústavem. Biomonitoring je začleněn i do programu Evropského akčního plánu pro životní prostředí a zdraví vyhlášeného pro období 2003-2010 s cílem sjednotit postupy biomonitoringu ve státech EU tak, aby výsledky byly srovnatelné, reprezentativní, cílené na aktuální problémy a aby tato data byla získána za finančně příznivých podmínek. Pilotní projekt **COPHES** (Consortium to Perform Human Biomonitoring on a European Scale), který vychází z Evropského akčního plánu a byl několik let připravován za spolupráce zástupců členských států EU, byl zahájen 1. 12. 2009 za podpory 7. rámcového plánu EU. Projekt je proponován na tři roky a účastní se ho 35 institucí z 27 států. Za ČR je národním koordinátorem projektu Státní zdravotní ústav.

Z uvedených informací vyplývá, že **rok 2010 je pro rozvoj a rozšíření biomonitoringu významným přelomovým mezníkem. Tomu odpovídá i uskutečnění tří významných mezinárodních konferencí se zaměřením na biomonitoring, které proběhly v krátkém časovém sledu v období od září do listopadu 2010 a kterých jsme měli možnost se zúčastnit a prezentovat i své výsledky.**

První z konferencí bylo v pořadí již 8. mezinárodní sympozium „Biological Monitoring in Occupational and Environmental Health ve dnech 5.–8. 9. 2010 v Espoo, Finsko. Tato symposia mají dlouhou tradici, konají se s odstupem 2–3 let a Finsko (FIOH – Finnish Institute of Occupational Health) bylo organizátorem této konference již podruhé. Je to důkazem kontinuálního zájmu FIOH a severských zemí obecně o problematiku expozice člověka stresorům na pracovišti, který se posléze rozšířil i na expozici populace a zdravotní rizika v životním prostředí. Osm účastníků z Česka, převážně ze SZÚ, svědčí o velkém významu problematiky z hlediska ochrany a podpory veřejného zdraví u nás.

Program sympozia byl rozdělen do několika sekcí uvedených zásadními přednáškami. Hlavní důraz byl však kladen na posterovou sekci, která zahrnovala celkem 145 posterů. Z oblasti biomonitoringu profesionálně nezatížené populace jsme na této konferenci prezentovali dva postery s výsledky biomonitoringu české populace projektu 6. RP EU s akronymem PHIME (Dlouhodobá expozice populace nízkým koncentracím kovů z prostředí) a dále poster zaměřený na biomonitoring PCB a chlorovaných pesticidů.

Sympozium upozornilo na skutečnost, že pozornost v oblasti profesionální expozice chemickým látkám na pracovišti se přesouvá od markantních akutních či chro-

nických otrav, které prakticky vymizely, k problémům současné doby, zejména pak:

- současné působení více agens s obdobným, ale i odlišným mechanismem účinku,
- dlouhodobá expozice nízkým koncentracím chemických látek z prostředí,
- stopové a ultrastopové možnosti chemické analýzy,
- rozvoj metod molekulární dosimetrie a epidemiologie,
- poznatky v oblasti genetické variability a odlišné vnímavosti exponovaných osob.

Sdělení na sympoziu se týkala jak profesionální expozice, tak i expozice běžné populace. Z oblasti neprofesionální byly prezentovány výsledky dlouhodobých sledování časových řad vybraných biomarkerů, nejčastěji olova v krvi s významným sestupným trendem ve státech nepoužívajících již olovnatý benzin. Biomonitoring je neterapeutický směr biomedicíny. Má klíčovou roli v hodnocení a řízení zdravotních rizik. Jeho použití však vyžaduje citlivý přístup k etickým problémům: respektování jedince a ochrany jeho osobních údajů, aplikace biomonitoringu pouze přináší-li více benefitu než rizik, minimalizace možných fyzických i psychických poškození participantů, interpretace individuálních výsledků ve vztahu ke zdraví. Významné etické problémy mohou nastat při sledování genetického polymorfismu (genetické testování), který moduluje variantní odpovědi jedinců na homogenní expozici a kdy interpretace výsledků může tyto jedince poškozovat. Důraz se klade na mezinárodní spolupráci a na zakládání biobank, které uchovávají biologické vzorky pro účely dalších analýz v budoucnosti. Biomonitoring je zahrnut i v mnoha mezinárodních programech řešených v rámci 6. či 7. RP EU.

V panelové diskuzi na závěr symposia byl pozitivně hodnocen rozvoj a rozšíření biomonitoringu. Biomonitoring expozice a účinku je úspěšně využíván v mnoha intervenčních studiích ke kontrole jejich efektivity. Je však nezbytné vyvíjet nové citlivé analytické metody pro detekci širšího spektra chemických látek a jejich možných účinků. Důležitým aspektem je hlubší pochopení biologické variability a role etiky v individuální interpretaci výsledků.

Další konference, která měla biomonitoring přímo ve svém názvu (Human Biomonitoring), se konala 26.–28. 9. 2010 v Berlíně. Hlavním organizátorem konference s podtitulem „Political Benefits – Scientific Challenges“ bylo Ministerstvo životního prostředí SRN ve spolupráci s Federální agenturou pro životní prostředí. Konference se zúčastnila řada mezinárodních odborníků v této problematice z Evropy, Severní a Jižní Ameriky, Asie i Afriky. Na konferenci byli přítomni i zástupci průmyslu a nevládních organizací, kterých se tato problematika dotýká např. prostřednictvím legislativy EC platné od 1. 7. 2007, která reguluje bezpečné užívání chemických látek (REACH – Registrace, Evaluate, Autorizace a Restrikce Chemických látek).

Dlouholeté zkušenosti České republiky s praktickou realizací biomonitoringu byly důvodem mého pozvání na konferenci a přednesení přednášky s názvem „**Human biomonitoring in the Czech Republic – goals, tools, utilization and limitations**“.

Program konference (přednášky i poster) byl rozdělen do pěti sekcí završených panelovou diskuzí na téma Politická dimenze biomonitoringu.

Sekce I: Lessons learned from existing programmes

Tato část zahrnovala zkušenosti a výsledky biomonitoringu různých států – USA (CDC), SRN, Česká republika a v posledních letech i Vlámský program v Belgii.

Sekce II: Future challenges and emerging programmes

Obsahovala výsledky studií různých států (Kanada, Francie, Korea, Izrael, Čína, Chile) zahrnujících i biomonitoring.

Sekce III: Human biomonitoring and health effect

Sdělení byla zaměřena na možnost sledování zdravotních účinků expozice, zejména u dětských populačních skupin (US National Children Study, Japan 's Environment and Children study, Danish National Birth Cohort).

Sekce IV: Risk assessment of HBM data

Sdělení byla orientována na využití biomonitoringu v metodice hodnocení zdravotních rizik, na interpretaci výsledků HBM a odvození směrných hodnot na základě výsledků HBM.

Sekce V: Going global – do we need global HBM?

Sdělení pojednávala o možnostech globálního využití HBM v odhadu klimatických změn a zdravotního účinku, o možnosti realizace HBM v Africe a o vazbě HBM k zdraví a prostředí v Evropě sledované v nově zahájeném projektu COPHES.

V závěrečné panelové **diskuzi „The political dimension of HBM“** pak vystoupili zástupci WHO, asociace chemického průmyslu, Evropské agentury pro životní prostředí, Evropské komise, JRC, HEA a UNEP.

Triádu konferencí završila ve dnech 27.–28. 10. 2010 konference s názvem „From human biomonitoring to policy: a sustainable ‘marriage’ between health and environment“ kterou v Bruselu pořádala Belgie v rámci svého předsednictví EU. Této konferenci se za SZÚ zúčastnila Mgr. A. Krsková, PhD., bývalá postgraduální studentka 3. LF UK, která formou posteru prezentovala výsledky biomonitoringu v Česku pod názvem „Biomonitoring of selected trace elements in the Czech population within the national and international projects“.

Konference byla rozdělena do tří základních přednáškových bloků: (1) Integration of HBM with environment, indoor air and health data, (2) Human biomonitoring measurements and health based guidance values a (3) Human biomonitoring as basis for concrete environment and health policy actions.

Integrace biomonitoringu s monitorováním životního prostředí a zdravotními ukazateli je řešena v několika mezinárodních projektech, kterých se účastní také Česká republika (např. EHES – European Health Examination Survey). Tato problematika je předmětem intenzivní diskuse již několik let a je nutno zdůraznit, že do značné míry odpovídá této integraci právě český „Systém monitorování zdravotního stavu české populace ve vztahu k prostředí“, který je pod záštitou MZČR a SZÚ realizován již od r. 1994. Problematika znečištění ovzduší Prahy a Ostravy a možné zdravotní dopady, kterou na konferenci přednesl MUDr. R. J. Šrám, spadá naopak do působnosti Ministerstva životního prostředí ČR.

Na bruselské konferenci byly dále prezentovány první zkušenosti s biomonitoringem ve Vlámku, který byl zahájen v r. 2002. Několik přednášek bylo zaměřeno na stav biomonitoringu v některých dalších státech Evropské unie, na činnost Komise pro Humánní Biomonitoring v SRN, která na základě epidemiologických a toxikologických studií stanovuje biologicky významné hodnoty pro environmentální kontaminanty v tělních tekutinách, či na využití výsledků biomonitoringu v kontrole účinnosti preventivních opatření a intervencí (např. významný pokles hladiny olova v krvi po zákazu používání olovnatého benzínu).

Součástí jak berlínské, tak i bruselské konference byla diskusní jednání zaměřená na přípravu a průběh pilotní studie COPHES, jejímž cílem je harmonizace metodických, prováděcích a interpretačních postupů biomonitoringu ve státech EU. Od první myšlenky vyslovené na přelomu tisíciletí přes její zakotvení v Evropském akčním plánu prostředí a zdraví v r. 2003 do zahájení projektu v prosinci 2009 uplynulo téměř 10 let a prosazení projektu bylo spojeno s obrovským úsilím na poli odborném, politickém i ekonomickém. Je chvályhodné, že Česká republika byla od začátku součástí tohoto mezinárodního týmu a lze jen doufat, že se tento projekt podaří realizovat i v současných, organizačně značně složitých a finančně nepříznivých podmínkách.

Jiří Ramba

Dobře utajený úraz Karla IV.

Období života jedenáctého českého krále bylo velmi podrobně zaznamenáno. Přesto však existuje velké tajemství jeho života, samotným panovníkem skrývané a mající souvislost s jeho nemocí v roce 1350.

Počátkem října král onemocněl, nemoc to byla náhlá a závažná, že v Evropě již tři roky sužované pravým morem, vzbudila obavy o králův život.

Sám Karel informuje papeže Klimenta V. o svém zdravotním stavu. V dopise z 10. listopadu charakterizuje svoou těžkou nemoc slovy *invaletudo et dyscrasia*. Tedy „bezmocnost“ - ale co znamená slovo *dyscrasia*? Ještě ve středověku byly za závazné považovány humorální teorie, které vycházely z Hippokratových základních zásad, kde lidské tělo je složeno z částek pevných, plynných a tekutých. Hlavní význam pro zdraví pak mají látky tekuté, jako voda, hlen, krev a žluč. U zdravého člověka musejí být zmíněné šťávy v rovnováze (eukrasis). Tělo aktuálně zdravé se pak označovalo slůvkem *crasis*.

Říšští kronikáři zaznamenali, že Karla postihla „bezmocnost všech končetin, která činila dojem ochrnutí rukou i nohou“. Po několika týdnech se králův stav začal zlepšovat, větší pohyblivost se mu však vrátila až v srpnu 1351.

Soudilo se na otravu, neboť šlo o nejčastější prostředek, jak se někoho zbavit. Čeští kronikáři František Pražský a Beneš Krabice z Weitmile ale o chorobě mlčí. Zdá se vyloučené, aby tak závažná událost unikla všem kronikářům, pisářům a jejich zpravodajům. Zapisovalo se vše důležité, co se odehrálo v dané době. Čím blíže ke královskému dvoru, tím byly události a i údaje o panovníkovi podrobnější a přesnější.

Vysvětlení se nabízí jediné: Karel IV. zakázal o tom jakkoli psát! Sám proto redigoval předložené jednotlivé listy, proto více než bedlivě pročítal všechny shromážděné kroniky ze všech klášterů i od jednotlivých osob. Zřejmě také proto jeho věrní rozšířili fámu o otravě a ta se dostala do evropských kronik.

V dopise papeži o otravě ani zmínka, takovou lež si nemohl přece jen dovolit. Vztahy mezi nimi byly v té době dost napjaté a Karlova touha po císařské koruně velká.

Záhadné mlžení o podzimu roku 1350 mělo jeden jediný důvod: neprozradit skutečnou příčinu oné „nemoci“ – těžký a životu nebezpečný úraz.

Tím, že se jej podařilo dokonale utajit, lze předpokládat, že za prozrazení hrozil nejvyšší trest. Uvedení pravé příčiny těžkého zdravotního stavu by mu papež nikdy neodpustil. Kdyby šlo například o zranění z nějaké vojenské šarvátky, nesnažil by se je skrýt. Jen pouhá zmínka o úrazu však zraňovala i jeho ješitnost. Proto na kronikáře osobně dohlížel.

Co ale turnaje? Již v roce 1347 jej papež káral nejen, že se strojí podle módy, ale i proto, že holduje hrám a rytířským zápasům, což není v souladu s jeho panovnickým postavením. Cožpak šat, to bylo to nejmenší, lze jej změnit. Ale turnajů se Karel nemínil v žádném případě vzdát, proto i nadále vyjížděl na turnaje, avšak pod jiným jménem a erbem. Nebylo to nic neobvyklého, pravidla to dovolovala.

Toto rytířské a neukázněné období ukončil podzim roku 1350, kdy si Karel zřejmě vyjel na osudný souboj a který znamenal významný předěl v jeho životě.

Po dlouhých týdnech pobytu na lůžku se Karel objevuje na veřejnosti. Zavládlo nesmírné překvapení. Před sebou měli shrbeného a strhaného panovníka s kulatými zády, s předkloněným a vzhůru se tlačícím krkem, s hlavou nakloněnou do

levé strany. Její toporné držení ukazovalo na strnutí krku, když se chtěl ohlédnout, musel otáčet celým trupem.

Nápadné držení hlavy a zakulacená záda názorně zachytil Mikuláš Wurmser ze Štrasburku na tak zvané ostatkové scéně v kostele Panny Marie na Karlštejně. Nachýlenou hlavu má klečící Karel na další malbě, v kapli svatého Václava na Hradčanech. Zajímavá je i rytina na zlatém relikviářovém kříži ze svatováclavském pokladu, přihrblý Karel zde rozmlouvá s papežem Urbanem V.

Co ukázal antropologicko-lékařský výzkum ostatků Karla IV.

Při příležitosti 600. výročí Karlova úmrtí byly v roce 1977 vyzvednuty z královské hrobky jeho kosterní pozůstatky. Profesor Vlček mj. zjistil, že *„sloupek krční páteře je stranově nesymetrický, vlevo má sníženou výšku příčných výběžků C 5/C 6, které navíc nesou četné valy a výrůstky. Jednotlivé krční obratle zůstaly od sebe sice oddělené, ale vzhledem k vytvořeným výrůstkům v oblasti levých meziobratlových kloubů nebyl rotační pohyb mezi jednotlivými obratli možný, a tím i v celé krční páteři (C 7 se nezachoval).“* Podle profesora Bartonička a docenta Šprindricha (1998) se *„z pohledu moderní traumatologie páteře jednalo o hyperextenční mechanismus (natažení převyšující normální hranici) vedoucí k jednostrannému vykloubení levého meziobratlového kloubu C 5/C 6 přesmyknutím a zaklíněním kloubních výběžků a rozvojem následných degenerativních změn.“*

Popsané násilí mohlo být provázeno i výronem krve za současného postižení krčního úseku míchy, jakým je pohmoždění, otřes a krvácení. To vše mohlo vést k historicky zaznamenané náhle vzniklé kvadruplegii – paréze (obrba všech čtyř končetin). Poškození míchy se postupně upravovalo, a tím se upravovala i hybnost krále. Po necelém roce došlo k úplné úpravě.

Jak píše profesor Vlček: *„přes pečlivou práci v sedmdesátých letech zůstaly mezery, které bylo nutno překlenout. Hlavním nezodpovězeným problémem byl zvláštní tvar a postavení kloubních výběžků dolní čelisti“.* V roce 1990 jsem byl požádán o názor na tuto anomálii.

Co způsobil úder do brady ?

Ukázala se přímá souvislost mezi úrazem deformovanou krční páteří a nově zjištěnými vyhojenými zlomeninami dolní čelisti. Muselo jít o velmi těžký úder či náraz brady při pádu na tvrdou podložku. Současné násilné zvrácení hlavy přivodilo poranění krčního úseku páteře.

Úder byl veden na střed brady, kterou krátkodobě působící velká rázová síla symetricky vylomila v rozsahu šesti předních zubů. Spotřebovaná kinetická energie se přenesla tělem a větvemi čelisti až na kloubní výběžky, které se zlomily. Vznikla zrcadlově věrná čtyřnásobná zlomenina dolní čelisti. Nárazem o zesílený postran-

ní okraj kloubních jamek se obě hlavice tahem svalů posunuly směrem dovnitř a sesunuly se, přičemž zůstaly v dotyku s vnitřní plochou dolní části kloubních výběžků. V novém postavení se přihojily a funkčním zatěžováním došlo k typickému esovitému zakřivení dlouhé osy kloubních výběžků. Nedošlo však k podstatnému osovému vyrovnání a zeštíhlení obou krčků kloubních výběžků, které nacházíme u dětí nebo mladých dospělých s obdobným zraněním. K úrazu Karla IV. proto muselo dojít hluboko v dospělém věku

Kontakt v obou kloubech se snížil a posunul směrem dovnitř, o čemž svědčí i změna tvaru kloubních jamek. Převážná část původně prostornějších jamek a kloubních hrbolků je pokryta 1–2 milimetry silnou vrstvou dodatečně vytvořené kosti, od okolí dobře ohraničené ostřejším zářezem. Nově vytvořené kloubní jamky mají pravidelný tvar, velikosti odpovídají úrazem zmenšeným kloubním hlavicím (mluvíme o sekundární modelaci kloubů). U tohoto typu zlomenin se zkrácením úlomků otevře skus, takže zraněný nedokousne na přední zuby. Dolní čelist se tahem svalů posune dozadu a u krále se tak stalo natrvalo. Dokládají to drsnatiny úponu m. maseter, které se v úhlu čelisti obloukovitě stáčejí dozadu, neklamné známky přeorientování směru svalových snopců.

Otevřený skus jsme u Karla nenalezli, neboť mu byl kompenzován záměrným vysunutím bradového úlomků se šesti předními zuby. Stopy lomných linií nacházíme v podobě kondenzačních pruhů kosti. Jestliže linie lomu probíhá zevní kompaktou v jiné rovině než vnitřní kompakta, vznikne obraz dvou rovnoběžně probíhajících linií. Označuje se jako *kosá fraktura* (bevel fracture). Za několik měsíců po úrazu se i čtyři premoláry dostaly do kontaktu s horními zuby. Shodně se tvarově upravil i kostní okraj dásňového výběžku dolní čelisti. Schodovitá deformace na spodním okraji čelisti, vzniklá posunutím bradového úlomků nahoru (přední zuby se tak dostaly do velmi hlubokého skusu), se vyplnila kvalitní kostí, což potvrzuje zesílená okrajová vrstva čelisti. Pro uvedený způsob hojení svědčí nepravidelné, na kortikalis navazující ložisko výrazně osifikované spongiózní kosti s nepravidelně rozbíhavými trámečky na okrajích. Tato neobvyklá architektika spongiózy spodní poloviny brady svědčí, že hlavní mechanická napětí směřovala paprskovitě do stran a jen částečně se přenášela na zesílení spodní hrany čelisti. Nejspíše pro poruchu vertikálních mezičelistních vztahů v dolním frontálním úseku, které nedovolovaly větší zatížení zubů. Jde o další neklamné známky poúrazové remodelace kosti a kompenzace uzávěru skusu krále.

Tyto nálezy dokazují, že Karel chirurgicky ošetřen byl, a to velmi kvalitním způsobem. Otázka zní, jak to však mohlo být provedeno v podmínkách středověké medicíny? V letech 1150–1180 došlo k rozmachu anatomie a chirurgie. Přitom je zajímavé, že koncil ve francouzském Tours, který se konal v roce 1163, zakázal duchovním provozování chirurgie podle hesla „Ecclesia abhorret a sanguine“ (Církev se hrozí styku s krví). A tak se ve většině zemí Evropy (naši nevyjímaje) oddělila chi-

rurgie od univerzitní medicíny, výjimkou byla jižní Francie a Itálie. Zde je vysvětlení, proč právě v těchto dvou zemích dosáhla chirurgie vynikající odborné úroveň, nicméně Hippokratovy humorální teorie byly platné nadále.

Pokus o rekonstrukci ošetření krále Karla IV.

Karlův úraz byl velmi těžký. Je s podivem, že jej vůbec přežil. Již jenom rychle se rozvíjející mohutné otoky a krevní výrony jazyka, spodiny ústní, obou podčelistních krajín mohly způsobit úplný uzávěr dýchacích i polykacích cest, na čemž se nepochybně podílela i zraněná krční páteř. Karel nemohl pohybovat hlavou ani končetinami.

Když chirurg zastavil krvácení a odstranil krevní sraženiny z úst, musel uvolnit zaraženou bradu a usadit ji na původní místo. Zlomeninu zpevnil buď drátem (zlatým či stříbrným), nebo pleteným hedvábným navoskovaným vláknem provlečeným mezi jednotlivými zuby dolní čelisti. Následovalo ošetření potrhanej okostice, sliznic a nejspíše i kůže. Potom zkusil sesadit dolní čelist do původního skusu. Nejspíše v tomto okamžiku zjistil, že přední zuby nedokousnou. I zde si chirurg věděl rady, četl nebo na vlastní oči mohl vidět operaci, kterou prováděl Ruggero di Frugardo: „*Pokud nejsou zuby dolní čelisti v kontaktu s horními... potom musí být čelist posunuta tak, aby se dolní zuby dotýkaly horních.*“ Takže Karlův chirurg mohl s klidem říci: „*A což, jak vidíš, jsem provedl.*“ On opravdu udělal jedinou věc, která tehdy přicházela v úvahu. Skus uzavřel tím, že bradový úlomek vysunul vzhůru, čímž se přední zuby dostaly do vzájemného kontaktu. Poté dotáhl fixaci a tím zpevnil odlomenou bradu. Nyní musel celou čelist znehybnit v dosaženém skusu alespoň na dobu šesti až osmi týdnů.

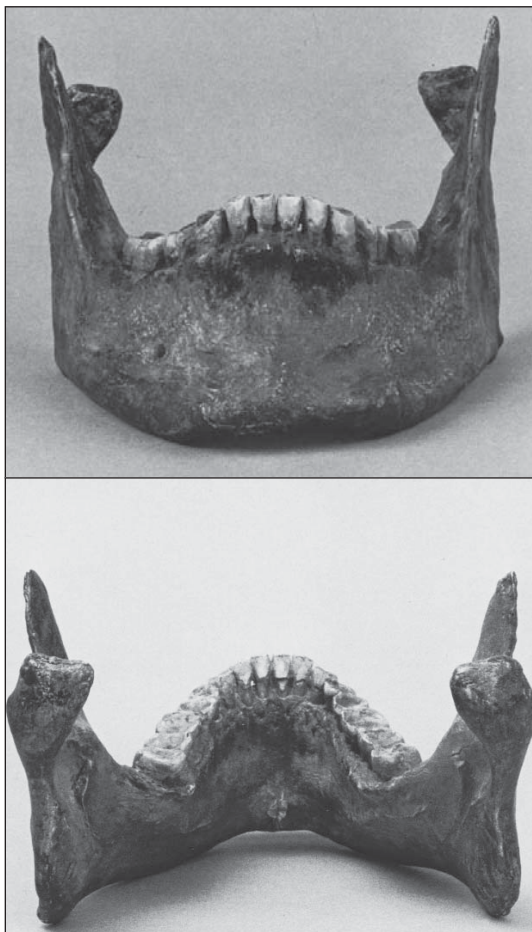
Pokud šlo o krční páteř, obvyklý způsob trakce za hlavu nešlo provést, neboť koženou smyčku bylo nutné upnout pod čelistí. Zbývala úvaha zavést tah za Karlovy dlouhé a bohaté vlasy. Na její poranění upozorňovaly krevní výrony a mohutný otok krku. Přitom existuje **medicínsky nesmírně cenná a zajímavá zpráva**. Florentský kronikář Matteo Villani zapisuje, že „*lékaři při léčbě sáhli k nejsilnějším prostředkům, kdy panu Karlovi byly vytrhány vlasy z hlavy.*“ Dokazuje snahu lékařů o napravení poraněné páteře. Přece jenom nějaká informace unikla, do naší pozornosti se dostala až nyní.

Zákroky, jimž se musil Karel podrobit, byly velmi bolestivé. Zde mohla napomoci „*uspávací houba*“ (spongia somnifera) používaná již od konce 10. století. Po jejím přiložení na obličej pacient usnul a operace mohla být provedena.

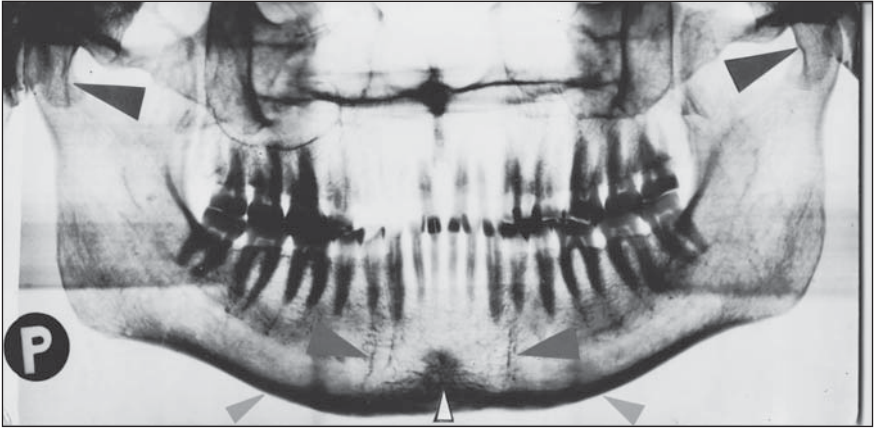
Pacienta i jeho lékaře a pomocníky čekalo kritické pooperační období: boj s dýcháním, bolestí, otoky, výrony, prevencí proleženin. Urychleně byl povolán králův osobní lékař Havel ze Strahova, nepochybně i dobrý psycholog. Musel krále získat k aktivní spolupráci i při rehabilitaci. Potrava musela být tekutá a výživná (medové nápoje s octem, medová voda, ječmenná šťáva), ústa vyplachovali odvarem z bylin a „*páradly*“ čistili zuby, protože si byli vědomi nebezpečí infekčních komplikací u zlomenin čelistí a poraněných tkání ústní dutiny.

Masáže s velmi sladkým olejem, protřepávání svalů a teplé koupele vykonaly

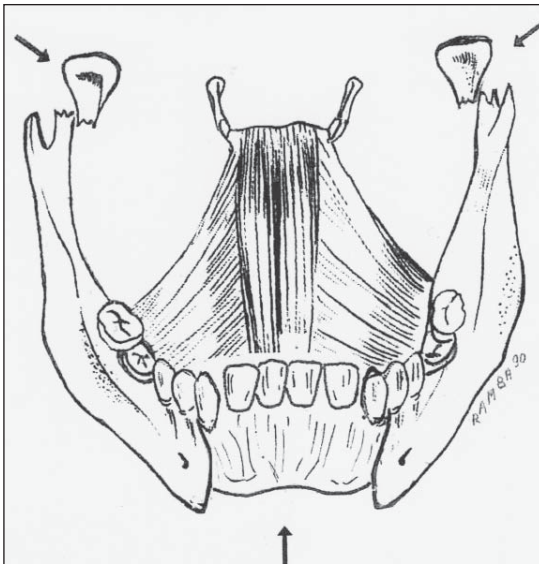
své. Vrcholem cvičení bylo, když sám začal „nožikem řezat vrbové proutky“, známka zapojování drobných svalů ruky a zápěstí. Blahodárně působila i jízda na koni, což jako první zjistil Hippokrates.

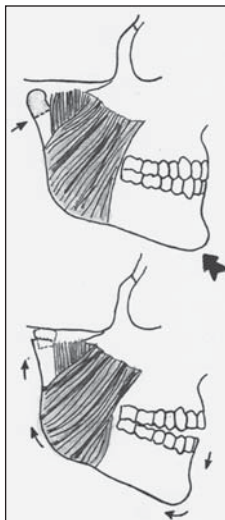
Obr. 1a: dolní čelist Karla IV. se sklopenými kloubními výběžky. Vějířovité vysunutí předních zubů, stejně tvarován i okraj alveolárního výběžku (kopie); pohled zpredu. Obr. 1b: pohled zezadu

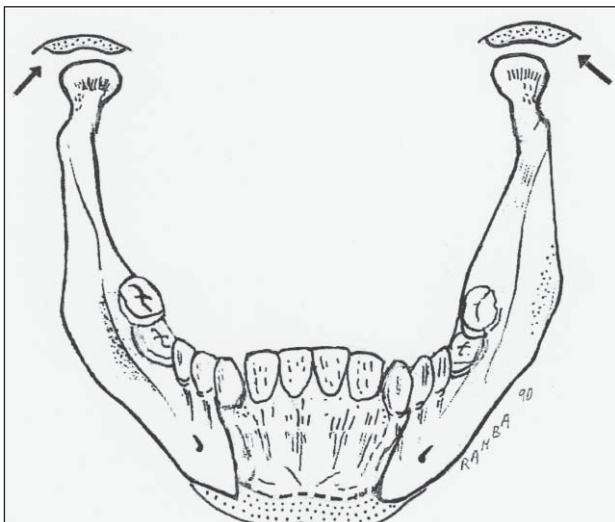
Obr. 2: panoramatický snímek čelistí Karla IV. Sesunutě hlavice se promítají do báze kloubních výběžků (horní šipky), stopy po zlomenině brady (střední šipky), ztlustělá kortikalis dolního okraje mandibuly (dolní šikmé šipky), na kortikalis navazující ložisko výrazně osifikované kosti s nepravidelně rozbíhavými trámečky (dolní kolmá šipka). Vedlejší nález: chybějící tři zuby v horní čelisti vpravo

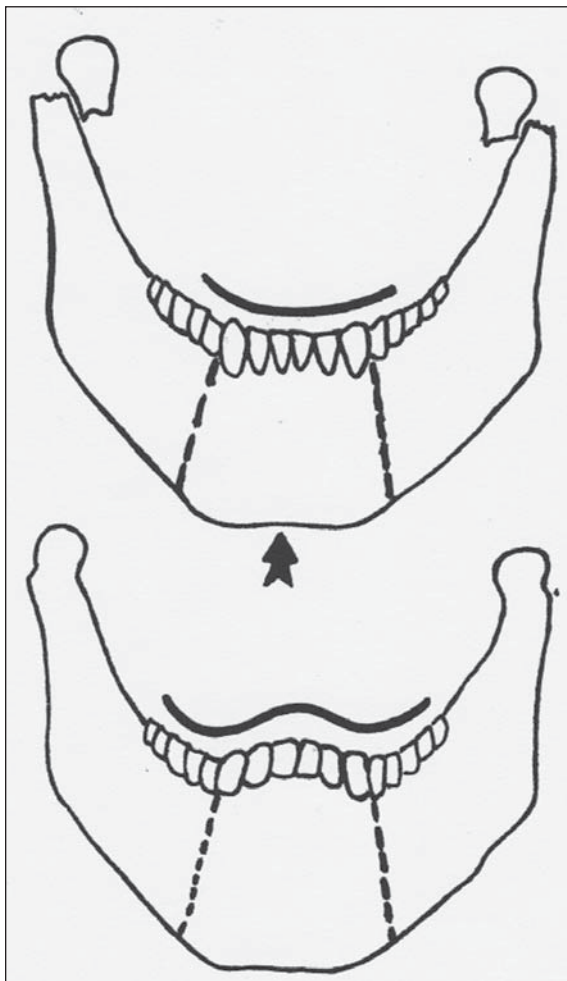
Obr. 3: mechanismus odlomení kloubních hlavice a brady (kresba autor)

Obr. 4: zkrácení dolní čelisti a otevření skusu mezi předními zuby při dislokované zlomenině obou kloubních výběžků (kresba autor)

Obr. 5: funkční remodelace kloubních výběžků – dodatečně vytvořená vrstva kosti v obou kloubních jamkách a na spodině brady Karla IV. (vyznačeno tečkami) (kresba autor)

Obr. 6: stav před úpravou skusu ve frontálním úseku chrupu a po úpravě
(kresba autor)

OŠETŘOVATELSTVÍ

ETIKA

A PÉČE O NEMOCNÉ

Konference o etice

Ústav ošetrovatelství 3. LF UK uspořádal 22. října v Praze pro nelékařské zdravotnické obory celostátní konferenci „Etická témata v péči o nemocné“. Účastníci – mezi nimiž převládaly zdravotní sestry - zaplnili v budově děkanátu Burianovu posluchárnu a vyslechli přednášky o odpovědnosti sester, obhajobě pacienta v reálné praxi, o etice v péči o pacienta a o utrpení z pohledu etiky. Nechybělo ani zamyšlení nad tím, jak učit respektu k důstojnosti člověka. Výstupem z konference by měla být učebnice týkající se ošetrovatelské etiky.

Výuka lékařské etiky na 3. LF UK již pevně zakotvila jako samostatný předmět a je začleněna i do studijních nelékařských oborů. V etice ošetrovatelství se ústav zabývá např. problematikou umírání a eutanázie, kmenových buněk, užití embryí pro výzkumné účely. Dotýká se také důstojnosti člověka a respektu k němu jako lidské bytosti.

Jana Heřmanová

Sestra a odpovědnost

Ústav ošetrovatelství 3. LF UK

Témata pro konferenci „Etické aspekty péče o nemocné“ vyplynula z výzkumu, který jsme prováděli v rámci grantu IGA MZ ČR NS9968-3/2008 219088. Podnětem k výzkumu byla potřeba ověřit si, zda stávající témata, obsah a metody výuky etiky odpovídají potřebám studentů ošetrovatelství a dalších nelékařských zdravotnických oborů. Prvotním cílem bylo získat kazuistiky z českého prostředí, na kterých bychom mohli učit principy etiky a konflikt hodnot. Ukázalo se však, že námi oslovené sestry mluví o etických problémech spíše globálně, častěji než případy konkrétních pacientů popisují vztahy na pracovišti, vztahy uvnitř zdravotnického týmu i vztahy mezi sestrami a pacienty a mezi lékaři a pacienty. Otevřela se problematika morální tísně i složité otázky obhajoby zájmů pacienta. Napříč všemi zmiňovanými tématy se potom vine otázka odpovědnosti zdravotnických pracovníků, potažmo sester.

Množství zdrojů na téma odpovědnost sester lze najít v zahraniční literatuře. Verena Tschudin, autorka, která se zabývá etikou v ošetrovatelství, se zamýšlí nad tím, co znamená být odpovědný a mít odpovědnost. Být odpovědný je podle ní jeden

z morálních aspektů člověka, lidského konání. Být odpovědný je i ctnost. Skutečnost, že jsme odpovědní, vychází z toho, že nežijeme na světě izolovaně, jsme obklopeni lidmi, vůči kterým máme určité morální závazky. Když mluvíme o tom, že jsme odpovědní, opíráme se o svědomí (pocity viny či nevinu) a hodnoty, které získáváme a zvnitřňujeme, bereme za své, v průběhu života. Všimáme si, co se okolo nás děje, rozpoznáváme etické problémy (vnímáme, že něco je dobré, něco špatné, poznáme, kdy může dojít k poškození člověka a kdy máme příležitost činit dobro). Být odpovědný také vyžaduje zapojit se, být aktivní, často to vyžaduje velkou morální odvalu (Tschudin, 2003). Pokud jsem zjistila, že kolegyně podala špatnou dávku léku, která negativně ovlivnila stav pacienta, a sestra to přitom nenahlásila jako mimořádnou událost, jak se mám do situace zapojit?

Profesionální odpovědnost zahrnuje osobní odpovědnost, která vychází jak z našich preferovaných hodnot, tak z příslušnosti k určité profesi. Naše profesionální hodnoty se mohou někdy lišit a být v konfliktu s hodnotami osobními. Na jedné straně věříme, že každý člověk je svobodná bytost, jejíž svobodu, pokud neohrožuje druhého, nemůžeme omezovat. Na straně druhé vidíme, že i kdyby pacient svým jednáním neohrozil druhé, může ohrozit sám sebe a z profesionálního hlediska jak mravního, tak právního je pro nás důležité zabránit poškození pacienta, někdy i použitím omezovacích prostředků.

Morální odpovědnost spočívá v tom, že kromě právní odpovědnosti, která je nám dána zvnějšku, přijmeme na sebe i odpovědnost, jež vychází z našeho lidského vztahu. Zde je kromě znalostí a dodržování standardů a postupů lege artis důležitá také ochota konfrontovat hodnoty vlastní s hodnotami pacienta a uvědomit si, nakolik naše vlastní hodnoty mohou ovlivnit péči o konkrétního pacienta. To pro sestry vůbec nemusí být jednoduché. Některé vztahy mohou být komplikované, pro sestry může být těžké nechat se vtáhnout do životního příběhu pacienta, vnímat jeho utrpení, těžkosti, osud. Složitě mohou být také vztahy, kdy sestra posuzuje hodnoty a životní styl pacienta v zrcadle svých vlastních hodnot.

Podle Tschudin je hlavní odpovědností/povinností sester poskytovat péči, pečovat (Tschudin, 2003): Pečování je fenomén, jímž se od konce 70. let zabývají autoři, kteří publikují v oblasti etiky i teorie a praxe ošetrovatelství především v zahraničí, v poslední době i u nás. My jsme se pokusili zmapovat názory pacientů a sester v České republice. Použili jsme instrument The Caring Assessment Report Evaluation Q-sort, který v roce 1984 vytvořila P. Larson. Dotazník měl celkem 47 položek rozdělených do 5 oblastí – dostupnost sestry, vysvětlování a usnadňování (facilitace), pohodlí pacienta, předvídání, vztah důvěry, kontrola a důslednost při ošetřování. Výsledky prezentované na konferenci byly získány statistickým zpracováním 80 dotazníků odevzdaných pacienty a 53 dotazníků odevzdaných sestrami.

Po zpracování dat jsme sestavili seznam 10 položek, které pacienti a sestry označili jako nejdůležitější atributy pečování, a 10 položek, které označili jako nejméně

důležitě. Ukazuje se především důraz na položky, které souvisí s kontrolou a důsledností při ošetřování, v menším rozsahu položky, které souvisí s umožněním komunikace a vztahu důvěry. Pečující sestra je podle pacientů i sester ta, která: je šikovná (umí zavést kanylu atd.); když ji pacient potřebuje, nenechá na sebe dlouho čekat; ví, kdy má volat lékaře; často kontroluje stav pacienta; dobře provádí základní ošetrovatelskou péči.

10 nejdůležitějších atributů pečování: Pečující sestra je ta, která...

Pacienti	Sestry
<ul style="list-style-type: none"> • je šikovná (umí zavést kanylu, atd.) • když ji pacient potřebuje, nenechá na sebe dlouho čekat • ví, kdy má volat lékaře • často kontroluje stav pacienta • dobře provádí základní ošetrovatelskou péči • s pacientem mluví • je příjemná k pacientovi, jeho rodině i přátelům • se stará o pohodlí pacienta (upraví postel, aby se dobře leželo atd.) • je důsledná v přístupu k pacientovi • si dobře organizuje svoji práci 	<ul style="list-style-type: none"> • dobře provádí základní ošetrovatelskou péči • ví, kdy má volat lékaře • je šikovná (umí zavést kanylu atd.) • pacientovi naslouchá • když to pacient potřebuje, nenechá na sebe dlouho čekat • často kontroluje stav pacienta • umožní pacientovi podílet se na vlastní péči • s pacientem mluví • pacienta pohladí, když potřebuje utěšit • je příjemná k pacientovi, jeho rodině i přátelům

Vytvořili jsme rovněž seznam položek, které pacienti a sestry označili jako nejméně důležité při vnímání obsahu pojmu pečování. I zde je u prvních 5 položek patrná shoda mezi sestrami a pacienty. V souvislosti s tím, co se učí studenti o individualizované péči a významu znalosti „příběhu pacienta“, může být překvapující fakt, že mnozí pacienti nepovažují za důležité, aby je sestra poznala jako individuální osobnost. Pokud sestry považují za důležité navázat kvalitní profesionální vztah s pacienty, v rámci podpory zdraví a prevence nemocí měnit zdravotní hodnoty či životní styl pacienta či zmírňovat emocionální a duchovní utrpení pacientů, můžeme toto zjištění chápat přinejmenším jako faktor, který nám může naše úsilí značně zkomplikovat. Výsledkem může být morální tíseň sester, pocit neschopnosti a selhání, ale i nedůvěra k tomu, co se učí ve škole.

Podle dosavadních výsledků pacienti i sestry kladou důraz především na ty atributy pečování, které se projevují při ošetřování pacienta, jsou „viditelné, pozorovatelné“ a směřované na pozorování zdravotního stavu pacienta a včasné zachycení a hlášení změn. Obě skupiny respondentů přitom vnímají jako důležité i příjemné jednání a schopnost poskytnout emocionální podporu v případě potřeby.

V zahraniční literatuře je možné sledovat několik základních pojetí pečování i kritik každé z nich. Stručný přehled podává australský filozof Stan VanHooft. Na základě kritického posouzení behaviorálního, emocionálního a charitativního po-

10 nejméně důležitých atributů pečování: Pečující sestra je ta, která...

Pacienti	Sestry
<ul style="list-style-type: none"> • se ptá pacienta, jak chce být osloven • sama od sebe nabídne, že udělá něco navíc (přinese kávu, noviny, atd.) • chce poznat pacienta jako individuální osobnost • udržuje profesionální vzhled (oděv, vizitka) • poradí pacientovi, na co se má zeptat lékaře • povzbuzuje pacienta k tomu, aby kladl otázky • se představí a řekne, co na oddělení dělá • informuje pacienta o pomoci, která je mu k dispozici (např. svépomocné skupiny) • pokud se jí zdá, že pacient nesouhlasí s léčbou, ověří si to přímo u pacienta • zapojuje příbuzné a přátele do péče o nemocného 	<ul style="list-style-type: none"> • sama od sebe nabídne, že udělá něco navíc (přinese kávu, noviny, atd.) • poradí pacientovi, na co se má zeptat lékaře • se ptá pacienta, jak chce být osloven • udržuje profesionální vzhled • klade zájmy pacienta na první místo bez ohledu na to, co se děje • ví, že poprvé je to vždy nejhorší a věnuje pacientovi zvýšenou pozornost • pokud se jí zdá, že pacient nesouhlasí s léčbou, ověří si to přímo u pacienta • pomáhá pacientovi ujasnit si myšlenky o nemoci a léčbě • tam, kde je to vhodné, nabídne možnost volby • zajistí, aby plánovaná vyšetření odpovídala stavu pacienta

jetí pečování přichází s vlastním závěrem: pečování je ctnost, která má tři základní kameny – empatii, blízkost a profesionální odpovědnost, která je podle autora nejdůležitější, je primárním předpokladem pečování. Ne vždy je sympatie a blízkost nutná, bez odpovědnosti však bezpečnou péči poskytovat nelze. Poskytováním kvalitní péče naplňuji externí cíl, jímž je blaho pacienta, a pokud jsem přitom pečujícím člověkem, koresponduje to i s mým vnitřním cílem, což ve mně vzbuzuje pocity blaha, pomáhá mi to na mé cestě k eudaimonii. Pečování je tedy ctnost, která vede k dobrému jednání (in Tschudin, 2003).

Podle Etického kodexu nelékařského zdravotnického pracovníka (MZ ČR, 2004) i podle Etického kodexu Mezinárodní rady sester, ke kterému se hlásí i české sestry, má sestra **čtyři hlavní povinnosti: podporovat zdraví, předcházet onemocnění, navracet zdraví a zmírňovat utrpení. Otázkou je, jakým způsobem a do jaké míry může sestra tyto povinnosti naplňovat, pokud jí kodex zároveň ukládá respektovat hodnoty a životní styl pacienta.** Můžeme respektovat a zároveň měnit něčí hodnoty? Jak dalece plnění těchto povinností ovlivní skutečnost, že ne všichni pacienti mají zájem zapojit se do vlastní péče či nechat sestru, aby jej poznala jako individuální osobnost? Přestože považujeme za velice důležité, aby sestra pacientovi pomáhala snižovat utrpení, musíme se také zamýšlet nad tím, jaké máme v této oblasti možnosti a schopnosti. Sestry umí dobře snižovat utrpení tělesné, jak je to však s utrpením emocionálním či spirituálním? Zcela nepochybně bychom se měli

učit rozpoznávat utrpení ve všech jeho formách. Nepouštíme se však někdy na příliš tenký led, když se snažíme poznat a označit pro pacienta smysl jeho utrpení, nemoci, smrti? Než sestra převezme zodpovědnost za uspokojování „všech potřeb“ pacienta, musí dobře zvážit, zda má k tomu dostatečné kompetence. Dovolím si zde citovat Radka Rozbroje, který, když jsem s ním mluvila o zaměření jeho dnešního příspěvku, pronesl: „žádný filozof si netroufne určit, jaký vidí pacient smysl utrpení v nemoci“.

Kam tedy směřovat v etice odpovědnosti? Již zmiňovaný Stan Van Hooft vnímá profesionální odpovědnost jako primární předpoklad pečování, nezapomíná však ani na důležitou úlohu empatie a vzájemné blízkosti. Se zajímavými a pro některé představitele ošetrovatelství možná kacířskými názory přichází Steven D. Edwards. Pomocí teoretických koncepcí vědy jako disciplíny a umění jako oblasti lidského konání, které nějakým způsobem zobrazuje svět, dokazuje, že ošetrovatelství není ani věda, ani umění, ale praktická disciplína, která má své vnitřní hodnoty a dobra, jež jsou realizována skrze konzistentní a komplexní společensky uznávanou činnost (Edwards, 2001). Věříme, že když budeme ošetrovatelství označovat za praktickou disciplínu, nijak tím nesnížíme hodnotu této profese. Etika pečování a ctností vnesla do ošetrovatelství velmi cenné podněty, které jsou sestřám blízké a dobře srozumitelné. Je však nutné vyvarovat se romantické pojetí ošetrovatelského povolání a najít rovnováhu mezi vysokou mírou empatie a citového zaujetí na straně jedné a neosobním poskytováním precizní ošetrovatelské péče na straně druhé. **Etika odpovědnosti by nás měla vrátit „zpět ke kořenům“, tedy k výchově zdravotnických pracovníků, kteří budou nejen umět naslouchat a snad i hledat stopy lidství a spirituality v každém pacientovi, ale budou především zdatnými odborníky, což jim umožní poskytovat morálně správnou a bezpečnou péči.**

EDWARDS, S.D. *Philosophy of Nursing: An Introduction*. 1. vyd. Basingstoke: Palgrave, 2001. 212 s. ISBN 978-0-333-74991-3.

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČR. Věstník č. 7. 2004

TSCHUDIN, V. *Approaches to Ethics: Nursing Beyond Boundaries*. 1. vyd. Edinburgh: Butterworth Heinemann, 2003. 138 s. ISBN 0-7506-5326-4.

TSCHUDIN, V. *Ethics: The Caring Relationship*. 3. vyd. Edinburgh: Butterworth Heinemann, 2003. 218 s. ISBN 0-7506-5265-9.

Hana Svobodová

Jak učit respektu k důstojnosti člověka?

Ústav ošetrovatelství 3. LF UK

Důstojnost je univerzální lidská záležitost skloňovaná v moderní filozofické, morální a právní diskuzi, je kotvou různých světových pohledů a má různé úrovně významů závislejších na kontextu, ve kterém je užívána. Pojem „lidská důstojnost“ je často užívaný termín, především v literatuře týkající se zdravotnické etiky a ošetrovatelství.

Ovšem to, co opravdu lidská důstojnost je, si uvědomíme, až když je ohrožena či pošlapána, a odvoláváme se na ni, když se ptáme, zda jednání bylo etické, či nikoliv. V praxi umíme říci „toto není důstojné“ či „toto je pod lidskou důstojnost“, mluvíme o stavu „jedinečné lidské důstojnosti“.

Ukazuje se, že důstojnost není jen otázkou toho, co lidé cítí nebo co uznává mravní kultura té které společnosti, ale že vyrůstá z obecného pojetí lidství. *)

Důstojnost jako právní hodnota

S tradicí lidských práv se termín lidská důstojnost užívá spíše intuitivně, nicméně významu tohoto slova se rozumí tak, že důstojnost je vlastní každé osobě a je nezizitelná.

Princip lidské důstojnosti se objevuje jako základní součást práv nemocných a povinností zdravotníků, proto jej najdeme v mnoha dokumentech souvisejících s poskytováním zdravotní péče. I když se v teorii i v praxi setkáváme s nejrůznějšími pojetími a výklady principu lidské důstojnosti, jeho zabudování do všech normativních textů odkazuje na cosi společného, co stojí za uchování i při absenci jednoty ve vymezení.

Všeobecná deklarace lidských práv (1948) znamenala rozhodující moment v morálních, kulturních a politických dějinách světa. Zásadní pohnutkou k tomu byly otřesné zkušenosti z 2. světové války – nepopsatelná brutalita, chladnokrevné zabíjení miliónů nevinných, nevyšlovné utrpení lidstva. Lidská práva zde spočívají na

---

* Respektování lidské důstojnosti. Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů Hospicové občanské sdružení Cesta domů, 2003. s.13. ISBN 80-239-4334-0.

ideji lidské důstojnosti, která se chápe jako nejvyšší hodnota právního řádu vůbec, jako absolutní orientační bod každého právního hodnotového systému.

Pojem důstojnost nalzáme v celém názvu **Úmluvy o lidských právech a biomedicíně: Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny**. Tato Úmluva vymezuje etické mantinely, kterými se medicína musí řídit při aplikaci moderních lékařských technologií. Hned první článek Úmluvy začíná ochranou důstojnosti člověka („Smluvní strany budou chránit důstojnost a identitu všech lidí a v souvislosti s aplikací biologie a medicíny zaručí každému, bez diskriminace, respektování jeho integrity, ostatních práv a svobod. Každá smluvní strana zařadí do svého právního řádu potřebná opatření k realizaci ustanovení této konvence“).

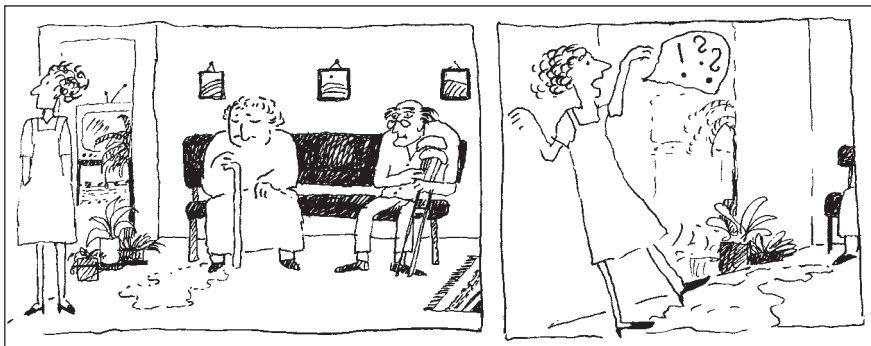
Pojem důstojnost se objevuje v řadě dalších deklarácí a v etických kodexech (**Amsterodamská deklarace – Deklarace práv pacientů v Evropě, Etický kodex České lékařské komory, kodexy pracovníků ve zdravotnictví – Mezinárodní kodex pro zdravotní sestry, Kodex sester předložený Českou asociací sester z roku 1991**).

Pojem důstojnost člověka je nejvíce spojován s lidmi starými, dementními, handicapovanými a umírajícími. **Deklarace práv onkologických, Dokument Rady Evropy k péči o smrtelně nemocné – Ochrana lidských práv a důstojnosti smrtelně nemocných a umírajících z roku 1999**).

Důstojnost a zdravotnická praxe

Když hovoříme o důstojnosti v lidském životě, nepřisuzujeme ji pouze silným a zdravým lidem, ale i slabým, nemocným, starým a jinak postiženým lidem.

Zdravotníci si mohou pokládat otázku, proč právo na lidskou důstojnost přisuzujeme i těm, kdo morálním činitelem ještě není (plod, dítě), nebo kdo jím již není (duševně nemocný člověk, starý člověk s pokročilou demencí). Odpověď na tuto otázku není obtížná, ale ne každý musí s těmito závěry souhlasit. Člověku, který již ztrácí lidské atributy, náleží také respekt k jeho lidské důstojnosti, protože plno-

hodnotným člověkem byl. Samozřejmě, tělo zemřelého a lidský zárodek nemohou mít stejnou vážnost jako žijící člověk, ale v žádném případě neponecháváme nakládání s nimi lidské libovůli.

Snazší než pozitivní definice je vymezování **co je lidsky nedůstojné**. Důstojnost osobní identity, která souvisí se sebeúctou, narušují různé fyzické zásahy, ale také citové či psychické újmy, například ponižování, přehlížení, degradace či trapnost. Příkladem ze zdravotnické praxe může být ztráta kontroly nad tělesnými funkcemi (inkontinence), která bývá příčinou ztráty důstojnosti. Integrita „já“ je narušována i úbytkem mentálních funkcí a pokud se týká začlenění do společnosti, starý a nemocný člověk se vyrazuje svou jinakostí a neobvyklou mírou potřeby pozornosti a péče.

Člověk, který je zesláblý nemocí nebo stářím, stále obtížněji prokazuje důstojnost mravní síly a důstojnost zásluh. Senioři, kteří jsou po odchodu do důchodu vyřazeni jak z ekonomického, tak i širšího začlenění do společnosti, mohou tak prožívat ztrátu těchto součástí důstojnosti. V ošetrovatelství jsou vnímány jako nedůstojné všechny pokusy pacienty nivelizovat, vnucovat jim řád, který nechtějí a nedovolit jim se projevit, když způsob jejich projevu není běžný. Ošetrovatelství by mělo stimulovat projevy svébytnosti, pomáhat realizovat tuto potřebu (potřebu „být svůj“). Jako všechny potřeby, může být i tato potřeba nejen neuspokojena, ale také jako potřeba nevnímaná, zapomenutá. A vše, co se péče a starosti o lidské potřeby lidí nemocných týká, je možné dělat s respektem k tomu, že ošetrovaný má současně i potřebu přijetí, sebeúcty a seberealizace.

V péči o jakkoli nemocného člověka přebírá významnou část zdravotnická technologie a nové léčebné přístupy. Sestry využívají modely ošetrovatelské péče, ošetrovatelskou dokumentaci a ošetrovatelskou terminologii, provádějí vlastní výzkumy. Zde vzniká riziko opomíjení faktu, že objektem zdravotní péče je **člověk**, lidská bytost, která je mnohem víc než jen souhrn orgánů a fyziologických funkcí a víc než jen objekt naší péče. Že jde o bytost, která má vlastní představu o náplni své existence (je účelem sám o sobě), vlastní pojetí smyslu života a odtud vyrůstající starost a různé obavy a úzkosti.

Znevážit lidskou důstojnost můžeme i menšími „skutky“. Člověka můžeme ponížít tím, že jej přehlízíme, ignorujeme, komunikujeme s ním bez očního kontaktu, děláme, že jej nevidíme či nectíme jeho osobní prostor. Necitlivá či krutá osoba může poškodit důstojnost druhých i fyzickým zraňováním, osoba nedbalá tím, že bezmyšlenkovitě ponechá závislou osobu obnaženou během intimních úkonů. Výsledkem může být pocit sebe jako pasivního objektu či bezmocné hříčky v rukou druhých.

Jak tedy naučit respektu k lidské bytosti a její důstojnosti? Na tuto moji otázku mi odpověděl – a lepší odpověď jsem nedostala – prof. Jaro Křivohlavý: „...**děvče, respektovat lidskou důstojnost je jen umět se slušně chovat jeden k druhému**“. A měl a má pravdu; žítí podle morálních principů přispívá ke smyslu pro důstojnost. Pokud se mladí lidé naučí smyslu pro důstojnost, který je zobrazen v hrdosti a síle vůle, v nechuti dělat kompromisy v morálních standardech, v sebeúctě, v rozhořčení nad činy a nad způsoby, které jsou pod jejich důstojnost či by se za ně styděli (degradace, útisk, nerespektování či dokonce vykořisťování), lidská důstojnost nebude vystavena znevážení. Projevem smyslu pro důstojnost je totiž i tendence se kát, cítit se vinen, umět se omluvit. Teoreticky se toto téma těžko učí, pro řadu studentů je to pojem velmi abstraktní. Proto nejideálnější výukovou metodou je učení v praxi, tedy vzorové chování profesionálů a vyučujících v reálných situacích, v kontaktu s nemocným, v jednání s rodinnými příslušníky, s kolegy.

Pokud si posteskneme nad nedostatkem respektu v péči o nemocné v dnešní době, kde je chyba? Jistěže, práce ve zdravotnictví je velmi náročná, a to jak fyzicky, tak psychicky, zde zvláště emocionálně zvládnout řadu situací je velmi vyčerpávající. Ale....

Pokud se podíváme na několik výzkumů, které byly provedeny v poslední době na problematiku respektování důstojnosti v souvislosti s poskytováním péče o nemocné (např. Walsh, 2002; Enes, 2003; Jacelon et al., 2004), zjistíme, že výsledky jsou velmi podobné. Pokud diskutujeme tuto problematiku se zdravotníky, narazíme na problémy jako nedostatek času, nedostatek personálu, neschopnost domluvit se v týmu, nedostatečné komunikační dovednosti. To jsou bolesti současného zdravotnického systému, které se bezesporu odráží v kvalitě poskytované péče.

A co vlastně pacienti od nás očekávají v oblasti respektu k jejich důstojnosti? Vnímavého člověka, který – jednoduše řečeno – „...může být jednou v kůži pacienta....“. Pokud se máme jako profesionálové učit a poučovat druhé, tak právě výpovědi pacientů by nám měly pomoci otevřít oči. Odhalujme tedy pacienty po co nejkratší nutnou dobu a nevystavujme je „zírání“ jiných osob (otevřené dveře do vyšetřovny, studenti na stáži). Respektujme lůžko pacienta jako jeho soukromý prostor a užívejme zástěny mezi lůžky při vyšetřování či výkonech co nejvíce je možné. Vysvětlujme pacientům, co je čeká za vyšetření či léčbu a dejme jim dostatek času to vše pochopit. Pokud jsou staří a jejich kognitivní funkce jsou již snižené, zpomalme tempo a trochu se přizpůsobme. Pacient není „tělo“ či „objekt“ naší péče, je

lidskou osobou, i když je v bezvědomí, dokonce i po smrti. Není číslo ani diagnóza ani „balík“, který se překládá z místa na místo.

Závěrem lze říci, že diskuzi o důstojnosti člověka dominují tři pojmy: autonomie, úcta a participace. Podstatou nezczitelné důstojnosti je vědomí, že každá osoba je unikát se svobodnou vůlí, schopná sebereflexe a volby. Zkusme se učit co nejvíce slušnému a důstojnému chování jak vůči nemocným lidem, tak jeden ke druhému v každodenním životě.

Literatura:

Kushnerová, T.(Eds.): Od narození do smrti. Praha: Mladá fronta, 2000. s. 224 - 235.

Munzarová, M. Zdravotnická etika od A do Z. Praha: Grada Publishing, 2005.

Respektování lidské důstojnosti. Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů. Projekt Paliativní péče v ČR. Cesta domů, 2004.

Walsh,K., Kowanko,I.: Nurses' and patients' perceptions of dignity. In. International Journal of Nursing Praktice, 2002; 8: 143-151.

Jacelon, C. S. et Al.: A koncept analysis of dignity for older adults. In. Journal of Advanced Nursing, 48(1), 76-83.

Enes, S. P. D.: An exploration of dignity in paliative care. In. Paliative Medicíně. 2003; 17: 263-269.

Radomír Rozbroj

Utrpení a bolest z pohledu filozofie

Ústav etiky 3. LF UK

Jedno z dnes trochu pozapomenutých dědictví antického Řecka je jeho cit pro blízkost filozofie a lékařského umění. Byli to jednak samotní filozofové, kteří když měli svým posluchačům přiblížit působení a účinky filosofické moudrosti, ji srovnávali s lékařstvím, a pak to byl sám „otec medicíny“, Hippokrates, který svým důrazem na poznání a zkušenost, na vzdělání lékařů postavil lékařské umění a moudrost do těsné blízkosti filozofie. Zdrojů a důvodů této blízkosti je samozřejmě více, já se však omezím na několik specifických zkušeností s bolestí a utrpením, jež stály a dodnes stojí u zrodu filozofického myšlení. Nemohu jinak než psát a mluvit

z odstupu „filozofa“, nejsem osobou s klinickou zkušeností lékařů či sester, jsem nanejvýše potenciálním pacientem. Dovolím si poznamenat, že odstup, distance jsou srdcem každé blízkosti. Vztah postrádající jakýkoliv odstup už není blízkostí. K blízkosti bytostně náleží jistá vzdálenost.

1. Smysl utrpení

Příspěvkem filozofie k jednomu ze základních problémů lékařství, tedy k bolesti a utrpení, je důraz na otázku po jejich *smyslu*. Za tím se skrývá přesvědčení filozofie, že k člověku bolest a utrpení v jistém smyslu patří, že se nedají zcela odstranit, ba že ho dokonce v jistém smyslu teprve člověkem dělají. Jejich úplné odstranění, možná už jen úpěnlivá snaha člověka chtít se jich jednou pro vždy zbavit, by znamenaly něco nelidského. Jako by podle filozofie hlavním problémem bolesti a utrpení nebyla sama bolest a nebylo jen samotné utrpení, ale jejich smysl či porozumění jejich smyslu.

Smysl a význam nejsou, co se týče jejich základní či formální struktury, nic jiného než *vztah* a souvislost. Představte si například jen takovou obyčejnou věc jako židli. Když ji rozmontujeme na její jednotlivé části, zůstane nám před očima jen hromádka „neštěstí“, harampádí, co se k ničemu nehodí. Jakmile je však v určité souvislosti složíme opět dohromady, vznikne nám židle, tedy vztah, ve kterém jak jednotlivé části, tak i samotný celek mají svůj význam a smysl. Nic jsme k té hromádce „neštěstí“ nepřidali, žádnou novou součástku, jen jsme ty jednotlivé střípky složili do určitého vztahu - a ejhle, smysl je na světě.

2. Vidět neviditelné

Filozofie je v naší západní civilizaci nejen matkou odborného poznání, věd, ale i nositelkou moudrosti. Filozofie je strážkyně rozumu, racionality, v celé jeho hloubce a šíři. Rozum člověka se totiž nekryje s lidským IQ, tedy s jeho schopností kombinovat a počítat, ale vždy znamená rovněž lidskou schopnost vnímat neviditelné. Skutečnost se totiž podle filozofie skládá z viditelného a neviditelného. Viditelným je svět „věcí“, jednotlivých skutečností, a tím neviditelným jsou vztahy. „Věci“ se dají vnímat našimi smyslovými orgány nebo je můžeme zachytit a změřit našimi nejrůznějšími přístroji, vztahům se však dá pouze rozumět. Rozum je původně, a to znamená stále, lidskou schopností vnímat, tedy přece jen jaksi vidět neviditelné. Rozum je lidskou schopností porozumět smyslu, což znamená rozumět vztahům, ve kterých spočívá význam a smysl té které bytosti či věci.

Filozofie nespadla z nebe. Filozofie se zrodila z pudy lidské, bolestné zkušenosti - nejenom, ale rovněž - s utrpením. My opět vybereme jen několik málo podob bolesti a utrpení, se kterými se filozofie střetla, ve kterých se takříkajíc sama zrodila. V tomto ohledu je její velkou učitelkou řecká tragédie. Náměty zde budeme

čerpat hlavně z Aischylovy trilogie *Oresteia* a ze Sofoklových her *Oidipus vladař* a *Oidipus na Kolónu*.

3. Tragická volba

Snad nejkrutější podobou lidského utrpení, kterou antická tragédie zná a zpracovává, je tzv. „tragická volba“, tj. situace, kdy člověk musí volit, nemůže nevolit, ale vybrat si může jen a pouze mezi dvěma strašlivými zly. Je to případ nutné volby, při které člověk, ať se rozhodne jakkoli, vždy zvolí něco hrůzného. To je např. situace krále Agamemnona, který se s obrovským vojskem chystá vyplout k dobytí Tróje, ale postihne je bezvětrí. Od věstce dostane „na vybranou“: buď obětovat vlastní dceru Ifigenii, věc pro něj jako otce naprosto nepředstavitelnou, nebo nevyplout, a tak nedostát své vladařské povinnosti, což je skutečnost pro něj jako archaického panovníka zhola nemožná. Obojího si je přitom tragický hrdina Agamemnon ostře vědom. Agamemnon musí volit, a přitom nemá na vybranou, jakkoli se rozhodne, vždy na sebe přivolá strašlivou záhubu. Agamemnon dal nakonec přednost své vladařské povinnosti před svou povinností otce.

Jak porozumět tak hrůzně lidské situaci jakou je taková vskutku „tragická“ volba? Proč nás antický autor alespoň trochu nešetří, ale předkládá nám ji v celé její surovosti? Vyžívá se snad i on, jako mnohá díla dnes, jen v čím dál bezprostřednějším líčení čím dál větších detailů lidské krutosti? Ne, jeho úmysl a jeho starost jsou zcela jiného řádu. Jeho otázka je živá dodnes: Jak zůstat člověkem v situacích „tragické volby“? Jak zůstat člověkem, když z hořícího domu jsem mohl zachránit jen jedno ze svých dětí?! Odpověď, nepřímou odpověď, nám podává Aischylos skrze neskonale hrůzně a přitom výmluvně vylíčení oběti Agamemnonovy dcery Ifigenie. Ani před svou vlastní dcerou, ani později před Klytimestrou, svou ženou, totiž Agamemnon neprojevil špetku citu a lítosti. **Projevit emoce – toť jediné lidské řešení situací „tragické volby“; při které nám nepomůže ani člověk, ani bůh.** Dovolit si dát průchod emocím jako studu a lítosti, pláči a nářkům a prosbám za odpuštění, nestydět se za své slzy, v tom je poslední útočiště lidskosti, kterou nám svým porozuměním a odpuštěním mohou vrátit jen druzí a na konec možná už jen Bůh. Tento jediný projev lidskosti, který je v nelidské situaci „tragické volby“ ještě možný, Agamemnon neprojevil, a tím i přes všechnu slávu dobytou ve válečných úspěších nad sebou podle Aischyla podepsal konečný ortel.

4. Labyrint msty

Další tragickou tvář bolesti a utrpení představuje v Aischylově trilogii nekončící řetězec krevní msty, hrůzy stíhající dnes stejně jako tehdy často ty nejdražší vztahy, které my lidé máme, totiž vlastní rodinu. Jak utišit, jak ukojit tak hrozivou žízeň, jakou je právě žízeň po pomstě? Tato žízeň, tedy zákon msty či právo na odplatu má totiž hluboké a závažné opodstatnění, a proto na jeho přísné dodržování, které ne-

připouští sebemenší výjimky, dbají podzemní bohyně zvané Erínye, Lítice či Furie. Zločinem, vraždou nebo porušením práva na pohostinství, byla narušena základní struktura, se kterou stojí a padá nejen lidský svět, jeho *rovnováha*, a to musí být napraveno. Oko za oko, zub za zub, tak zní neúprosný požadavek *spravedlnosti* archaického světa, střežené neúprosnými bohyněmi. Jak tedy zastavit tento nikdy nekončící řetězec utrpení, aniž by to šlo na úkor neúprosného požadavku spravedlnosti, této základní podmínky světa, ve kterém se dá žít?

Tváří tvář tomuto zřídlu zla a palčivým otázkám s ním spojeným se za mocného přispění bohyně Athény objeví první vlašťovka filosofického řešení: rozumu jakožto *soudnosti*. Šílenství nekonečné spirály msti, jež na sobě pocítí i sami její vykonavatelé, se daří do určité míry hojit pouze soudností. Soudnost, ať už jsou pak její procedury a instituce jakékoli, stojí na dvou předpokladech: nestrannosti a objektivitě. Jen společným, tedy veřejným i osobním úsilím o nahlédnutí pravdy, které vyžaduje zaujetí odstupu k napáchanému zlu a jeho kultivaci, je možno zahojit vzájemné rány. To sám člověk nedokáže, on sám je až příliš zajatcem osidel a sítí zla, kterým sám trpí. Orestés už na konci šílenstvím neví kudy kam. Lítice, neúprosné strážkyně spravedlivé odplaty, si žádají jeho krev. Spirála vražedné msty hrozí, že se roztočí znovu. Kdo takovou situaci sám prožil, ví, že tady pomůže jen zázrak. Asistenci bohyně Athény si snad můžeme dovolit vyložit i v tom smyslu, že rovněž dnes považujeme spíše za zázrak než za něco přirozeně lidského, když my lidé v situacích nenávisti a mstivosti dáme prostor soudnosti. Rozum (soudnost) není nic přirozeně lidského, něco nám samozřejmě daného, nýbrž rozum jakožto řešení jistých podob nekončícího utrpení si museli lidé tvrdě vybojovat. To ale znamená, že my lidé nemáme zůstat jen pasivní a čekat na pomoc shůry. Rozum je schopnost všeobecného ohledu a soudnost je schopnost objektivního posouzení. Něco takového člověk nikdy nezvládne sám. My si ale můžeme pomoci navzájem. V případě bolesti a utrpení pocházejících z nekončící spirály msty si dle Aischyla pomůžeme vytvořením odstupu, což je nezbytný prostor soudnosti. Ten v sobě skrývá nové a neočekávané, lidské možnosti, jak hojit bolestná zranění.

5. Temnoty dne a jas noci

Poslední zdroj utrpení a bolesti, kterého se ve svém příspěvku dotknu, a který je pojítkem mezi filozofií a antickou tragédií, je *zdání* a *klam*. Toto lidské utrpení ztělesnil Sofoklés na osudu krále Oidipa. Oidipus ztělesňuje lidskou zkušenost se zdáním a klamem v tom smyslu, že ne něco, ale celý náš dosavadní život byl pouhým zdáním a prázdným klamem. Oidipus ztělesňuje lidskou zkušenost s tím, že člověk je sice autorem svých činů a svého jednání, ale jejich smysl a význam mu v rukou neleží. Člověk se jako Oidipus snaží opírat o své smysly a zdravý rozum, svůj důvtip, snaží se nevěřit ničemu jinému, než co sám vidí a slyší a čemu rozumí, a ono se i přesto, či právě proto ukáže, že byl slepý. Jak strašné procitnutí čeká na člověka,

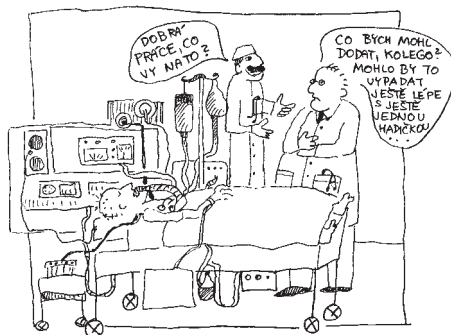
který svůj život prožil v klamu! Takové utrpení je nadále nesnesitelné. Takový člověk, Oidipus, si raději vypíchne obě oči, než aby se dál musel dívat na svůj klamný svět zdání, který ho okradl o vše, co je mu drahé, a tím i o něj samého.

Pravda se nekryje s tím, co člověk vidí a slyší, pravda není totožná s tím, co člověk je s to pochopit svým důvtipem. A přesto je ona, holá pravda, v našem životě tím rozhodujícím, rozhodujícím o životě a jeho smyslu. Pravda není jednoduše to, co je očividné. Pravda se nerovná tomu, co je nám lidem jasné. Naopak, pravda je spíše tím, co se v jasném skrývá. Pravda je v rámci viditelného tím neviditelným. Pravda je temná jako noc. Pravda patří do oboru skrytého, pravda je „nočním podnikem“. Archaický svět měl své odborníky na chůzi v noci pravdy – slepého věštce Theiresia a věštitrnu v Delfách. Kdo však pomůže osvícenému člověku a nám, jeho dědicům, kteří už nadobro ztratili kontakt s bohy a jejich posly?

Jednou z porodních bolestí, ze kterých vzešla filozofie, bylo utrpení člověka vystaveného hrůzným temnotám klamu a zdání. Řešení, které nabízí, je lidské řešení: je to objev a rozvíjení rozumu jakožto schopnosti vnímat skryté a rozumět neviditelnému. Rozum se ale rodí, až když člověk procitne ze svého zaslepení jasným a očividným, až když se člověk osvobodí ze svého zajetí samozřejmým. To se děje vždy, ale rovněž jen tehdy, když se člověk vystaví konfrontaci jasného a temného, daného a skrytého, a neutče před ní a jejími obtížemi. **Filozofie jako matrix rozumu dala člověku do vínku tři hlavní způsoby „noční chůze“ v hájemství pravdy: dialog, dialektiku (logiku) a empiricko-exaktní vědy. To jsou tři lidské způsoby, jak a) neignorovat, b) vstupovat, c) procházet temnou a skrytou oblast pravdy, aniž by přitom člověk musel buď zešilet, nebo se zmrzačit, nebo slepě, a tedy fanaticky se oddat autoritám, které musí už jen poslouchat - a to až do roztrhání těla, jeho těla samozřejmě.**

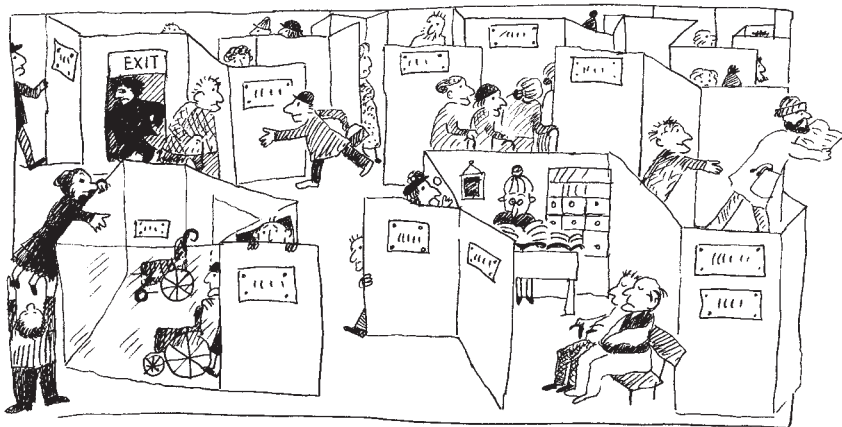
6. Nemocnice nebo špitál?

Vlastní rukou oslepený, na těle i na duši zmrzačený, do slova a do písmene bezmocný Oidipus, který se bez doprovodu není s to ani pohnout, je tím hlavním, ale

skrytým aktérem Sofoklovy tragédie *Oidipus na Kolónu*. Zde se již nejedná o drama člověka jako jednotlivce, ale nás všech jako společenství lidí, ve kterém se dá lidsky žít, a které je schopno trvalé existence. O těchto kvalitách lidského společenství – o jeho lidskosti, jeho spolehlivosti a trvanlivosti - nerozhodují dle antického autora kupodivu ti silní, zdraví a schopní experti různých kompetencí. Osud dvou z věhlasných antických městských států (*polis*), Théb a Athén, je vložen do rukou bezmocnému, na těle a na duši nemocnému Oidipovi. Obstojí a svou existenci i kvality zachová jen to společenství, jehož brány a pohostinství nejsou otevřeny – prostřednictvím zelených, modrých a brzy, nedej bůh, už možná i hnědých karet – jen expertům a schopným, ale i bezmocným a nemocným, mrzákům, vyhnancům a pronásledovaným. Nedejme se zmylit, že Oidipa musí přijmout sám král Athén, Théseus. Přečtěme si pozorně, jakou životní zkušenost si v sobě nese tento král, který nepřestal být člověkem.

V češtině nazýváme místa vyhrazená nemocným na duchu i na těle „nemocnice“. Zakrýváme tím jejich hlubší a dnes ve svém celospolečenském dopadu skrytou dimenzi toho, že jejich kvalita, otevřenost a schopnost přijímat lidské utrpení ve všech jeho podobách rozhoduje o kvalitě a existenci celé naší společnosti. To, jak dnes honorujeme, tedy vážíme si a odměňujeme ty, kteří tyto skryté základy naší společnosti přes všechny nepřízně udržují, jen dokumentuje hloubku našeho nepochopení skryté váze těchto míst a institucí. V jiných jazycích se tato skrytá dimenze nemocnic udržela alespoň na povrchu řeči, na úrovni slov, kterými je označujeme. „Hospital“, špitál je tím základním místem, kde se měří úroveň a kvalita a šíře a upřímnost pohostinnosti (*hospitality*) té které společnosti. Je to tato pohostinnost, nic jiného, co dříve či později dle antického tragika rozhodne o bytí či nebytí naší společnosti.

Radkin Honzák

Mým sestřám

Správná zdravotní sestra jste, až když:

- Vaše představa o dobrém obědě se kryje s představou jakéhokoliv místa, kde můžete v relativním klidu posedět pět minut;
- víte, že čokoláda je sice nezdravá, ale je to jediná dostupná strava;
- dokážete plánovat nedělní oběd během výplachu žaludku přiotráveného pacienta a přitom doufáte, že jednou osvěta dospěje tak daleko, že v mega-nákladu vyjde příručka: SEBEVRAŽDA – JAK JI PROVÉST NAOPRVÉ A BEZCHYBNĚ;
- při obědě považujete řeči o amputacích za standardní konverzaci;
- i v klidné restauraci máte tendenci zhltnout vše během pěti minut;
- kapacita vašeho močového měchýře je ekvivalentní kapacitě pěti dospělých osob;
- volné neděle plánujete na rok dopředu;
- víte, že časem bude nutné žádat vládu o povolení k otěhotnění;
- víte, že nejstrašnější situace vyvolává nahlas pronesená věta: „Teď je tady bohu díky klid“;
- nevěříte 90 % toho, co jste slyšela a 75 % toho, co jste viděla;
- při pohledu na předloktí naprosto cizího člověka v autobuse si pomyslíte „to jsou úžasné žíly“;
- vaše oblíbená taneční droga je nikoli extáze, ale EXHAUSCE;
- myslíte, že káva by se mohla podávat intravenózně a v inspekční místnosti by měla téct fontánka s roztokem Lexaurinu;
- občas někoho uvážete k posteli a nejde přitom o sexuální hrátky;
- doufáte, že laboratoř jednou zašle výsledek: TO JE NESKUTEČNÝ, ALE OPRAVDU NESKUTEČNÝ BLBEC;
- máte tak vyvinutý imunitní systém, že se můžete hrabat v čemkoliv;
- umíte najít humornou stránku na blbosti druhých a současně umíte opustit místnost dřív, než vybuchnete smíchy;

Ze zahraničních postgraduálních, evaluačních, nostrifikačních, atestačních a dalších buzeračních materiálů vybral a pro naše sestry s láskou a péčí připravil

RH
Aktualne.cz 24. 10. 2010

Jarmila Neumannová mladší

Sociální práce u protinožců

Asociace poskytovatelů paliativní hospicové péče

Mezinárodní program Council of International Fellowship (CIF), který umožňuje sociálním pracovníkům ze tři desítek zemí seznámit se s odbornými službami i tradicemi, kulturou a každodenním životem vybraného státu, uspořádal v říjnu měsíční stáž na Novém Zélandu. Zúčastnili se jí sociální pracovníci z ČR, Estonska, Finska, Německa, Španělska, Švédska a Turecka. Část programu – informace o sociální politice, systému sociálních služeb a vzdělávání sociálních pracovníků – byla připravena pro všechny. Dál už jsme měli domluvené schůzky v zařízeních v rámci našeho oboru – službách pro ohrožené rodiny a děti, pro seniory, ve školách, nemocnicích.

Vzhledem k tomu, že v ČR pracuji v Asociaci poskytovatelů paliativní hospicové péče, byla jsem moc ráda, že jsem mohla poznat ředitele, sociální pracovníky, vrchní sestry i fundraisery tří hospiců (lůžkových i domácích), oddělení sociální práce i onkologická oddělení v Aucklandu a v New Plymouthu.

A jak taková setkání probíhala?

Pomalu přicházíme do prostorné místnosti, kde čeká asi 15 pracovníků Child, Youth and Family, Auckland, severní ostrov Nového Zélandu. Naše skupina sedmi sociálních pracovníků z různých evropských zemí se usazuje naproti nim a poslouchá uvítání v maorském jazyce. Už víme, co bude následovat. Jeden člen naší skupiny navazuje na uvítání, představuje nás, vyjadřuje díky za přijetí. Potom protější skupina zazpívá krásnou maorskou píseň, na níž navazujeme my maorskou písní, kterou jsme se předtím naučili. Všichni po jednom vstáváme a představujeme se. Na závěr naše skupina přichází k místním, podáváme si ruce a dotýkáme se čely a nosy. Přivítání končí a my můžeme začít spolupracovat.

Ne, nejedná se o čistě maorskou organizaci; Child, Youth and Family je organizace řízená novozélandským ministerstvem sociálního rozvoje a má na starosti sociálně právní ochranu všech dětí a mládeže, péči o děti týrané, zneužívané, zanedbávané i ty, které páchají trestnou činností. Její pracovníci zachovávají politiku whanau ora, dalo by se říci zdravého komplexního přístupu respektujícího rodiny různého etnického původu. Nový Zéland rozkládající se na dvou ostrovech v Tichém oceánu obývá přes 120 různých etnických skupin. Téměř čtyřmiliónovou populaci tvoří hlavně Novozélandané-Evropané a Maorové, dále lidé, kteří přišli z dalších tichomořských ostrovů (Tonga, Fidži...) a Asiaté. Neuvěřitelně různorodá společnost je svým způsobem velmi mladá, do země obydlené Maory začali přicházet Evropané, hlavně z britských ostrovů a Irska, v 18. století, a jejich příliv pokračuje až do současnosti. Většina z lidí, s nimiž jsem si během mého měsíčního pobytu povídala,

Součástí areálu univerzity v Aucklandu je i potok se spoustou rostlin z celého Nového Zélandu, důležitých pro Maory. Každý student si sem může přinést rostlinu ze svého rodného kraje a zasadit; to místo je pak „jeho“.

1. Marae

měla v rodině alespoň jednoho rodiče či prarodiče, kteří se ještě např. ve Skotsku narodili. Zabydlování Evropanů s sebou neslo potlačování práv maorské populace, u níž v minulém století nebylo zřejmé, zda se jako národ zachová. Zhruba před dvaceti lety začal obrodny proces, během něhož se začali dostávat do popředí nejen problémy Maorů ohrožených sociálním vyloučením, ale i jejich hodnoty, principy soužití a komunikace.

Rodina je pro Maory nejen whanau (tedy rodina, jak ji vnímáme my: rodiče, děti, prarodiče, tety, strýcové), ale také hapu (sub-kmen) a iwi (celý kmen obývající určité teritorium). Jedná se o stovky, někdy tisíce lidí, kteří k sobě mají velmi pevné vazby a povinnosti. I když už nebydlí ve svých vesnicích, ale přestěhovali se do městských aglomerací, stále se představují svým jménem a popisem místa, odkud rodina pochází. Při představování na úvod jakéhokoliv jednání Maorové (tangata whenua – lidé této země) říkají své jméno, jméno svého kmene, jména mnoha předků, pojmenovávají svou řeku a svou horu. Potom přesně vědí, koho mají před sebou a jak s ním jednat. Pracovníci Child, Youth and Family jsou trénováni na tuto komunikaci se svými klienty (pokud nepocházejí z maorské rodiny), akceptují pevné rodinné vazby a snaží se rodinám pomáhat v tomto principu. Pokud hledají pro dítě náhradní rodinu, snaží se najít náhradního rodiče-příbuzného prioritně v širší rodině i celém kmene – pokud by se dítě dostalo mimo svůj kmen, bylo by do konce života vykořeněno. Vedoucí týmu sociálních pracovníků CYF dokonce definoval dobrého sociálního pracovníka tak, že vždy najde náhradního rodiče v těchto kruzích – a pokud ne, nedělá svou práci dobře.

Komplexnímu pohledu na společnost bychom se mohli od Maorů učit. Jejich shromaždiště zvané marae, kde řeší všechny důležité věci (a také vítají návštěvníky) je vždy velká dřevěná stavba, jejíž horní trám procházející nad celou hlavní místností symbolizuje páteř; z něj jdou trámy symbolizující žebra, každá za 4 stěn budovy má svůj význam. Zadní průčelí představuje minulost, všechny předky do dávných pokolení. Boční stěny pak fyzickou a psychickou úroveň, přední průčelí duchovní úroveň života. Když vás do marae přijmou prostřednictvím krásného rituálu, přijímají vás vlastně do útrob svého těla, přijímají i vaše předky a vy můžete do této „své“ marae kdykoli přijít. Marae jsou plné nádherných dřevorezeb, které popisují události z dávné i blízké minulosti – Maorové neměli písemné záznamy, ale ústní a tyto obrazné, jejichž prostřednictvím si informace předávali. Pro naše maorské hostitele to byly kroniky, v nichž dovedli číst, ze složitých ornamentů i božských vyobrazení s očima vykládanými perletí dovedli vyrozumět praktickou i duchovní minulost společnosti.

Stáže jsem se mohla účastnit i díky podpoře Výboru dobré vůle – Nadace Olgy Havlové. Jsem ráda, že jsem mohla z desítek setkání s novozélandskými sociálními pracovníky nemocnic, hospiců i sociálních služeb načerpat jejich obrovský a samozřejmý respekt ke kulturním a etnickým odlišnostem, který naše země tolik potřebuje.

O TEMPORA O MORES

MÁME SE LÉPE,
A ŽIJEME LÉPE?

Zdeněk Bárta

Bylo i hůř

Martin Luther bojoval proti strašlivé korupci a naprostému cynismu vši církevní i světské vrchnosti. Může nás uklidňovat, že tehdy bylo hůř než dnes?

Nevábné politické poměry by člověka hrozily zahnat do deprese. Není špatným receptem na bolavou duši poměřit současnost s časy podstatně horšími a hned je člověku lépe. Co třeba takové šestnácté století? Může nám k tomu posloužit jeden církevní svátek.

V neděli 31. 10. protestantský svět slaví Den reformace. Je to připomínka 31. října 1517, kdy na vrata wittenberského zámeckého kostela přibil Martin Luther, který stejně jako předtím Jan Hus zásadně nesouhlasil s učením o odpustcích a s praxí jejich prodeje, svých 95 tezí. V onom kostele byla totiž uchováována velká sbírka ostatků svatých, které byly vystavovány veřejnosti na svátek Všech svatých, 1. listopadu.

Každý, kdo v ten den navštívil kostel, si mohl „v akci“ koupit cedulku s ujištěním, že mu jsou odpuštěny všechny hříchy, čili takzvaný odpustek. Protože do kostela proudily na svátek Všech svatých davy lidí, zvolil Luther, který měl vyvinutý smysl pro patričníou publicitu, zveřejnění tezí právě v předvečer před tímto svátkem, aby si jeho teze přečetlo co nejvíc lidí.

Během pozoruhodně krátké doby se rozletely jeho kacířské názory po celé říši. Luther měl totiž na rozdíl od Husa, na kterého vědomě navazoval, již k dispozici knihtisk – jeden z neúžasnějších vynálezů lidstva, srovnatelný s vynálezem internetu. Ohlas Lutherových tezí byl obrovský. Čtenáři si je navíc mohli přečíst ve své rodné řeči, ve srozumitelné němčině.

Za všechny opatrně mlčící vyjádřil Luther protest proti obludně korupčnímu chování církve, ne nepodobnému dnešním globálním finančním řetězcům. Nejen že tak zpochybnil samotnou teorii prodeje odpustků, ale napadl – což bylo tak říkajíc o ústa – velmi výnosný obchod římské kurie i v těch, kteří se na něm přižívali.

V Římě byl tehdy rozestavěný svatopetrský dóm. Papež Lev X. potřeboval další peníze na dokončení ambiciózního projektu. Potřeboval hodně peněz, a tak byl zvolen stejný způsob jako před sto lety za Jana Husa – totiž právě prodej odpustků. Prodáváči lidem slibovali, že si koupí odpustků zaplatí přímluvné modlitby kněží.

V Lutherově regionu byl například prodejem odpustků pověřen zvláště vypečený gauner, mohučský arcibiskup Albrecht Braniborský. Ten se stal nedlouho předtím i arcibiskupem magdeburským a krátce nato i správcem biskupství v Halberstadtu. Pomýšlel i na další církevní výnosný kšeft – totiž úřad, na který již ale neměl nárok.

Za úplatek deseti tisíc dukátů u římské kurie se mu podařilo přeci jen úřad zís-

kat, ale protože neměl na úplatek k dispozici dostatek finančních prostředků, půjčil si je od bankovního domu Fuggerů. Přibližně polovina výnosu z prodeje odpustků měla jít na uhrazení jeho dluhu Fuggerově bance. Příjmy z odpustků po zveřejnění tezí rázem poklesly, Albrecht zůstal zadlužen u papeže i u Fuggerů, a proto obviňuje Luthera z těžkého kacířství.

Luther začne být pronásledován, prožívá však přesto zvláštní stav svobody: „Zdálo se mi, že do široka otevřenými dveřmi jsem vstoupil přímo do ráje.“ Luther se začíná podepisovat pod některé své listy řecky „Eleutherius“, tedy „svobodný“ a mění své jméno z nepřívětivého Luder na „Luther“.

Zveřejněním svých tezí se Luther dotkl bolavého nervu církve: strašlivé korupce a naprostého cynismu vši církevní i světské vrchnosti. Z Německa se reformace rychle a razantně šířila do Švýcarska, na sever do Skandinávie a přes kanál do Anglie. Řím reformní hnutí tehdy tvrdě odmítl, a tak se Evropa rozdělila. Bolestně a nadlouho.

Bylo lidem tehdy hůř, a co teprve za třicetileté války, která po tomto rozdělení Evropy nastala a během níž hlad, na mor a na důsledky boje o tu nejlepší ideologii vymřely dvě třetiny všeho evropského obyvatelstva.

Bylo už hůř – a to je docela povzbuzující pomyslení, ne? Žijeme v báječné době!

Deník Referendum 27. 10. 2010

Den reformace 31. října předchází těsně svátku **Všech svatých**, který se již od 9. století pravidelně slaví 1. listopadu jako **společný svátek všech mučedníků**, i těch kteří se nevejdou do kalendáře.

Návazně na tento svátek Všech svatých se začala 2. listopadu, slavit ještě **Památka zemřelých**, která je vnímána v katolictví jako přímluva za duše v očistci, v reformaci pak jako výraz spojení s celou církví oslavující Krista, také s tou částí církve, kterou tvoří ti, kdo již zemřeli a jsou nebo budou Bohem přijati.

Oba tyto svátky – Všech svatých i Památku zemřelých – můžeme chápat jako dvojí pohled na tutéž skutečnost, kterou vyznáváme jako **communio sanctorum, společenství svatých – Svatých obcování**. Ti, kdo nás ve víře předešli, nás povzbuzují **svědectvím** svých životů a podpírají svými přímluvami a my žijící se bráníme **zapomenutí** našich mrtvých, kteří svou smrtí přece **nevypadli z Boží lásky** a ze společenství církve.

Jáchym Topol
Lepší svět nikdy neexistoval

Držitel letošní Ceny Jaroslava Seiferta, kterou uděluje Nadace Charty 77, je sice autorem pozoruhodných románů plných lidského utrpení, ale zároveň také úplně samozřejmým optimistou. U autora, který si leccos vytrpěl jako mladý příslušník undergroundu, to není úplně očekávané.

Když jsem dočetl vaši prózu chladnou zemí, bylo zrovna špatné počasí a mne napadlo, jestli váš literární svět dramatických a krutých příběhů není opravdově skutečnosti blíží než běžný obrázek, který vidíme kolem sebe...

Třeba to bylo tím počasím, třeba něčím jiným. Ale doufám, že nemáte pravdu. Také doufám, že jste si všiml, že krutost mých hrdinů je vždycky reakcí na násilí a nespravedlnost světa kolem nich. Možná ti moji „vydědění“ jen reprezentují nás všechny, tenhle středoevropský a východoevropský prostor, plný tak strašných hrůz minulosti, plný masových zločinů stalinismu a hitlerismu. Mají v sobě paměť těchto příšerných událostí, a proto jsou tak citliví, možná přecitlivělí na každý náznak násilí a svinstva. Vědí a my to víme všichni, že se musíme umět bránit. V tom je naše výhoda. Historická zkušenost nám dala protilátky, které třeba jinde nemají.

A vidíte, běžně se spíš pokládáme za společnost trochu cynickou a lhotejnou....

Ne, ne. podívejte se na naši politickou korektnost. Myslím ve vztahu k různým

menšinám a takzvaně znevýhodněným skupinám. Třeba i k postiženým. Nebo k právům žen. Naše míra citlivosti je dost vysoká. Já samozřejmě nejsem žádný karatel světa, ale myslím si, že naše schopnost pocítit signály nebezpečí návratu diktatury, manipulace, násilí a zužování prostoru pro práva člověka je opravdu dost velká. Určitě větší než těch, kteří hrůzy 20. století znají jen z filmů. Ale já opravdu nechci zachraňovat svět a možná, že Chladnou zemí končí má linie, které vy říkáte krutá....

Nevím, jestli vám právě tohle mám věřit. Zdá se mi, že třeba téma Terezína je ve vás ještě na deset knih...

Jistě jste si všiml, že moje postavy prožívají i okamžiky humoru, třeba černého a absurdního. Jedním z jakýchsi kmotrů mého psaní o Terezině je – vedle I. Klímy, A. Lustiga a T. Kosty – i J. R. Pick. On tam také byl a napsal skvělou humoristickou, opravdu humoristickou knížku o té příšerné době. Jmenuje se Spolek na ochranu zvířat. Poprvé jsem ji četl ve čtrnácti a dodnes ji pokládám za geniální, protože se v ní na pozadí obrovské tragédie nachází naděje v humoru, v chytrosti, a tím se bojuje, tím se vzdoruje mašinérii smrti. Třeba se do Terezína vrátím jinak...

Velké literární postavy moderní české prózy, řekněme Hrabalovy, jsou spíš bezbranní outsideři. Haňta ani strýc Pepin nejsou bojovníci, spíš chtějí svět očurát....

A co smrt Miloše Hrmy v ostře sledovaných vlacích? Najednou se v mladém klukovi narodí hrdina a jde do toho. Když mi bylo sedmnáct, policajti nás beztrestně a bezdůvodně fackovali, kdy je napadlo. Když jsem se musel žít v kotelně, kde často makali propuštění kriminálníci, taky jsem musel najít sílu nebo alespoň demonstraci síly, abych obstál. V Babelově Rudé jízdě máte okamžik, kdy on sám, přestože patří k rudým, může být od svých zabit. Aby ukázal sílu, vezme šavli a slepici nebo huse usekne hlavu. Geniální symbol. Zdánlivě bezbranný outsider vystraší zabijáky kolem. Takoví jsou i moji hrdinové. Krutí ke krutosti. To neznamená neschopnost odpouštět nebo pochopit. Ale, jak jsem říkal, naše zkušenost je živá. Hromady mrtvol z nejrůznějších lágrů, Stalinových i Hitlerových, sadisti všech možných národností, protože vůbec nemůžete říct, že zabijáci byli jen Němci, Rusové, Ukrajinci, Slováci, Češi nebo Holanďani v uniformách SS, to všechno je stále náš dnešek. A když to víme, když už skoro všechno bylo odhaleno, nemáme alibi, nemáme se kam schovat před náznaky nových tragédií. Máme také mnohem lepší možnosti zločiny odhalovat. Máme svět, který se sám nazývá informační společnost. V Bosně se staly obrovské hrůzy. A byly by mnohem větší, kdyby to svět neviděl skoro v přímém přenosu. Svoboda informací je velká bariéra proti svinstvu. I největší sadista a masový vrah nakonec nechce, aby se to o něm vědělo. A největší politik už těžko může tvrdit, že o něčem nevěděl.

Časopis (Můžeš) čtou většinou lidé, ke kterým život nebyl a není zrovna přívě-

tivý. Jejich osud je často nezměnitelný. A kolem bují společnost úspěchu, krásy, kariéry, bohatství. To je také nový svět...

Nevím, jestli je v tomhle nový. Už ve středověku platilo vyhrát osobní souboj, ulovit největší kořist, zabrat území. Úspěch byl vždycky důležitý. Ale co pokládáme za úspěch? Nikdy v historii se lidem nežilo tak dobře jako dneska. Nemáme hlad, nemrzeme, můžeme si vyšlápnout po světě. Jestli tohle někomu nestačí, pak je to jeho problém. Samozřejmě je kolem spousta podvodníků a třeba i parchantů, ale ty chytejme, braňme se jim, ukažme jim svou sílu. Fňukáním špinu světa neumyjete. Já vím, že celoživotně postižený člověk potřebuje pomoc. Potřebuje třeba víc peněz nebo auto. A nepotřebuje hlavně nějakou jistotu kolem sebe? Nechybí mu hlavně kamarád, láska, spolehlivý člověk? To ale nikde nekoupíte. Když budete hledat, najdete. Jako hlavní hrdina knížky *Chladnou zemí*. Nakonec, po všech hrůzách, nachází neuvěřitelně – obyčejnou, vlastně neobyčejnou lásku. To není barvotiskový obrázek, to je naše nejbližší šance.

Řekl byste tedy, že potřebujeme trochu víc snahy žít?

Určitě bych nerad někomu radil. Naši dědečkové a pradědečkové narukovali do první světové války, jen z českých zemí jich byl milion. Když tahle válka skončila, nikdo si neuměl představit, co se stane za dvacet let a jak strašné věci přijdou. Nikdo netušil, čeho budou lidé schopni. My dnes máme výhodu, že tušíme. A taky víme, že transporty do lágrů, masové popravy, rafinované mučení, násilné vyhánění statisíců lidí a všechny další zločiny umožnila technika. Vymoženosti civilizace jako nástroje vyhlazování. Ne středověké dělo na hradbách, ale železnice, telefon, továrna na smrt.

Dnes jsme obklopeni novými a novými mašinkami, čipy, technologiemi, které mění přírodu, člověka, početí i smrt. Všechny se mohou stát prostředkem ke katastrofě. Když si nedáme pozor, když zapomeneme na statisíce mrtvol údajných nepřátel lidu, kulaků, sovětských vojáků, obyčejných Židů, zajatých Němců i obětí poválečného teroru v běloruských lesích; potřebujeme opravdu trochu víc snahy nemyslet jen na sebe.

Jáchym Topol (1962), syn spisovatele Josefa Topola. Původně undergroundový básník a zpěvák. Romány: Sestra, Anděl, Kloktat dehet, Chladnou zemí aj. Od r. 2009 působí v Lidových novinách.

Zdeněk Jirků
Foto: Jan Šilpoch

Můžeš 11/2010, časopis vydávaný Sdružením přátel konta Bariéry ve spolupráci s Nadací CH77. www.muzes.cz

Ivo Pondělíček

Morálka nejde ruku v ruce s pokrokem

Vaše jméno, pane profesore, bývá většinou dáváno do souvislosti se sexuologií, i když vaše pole působnosti je mnohem širší, dělal jste klinického psychologa, psychologii jste přednášel, zabýval jste se i uměním a filmem. Začneme ale přece jen sexuologií – zdá se mi, že v posledních desetiletích začali o ní odborníci i „sexuologové“ v uvozovkách příliš mluvit, píší o ní média, začala se zveřejňovat a otevírat i tabuizovaná témata. Souvisí to nějak se změnou poměrů v roce 1989?

Samozřejmě politické uvolnění uvolnilo i morálku, ale sexuologii jako medicínský obor založil prof. Hynie už před druhou světovou válkou. Že sexualita má teď mezi lidmi takový obscénní ráz a že se tady objevují ve velké míře nejenom díla s námětem sexu nebo erotiky, tzv. erotica, ale i kýčce a dokonce pornografie, to je nutno přičíst na účet současných poměrů a zároveň lidí, které jste nazvala v uvozovkách sexuology. Ve společnosti, kde jsou největším fetišem peníze, se každý se chopí toho, co mu přináší zisk a kapitál.

Proč jste se věnoval právě sexuologii?

Dostal jsem se k ní víceméně náhodně. Začínal jsem roku 1954 jako klinický psycholog v Karlových Varech a brzy poté jsem v KÚNZ zavedl v ČSR první poradnu pro intimní vztahy. Po příchodu do Prahy r. 1962 jsem jako politicky diskriminovaný živel nemohl sehnat přiměřené místo, a tak jsem vrhnul do oblasti, která

nebyla pod takovými ideologickými reflektory - a to byla sexuologie. Nahrávalo mi i to, že má žena nastoupila tehdy jako lékařka do Sexuologického ústavu, a tak jsme mohli spolupracovat na některých publikacích s tématem sexuální osvěty. A po listopadu 1989 jsem zřídil a vedl poradnu Atheneum, kde jsem měl rovněž možnost se sexuologickými problémy zabývat.

Někdy se možná starší generaci může zdát, že těm mladým chybí trochu studu ve veřejných projevech náklonnosti.

Stud se Freudovi jevil jako odpor proti sexuálnímu pudu. To už dnes asi neplatí. Stud dnes je naprosto zanedbatelný, nikde se příliš nezdurazňuje, možná je to pak tedy i v neprospěch libida a sexuálního pudu. A to bychom se mohli ocitnout u otázky pornografie, což může navázat na jistou mou výhradu k sexuologii. Mám dojem, že sexuologové jakožto odborníci v této medicínské disciplíně dost málo sledovali fakt, že se v pornografii realizoval nejeden nezdravý vztah pod diktátem komerce. Ze strany sexuologů tu nebyly snahy vysvětlit škodlivost pornografie, totiž odmítnout ten zvětšely mýtus dobyvačného muže, často až agresora, který si skoro pokaždé vymůže erotické sblížení násilím. A druhým mýtem, také nebezpečným a vyčpělým, je v pornografii mýtus ženy stále nespokojené a neukojené. Myslím, že by bylo žádoucím úkolem sexuologie to vysvětlit a proti těmto žánrům stavět obraz i pojmy zdravého sexu bez patologické deviace.

Jenže to by se muselo omezit komerční využití.

V této společnosti peníze hrají roli nejvyššího fetiše. Samozřejmě když se produkuje pornografie, tak to má čistě ziskuchtivý cíl. To není dáno žádnou ideou, že se tím dokládá svoboda projevu. Připomínám věčný problém mezilidských vztahů: Svoboda jednoho může končit proklamovanou svobodou druhého.

Pro sexuologii se ale rýsuje v této době patrně jiný problém. Týká se regulace plodnosti a bránění početí. V šedesátých letech se stalo skoro stereotypem ženám poskytovat antikoncepci v hormonální aplikaci. Dneska ale – zejména v medicínsky vyspělých zemích – se od toho ustupuje. Rozsáhlým několikaletým průzkumem v USA se například zjistilo, že se v hormonální antikoncepci může skrývat rizikový faktor pro vznik kardiovaskulárních onemocnění, mozkových příhod, embolií, oběhových poruch.

Pojďme teď k něčemu jinému. Působil jste jako klinický psycholog také na klinice popálenin na Vinohradech. Jaký to má význam pro pacienta?

Pacienti potřebují psychologa mnohdy v nouzových případech, skoro bych řekl jako „rychlou pomoc“. S tehdejší primářkou, pozdější profesorkou Radanou Köni-govou jsme na popáleninách došli k názoru, že termický úraz je vlastně somatopsychickou chorobou. Třicátá léta byla značně inspirována ideou psychosomatic-

ké medicíny: vlivem psychoanalytické školy se přisuzoval psychickým traumatům a negativním emočním zkušenostem i vznik somatických onemocnění. My jsme to ale obrátili a zjistili, že somatická poškození ohněm, popálením, omrznutím jsou mnohdy provázena těžkými psychickými stavy, které se někdy dostávají až do psychózy. Někde, u predisponovaných osob, dochází skutečně až ke klinickému obrazu psychózy. Proto pro léčbu pacientů postiženým nejen somaticky, ale také somatopsychicky nebo zejména psychicky při rekonvalescenci může mít velký význam právě klinický psycholog.

Jsou kliničtí psychologové doceněni?

Já si nemohu stěžovat, ovšem v padesátých letech, kdy jsem začínal, jsem zažil dobu, kdy nás bylo v termické medicíně třeba jen deset. Ale byly to většinou silné osobnosti, které se dovedly prosadit. Dnes vidím v té produkční nesmyslné záplavě psychologů zvláštní jev – čím je okruh psychologů větší, tím více se snižuje jejich kvalita. Optimum skupiny je víc a přináší víc než její maximum, to je konec konců stará poučka. Zdá se mi, že u mladších kolegů převládá komplex méněcennosti z jejich podceňovaného významu pro klinickou práci.

Tím se dostáváme vlastně k vaší další aktivitě. K expertizám, které jste měl v televizi.

Nejméně dvacetkrát jsem se dal přesvědčit, abych něco ze svého oboru na obrazovce řekl. Upřímně řečeno, i ve věku, kdy jsem na to měl nervy, přinášelo mi to většinou trapný pocit, zklamání nebo vztek. To byly případy, že mi utnuli mé expozé právě v nejdůležitějším a spokojili se s přenosem banality, která předcházela. Nebo si mé vysvětlení přivlastnil moderátor a na mne zbyla znovu jen nějaká nepodstatná triviální vsuvka. Dneska bych už se pro zkomercionalizovanou televizi na obrazovce neukázal ani zády ke kameře.

Takové krácení se dá odůvodnit snahou ušetřit čas – ale vám na spolupráci s televizí vadí asi ještě něco jiného?

Velmi trapně působí, jak se televize ve svých publicistických relacích dovolává „vědy“ – „vědeckého potvrzení“ svých zkratkovitých konstatování. Tak například se do televizních komentářů zamotává sousloví „podle psychologů“. Třeba že jsou po dešti silnice kluzké, což je „podle psychologů“ pro řidiče nebezpečné. Nebo „podle psychologů“ nemají milenci na sebe žárlit... Proboha, podle kterých psychologů, podle jakých současných freudů? Co je ale přímo výstražným příkladem, to jsou pohodlné a zkratkovité odkazy na rodinu. Ta si ovšem svou někdejší autoritu a sílu zachovala snad již jenom v mafiánských filmech. Přesto však za těžkou kriminalitu mládeže jakýsi expert jednoduše a bez dalšího obviňuje jen zmíněnou rodinu. Neříkám, že by se na chování a činy děti rodina nepodepisovala, ale morální vlivy

v rodině se uplatňují jen výběrově a neplatí pro ně stereotypní vzorce. Nepozorujeme snad, že se černé ovce rodí i v té nejsp pořádanější a zcela integrované rodině? A naopak? A nejde o výjimky... Původ surové destruktivity a kriminality se pochopitelně skrývá v dalších stimulech a situacích. A stimulus zde patrně nejpůsobivější nám zcela evidentně dodává až do bytu zejména komerční televize. Její B-filmy, koupené v USA, krvavé příběhy, agresivní masakry, neúcta a opovržení k životu, destru-do jako bytostný projev – to a mnoho dalších nekrofilních produktů možná má na svědomí rozšiřující se mozkovou fixaci, jak ji představuje tzv. posttraumatický stres.

Můžete to vysvětlit podrobněji?

Takový posttraumatický stres se zjistil u amerických veteránů z vietnamské války – úzkost a frustrace z prožitých válečných hrůz, provázené afektivním či dokonce agresivním chováním. Nedokázali ani léta po válce potlačit traumatické vzpomínky. Něco jim přestrukturovalo mozek, a tím i city, jednání a život. Už nejméně dvacet roků se trápím představou, že se totéž nebo něco podobného odehrává i u dětí a mladistvých, přesycených agresivními a nekrofilními filmy a seriály. A zhruba dvacet let jsem opakovaně varoval před touto možností v publikacích, v diskuzích a přednáškách. Marně.

Jak si takové působení vysvětlujete?

Jak už jsem řekl, stejně jako veteráni z Vietnamu z žité reality, tak mladí televizní diváci z reality virtuální mohou jevit v mozku trvalé změny. Zde jsou totiž prázdná místa, která se při traumatických zážitcích zaplňují neurohormony zvanými katecholaminy, zejména adrenalinem. A ty udržují ve stále obnovované krizové situaci emoční centra v trvalém napětí. Všechny druhy dlouhodobého napětí, stav zvýšené pohotovosti pro adrenokortikální podráždění, aktivizují tak ve značné míře trvalé vyvolávání negativních emocí a afektů, vzteku, útočnosti a naopak snižují možnosti útlumu morálních zábran. Těžkou zdravotní újmu to může způsobit – a nezmění-li se situace to podle mého mínění způsobí - v životním systému lidí třetího tisíciletí. Naše dosavadní psychofyzická výbava se přestala hodit do nové situace. Přemíra emočních intenzivních, až drastických podnětů a jejich neadaptabilní transformační účinky nelze bez následků zvládnout ani biologicky.

Pane profesore, jste autorem mnoha knih, v té poslední – Outsiderově zpovědi – mj. líčíte příběh pacientky právě z kliniky popálenin, schizofreničky, která léta usilovala získat vlastní byt a když se jí to podařilo, tak ten nový byt podpálila. Píšete: „Stárnoucí, osamocená a opuštěná žena si už příliš zvykla na konfliktovou a strádající formu své existence... A jako by svou svobodu navždycky chtěla stvrdit nejsvobodnějším lidským činem: to, oč zápasila, to jest svůj nový byt, včetně sebe samé v něm, zapálí“. Můžete dát tento příběh do širších souvislostí?

Z terapeutického pohledu je nedůsledné, že se na ten osudový příběh nepohlíželo v sociálních souvislostech. Že konflikt, který pacientka měla s úřady při neustálém shánění bytu, se nehodnotil společně s chorobným světem, ve kterém žila. V té osudové situaci, s těžkou schizofrenní poruchou, začala nemocná své hádání s úřady prožívat jako smysl svého života. A nikdo ani nemocné nenaznačil, že existuje i jiný smysl života. I pro ni. Rozhodla se odejít ze světa, protože už neviděla důvod, proč žít. Ztratila smysl života.

Připomíná mi to revolucionáře, který případným vítězstvím také dosáhne svého cíle – a tak i on může ztratit smysl svého života. Anebo stále může hledat další nepřátele?

Záleží na tom, jak je ta osobnost disponovaná. Jestliže to bude fanatick, člověk, který soustředí veškeré své úsilí a životní energii k nějakému fanatickému cíli - třeba politickému - tak tím, že jej splní, může skutečně rezignovat na další svoje bytí. A může si dokonce převést ten smysl svého života v to, což často bývá esencí intenzivně žijících revolucionářů, že splněním revolučního cíle automaticky má přijít jeho konec. To je případ islámských sebevrahů, kteří vidí smysl života v tom, že zemřou po splnění svého teroristického cíle.

U nás takoví lidé snad nejsou.

Tady je druhá kategorie lidí, která veškeré cíle – politické, humánní, společenské – chápe jenom velmi egoisticky, leccos pak činí ve prospěch sebe sama. V tom tento režim nás, kteří jsme věřili, že by mohl jednou mít svou demokratickou tvář, bohužel zklamal. Režimu se přisuzuje jakási demokratická tvářnost. Ale tak, jako demokracie nemohla být spojována s komunismem, a když tak jenom pod nálepkou „lidové demokracie“, tak přece demokracie nemůže být spojována jenom s kapitalismem. Dnešní politici či spíše politikáři mluví hlasitě o demokracii, ale jen cudně o kapitalismu, protože si i oni přiznávají, že v naší politickoekonomické džungli pojem kapitalismus nezní zrovna přesvědčivě. Rád bych připomněl autora „Otevřené společnosti“ Karla Poppera. Toho podezírat z komunismu nebo marxismu je jako podezírat z toho papeže. A tento nejmoudřejší muž dvacátého století napsal: „Přestože stát chrání své občany před tyranizováním pomocí fyzického násilí, naše cíle může zmařit i to, že selže v ochraně občanů před zneužitím ekonomické moci. V takovém státě může ekonomicky silný jedinec stále volně tyranizovat jedince ekonomicky slabého a může jej okrást o jeho svobodu.“ To mi připadá přesné – i náš neoliberalistický systém – či neoliberální režim – lze kritizovat z pozic naprosto humanitních. Těž proto, že liberalismus sice chce svobodu člověka, jedince, ale de facto – už od Adama Smithe – rozvíjí zjevné i skryté stránky utiskování. U lidstva vlastně si pochvaluje společensky nejméně nadějně vlastnosti, jako je ziskuchtivost, chamtivost, bezohlednost k slabším, sobectví a egoismus.

Je to jako choroba společnosti. Lze ji nějak vyléčit?

Byl bych velký smělec, kdybych si myslel, že to jde léčit. Vypadá to, že se člověk nemění k dobrému, ale ke zlému. Což je nechťený argument například i proti Darwinovi a darwinismu, když chápal evoluci jako postup od nižší kvality k vyšší. A my dnes? Jsme bohužel v situaci, kdy máme sice jakési civilizační výhody, máme za sebou průmyslovou i elektronickou revoluci, ale nepřináší nám to v etické oblasti nic dobrého. Naopak se to obrací proti nám. Pokud jde o morálku, tak ta určitě nejde ruku v ruce s pokrokem, s technologií.

Už před lety jste se rozhodl skončit aktivně s psychologií a věnujete se malbě – co vás k tomu vedlo?

Začal jsem pocíťovat nechuť k inflačním slovům a nedostatek sdělných slov i při práci, slova jako by i zde si přestala svůj význam a váhu a já se stal skeptický i k jejich psychotherapeutickému či poradenskému potenciálu. Vyzní to paradoxně, ale přemíra vašich zkušeností mluví proti vaší jistotě. Jste-li v mé praxi dlouho, tedy padesát let, ztrácíte ve slovech najednou pocit osobní jistoty, zda máte co říci – a především že něco ještě vůbec může být řečeno. Odjakživa jsem stoupencem Freuda, tím pádem příliš nemiluji odrodilce Junga. Přesto ale musím souhlasit s jeho výrokem, že „nejzávažnější životní problémy jsou neřešitelné... Celých čtyřicet procent absolventů psychoanalytické léčby se ocitlo ve stavu, kdy se nejen nezlepšili, ale dokonce zhoršili. A to se prosím zjistilo dlouhodobým novým výzkumem v USA, tedy v zemi, kde se nedlouho předtím po psychoanalytické léčbě prahlo jako po spáse.

Jestliže mi tedy přestala konvenovat slova, tak jsem je vyměnil za obrazy. Malířská tvorba byla vyvolána touhou pokračovat v dřívější profesi jinými prostředky.

Psycholog a sexuolog, prof. PhDr. Ivo Pondělíček, CSc., se narodil 1928 ve Strakonicih. Promoval na Masarykově univerzitě v Brně, praxi získal na psychiatrii v Karlových Varech (1954–62). Přednášel psychologii filmu na FAMU, poté na Filozofické fakultě UK. Za normalizace byl donucen odejít (1972). V 80. letech pracoval jako psycholog na klinice popálenin. Roku 1990 se vrátil na FF UK a přednášel i na Institutu pro doškolování lékařů. Založil poradnu pro intimní vztahy Atheneum. Je autorem či spoluautorem dvou set studií, článků, recenzí a více než dvaceti knih o psychologii, sexuologii a umění či filmu. Nyní se pod jménem Dubroka ip již dvacet let věnuje malbě.

TEXT

LÁSKA K BLIŽNÍM

Jiří Hermach

Sváteční přemítání

Ukázky z knihy

Jiří Hermach: Přemítání o člověku, životu a době, 2. vydání, Vodnář, Praha 2010

Bližní

Každý z nás je my, každý je zástup, který se vytrácí do nedohledna. Jen se na sebe po-dívej, člověče, vždyť jsi málem celé lidstvo! [...] Můžeš se dívat na všechny lidi a na nich rozeznávat, co všechno je, člověče, v tobě. Každý z nich žije něco tvého... Dívej se, dívej se dobře, abys konečně věděl, co všechno bys mohl být; dáš-li pozor, uvidíš v každém kus sebe sama, a pak v něm s úžasem poznáš svého pravého bližního. [...] Ať jsi kdokoliv, jsi mé nesčíslné já; jsi to špatné nebo to dobré, co je také ve mně; i kdy-bych tě nenáviděl, nezapomenu nikdy, jak jsi mně strašně blízký.

(Čapek, Karel: Obyčejný život. In: Spisy Karla Čapka, sv. 8., Praha, Českosloven-ský spisovatel, s. 393.)

To je významné vyznání. Skrývá se za ním nejen vztah k bližnímu, ale celá podstata celistvosti světa, v němž žijeme, i její problém ve vztahu k člo-věku jako k jednotlivci a ke společnosti. Jde o celistvost lidstva, o vzájem-né pochopení, o pochopení toho, co je bližní, i když se od nás navenek třeba velmi odlišuje. Židle, na které sedím, je z umělé hmoty. Zdálo by se tedy, že je absolutně něco jiného než já, že se mnou nemůže mít nic společného. A přece skoro každý už ví, že je složena z těchže prvků, z jakých jsem složen já a my všichni. Dokonce ani ve vesmíru zatím nebylo nalezeno žádné těleso, které by se skládalo z nějakých jiných prvků, než je těch zhruba asi sto pět, které známe. Z nich je utvořena celá ta ohromná rozmanitost, v níž žijeme.

Ale hned bych to chtěl poněkud opravit. Ty sloučeniny, z nichž jsme složeni, to vlastně nejsme my, protože námi vlastně stále protékají nové hmoty a energie. Ty se podle plánu našeho těla rozestavují, takže to, o čem bychom nakonec mohli říci, že jsme to my, je určitý plán naší osobnosti a ty hmoty, jež přijímáme do svého těla jídlem, dýcháním a třeba pokožkou, se podle toho plánu stále rozestavují a vymě-ňují. Už tento obrázek nám dává možnost nahlédnout oprávněnost tvrzení, že v hlu-binách jsme se vším totožni či každý z nás je my, byť se na první pohled zdá být ne-

smyslné. Dokonce celá ta rozmanitost, kterou vidíme kolem sebe, je při všech zjevných rozdílech v hlubině vlastně totožná.

Ta hlubina je nedohledná, ta hlubina nemá žádný pevný základ. Když půjdeme až do nějakých nejmenších částíček, pak se ukáže, že pod nimi je ještě vlnění atd. Nemá to nikde žádné dno. Ta hlubinná totožnost nám ukazuje, že plným právem můžeme vše nazývat bližním. Ale ono to není s námi jenom propojeno různými vztahy a souvislostmi, my jsme vlastně s těmi ostatními bytostmi spojeni i mimo všechny vztahy – tím, že jsme součástími jednoho jediného fyzikálního pole. A pochopitelně, prvními našimi bližními jsou druzí lidé. Dalšími našimi bližními je všechno živé na této planetě. To znamená, že se k tomu jako k bližnímu máme chovat: být bližním by se mělo projevovat láskou. I ateisté znají z bible větu Miluj svého bližního jako sám sebe. Co to ale znamená milovat sám sebe? Znamená to především mít v úctě vlastní život, považovat ho za dar, který mám co nejlépe utvářet. Mám se také snažit svému životu porozumět. Platí to i ve vztahu k bližnímu. Asi před dvěma desetiletími dělali na univerzitě v americkém státě Ohio pokusy, jimiž chtěli zjistit, jak souvisí strava s onemocněním cévních orgánů, cévního systému, s ukládáním cholesterolu. Zkoušeli to na kachnách. Aby byla možnost dobrého srovnání, rozdělili je asi do dvaceti poměrně početných skupin; každá skupina měla svého ošetřovatele. Potravu dostávaly všechny stejnou, velice bohatou na tuky, tedy na cholesteroliny. Po určité době byly kachny zabíjeny a jejich vnitřnosti zkoumány. Objevil se nepochopitelný úkaz – kachny z jedné skupiny měly ve svém organismu uloženo o šedesát procent méně cholesterolu než ostatní. Tak velký rozdíl vyvolal všeobecný údiv. Pokus zopakovali. A znovu měla skupina téhož čísla výsledky tak výrazně lepší. Vědci tedy začali velmi bedlivě kontrolovat a sledovat nejen podávanou potravu, ale celý průběh krmení i ošetřování. Záhy vyšlo najevo, že o skupinu s mimořádnými výsledky pečoval ošetřovatel, který měl ke zvířatům zvlášť dobrý vztah. S kachnami něžně rozmlouval a hladil je.

Zpráva o výsledcích tohoto pokusu překvapila celý vědecký svět. Na mnoha místech se začaly provádět obdobné pokusy, ale s jinými zvířaty, zejména s králíky. Láskyplný ošetřovatel byl již vybrán záměrně. Ukázalo se, že kladný citový vztah k druhému jako k bližnímu, byť by to bylo zvíře, se projeví tak dalekosáhle fyzicky, že tělo dokáže zpracovat a zvládnout nevhodnou potravu, která je jinak zhoubná.

Ve výzkumném ústavu v Massachusetts řešili otázku, proč polovina lidí s vysokým krevním tlakem i s vysokou hladinou cholesterolu a navíc silných kuřáků nescokončila žádným infarktem ani anginou pectoris, přestože to jejich ošetřující lékaři předpokládali. Ve zprávě dodané ministru zdravotnictví Spojených států stálo, že ti lidé, kteří nebyli ohroženi v příslušném věku žádnou srdeční chorobou, a bylo jich více než polovina z dosti velkého zkoumaného souboru, byli citově vyrovnaní a spokojení, a to jak ve své rodině, tak v zaměstnání, na rozdíl od těch ostatních, kteří citově vyrovnaní nebyli, v rodině nebo v zaměstnání prožívali každodenní na-

pětí, konflikty, nejrůznější stresy. Při jiném výzkumu, rovněž ve Spojených státech, asi čtyřicet procent mužů ze zhruba deseti tisíc snášelo stres a nejrůznější útrapy velice dobře. Vyšlo najevo, že všichni tito muži žili v harmonickém manželství se ženami, které jim byly dobrou životní oporou.

Význam slova „bližní“ a jeho pochopení podstatně souvisí se vztahem duševna a tělesna i se vzájemnou příbuzností všeho ve světě. Jedná se o vztahy přehluboké, které jsou, jako každá bytost tohoto světa a každý jev, hlubinami beze dna. Dobré pochopení bližního začíná dostatečně dobrým pochopením sebe sama, svého těla, uměním naslouchat mu, a především uznáním jednoty duše a těla. Náš způsob života nás mnoha způsoby vede k jejich odtrhávání.

Tak třeba spěcháme v polední přestávce na oběd, sedneme k němu a jsme duchem nepřítomni. V mysli se možná ještě zabýváme problémy práce, od níž jsme právě odešli, nebo dumáme nad tím, jak nejlépe strávit nejbližší víkend. Jíme bezmyšlenkovitě, ani se na svůj talíř pořádně nepodíváme. Často už za pár hodin nevíme, co jsme obědvali, i když je dobře známo, že naše tělo je k plnění svého náročného úkolu zpracovávání potravy vyzváno nejprve pozorným pohledem na vzhled jídla, jeho barvou i vůní, tím, že víme, co jíme, a že jíme s chutí. Když potřebnou pozornost jídlu nevěnujeme a navíc ji ještě obracíme úplně jinam, uvádíme své tělo do zmatku a ono po čase reaguje poruchami svých funkcí, až to třeba může vést k onemocnění žaludečními vředy.

Když zatvrzele setrváváme ve svém myšlení naplňovaném cíli, představami a přáními nebo dokonce hněvivými či depresivními emocemi a konstrukcemi našich myšlenek, nejenže odtrhujeme duši od těla, ale navíc ještě s duší zacházíme hrubě, jednostranně. Ztrácíme tak domov duše a ztrácíme vztah k našemu tělu jako svému nejbližšímu bližnímu. Ponižujeme tělo na pouhý nástroj výkonu a fungování. Do značné míry nás v tom může podporovat věda, popisující tělo jako systém fyzických a chemických funkčních souvislostí. Pak mizí jeho tajemství a roste naše hrubá odvaha nakládat s tělem jako se strojem. Omezené konečno našeho poznání si tak osvojuje odvahu zacházet s částí nekonečna.

Četl jsem v mládí anekdotu, kterou vyprávěl rakouský spisovatel Gustav Meyrink (1868–1932). Stonožka se v ní směje žábě, že vůbec neumí chodit a jenom skáče. Žába se zamyslí a řekne stonožce: *Víš ty vůbec, co dělá tvá dvacátá první noha, když šestnáctá jde dopředu?* Stonožka usedne, začne přemýšlet a hloubat. Snaží se proniknout do harmonického pohybu svých nožek a přestane umět chodit. Přijal jsem tuto anekdotu s velkým porozuměním. Zažil jsem totiž něco podobného sám. Míval jsem často angíny a obtíže s polykáním. Přivedlo mě to na lůžku k přemýšlení a ke zkoušení, jak vlastně polykám. Následek byl nepěkný: ztratil jsem schopnost přirozeně, organicky polykat. Dusil jsem se a zejména tekutiny mi začaly dělat obtíže. Trvalo asi tři roky, než se mi automatismus polykání zcela obnovil. Myšlení snažící se proniknout do harmonické souhry těla může snadno působit rozkladně.

Duše a tělo tvoří celistvost naší bytosti. Každá z těchto dvou „částí“ má svou svébytnost, svou zvláštní existenci a inteligenci. Každá změna v jedné z nich, to, v jakém stavu se jedna či druhá z nich nachází, má okamžitě svou odezvu ve stavu té druhé. Zcela falešná představa může člověka i zničit. Svědčí o tom příklad, který uvádí profesor Bykov v úvodu ke své učebnici chirurgie.

Dívka trpí delší dobu nechutenstvím a trávicími obtížemi. V restauraci se jí udělá nevolno, a když si otře kapesníkem sliny, objeví v nich malého červíka. Zmocní se jí myšlenka, že její zdravotní problémy jsou způsobeny červíky, které má v žaludku. Chodí od lékaře k lékaři, od vyšetření k vyšetření, nevěří nálezům, začne mít k jídlu silný odpor, přestává jíst a rychle hubne. Naléhavě žádá, aby byla přijata na chirurgii. Tam profesor rozhodne udělat pokusné otevření dutiny břišní, neboť soudí, že pacientka se musí uzdravit působením své psychiky, přesvědčením, že příčina jejích obtíží byla při operaci odstraněna. Po chirurgickém zákroku, který byl bez nálezu, je pacientce oznámeno, že všichni červi byli vyjmuti. Dívka se rychle uzdravuje, brzy má být propuštěna. Jednoho dne k ní profesor přivádí své studenty, které předtím o případu informoval. Vědí, že mají pacientku nechat v jejím přesvědčení o existenci a odstranění červů. Po vizitě však přichází opozdilec, který profesorovu informaci neslyšel. Nahlíží do statusu, a když mu dívka radostně oznamuje, že byla zbavena červů, řekne jí, že žádní červi nebyli nalezeni. Ještě týž den pacientka začíná zvracet, odmítá jídlo, beznadějně hubne a po krátké době umírá.

Podobně může člověka zahubit těžký nezvládnutelný stesk nebo zármutek. Nejen člověka, ale například i zvíře. A naopak oživující radost může probudit síly těla a vyléčit nemoc.

Do oblasti vztahu duše a těla patří také jedna souvislost, která je zvláštní. Pacienty, kteří měli vysokou hladinu cholesterolu, naučili na jedné univerzitě poměrně jednoduché meditaci. Nějaký čas spolu denně v tichu poseděli, mlčeli a přemýšleli o tom, jak ta Země je uprostřed obrovského vesmíru, jak se všechno mění. Zkrátka dostali návod, podle něhož dokázali odvést své myšlení od běžných starostí a od takového toho obvyklého těkání. Pacientům, kteří to absolvovali, poměrně brzy klesla hladina cholesterolu zhruba o dvacet procent.

Rozumíme-li dobře své duši ve vztahu k tělu a svému tělu ve vztahu k duši, rozvíjíme oboje v jejich souladu a žijeme celistvost své bytosti. Celistvost těla a duše je naše „já“. Ale dobře víme ze životní praxe, že jak své tělo, tak svou duši můžeme hrubě zanedbávat nebo vést špatnou životní cestou.

Jestliže se kupříkladu člověk rozhodne pro zaměstnání, v němž mu práce nebude přinášet životní radost a uspokojení, ale jen vysoký příjem, odvádí svou duši od jejích potřeb, sebe odcizuje od svého života, od svého „být“ a nahrazuje ho významem majetku: ... *vlastnění a bytí jsou dva základní způsoby prožívání, respektive síly, které určují rozdíly mezi charaktery jednotlivců i mezi různými typy společenské-ho charakteru.* Těmito slovy psycholog a sociolog Erich Fromm (1900–1980), au-

tor řady knih pojednávajících o cestách, na nichž člověk ohrožuje svou volbou sebe sama, nabízí i kritérium k pochopení světového politického zápasu.

Být znamená hlásit se k jednotě své duše a svého těla. Hlásit se k potřebám jejich vývoje a samozřejmě právě tak k potřebám jejich existence. Tak třeba nejen dobře vědět o svém dýchání, které nás neustále sjednocuje se světem, ale mít z něho radost, věnovat mu potřebnou pozornost, umět je prožívat. I své boty čistit s pocitem uspokojení. Když se často těšíme na víkend jako na dny osvobození, znamená to, že řada našich duševních obtíží a poruch může být vyvolána pocitem odporu k práci, kterou děláme neradi.

Skutečně mít sebe rád může člověk jen skrze svoji činnost, skrze souladnost této činnosti se světem, tedy skrze svou práci. Tak se rozvírá rozsáhlý, svrchovaně životně důležitý komplex otázek, za jakých podmínek může být lidem, kteří chtějí žít neodcizený život, povahou společnosti tato možnost otevřena. Některé z těchto podmínek závisejí individuálně na každém jedinci, především poznání a pochopením, že jsme jen jednou z rozmanitostí světa. I když jsme každý originálním a svébytným celkem, jsme dílem jednoho proudu vývoje. Prvky počínaje, přes nejnižší organismy a živočichy pokračuje tento vývojový proud až k nám. Uvědomme si znovu a prociťme ve svém nitru, jak hluboce jsme příbuzní se všemi živými bytostmi, s našimi bližními.

Význam pojmu „bližní“ překračuje rozdíly ras a kultur. Jsme bytostí vytvořených vývojem a dále se vyvíjejících, jsme bytostí se stejným údělem. Duševní základ nevědomí nás všechny vede stejnou cestou a poznávání, na něž jsme existenčně odkázáni, obsahuje obtížný rozpor mezi konečným a nekonečným. Bližními jsme jak hluboce založeným příbuzenstvím, tak vzájemným působením, a nejen jím. Také podivuhodnou přítomností. To, jak si počíná, jedná a myslí jednotlivec, působí ve společenství. Zlo společenský vývoj brzdí a také jinak poškozuje. Má též za následek plýtvání energií. Obrana proti zlu totiž vyžaduje vynaložení energie, kterou bychom mohli uplatnit jinde.

Uvedl jsem některá fakta související s hloubkou i neznámým skrytými ve významu slova „bližní“, abych alespoň naznačil, v jaké spleti vztahů, souvislostí a pohybů pracuje naše duše, z jejíhož obsahu a pohybu vstupuje do našeho vědomí jen částička. Vůbec nevíme, s jakým rozsáhlým duševním základem se od zárodku vyvíjíme a s jakým přicházíme na svět.

Ve zprávě jedné dětské lékařky bylo zaznamenáno pozorování dvouvráječných dvojčat echem. Budoucí dívka vztahuje ručičky ke svému bratrovi, který ji „odstrkuje“. Po narození toto chování pokračovalo. Odkud pramenilo, proč k němu docházelo? Odpověď není v našich možnostech. Jungiánská psychoterapie říká, že každý z nás máme vzít na vědomí sebe takové, jací jsme. Dostáváme-li se například do depresí, nemáme se pouze snažit je těmi či jinými způsoby překonat, máme hledat, k čemu nás vyzývají. Když jsem vyslovil otázky odkud a proč, je možné a vel-

mi pravděpodobné, že vzhledem ke složitosti pohybu celistvosti světa jsou to otázky nemístné, špatné.

Naše duševní stavy, které zjednodušeně chápeme jako poruchy a obtíže, nejsou vůbec tak jednoduché. Jsou to jakési „uzlíky“ splétající se ve složité duševní tkáni, vyzývající nás k „rozuzlení“ a k uvolnění překážek na cestě našeho vývoje. Nikoliv tedy, jak se říká, brát život takový, jaký je, ale brát vážně jeho výzvy. Vývoji života můžeme porozumět nejlépe jako možnostem a výzvám prostředí a odpovédím na ně, přizpůsobivým, tvořivým. Proto je svrchovaně důležité být duševně přítomný ve všech činnostech, které děláme, především ve svých každodenních pracích. Pokud je nedoprovází pocit uspokojení z toho, že svou činností a jejími výsledky jsme ve světě duševně přítomni, pak se odcizujeme sami sobě i svým bližním.

Lásku k bližnímu čeká ještě dlouhá cesta vývoje, a to jak ve vztahu mezi rodiči a dítětem, ve vztahu ženy a muže, v jejich soužití, tak ve vztahu člověka k vlastnímu životu, k sobě samému, ale i ve vztahu ke společnosti, k přírodě, světu. Člověk a společnost dosud stále balancují mezi pravdou a omylem, správností a chybou. Mnoha způsoby se stále hrozivěji projevuje ničení přírody a sebeničení člověka. A tak kardinální problém je, abychom šli dobrou cestou, cestou vývoje lásky a pravdy.

Vzpomínám, jak nás dva přátelé lékaři získali pro myšlenku zajet do Indie, především do Ášramu Šrí Satja Sai Baby. V Indii jsme byli měsíc. Bylo to pro nás velké poučení. Staví se tam silnice. Nákladní vozy přivázejí dosti velké kameny. Asi pětičlenná rodina, nejmladší možná šestiletý, je roztlučná na šterk. Od slunka do slunka. Usmívají se a zpívají. – Bydlíme v domečku asi třicet metrů od moře. Za svítání skupina rybářů s velkým úsilím dopraví poměrně velkou dřevěnou loď na vodu. Vyjedou a natáhnou objemnou těžkou síť. Loď na moře posunují v rytmu, v rytmu si také zpívají. Těšil jsem se, že uvidím bohatý úlovek. K polednímu začínají sít vytahovat. V jednom jejím cípu se třepotá malá rybička. Tak se to opakovalo čtyři dny za sebou. Moje žena se obrátila s otázkou na toho z nich, jehož pokládala za partáka. Ptala se, jak je možné, že do tak velké sítě neulovili žádné ryby. Ind se díval nechápavě. Mysleli jsme, že nerozumí, i když tam všichni, včetně negramotných dětí, mluví jakousi základní angličtinou. Až po několikrát různých formulovaných ptaní se tvář muže rozevřela samozřejmostí úsměvu, když odpověděl: *Ale to je přece osud rybáře.*

Na břehu si k nám přisedl asi desetiletý hoch, řekl, že je „taky“ křesťan, a pozval nás do domku, kde prý bydlí se sestrou a starším bratrem. Lesem kokosovníků a banánovníků jsme došli na vykácené místo, kde stálo asi pět, šest domků. Byly vystavěny z jakési jílovité hlíny, zpevňované sušenými větvemi, asi kokosovníků. U každého domku kousek obdělávané půdy, dál velká plocha ležící ladem. Ptali jsme se, komu patří. Nikomu. Proč si na ní neuděláte další políčko? Nejdříve údiv, pak odpověď: *Proč bychom to dělali, když nám stačí to, co máme?* Bylo to na samém jihu, v republice Kerala, jedné z nejchudších. Lidé velmi přátelští, usměvaví, často zpívající.

Když nás chlapec zavedl do domku, odběhl, aby si vypůjčil dvě židle a dvě sklenice. Pak se vyšplhal na kokosovník rostoucí asi tři metry od jejich chaloupky, shodil několik kokosů, usekl mačetou vršek a do vypůjčených sklenic nám nalil kokosové mléko. Všichni tam jsme byli bližními: staré rozvrzané židle, otlučené sklenice, kokosová palma, domeček splený z hlíny, dvě ženy s dětátky v náručí, které nás s úsměvem okukovaly, chlapec a jeho sestra, modré nebe nad námi a les táhnoucí se na sta kilometrů.

Ještě jeden zážitek k tomu přistoupil. Chlapec měl klíč od kostela, který stál nedaleko. Dosti velký. Odemkl a rozsvítil, asi tam měli akumulátory. A protože byl prosinec, čas Vánoc, stály před oltářem jesličky. Úplně české jesličky, velmi blízký bližní. Ovcáci v kožiších, sníš z vaty, česká zima. A venku za dveřmi kostela se třepotal indický horký den. Stáli jsme před jesličkami, v duchu jsme si zazpívali koledu. Následoval návrat lesem kokosovníků a banánovníků. Odcházeli jsme bohatší o novou pravdu lásky k bližnímu.

O lásce

Mnoho lidí si myslí, že láska, zkušenost s ní, patří mezi nejběžnější životní prožitky. Rozsáhlá literatura ji prosvěcuje z mnoha stran. Předvádí nám tisíce tváří a způsobů lásky. Zpravidla se však jedná pouze o vztah muže a ženy. Také při vyslovení slova láska nám často vyvstane na mysli jen tento citový vztah či láska mateřská nebo rodičovská. Téměř se ho neužívá pro vztah mezi přáteli, a kdyby se použil, tak v něm budeme pocítovat sexuální náboj. Na druhé straně běžně slyšíme, že někdo má lásku ke koním, jiný miluje vážnou hudbu, o dalším řekneme, že dělá svou práci s láskou. Shledáváme, že existují vztahy k nejrůznějším bytostem a věcem, vztahy tak silné, tak plné pozornosti a péče, že pro ně užíváme slova láska.

Život nás přesvědčuje, že láska se může týkat každé bytosti, každého místa a může se projevovat mnoha různými prožitky. Člověk může milovat třeba květiny nebo přírodu vůbec, může milovat předměty, na nichž lpí, neboť jsou posvěceny nějakou životní událostí, zážitkem, vzpomínkou. Sám třeba opatruji tátovu dýmku, kterou míval často v ruce, jsem k ní citově vázán. Nebo když pomyslím na klín dvou prejzových malostranských střech se dvěma mírně pokuřujícími komíny, mezi nimiž jsem strávil mnohé chvíle pohody v raných letech svého dětství, plní se má bytost radostí lásky. Podobný citový vztah se ale může týkat i světa a života vůbec. Jeden takový prožitek lásky pochází z mých klukovských let, když jsem s očima téměř u hladiny rybníka, obklopen stvolý rákosu, v naprostém tichu naslouchal kuňkání žab, které se vynořovaly blíž než na dosah mé ruky. Dodnes si dokážu vybavit ten pocit niterné jednoty s vodou, rákosím, žabami a jejich hlasy, prožitek malého, ale hlubokého doma v širé krajině vesmíru i světa.

Lékař, vysokoškolský profesor, mi vyprávěl jinou vzpomínku. Jeho známí jeli v noci vozem a narazili na sovu, puštika asi tak čtyřicet centimetrů vysokého. Sovička byla už téměř neživá, když ji k němu hned po té nehodě přivezli. *Začal jsem ji sešívát a vyspravovat, jak jsem uměl, ona se pomalu probírala a bylo zajímavé, že se úplně oddala tomu vyspravování, že se vůbec nebránila.* Zákrok se zdařil, pacientka se po nějakém čase léčebné péče uzdravila, ale ve volné přírodě už žít nemohla. *Ta sova se změnila ve věrného psa, neustále za mnou létala nebo chodila. Já si třeba sedl ke stolu, začal jsem psát, ona přiletěla a sedla mi na rameno. Ráno, když jsem se probouzel, cítil jsem často na obličejí teplo, jak spala přitisknuta na mou tvář,* dokončil své vyprávění lékař.

Láskyplná či vůbec jakákoliv pozornost projevená bližnímu má blahodárny účinek a postihuje nejen toho, koho jí obdaříme, ale vrací se současně k nám. Je to vlastně takový propojený proud, který mezi těmi dvěma koluje a živí, ozdravuje a upevňuje každého z nich.

Láska nás ve všech svých podobách obšťastňuje. Pocity štěstí a radosti, životní plnosti jsou jejími neoddelitelnými průvodci. Známe i případy, kdy se pacientce

trpící depesemi narodí dítě, deprese zmizí, ona rozkvetne a s úsměvem říká: *Mám pro co žít*. Dítě roste a jeho svět se rozšiřuje, začne klást otázky jak slovy, tak svými potřebami. Láska může vyzývat matku, aby držela krok s tímto rozvíjejícím se světem. A protože výchova je jedním z nejsložitějších úkolů člověka, oblast jejích nároků je nedozírná, zahrnuje i sebevýchovu vychovatele, může se matka z lásky ke svému dítěti dát také cestou svého osobního rozvoje.

Můj přítel, dětský lékař a psychoterapeut, mi vyprávěl jinou zkušenost. Nepozorován měl příležitost sledovat několik matek s jejich dětmi v lázních, kde se děti doléčovaly. Každá z těch matek přivedla před časem své dítě do jeho ordinace s velkou starostlivostí, každá vyžadovala, aby věnoval maximální pozornost všemu, co mu o obtížích svého dítěte říká. Vše tedy svědčilo o tom, že své děti mají velmi rády, že jejich láska je účinná. Co ale spatřil, neviděn, jeden slunný den v lázních? Děti projevují v parku svou živost, chtějí si hrát. Matky sedící na lavičce jsou ponořeny do přediva svých zájmů. Povídají si. Občas ta či ona dítě napomene, to či ono „se nemá“ nebo to či ono „se nehodí“. Děti, poněkud bezradné v příliš kultivovaném prostředí lázeňského parku, se znovu obracejí k matkám o pomoc. Ty je zprvu ignorují a posléze odbývají tím či oním posunkem nebo jedním slovem, zcela oddány svým zájmům. Kam se v tu chvíli poděla jejich láska? K té přece patří radostná, láskyplná pozornost. Děti vychovávané bez ní se nenaučí milovat život, radovat se z jeho plnosti i z každodenních darů.

Šťastný je člověk, kterého láska provází celým jeho životem, neboť jen láska umí životu dávat smysl a vědomí dobrého díla. Jen láska umí dávat člověku schopnost zachovat radost ze života i v krajně nelidských podmínkách.

Lékař, neurolog a psychoterapeut Viktor Emanuel Frankl (1905–1997), bývalý vězeň koncentračního tábora v Osvětimi, líčí ve své knize jedno mrazivé ráno před východem slunce: Zdecimovaní vězni klopýtají dlouhé kilometry sněhem na své pracoviště, kde je čeká další celodenní kopání příkopů ve zledovatělé zemi. Za této život ohrožující situace každý z nich myslí na svou ženu. O sobě Frankl píše: *... můj duch je nyní plný postavy, kterou mám v podivně živé představě, jakou jsem v normálním životě nikdy nepoznal. Hovořím se svou ženou. Slyším, jak mi odpovídá. Vidím ji, jak se usmívá, vidím její vyzývavý povzbudivý pohled [...] zářící víc než právě vycházející slunce. Tu mnou proniká myšlenka, že poprvé ve svém životě zakouším pravdu, kterou mnozí myslitelé vytěžili ze svého života jako vrchol moudrosti a kterou opěvovalo tolik básníků. Pravdu, že poslední a nejvyšší, k čemu se člověk může povznést, je láska.*

Láska je hluboký prožitek vztahu, který nás sjednocuje s tím, co milujeme. A protože každá částice světa je nescetnými nitkami souvislosti propojena s celým světem, vztahuje se každá živá a dostatečně hluboká láska k veškeré rozmanitosti světa. Průvodcem lásky je radost ze života, jež nám činí svět blízkým, činí ho naším bližním, vyvolává v nás touhu ho poznávat. Dá se říci, že skutečně a do hloubky poznáváme jen to, co milujeme.

Na cestách života plných nejistot, zákrut a pochybování je láska domovem poznávání, jeho nadějí a jistotou, která nepotřebuje důkazu. Právě tak jako nepotřebuje důkazu to, že jsme, že vnímáme, že žijeme. Láska a poznávání, láska a pravda se vtělují jedna do druhé, jedna druhou rozvíjí a jedna druhé ukazuje, kudy jít dál a kterým směrem. Láska dává pravdě sílu a jistotu prožitku, emocionalitu. Pravda, její pohyb, její poznávání dává lásce světlo na cestě životem. Láska a pravda nás také učí vážit si rozmanitosti a odlišnosti.

Víme, že svou originalitu, zvláštnost má každý člověk, každá bytost. Milovat znamená tuto originalitu poznávat a radovat se z toho, neboť jde o poznávání milovaného. Právě tímto poznáváním se prohlubuje naše láska a spolu s tím se rozvíjíme také my. Láskou a poznáváním se nám odlišné stává blízkým, náš domov ve světě se rozšiřuje. V jistém smyslu se tak se světem sjednocujeme, naše jistota, že jsme ve svém životě doma, se prohlubuje.

Každé setkání s druhým člověkem je setkání dvou odlišných duševních a duchovních světů, zážitků, myšlenek, představ, přání, potřeb. S nimi každý putujeme a dál utváříme sebe i svou životní cestu. I když se nám daří dělat to v souladu s přírodou, mohou být některé naše odlišnosti druhému někdy těžko srozumitelné. Uvedu příklad.

Když jsme bydleli v Innsbrucku, pracovala moje žena v nemocnici. Její pacienti pocházeli velmi často z alpských údolí, která jsou od sebe oddělena vysokohorskými masivy a mnohdy se od sebe liší nejen dialekty, ale také zvyky. Manželka dostala na starost pacientku, která se provdala do sousedního údolí. Po dosti složitém vyšetřování se ukázalo, že základní příčina její nemoci je psychická. Tam, kde se narodila a žila do svatby, bylo zvykem zpívat, a to i při práci. Způsob náboženského života však byl zcela osobní záležitostí. V obci, do které se provdala, tomu bylo naopak. Zpívání, a to zejména při práci, zde považovali za zlehčování života a téměř za nepřístojnost. Účast na bohoslužbách byla povinností, na jejíž plnění dohlížela obec žen. Setkání těchto dvou velmi odlišných světů, z nichž jeden byl spoután tvrdými zvyky a strohými povinnostmi, se ani lásce dvou mladých lidí nepodařilo proměnit v dobré soužití. Střetne-li se otevřenost jednoho s uzavřeností druhého, nebo dokonce s násilným vnučováním životních způsobů, je láska druhým odmítnuta a soužití je možné jen za cenu utrpení jednoho či obou partnerů.

Zamyslíme-li se nad láskou muže a ženy, nad takovou, která vede k jejich soužití, máme před sebou jeden z nejpodstatnějších vztahů lásky. Ten rozhoduje nejen o povaze života těch dvou, ale také o tom, jaká bude základní povaha života jejich dětí. Ne slova, zákazy a příkazy, ale atmosféra, která do okolí vyzářuje ze vztahu rodičů, vzájemnost jejich lásky utváří v dětech předškolního věku podstatu jejich budoucího pojetí života.

Povaha lásky ženy a muže, jež je pro lidský život ve velmi širokém významu určující, bývá pokřivena mnoha předsudky. Nejsilnějším povýšením muže nad ženu, kte-

ré začalo zvratem z matriarchálního uspořádání společnosti na patriarchát. Převrat je uskutečnil zhruba před deseti tisíci let, ke konci poslední doby ledové.

Obsah biblického Starého zákona, jehož vznik se datuje přibližně do doby pět set let před Kristem, odpovídá již patriarchálnímu myšlení. Podle bible je muž první stvořenou lidskou bytostí, žena je z něho odvozena. V biologické skutečnosti je tomu obráceně. Dvojvlivnost ve vývoji vzniká odvozením mužského z ženského. Pro vývoj je rozhodující ženství. Žena, obdařená přírodní tvořivou celistvostí, je přímo ztělesněnou tvořivostí vývoje. Tomu odpovídá také celistvost jejího myšlení. Tak tomu je u přírodně žijící ženy, nikoliv u ženy patriarchátem pomužštěné. Protože tvořivost a vývoj patří k nejcitlivějším pohybům mezi všemi, je také žena, pokud si zachovává svou přírodnost, velmi citlivá a zranitelná. Základní biologickou úlohou muže je dát podnět ke vzniku nového života. Ten přijme, rozvine a dá mu péči lásky žena. Muž jí má svou láskyplnou pozorností skýtat pro tento životní úkol jistotu domova, chránícího její citlivost před hrubými doteky, které mohou přicházet zvnějšku. Žena v patriarchálním pojetí civilizace má přinášet muži, bytosti moci a síly, rozkoš a slast.

V civilizaci, která je zaměřena na bohatství, hojnost, životní úspěch měřitelný společenským uznáním, může být láska snadno znetvořována na vlastnictví a vskutku se také u nás prodírá krajinami hlubokého neporozumění a hrubým ponižováním. Prchavý okamžik sexuální blízkosti – často ani ne slasti, ale pouhého vyhovění tlaku pudu – neobsahuje doteky lásky. Je to jedno z významných varování. Svědčí o tom, že způsob našeho života se hrozivě znetvořuje. Mnoho lidí to již pocítuje. Ale jejich myšlení je dál zpracováváno ideologií hojnosti, konzumu, prchavého požitku, neplodné zábavy, takže jim uniká, jak jsou odcizováni od vlastního života. Od daru lásky, od lásky k životu a od radosti z něho.

Řídíme-li se jen rozumem, který poznává pomocí pojmů a který naše současná civilizace preferuje, mineme prožívání a mineme tak i lásku, jež se vymyká všem našim měřítkům a úvahám, neboť je prožíváním nekonečna. Domnívám se, že na tom, jak bytostně, do hloubky se člověk umí radovat ze života, závisí jeho schopnost lásky. A platí to i naopak. Z toho, jak člověk dokáže rozvíjet, prohlubovat a zušlechťovat svou lásku, vyrůstá jeho schopnost radovat se ze života.

Dá se říci, že podstata lásky má velmi široký význam. Soudím, že je to hlubina citového a myšlenkového vztahu. Kdybych to vyjádřil v tom nejširším smyslu, tak je to vztah k celému světu a životu. Netýká se jenom jednotlivostí. Ten vztah lásky v tomto smyslu nás také naplňuje pocitem bezpečí, pocitem osobní jistoty, pocitem, že k něčemu patříme, že jsme se světem příbuzní, že nejsme ve světě nebo ve svém vlastním životě cizinci. V tomto širokém pojetí činí vztah lásky ze všeho, co je kolem nás, bližního. Kdybychom se zeptali, která z lidských potřeb je ta nejhlubší nebo základní, tak je to vlastně potřeba druhého člověka. Bez druhého člověka de facto se ani nemůžeme vyvinout jako lidé, ani nemůžeme dál jako lidé žít.

Ovšem takový láskyplný vztah ke světu potřebuje být v člověku hluboko zakořeněn. A aby mohl být zakořeněn, to velmi závisí na jeho zážitcích v dětství: jestli je v dětství obklopen pozorností, jestli je obklopen láskou, jestli je svými blíznými v rodině vyzván k tomu, aby s nimi navazoval spojení, aby viděl, že jim, těm druhým okolo něho, na něm záleží; to všechno zakládá ohromné bohatství, z něhož pak člověk čerpá celý život. Dětství ale nemusí mít každý šťastné, může je mít velmi obtíženo, může být zbaven rodičů, může vyrůstat v prostředí, které k němu není pozorné. Pak je ten člověk o hodně oloupen, ale ani tehdy není situace beznadějná, jen jeho životní cesta je obtížnější.

Člověk, který prožije nepříliš radostné dětství, když se potom pokusí ve svém mládí vyhledat alespoň krátké okamžiky, které mu přinesly hluboký prožitek světa nebo třeba jen drobnou, chvilkovou radost, a když začne tyto vzpomínky pěstovat, když je začne vybírat, když je začne očišťovat od toho ostatního životního nánosu a když si z nich učiní studánku živé vody, tak mu to může pomoci dopracovat se k takovému vztahu ke světu a přírodě, který je láskou naplněn.

Láska ale potřebuje mít jednoho věrného průvodce, potřebuje být provázena pravdou. Jestliže není provázena pravdou, pak lehounce sejde na pěšinku iluzí, na pěšinku vlastních představ, na cestu, která mívá skutečnost. A zase naopak lze říct, že když je pravda oddělena od lásky, tak se stává nelítostným, přísným, tvrdým soudcem, který ztrácí pro člověka potřebné pochopení. V tomto smyslu jsou tedy pravda a láska takovou dvojicí, na jejíž jednotě v životě velice mnoho záleží. A proto také je potřeba být pozorný k oběma: pěstovat jak lásku, tak pravdu a pěstovat také jejich jednotu.

Láska má zcela výjimečné postavení mezi rozličnými ostatními vztahy, neboť je základem všech. Je prazákladem existence. Proto, na rozdíl od jiných výkonů, kterým se člověk musí učit, tkví v samé povaze naší existence. Naším úkolem je lásku pěstovat, dávat jí podněty, aby se vyvíjela, což se neobejde bez výchovy a učení. Řekl jsem to krátce, ale vím, že jde o obtížný proces v průběhu celoživotního zdokonalování sebe sama.

Jinou podivuhodnou přirozeností a schopností lásky je, že si neklade žádné podmínky či cíle. Je stále se pohybujícím sjednocováním milujících bytostí, které se sobě otevřou a začnou spolu utvářet zázrak přirozené jednoty. Podaří se jim to třeba jen na jediný den, týden, měsíc, rok, velmi vzácně na celý život, a pokaždé to oběma přináší pronikavé oživení a vývoj.

Onen proces životního sjednocování a vše, co následuje, potřebuje mít základ v láskyplném ponoření člověka do pohybující se tkáň přírody, jsoucna, vesmíru. To, co nás uchvacuje při pohledu na hvězdné nebe, je probuzení skrytého povědomí, že patříme k nekonečnu veškerenstva, k té vznikáním a zanikáním se proměňující věčnosti. Vědomí toho je zdrojem hluboké radosti z naší účasti na tvořivém pohybu přírody vesmíru, z toho, že jsme každý blízce příbuzný s veškerou jeho roz-

manitostí, že vše je naším bližním. Zde je též zdroj známé biblické výzvy *Miluj svého bližního jako sám sebe*.

Příroda, jejímž jsme dítětem a na níž jsme svou existenci závislí, právě tak jako naše slunce a vesmír, v jehož organismu má naše sluneční soustava svou funkci, jsou více než naši bližní, jsou naším organickým tělem, na jehož tvořivém pohybu se podílíme svými životy, a naše duchovno tak hledá sebe samo. Každý z nás je pokusem o toto hledání, o toto sebenalézání, které dobrým životem posilujeme a špatným alespoň jiné varujeme. Vést dobrý život nám pomáhá láska.

Tak jako má každý z nás svůj originální a neopakovatelný život, pulzující vlastními originálními zážitky a prožitky, tak má také láska každého z nás svou neopakovatelnost. To společné z jejich hlubin nám ale opětovně „vzkazuje“, že láska je ve své podstatě živé sjednocování s tím, co milujeme. Mějme na paměti, že činem lásky může být i slovo vyjadřující odpuštění, dávající naději či sdílející radost.

Rád bych toto přemítání zakončil ukázkou z básně Ericha Frieda (1921–1988), kterou cituji volně ve vlastním překladu. Vybral jsem místo, kde tento rakouský básník zvláštním, ale hlubokým způsobem mluví o lásce. Verše komentují nějakou životní situaci, cíl nebo úkol:

Je to nesmysl, říká rozum.

Je to lehkomyšlnost, říká opatrnost.

Je to nemožné, říká zkušenost.

Je to tak, jak to je, říká láska.

POSTSKRIPTUM

VÁNOČNÍ

Petr Pithart

Betlémy

Viděl jsem v jednom velkém, velmi bohatém městě jiho- východní Asie mnoho obrovských vánočních stromů, všude se linuly vánoční melodie, všude blikala obvyklá přání Merry Christmas, aniž místní lidé byt jen vzdáleně tušili, oč jde. Věděli jen, že je to výzva ještě více nakupovat a byli ochotni ji uposlechnout. Mám obavu, abychom za pár let nedopadli podobně.

Dnes snad ještě všichni vědí, co je betlém (nemyslím teď město v Judei), ale kdybychom měli vysvětlit tu předlouhou a přepestrou tradici betlémů, tu jejich nekonečnou rozmanitost, pestrost, lišíci se od místa k místu, od betlemáře k betlemáři, možná, že bychom se zarazili a nevěděli, jak dál.

Mám pocit, že jsme stále víc a víc zaujati uměleckou, řemeslnou, technickou stránkou betlémů, betlemářství: obdivujeme, jak je to všechno šikovně udělané, co jedna každá postavička betlému znamená..., zkoumáme, kde se co vzalo, na co to navazuje... Nic proti tomu, ale jakoby se ztrácelo se zřetele, proč to všechno. Obávám se, aby se nám nestalo, že nám unikne to základní...

Stavění a vystavování, ukazování betlémů – to je ten nejstarší a nejpůsobivější způsob, jak si lidé po staletí předávají základní příběh naší křesťanské civilizace. Nejzákladnější příběh. Totiž příběh narození Ježíše Nazaretského, jak praví Písmo, jednorozeného syna Božího, který se stal člověkem. Tím narozením se slovo stalo tělem. Slovo, tím je míněn Bůh. To vůbec není jednoduchá představa: jak se slovo stane tělem. Naopak, je to velmi náročná, abstraktní představa. I proto je Bůh pro mnohé lidi cizím slovem, nesrozumitelným, vzdáleným, podezřelým, nepřijatelným, budícím nepříjemné pocity. Ba iritujícím, a právě proto je tu jednoduchý, srozumitelný, dojemný příběh, aby se to abstraktní stalo konkrétním, srozumitelným, blízkým, dojmavým. ... Jsem si jist, že žádný jiný takový příběh, tak dlouho a tak rozmanitě tradovaný, v našem civilizačním okruhu neexistuje, ať už si to dnešní lidé uvědomují či ne, ať již ten příběh přijímají či odmítají. Chápu či nechápu. Anebo ať už se nad ním ani nezamýšlejí.

Ten příběh všichni známe: Josef a Marie, která je s ním zasnoubená a je v poze- naném stavu, putují z galilejského Nazaretu do judského Betléma, města Davidova, aby se v rodném městě Josefově zapsali při sčítání lidu, které nařídil císař Augustus. Nenajdou místo v zájezdním útulku, nenajdou žádný jiný přístřešek nad hlavou než jeskyni na kraji města. Marie porodí a uloží dítě do jesliček. V krajině ko-

lem nocují pastýři a střídají se na hlídce u svého stáda. „Najednou u nich stál anděl Páně a sláva Páně se kolem nich rozzářila a padla na ně veliká bázeň. Anděl jim řekl: Nebojte se, zvěstuji vám velikou radost, radost pro všechny lid, v městě Davidově se vám dnes narodil spasitel – to je Kristus Pán.“

Toto nám vyprávějí dva evangelisté: Matouš a podrobnější Lukáš. Vyprávějí to slovy. První křesťanské výtvarné umění, znázorňující tento příběh, bylo formou jednoduchých symbolů zobrazeno na stěnách římských katakomb. A dnes, za ty dva tisíce let, tu máme statisíce, možná i miliony lidových, řeknu venkovských betlémů, zejména právě ve střední Evropě. A přece jde stále o jeden jediný příběh, o jednu jedinou událost, o narození Ježíše Krista. Žádný jiný příběh nebyl tak dlouho a tak rozmanitě a tak působivě předávám z pokolení na pokolení.

S betlémy prý začal roku 1223 sv. František z Assisi v italské Umbrii. Šlo spíše než o betlém v našem smyslu slova o živý či položivý obraz: skutečnou jeskyni tehdy sv. František proměnil v kapli, přivedl živého oslíka, volka, přidal pastýře, tři mudrce – krále a zkrátka zinscenoval první betlém, v němž pak sloužil kněz první vánoční půlnoční mši.

Založil tradici maximálně srozumitelného, názorného převyprávění onoho příběhu: proto srozumitelné a názorné, že je to předávání vícerozměrné, dvoj- či trojrozměrné, děje se tedy v prostoru, někdy je dokonce pohyblivé, je proměnlivé, lze je přestavovat, přizpůsobuje se místním poměrům. V betlému jsou tři králové, tři mudrci - mágové, ale je tam také soused odvedle. To, ten soused, to je tajemství a kouzlo betlému v naší tradici.

Důležité bylo, co se u nás stalo v době josefinských reforem: betlémy jako prý málo důstojné byly vymísťovány z kostelů, ale od té doby ještě více zlidověly, zesvětšely, zpohádkověly: realisticky zobrazují život českého venkova. I když se pak do kostelů postupně vracely. Pozornost, kterou věnují někteří betlemáři i vedlejší scénám a postavám, zejména pastýřům, je někdy větší než pozornost věnovaná ústřední scéně kolem jesliček. Tak u nás došlo k postupnému přechodu od vánočního mystéria do lidových poloh.

Přes všechny proměny jde stále o jeden jediný příběh. Příběh o tom, jak se slovo stalo tělem, jak se Bůh stal člověkem. Když dnes obdivujeme vynalézavost a šikovnost betlemářů, když nás betlémy přenášejí na český venkov, který už často ani neexistuje, pomysleme vždycky i na ten příběh, starý přes dva tisíce let. Vlastně – na něj myslíme především. Jinak nám vlastní smysl práce statisíců betlemářů v minulosti i dnes uniká. To jsem chtěl říci. Abychom jednou nedopadli jako ti vzdálení lidé v bohaté Asii, kteří se v obchodních domech klanějí zcela jim nesrozumitelným symbolům.

Výstava betlémů, Valdštejský palác 15. 12. 2009. Kráceno

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 440 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnrlf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083